ACADEMIA ROMÂNĂ
ICSU „C.S. NICOLĂESCU-PLOPŞOR" CRAIOVA

ARHIVELE OLTENIEI

90 de ani de apariţie
(1922-2012)

26
SERIE NOUĂ

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE

2012

Acest număr al revistei „Arhivele Olteniei” apare cu sprijinul integral
al Bibliotecii Județene „Alexandru şi Aristia Aman”, Craiova

Colegiul editorial/Editorial Board

Redactor-şef/Editor in Chief: Cezar Avram (ICSU „C. S. Nicolăescu-Plopşor”, Craiova).

Secretar de redacție/Assistant Editor: Iustina Burci (ICSU „C. S. Nicolăescu-Plopşor”, Craiova).

Colegiul consultativ/Advisory Board: acad. Dan Berindei (Academia Română, Bucureşti), acad. Dinu C. Giurescu (Academia Română, Bucureşti), acad. Ştefan Ştefănescu (Academia Română, Bucureşti), acad. Alexandru Vulpe (Academia Română, Bucureşti), Marc Olivier Baruch (EHEES, Paris), Anne Marie Cassoly (Universitatea „Robert Schumann”, Strasbourg), Vladimir Osiac (Universitatea din Craiova), Cristian Preda (Universitatea din Bucureşti), Laurențiu Vlad (Universitatea din Bucureşti).

Colegiul de redacție/ Editorial Board: Dinică Ciobotea (Universitatea din Craiova), Ileana Cioarec (ICSU „C. S. Nicolăescu-Plopşor”, Craiova), Sorin Liviu Damean (Universitatea din Craiova), Gheorghe Dănişor (Universitatea din Craiova), Georgeta Ghionea (ICSU „C. S. Nicolăescu-Plopşor”), Simona Lazăr (ICSU „C. S. Nicolăescu-Plopşor”, Craiova), Nicolae Mihai (ICSU „C. S. Nicolăescu-Plopşor”), Ion Militaru (ICSU „C. S. Nicolăescu-Plopşor”, Craiova), Tudor Nedelcea (ICSU „C. S. Nicolăescu-Plopşor”, Craiova), Oana-Andreia Sâmbrian (ICSU „C. S. Nicolăescu-Plopşor”), Elena Silvestru (Universitatea Spiru Haret, Bucureşti), Mihai Vladimirescu (Universitatea din Craiova).

Asistenți de redacție/Editorial assistants: Mihaela Bărbieru (ICSU „C. S. Nicolăescu-Plopşor”, Craiova), Denisa Bică (Universitatea Spiru Haret, Craiova), Anca Ceauşescu (ICSU „C. S. Nicolăescu-Plopşor”, Craiova), Gabriel Croitoru (ICSU „C. S. Nicolăescu-Plopşor”, Craiova), Narcisa Mitu (ICSU „C. S. Nicolăescu-Plopşor”, Craiova), Ramona Pârvu (Universitatea din Craiova), Dragoş Troanță Rebeleş Turculeanu (Societatea Academică de Ştiințe Administrative, Bucureşti), Laura Sava (ICSU „C. S. Nicolăescu-Plopşor”, Craiova).

„Arhivele Olteniei” este o revistă supusă procesului de peer-review şi este indexată în ERIH.

Revista se poate procura / can be procured at:
EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE, Calea 13 Septembrie, nr. 13, Sector 5, Bucureşti, România, 050711, Tel. 4021–318 8106; 4021–318 8146; Tel./Fax. 4021–318 2444; e-mail: edacad@ear.ro
ORION PRESS IMPEX 2000 S.R.L., P.O. BOX 77–19, Bucureşti, Sector 3, Tel/Fax 4021–610 6765, 4021–210 6787; e-mail: office@orionpress.ro.
S.C. MANPRES DISTRIBUTION S.R.L., Piața presei libere, nr. 1, Corp B, Etaj 3, Cam. 301-302, sector 1, Bucureşti, Tel.: 4021 314 63 39, fax: 4021 314 63 39. E-mail: abonamente@manpres.ro, office@manpres.ro, www.manpres.ro

Manuscrisele, pe care doriți să le publicați, cărțile şi revistele pentru schimb, precum şi orice corespondență se vor trimite colegiului de redacție al revistei, pe adresa: str. Unirii nr. 68, Craiova. / The manuscripts, you would like to have considered for publication, the books and the reviews for exchange or for review or any correspondence can be sent to the Editorial Board at the following address: str. Unirii, nr. 68, Craiova.

Responsabilitatea pentru opiniile ştiințifice exprimate revine în întregime autorilor textelor.
Manuscrisele nepublicate nu se returnează.

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE
www.ear.ro

CUPRINS

ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU, *„Arhivele Olteniei" – 90 de ani de existenţă* …….. 7

ARHEOLOGIE-ISTORIE

9

SIMONA LAZĂR, *Celturile din perioada finală a epocii bronzului şi începutul epocii fierului în Oltenia şi zonele învecinate* (Des haches a douille la dernière période de l'âge du bronze et le premier Âge du Fer en Olténie et ses environs) ……..

TOMA RADULESCU, *Tezaurul monetar de la Craiova – „Farmacia Arabă" (sec. XV-XVIII)* (The Coin Treasure from Craiova – so-called „Farmacia Araba", 15th - 18th Centuries)..... 35

ILEANA CIOAREC, *Domeniul funciar al boierilor Pârşcoveanu* (Les propriétés foncieres des boyards Pârşcoveanu)……. 99

GHEORGHE GHIŢURIN, *Repere culturale din Evul Mediu în judeţul Olt* (Cultural Landmarks from the Middle Ages in Olt County) …….. 109

IOAN SCURTU, *Biserica Ortodoxă şi evoluţiile politice din România (1866-2007)* (The Orthodox Church and the Political Developments in Romania (1866-2007))… 123

ŞERBAN PĂTRAŞCU, *Din moravurile societăţii craiovene: servitoarele (1865-1947)* (Les mœurs de la société de Craiova: servantes (1865-1947)) …..... 133

GEORGETA GHIONEA, *Sistemul de conducere şi funcţionare a băncilor din judeţul Mehedinţi (1900-1948)* (The Management and Operation of Banks from Mehedinţi County (1900-1948)) 141

ANEMARI MONICA NEGRU, *Societatea Ortodoxă Naţională a Femeilor Române şi mişcarea feministă din România interbelică* (National Orthodox Society of the Romanian Women and Feminist Movement in Interwar Romania)……..... 149

MIHAELA BĂRBIERU, LARISA MIHALCEA, *Locuri şi monumente din Oltenia, care amintesc de Tudor Vladimirescu* (Places and monuments in Oltenia which remember of Tudor Vladimirescu) 169

ROMEO POPA, *Din istoricul primelor Consilii Judeţene şi Comitete Permanente ale judeţelor Gorj, Mehedinţi şi Romanaţi (1864-1880)* (History of first County Councils and Stading committee of Gorj, Mehedinţi and Romanaţi County (1864 – 1880)) 179

GABRIEL CROITORU, *Participarea locuitorilor din Cârcea şi Preajba la principalele evenimente din a doua jumătate a secolului al XIX-lea şi prima jumătate a secolului al XX-lea* (La participation des habitants de Cârcea et Preajba aux principaux événements de la seconde moitié du XIXe siècle et de la première moitié du XXe siècle)…….. 191

NARCISA MARIA MITU, *Forţa de muncă, utilizată pentru lucrările agricole de pe Domeniul Coroanei Sadova (1884-1948)* (The Manpower used for the agricultural labour on Sadova Crown Domain (1884-1948)) …..... 201

DIANA-MIHAELA PĂUNOIU, *Sărbătoarea Muncii, între tradiţie şi reformă în timpul Regelui Carol al II-lea (1938-1940)* (Labour celebration, between tradition and reformation during King Carol II (1938-1940))..... 215
GABRIEL LOHON, *Apoteoza lui Stalin. Despre alegorie şi roşu în plastica sovietică* (Stalin's Apotheosis. On allegory and colour red in soviet art)..... 233
PETRE OPRIŞ, LAURA-ANTOANETA SAVA, *Un document inedit despre reorganizarea armatei române (martie 1961)* (New document about the Romanian armies' reorganization (march 1961))……..... 243
PETRE OPRIŞ, *O scurtă istorie paralelă despre proiectele „Renault" şi „Citroën" în România (1966-1978)* (A short parallel history on „Renault" and „Citroën" projects in Romania (1966-1978))…….... 271
ANCA PARMENA OLIMID, *Limitele abordării teoriei noului stat liberal ca primă etapă a establishment-ului unui pluralism instituţionalizat în UE* (The limits of approach of the new theory of the liberal state as the first stage of establishment of an institutional pluralism in EU) 283
ONORIU STOICA, ADRIAN FRUNZĂ, *Contribuţii la cunoaşterea medaliilor privitoare la Craiova (1997-2011)* (Contributions to the knowledge of the medals of Craiova city (1997-2001))..... 291
GHEORGHE ARDELEAN, *Prigoana credincioşilor evanghelici din România după 1944 până în 1989* (The prosecution of evanghelical christians from Romania from 1944 to 1989) …….. 299
KARINA PAULINA MARCZUK, *Connections Between Urban Design and Crime in the mid-XXth Century in the U.S.: Case Study of Great American Cities* (Conexiuni între designul urban şi criminalitatea de la mijlocul secolului al XX-lea din SUA: Studiu de caz al marilor oraşe americane) ……. 309

Filologie

IUSTINA BURCI, *Toponime cu denumiri antonime* (Toponymy with Antonymic Names) 321
DIANA COTESCU, TUDOR NEDELCEA, *Shakespeare and Eminescu* (Shakespeare şi Eminescu) .....…… 335
THEODOR SÂMBRIAN, *Un supliment la Dicţionarul limbii române din perspectivă istorico-juridică. Lit. Ab-Am* (An addenda to the romanian language Dictionary from a Historic-juridical Perspective. Letters Ab-Am) ……... 349
ANA-MARIA TERECHE-BĂRBULEANU, *The language of dogmatic text* (The language of the dogmatic text) ……... 371

Etnografie

ANCA CEAUŞESCU, *Planul locuinţelor ţărăneşti din sudul Olteniei* (The Plan of the Peasants' Houses from the South Area of Oltenia) ……..... 379
LOREDANA-MARIA ILIN-GROZOIU, FLORIN NACU *Tradiţii ale Trifonului în Oltenia* (Traditions of the Saint Triphon in Oltenia) 391
CARMEN OLTEANU, *Valenţe sacre ale obiceiurilor de iarnă şi primăvară în Oltenia* (Sacred values of winter and spring customs in Oltenia) …… 397

Filosofie-Sociologie

ION MILITARU, *Umbrele lui Platon* (Les ombres de Platon) ……..... 411
GHEORGHE DĂNIŞOR, *Obiectivism şi subiectivism normativ* (Objectivism and normative subjectivism)..... 431
CĂTĂLIN STĂNCIULESCU, *Relevanţă, holism şi problema „dezacordului profund" în argumentarea deliberativă publică* (Relevance, holism, and the problem of „Deep Disagreement" in public deliberative argumentation) …… 439
LAURENŢIU RADU, MARIA MĂLĂESCU, *Îmbătrânirea populaţiei, realităţi şi perspective* (Population ageing, realities and perspectives) 451

Studii Juridice

CEZAR AVRAM, ROXANA RADU, *Ocuparea forţei de muncă: de la Strategia Lisabona la Strategia Europa 2020* (Employment of work force: from Lisbon Strategy to Europe 2020) ……..... 469
CEZAR AVRAM, ROXANA RADU, *Relaţia sindicate-patronate-guvern în contextul noii Legi a dialogului social nr. 62/2011* (The relation between trade unions, employers organizations and government in accordance with law no. 62/2011 on Social Dialogue)……..... 481
ROXANA RADU, *Organizarea şi funcţionarea sistemului de pensii publice conform Legii nr. 263/2010. Privire comparativă cu reglementările anterioare* (Organization and functioning of the system of public pensions in accordance with the Law no. 263/2010. Comparative view with previous regulations) 497

Recenzii

Adrian Boldişor, Review of *Valenţe Creştine în Gândirea lui Mircea Eliade* (Christian valences in the Thought of Mircea Eliade), Craiova, Editura Mitropolia Olteniei, 2011, with a Foreword by dr. Irineu, Archbishop and Metropolitan of Oltenia (Mac Lindscott Ricketts) …….. 517
Destin de istoric. In honorem Dinu C. Giurescu, editori Cezar Avram, Dinică Ciobotea, Vladimir Osiac, secretar ştiinţific Lucian Dindirică, Târgovişte, Editura Cetatea de Scaun, 2012, 720 p. (Ileana Cioarec) 525
Roxana Radu, Cezar Avram, *Politica socială românească între tranziţie, reformă şi criză*, Craiova, Editura Aius, 2011, 328 p. (Mihaela Bărbieru) 527
Mihaela Bărbieru, *Relaţii militare româno-iugoslave în perioada interbelică (1919-1939)*, Craiova, Editura Aius, 2011, 386 p. (Cezar Avram) 528
Nicolae Constantin, *Mic dicţionar de toponime istorice româneşti,* Târgovişte, Editura Cetatea de Scaun, 2011, 316 p. (Iustina Burci) 530
Anca Ceauşescu, *Aşezările rurale din Câmpia Băileştiului (cu elemente de etnografie),* Craiova, Editura Universitaria, 2011, 336 p. (Loredana-Maria Ilin-Grozoiu)… … 531

ABREVIERI

„ARHIVELE OLTENIEI”
– 90 de ani de existenţă –

Revista „Arhivele Olteniei”, publicaţie de caracter enciclopedic, iniţiată de cercul „Prietenii Ştiinţei” din Craiova, în 1922, cunoaşte un moment jubiliar, care este, totodată, prilej de bilanţ.

Punctul de pornire, de acum 90 de ani –, când în Comitetul de conducere al revistei se aflau distinşi cărturari din Oltenia, dr. Charles Laugier (Craiova), director; Şt. Ciuceanu (Craiova), T. Bulat (Râmnicu Vâlcea), Al. Bărcăcilă (Turnu Severin) şi C.D. Fortunescu (Craiova), secretar de redacţie – s-a dovedit a avea un sens creator, trainic, care s-a dezvoltat peste timp, contribuind la ridicarea Craiovei – vechea Cetate a Banilor – într-o veritabilă citadelă a culturii româneşti de azi.

Revista şi-a propus – şi a rămas consecventă programului ei – să publice cercetări asupra trecutului provinciei din dreapta Oltului, ca şi informaţii referitoare la „manifestaţiile culturale ale prezentului”. „Înseamnă însă aceasta – scria la început de drum dr. Charles Laugier – că ne vom limita numai la publicaţiile referitoare exclusiv la Oltenia? Desigur că nu: suntem o părticică dintr-un tot, o regiune dintr-o ţară şi tot ce atinge ţara, toate progresele ştiinţei, toate mişcările şi manifestările sociale ne ating şi pe noi; regionalism nu înseamnă exclusivism”.

Deşi, prin locul de apariţie, „Arhivele Olteniei” era o revistă „regionalistă”, ea a avut marele merit de a nu face „regionalism”. Scrisă cu talent şi erudiţie, principala publicaţie ştiinţifică din Oltenia s-a impus prin aspectul ei de cercetare temeinică, ca o operă valoroasă în peisajul cultural-ştiinţific al întregii ţări.

Revista „Arhivele Olteniei” şi-a impus să probeze că fenomene şi acţiuni, care, ca origine, par să fi fost de interes local, au fost influenţate de fenomene generale şi au îmbrăcat, la rândul lor, prin desfăşurarea şi consecinţele cărora le-au dat naştere, caracter general.

Permanentele interacţiuni de „istorii locale” au născut, în cazul ţării noastre, ca şi al altor ţări istoria naţională.

Istoria locală, raportată la istoria generală a ţării, îşi defineşte specificitatea, nuanţele particulare, zestrea spirituală cu care îmbogăţeşte patrimoniul cultural-ştiinţific naţional. Mai buna cunoaştere a istoriei locale lărgeşte structura informaţională la scara istoriei generale a ţării, contribuie la lărgirea viziunii istoricului asupra derulării procesului istoric.

Revista „Arhivele Olteniei”, tribună reprezentativă a şcolii româneşti de istorie din Oltenia, şi-a propus, de la început, să înfăţişeze cât mai complex tot ceea ce a însemnat şi însemnează această zonă de „localism creator” în istoria generală şi în conştiinţa românilor.

ARHIVELE OLTENIEI, Serie nouă, nr. 26, 2012, p. 7-8

Prin varietatea tematică – de la izvorul istoric inedit la reflecţia profundă asupra valorii istoriei, de la istoria străveche la istoria zilelor noastre, de la istoria locală la cea naţională şi universală – revista „Arhivele Olteniei" a ştiut să atragă în jurul ei nume mari ale scrisului românesc, nu numai din Oltenia, ci din întreaga ţară. În fruntea acestora a fost genialul nostru istoric naţional Nicolae Iorga, care, cu dragoste şi înţelegere, s-a aplecat şi asupra trecutului Olteniei.

Sunt printre cititorii fideli ai revistei „Arhivele Olteniei", de la primele sale numere, şi pot aprecia stăruinţa ei de a reliefa acele valori şi tradiţii ale trecutului, menite să facă din istorie un instrument viu, implicat profund în fluxul realităţii contemporane.

Pentru revista „Arhivele Olteniei", de ieri şi de azi, la temeliile istoriei ca ştiinţă se află un imens potenţial umanist. De-a lungul veacurilor cele mai strălucite minţi omeneşti au năzuit spre o lume a egalităţii între naţiuni, a cooperării şi înţelegerii, a toleranţei, înţeleasă ca acceptare publică a diferitelor convingeri.

Încrederea se poate naşte numai într-o atmosferă de înţelegere şi de comunicare, de interes şi de cunoaştere a istoriei, a culturii şi tradiţiilor reciproce. În procesul contactului istoric, relaţiile culturale ale unor popoare au intrat organic în albia dezvoltării culturale a altora.

Revista „Arhivele Olteniei" consideră că în umanismul modern cultura este liantul care trebuie folosit în construcţia lumii noi, o construcţie socotită a fi solidă, omogenă, fără ca elementele care o compun să-şi piardă identitatea.

Pentru rezultatele obţinute până acum şi pentru năzuinţele de viitor, care o animă, adresez revistei „Arhivele Olteniei" călduroase felicitări şi urarea de noi succese şi împliniri.

Revista din „Cetatea Marii Bănii" va şti – sunt sigur – să-şi păstreze vocea distinctă în peisajul publicaţiilor existente, să fie deschisă fenomenelor realităţii şi să exprime cu demnitate vocaţia europeană a ştiinţei şi culturii româneşti.

Sua semper gloria vivat!

Acad. Ştefan Ştefănescu

Bucureşti, 15 martie 2012

CELTURILE DIN PERIOADA FINALĂ A EPOCII BRONZULUI ŞI ÎNCEPUTUL EPOCII FIERULUI ÎN OLTENIA ŞI ZONELE ÎNVECINATE

SIMONA LAZĂR[*]

Ceea ce caracterizează bogata literatură, referitoare la diferitele tipuri de topoare, de la cele vechi, care erau de cupru, până la cele caracteristice începutului epocii fierului, este strădania de a oferi o cât mai adecvată clasificare. Pentru sud-estul şi centrul Europei, sistemele tipologice se referă mai ales la felul în care pot fi combinate diferite elemente formale sau decorative. Denumirea tipurilor şi variantelor rezultate, al căror număr devine din ce în ce mai mare (în măsura în care şi analiza caracteristicilor unei piese este mai elaborată), este dată, în principal, după numele unui sit. Datorită varietăţii din ce în ce mai mare a locaţiilor în care au fost descoperite şi care aparţin unor ţări foarte diferite ca limbă, s-a propus şi clasificarea pieselor pe grupuri şi tipuri numerice, definite după caracteristicile de bază. Astfel, Jiří Říhovský a clasificat topoarele din toată epoca cuprului şi a bronzului în grupe, definite, pentru fiecare categorie de topor, prioritar după formă, fiecărei grupe corespunzându-i mai multe tipuri. Astfel, celturile au fost divizate, formal, în 15 grupe, cărora le corespund în total aproape 40 de tipuri[1].

La alţi autori, printre care şi E. N. Černyh[2], observăm o abordare excesiv de minuţioasă, în care multitudinea de variante prezente nu este de mare ajutor în sprijinul preciziei. În acest sens, un exemplu ar putea fi divizarea, poate excesivă, a variantelor de celturi ce puteau fi turnate în valvele din depozitul de la Pleniţa (pl. I, II)[3].

O abordare mai sistematizată şi, prin logica şi simplitatea ei, mai clară, întâlnim la Mircea Rusu, care a definit celtul de tip transilvănean, cu toate

[*] Cercetător ştiinţific III, dr., Institutul de Cercetări Socio-Umane „C. S. Nicolăescu-Plopşor" din Craiova, al Academiei Române; simonalazar@yahoo.com

[1] J. Říhovský, *Die Äxte und Beile, Meissel und Hämmer in Mähren*, PBF. IX, 17, 1992, Stuttgart.

[2] E. N. Černyh, *Gornoe delo i metallurgija v drevnejšrj Bolgarii,* Sofia, 1978.

[3] N. Boroffka, F. Ridiche, *Descoperirea de tipare pentru turnarea bronzului de la Pleniţa*, în „Descoperiri de bronzuri din România", II (ed. T. Soroceanu), Bistriţa-Cluj, 2005, p. 135 şi urm., care au preluat distincţiile tehnico-tipologice de la B. Wanzek (*Die Gußmodel für Tüllenbeile in südöstlichen Europa,* UPA, 2, Bonn, 1989).

variantele lui, concepute în cadrul unei scheme evolutiv-tipologice[4], sau la Bernhard Hänsel, atunci când s-a ocupat de clasificarea celturilor din Bulgaria şi din ţinuturile extracarpatice ale României[5].

În zona de care ne ocupăm, constatăm prezenţa mai multor tipuri de celturi, care, evident, au o pondere numerică diferită. Întâlnim astfel: **1.** celturile cu două muchii reliefate, care pornesc din colţurile tăişului şi se îndreaptă oblic, dar fără a se uni, spre bordura găurii de înmănuşare; **2.** celturile cu arcadă; **3.** celturile cu decor în Y, V sau linii verticale paralele; **4.** celturile cu decor trapezoidal; **5.** celturile cu plisc. Nu ne propunem aici să creăm o nouă tipologie, ci mai curând să facem o prezentare, pe cât se poate de ordonată, a materialelor de care dispunem. Alegem această formă de expunere pentru a evita crearea de variante şi subvariante, ceea ce ar constitui un demers disproporţionat faţă de numărul de piese existent în aria noastră. În afara celor cinci tipuri amintite, se mai întâlnesc şi alte tipuri de celturi cu analogii în bazinul Carpatic al Dunării de mijloc. Ne referim la un celt de la Giurgiova (pl. V), două de la Jupalnic (pl. X), care prezintă, sub bordura găurii de înmănuşare, în locul decorului în V, două sau trei semicercuri; un exemplar din depozitul de la Sacoţi (pl. VII), care are două linii curbe reliefate, ar putea fi considerat o altă variantă a celtului transilvănean.

Trebuie arătat că la Almăj[6], jud. Dolj, întâlnim un caz particular, pentru care nu am găsit analogii, tiparul de celt găsit aici având un decor specific. Sub marginea găurii de înmănuşare se află un registru format din două benzi, una decorată cu pătrate, cealaltă cu triunghiuri, sub care este aplicată o bandă în zig-zag, din mijlocul căreia porneşte un motiv unghiular (pl. III).

1. *Celturile cu două muchii reliefate, care pornesc din colţurile tăişului şi se îndreaptă oblic, dar fără a se uni, spre bordura găurii de înmănuşare* sunt de fapt variante ale celtului de tip transilvănean, care, în clasificarea lui Mircea Rusu, reprezintă variantele *A* şi *B*. În nordul Olteniei, un astfel de celt s-a descoperit la Copăcelu, jud. Vâlcea[7], şi ar putea fi considerat ca o variantă locală a celtului transilvănean de tip *B 2*. La Râureni, jud. Vâlcea[8], sau la Socu, jud. Gorj[9], şi în zona Dunării, găsim piese destul de apropiate de acest tip. Alte

[4] M. Rusu, *Depozitul de bronzuri de la Balşa*, în „Sargeţia", 4, 1966, p. 17-40.

[5] B. Hänsel, *Beiträge zur regionalen und chronologischen Gliederung der älteren Hallstattzeit an den unteren Donau*, Bonn, 1976, p. 25 urm.

[6] C. S. Nicolăescu-Plopşor, *Oltenia preistorică,* în „Arhivele Olteniei", II, 1923, p. 295-300; M. Demetrescu, C. S. Nicolăescu-Plopşor, *Călăuza Muzeului regional al Olteniei,* 1933, p. 53; D. Berciu, *Arheologia preistorică a Olteniei*, p. 138*;* B. Wanzek, *op. cit.*, supra.

[7] D. Berciu, *Date noi privind sfârşitul culturii Verbicioara*, SCIVA, 27, 1976, 2, p. 176, fig. 5/8; G. Crăciunescu, *Mărturii ale practicării metalurgiei şi obiecte de metal în cadrul culturii Verbicioara*, în „Drobeta", 15, 2005, p. 70.

[8] B. Hänsel, *Beiträge zur regionalen und chronologischen Gliederung der älteren Hallstattzeit an den unteren Donau*, Bonn, 1976, p. 57, 60, pl. 30/1, 3, 6.

[9] M. Petrescu Dîmboviţa, *Depozitele de bronzuri din România*, 1977, p. 120, fig. 284.

celturi similare s-au descoperit la Iablaniţa[10], jud. Caraş Severin, la Slaşoma[11], jud. Mehedinţi, sau la Dumbravica[12] în Serbia. Un celt, descoperit în depunerea nivelului II al unei locuinţe din aşezarea cu ceramică de tip Gârla Mare de la Balej[13], rn. Mihajlovgrad (Montana), Bulgaria**,** are un decor format din două muchii în relief, care pornesc din marginile tăişului şi se îndreaptă oblic spre bordura găurii de înmănuşare, fără a se uni între ele (pl. VIII), fiind destul de asemănător, chiar dacă nu identic, cu piesele anterioare. Foarte probabil, de acelaşi tip este piesa descoperită pe plajă, în zona necropolei de la Bistreţ, Plosca – „Cabana de metal". Celturi de tip transilvănean[14] au mai fost găsite pe teritoriul Olteniei la Ostrovul Mare[15], Orodel[16], Cârna-Grindul Tomii[17], toate aparţinând tipului mai sus descris, cu linii verticale în relief. În sudul Banatului şi zona Caraş Severin le găsim în depozitele de bronzuri de la Fizeş (pl. XI)[18], Pescari II[19], Sichevita I[20], Tirol[21], Giurcova (pl. V)[22], Iablaniţa[23].

Singurele forme de turnat celturi din Oltenia, care aparţin acestui tip, sunt cele de la Logreşti[24] (pl. 78) şi, poate, Pleniţa (pl. I, II). Mai este de menţionat descoperirea unei forme de turnat celturi, de tip transilvănean, în depozitul mixt (piese de podoabă, vârf de lance şi celturi tot de tip transilvan) de la Boljetin, în Serbia. Dintr-o aşezare (se spune că ar fi de tip Žuto-Brdo) de la Kostol, lângă Kladovo, provine o formă de turnare pentru un celt al cărui decor aminteşte de varianta *B* a tipului transilvan[25].

[10] B. Milleker, *Délmagyarország régiségleleteia honfoglalás elötti idökbol*, I, p. 48; M. Roska, *Repertóriuma,* Cluj, 1942, p. 39, nr. 103; M. Rusu, *Die Verbreitung der Bronzehorte in Transilvania*, în „Dacia" NS, 7, 1963, p. 207, nr. 34; M. Petrescu Dîmboviţa, *op. cit*., p. 98, pl. 161/17, 18.

[11] D. Berciu, *APO*, fig. 172/6; G. Crăciunescu, *op. cit*., p. 70.

[12] D. Garašanin, *Katalog Metala*, Beograd, 1954, p. 54, pl. 36/3-4, 10; R. Vasić, *Spätbronzezeitliche und älterhallstattzeitliche Hortfunde im östlichen Jugoslavien,* în (ed. B. Hänsel) Südosteuropa zwischen 1600 und 1000 v. Chr., PAS, 1, 1982, p. 268.

[13] G. I. Georgiev, PAS, 1, 1982, p. 196; E. N. Cernyh, *Gornoe delo i metallurgija v drevnejšrj Bolgarii,* Sofia, 1978, fig. 40/5; M. Şandor Chicideanu, *Cultura Žuto-Brdo Gârla Mare*, p. 137.

[14] *Ibidem*.

[15] D. Berciu, *Arheologia preistorică a Olteniei*, p. 135, fig. 172/10.

[16] *Ibidem*, p. 138, fig. 174.

[17] *Ibidem*, p. 135.

[18] O. Bozu, *Depozitul de bronzuri de la Fizeş, jud. Caraş Severin*, în StCom, Caransebeş, 4, 1982, p. 137-154.

[19] C. Săcărin, *Trei celturi de la Pescari, jud. Caraş Severin,* în „Banatica", 4, 1977, p. 111-115.

[20] I. Uzum, Gh. Lazarovici, I. Dragomir, „Banatica", 2, 1973, p. 413; M. Petrescu Dîmboviţa, *op. cit*., p. 106.

[21] B. Milleker, *op. cit*., p. 69-70; M. Roska, *op. cit*., p. 123, nr. 123; M. Rusu, *op. cit*., p. 208, nr. 65; M. Petrescu Dîmboviţa, *op. cit.*, p. 114, pl. 215/3-9.

[22] O. Răuţ, „Revista Muzeelor", 4, 1967, p. 44-47; R. Petrovszky, *Contribuţii la repertoriul arheologic al localităţilor judeţului Caraş Severin, din paleolitic până în secolul al V-lea î.e.n.*, 2, „Banatica", 3, 1975, p. 374; M. Petrescu Dîmboviţa, *op. cit.*, p. 130, pl. 307/14-19.

[23] M. Petrescu Dîmboviţa, *op. cit.*, p. 252.

[24] *Ibidem*, p. 218.

[25] B. Hänsel, *Beiträge zur Chronologie der mittleren Bronzezeit in Karpatenbecken*, Bonn*,* 1968, p. 136, se îndoieşte de relaţia culturală cu ceramica de tip Žuto Brdo.

2. *Celturile cu arcadă*. Un tip întâlnit destul de frecvent în zona analizată este cel decorat cu o linie în relief, ce pleacă din tăiş şi formează o arcadă la baza găurii de înmănuşare. Pe suprafaţa din interiorul arcadei este prezent, uneori, un decor suplimentar: pe unele piese din depozitul de la Ovča Mogila apare un motiv asemănător literei omega, pe altele un decor în formă de frunză. Acest tip de celt corespunde variantei *C* a celturilor de tip transilvan din clasificarea lui Mircea Rusu. Exemplare din această variantă au fost găsite la Poroina, Halânga[26], Ostrovu Mare, Turnu Severin-Castru, judeţul Mehedinţi, Cozla (pl. XII), Fizeş (pl. XI), Petroşniţa (pl. XIV) şi Pescari în judeţul Caraş Severin, Moţăţei[27], Răcari, Pleniţa[28], Cârna – „Ostrovogania"[29], Plosca – „Cabana de metal"[30], judeţul Dolj, Socu[31], judeţul Gorj, şi Vultureşti[32], judeţul Olt. La sudul Dunării, în aria de care ne ocupăm, au fost găsite astfel de celturi de la Boljetin, Florentin (pl. VIII), Leskovo, Mesic, Urovica, Vojilovo în Serbia şi Gorsko Kosovo, Lesura, Vărbica, în Bulgaria. Ele au fost atribuite aceluiaşi interval de timp mare, cuprins între Br. D – Ha. A.

În cadrul acestei categorii se disting o serie de celturi, turnate fără urechiuşă. Prin această caracteristică, ele aparţin unui grup tipologic aparte (vezi mai jos celturile fără urechiuşă), dar care, din punct de vedere formal, sunt înrudite şi cu cele cu arcadă: ne referim la aşa-numitele celturi de tip *Oinac*. Specific acestui tip este prezenţa, pe suprafaţa arcadei, fie a unui orificiu, fie a unui motiv decorativ în forma literei *omega*. Ambele variante sunt prezente în cuprinsul depozitului de la Ovča Mogila.

3. *Celturile cu decor în Y, V sau linii verticale paralele.* Din categoria celturilor cu decorul în linii paralele, în forma literei V, cunoaştem în centrul Olteniei o singură piesă, un exemplar din depozitul de la Socu. Această variantă este însă mai frecventă în vestul zonei: Berzasca[33], Iablaniţa[34], Moldova Veche II[35], Caransebeş[36]. O formă de turnare, având un decor în V, provine din depozitul de forme de turnat de la Pleniţa[37].

---

[26] D. Berciu, *Arheologia preistorică a Olteniei*, p. 138, fig. 173.

[27] Idem, Materiale, 1, 1953.

[28] M. Petrescu Dîmboviţa, *op. cit.*, 1977, p. 125.

[29] M. Şandor Chicideanu, *op. cit*., p. 134-137.

[30] *Ibidem*, p. 134-137, unde se subliniază că posibilitatea atribuirii celturilor descoperite întâmplător la Cârna – Ostrovogania şi Plosca – Cabana de metal, culturii Bistreţ – Işalniţa sau Vârtop, mai ales că în locurile de descoperire ale acestor două piese au fost găsite şi fragmente ceramice, aparţinând culturilor amintite.

[31] D. Berciu, *op. cit.*, p. 120, pl. 284.

[32] Idem, *Date noi cu privire la sfârşitul culturii Verbicioara,* SCIVA, 27, 2, 1976, p. 171-175, pl. 1, 2, 4.

[33] M. Gumă, *Civilizaţia primei epoci a fierului în sud-vestul României,* 1993, p. 250; M. Petrescu Dîmboviţa, *op. cit*., p. 83, pl. 116-117.

[34] B. Milleker, *op. cit.,* p. 48; M. Roska, *op. cit.*, p. 39, nr. 103; M. Rusu, *Die Verbreitung der Bronzehorte in Transilvania*, în „Dacia" NS, 7, 1963, p. 207, nr. 34; M. Petrescu Dîmboviţa, *op. cit.*, p. 98, pl. 161/17, 18.

[35] M. Petrescu Dîmboviţa, *op. cit.*, p. 100, pl. 166/1-8.

Pe de altă parte, celturile al căror decor se desfăşoară în forma literei Y se regăsesc în zona de studiu, numai la Jupalnic (pl. X)[38] şi Liborajdea (pl. XII)[39], dar sunt, în schimb, prezente în cadrul tiparelor menţionate anterior, de la Pleniţa, jud. Dolj (pl. I, II).

O grupă aparte este constituită de celturile purtând un decor din linii paralele verticale. Acest decor se distinge pe suprafaţa lamei celtului, fiind în general dispus într-un cadru trapezoidal; pe piesele de la Liborajdea, Jupalnic, Iablaniţa, Giurgiova şi pe majoritatea exemplarelor descoperite pe teritoriul Bulgariei la Ovča Mogila[40], Vărbica[41], Guljanci[42], Gorsko Kosovo[43], precum şi în Serbia la Brestovik[44], Leskovo[45], Urovica[46], acest decor este foarte asemănător dinţilor unui piepten. Pe unul dintre celturile din depozitul de la Fizeş liniile paralele se desfăşoară vertical, pornind chiar din buza piesei (pl. XI), fiind astfel mai apropiate, formal, de tipul clasic transilvănean căruia îi aparţin restul exemplarelor.

Prin analogie cu piese similare, apărute în contexte mai sigure (în parte şi depozitul de la Fizeş[47], depozitul de la Vărbica din Bulgaria, sau Radovanu[48], faza finală a culturii Coslogeni), ele au fost datate *grosso modo* în perioada Ha. A.

4. C*elturile cu decor trapezoidal*. Altă variantă de celturi este cea cu linii în relief, care pleacă de la tăiş şi se unesc într-o linie dreaptă orizontală,

[36] M. Roska, *op. cit*., p. 118, nr. 31; M. Rusu, *op. cit*., p. 207, nr. 14; M. Petrescu Dîmboviţa, *op. cit.*, p. 87, pl. 124-126.

[37] M. Petrescu Dîmboviţa, *op. cit.*, p. 125; B. Hänsel, *op. cit.*, p. 42; B. Wanzek, *Die Gußmodel für Tüllenbeile in südöstlichen Europa,* UPA, 2, Bonn,1989; N. Boroffka, F. Ridiche, *Descoperirea de tipare pentru turnarea bronzului de la Pleniţa,* în „Descoperiri de bronzuri din România", II (ed. T. Soroceanu), Bistriţa – Cluj, 2005, p. 135 şi urm.

[38] M. Rusu, *Die Verbreitung der Bronzehortfunde in Transilvania von Ende der Bronzezeit bis in die mittelere Hallstattzeit,* în „Dacia", NS, 7, 1963, p. 7; W. A. v. Brunn, *Mitteldeutsche Hortfunde*, p. 48, 50, 292 (greşit Orsova); M. Petrescu Dîmboviţa, *op. cit.*, p. 123, pl. 291/2-15.

[39] M. Gumă, I. Dragomir, *Un depozit de bronzuri din prima epocă a fierului descoperit la Liborajdea (comuna Sicheviţa, judeţul Caraş Severin)*, în „Banatica", 8, 1985, p. 107-122.

[40] R. Krauss, *Der Depotfund von Ovča Mogila, Kreis Svištov (Bulgarien): Zur Datierung der Bronzehorte von der unteren Donau über mykenische Schwerter* (ed. B. Horejs, R. Jung, E. Kaiser, B. Teržan), Interpretationsraum Bronzezeit Bernhard Hänsel von seinen Schülern gewidmet, Bonn, 2005, p. 199-210.

[41] B. Hänsel, *Beiträge zur regionalen und chronologischen Gliederung der älteren Hallstattzeit an den unteren Donau*, Bonn, 1976, p. 38, nr. 5.

[42] *Ibidem*, p. 38, nr 4.

[43] *Ibidem*, p. 38, nr. 7.

[44] D. Garašanin, *Katalog Metala*, Beograd, 1954, p. 344, fig. 9; R. Vasić, *Spätbronzezeitliche und älterhallstattzeitliche Hortfunde im östlichen Jugoslavien,* în (ed. B. Hänsel) Südosteuropa zwischen 1600 und 1000 v. Chr., PAS, 1, 1982, p. 268, nr . 56; idem, *Die Siecheln im Zentralbalkan,* PBF. XVIII, 5, 1994, nr. 41, 552, 553.

[45] M. Kosorić, Starinar, 9-10, 1958-1959, fig. 1, 4; idem, *Praistorijske ostave*, 79, fig. 71/5.

[46] R. Vasić, *op. cit.*, p. 268, nr. 64.

[47] O. Bozu, *op. cit.,* p. 137-154.

[48] S. Morintz, *Contribuţii arheologice la istoria tracilor timpurii,* I, 1978, fig. 86/1.

sugerând un trapez, cum sunt cele obţinute din formele de turnare, descoperite la Logreşti[49] (pl. IV) şi Pleniţa[50] (pl. I, II). Forme de turnare, de acelaşi tip, au mai fost descoperite la Păltiniş[51], judeţul Caraş-Severin, şi în Serbia la Boljetin (Majdanpek)[52]. Celturi, obţinute cu astfel de tipare, găsim în mai multe locuri din Oltenia, dar şi în zona Banatului românesc şi sârbesc. Le putem exemplifica prin descoperirile de la Drăguţeşti[53], Socu, Ostrovul Mare, Poroina, în „depozitul" (mormânt?) de la Liubcova (pl. XV)[54], unde se găseşte asociat cu o fibulă de tip *Gemeinlebarn*, depozitul II de la Pescari[55], care a fost atribuit orizontului Cincu Suseni, sau o piesă din depozitul de la Liborajdea (XII).

Privind dispunerea celturilor cu decor trapezoidal, observăm concentrarea lor în zona Olteniei, unde întâlnim şi forme de turnat de acest tip. Acest lucru ne face să credem că ele sunt specifice zonei discutate, sau chiar mai mult, că se poate considera probabilă existenţa aici a unui centru de producţie[56]. Mircea Petrescu Dîmboviţa datează aceste depozite în secolul al IX-lea, Ha. A 2, seria Turia-Jupalnic, iar B. Hänsel le plasează în etapa a III-a de depozite, respectiv Ha. A, sec. al XII-lea[57]. Forma de turnare de la Păltiniş[58] a fost datată în Ha. A2-B1.

Din această categorie se distinge un grup de celturi fără urechiuşă, care prezintă un decor de linii paralele verticale, în forma dinţilor unui pieptene, dispus pe suprafaţa cadrului trapezoidal (mai multe exemplare din depozitul de la Ovča Mogila)[59].

5. *Celturile cu plisc*, definite cu această denumire de către Mircea Petrescu Dîmboviţa[60], sunt foarte rare în această zonă, singurele exemplare întâlnite fiind cele din depozitul de la Petroşniţa, jud. Caraş Severin (pl. XIV). Acestea îi aparţin variantei cu secţiunea ovală, care sunt datate la sfârşitul epocii bronzului şi începutul epocii fierului şi sunt prezente pe o arie mai largă, care

[49] I. Andrieşescu, „Dacia", II, 1925, p. 362, notă; D. Berciu, *op. cit*., p. 138; M. Petrescu Dîmboviţa, *op. cit*., p. 79, pl. 96/6-8.

[50] M. Petrescu Dîmboviţa, *op. cit.*

[51] M. Gumă, *op. cit.,* pl. 295/2.

[52] E. Condurachi, D. Boščović, *Comori arheologice în regiunea Porţilor de Fier*, 1978, p. 121, 123, nr. 106-107.

[53] Al. Oancea, P. Gherghe, *Depozitul de bronzuri de la Drăguţeşti, judeţul Gorj,* în SCIVA 32, 1981, 2, p. 265-269, fig. 1.

[54] C. Săcărin, *Depozitul de bronzuri de la Liubcova-Ţiglărie*, în „Banatica", 8, 1985, p. 91-105; M. Gumă, *op. cit*., p. 254, pl. XII.

[55] C. Săcărin, „Banatica", 4, 1977, p. 114, pl. 2/1.

[56] Opinie exprimată şi de N. Boroffka, F. Ridiche, *Descoperirea de tipare pentru turnarea bronzului de la Pleniţa,* în „Descoperiri de bronzuri din România", II, (ed. T. Soroceanu), Bistriţa – Cluj, 2005, p. 135 şi urm.

[57] B. Hänsel, *op. cit.*, p. 42.

[58] M. Gumă, *Civilizaţia primei epoci a fierului în sud-vestul României*, 1993, pl. 295/2.

[59] Este posibil ca, unul dintre cele două celturi din micul depozit de la Iablaniţa să prezinte această caracteristică (M. Petrescu Dîmboviţa, *op. cit.*, p. 98, fig. 161/18, îi reconstituie urechiuşa).

[60] M. Petrescu Dîmboviţa, *Depozitul de bronzuri de la Bârsana (Maramureş)*, în „Anuarul Institutului de Studii Clasice", Cluj, 5, 1944-1948, p. 271 urm.

cuprinde Ungaria, sudul Transilvaniei şi regiunile extracarpatice, cele mai cunoscute fiind depozitele de la Tăuteu şi Guruslău[61].

O altă clasificare tipologică a luat drept criteriu absenţa sau prezenţa torţii (urechiuşă). În cadrul celor fără urechiuşă, se remarcă o grupă mai largă de piese, mai puţin zvelte, unele dintre ele decorate cu linii verticale (asemănătoare unui piepten; vezi mai sus o variantă a tipului 4) şi altele cu arcadă (mai sus, tipul 2, celturile de tip *Oinac*), care prezintă un orificiu situat pe suprafaţa corpului, în centrul spaţiului descris de arcadă (fie prezent ca atare, fie doar sugerat prin decor).

Exemplarele de acest fel au fost incluse, de către Vasile Dergačev[62], într-o categorie aparte, numită de el „celturi fără toartă şi cu părţile laterale faţetate arcuit". Aceleaşi celturi au fost atribuite de Bernhard Hänsel tipurilor I şi II, în schema de evoluţie a celturilor din Bulgaria[63], autorul considerând că celturile cu arcadă, sau de tip Oinac, sunt mai vechi decât tipul cu linii verticale reliefate. Trebuie arătat faptul că, aceste două tipuri amintite mai sus, le găsim asociate în depozitul de la Ovča Mogila, unde toate exemplarele sunt fără toartă. Această asociere este foarte interesantă, dacă avem în vedere că cele două tipuri, conform cronologiei deja acceptate, au fost atribuite unor perioade diferite, distanţa dintre ele putând fi, astfel, de peste 100 de ani. Două piese, asemănătoare celturilor cu arcadă şi fără toartă, au mai fost găsite în zona de care ne ocupăm doar în micul depozit de la Florentin, pe Dunăre, în Bulgaria[64] (pl. VIII).

Ceea ce pare caracteristic pentru Oltenia şi zona învecinată din sudul Dunării, atunci când analizăm celturile, dar şi formele de turnare, este prezenţa unui număr mare de forme de turnare, raportat la o arie relativ restrânsă. Acestea indică faptul că, în zona de care ne ocupăm s-au turnat cel puţin 3 tipuri de celturi: cele decorate cu arcadă, cu decor în formă de Y şi cele cu decor trapezoidal.

Cronologia acestor piese a fost apreciată în funcţie de cronologia depozitelor de bronzuri, în general, problema delimitării etapelor cronologice sau a orizonturilor de depunere fiind, de multe ori, supusă discuţiei. Divergenţele sunt legate, în primul rând, de interpretarea dată depozitelor şi acţiunii de depunere în general. Dacă acest fenomen nu mai este înţeles ca având legătură directă cu evenimentele istorice (precum este cazul cu interpretarea majorităţii tezaurelor monetare), indiferent dacă sunt considerate depuneri profane sau sacre, ele nu mai au o mare valoare cronologică, ci mai curând una contextual orientativă. Dacă pentru depozite analiza se poate face ţinând cont şi de compoziţia lor, în cazul pieselor singulare, fără context arheologic asigurat, acestea pot fi analizate doar tipologic, şi, de aceea, aprecierea lor din punct de

[61] *Ibidem*, p. 273-274.
[62] V. Dergačev, *Depozitul de bronzuri de la Dancu*, în „Thraco-Dacica", 12, 1991, p. 39-35.
[63] B. Hänsel, *op. cit.,* p. 32.
[64] E. N. Cernyh, *Gornoe delo i metallurgija v drevnejšrj Bolgarii,* Sofia, 1978, fig. 30/4, 13.

vedere cronologic este foarte limitată. Aşa cum am mai arătat, în depozitul de la Ovča Mogila apar, în acelaşi context, piese care, conform încadrărilor cronologice general acceptate, aparţin unor perioade total diferite, ceea ce poate susţine concluzia că un depozit nu reprezintă neapărat şi o unitate cronologică.

Din cele expuse mai sus observăm faptul că, celturile din aria pe care o studiem sunt destul de variate din punct de vedere tipologic şi, aşa cum am amintit, prezenţa relativ mare a depozitelor de forme de turnat dovedeşte faptul că, mai ales în Oltenia, activitatea metalurgică a fost remarcabilă. Desigur, această afirmaţie se sprijină doar pe o dovadă indirectă – depunerile, nu şi pe prezenţa valvelor în situri de tip aşezare, iar depunerile pot fi evaluate după interpretarea dată acestui fenomen în general.

Judecând descoperirile după aria lor generală de răspândire, se desprinde concluzia că Oltenia se situează la limita zonei de răspândire a celtului, luat ca obiect în sine. La sud de Dunăre, numărul descoperirilor se împuţinează drastic, pentru ca, mai apoi, la sud de Balcani, acesta să devină o raritate; Burger Wanzek citează doar zece exemplare, printre care doar o singură formă de turnat, dintr-o arie ce cuprinde jumătatea sudică a Bulgariei, Macedonia, Albania, Grecia (inclusiv Kreta) şi Turcia[65]. La nordul Dunării, în Oltenia, se observă o frecvenţă mai mare de descoperiri ce conţin celturi în regiunea Clisurii, dar în Banat; având în vedere că această concentrare corespunde şi cu cea a depozitelor de bronzuri în general, este firesc ca şi numărul exemplarelor de celturi să fie aici mai numeros.

Ariile de răspândire a celturilor (abordate pe criterii tipologice), ne arată, destul de clar, direcţiile din care s-au exercitat influenţe asupra spaţiului studiat. Ele pot sugera, totodată, şi zonele spre care s-au dezvoltat relaţiile de schimb. De asemenea, şi depozitele alcătuite numai din forme de turnat (Pleniţa, Logreşti) ar putea, aşa cum s-a mai remarcat[66], să sugereze prezenţa aici a unor meşteri itineranţi, proveniţi, în cazul de faţă, cel mai probabil din zona transilvăneană. Totodată, apare evident că celturile de tip transilvănean, aici tipurile 1 şi 2, s-au descoperit, nu numai în nordul Olteniei şi în Banat, dar şi dispersate în restul zonei. Originea lor, provenind din aria intracarpatică, se conturează, astfel, destul de clar.

Pe de altă parte, aria celturilor fără tortiţă (inclusiv tipul Oinac) se concentrează în Moldova sudică şi în părţile răsăritene ale Dunării de Jos şi în Bulgaria. În apropierea Olteniei apar doar izolat, spre exemplu în micul depozit de la Florentin, ele fiind frecvente în special în estul Bulgariei. Edificator este din nou depozitul de la Ovča Mogila în care se regăsesc ambele tipuri fără toartă. Legăturile cu/spre zonele răsăritene ale spaţiului carpato-dunărean par prin urmare a nu depăşi ca importanţă cursul inferior al Oltului.

[65] B. Wanzek, *Die Gussmodel für Tüllenbeile im südöstlichen Europa*, UPA 2, Bonn, 1989, p. 20 urm.

[66] Boroffka/Ridiche, *op. cit*., p. 159 urm.

În ceea ce priveşte celelalte tipuri – în special tipurile 3 şi 5 – aria foarte largă pe care sunt atestate sugerează doar o vagă direcţie de influenţe şi relaţii spre zona Dunării mijlocii, fapt constatat şi la alte piese de metal (spre exemplu la spadele de tip Reutlingen). Doar tipul 4 (cu decor trapezoidal) pare a fi caracteristic zonei de studiu, în special cea a Dunării din preajma Porţilor de Fier[67].

DES HACHES À DOUILLE LA DERNIÈRE PÉRIODE DE L'ÂGE DU BRONZE ET LE PREMIER ÂGE DU FER EN OLTÉNIE ET SES ENVIRONS

(*Résumé*)

Olténie zone est située sur le bord de propagation des haches a douille. Au sud du Danube, le nombre est en baisse découvertes, car alors, au sud des Balkans, cela devient une rareté. Au nord du Danube, en Olténie, il y a une plus grande fréquence des découvertes contenant socket axes du Danube région, mais dans le Banat, puisque cette concentration correspond à des dépôts de bronze en général, il est naturel que le nombre de copies de axes sertis sont ici plus nombreux.

Les haches a douille, discutées sur la base typologique, montre très clairement, dont les directions ont exercé une influence sur la zone étudiée. Ils peuvent également suggérer et aux zones qui ont développé des relations commerciales.

Les dépôts se composent uniquement des formes pour le moulage (Pleniţa, Logreşti) peut suggérer la présence d'artisans itinérants, venant dans ce cas le plus probable de la zone de Transylvanie.

Mots-cléfs: haches à douille, typologie, Olténie, dépôts de bronze, premier Âge du Fer.

[67] *Ibidem*, p. 155.

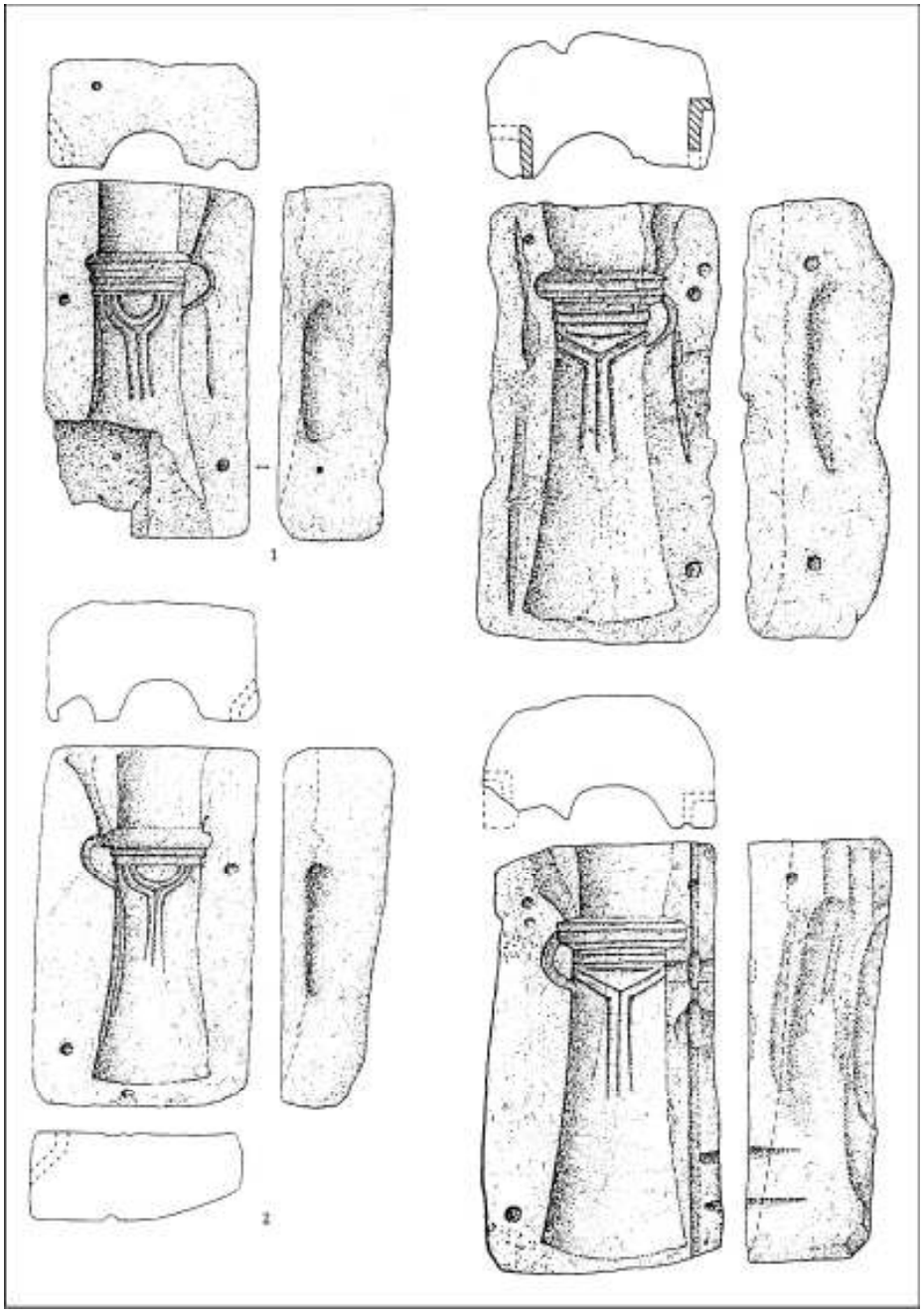

Planşa I. Pleniţa.

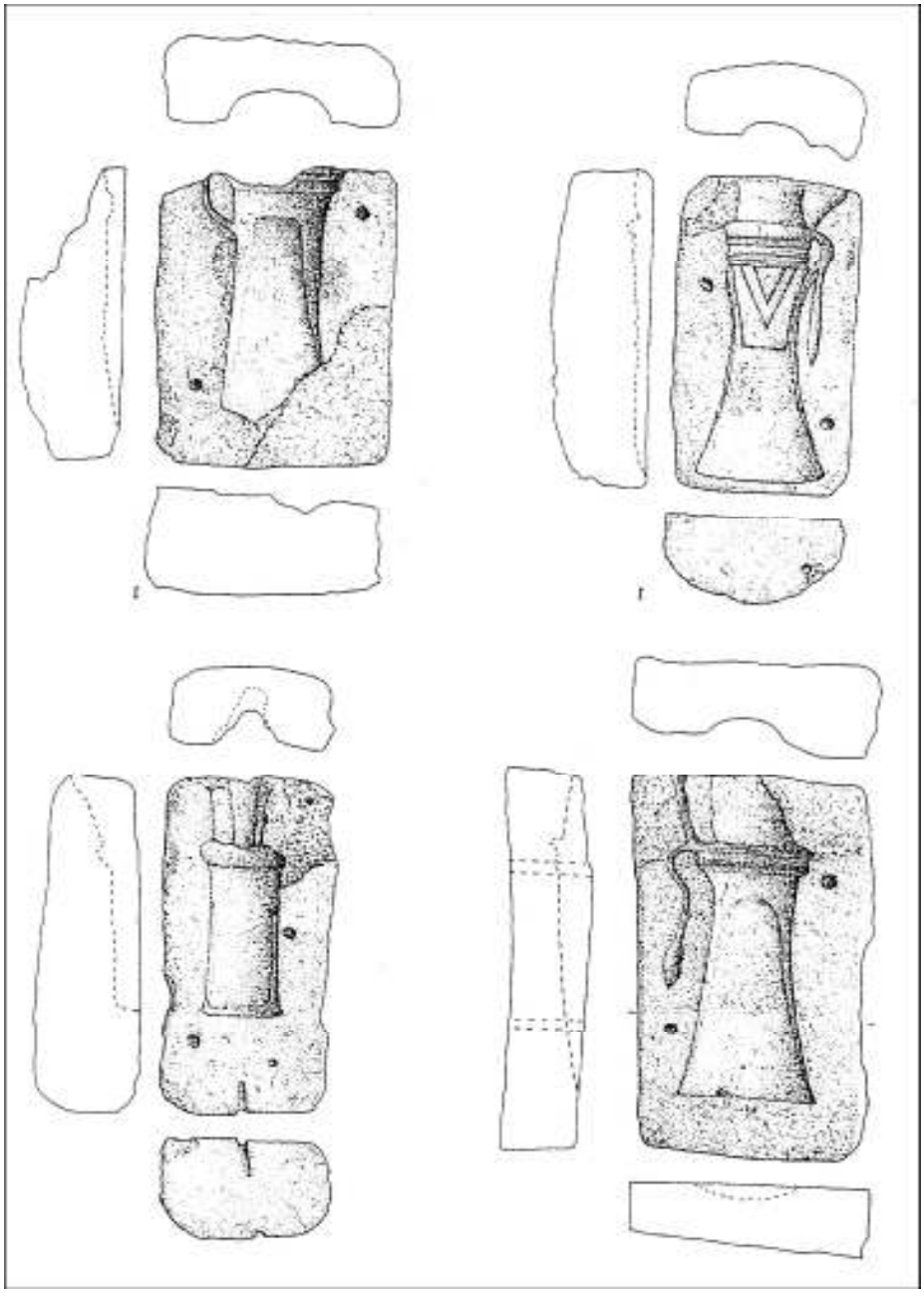

Planşa II. Pleniţa.

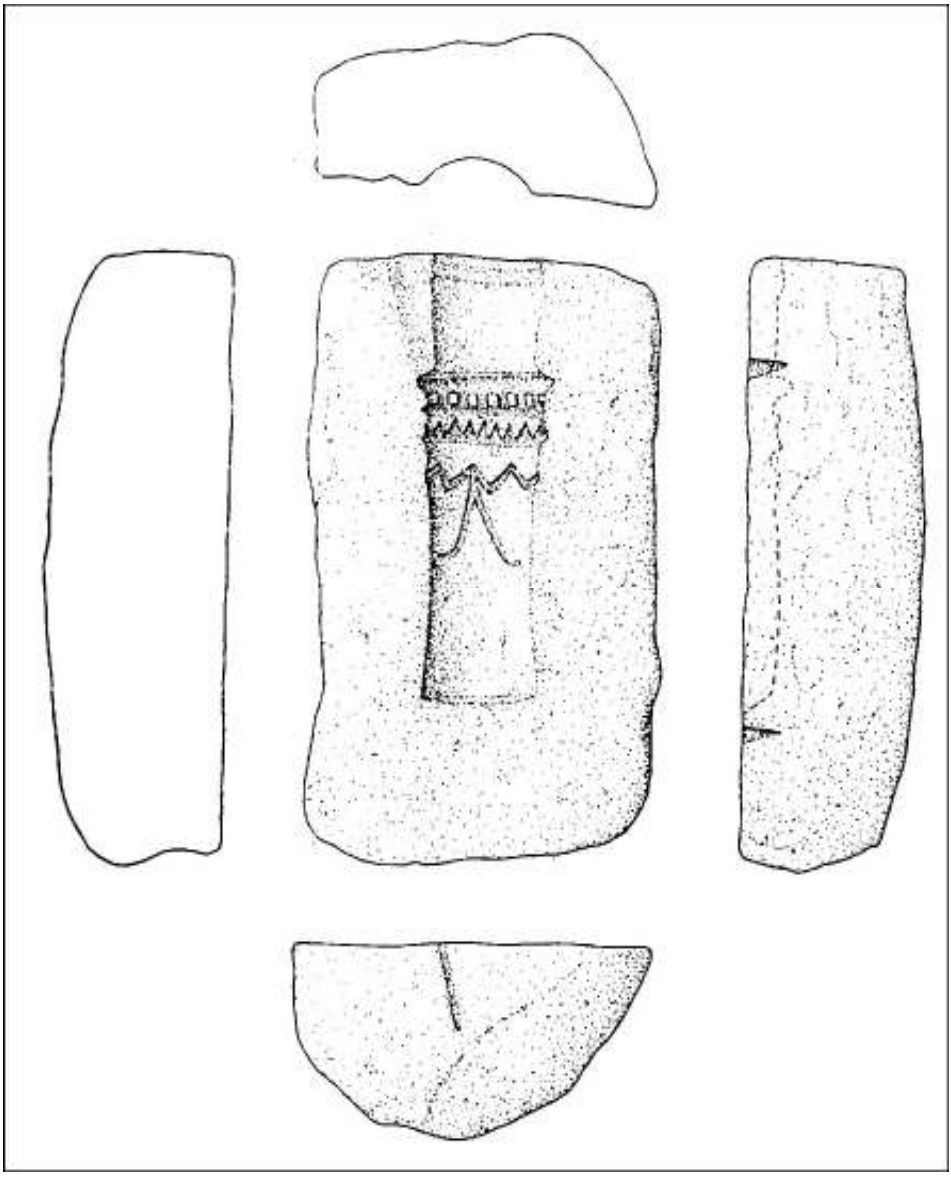

Planşa III. Tipar de celt Almăj (după Boroffka, Ridiche).

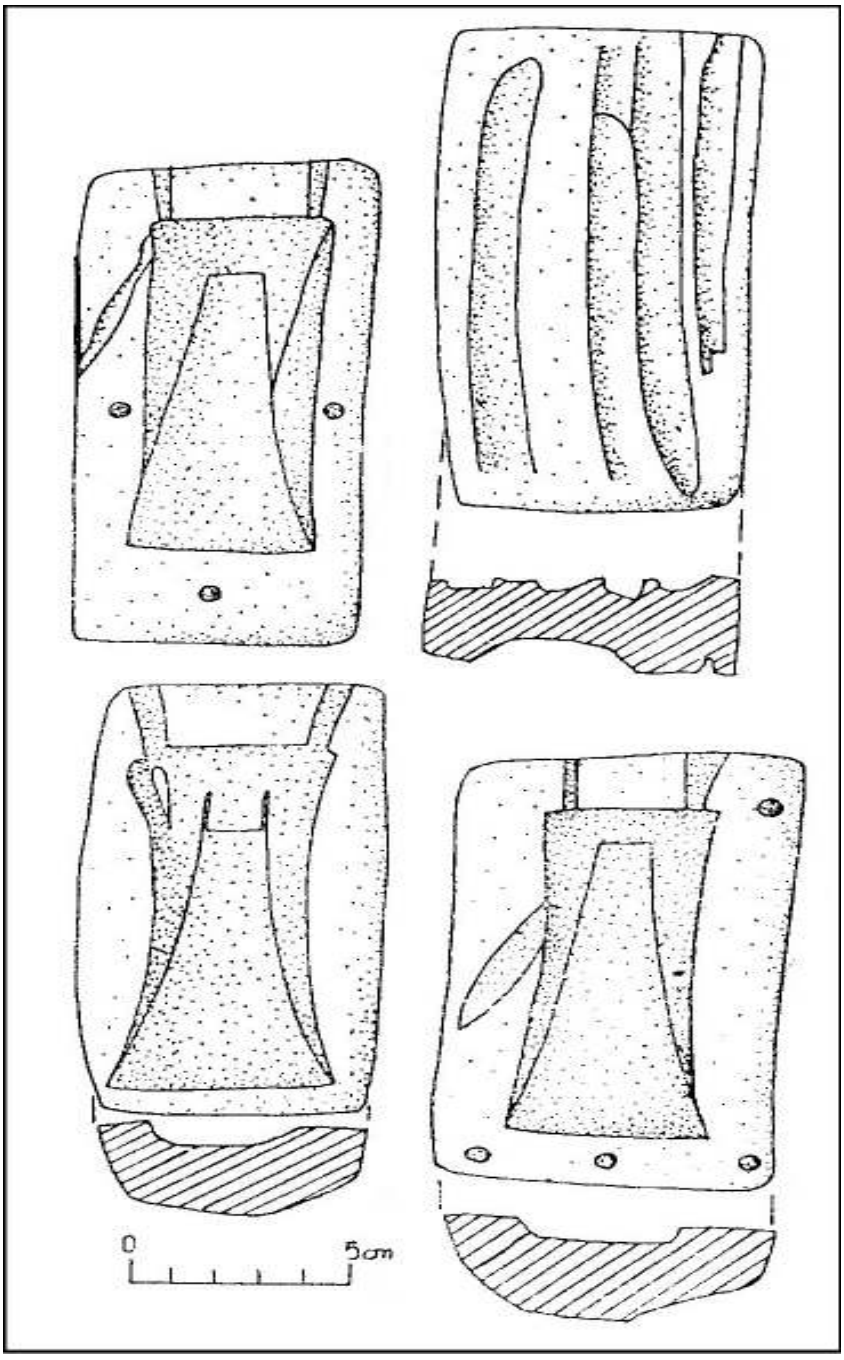

Planşa IV. Logreşti.

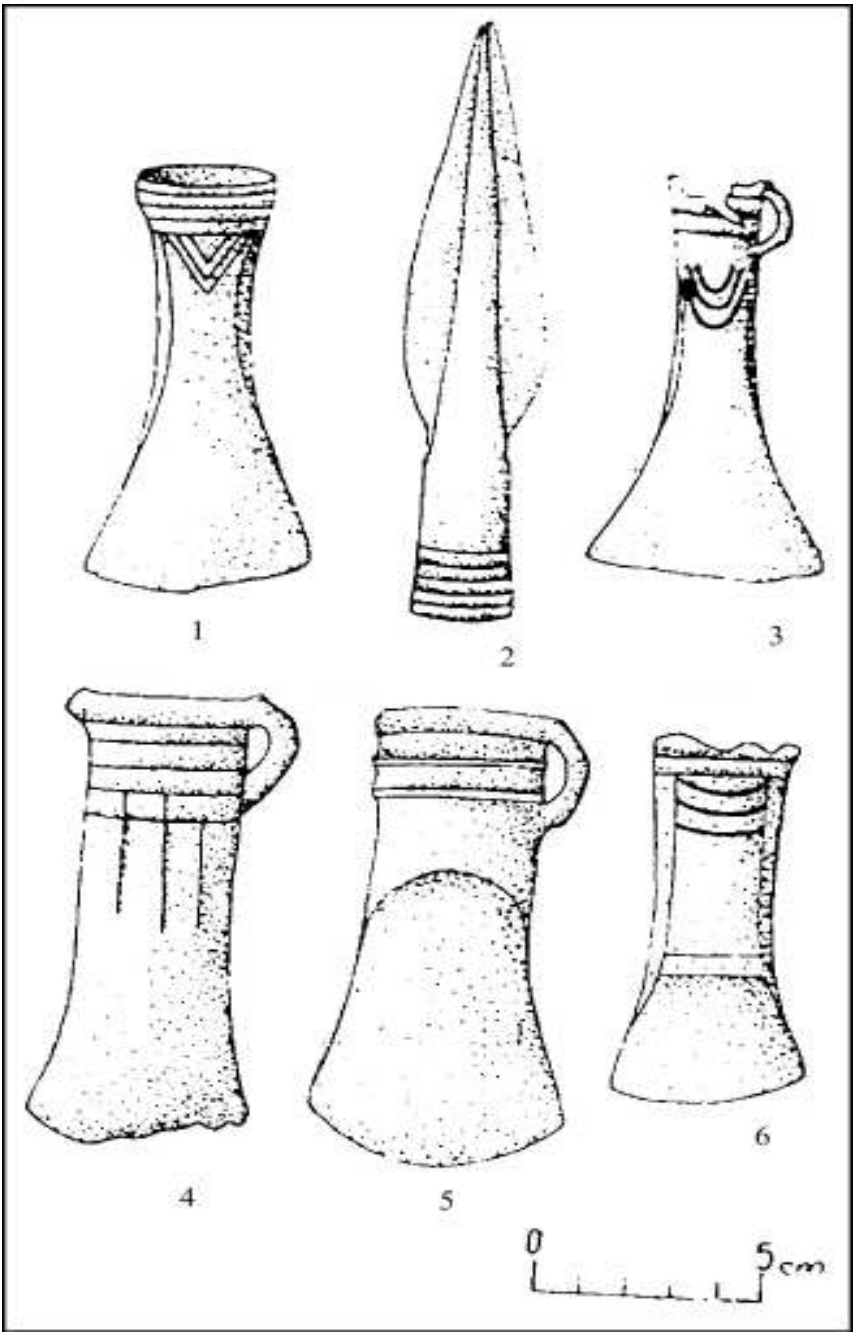

Planşa V. Depozitul de la Giurgiova.

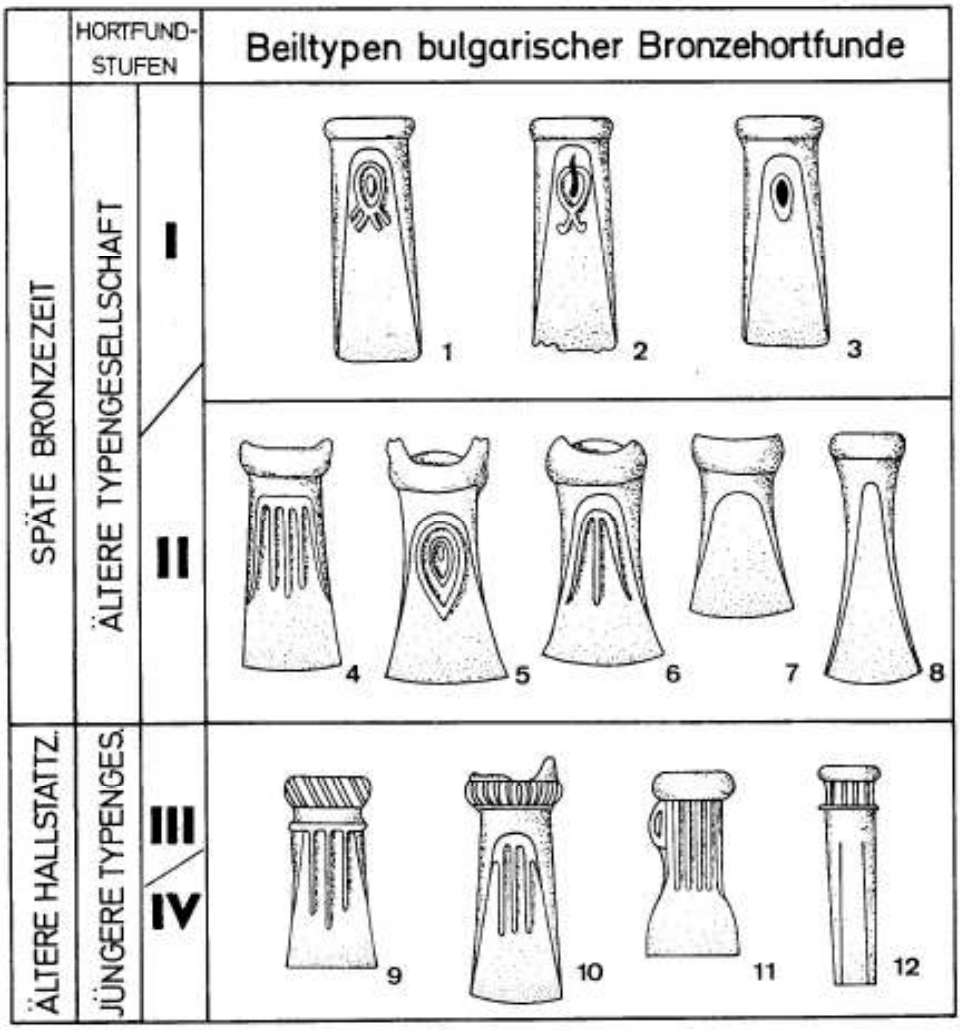

Planşa VI. Schema tipologică a celturilor şi a secerilor din Bulgaria (după Hänsel).

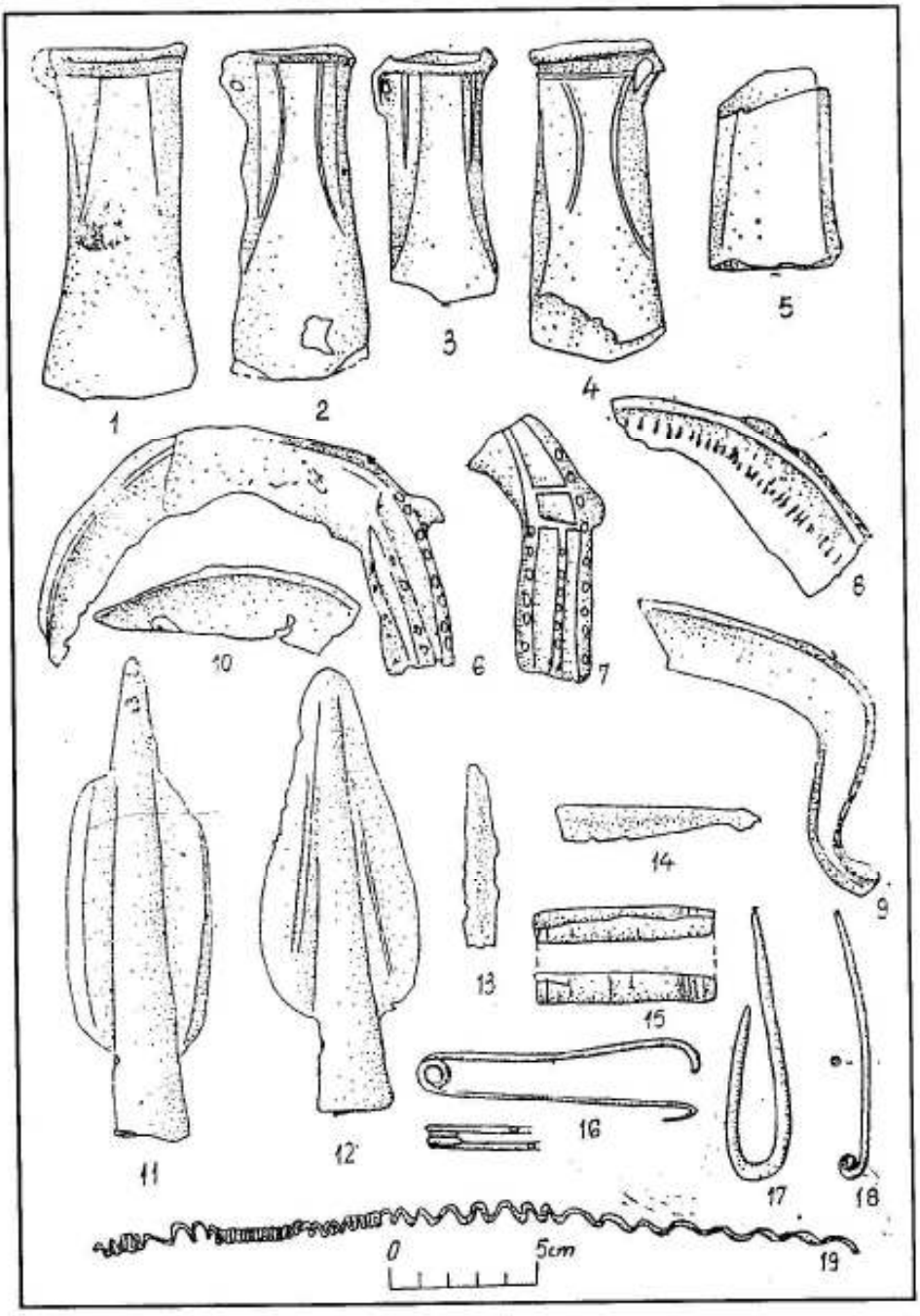

Planşa VII. Depozitul de la Sacoţi (după M. Petrescu Dîmboviţa).

Planşa VIII. Celturi: 14 Mali Izvor, 5 Florentin, 6-7 Pecinči, 10 Gradesnica, 11 Balej.

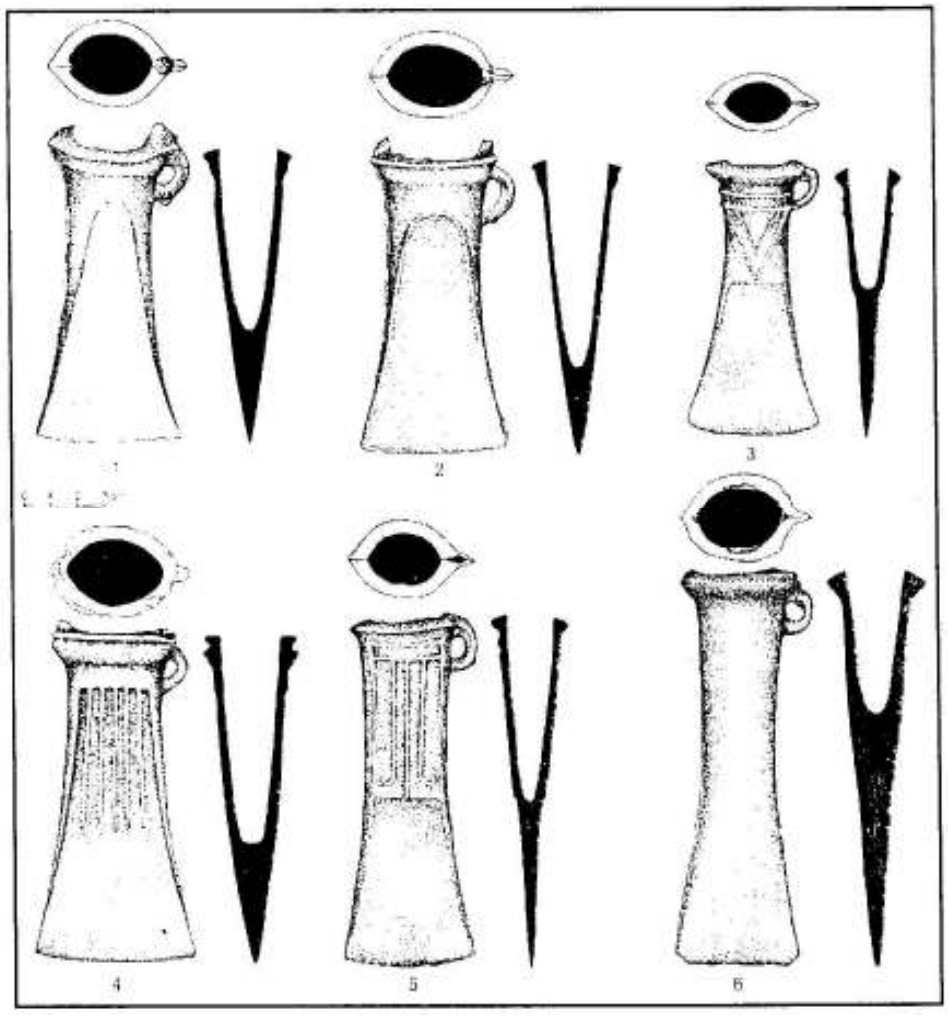

Planşa IX. Depozitul de la Mileni (după Crăciunescu).

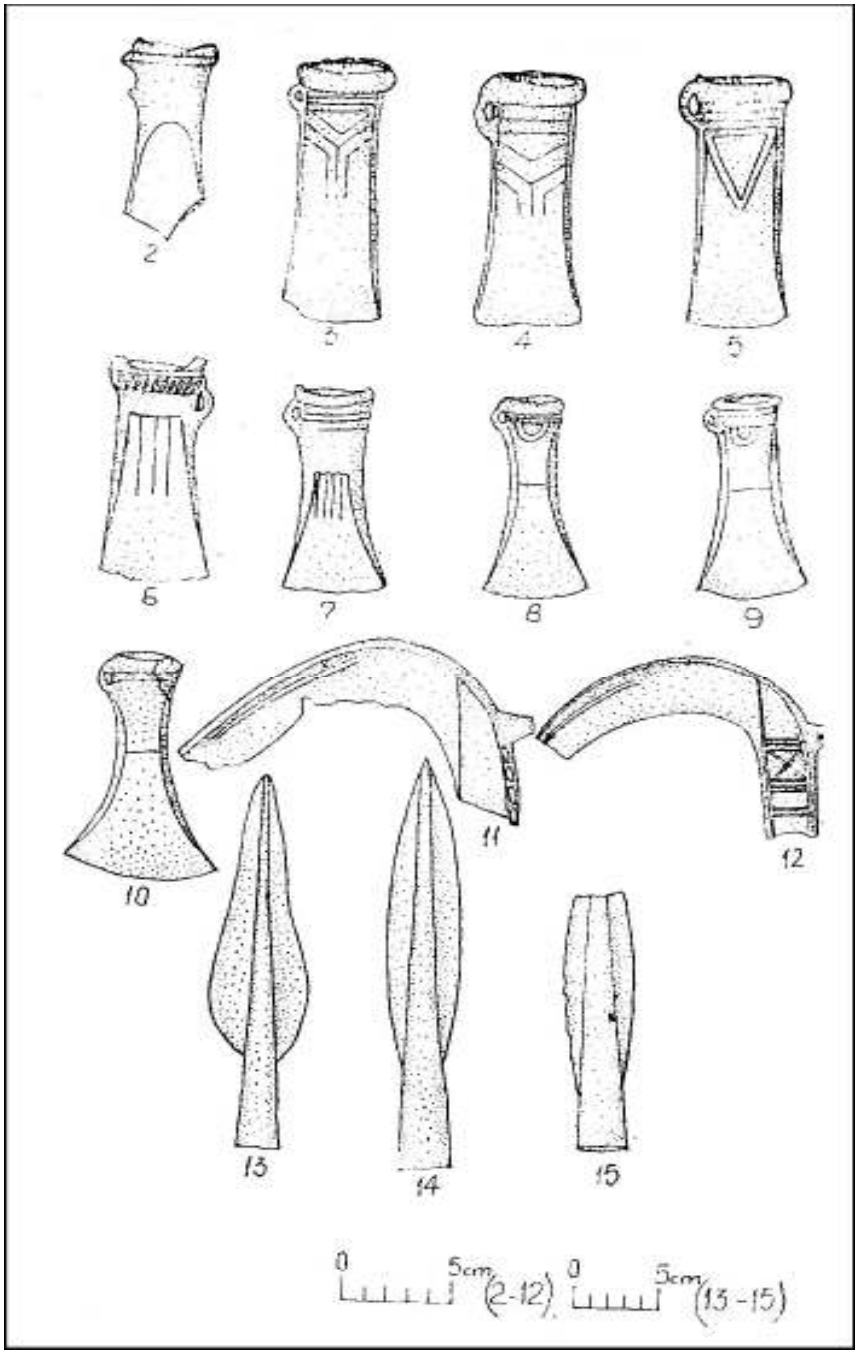

Planşa X. Depozitul de la Jupalnic (după M. Petrescu Dîmboviţa).

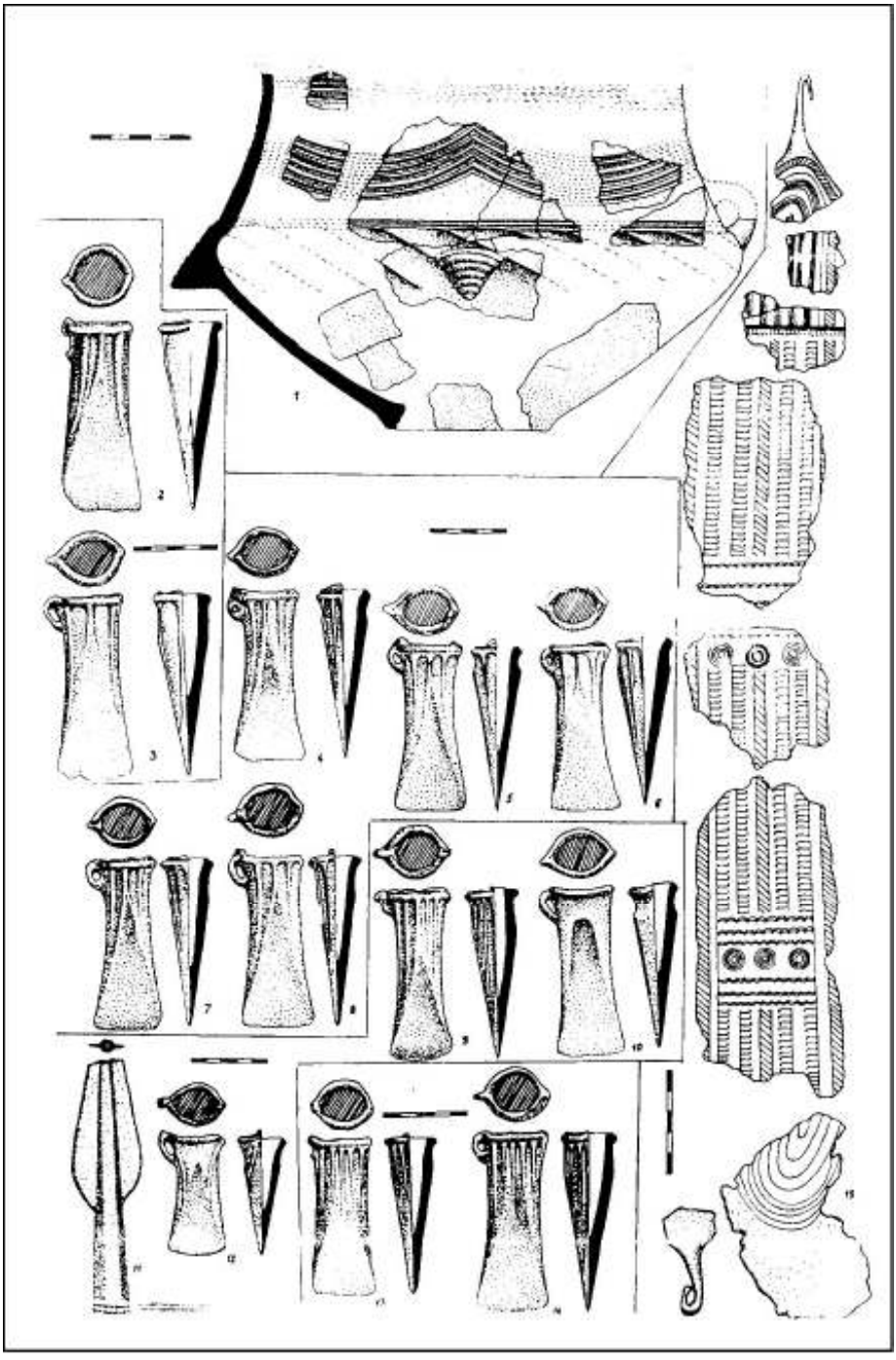

Planşa XI. Depozitul de la Fizeş (după Gumă).

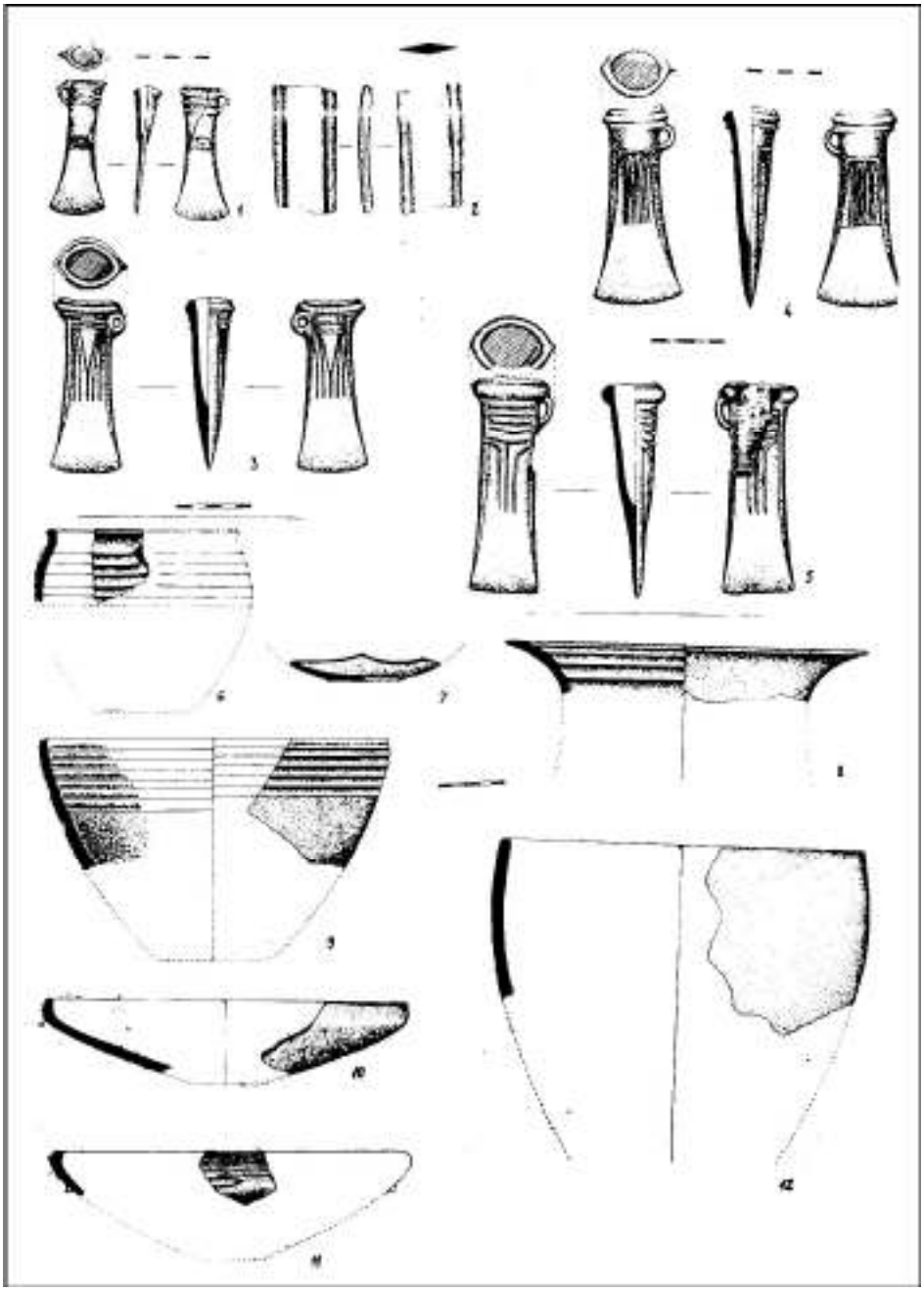

Planşa XII. Depozitul de la Liborajdea (după M. Gumă).

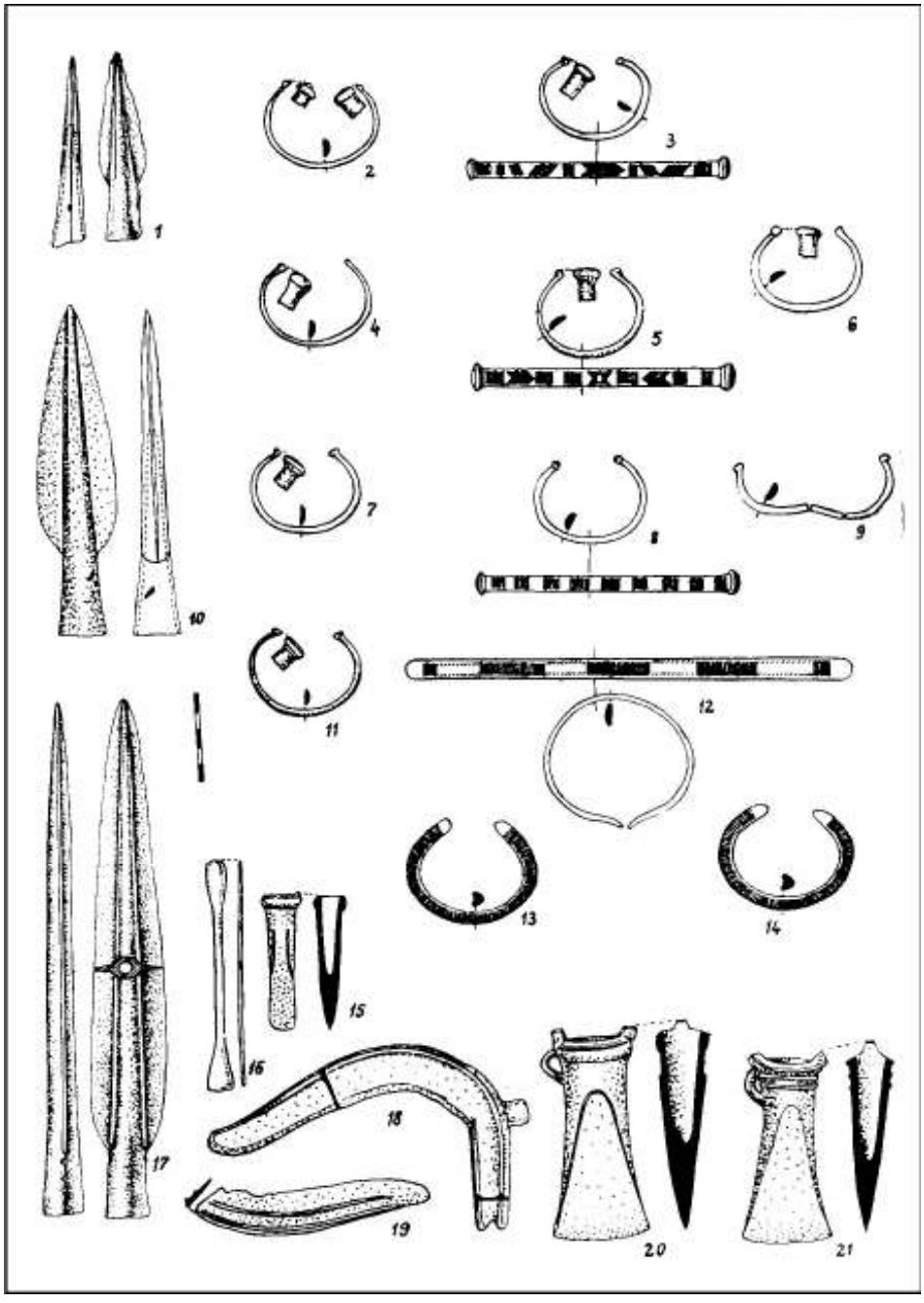

Planşa XIII. Cozla (după M. Gumă).

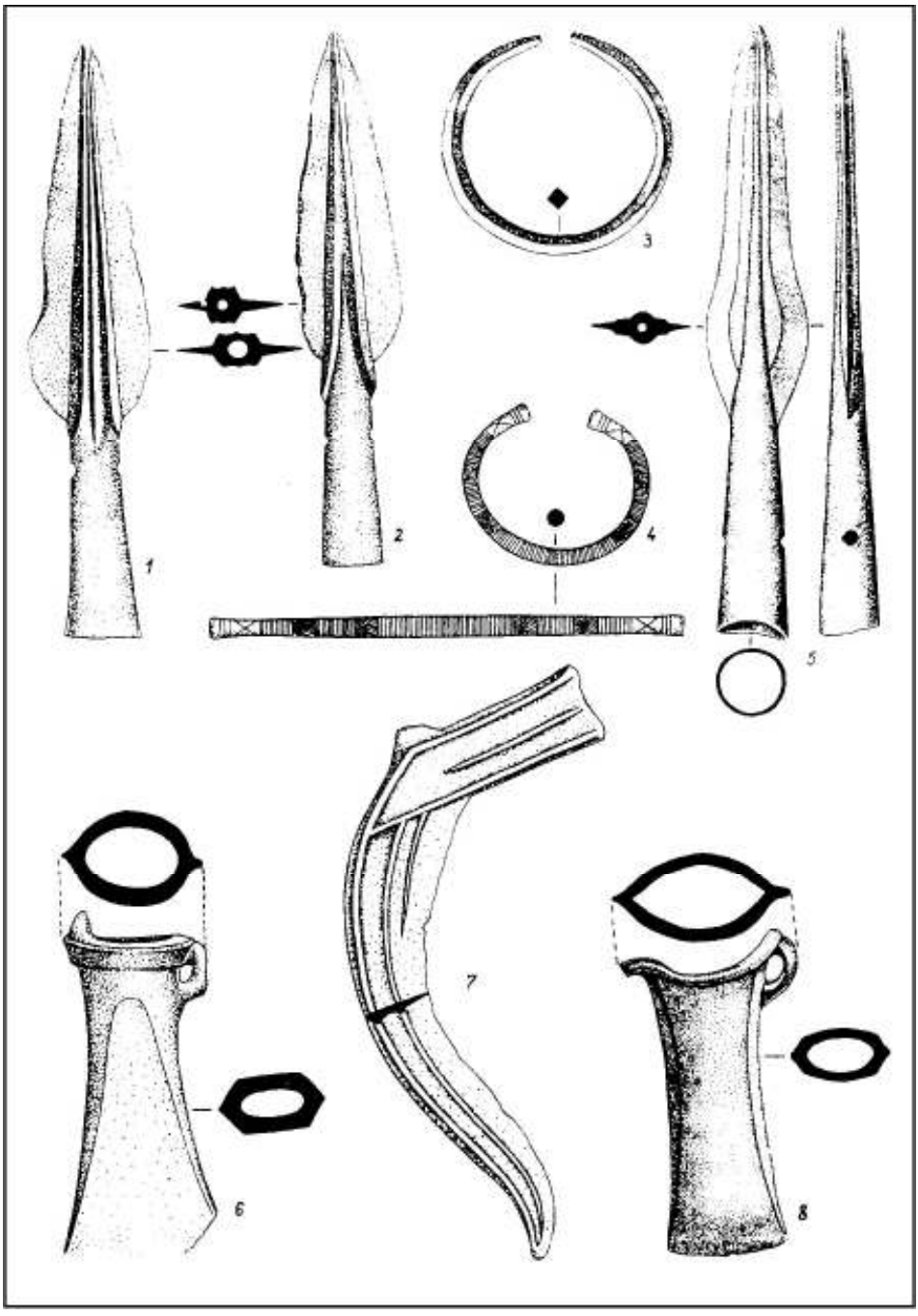

Planşa XIV. Depozitul de la Petroşniţa (după M. Gumă).

Planşa nr. XV. Depozitul de la Liubcova Ţiglărie (după M. Gumă).

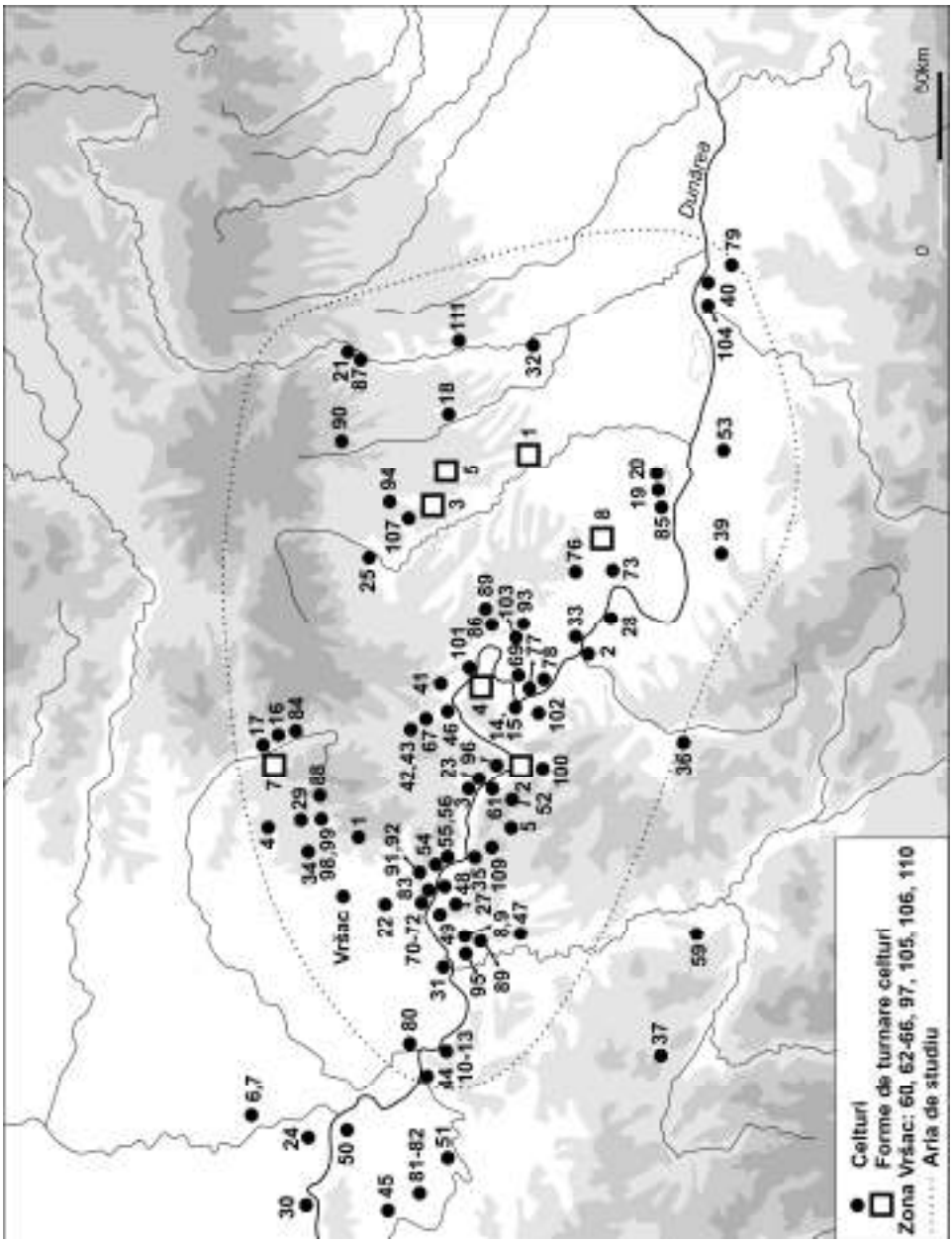
Dunărea
0
50km
Vrsac
Celturi
Forme de turnare celturi
Zona Vršac: 60, 62-66, 97, 105, 106, 110
Aria de studiu

TEZAURUL MONETAR DE LA CRAIOVA – „FARMACIA ARABĂ" (SEC. XV – XVIII)

TOMA RĂDULESCU

In memoriam
Corneliu Mărgărit Tătulea

În ziua Sfintelor Paşti ale anului 1988 – 10 aprilie, şeful de lucrări de la Trustul de construcţii Craiova, care supraveghea ridicarea unui bloc turn la intrarea în Calea Bucureşti, pe locul unde se află, în prezent, sediul Facultăţii de Drept, i-a semnalat şefului secţiei istorie-arheologie a Muzeului Olteniei descoperirea unui tezaur monetar de către un muncitor care escava pământul din zona amintită, cu un buldozer. Regretatul arheolog Corneliu Mărgărit Tătulea (1944-1990), şef al secţiei de istorie-arheologie, s-a deplasat la faţa locului şi a recuperat, probabil, aproape în totalitate un număr apreciabil de monede de argint de diverse valori, care mi-au fost puse la dispoziţie pentru studiu. Locul de descoperire a tezaurului era plasat, geografic, în zona mahalalei care depindea de biserica „Postelnicu Fir", cu hramul Sf. Trei Ierarhi[1], în imediata vecinătate a drumului comercial care lega Craiova de Bucureşti. Tot în această zonă, târgul de vineri se făcea la Foişorul de Foc, pe drumul Bucureştilor, aşa cum se arată pe larg într-un document de la 15 iunie 1787[2]. Probabil, acelaşi document aminteşte de Costea, staroste la Compania cea Mare a neguţătorilor, care, împreună cu conducătorii iznafurilor din Craiova şi cu mahalalele se obligau să dea loc pentru mărirea târgului, devenit neîncăpător din cauza afluxului mare de negustori şi cumpărători[3]. În acelaşi an, bacalbaşa băcanilor, Nicolae, se angajează cu toţi băcanii oraşului că va da loc pentru mărirea Târgului de Afară, numai să nu fie mutat târgul din locul vechi[4]. Târgul se dezvoltă spectaculos în această zonă, şi ca urmare a unui firman din 1786, al sultanului Abdülhamid I (1774-1789), prin care negustorii străini, în special, beneficiau de un statut de libertate deplină în privinţa comerţului şi persoanei lor[5]. După conservarea monedelor de către laboratorul de restaurare al Muzeului Olteniei, au putut fi identificate şi

[1] Anastasie Georgescu, *Mahalalele Craiovei*, în „Arhivele Olteniei", XVIII, 1939, p. 391-392.

[2] V. A. Urechea, *Istoria românilor anii 1774-1800,* tom VII, Bucureşti, 1894, p. 205.

[3] DGAS, *Meşteşugari şi neguţători din trecutul Craiovei. Documente (1666-1865)*, Bucureşti, 1957, p. 14.

[4] *Ibidem*, p. 27.

[5] Vezi pe larg la Ileana Petrescu, *Contribuţia Olteniei la consolidarea unităţii economice a poporului român la începutul secolului al XIX-lea (până în 1829)*, în „Analele Universităţii din Craiova", Seria filozofie, sociologie, istorie, VI, 1981, p. 36 şi urm.

înregistrate 4.808 exemplare, fiecare primind câte un număr de inventar în registrul de colecţii al secţiei de istorie-arheologie.

După determinare în totalitate a monedelor care compun tezaurul, am constatat că acestea se eşalonează cronologic între secolele al XV-lea şi al XVIII-lea (1791) şi sunt nominale de argint, în majoritate emisiuni ale Imperiului Otoman, în care domină monedele cu valoare mică, întâlnite frecvent în circulaţie, dar şi altele, mai puţin numeroase, de valoare mijlocie, care se adaugă celor amintite mai sus şi se regăsesc în sistemul monetar practicat cu predilecţie în Imperiul Habsburgic, mai în toate posesiunile sale. La acestea se adaugă, ca rămăşiţe în circulaţie, şi emisiuni mărunte de argint, din spaţiul polonez, dar şi din Ragusa (Dubrovnik).

Ca emitenţi în tezaurul monetar, descoperit la Craiova – „Farmacia Arabă" – întâlnim emisiuni ale Imperiul Otoman – 4.758 de exemplare (98,96%), Hanatul Crimeei – 1 exemplar (para), Ragusa – 9 exemplare (grossetto), Rusia – 2 exemplare (grivenik), Polonia – 4 exemplare (gros mare, ternar, dreipölker – 2 buc.), Lituania – 2 exemplare (gros mare), Lobsenz – 1 exemplar (ternar), Elbing – 1 exemplar (dreipölker), Transilvania – 1 exemplar (3 kreuzer), Ungaria – 6 exemplare (6 kreuzer – 4 buc., 3 kreuzer – 2 buc.), Niederösterreich – 4 exemplare (3 kreuzer – 2 buc., poltura – 2 buc.), Tirol – 2 exemplare (15 kreuzer şi 6 kreuzer), Stiria – 3 exemplare (3 kreuzer), Carintia – 2 exemplare (6 kreuzer şi 3 kreuzer), Boemia – 2 exemplare (3 kreuzer), Olomouc – 1 exemplar (6 kreuzer), Breslau – 1 exemplar (6 kreuzer), Silezia – 5 exemplare (3 kreuzer), Würtemberg – Oels – 2 exemplare (6 kreuzer), Prusia – 1 exemplar (6 groşi).

Tezaurul de faţă este alcătuit numai din nominaluri de argint, în majoritate cu valoare mică, dar şi din nominaluri de argint mari şi mijlocii, în cantitate mult mai mică. Compunerea tezaurului poate fi o reflectare apropiată a ceea ce se afla în circulaţie la începutul deceniului ultim al secolului al XVIII-lea, în perimetrul Craiovei. Cele 4.808 monede de argint sunt eşalonate cronologic – din secolul al XV-lea (groş mare polonez 1449-1492) până la sfârşitul deceniului nouă din secolul al XVIII-lea (20 parale Selim III, an 2 al domniei 1789-1790).

Majoritatea monedelor sunt emisiuni ale Imperiului Otoman, eşalonate cronologic între anii 1687-1691 şi 1789-1790. Este vorba despre 4.758 de monede de argint, emise în monetăriile de la Kostantiniye sau Islâmbol şi Misir sau Cairo (numai pentru parale). Ca nominaluri de argint sunt următoarele monede: ikilik – 2 exemplare, altmîşlik – 3 exemplare, kuruş – 7 exemplare, zolta – 1 exemplar, onluk – 16 exemplare, beşlik – 6 exemplare, toate emise la Kostantiniye sau Islâmbol şi parale – 4.723, dintre care posibil akçe – 15 exemplare.

Ikilikul, cel mai mare nominal greu de argint din cuprinsul tezaurului, a fost pus în circulaţie, pentru prima dată, către sfârşitul domniei sultanului Abdülhamid I în anul 16 al domniei (13.X.1787-I.X.1788), avea o valoare de 2 kuruşi sau 80 de parale, cântărea 9 carate, pentru ca, în 1791, să fie devalorizat la

8 carate[6]. În tezaurul nostru, cele două monede (echivalente cu 160 de parale) sunt din anul 1789 – post 7 aprilie (ziua începutului domniei sultanului Selim III) şi sunt ceva mai puţin întâlnite comparativ cu piesele de 100 de parale (yüzlük), care au suferit o scădere semnificativă a greutăţii brute de la 30,50 g la 25,50 g sau chiar 25,01 g (circa 16,5 % din valoare în numai doi ani), aşa cum sunt cele din tezaurul nostru. O explicaţie ar fi şi aceea a efortului financiar determinat de ofensiva armatelor austriece şi ruseşti din vara anului 1789, urmată de ocuparea Moldovei şi Ţării Româneşti[7]. Acest tip de numerar îl întâlnim în alcătuirea tezaurelor descoperite la Ţibăneşti, comuna Tufeşti şi Găvani; comuna Gemenele jud. Brăila; Dobra – Dâmboviţa, Colibaşi şi Iepureşti – Giurgiu; Roşu II, com. Chiajna, jud. Ilfov; Românești, com. Bărcăneşti, jud. Prahova; Crângeni, jud. Teleorman[8]; Ciuperceni – Teleorman[9], Segarcea Vale – Teleorman[10]. Chiar în primul an de domnie al sultanului Selim III, autorităţile otomane au introdus un nou nominal, yüzlükul (100 de parale), cu o greutate de circa 32,50 grame, dar care nu este prezent în tezaurul de la „Farmacia Arabă", deoarece, se pare că ar fi pătruns puţin mai târziu în circulaţia monetară a Ţării Româneşti decât momentul ascunderii acestei comori. În schimb, în alte tezaure, ca cele descoperite la Prigoria – Gorj[11] şi Goanţa – Mehedinţi[12], acest nominal este întâlnit, desigur ca urmare a faptului că au fost îngropate ceva mai târziu – probabil din a doua parte a anului 1791 sau în anii 1792-1793 şi care a fost utilizat, în primul rând, de trupele otomane antrenate în războiul cu Rusia şi Imperiul Habsburgic.

Altmişlik sau dublu zolta (zolota) avea valoarea de 60 de parale (un kuruş şi jumătate) şi a fost emis, pentru prima dată, la începutul domniei sultanului Mustafa III (1757-1774), atunci când în sistemul monetar otoman a revenit un numerar mijlociu de argint în valoare de 30 de parale, anume zolta sau zolota şi de ½ zolta sau zolota (15 parale). Prezenţa acestui nominal, izolat sau în tezaure, denotă recepţionarea acestei specii monetare în economia Ţării

[6] H. Dj. Siruni, *Monedele turceşti în Ţările Române,* Bucureşti, 1944, p. 57; Aurel Vâlcu şi Paraschiva Stancu, *Tezaurul de monede otomane din secolul al XVIII-lea descoperit la Tamaşi, jud. Ilfov,* CN, 9-11, 2003-2005, p. 471.

[7] Aurel Vâlcu, Gabriel Stăicuţ, *Observaţii asupra sistemului monetar otoman din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea în lumina tezaurului descoperit la Nişcov, jud. Buzău,* SCN, XIII, 2010, p. 153.

[8] Aurel Vâlcu, *Tezaurul de monede otomane de la Frumuşani, jud. Călăraşi (începutul sec. XIX),* în „Simpozion de Numismatică Chişinău", 2001, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2002, p. 226.

[9] Veronica Predoi, Maria Rădulescu, *Tezaurul monetar de la Ciuperceni, Teleorman,* în „Oltenia", Studii şi Comunicări, Muzeul Olteniei, 15, Craiova, 2004, p. 60.

[10] Idem, *Tezaurul monetar de la Segarcea Vale – Teleorman,* în „Oltenia", Studii şi Comunicări, Muzeul Olteniei, 15, Craiova, 2004, p. 62.

[11] Aurel Vâlcu, Gabriel Stăicuţ, *op. cit.,* p. 154.

[12] Vasile Ciucă, Ion Lupu, Constantin Păun, *Un tezaur de monede feudale de la sfârşitul secolului al XVIII-lea descoperit la Goanţa – Branişte, jud. Mehedinţi,* în „Drobeta", 5, 1982, p. 207-210.

Românești[13]. Şi în tezaurul nostru nominalele mari ale sultanului Abdülhamid I au sigle de emisiune, reprezentate prin amplasarea unei steluţe sau ornament cordiform lateral, de obicei în dreapta sus, lucru analizat cu multă competenţă într-un studiu semnat de Aurel Vâlcu, cu câţiva ani în urmă, unde, într-un tabel ni se prezintă grupele şi variantele de emisiuni pentru piesele de 60 de parale[14]. Intensitatea utilizării acestui nominal, în special în Ţara Românească şi Moldova, este relativ confirmată în tezaurul nostru de ponderea valorică a acestuia – 3 exemplare emise între anii 1780-1782, echivalente cu 180 de parale.

Kuruşul sau „guruşul" desemna, iniţial, nominalele europene grele de argint, numite turceşte *guruş* (*tam guruş*, pentru cei austriaci, sau *esedî guruş*, pentru cei olandezi)[15], după reforma monetară înfăptuită în anul 1687 de către sultanul Mehmed IV (1648-1687), desemna piastrul – cea mai importantă monedă otomană de argint, care era echivalentă talerilor apuseni şi era realizată cu scopul de a relansa economia Imperiului Otoman, aflată în plină criză. El a fost emis la mijlocul domniei sultanului Ahmed III (1703-1730) şi era echivalent cu 40 de parale[16]. Însă economia înapoiată a Imperiului Otoman nu a permis oprirea deprecierii acestui nominal greu de argint. În anul 1718, marele vizir otoman Ibrahim (mare vizir între 10 mai 1718 şi 30 septembrie 1730, adică aproape într-o bună parte din domnia sultanului Ahmed III) a introdus un nou piastru, care a fost depreciat şi în anul 1720, iar de la mijlocul secolului al XVIII-lea, după reforma monetară din 1756 a Mariei Therezia, a suferit o depreciere rapidă. În anul 1790 un piastru era egal cu un florin sau 60 kreuzeri, fiind mai mic cu aproximativ o treime din greutatea iniţială[17], ajungând la o greutate de circa 12,50 – 13 g faţă de 18 g cât cântărea la finalul domniei sultanului Abdülhamid I. Această devalorizare este cea mai mare din întreg secolul al XVIII-lea, factor reflectat şi în raportul cu monedele de aur – în anul 1789 un ducat veneţian era echivalent cu 5 kuruşi şi 20 de parale pentru ca, în anul 1794 să ajungă la 7 kuruşi şi 20 de parale, cu efect direct şi asupra submultiplilor săi, care au suferit acelaşi proces[18]. În raport cu principala

[13] Aurel Vâlcu, Paraschiva Stancu, *Tezaurul de monede otomane descoperit la Tamaşi, jud. Ilfov,* în CN, 9-11, 1998-2000, p. 469-470.

[14] Aurel Vâlcu, *Observaţii asupra emisiunilor otomane de 60 parale (altmişlik) din timpul sultanului Abdülhamid I,* Simpozion de numismatică, Chişinău 2001, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2002, p. 221.

[15] Mihai Maxim, *O luptă monetară în sec. al XVI-lea: padişahî contra aspru,* CN, 5, 1983, p. 131.

[16] Aurel Vâlcu, *La pénétration des monnaies ottomanes dans les Pays Roumains aux XVIIe – XVIIIe siècles*, în „Bulletin du Cercle d`Études Numismatiques de Bruxelles", 43, nr. 3, 2006, p. 276-279.

[17] Dragoş Ungureanu, *Monede aflate în circulaţie în Ţara Românească în prima jumătate a secolului al XVIII-lea – putere de achiziţie şi cursuri de schimb,* în „Cercetări Numismatice", IX-XI, 2003-2005, Târgovişte, Editura „Cetatea de Scaun", p. 459.

[18] M. N. Popa, *La circulation monétaire et l'évolution de sa prix en Valachie (1774-1831*), Bucureşti, 1978, p. 43, tabelul 11.

monedă de aur otomană, findik-ul, care şi el a suferit deprecieri ale titlului metalului fin, de la 970‰ în anul 1757 la 800‰ în 1789, cursul de schimb creşte de la 4 kuruşi, în 1768, la 5 kuruşi, în 1788[19]. Element determinant în pătrunderea acestei specii monetare, ca şi a submultiplilor săi (onluk, beşlik, para) în Oltenia a fost comerţul cu veche tradiţie, desfăşurat de o parte şi alta a Dunării, indiferent de statutul politic al acestora. Aşadar, nu este decât în limita firescului masa enormă de emisiuni monetare otomane atât de frecventă în toate descoperirile monetare ce privesc secolul al XVIII-lea şi primul sfert al secolului al XIX-lea. În alcătuirea lotului monetar prezentat acum figurează şi 7 kuruşi (280 de parale) emisiuni ale sultanilor Mustafa III (nr. 1.251, an 1186 – 1 exemplar) şi Abdülhamid I (nr. 2.234, an 1; nr. 2.320, an 2; nr. 2.734, an 9; nr. 2.895, an 11; nr. 3.104, an 14; nr. 3.157, an 15).

Prima monedă de argint cu valoare ridicată, emisă de Imperiul otoman, a fost zolta sau „zolota" şi a avut drept model florinii de argint, puşi în circulaţie mai ales pentru comerţul cu Răsăritul, de oraşele şi statele din cadrul Imperiului Romano-German şi Ţările de Jos. Zolta a fost emis în timpul domniei sultanului Süleyman II (1687-1691) şi a avut ca model, din punct de vedere metrologic, piesele de 28 de stüveri, cunoscute şi sub numele de florini de argint. Aceste monede sunt frecvent întâlnite în spaţiul românesc, mai ales în a doua parte a domniei lui Matei Basarab şi, apoi, a urmaşilor săi, dar şi în cuprinsul Imperiului otoman[20]. În timpul domniei sultanului Mustafa II (1695-1703) s-au deschis noi ateliere monetare şi au fost emise cantităţi mari de zolta şi alte monede grele de argint[21]. Pe teritoriul Craiovei zolta şi ½ zolta sunt întâlnite în componenţa tezaurului descoperit în anul 1971 la Fabrica de Confecţii[22], iar în tezaurul de la „Farmacia Arabă" numai un exemplar, emis în anul 13 al domniei sultanului Abdülhamid I (nr. 3.052). Emisiunile mari de argint ale sultanului Mustafa III (1757-1774) sunt întâlnite în aproape toate tezaurele din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Amintim, pentru întărirea afirmaţiei noastre, tezaurele descoperite la Radovan „Motara" şi Radovan „Punctul Dealul Radovanului"[23],

[19] Aurel Vâlcu şi Ana Dicu, *Monede de aur otomane din colecţia Muzeului judeţean Buzău,* BSNR, XCII-XCVII (1998-2003), p. 420.

[20] Aurel Vâlcu, *Observaţii asupra sistemului monetar otoman la sfârşitul secolului al XVIII-lea,* în „Pontica", Comunicare susţinută la a XXXV-a sesiune de comunicări ştiinţifice, Constanţa, 22-24 octombrie, 2003.

[21] Idem, *Circulaţia falsurilor după moneda otomană din secolul al XVIII-lea în Ţara Românească,* în vol. „Studia varia in honorem Professoris Ştefan Ştefănescu Octogenarii", editori Cristian Luca şi Ionel Cândea, Bucureşti-Brăila, Editura Academiei Române, Muzeul Brăilei Editura Istros, 2009, p. 632.

[22] Toma Rădulescu, *Tezaurul monetar de la Craiova (secolul XV-XVIII)*, în „Oltenia". Studii. Documente. Culegeri, seria a III-a, an 3, 1999, nr. 1, p. 33, nr. 676-679.

[23] Toma Rădulescu, *Tezaurele monetare de la Odaia – Turnu Măgurele şi Radovan – judeţul Dolj şi unele consideraţii asupra preocupărilor de numismatică ale lui Constantin S. Nicolăescu-Plopşor,* în „Anuarul Institutului de Cercetări Socio-Umane «C. S. Nicolăescu-Plopşor»", II/2000, Craiova, Editura Aius, 2000, p. 90-91.

Dobreşti – Dolj[24], Râmnicu Vâlcea[25], Câmpulung Muscel – Argeş[26], Băiculeşti – Argeş[27], Dobrotineţ – Olt[28], Drăgăneşti – Vlaşca[29], Frăsinet – Teleorman[30], Odobeşti şi Dobra din judeţul Dâmboviţa[31], Frumuşani – Călăraşi[32], Roşeţi – Călăraşi[33], Ciochina – Ialomiţa[34], Nişcov-Buzău[35].

Nominalele mari de argint, emise în timpul domniei sultanilor Adülhamid I (1774-1789) şi Selim III (1789-1807), se întâlnesc frecvent şi în alte descoperiri monetare, în bună parte contemporane cu tezaurul de la Craiova – „Farmacia Arabă". Pentru întărirea afirmaţiilor noastre exemplificăm cu următoarele tezaure, descoperite la Dobreşti – Dolj[36], Sadova – Dolj[37], Craiova – str. Nicolae Bălcescu[38], Segarcea – Dolj[39], Dobrotineţ – Olt[40], Schitu – Olt[41], Drăgăneşti –

[24] Toma Rădulescu, *Tezaurul monetar din secolele XVI-XVIII descoperit la Dobreşti-Dolj,* în „Oltenia". Studii şi Comunicări, 12, 2000, p. 102-103.

[25] Aurel Dumitraşcu, *Un tezaur monetar din sec. XVII-XVIII descoperit la Râmnicu Vâlcea,* în „Buridava". Studii şi Materiale, 2, 1972, p. 101-106.

[26] Aurică Smaranda, Ştefan Trâmbaciu, *Un tezaur din secolul al XVIII-lea descoperit la Câmpulung, jud. Argeş*, în BSNR, 77-79 (1983-1985), p. 329-330.

[27] Aurel Vâlcu, *Două tezaure monetare din secolul al XVIII-lea descoperite la Roşu, jud. Ilfov şi Băiculeşti, jud. Argeş,* în CN, 8, 2002, p. 359.

[28] Toma Rădulescu, Denisa Guţică-Florescu, *Două tezaure monetare din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea descoperite în judeţul Olt, la Dobrotineţ şi Schitu,* în „Revista de istorie a Muscelului". Studii şi Comunicări, Câmpulung-Muscel, 3-5, Piteşti, Editura Universităţii din Piteşti, 2008, p. 72-73.

[29] Veronica Predoi, Anişoara Bălan, *Al doilea tezaur de la Drăgăneşti-Vlaşca* (*a doua jum. a sec. XVIII),* în „Oltenia". Studii şi Comunicări, 15, Craiova, 2004, p. 52-53.

[30] Toma Rădulescu, Veronica Predoi, *Tezaurul monetar de la Frăsinet – Teleorman (sec. XVII-XVIII),* în „Oltenia". Studii şi Comunicări, 15, 2004, p. 54-58.

[31] Valentin Drob, *Două tezaure monetare otomane de la sfârşitul secolului al XVIII-lea desoperite în judeţul Dâmboviţa,* în CN, VII, 1996, p. 209-210.

[32] Aurel Vâlcu, Emil Păunescu, *Noi informaţii despre tezaurul de monede otomane de la Frumuşani, jud. Călăraşi,* în vol. „Simpozion Numismatic Chişinău", 2002, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2003, p. 229.

[33] Aurel Vâlcu, *Tezaure monetare din secolele XVIII-XIX descoperite la Roşeţi, jud. Călăraşi, şi Stejaru, jud. Ialomiţa,* în BSNR, 92-97, (1998-2003), p. 415.

[34] Corneliu Matache, *Un tezaur din vremea sultanului Abdülhamid I*, *descoperit la Ciochina, jud. Ialomiţa*, în SCN, XII, 1985, p. 185.

[35] Aurel Vâlcu, Gabriel Stăicuţ, *op. cit.*, p. 151.

[36] Toma Rădulescu, *Tezaurul monetar… Dobreşti Dolj,* p. 103-104.

[37] Maria Rădulescu, Florea Bîciu, *Un tezaur din timpul lui Pasvanoglu descoperit la Sadova – Dolj (sf. sec. XVIII – început sec. XIX),* în „Oltenia", s. III, 6, 2002, nr. 1-2, p. 53.

[38] Maria Rădulescu, *Tezaurul monetar de la Craiova – str. N. Bălcescu (sec. XVII – XVIII),* în „Oltenia", s. III, 3, 1999, nr. 2, p. 67.

[39] Toma Rădulescu, *Tezaurul monetar de la Segarcea – Dolj (sec. XVIII-XIX),* în „Oltenia". Studii şi Comunicări, 12, Craiova, 2000, nr. 1-2, p. 108-109.

[40] Toma Rădulescu, Denisa Guţică-Florescu, *Două tezaure monetare din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea descoperite în judeţul Olt, la Dobrotineţ şi Schitu,* în „Revista de istorie a Muscelului". Studii şi Comunicări, Câmpulung-Muscel, 3-5, Piteşti, Editura Universităţii din Piteşti, 2008, p. 73-75.

[41] Toma Rădulescu, Denisa Guţică-Florescu, *op. cit.,* p. 78-80.

Vlaşca[42], Ciuperceni – Teleorman[43], Segarcea Vale – Teleorman[44], Crângeni – Teleorman[45], Ocnele Mari – Vâlcea[46], Râmnicu Vâlcea[47], Câmpulung Muscel – Argeş[48], Odobeşti – Dâmboviţa şi Dobra – Dâmboviţa[49], două tezaure de la Roşu, com. Chiajna – Ilfov[50], Tamaşi, comuna Corbeanca – Ilfov[51], Netezeşti – Nuci, jud. Ilfov[52], Colibaşi – Ilfov[53], Frumuşani – Giurgiu[54], Românești, com. Bărcănești – Prahova[55], Ciochina – Ialomiţa[56], Stejaru – Ialomiţa[57], Nişcov – Buzău[58], Roşioru – Buzău[59], Jirlău – Brăila[60], Lişcoteanca-Brăila[61], Lanurile – Constanţa[62].

[42] Veronica Predoi, Anişoara Bălan, *Al doilea tezaur de la Drăgăneşti-Vlaşca* (*a doua jum. a sec. XVIII),* în „Oltenia". Studii şi Comunicări, Muzeul Olteniei, 15, Craiova, 2004, p. 53.

[43] Veronica Predoi, Maria Rădulescu, *Tezaurul monetar de la Ciuperceni, Teleorman,* în „Oltenia". Studii şi Comunicări, Muzeul Olteniei, 15, Craiova, 2004, p. 59-60.

[44] Idem, *Tezaurul monetar de la Segarcea Vale – Teleorman,* în „Oltenia". Studii şi Comunicări, Muzeul Olteniei, 15, Craiova, 2004, p. 61.

[45] A. Vâlcu, *Tezaur... Frumuşani...,* p. 225 şi 228, nota nr. 21.

[46] Aurel Vâlcu, Oltea Dudău, *Tezaurul de monede otomane de la Ocnele Mari, jud. Vâlcea (secolul al XVIII-lea)*, în vol. „Simpozion de Numismatică Chişinău 2004", Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2007, p. 232-233.

[47] A. Vâlcu, *Tezaur... Frumuşani…*, p. 226; Aurel Dumitraşcu, *Un tezaur monetar din secolele XVII-XVIII descoperit la Râmnicu Vâlcea,* Buridava, 2, 1976, p. 101-106.

[48] Aurică Smaranda, Ştefan Trâmbaciu, *Un tezaur din secolul al XVIII-lea descoperit la Câmpulung, jud. Argeş*, în BSNR, 77-79 (1983-1985), p. 329.

[49] Valentin Drob, *Două tezaure monetare otomane de la sfârşitul secolului al XVIII-lea descoperite în judeţul Dâmboviţa,* în CN, 7, 1996, p. 209-210; Paraschiva Stancu, George Trohani, *Un tezaur monetar de la sfârşitul secolului al XVIII-lea descoperit în comuna Dobra, jud. Dâmboviţa,* în CN, 2, 1980, p. 117-118.

[50] Aurel Vâlcu, *Două tezaure monetare din secolul al XVIII-lea descoperite la Roşu, jud. Ilfov şi Băiculeşti, jud. Argeş*, în CN, 8, 2002, p. 350-356; Octavian Iliescu, *Creşterea colecţiilor, 19,* 1967, p. 45-69.

[51] Aurel Vâlcu, Paraschiva Stancu, *Tezaurul de monede otomane descoperit la Tamaşi, jud. Ilfov,* în CN, 9-11, 1998-2000, p. 471-472.

[52] George Trohani, Done Şerbănescu, *Tezaurul monetar turcesc din Netezeşti-Nuci, jud. Ilfov,* CN, 1, 1978, p. 84.

[53] George Trohani, Done Şerbănescu, *Un tezaur monetar din secolele XVIII şi XIX descoperit la Colibaş (jud. Ilfov),* în BSNR, 67-69 (1973-1975), p. 185.

[54] Aurel Vâlcu, *Tezaurul… Frumuşani…*, p. 227-228; Aurel Vâlcu, Emil Păunescu, *Noi informaţii despre tezaurul de monede otomane de la Frumuşani, jud. Giurgiu,* în vol. „Simpozion de Numismatică Chişinău", 2002, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2003, p. 225-229.

[55] Aurel Vâlcu, *Tezaur... Frumuşani…,* p. 225 şi 228, nota nr. 9.

[56] Corneliu Matache, *op. cit.*, p. 185-186.

[57] Aurel Vâlcu, *Tezaure monetare din secolele XVIII-XIX descoperite la Roşeţi, jud. Călăraşi şi Stejaru jud. Ialomiţa,* în BSNR, 92-97 (1998-2003), p. 41.

[58] A. Vâlcu, G. Stăicuţ, *op. cit.,* p. 152.

[59] Aurel Vâlcu, *Observaţii asupra emisiunilor otomane de 60 parale (altmişlik) din timpul sultanului Abdülhamid I,* în „Simpozion de numismatică", Chişinău, 2002, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2002, p. 222-223.

[60] *Ibidem*, p. 223 şi 224, nota 8-9.

[61] Aurel Vâlcu, *Tezaur… Frumuşani…*, p. 225 şi 228, nota 16 – publicat de Ionel Cândea în „Istros", I, Brăila, 1980, p. 375-399.

[62] Alexandru Popeia, Gabriel Custurea, *Tezaurul monetar din secolul al XVIII-lea de la Lanurile (jud. Constanţa)*, în BSNR, 70-74 (1976-1980), p. 389.

Onluk-ul este o monedă de argint de greutate medie, egală cu 10 parale, pusă în circulaţie în timpul domniei sultanului Ahmed III (1703-1730)[63]. Sultanul Osman II (1618-1622), în anul 1618, a încercat să bată acest tip de nominal cu o greutate de 3 grame cu o valoare de 10 aspri[64]. În cuprinsul tezaurului de faţă sunt 16 monede de acest tip (echivalente cu 160 de parale), emisiuni ale sultanilor Mustafa III (1757-1774) – 9 exemplare (nr. 936, an 3; nr. 1.124-1.125, an (11)80; nr. 1.133, an (11)81; nr. 1.249, an (11)85; nr. 1.252-1.253, (11)86; nr. 1.286, an (11)87 şi nr. 1.382, an ilizibil), Abdülhamid I (1774-1789) – 6 exemplare (nr. 2.383, an 3; nr. 2.559, an 6; nr. 2.735-2.736, an 9; nr. 2.976, an 12; nr. 3.105, an 14) şi Selim III (1789-1807) (nr. 4.693, an 1). Pentru Ţara Românească acest tip de emisiune este întâlnit într-o serie de tezaure contemporane cu cel de la „Farmacia Arabă", din care amintim: Craiova – zona Universităţii (tezaur inedit din colecţiile Muzeului Olteniei), Craiova – str. N. Bălcescu[65], Dobreşti – Dolj[66], Ocnele Mari – Vâlcea[67], Frăsinet – Teleorman[68], Roşu II – Ilfov[69], Colibaşi – Ilfov[70], Odobeşti – Dâmboviţa[71].

Beşlik-ul este un nominal de argint echivalent cu 5 parale, emis din anul 1703, şi se supune, în general, aceloraşi norme de emitere şi de redactare a legendei ca şi emisiunile cu valoare mai mare sau mai mică, contemporane cu acesta. În lotul monetar de la Muzeul Olteniei am identificat 6 exemplare (echivalente cu 30 de parale), emisiuni ale sultanilor Mustafa III – 4 buc. (nr. 999-100, an 6; nr. 1.048, an 8; nr. 1.323, an ilizibil) şi Abdülhamid I – 2 buc. (nr. 2.458, an 4 şi nr. 3.106, an 14). El apare, spre exemplu, şi în alte tezaure contemporane: Dobreşti – Dolj[72], Ocnele Mari – Vâlcea[73] sau Frăsinet – Teleorman[74], dar şi izolat, cum este cazul unui beşlik perforat, emis de Mustafa III în anul (11)85 H, descoperit în mai 1980 în curtea bisericii mănăstirii Coşuna-Bucovăţul Vechi, cu ocazia unor săpături pentru instalaţii[75].

---

[63] Aurel Vâlcu, *Moneda otomană în Ţările Române în perioada 1687-1807,* Brăila, 2009, p. 217.

[64] Mihai Maxim, *op. cit.,* p. 136.

[65] Maria Rădulescu, *op. cit.*, p. 65-70.

[66] Toma Rădulescu, *Tezaur... Dobreşti*, p. 104.

[67] Aurel Vâlcu, Oltea Dudău, *op. cit.*, p. 223-234.

[68] Toma Rădulescu, Veronica Predoi, *Tezaur... Frăsinet,* p. 56-57.

[69] O. Iliescu, *Caiet selectiv de informare asupra creşterii colecţiilor Bibliotecii Academiei R.P.R.,* 19, 1967, p. 45-69.

[70] George Trohani, Done Şerbănescu, *op. cit.,* p. 181-186.

[71] V. Drob, *Două tezaure otomane de la sfârşitul secolului al XVIII-lea descoperite în judeţul Dâmboviţa*, CN, 7, 1996, p. 209.

[72] Toma Rădulescu, *Tezaur... Dobreşti,* p. 103, nr. 49 – an 4, Mustafa III.

[73] Aurel Vâlcu, Oltea Dudău, *op. cit.,* p. 226, nr. 6 – Osman III, p. 232, nr. 9 – an (11)83, Mustafa III.

[74] Toma Rădulescu, Veronica Predoi, *Tezaur... Frăsinet...,* p. 56, nr. 56, Mustafa III.

[75] Pr. Ion Ionescu, *Câteva monede,* în „Mitropolia Olteniei", XXIII, 1971, nr. 7-8, p. 573, nr. 8.

Paraua (madîn), ca monedă otomană de argint, îşi are originea în Egipt, când statul mameluc a fost cucerit de către Selim I (1512-1520). În anul 1564 paraua era egală cu 1,5 akçele şi valora, în anul 1623, trei aspri, pentru ca, în 1687, în urma reformei monetare a sultanului Süleiman II (1687-1691) să fie echivalată cu a 40-a parte dintr-un piastru otoman de argint, monedă nouă, creată atunci. Ea a fost folosită în Ţara Românească şi ca unitate monetară de calcul, care reprezenta a 40-a parte dintr-un leu nominal[76]. Paraua a circulat intens în spaţiul românesc până la introducerea sistemului monetar naţional, în anul 1867[77]. Acestea au la avers tuğra-ua împărătească (tuğra-i padişahî), care diferă de la un sultan la altul şi s-a extins în timp şi la nominalele mai mari de argint sau de aur. Tezaurul de la „Farmacia Arabă" cuprinde 4.723 de parale, eşalonate cronologic între anii 1687/1691 – 1790, bătute în monetăriile din capitală sau de la Cairo.

O bună parte dintre paralele aflate în componenţa tezaurului sunt perforate, fapt explicabil printr-o practică întâlnită şi aici şi în alte tezaure contemporane, dar şi în descoperiri izolate, şi demonstrată prin prezenţa la locul perforării acestora a unor fragmente de fire din cânepă. Explicaţia este dată de continua devalorizare a acestei specii monetare, care impunea, în comerţul curent, legarea cu fire de cânepă a cinci, zece sau mai multe parale pentru plata unor bunuri cu valoare materială mai mică, dar necesare în viaţa curentă.

Parale otomane sunt întâlnite şi în alte tezaure monetare contemporane, descoperite chiar pe teritoriul Craiovei, cum sunt: tezaurul monetar de pe str. N. Bălcescu, amplasat la circa 4-500 de m pe aceeaşi direcţie cu tezaurul de faţă[78] sau tezaurul încă inedit, aflat în colecţiile Muzeului Olteniei, descoperit, probabil, în zona fostei biserici episcopale Sf. Nicolae Gănescu, azi aripa nouă dinspre nord a clădirii Universităţii din Craiova (şi acesta situat nu departe de locurile unde s-au descoperit celelalte două tezaure). Amintim şi alte descoperiri monetare, care au în compunere parale otomane contemporane cu cele descoperite la punctul „Farmacia Arabă": Radovan punctul „Dealul Radovanului" – Dolj[79], Dobreşti – Dolj[80], Frăsinet – Teleorman[81], Odobeşti – Dâmboviţa[82], Bucureşti – Băneasa[83], Bucureşti (Cărămidarii de Jos)[84], Bucureşti

[76] O. Iliescu, *op. cit*., p. 309-310.

[77] *Instituţii feudale din Ţările Române. Dicţionar,* Bucureşti, Editura Academiei R.S.R., 1988, p. 351.

[78] Maria Rădulescu, *op. cit.,* p. 67-70.

[79] Toma Rădulescu, *Tezaur… Odaia… Radovan*, p. 90-91.

[80] Idem, *Tezaur… Dobreşti*, p. 102-105.

[81] Toma Rădulescu, Veronica Predoi, *Tezaur… Frăsinet…*, p. 56-57.

[82] Valentin Drob, *op. cit.,* p. 209.

[83] H. Dj. Siruni, Panait I. Panait, *Tezaurul de la Gâşteşti şi unele probleme privind circulaţia accelei pe teritoriul oraşului Bucureşti şi în împrejurimi,* Bucureşti, Muzeul de istorie, 2, p. 189-204.

[84] Maria Grigoruţă, *Tezaurul monetar de la Cărămidarii de Jos*, în „Izvoare arheologice bucureştene", Bucureşti, Muzeul Municipiului Bucureşti, p. 57-62; A. Vâlcu, *Circulaţia falsurilor*…, p. 639.

(strada Brezoianu)[85], Colibaşi – Ilfov[86], Roşu I şi II – Ilfov[87], Buzău (cartier Obor)[88] şi, probabil, şi alte tezaure încă inedite, aflate în diverse colecţii publice sau private din ţară. Parale izolate s-au descoperit în diverse necropole, fiind perforate şi legate cu un fir la degetul inelar al mâinii drepte sau al mâinii stângi, dar şi în mormântul propriu-zis, aşa cum s-au întâlnit în cimitirul de la Radovanu, jud. Călăraşi[89], în cimitirul de la Tânganu – Ilfov[90], în necropola de la Tunari, jud. Ilfov[91].

Preponderenţa, în cuprinsul tezaurului de la „Farmacia Arabă", a monedelor otomane – 4.758 de exemplare din totalul lotului de 4.808 monede, de altfel ca şi în alte tezaure contemporane din afara spaţiului carpatic, poate fi explicată pe lângă amplitudinea obligaţiilor faţă de Poarta otomană, care implică utilizarea curentă a monedei puterii suzerane şi de măsurile ferme luate de autorităţile habsburgice din Transilvania sau Banat, de oprire a pătrunderii monedei otomane în continuă devalorizare pe piaţa internă şi, paralel, de limitare a exportului de monedă austriacă de calitate. Nu trebuie uitat declinul accentuat al economiei otomane după războiul din 1768-1774, care a obligat statul să deprecieze sistematic moneda otomană şi să recurgă, uneori, la imitarea unor monede de argint şi aur. O altă caracteristică, întâlnită la toate tezaurele de la sfârşitul secolului al XVIII-lea şi începutul secolului al XIX-lea, este prezenţa a două monetării – Kostantinyie sau Islâmbol şi Misir sau Cairo, în care monetăria din Misir capătă consistenţă faţă de cea din capitala Imperiului otoman, pe măsură ce ne apropiem de momentul ascunderii tezaurului. Acest aspect este întâlnit la toate tezaurele contemporane, care au în componenţă parale şi akçele, căci nominalele mari şi mijlocii de argint sunt bătute în atelierele de la Istanbul. Astfel, în atelierele monetare din capitala otomană, în timpul sultanului Ahmed III, întâlnim 126 de parale, iar din atelierele egiptene 35 de parale şi o akçe, din timpul domniei sultanului Mahmud I în tezaur se regăsesc 608 parale, dintre care 421 emise în atelierele monetare de la Kostantiniyie. Din timpul scurtei domnii a sultanului Osman III (1754-1757) devin majoritare, pentru prima dată, paralele emise în Egipt – din totalul de 113 parale numai 54 mai sunt prezente din atelierele stanbuliote. Odată cu domnia sultanului Mustafa III (1757-1774) remarcăm prezenţa

[85] Idem, *Tezaure monetare din secolul al XVIII-lea descoperite la Bucureşti*, în „Bucureşti. Materiale de Istorie şi Muzeografie", Bucureşti, Muzeul Municipiului Bucureşti, 7, 1969, p. 179-184.

[86] George Trohani, Done Şerbănescu, *Tezaur… Colibaşi*, p. 181-186.

[87] Aurel Vâlcu, *Două tezaure… Roşu… Băiculeşti*, p. 351, 354-357.

[88] Aurel Vâlcu, Ana Dicu, *Un trésor monétaire des XVIIIe – XIXe siècles découvert à Buzău,* în „Romano-Turcia", Istanbul, p. 153-165.

[89] Maria Comşa, *Monedele descoperite în cimitirul de la Radovanu, jud. Călăraşi şi semnificaţia lor simbolică,* CN, V, 1983, p. 153-162.

[90] Mioara Turcu, *Necropola feudală, în raportul Complexul medieval Tânganu,* în „Cercetări Arheologice", Bucureşti, II, 1965, p. 264-270.

[91] Aurel Vâlcu, *Monede otomane descoperite la Tunari-Biserică,* în vol. „Comuna Tunari, jud. Ilfov. Cercetări istorice şi arheologice secolele XVI-XIX", Muzeul Municipiului Bucureşti, Bucureşti, Editura Agir, 2011, p. 249-278.

şi a altor nominale de argint – respectiv kuruş (un exemplar) echivalent cu 40 de parale, onluk (9 exemplare) echivalente cu 90 de parale, beşlik (2 exemplare) egale cu 5 parale fiecare, 1.629 de parale, repartizate după anii de emitere, acoperă domnia acestui sultan. Dintre parale, 521 sunt emise la Islâmbol, iar 906 în Egipt, la care adăugăm 3 exemplare cu monetăria neidentificată. Şi urmaşul acestuia, sultanul Abdülhamid I, este prezent în tezaur printr-un număr de 2.439 de parale (1.081 emise în capitală, iar 1.358 parale emise în atelierele egiptene de la Cairo). Şi de la acesta avem şi multiplii de argint ai paralelor, respectiv kuruş – 6 exemplare, onluk – 5 exemplare şi beşlik – 2 exemplare, toate emise la Kostantiniyie (Istanbul). Din primii doi ani ai domniei sultanului Selim III (1789-1807), care marchează finalul tezaurului, sunt 39 de monede, dintre care două nominale mari de argint – ikilik, echivalent fiecare exemplar cu 80 de parale, iar restul de 37 de parale au aceeaşi preponderenţă majoritară a monetăriilor egiptene (22 de parale) faţă de 15 parale emise în capitala imperiului (Islâmbol). La acestea adăugăm 29 de parale a căror stare de conservare sau maniera neglijentă în care au fost emise nu ne-a permis să identificăm emitentul şi monetăria.

O particularitate a acestui tezaur, comparabilă cu alt tezaur craiovean contemporan, descoperit în zona Universităţii, este existenţa unei parale (nr. 4.759) de la finalul politic al Hanatului Crimeii, care avea statut de autonomie în cadrul Imperiului otoman. Prin pacea de la Küciük-Kainargi (1774), Hanatul Crimeii căpăta statut de independenţă, lucru confirmat şi prin Convenţia din 1779 de la Ainalî-Kavak, încheiată între Poartă şi Rusia. Sultanul Abdülhamid I a încercat recuperarea Crimeii în anul 1787, declanşând un război îndelungat, încheiat prin pacea de la Şiştov (4 august 1791) şi apoi de la Iaşi (9 ianuarie 1792), la care au participat reprezentanţii Porţii, Rusiei şi Austriei, dar care consfinţeau sfârşitul de drept al Hanatului Crimeii, marcat şi de încetarea oricărei emisiuni monetare[92]. Prezenţa acestei parale, emisă de Hanatul Crimeii, se poate justifica prin participarea în cadrul corpului de oaste, care ocupase Craiova în prima fază a războiului din 1787-1792 a unor tătari aflaţi, probabil, şi în corpul de pază al cetăţii Vidinului.

Grosetto (9 exemplare, nr. 4.760-4.768) este o emisiune de argint cu valoare mică a oraşului Ragusa (Dubrovnicul de azi), care avea statut de autonomie faţă de Imperiul Otoman, ca şi Ţările Române. Pe aici, după anul 1580, pe ruta Sevilla-Genova s-a produs invazia aurului, dar mai ales a argintului, sub forma unor monede mari de argint europene[93]. Un taler era echivalent cu 60 de grosetti, adică un ducat şi jumătate. Pe avers grosetti purtau imaginea Sf. Biagio, patronul oraşului[94]. Ele au circulat intens, în Ţara Românească mai ales, şi se întâlnesc asociate cu monede otomane în tezaure sau

[92] Mustafa Ali Mehmed, *Istoria turcilor,* Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1976, p. 293-294.

[93] Mihai Maxim, *op. cit.,* p. 131.

[94] Adriana Moglan, Mădălin-Cornel Văleanu, Viorel M. Butnariu, *Un tezaur monetar din secolul al XVIII-lea descoperit la Iaşi*, SCN, XIII, 2010, p. 125.

izolat în diferite necropole. O cale de pătrundere a acestei specii monetare este pe valea Dunării bănăţene, aşa cum rezultă din campania arheologică din anul 1980 de la Moldova Nouă, unde, pe lângă alte monede, figurează şi patru grosetti[95]. Pe teritoriul Craiovei se întâlnesc, în tezaurele monetare contemporane, descoperite pe str. Nicolae Bălcescu[96] şi cel din spatele Universităţii (inedit), iar izolat în cimitirul de la Radovanu (jud. Călăraşi) – 3 grosetti[97], în necropola de la Tunari (jud. Ilfov) – 6 grosetti[98], în cimitirul de la Cătălui – Căscioarele, jud. Ilfov[99], la bisericile bucureştene – Biserica Albă din Postăvari, Biserica Olari, dar şi în zona Parcului Tineretului[100].

Copeica era o monedă rusească divizionară, care reprezenta a suta parte dintr-o rublă, care până la 1701 era din argint, după această dată numai multiplii acesteia fiind din metal preţios (argint)[101]. Pentru Ţara Românească semnalăm prezenţa unei copeici, bătută în perioada 1535-1538, de către ţarul Ivan al IV-lea (1533-1584), în cuprinsul tezaurului, descoperit la Radu Vodă – Giurgiu[102]. În timpul domniei ţarului Petru cel Mare rubla era de argint, avea titlul de 736‰ şi greutatea de 20,76 g[103]. Grivennik-ul reprezenta o zecime dintr-o rublă sau 10 copeici. Ea a avut, totuşi, o circulaţie restrânsă, fiind legată mai mult de prezenţa unor trupe ruseşti pe teritoriul Olteniei, mai ales în anii războiului ruso-austro-turc, dintre anii 1787-1791. Cele două monede grivennik, din tezaurul nostru, au fost emise de ţarina Ecaterina II în anii 1788-1789 (nr. 4.769-4.770). Semnalăm existenţa unui grivennik din anul 1754 emis de ţarina Elisabeta (1741-1761) descoperit în cimitirul bisericii „Sf. Nicolae" din Tunari-Ilfov[104], o monedă de bronz – denga din anul 1751, emisă în timpul domniei ţarinei Elisabeta Petrovna,

[95] Dana Bălănescu, *Descoperiri monetare din sudul Banatului,* (I), SCN, 8, 1984, p. 134.
[96] Maria Rădulescu, *op. cit.,* p. 67, nr. 2, an ilizibil.
[97] Maria Comşa, *op. cit.,* p. 159.
[98] Ana-Maria Velter, Gheorghe Mănucu-Adameşteanu, Cosmin-Dan Pîrvulescu, *Monnaies européennes occidentales dans la nécropole de Tunari-Église (2005)*, în vol. „Cultură şi civilizaţie la Dunărea de Jos", XXVI, 2008, p. 151 şi 157 – cu detalii asupra legăturilor cu Ragusa; Ana-Maria Velter, *Monede europene descoperite în necropola de la Tunari*, în vol. „Comuna Tunari, jud. Ilfov. Cercetări istorice şi arheologice secolele XVI-XIX", Muzeul Municipiului Bucureşti, Bucureşti, Editura Agir, 2011, p. 209, 224-225.
[99] Gheorghe Cantacuzino, George Trohani, *Săpăturile arheologice de la Cătălui-Căscioarele,* în „Cercetări Arheologice", Muzeul Naţional de Istorie a României, III, 1979, p. 317.
[100] Ana-Maria Velter, *Descoperiri izolate din Bucureşti şi împrejurimi,* în vol. Gheorghe Mănucu-Adameşteanu, Katiuşa Pârvan, Ana-Maria Velter, Aurel Vâlcu, *Monede medievale şi moderne descoperite în Bucureşti şi în împrejurimi (secolele XIV-XIX),* Muzeul Municipiului Bucureşti, Seria Patrimoniu, 3, Bucureşti, 2005, p. 74.
[101] O. Iliescu, *Istoria monedei în România. Glosar numismatic,* în „Studii şi Materiale de Istorie Medie", vol. XIX, 2001, p. 303.
[102] Eugen Nicolae şi Emil Păunescu, *Un tezaur din secolul al XVI-lea descoperit la Radu Vodă, comuna Izvoarele, judeţul Giurgiu,* SCN, X, Bucureşti, 1996, p. 119 şi 134.
[103] Dragoş Ungureanu, *Monedele aflate în circulaţie în Ţara Românească în prima jumătate a secolului al XVIII-lea – putere de achiziţie şi cursuri de schimb,* CN, 9-11, 2003-2005, p. 461-462.
[104] Ana-Maria Velter, *op. cit.,* p. 226, nr. 30.

descoperită într-o necropolă din secolul al XVIII-lea de la Dridu – Ialomiţa[105]. O piesă de 25 de kopeici, de data aceasta de la începutul domniei ţarinei Ecaterina II, din anul 1769, a fost identificată în cuprinsul tezaurului monetar de la Colibaşi – Ilfov (sec. XVIII – început sec. XIX)[106].

Emisiunile poloneze şi lituaniene din secolele XV-XVII (nr. 4.771-4.776) sunt rămăşiţe întâlnite şi în alte tezaure craiovene contemporane, păstrate, probabil, pentru relativa lor valoare. Ele fac parte din loturi enorme de monede, întâlnite chiar după emiterea lor pentru o perioadă de circa trei secole, practic până pe la mijlocul secolului al XIX-lea.

Ca o noutate ce individualizează tezaurul de la „Farmacia Arabă" este existenţa unui nominal – ternar, neîntâlnit până acum în această zonă geografică. Ternarul din tezaurul nostru a fost emis de regele Poloniei Sigismund I (1506-1548), cel care a bătut pentru prima dată monedă de aur, precum şi piese de trei şi şase groşi, dar şi groşul mare, precum şi uzul ca monedele să poarte dată, începând cu anul 1507. De altfel, ternarul este emis în urma hotărârii din anul 1516 a dietei poloneze de la Petrikau, când această specie monetară a luat proporţii foarte mari, fiind oprită emiterea sa, în anul 1529, şi încredinţată monetăriei de la Thorn. La acesta mai adăugăm un alt ternar (nr. 4.777), emis pentru Lobsenz.

Piesele nr. 4.775-4.776 sunt groşi mari lituani, emişi la Vilnius (Vilna) în timpul regelui Poloniei Sigismund August (1544-1572), deoarece Lituania fusese unită cu Polonia încă de pe timpul regelui Vladislav Jagello (1386-1434)[107].

Piesele de 1,5 groşi sau dreipölker au fost emise mai întâi în Polonia, în anul 1614 până în jurul anului 1627, când regele Sigismund III (1587-1637) ia măsuri antiinflaţioniste, punând capăt acestei specii monetare, dar care a continuat să circule aproape două secole, mai ales în spaţiul românesc extracarpatic[108].

În cuprinsul tezaurului, la nr. 4.778, întâlnim şi un polgroş (dreipölker) emis pentru oraşul Elbing, situat la Marea Baltică, care din anul 1454 se desprinsese de sub suzeranitatea ordinului teutonic şi trecuse sub protectorat polonez, iar din 1530 îşi câştigase şi dreptul de a emite monedă. Coroana, care apare deasupra armelor oraşului Elbing, marchează dependenţa acestuia de regatul Poloniei[109]. Acest tip de monedă, emis de regii Suediei, Gustav Adolf (1611-1632) şi fiica sa, Cristina (1632-1654), pătrunde în spaţiul românesc în

[105] Eugen Nicolae şi Adrian Popescu, *Descoperiri monetare de la Dridu jud. Ialomiţa,* BSNR, LXXXVIII-LXXXIX (1994-1995), Bucureşti, Editura Academiei Române, 1998, p. 292, nr. 8.

[106] George Trohani, Done Şerbănescu, *op. cit.,* p. 182.

[107] Eugen Chirilă, Nicolae Gudea, Valeriu Lazăr, Andrei Zrinyi, *Tezaurul monetar de la Băgaciu, sec. XIV-XVI,* în vol. „Tezaure şi descoperiri monetare din Muzeul judeţean Mureş", Târgu Mureş, 1980, p. 60-61.

[108] Francisc Pap, *Dreipölkeri şi polturi în tezaure monetare din Transilvania,* BSNR, XCII-XCVII (1998-2003), p. 215.

[109] Eugen Chirilă, Nicolae Gudea, Valeriu Lazăr, Andrei Zrinyi, *op. cit.,* p. 62.

anii 1629-1635, dar sunt cu predilecţie întâlniţi la sud de Carpaţi cu preponderenţă în tezaurele din aproape tot cuprinsul secolului al XVIII-lea. Pentru Craiova amintim tezaurul monetar de la Fabrica de Confecţii de la începutul deceniului trei al secolului al XVIII-lea[110] şi tezaurul monetar din zona Universităţii[111] din ultimul deceniu al secolului al XVIII-lea.

Emisiunile de 1, 3, 6 şi 15 creiţari, prezente în componenţa tezaurului, provin, ca denumire, din limba germană. Iniţial, cuvântul *kreuzer* îşi avea originea în faptul că pe revers exista o cruce (Kreuz). Ea a fost emisă, pentru prima dată, în Tirol, în anul 1278 şi, ulterior, în celelalte posesiuni ale Casei de habsburg[112]. Kreuzerul cântărea 0,37 g şi valora a 60-a parte dintr-un galben sau a 90-a parte dintr-un taler imperial spaniol[113]. La momentul ascunderii tezaurului, kreuzerul era mult depreciat în privinţa cantităţii de argint, stabilită regulamentar, astfel încât domnul Ţării Româneşti, Alexandru Moruzi (1793-1796; 1799-1801), a interzis pentru comerţul intern folosirea monedelor de 6 şi 12 kreuzer. În secolul al XVIII-lea florinul unguresc avea 50 de creiţari, iar cel renan 60 de creiţari. Creiţarul în documentele româneşti este menţionat ca instrument de plată pentru tranzacţii mărunte.

Piesele de 15 creiţari, adică de o şesime de taler, circulau sub numele de *fünfzehnkreuzer*, *fünfböhmer*, *sechsteltaler*.

În cuprinsul tezaurului, ca şi în alte tezaure de la începutul secolului al XVIII-lea şi prima jumătate a secolului al XIX-lea, cele mai numeroase sunt piesele de 6 creiţari – a cinsprezecea parte dintr-un taler.

Piesele de 3 creiţari erau cunoscute în mediul german cu denumirea de *dreikreuzer*, *kaiser*, *groschen* sau *landgroschen* şi erau emise în Austria pe la mijlocul secolului al XVI-lea[114]. Pe monedele de argint de 15, 6 şi 3 creiţari, împăraţii Leopold I, Iosif I, Carol VI, Francisc I sau Iosif II poartă la gât ordinul Lâna de aur, care fusese înfiinţat în anul 1529, în Flandra, la Bruges, de către Filip, ducele Burgundiei şi preluat, apoi, de habsburgi. De asemenea, apar şi armele ducatului Würtembergului în calitatea împăratului de suzeran al acestei ţări[115]. De altfel, piesele de 1, 3, 6 şi 15 creiţari (valoare mică şi mijlocie), după emisiunile otomane, au cea mai mare răspândire în întreaga Peninsulă Balcanică.

Piesa de 3 creiţari, emisă pentru Transilvania în anul 1697 (nr. 4.799), a fost bătută la Sibiu. Ca urmare a victoriei austriece împotriva otomanilor în bătălia de la Salankemen (19 august 1691), principatul Transilvaniei a intrat în componenţa imperiului. Împăratul Leopold I introduce, din anul 1692, în Transilvania, sistemul monetar imperial, aduce meşteri din imperiu, închide

[110] Toma Rădulescu, *Tezaur.... Craiova (sec. XV-XVIII),* p. 25-26, nr. 447-458.
[111] Inedit, colecţia Muzeului Olteniei.
[112] Octavian Iliescu, *op. cit.*
[113] Dragoş Ungureanu, *op. cit*., p. 460.
[114] O. Iliescu *op. cit*., p. 303 şi 311; *Instituţii feudale…,* p. 128, 437.
[115] Eugen Chirilă, M. Zdroba, *Tezaurul monetar de la Terebeşti, sec. XVII,* în vol. „Tezaure monetare din judeţul Satu Mare", Muzeul de istorie, Satu Mare, 1968, p. 111.

unele monetării, impune iconografia imperială, dar la revers păstrează stema principatului. Leopold I a bătut monede de aur şi argint în atelierele de la Cluj şi Sibiu[116]. Atelierul de la Sibiu, prezent prin moneda amintită mai sus şi remarcabilă prin particularităţile sale, drept recompensă pentru loialitatea locuitorilor de aici faţă de imperiali, emite monede încă din anul 1682, iar Clujul în anii 1693-1700[117].

Emisiunile pentru Ungaria (nr. 4.780-4.785) au fost bătute la cunoscuta monetărie de la Kremnitz (nr. 4.780-4.783) şi în monetăria de la Presburg – Bratislava sau Caşovia (nr. 4.783-4.784).

Monedele pentru Niederösterreih (Austria de Jos) au fost emise la Viena, reşedinţa arhiducatului, care se pare că a avut cea mai bogată şi continuă activitate, comparativ cu celelalte ateliere monetare ale habsburgilor, fapt bine reflectat în componenţa majorităţii tezaurelor contemporane.

Comitatul princiar Tirol avea monetăria la Hall, reşedinţa acestuia. Împăratul Maximilian I (1493-1519) a unit Tirolul la imperiu, în anul 1491, după moartea lui Sigismund, comitele Tirolului, care era din Casa de Habsburg. Tirolul s-a bucurat de autonomie între anii 1379 şi 1564-1665, când a fost integrat de habsburgii austrieci[118].

La Graz era monetăria Stiriei, prezentă în tezaur prin 3 monede (nr. 4.792-4.794), iar la St. Veit cea a Carintiei cu două monede (nr. 4.795-4.796).

Cele două monede pentru Boemia (nr. 4.797-4.798) au fost bătute la Praga – Kutnahora (încorporată în imperiu după 1656), cea pentru Episcopatul Olomouc (nr. 4.799) la Kromeriz în Moravia. Episcopatul Olomouc a fost întemeiat în anul 1063 de către regele ceh Wratislaw (1061-1092), iar episcopii de aici bat monede după anul 1588, când sunt ridicaţi la rangul de prinţi ai imperiului. Episcopii de Olomouc purtau titlul de Regiae Capellae Bohemicae Comes, demnitate acordată, la 1365, de către împăratul Carol al IV-lea[119].

Regiunea sileziană, cu monetăria de la Wroclav (Breslau), a intrat în posesiunea habsgurgilor împreună cu Ungaria, Boemia şi Moravia după dezastrul de la Mohàcs, din 1526. În cadrul tezaurului întâlnim şase monede, dintre care una (nr. 4.800) pentru episcopatul Breslau, iar celelalte cinci (nr. 4.801-4.805) pentru Silezia.

Cele două piese de 6 creiţari, emise pentru ducatul Würtemberg-Oels (nr. 4.806-4.807), se încadrează în sistemul monetar stabilit de austrieci. Ducele de Würtemberg avea, de la sfârşitul secolului al XV-lea, titlul de archivexillarius

---

[116] Detalii vezi la Ana-Maria Velter, *Catalogul monedelor principatului Transilvaniei.* Colecţia „Ing. Constantin Orghidan", Muzeul Naţional de Istorie a României, Bucureşti, 1994, p. 73-74.

[117] Gheorghe Anghel, *Trei tezaure monetare din secolul al XVII-lea descoperite la Alba Iulia,* în „Apulum", 6, 1965, p. 403.

[118] Eugen Chirilă, A. Socolan, *Tezaurul monetar de la Arduzel, sec. XVII,* în vol. „Tezaure şi descoperiri monetare din colecţia Muzeului Judeţean Maramureş", Baia Mare, 1971, p. 52.

[119] Eugen Chirilă, I. Chifor, *Tezaurul monetar de la Diviciori, sec. XVII-XVIII,* în vol. „Tezaure monetare din nordul Transilvaniei, sec. XVI-XVIII", Muzeul de Istorie şi Artă Zalău, 1970, p. 115.

(stegar al imperiului), ceea ce determină ca, pe reversul monedelor pe scutul cu armele ducatului să figureze şi drapelul Imperiului Romano-German[120].

Piesa de 6 groşi (nr. 4.808), emisă în anul 1683 de către Friedrich Wilhelm (1640-1688), ducele Prusiei, face parte dintr-o serie de emisiuni masive, care încep în anul 1680, după sistemul monetar polonez, care permitea ca nominalurile să fie de o calitate inferioară unor emisiuni identice din alte provincii germane[121].

Prezenţa persistentă a acestor specii monetare, în cuprinsul unor tezaure sau izolat, pentru mai bine de un veac, poate fi explicată şi prin faptul că, pentru solda trupelor şi pentru plata livrărilor către armată, din anul 1659, s-au emis, în cantităţi enorme, piese de 15, 6 şi 3 creiţari, care au pătruns în Ţara Românească cu precădere la sfârşitul secolului al XVII-lea şi începutul secolului al XVIII-lea, odată cu desfăşurarea, pe teritoriul sud carpatic, a unor conflicte militare care s-au finalizat în anul 1718, prin pacea de la Belgrad, cu anexarea Olteniei la Imperiul Habsburgic. Chiar şi în momentul îngropării tezaurului de faţă, Craiova a fost sub stăpânire militară austriacă (1789 noiembrie – 1791 iulie), având aici un puternic centru de comandă şi o consistentă armată[122]. Teoretic, piesele de 15 creiţari erau echivalente cu o şesime de taler, dar aveau cu 20% mai puţin decât valoarea înscrisă pe monedă, situaţie valabilă şi pentru piesele de 6 şi 3 creiţari. Profitând de exemplul Austriei, episcopii de Olomouc şi Würtenberg-Oels, dar şi principii silezieni emit şi ei nominalele amintite mai sus. Într-o proporţie mult mai redusă, aceste nominaluri mijlocii de argint, datorită calităţii metalului şi constantei ponderale, se păstrează în circulaţie sau sunt perforate ca element decorativ până în primele două decenii ale secolului al XIX-lea. Emisiuni asemănătoare întâlnim în componenţa tezaurului craiovean (inedit) din zona Universităţii sau din imediata apropiere a Craiovei (tezaurele inedite din colecţiile Muzeului Olteniei din cartierele în prezent mărginaşe Gherceştii Noi şi Plaiul Vulcăneşti), în tezaurul de la Dobreşti – Dolj[123].

La sfârşitul secolului al XVII-lea apare o piesă nouă, imitaţie după cea poloneză, numită poltură simplă sau poltură, de valoare mai mare decât denarul sau creiţarul[124]. Poltura (variantă polturac împărătesc sau poltura), este o monedă emisă pentru Transilvania şi Ungaria de către habsburgi şi era echivalentă cu 1½ groşi[125] sau 1½ creiţari, sau 3 dinari (pfenigi)[126]. De precizat că denumirea acestui nominal este înscrisă în legendă, care este asociată cu chipul Maicii Domnului şi a

[120] Eugen Chirilă, Nicolae Gudea, Valeriu Lazăr, Andrei Zrinyi, *Tezaurul monetar de la Bărboşi, sec. XVIII-XIX,* în *op. cit.,* p. 148.

[121] Idem, *Tezaurul monetar de la Orloiu, sec. XVI-XVII*, în *op. cit*., p. 112-113.

[122] Ioan Scurtu, Ion Alexandrescu, Ion Bulei, Ion Mamina, *Enciclopedia de istorie a României,* ediţia a III-a, Bucureşti, Editura Meronia, 2002, p. 95.

[123] Toma Rădulescu, *Tezaur…Dobreşti…,* p. 105.

[124] Gheorghe Anghel, *op. cit.*, p. 397.

[125] O. Iliescu, *op. cit.*, p. 310.

[126] *Instituţii feudale…*, *op. cit*., p. 367-368.

lui Iisus prunc. În cuprinsul tezaurului întâlnim această specie monetară, care figurează cu două exemplare, emise în timpul domniei împăratului Leopold I în anii 1694 şi 1704 (nr. 4.786-4.787) în monetăria de la Viena.

Monedele, denumite *groşi*, cu diviziunile şi multiplii lor, sunt emisiuni de argint încă din secolul al XIII-lea (grosul de Tours, emis în anul 1226, imitat apoi de germani, de cehi, de englezi, de olandezi, de polonezi, de unguri, şi, nu în cele din urmă, de moldoveni)[127], care, datorită varietăţii speciilor generate de locul de emisiune, greutate şi titlu, au înregistrat valori şi denumiri multiple[128]. Considerăm că, la momentul ascunderii tezaurului groşul dispăruse de pe piaţa comercială, fiind mai mult o monedă de calcul. Un groş era echivalent cu 4-5 bani.

Termenul de *dreipölkeri* este folosit în deceniul al treilea al secolului al XVII-lea, când în Polonia şi Europa Centrală sunt emişi în cantităţi enorme; au valoare de 1,5 groşi şi sunt egali cu poltura, care figurează ca atare.

La sfârşitul secolului al XVIII-lea un florin renan era egal cu 60 de creiţari sau 120 de dinari sau bani, un florin unguresc era echivalent cu 50 de creiţari sau 100 de dinari, 20 de creiţari era egal cu 40 de dinari, 4 polture erau egale cu 6 creiţari sau 12 dinari, iar două polture erau egale cu un groş, 3 creiţari sau 6 dinari. De obicei, o poltură era echivalentă cu 1½ creiţari sau cu 3 dinari, iar un creiţar era egal cu doi bani[129]. În ultimul deceniu al secolului al XVIII-lea, un leu valora 40 de parale (o para egală cu 3 bani), deci leul era echivalent cu 120 de bani sau 40 de parale şi era principalul element al întregului sistem monetar, etalonul de măsură al valorilor bunurilor, deoarece preţurile erau exprimate mai ales în lei şi subdiviziunile sale, iar plata se făcea în diverse monede de aur sau argint, care aveau un curs foarte variat faţă de leul de calcul. De aceea, generalul Coburg, comandantul trupelor austriece din timpul războiului ruso-austro-turc din 1788-1791, a hotărât cursul fiecărei monede care circula în Ţara Românească şi care trebuia să fie aplicat pentru plata dărilor şi a rechiziţiilor pentru armată[130].

Conform unor calcule, care presupun o anumită aproximaţie, determinată de anul emisiunii şi specia monetară respectivă, tezaurul descoperit la „Farmacia Arabă", în momentul ascunderii sale, pe la anul 1791, poate fi echivalat cu aproximativ 5.750 de parale, sau 11.500 de bani, sau 143,5 lei nominali şi 10 parale, sau aproape 73 de taleri, sumă destul de importantă pentru acele timpuri.

Pentru a avea o imagine mai exactă asupra valorii tezaurului monetar la momentul îngropării sale este necesar a cunoaşte care erau preţurile unor bunuri

[127] Dragoş Ungureanu, *op. cit*., p. 461.

[128] O. Iliescu, *op. cit*., p. 306; *Instituţii feudale…,* p. 210-211.

[129] Ernest Wagner, *Obligaţiile iobăgeşti pe fostul domeniu al cetăţii Cehu Silvaniei în timpul răscoalei lui Horea. V. Taxa iobăgească*, în „Acta Musei Porolissensis", XIV-XV, Zalău, 1991, p. 295.

[130] Elena Isăcescu, *Contribuţii la studiul circulaţiei monetare în oraşul Galaţi în secolul al XVIII-lea şi la începutul secolului al XIX-lea (Tezaurul din str. Republicii),* în „Danubius", IV, Galaţi, 1970, p. 188-190.

imobile şi mobile aproximativ din aceeaşi epocă. Astfel, la 1789, trei pogoane de loc (n.n. pogonul muntenesc era echivalent cu 144 prăjini pătraţi sau 5.011,79 m² [131], suprafaţă de pământ arată cu boii într-o zi[132]) se vindeau cu 18 taleri, o livadă cu 20 de taleri, „o parte de vad de dârstă" cu 6 taleri, pe la 1791 o grădină cu pruni se vindea cu 38 de taleri cu „aldămaş cu tot", un loc cu selişte cu 17 meri cu 19 taleri, 2 pogoane de loc cu 5 taleri[133].

Un stânjen de moşie (n.n. în Oltenia se folosea stânjenul lui Şerban Cantacuzino, echivalent cu 1,965 m sau stânjenul lui Constantin Brâncoveanu – 2,20 m)[134], în anii 1790-1791 era echivalent cu un taler şi 30 de bani, aşa cum rezultă din mai multe tranzacţii contemporane[135].

În Craiova, pe la 1785, un loc de cârciumă cu casă şi livadă se vindea cu 100 de taleri. La 1786 un loc de livadă, lângă cel de mai sus, se vindea cu 40 de taleri[136]. Conform unui document din 21 septembrie 1787, Nicolae Ungureanu şi soţia sa, Eva, vindeau lui Nicola argintarul, în Valea Fetii (lângă Parcul „Romanescu", în prezent), o vie pe moşia domnească pentru 12 taleri[137]. Chiar în Târgul de Afară, Antonie bărbierul cumpăra o casă cu 300 de taleri, sumă importantă pentru acele timpuri şi care arată valoarea comercială a zonei în care a fost descoperit tezaurul monetar prezentat acum[138].

La 1791, o vacă se vindea cu 7 piaştri (un piastru egal cu 40 parale)[139], la 1786 ocaua de lână, care se exporta prin Orşova, Mehadia şi Turnu Roşu la Pesta şi Viena se cumpăra cu 18 parale şi se vindea cu 22 de parale, pielea de capră pentru Sibiu se vindea cu 46 de parale, la 1787 pielea de iepure se vindea cu 15-16 parale[140]; în august 1791, din Craiova pieile de ied se cumpărau cu 80 de parale bucata[141]. Vadra de vin, se vindea la Râmnicu Vâlcea cu 30 de parale ocaua, iar vinul de valoare ajungea la 35 de parale vadra[142].

---

[131] C.C. Giurescu, *Contribuţii la istoria ştiinţei şi tehnicii româneşti în secolul XV-începutul secolului XIX,* Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1973, p. 39.

[132] Vezi pe larg *Instituţii feudale…*, p. 366-367.

[133] D.G.A.S., *Din tezaurul arhivistic dâmboviţean. Catalog de documente. 1526-1848,* Bucureşti 1993, p. 84, doc. nr. 230 din 2 febr. 1789, nr. 233 din 25 apr. 1789, p. 86, doc. nr. 235 din 31 iulie 1789, p. 87, doc. nr. 242 din 12 ian. 1791, doc. 243 din 13 ian. 1791, p. 90, doc. nr. 255 din 1 ian. 1792.

[134] Vezi C. C. Giurescu, *Contribuţii…*, p. 37; *Instituţii feudale…*, p. 455-456.

[135] George Potra, *Tezaurul documentar al judeţului Dâmboviţa (1418-1800)*, Muzeul judeţean Dâmboviţa, Târgovişte, 1972, p. 875-886, doc., nr. 1.007 din 7 iunie 1790, nr. 1.012 din 18 dec. 1790, 1.013 din 20 ianuarie 1791, 1.014 din aceeaşi dată, 1.015 din 20 febr. 1791 şi 1.017 din 12 mai 1791.

[136] „Oltenia", III, 1942, p. 143, doc. nr. 20 din 6 august 1785 şi p. 144 doc. din 1786.

[137] *Meşteşugari…*, doc. nr. 19.

[138] *Ibidem,* doc. nr. 20 din 13 iulie 1791.

[139] Andrei Oţetea, *Pătrunderea comerţului românesc în circuitul internaţional,* Bucureşti, Editura Academiei Române, 1975, p. 41.

[140] *Ibidem,* p. 123-124.

[141] E. Limona, D. Limona, *Aspecte ale comerţului braşovean în veacul al XVIII-lea. Negustorul aromân Mihail Ţumbru*, în „Studii şi materiale de istorie medie", IV, 1960, p. 530.

[142] A. Oţetea, *op. cit*., p. 125.

La sfârşitul anului 1790, ocaua (o oca era egală cu un kg şi 272 g) de porumb se vindea cu o para. În Craiova ocaua de ceară, în anul 1787, se vindea cu 63-65 de parale[143]. Ocaua de carne de oaie se cumpăra, la 1792, cu 5-9 parale, cea de vită cu 4-7 parale, la 1791 o oaie costa 2,10-4 lei[144].

La 1791, o oca de ceară costa 85 de parale, iar alta de ceară de grăsime 30 de parale, la 1792 oca de seu se vindea cu 12 parale[145].

Iată câteva preţuri ale unor produse din lemn, conform unui document din 3 aprilie 1793: o grindă de un stânjen – 24 de bani, o scândură de stejar, groasă de 3 degete, stânjenul 12 bani, o scândură de ulm – 24 de bani, 100 de uluci – 2 taleri şi 60 de bani, un par de 12 palme – 4 bani, 1.000 de şindrile – 1 taler şi 90 de bani, iar cea de stejar 2 taleri. Un hârdău de stejar de cinci vedre costa 90 de bani, iar de brad – 40 de bani, acelaşi hârdău, dar de 10 vedre – 1 leu, o albie – 30 de bani, un car nou şi mare – 12 taleri, o căruţă fără de fier – 5 taleri, o rată de car mare perechea – 2 taleri şi 60 de bani[146].

În privinţa peştelui, una dintre cele mai importante bogăţii naturale ale Craiovei şi judeţului Dolj la acea vreme, preţurile impuse, în vara anului 1786, pe piaţa Craiovei, erau: 30 de bani ocaua de morun sărat – 24 de bani de morun proaspăt, ocaua de crap sărat – 15 bani, ocaua de plătică, ştiucă, cosac şi somn – 12 bani; ocaua de icre de morun sărate – 90 de bani, iar tescuite 105 bani, de ştiucă sărate – 54 de bani, de crap sărate şi de cosac – 36 de bani; 20 de raci la o para[147].

Legarea unei psaltiri, la 1791, pentru biserica din Dobriceni, prin contribuţia lui Matei din Morunglav, azi jud. Olt, costa 3 taleri[148]. Un Triod, tipărit la Râmnic în anul 1731, se vindea la Craiova, în anul 1788, cu 8 taleri şi un zlot, tot la aceeaşi dată, *Voroavă*… Bucureşti 1865 costa 5 taleri; alt Triod, tipărit la Râmnic, în anul 1777, se vindea la Craiova, în anul 1790, cu 28 de taleri, *Mineiul pe mai*, tipărit la Râmnic, în anul 1780, se achiziţiona la Craiova, în anul 1789, cu suma de 4 taleri, iar o *Psaltire*, Râmnic 1784, tot la Craiova, în anul 1786, cu 13 taleri[149].

Deci, cu cele aproximativ 5.750 de parale se puteau cumpăra 9 pogoane de loc, sau 3 livezi cu pruni, sau 60 de stânjeni de moşie, sau circa 20 de vaci de lapte, sau circa 57-58 de oi, sau 5.750 de ocale porumb etc.

---

[143] *Dicţionarul istoric al localităţilor din judeţul Dolj. Craiova*, Craiova, Editura Alma, 2005, p. 93.

[144] Ana Maria Velter, *Monede europene descoperite în necropola de la Tunari*, în vol. „Comuna Tunari, jud. Ilfov. Cercetări istorice şi arheologice secolele XVI-XIX", ediţia a II-a, Bucureşti, Editura AGIR, 2011, p. 218-219.

[145] Alexandru Al. Popeea, Gabriel Custurea, *Tezaurul monetar din secolul al XVIII-lea de la Lanurile (jud. Constanţa),* BSNR, LXX-LXXIV (1976-1980), Bucureşti 1981, p. 390.

[146] Constantin C. Giurescu, *Istoria pădurii româneşti din cele mai vechi timpuri până astăzi,* Bucureşti, Editura Ceres, 1976, p. 284-185.

[147] C.C. Giurescu, *Istoria pescuitului şi a pisciculturii în România,* vol. I, Bucureşti, Editura Academiei R.P.R., 1964, p. 241.

[148] „Oltenia", I, nr. 11, 1940, p. 172-173.

[149] Aurelia Florescu, *Tezaur de carte veche românească, 1557-1830,* Craiova, Editura Aius, 2000, p. 70-73.

Conform unei hărţi, alcătuite în anul 1790, de către un corp de ofiţeri ai Marelui Stat Major al armatei austriece, aflat sub directa conducere a colonelului Hora von Otzelovitz, în timpul războiului ruso-austro-turc din anii 1787-1791, Craiova era amplasată în Lunca Jiului, pe o lăţime de circa 9-11 km şi la sud de confluenţa râurilor Amaradia cu Jiul, era înconjurată cu vii şi avea o suprafaţă de circa 12,25 km² şi un perimetru de cel puţin 10 km. Locul unde a fost descoperit tezaurul era amplasat după Uliţa Mare a Craiovei (strada principală), care străbătea oraşul de la est la vest. Tezaurul a fost descoperit pe locul fostei farmacii „Arabe" unde, în trecut, pornea spre răsărit drumul spre Bucureşti (în prezent „Calea Bucureştiului")[150].

Îngroparea tezaurului a avut loc la sfârşitul unei epoci agitate din istoria Ţărilor Române – este vorba de anii 1768-1792, când iniţiativa politică în această zonă îi aparţine Rusiei, conduse de ţarina Ecaterina a II-a, care delimitează două mari conflicte militare, în care spaţiul românesc a fost implicat direct în desfăşurarea evenimentelor. Primul conflict a fost războiul ruso-otoman, desfăşurat între anii 1768-1774, încheiat prin pacea de la Kuciuk-Kainargi. Tratatul de pace consfinţea anexarea de către Rusia a teritoriilor dintre Nipru şi Bug, care deschidea acesteia o consistentă ieşire la mare, dobândirea de către Rusia a drepturilor de a interveni în favoarea ortodocşilor din Imperiul otoman, inclusiv din ţările române, împărţirea suzeranităţii între Imperiul otoman şi Rusia asupra Hanatului tătar din Crimeea (în 1783 Crimeea a fost anexată de Rusia). Al doilea război s-a desfăşurat între anii 1787-1791 când, prin tratatul de la Iaşi (29 decembrie 1791- 9 ianuarie 1792), Rusia a anexat teritoriul dintre Bug şi Nistru şi a devenit vecină directă cu Moldova[151].

Motivul real al războiului era determinat de faptul că Hanatul Crimeii, teritoriu locuit de musulmani, căpătase statut de independenţă şi se desprinsese de imperiu. Acest fapt a menţinut mereu o stare de tensiune între Rusia şi Imperiul otoman, care va încerca, în 1787, recuperarea Crimeii printr-o declaraţie de război, în urma căreia să se revină la starea de dinainte de 1774. Acest lucru a determinat ca şi Oltenia să devină teatrul unor operaţiuni militare distrugătoare[152].

Legat direct de ascunderea tezaurului este necesar a aminti câteva evenimente politice şi militare din timpul războiului ruso-austro-otoman din anii 1787-1791. La 24 august 1787, a început conflictul militar când Poarta a declarat război Rusiei, la care din 9 februarie 1788 s-au alăturat şi austriecii. În februarie 1788, o solie alcătuită din înalţi prelaţi şi însoţită de Ienăchiţă Văcărescu a venit

[150] Constantin Şerban, Victoria Şerban, *Oraşul Craiova şi împrejurimile sale, după un manuscris german inedit din secolul al XVIII-lea*, în „Oltenia". Studii şi comunicări. Istorie Etnografie. Ştiinţele naturii, III, Craiova, 1981, p. 139-140.

[151] Bogdan Murgescu, *Istoria României. Istorie universală*, Bucureşti, Editura Erasmus, 1994, p. 137.

[152] Mustafa Ali Mehmed, *Istoria turcilor,* Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1976, p. 293-294.

la generalul austriac von Metzburg, care ocupase Moldova, să-i ceară să ocupe şi Muntenia pentru a o feri de jafurile trupelor otomane. Austriecii au reuşit să pătrundă în Ţara Românească prin Oltenia şi Câmpulung şi au jefuit mănăstirile. De această situaţie au profitat turcii şi români certaţi cu legea care, după mărturiile lui Dionisie Ecleziarhul, „pe unii îi tăia, luându-le capetele de le arăta la saraschier, se plâng că sânt nemţi, ca să le dea bacşiş"[153]. Teritoriul Olteniei a devenit teatru de operaţiuni militare. Spre exemplu, în primăvara anului 1788, la Târgu Jiu o oaste românească i-a învins pe austrieci. Mulţi craioveni se implică direct în desfăşurarea conflictelor militare. Astfel, brutarul craiovean Andrei, din Valea Vlăicii (n.n. km 0 al Craiovei), în războiul de la 1787-1792 a luptat în armata turcească fiind căpitan pe lângă Asachi Kara Mustafa, unul dintre conducătorii trupelor otomane[154]. După înfrângerea turcilor de către generalul rus Suvorov, la 22 septembrie 1789, austriecii au înaintat în Oltenia şi au ocupat Craiova, unde l-au numit caimacan pe Hagi Stan Jianu, unul dintre cei mai bogaţi comercianţi craioveni, care avea prăvălii în zona unde s-a descoperit tezaurul[155]. În anul 1789, postelnicul Hagi Stan Jianu investise 100.000 de florini într-o casă comercială, iar la reînnoirea contractului încă 15.000 de florini, la care adăuga 3.000 de florini cu dobândă. Acesta vindea cantităţi importante de vin, produs de viile sale de la plaiul Vulcăneşti, de lângă Craiova, sau de la Suteşti, de lângă Drăgăşani; avea proprietăţi în mai multe localităţi, o tăbăcărie la Preajba, lângă Craiova[156] etc. Un alt exemplu de comerciant din zona noastră este Hagi Ianuş, originar din Negade (Zagor, Macedonia), care mai avea trei fraţi, toţi din familia Costa Petre, dintre care Ştefan Costa Petre se stabilise la Viena. Hagi Ianuş îşi construise un han şi, în 1782, înfiinţase la Craiova propria firmă, dar împreună cu fraţii săi avea firme la Bucureşti, Viena şi Sibiu[157].

Instabilitatea politică şi militară, generată de conflict, a dus la o mare deplasare de populaţie, indiferent de categoria socială. Dionisie Eclesiarhul afirma faptul că, domnitorul Nicolae Mavrogheni „a surghiunit pe toţi boierii din Bucureşti şi pe cei din Craiova în ţara turcească, prin cetăţi cu mare pază ca să nu poată face corespondenţă cu nemţii sau cu muscalii punând pază la mitropolit şi la episcopi". De altfel, domnitorul Nicolae Mavrogheni (1786-1790) avea legături cu boierii olteni, fiind pictat alături de ctitori la biserica din Almăj – Dolj[158]. La sfârşitul lunii ianuarie – începutul lunii februarie 1788, marele ban

[153] Ştefan Ştefănescu, *Istoria românilor în secolul al XVIII-lea. Între tradiţie şi modernitate,* Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti, 1999, p. 51.

[154] *Meşteşugari…,* p. 32, doc. din 15 martie, 1784.

[155] *Ibidem,* p. 39.

[156] *Dicţionar… Craiova,* p. 89-90; despre şcoala întemeiată de el la Preajba – Dolj vezi şi Nicolae Andrei, Gheorghe Pârnuţă, *Istoria învăţământului din Oltenia,* vol. I, Craiova, Editura „Scrisul Românesc", 1977, p. 118-119.

[157] Valentina Filip, *Un model de reuşită al elitei negustoreşti. Cazul familiei Costa Petre (1782-1825)*, în vol. „Faţetele istoriei. Existente, identităţi, dinamici. Omagiu academicianului Ştefan Ştefănescu", Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti, 2000, p. 247-249.

[158] *Istoria militară a poporului român,* vol. IV, Bucureşti, Editura Militară, 1987, p. 95.

Nicolae Brâncoveanu şi cu fratele său au fost duşi la închisoarea de la Vidin împreună cu boierii Dumitru Racoviţă, M. Creţulescu, logofătul Constantin Ghica, clucerul Fălcoianu şi stolnicul Alexandru Farfara[159]. În primăvara anului 1789, Craiova era sub ocupaţia trupelor otomane, cu toate consecinţele unei asemenea situaţii. Iată ce scria Constantin Stanomirescu, din Râmnicu Vâlcea, care se afla în casele bisericii Obedeanu din Craiova, pe un *Triod* din anul 1777: „Să se ştie că acest Triod este al Sfintei Biserici din Craiova a răposatului Constantin Obedeanul Hramul Bunei Vestiri. Şi am scris eu Constantin dascălul Stanomirescul sud Vâlcea şi eream în mănăstirea aceasta cu mulţi boieri şi fiind multă oaste ismailitinească la Craiova la l(eat) 1789 în zilele mării sale lo Neculae Pătru Mavrogheni Voevod ap(rilie) 12”[160].

Ca urmare a victoriilor ruso-austriece asupra otomanilor, la 26 octombrie 1789, domnitorul Nicolae Mavrogheni a fugit din Bucureşti, iar în Craiova armata austriacă de sub comanda generalului Kray a fost primită cu multă bucurie de locuitorii oraşului, care i-au pus la dispoziţie cantităţi importante de provizii şi alimente. Într-o însemnare de pe un Ceaslov, tipărit la Bucureşti în 1787, se arăta: „Cu ajutorul lui Dumnezeu în luna lui octombrie în 28 de zile pe la patru ceasuri au intrat nemţii în oraşul Craiovei cu toată armadia. 1789”[161]. Replica otomană este marcată la 14 iunie 1790 de joncţiunea la Vidin a oştii otomane condusă de marele vizir cu cea a domnitorului Nicolae Mavrogheni. De altfel, domnitorul Nicolae Mavrogheni organizase şi o oaste românească, precum şi o flotilă pe Dunăre. Dinspre Craiova, generalul Bruglach, cu 9 batalioane de infanterie şi 5 divizioane de cavalerie, înainta în marş forţat spre Calafat, unde au reuşit să-i învingă pe turci, la 12 aprilie 1790. Ca urmare a acestor victorii, la 24 aprilie 1790, la Reihenbach, s-a încheiat armistiţiul între Austria şi Rusia, iar în 4 august 1791, pacea de la Şiştov. La 26 iunie 1790, a avut loc o nouă confruntare între austrieci şi otomani, unde şi ambarcaţiunile româneşti din zona Calafatului au avut un rol important[162].

Îngroparea tezaurului a avut loc, probabil, în vara anului 1791, legată de părăsirea, în ultimele zile ale lui august, a Olteniei de către trupele austriece. Craiova şi întreaga zonă erau pustiite[163], din cauza războiului şi a ocupaţiei austriece, iar revenirea trupelor româneşti şi otomane mărea starea de instabilitate.

Compunerea tezaurului reflectă, în bună parte, situaţia în care se aflau chiar şi unii dintre locuitorii mai bine situaţi material din Craiova. Nu trebuie uitat specificul sfârşitului de secol al XVIII-lea, când un sătean de rând, dar şi un

[159] Ştefan Ionescu, *Bucureştii în vremea Fanarioţilor,* Cluj, Editura Dacia, 1974, p. 193, 207, 213.

[160] Aurelia Florescu, *op. cit.,* p. 184, nr. 395/1.

[161] *Ibidem*, p. 180, nr. 384.

[162] Nicolae Bârdeanu, Dan Nicolaescu, *Contribuţii la istoria marinei române,* vol. I, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1979, p. 106.

[163] Şt. Ionescu, *op. cit*., p. 222, 225, 228, 229.

craiovean care, la fel ca şi majoritatea concetăţenilor săi, îşi rotunjea veniturile din agricultură, plătea de patru ori pe an taxa pe cap de locuitor, de două ori pe an taxa pe vatră, taxa pe vite, oi, porci şi pe terenurile cultivate cu viţă-de-vie, taxa pe fumărit, taxă pe vânzarea vitelor, taxă pe păşunat, taxă pe steag la urcarea pe tron a domnitorului şi o alta la trei ani de la urcarea pe tron, taxă pe săpun şi pe toate mărfurile vândute pe piaţă, taxă pe sare, taxă pe crâşmărit[164] etc. De aceea, în compunerea tezaurului nu întâlnim nominale de aur, iar nominalele grele de argint sunt puţine, cele mijlocii de argint ceva mai numeroase, iar majoritatea sunt cele mărunte de argint şi nu de cea mai bună calitate a finului de metal preţios. O altă explicaţie ar putea fi dată de faptul că, în vremurile grele de instabilitate politică şi militară, când nimeni, indiferent de starea materială, nu e sigur de nimic, fapt care dă o siguranţă mai mare posesorilor de cereale, animale şi ceva alimente în vederea supravieţuirii, acumularea unor sume importante de bani nu serveşte la nimic.

Faptul că tezaurul monetar a fost recuperat, probabil, în totalitate, şi a fost descoperit în imediata apropiere a centrului istoric al Craiovei şi în zona târgului de săptămână, ne permite să considerăm că avem posibilitatea de a recunoaşte utilizarea curentă de o masă largă de orăşeni sau ţărani a unor nominale de argint la debutul ultimului deceniu al secolului al XVIII-lea. De asemenea, este posibil să fie emisiuni monetare, utilizate la acel moment, deşi starea de conservare a nominalelor din primii doi ani de domnie ai sultanului Selim III, anume anii 1789-1790, care sunt perforate în număr mai mic, i-ar îndreptăţi pe unii sceptici să considere că acumularea acestuia, în timp, ar fi cel puţin într-o jumătate de secol. Menţinerea în circulaţie a unor monede, în special din secolul al XVII-lea şi câteva din secolele XV-XVI, întăreşte concluzia existenţei unei situaţii economice precare a locuitorilor Ţării Româneşti, cauzată de războaie şi de împovărătorul sistem fiscal, mult peste media europeană, că economia românească a rămas una periferică, în care haosul monetar reflectă fidel starea de moment a pieţei româneşti.

[164] Barbara Jelavich, *Istoria Balcanilor secolele al XVIII-lea şi al XIX-lea,* vol. I, Bucureşti, Institutul european, 2000, p. 106.

C A T A L O G*

I. IMPERIUL OTOMAN

Suleiman II (1687-1691)
1. Para
Kostantiniye
Av. Sultan Suleiman bin Ibrahim han.
Rv. Azze nasrűhű Kostantiniye, 1099
M.O., inv. 39.531; 0,54 g

Ahmed II (1691-1695)
2-3. Parale
Av. Sultan Ahmed bin Ibrahim han.
Rv. Azze nasrűhű Kostantiniye, 1102.
M.O. inv. 34.083-34.084; 0,57 g (p), 0,75 g (p).

Mustafa II (1695-1703)
4. Akçe
Av. Sultan Mustafa bin Mehmed han.
Rv. Azze nasrűhű Kostantiniye, 1106.
M.O., inv. 34.075; 0,20 g (p).

Ahmed III (1703-1730)
5-130. Parale
Av. Tuğra
Rv. Duribe fi Kostantiniye 1115
Nuri Pere, nr. 523
M.O., inv. 33.972-34.040; 34.042-34.043; 34.047; 34.056-34.064; 34.073; 34.087-34.088; 34.090; 34.093; 34.095- 34.097; 34.099-34.100; 34.109; 34.112; 34.114; 34.118-34.120; 34.124; 34.127-34.128; 34.136; 34.138; 34.142; 34.147; 34.577; 34.581; 34.618; 34.652-34.653; 34.696; 34.698; 34.699; 34.710; 34.711; 38.497; 38.501; 39.488; 39.495; 39.498; 39.502; 39.504; 39.516-39.517; 39.519; 39.527; 0,26 g – 2 ex. (p), 0,27 g – 2 ex. (p), 0,28 g – 2 ex. (1 ex. p, 1 ex. lipsă o parte); 0,29 g – 3 ex. (p), 0,30 g (p), 0,31 g – 4 ex. (p), 0,32 g – 8 ex. (7 ex. p, 1 ex. lipsă o parte), 0,33 g – 3 ex. (p), 0,34 g – 2 ex., 0,35 g – 4 ex. (p), 0,36 g –2 ex. (p), 0,37 g – 2 ex. (1 ex. p.), 0,38 g – 6 ex. (5 ex. p), 0,39 g – 3 ex. (p), 0,40 g – 5 ex. (p), 0,41 g – 6 ex. (p), 0,42 g – 12 ex. (10 ex. p.), 0,43 g – 10 ex. (p), 0,44 g – 14 ex. (p), 0,45 g – 7 ex. (6 ex. p.), 0,46 g – 4 ex. (p), 0,47 g – 5 ex. (p), 0,48 g – 3 ex. (p), 0,49 g – 3 ex. (p), 0,50 g – 2 ex. (p), 0,51 g – 3 ex. (p), 0,52 g (p), 0,53 g(p), 0,54 g (p), 0,55 g – 2 ex. (1 ex. p.), 0,57 g (p), 0,69 g (p).

Misir
131-144. Parale
Av. Sultan Ahmed bin Mehmed han.
Rv. Azze nasrűhű duribe Misir sene 1115
Nuri Pere, nr. 527
M.O. inv. 34.065-34.066; 34.068-34.072; 34.076-34.082; 0,35 g (p), 0,39 g (p), 0,40 g (p),
0,42 g (p), 0,44 g – 3 ex. (p), 0,45 g (p), 0,50 g (p), 0,51 g (p), 0,53 g (p), 0,54 g – 2 ex. (p), 0,56 g (p).

145 – 165. Parale
Av. Tuğra
Rv. Duribe fi Misir sene 1115
Nuri Pere, nr. 528
M.O., inv. 34.041; 34.044-34.046; 34.048-34.055; 34.067; 34.074; 34.086; 34.643; 34.647; 34.667; 39.422; 39.442; 0,29 g (p), 0,30 g (p), 0,32 g (p), 0,33 g – 4 ex. (p), 0,35 g (p), 0,36 g (p), 0,37 g, 0,38 g – 2 ex. (p), 0,40 g (p), 0,41 g (p); 0,43 g (p), 0,44 g (p), 0,45 g (p), 0,46 g (p), 0,47 g (p), 0,58 g (p).

166. Akçe
Av. Tuğra
Rv. Duribe fi Misir sene 1115
Nuri Pere, nr. 529
M.O., inv. 34.085; 0,22 g (p).

Mahmud I (1730-1754)
Kostantiniye
167 – 586. Parale
Av. Tuğra
Rv. Duribe fi Kostantniye 1143 sigla ilizibilă
Nuri Pere, nr. 578
M.O., inv. 34.089; 34.091; 34.094; 34.104-34.108; 34.110-34.111; 34.113; 34.115-34.116; 34.122-34.123; 34.125; 34.129; 34.131; 34.133-34.135; 34.137; 34.139-34.140; 34.144; 34.148-34.241; 34.245-34.286; 34.288-34.357; 34.359-34.460; 34.478; 34.565-34.569; 34.571-34.576; 34.578-34.580; 34.582.34.590; 34.609-34.610; 34.613- 34.615; 34.617; 34.619; 34.622-34.627; 34.654-34.666; 34.675-34.677; 34.680; 34.685; 34.687; 34.695; 34.701; 34.702; 34.704; 34.706; 34.707; 34.709; 36.166; 36.937; 36.943; 36.946; 36.969-36.970; 38.447; 38.500; 38.506; 38.508-38.510; 39.404; 39.458; 39.494; 39.496; 39.500; 39.501; 39.505; 39.508-39.509; 39.513; 39.522; 39.538; 39.549; 39.559; 39.563; 0,19 g (lipsă o parte); 0,20 g (p), 0,21 g – 2 ex. (1 ex. p., 1 ex. lipsă o parte), 0,22 g – 2 ex. (1 ex. akçe), 0,23 g (lipsă o parte); 0,24 g – 3 ex. (1 ex. lipsă o parte, 1 ex. p, 1 ex. akçe?), 0,25 g – 4 ex. (3 ex. p., 1 ex. akçe?), 0,26 g – 7 ex. (2 ex. lipsă o parte), 4

ex. p), 0,27 g – 10 ex. (1 ex. akçe?, 1 ex. lipsă o parte, 8 ex. p.), 0,28 g – 12 ex. (2 ex. lipsă o parte, 2 ex. akçe?, 8 ex. p), 0,29 g – 11 ex. (3 ex. lipsă o parte, 1 ex. (akçe? ,7 ex. p), 0,30 g – 19 ex. (2 ex. lipsă o parte, 17 ex. p), 0,31 g – 12 ex. (1 ex. lipsă o parte, 11 ex. p.), 0,32 g – 19 ex. (p), 0,33 g – 14 ex. (1 ex. lipsă o parte, 13 ex. p), 0,34 g – 35 ex. (5 ex. lipsă o parte, 29 ex. p), 0,35 g – 17 ex. (16 ex. p), 0,36 g – 33 ex. (1 ex. lipsă o parte, 30 ex. p), 0,37 g – 13 ex. (12 ex. p), 0,38 g – 16 ex. (1 ex. lipsă o parte, 14 ex. p), 0,39 g – 13 ex. (11 ex. p.), 0,40 g – 33 ex. (3 ex. lipsă o parte, 29 (p), 0,41 g – 1 3 ex. (12 ex. p), 0,42g – 20 ex. (p), 0,43 g – 19 ex. (18 ex. p.), 0,44 g – 17 ex. (26 ex. p), 0,45 g – 11 ex. (p), 0,46 g – 10 ex. (9 ex p.), 0,47 g – 8 ex. (p), 0,48 g – 11 ex. (p), 0,49 g – 6 ex. (p), 0,50 g – 5 ex. (p), 0,51 g – 6 ex. (p), 0,52 g (p), 0,55 g (p), 0,56 g (p), 0,58 g (p), 0,60 g – 2 ex. (p), 0,62 g (p).

587. Para
Av. incusă
Rv. Duribe fi Kostantniye 1143
Nuri Pere, nr. 578
M.O., inv. 34.178; 0,42 g

Misir
588 – 773. Parale
Av. Tuğra
Rv. Duribe fi Misir sene 1143
Nuri Pere, nr. 580
M.O., inv. 34.144; 34.183; 34.242-34.244; 34.461-34.477; 34.479-34.564; 34.591-34.608; 34.611-34.12; 34.616; 34.620-34.621; 34.628-34.632; 34.634-34.642; 34.644-34.646; 34.649; 34.668-34.674; 34.678-34.679; 34.681-34.683; 34.688-34.690; 34.693-34.694; 34.697; 34.700; 34.703; 34.708; 34.712; 34.716; 39.417-39.418; 39.426; 39.433; 39.443; 39.448; 39.450; 39.453; 39.454; 39.463; 39.465; 39.535; 39.540; 0,18 g (p), 0,20 g (p), 0,22 g – 4 ex. (1 ex. akçe?, 1 ex. p., 2 ex. lipsă o parte), 0,23 g – 4 ex. (2 ex. p, 1 ex. lipsă o parte, 1 ex. fragmentară), 0,24 g – 5 ex. (2 ex. akçe?, 1 ex. lipsă o parte, 2 ex. p.), 0,25 g (lipsă o parte); 0,26 g – 5 ex. (1 ex. akçe?, 1 ex. p, 2 ex. lipsă o parte), 0,27 g – 5 ex. (4 ex. p), 0,28 g – 9 ex. (6 ex. p., 2 ex. lipsă o parte), 0,29 g – 2 ex. (p), 0,30 g – 1 4 ex. (12 ex. p., 2 ex. lipsă o parte), 0,31 g – 8 ex. (1 ex. lipsă o parte, 7 ex. p), 0,32 g – 12 ex. (9 ex. p, 1 ex. akçe?), 0,33 g – 10. ex. (3 ex. lipsă o parte), 6 ex. p), 0,34 g – 15 ex. (12 ex. p, 2 ex. lipsă o parte), 0,35 g – 11 ex. (10 ex. p), 0,36 g – 10 ex. (8 ex. p, 2 ex. lipsă o parte), 0,37 g – 5 ex. (4 ex. p.), 0,38 g – 12 ex. (1 ex. lipsă o parte, 10 ex. p), 0,39 g – 5 ex. (4 ex. p), 0,40 g – 10 ex. (8 ex. p), 0,41 g – 4 ex. (p), 0,42 g – 10 ex. (7 ex. p., 1 ex. lipsă o parte), 0,43 g – 5 ex. (4 ex. p), 0,44 g – 6 ex. (p), 0,45 g – 3 ex. (p), 0,46 g – 2 ex. (1 ex. p.), 0,47 g (p), 0,48 g – 5 ex. (3 ex. p), 0,64 g (p).

774. Para. Dublă batere avers şi revers,
Av. Tuğra
Rv. Tuğra
M.O., inv. 34.686; 0,46 g (p).

775 – 777. Parale, identificabile – prima jum. sec. XVIII.
M.O., inv. 34.633; 34.684; 34.692; 0,32 g (lipsă o parte), 0,33 g (p), 0,40 g (lipsă o parte).

Osman III (1754-1757)
Kostantinye
778- 831. Parale
Av. Tuğra
Rv. Duribe fi Kostantiniye 1168. În stânga anului sigla ba.
Nuri Pere, nr. 602
M.O., inv. 34.098; 34.101-34.102; 34.117; 34.121; 34.130; 34.132; 34.287; 34.357; 34.570; 34.720; 36.960; 38.274-38.300; 38.321; 38.331; 38.334; 38.337; 38.411; 39.401-39.403; 39.414; 39.493; 39.503; 39.518; 39.521; 39.542; 0,25 g – 2 ex. (1 ex. akçe?, 1 ex. p.), 0.26 g (lipsă o parte), 0,27 g – 2 ex. (1 ex. lipsă o parte, 1 ex. p.), 0,28 g (p.), 0,29 g (lipsă o parte), 0,32 g – 3 ex. (p), 0,33 g – 3ex. (p.), 0,36 g (p.), 0,37 g – 6 ex. (5 ex. p), 0,38 g – 5 ex. (p), 0,39 g – 4 ex. (p), 0,40 g – 3 ex. (2 ex. p., 1 ex. lipsă o parte), 0,41 g – 6 ex. (5 ex. p), 0,42 g – 2 ex. (1 ex. p), 0,43 g (p), 0,44 g – 4 ex. (p), 0,45 g – 2 ex. (p), 0,46 g (p), 0,49 g – 2 ex. (1 ex. p., 1 ex. lipsă o parte), 0,50 g (p), 0,54 g – 2 ex. (p).

Misir
832 – 879. Parale
Av. Tuğra
Rv Duribe fi Misir sene 1168.
Nuri Pere, nr. 604
M.O., inv. 34.713; 34.717-34.719; 34.728-729; 34.742; 34.751; 34.795; 34.860; 38.301; 2;38.303; 4;38.305-38.314-38.320; 38.322-38.330; 38.332-38.333; 38.335-38.336; 38.340; 38.454; 39.435; 39.444; 39.495; 39.541; 39.543, 0,21 g – 2 ex. (1 ex. p), 0,22 g (p), 0,23 g (p); 0,24 g – 2 ex. (1 ex. p), 0,26 g, 0,28 g (p), 0,39 g (p), 0,30 g – 5 ex. (4 ex. p., 1 ex. lipsă o parte), 0,31 g (p); 0,32 g (p), 0,33 g – 2 ex. (p); 0,34 g – 6 ex. (5 ex. p., 1 ex. lipsă o parte), 0,35 g –3 ex. (2 ex. p), 0,36 g – 2 ex. (1 ex. p.), 0,37 g, 0,39 g – 2 ex. (p), 0,40 g – 7 ex. (p), 0,41 g (p); 0,42 g (p), 0,43 g – 2 ex. (1 ex. p); 0,44 g, 0,45 g(p); 0,46 g – 2 ex.; 0,56 g (p).

880 – 890. Parale
Av. Tuğra
Rv. Duribe fi Misir sene 1168, sigla ε.
Nuri Pere, nr. 604

M.O., inv. 38.302; 38.304; 38.315-38316; 38.322-38.323; 38.327-38.328; 38.330; 38.332; 38.440; 0,21 g, 0,23 g (p), 0,24 g (akçe), 0,33 g (p), 0,34 g (p), 0,35 g (p), 0,40 g – 2 ex. (p), 0,41 g (p), 0,44 g, 0,45 g (p).

Mustafa III (1757-1774)

891 – 905. Parale
Islâmbol
Av. Tuğra
Rv. (1) Duribe fi Islâmbol 1171
Nuri Pere, nr. 639, anul 1 = 1757/1758
M.O., inv. 34.831, 35.241-35.242, 35.247, 35.249-35.256, 35.517, 35.631, 35.632 35.640; 0,24 g (p), 0,25 g (p), 0,29 g (lipsă o parte), 0,32 g (p), 0,33 g (p), 0,34 – 4 ex. (p), 0,35 g – 2 ex. (1 ex. p), 0,37 g (p), 0,40 g (p), 41 g (p), 0,44 g (p).

906 – 935. Parale
Av. Tuğra
Rv. (2) Duribe fi Islâmbol 1171
Nuri Pere, nr. 639, anul 2 = 1758/1759
M.O., inv. 35.257-35284, 35291, 35.299; 0,21 g (p), 0,23 g (p), 0,24 g – 4 ex. (3 ex. p.), 0,25 g – 2 ex. (1 ex. p), 0,26 g – 2 ex. (p), 0,28 g (p), 0,31 g – 1 ex. (p.), 0,32 g – 3 ex. (2 ex. p), 0,33 g (p), 0,34 g – 3 ex. (p), 0,35 g, 0,36 g – 2 ex. (p), 0,38 g (p), 0,39 g (p), 0,40 g – 2 ex. (p), 0,41 g (p), 0,43 g (p), 0,45 g (p), 0,49 g (p).

936. Onluk (10 parale).
Av. Tuğra de tip II.
Rv. (3) Duribe fi Islâmbol 1171
Nuri Pere, nr. 637, anul (3) = 1759/1760
M.O., inv. 38.213; 4,05 g (p)

937 – 962. Parale
Av. Tuğra
Rv. (3) Duribe fi Islâmbol 1171
Nuri Pere, nr. 639, anul 3 = 1759/1760
M.O., inv. 34.848, 35285-35.290, 35292- 35.298, 35.300, 35.557; 0,23 g (p), 0,24 g – 2 ex. (p), 0,25 g – 2 ex. (p.), 0,26 g (p), 0,27 g – (p), 0,29 g, 0,30 g – 2 ex (1 ex. p.), 0,31 g – 2 ex. (p), 0,32 g (p), 0,34 g – 2 ex. (p), 0,35 g (p), 0,36 g – 2 ex. (p), 0,37 g – 2 ex. (p), 0,39 g, 0,42 g – 2 ex. (1 ex. p), 0,45 g, 0,47 g (p), 0,50 g.

963 – 974. Parale

Av. Tuğra
Rv. (4) Duribe fi Islâmbol 1171
Nuri Pere, nr. 639, anul 4 = 1760/1761
M.O., inv. 34.141, 35.311-35320, 35584; 0,28 g (p), 0,35 g(p), 0,36 g – 3 ex. (p.), 0,37 g (p), 0,38 g (p), 0,39 g – 2 ex. (p), 0,40 g (p.), 0,43 g (p), 0,44 g (p)

975 – 998. Parale
Av. Tuğra
Rv. (5) Duribe fi Islâmbol 1171
Nuri Pere, nr. 639, anul 5 = 1761/1762
M.O., inv. 35.421- 35.432 ; 39.391-39.402; 0,24 g – 2 ex. (p), 0,25 g – 3 ex. (1 ex. p.); 0,26 g, 0,33 g – 2 ex. (p), 0,34 g – 2 ex. (1 ex. p), 0,38 g – 3 ex. (p), 0,39 g (p), 0,40 g – 3 ex. (2 ex. p), 0,41 g (2 ex. p), 0,42 g – 2 ex. (p), 0,44 g (p), 0,48 g (p), 0,52 g (p).

999-1000. Beşlik (5parale)
Av. Tuğra de tip II.
Rv. (6) Duribe fi Islâmbol 1171
Nuri Pere, nr. 638, anul 6 = 1762/1763
M.O., inv. 38.221, 38.220; 1,97 g (p), 2,10 g (p)

1001- 1018. Parale
Av. Tuğra
Rv. (6) Duribe fi Islâmbol 1171
Nuri Pere, nr. 639, anul 6 = 1762/1763
M.O., inv. 34.850, 35.321-35.335, 35.443, 35.638; 0,24 g – 2 ex. (1 ex. p), 0,25 g (p), 0,27 g (p), 0,28 g, 0,29 g (p), 0,30 (p), 0,32 g – 2 ex. (p), 0,36 g, 0,38 g – 2 ex. 1 ex. (p), 0,40 g – 2 ex. (p), 0,42 g – 2 ex. (p), 0,45 g (p).

1019-1047. Parale
Av. Tuğra
Rv. (7) Duribe fi Islâmbol 1171
Nuri Pere, nr. 639, anul 7 = 1763/1764
M.O., inv. 35.336 – 35.361, 35.630, 35.635; 0,24 g – 5 ex. (p), 0,25 g (p), 0,28 g – 3 ex. (p), 0,29 g (p), 0,30 – 2 ex. (1 ex. p.), 0,32 g – 2 ex. (p), 0,34 – 2 ex. (p), 0,35 g (p), 0,36 – 3 ex. (p), 0,37 g, 0,38 – 2 ex. (p), 0,40 g (p), 0,42 g (p), 0,43 g, 0,44 (p), 0,40 g (p), 0,51 g (p).

1048. Beşlik (5 parale)
Av. Tuğra de tip II.
Rv. (8) Duribe fi Islâmbol 1171
Nuri Pere, nr. 638, anul 8 = 1764/1765
M.O., inv. 38.219; 2,23 g

1049- 1109. Parale
Av. Tuğra
Rv. (8) Duribe fi Islâmbol 1171
Nuri Pere, nr. 639, anul 9 = 1764/1765
M.O., inv. 35.362 – 35.409, 35.411- 35.420, 35.519, 35.636- 35.637;o,19 g, 0,23 g(p), 0,24 g – 11 ex. (10 ex. p), 0,25 g (p), 0,26 g (p), 0,28 g – 2 ex. (p), 0,29 g (p), 0,30 – 5 ex. p.), 0,32 g (p), 0,33 g – 2 ex. (p), 0,34 – 5 ex. (p), 0,35 g – 6 ex. (5 ex. p), 0,36 (p), 0,37 g (p), 0,38 – 4 ex. (p), 0,40 g – 4 ex. (p), 0,41 g, 0,42 g – 3 ex. (2 ex. p), 0,44 – 2 ex. (p), 0,45 g – 2 ex. (1 ex. p), 0,47 g – 2 ex. (p), 0,48 g (p), 0,49 g (p), 0,50 g (p).

1110-1123. Parale
Av. Tuğra
Rv. (9) Duribe fi Islâmbol 1171
Nuri Pere, nr. 639, anul 9 = 1765/1766
M.O., inv. 34.724, 35.433-35.442, 35.444-35.445, 35.585, 39.537; 0,18 g (p), 0,26 g (p), 0,29 (p), 0,31 g (p), 0,32 (p), 0,34 (p), 0,36 g – 2 ex. (p), 0,39 g (p), 0,41 g (p), 0,44 g (p), 0,49 g (p), 0,54 g (p).

1124-1125. Onluk (10 parale).
Av. Tuğra de tip II.
Rv. (80) Duribe fi Islâmbol 1171
Nuri Pere, nr. 637, anul (11) 80 = 1766/1767
M.O., inv. 38.212; 38.217; 4,08 g (p), 4,35 g (p).

1126- 1132. Parale
Av. Tuğra
Rv. (80) Duribe fi Islâmbol 1171
Nuri Pere, nr. 639, anul 11(80) = 1766/1767
M.O., inv. 35.243 – 35.246, 35.248; 35.636-36.637; 0,27 g (p), 0,28 g (p), 0,29 g, 0,30 g (p.), 0,32 g (p), 0,34 g (p), 0,36 g (p).

1133. Onluk (10 parale)
Av. Tuğra de tip II.
Rv. (81) Duribe fi Islâmbol 1171
Nuri Pere, nr. 637, anul (11) 81 = 1767/1768
M.O., inv. 38.218, 5,05 g (p).

1134 – 1171. Parale
Av. Tuğra
Rv. (81) Duribe fi Islâmbol 1171
Nuri Pere, nr. 639, anul (11)81 = 1767/1768

M.O., inv. 34.510, 35.469-35.501, 35.622; 35.633-35.634; 0,24 g – 4 ex. (p), 0,26 g (lipsă o parte), 0,27 g (p), 0,30 g – 2 ex. (1 ex. p), 0,31 g (p), 0,32 g (p), 0,34 g – 2 ex. (p), 0,35 g – 3 ex. (2 ex. p), 0,36 g – 4 ex. (2 ex. p.), 0,37 g (p), 0,38 – 3 ex. (p), 0,39 g (p), 0,40 g – 7 ex. (5 ex. p), 0,42 g – 2 ex. (1 ex. p), 0,44 g, 0,45 g – 2 ex. (p), 0,46 g (p), 0,50 g.

1172-1203. Parale
Av. Tuğra
Rv. (82) Duribe fi Islâmbol 1171
Nuri Pere, nr. 639, anul (11)82 = 1768/1769
M.O., 35.522 – 35.523, 35.525 – 35.540, 35.558, 35.586; 0,23 g (p), 0,24 g – 4 ex. (3 ex. p.), 0,26 g (incusă), 0,27 g – 2 ex. (1 ex. p), 0,28 g (p), 0,29 g (p), 0,30 g – 3 ex. (p), 0,31 g (p), 0,32 g (p), 0,33 g – 2 ex. (p), 0,36 g – 2 ex. (p), 0,39 g (p), 0,40 g – 3 ex. (2 ex. p.), 0,41 g (p), 0,43 g – 2 ex. (1 ex. p), 0,44 g (p), 0,45 g – 3 ex. (p), 0,50 g (p).

1204-1236. Parale
Av. Tuğra
Rv. (83) Duribe fi Islâmbol 1171
Nuri Pere, nr. 639, anul (11)83 = 1769/1770
M.O., inv. 35.521-35.522; 35.524; 35.539; 35.541- 35.551; 35.553-35.555; 35.559- 35.572; 35.587; 0,24 g – 5 ex. (3 ex. p), 0,26 g – 2 ex. (1 ex. p.), 0,29 g, 0,30 g (p), 0,31 g – 3 ex. (2 p), 0,32 g – 3 ex. (2 ex. p), 0,35 g (p), 0,36 g; 0,38 g (p), 0,39 g (p), 0,40 g (p), 0,41 g (p), 0,42 g – 3 ex. (2 ex. p), 0,43 g – 3 ex. (2 ex. p.), 0,44 g – 2 ex. (p), 0,45.p. – 2 ex. (p), 0,50 g – 2 ex. (1 p).

1237-1248. Parale
Av. Tuğra
Rv. (84) Duribe fi Islâmbol 1171
Nuri Pere, nr. 639, anul (11)84 = 1770/1771
M. O., inv. 35.573-35.575; 35.577-35.583; 35.612; 35.615; 0,20 g (lipsă o parte), 0,24 g – 4 ex. (3 ex. p), 0,25 g (lipsă o parte); 0,27 g – 2 ex. (1 ex. p), 0,32 g (p), 0,33 g, 0,35 g (p), 0,44 g.
1249. Onluk (10 parale)
Av. Tuğra de tip II.
Rv. (85) Duribe fi Islâmbol 1171
Nuri Pere, nr. 637, anul (11) 85 = 1771/1772
M.O., inv. 38.215; 4,61 g.

1250. Para
Av. Tuğra
Rv. (85) Duribe fi Islâmbol 1171
Nuri Pere, nr. 639, anul (11)85 = 1771/1772

M.O., inv. 35.576; 0,38 g (p).

1251. Kuruş (40 parale)
Av. Tuğra de tip II.
Rv. (86) Duribe fi Islâmbol 1171
Nuri Pere, nr. 635, anul (11) 86 = 1772/1773
M.O., inv. 38.211; 18,90 g (bine conservată).

1252-1253. Onluk (10 parale)
Av. Tuğra de tip II.
Rv. (86) Duribe fi Islâmbol 1171
Nuri Pere, nr. 637, anul (11)86 = 1772/1773
M.O. inv. 38.213; 38.216; 4,05 g, 4,35 g (p).

1254-1285. Parale
Av. Tuğra
Rv. (86) Duribe fi Islâmbol 1171
Nuri Pere, nr. 639, anul (11)86 = 1772/1773
M.O. 35.502; 35.506; 35.537; 35.556; 35.588-35.604, 35.627; 0,23 g (p), 0,24 g – 4 ex. (3 ex. p), 0,25 g (p), 0,29 g – 2 ex., 0,33 g – 4 ex. (p), 0,35 g – 2 ex. (p), 0,36 g (p), 0,38 g, 0,40 g – 2 ex. (1 ex. p.), 0,42 g (p), 0,43 g (p), 0,44 g – 2 ex. (1 ex. p).

1286. Onluk (10 parale)
Av. Tuğra de tip II.
Rv. (87) Duribe fi Islâmbol 1171
Nuri Pere, nr. 637, anul (11) 87 = 1773/1774
M.O., inv. 38.214; 4,53 g (p.).

1287-1321 Parale
Av. Tuğra
Rv. (87) Duribe fi Islâmbol 1171
Nuri Pere, nr. 639, anul (11)87 = 1773/1774
M.O., inv. 34.828, 34.847, 34.849, 35.605- 35.611, 35.613-35.614, 35.616-35.621, 35.623-35.626, 35.628- 35.629, 35.650; 0,22 g, 0,23 g, 0,24 g – 4 ex. (p), 0,26 g (p), 0,27 g (p), 0,28 g (p), 0,29 g – 2 ex., 0,30 g (p), 0,32 g (p), 0,34 g, 0,35 g (p), 0,36 g – 2 ex. (p), 0,37 g, 0,38 g – 2 ex. (p), 0,40 g (p), 0,41 g – 2 ex. (1 ex. p.), 0,45 g, 0,47 g (p).

1322. Onluk (10 parale)
Av. Tuğra de tip II.
Rv. (...) Duribe fi Islâmbol 1171
Nuri Pere, nr. 637, anul (11) ...

M.O., inv. 38.206; 4,55 g (ştearsă şi p.).

1323. Beşlik (5 parale)
Av. Tuğra de tip II.
Rv. (...) Duribe fi Islâmbol 1171
Nuri Pere, nr. 638, anul ...
M.O., inv. 38.220; 2,10 g (p.).

1324-1424. Parale
Av. Tuğra
Rv. (....) Duribe fi Islâmbol 1171
Nuri Pere, nr. 639, anul indescifrabil
M.O., inv. 34.103; 34. 143; 34.691; 34.825; 34.829; 34.840; 34.846; 35.151-35.228; 35.230-35.250; 39.427; 39.460; 39.556; 0,17 g (p), 0,18 g (p), 0,19 g (p), 0,20 g – 3 ex. (p), 0,21 g (p), 0,22 g – 2 ex. (p), 0,23 g – 2 ex. (p), 0,24 g – 11 ex. (10 ex. p), 0,25 g – 7 ex. (6 ex. p.), 0,26 g – 4 ex. (p), 0,26 g – 4 ex. (p), 0,28 g (p), 0,29 g – 7 ex. (p), 0,30 g – 6 ex. (p), 0,31 g (p), 0,32 g – 3 ex. (p), 0,33 g – 4 ex. (3 ex. p), 0,34 g – 6 ex. (p), 0,35 g – 8 ex. (5 ex. p), 0,36 g (p), 0,37 g – 3 ex. (2 ex. p.), 0,38 g (p), 0,39 g – 2 ex. (p), 0,40 g – 2 ex. (p), 0,41 g – 3 ex. (p), 0,42 g – 3 ex. (p), 0,44 g – 2 ex. (1 ex. p.), 0,45 g – 2 ex. (1 ex. p), 0,50 g (p).

1425-1428. Parale
Misir
Av. Tuğra
Rv. Duribe fi Misir sene 1171. Sigla elif.
Nuri Pere, nr. 643
M.O., inv. 35.585; 35.653; 35.904; 39.470; 0,19 g (lipsă o parte), 0,29 g (p), 0,30 g (p), 0,41 g (p).

1429-1461. Parale
Av. Tuğra
Rv. Duribe fi Misir sene 1171. Sigla ...
Nuri Pere, nr. 643
Nr. inv. 34.837; 34.896; 35.000; 35.008-35.010; 35.026-35.030; 35.033-35.050; 35.059; 35.648; 35.758; 0,24 g – 4 ex. (3 ex. p); 0,25 g – 2 ex. (1 ex. p); 0,26 g – 2 ex (p); 0,27 g – 2 ex. (1 ex. p.); 0,28 g (p); 0,30 g (p); 0,31 g (p); 0,32 g – 2 ex. (p); 0,33 g (p); 0,34 g. – 3 ex (2 ex. p); 0,35 g – 3 ex. (2 ex. p); 0,36 g (p); 0,37 g; 0,40 g – 4 ex. (3 ex. p); 0,42 g – 2 ex. (p); 0,43 g (p); 0,46 g (p).

1462. Para
Av. Tuğra
Rv. Duribe fi Misir sene 1171. Sigla ...
Nuri Pere, nr. 643

M.O., inv. 35.976; 0,24 g (p).

1463-1609. Parale
Av. Tuğra
Rv. (1) Duribe fi Misir sene 1171
Nuri Pere, nr. 643, anul 1 = 1757/1758
M.O., inv. 34.146; 34.743; 34.746; 34.760; 34.767; 34.772 -773; 34.780; 34.808; 35.079; 35.104; 35.111; 35.113; 35.114; 35.116-35.124; 35.126-35.130; 35.661; 35.662; 35.663-35.666; 35.668-35.670; 35.673; 35.678-679; 35.689-35.690; 35.693-35.695; 35.697-35.698; 35.700; 35.702; 35.711- 35.722- 35.724-35.729; 35.730; 35.732- 35.735; 35.737-35.739; 35.743- 35.746; 35.750-35.752; 35.754; 35.755-35.757; ; 35.759; 35.760-35.761; 35.764-35.770; 35.772; 35.780-35.782; 35.783-35.794; 35.797; 35.799-35.800; 35.802; 35.811; 35.814; 35.817;35.820-35.821; 35.823; 35.825; 35.831; 35.855-35.857; 35.861; 35.865-35.866; 35.869-35.870; 35.874-35.875; 35.884; 35.897; 36.949; 39.459; 39.468; 0,18 g – 2 ex. (p); 0,19 g, 0,20 g – 5 ex. (2 ex. p.); 0,21 g (p); 0,22 g – 5 ex. (1 ex. lipsă o parte, 4 ex. p); 0,23 g – 3 ex. (2 ex. p.); 0,24 g – 27 ex. (1 ex. lipsă o parte, 20 ex. p.); 0,25 g – 11 ex. (1 ex. lipsă o parte, 8 ex. p.); 0,26 g – 7 ex. (5 ex. p.); 0,27 g –2 ex.; 0,28 g – 4 ex (2 ex. p); 0,29 g – 8 ex. (6 ex. p.); 0,30 g – 12 ex. (1 ex. lipsă o parte, 9 ex. p.); 0,31 g – 4 ex. (3 ex. p.); 0,32 g – 8 ex. (1 ex. lipsă o parte, 5 ex. p.); 0,33 g – 4 ex. (3 ex. p.); 0,34 g – 6 ex. (5 ex. p.); 0,35 g – 5 ex. (4 ex. p.); 0,36 g – 5 ex. (1 ex. p); 0,37 g – 2 ex. (1 ex. p); 0,38 g – 8 ex. (4 ex. p); 0,39 g – 4 ex. (3 ex. p); 0,40 g – 2 ex. (1 ex. p); 0,41 g – 2 ex. (p); 0,42 g – 3 ex. (p); 0,46 g; 0,48 g – 2 ex. (p); 0,49 g (p), 0,55 g (p).

1610-1620. Parale
Av. Tuğra
Rv. (2) Duribe fi Misir sene 1171
Nuri Pere, nr. 643, anul 2 = 1758/1759
M.O., inv. 34.819; 35.096-35.103; 35.105-35.106; 35.799; 0,19 g, 0,23 g – 2 ex. (1 ex. p), 0,25 g (p), 0,26 g – 2 ex. (1 ex. p), 0,29 g, 0,30 g – 2 ex. (p), 0,33 g (p), 0,36 g (p), 0,42 g (p).

1621-1627. Parale
Av. Tuğra
Rv. (4) Duribe fi Misir sene 1171
Nuri Pere, nr. 643, anul 4 = 1760/1761
M.O., inv.34.989-34.992, 35.066, 35.852, 0,24 g – 2 ex. (1 ex. p), 0,33 g (p), 0,34 g (p), 0,35 g – 2 ex. (1 ex. p.), 0,38 g (p).

1628-1789. Parale
Av. Tuğra
Rv. (5) Duribe fi Misir sene 1171

Nuri Pere, nr. 643, anul 5 = 1761/1762
M.O., inv. 34.747; 34.807; 34.809; 34.834-836; 34.845; 35648; 35.649; 35.675; 35.705; 35.832; 35.836; 35.840; 35.871; 35.887; 35.888- 35.903; 35.905-924; 35.926-36.000; 38.437; 39.445; 39.449; 39.451-39.452; 39.456-39.457; 0,16 g – 3ex(p); 0,17 g – 2 ex. (p); 0,18 g; 0,20 g – 3 ex. (p), 0,22 g – 5 ex. (1 ex. lipsă o parte, 2 ex. p.); 0,23 g – 4 ex. (3 ex. p); 0,24 g – 22 ex. (14 ex. p.); 0,25 g – 13 ex. (4 ex. p.); 0,26 g – 9 ex. (5 ex. p.); 0,27 g – 6 ex. (2 ex. p.); 0,28 g – 7 ex. (4 ex. p.); 0,29 g – 2 ex. (1 ex. p.); 0,30 g – 11 ex. (1 ex. lipsă o parte, 6 ex. p.); 0,31 g – 4 ex. (p); 0,32 g – 8 ex. (4 ex. p.); 0,33 g – 7 ex. (5 ex. p.); 0,34 g – 7 ex. (5 ex. p.); 0,35 g – 3 ex. (2 ex. p.); 0,36 g – 4 ex. (2 ex. p.); 0,37 g – 3 ex. (2 ex. p.); 0,38 g – 3 ex. (2 ex. p.); 0,39 g – 2 ex.; 0,40 g – 2 ex. (1 ex. p); 0,42 g (p); 0,43 g – 3 ex. (2 ex. p.); 0,46 g (p).

1790-1800. Parale
Av. Tuğra
Rv. (6) Duribe fi Misir sene 1171
Nuri Pere, nr. 643, anul 6 = 1762/1763
M.O., inv. 34.755; 34.820; 35.055; 35.056; 35.059-35060; 35.687; 35.704; 35.709; 35.862; 39.533; 0,24 g (p); 0,25 g; 0,28 g – 3 ex. (p.); 0,33 g (p); 0,36 g; 0,43 g (p); 0,46 g (p), 0,48 g (p).

1801-1808. Parale
Av. Tuğra
Rv. (7) Duribe fi Misir sene 1171
Nuri Pere, nr. 643, anul 7 = 1763/1764
M.O., inv. 34.778; 34.817; 35.061; 35.667; 35.692; 35.696; 35.697; 35.826; 0,20 g (p); 0,21 g (p); 0,30 g (p); 0,31 g (p); 0,35 g – 2 ex. (p), 0,37 g; 0,38 g.

1809-1855. Parale
Av. Tuğra
Rv. (8) Duribe fi Misir sene 1171
Nuri Pere, nr. 643, anul 8 = 1764/1765
M.O., inv. 34.650; 34.791; 34.821; 35.052; 35.067-35.075; 35.077- 35.078; 35.080; 35.083-35.085; 35.088-35.089; 35.091-35.095; 35.143; 39.461-39.462; 0,24 g – 4 ex. (1 ex. p); 0,25 g – 2 ex. (p); 0,26 g – 2 ex. (p); 0,27 g – 2 ex. (p); 0,28 g – 2 ex. (1 ex. p); 0,30 g – 5 ex. (2 ex. p); 0,32 g – 2 ex. (1 ex. p); 0,35 ex.; 0,36 g (p); 0,37 g (p); 0,38 g (p); 0,39 g – 2 ex., 0,40 g (p); 0,41 g – 2 ex. (1 ex. p); 0,43 g; 0,45 g.

1856-1887. Parale
Av. Tuğra
Rv. (9) Duribe fi Misir sene 1171
Nuri Pere, nr. 643, anul 9 = 1765/1766

M.O., inv. 34.631; 34.978;34.988; 35.976; 38.970; 39.467; 0,22 g – 2 ex. (p); 0,24 g – 2 ex. (p); 0,25 g; 0,27 g; 0,30 g (p); 0,32 g (p); 0,33 g – 2 ex. (p); 0,34 g (p); 0,35 g (p); 0,36 g (p); 0,46 g (p).

1888-1890. Parale
Av. Tuğra
Rv. (81) Duribe fi Misir sene 1171
Nuri Pere, nr. 643, anul (11) 81 = 1767/1768
M.O., inv. 34.794; 34.813; 35.733; 0,21 g(p); 0,30 g – 2 ex. (1 ex. p).

1891-1932. Parale
Av. Tuğra
Rv. (82) Duribe fi Misir sene 1171
Nuri Pere, nr. 643, anul (11) 82 = 1768/1769
M.O., inv. 34.822; 34.839; 34.842; 34.897-898; 34.900-34.910; 34.952-34.964; 34.967; 34.976; 35.503; 35.672; 35.679; 0,20 g – 3 ex (2 ex. p); 0,22 g – 3 ex. (2 ex. p); 0,24 g – 6 ex. (1 ex. p.); 0,25 g – 6 ex. (5 ex. p.); 0,26 g (p); 0,27 g – 2 ex. (1 ex. p.); 0,28 g; 0,29 g (p); 0,30 g – 2 ex. (1 ex. p); 0,31 g – 2 ex. (p); 0,32 g – 2 ex. (1 ex. p); 0,33 g – 3 ex. (1 ex. p); 0,34 g; 0,36 g – 5 ex. (4 ex. p.); 0,38 g – 2 ex. (1 ex. p.), 0,39 g (p); 0,43 g (p).

1933-1979. Parale.
Av. Tuğra
Rv. (85) Duribe fi Misir sene 1171
Nuri Pere, nr. 643, anul (11) 85 = 1771/1772
M.O., inv. 34.721; 34.761; 34.763; 34.766; 34.768; 34.838; 34.889-34.895; 34.965; 35.006; 35.011; 35.013-35.017; 35.019-35.025; 35.051-35.054; 35.057; 35.076; 35.087; 35.133; 35.142; 35.701; 35.703; 35.704; 35.709; 35.846; 35.862; 35.904; 39.466; 0,18 g – 2 ex. (p); 0,20 g – 2 ex. (p); 0,21 g (p); 0,23 g – 2 ex. (1 ex. p); 0,24 g – 5 ex. (4 ex. p); 0,25 g – 2 ex. (p); 0,26 g – 2 ex. (p); 0,27 g – 2 ex. (p); 0,28 g – 5 ex. (p); 0,30 g; 0,32 g – 4 ex. (3 ex. p); 0,33 g – 6 ex. (4 ex. p); 0,34 g (p); 0,35 g; 0,36 g – 5 ex. (4 ex. p); 0,39 g – 2 ex. (1 ex. p); 0,41 g; 0,43 g – 2 ex. (p); 0,45 g – 2 ex. (p); 0,51 g.

1980-2010. Parale.
Av. Tuğra
Rv. (86) Duribe fi Misir sene 1171
Nuri Pere, nr. 643, anul (11) 86 = 1772/1773
M.O., inv. 34.869-34.888; 35.081; 35.082; 35.776; 35.778; 35.925; 37.246; 39.469; 39.486; 0,22 g (p); 0,23 g (p); 0,24 g – 3 ex. (1 ex. p); 0,25 g – 3 ex. (1 ex. lipsă o parte, 2 ex. p), 0,26 g – 2 ex. (1 ex. p); 0,27 g – 2 ex. (p), 0,28 g; 0,29 g, 0,30 g – 3 ex. (2 ex. p); 0,32 g – 2 ex. (p); 0,33 g – 2 ex. (1 ex. p); 0,34 g (p); 0,35 g – 2 ex.; 0,38 g – 3 ex. (p); 0,42 g; 0,44 g (p).

2011-2060. Parale.
Av. Tuğra
Rv. (87) Duribe fi Misir sene 1171
Nuri Pere, nr. 643, anul (11) 87 = 1773/1774
M.O., inv. 34.833;34.841; 34.899; 34.911-34.926; 34.928-34.951; 34.977; 35.090; 35.650; 35.821; 37.246; 39.466; 39.488; 0,16 g; 0,18 g(p); 0,21 g – 2 ex. (p); 0,23 g (p); 0,24 g – 8 ex. (5 ex. p); 0,25 g – 7 ex. (p), 0,26 g – 2 ex. (p); 0,27 g – 2 ex. (1 ex. p), 0,28 g (p); 0,29 g – 2 ex. (1 ex. p); 0,30 g – 5 ex. (3 ex. p); 0,31 g – 3 ex.; 0,32 g – 2 ex. (p); 0,34 g – 2 ex. (1 ex. p); 0,36 g – 2 ex. (p); 0,37 g (p); 0,38 g; 0,40 g – 4 ex. (p); 0,41 g – 2 ex. (p); 0,44 g (p).

2061- 2226.
Av. Tuğra
Rv. (.....) Duribe fi Misir sene 1171
Nuri Pere, nr. 643
M.O., inv. 34.145; 34.753; 34.756; 34.774; 34.799; 34.804-805; 34.812; 34.823; 34.856; 34.859; 34.993-999; 35.001-35.005; 35.012; 35.125; 35.641-35.645; 35.647; 35.649; 35.651; 35.654; 35.655-35.660; 35.663; 35.667; 35.673-35.676; 35.680- 35.684; 35.687-35.688; 35.690-35.692; 35.699; 35.703; 35.705-35.706; 35.708; 35.710; 35.747-35.749; 35.762-35.763; 35.771; 35.773-35.777; 35.779; 35.796; 35.798; 35.801; 35.803-35.810; 35.812-35.813; 35.815; 35.818; 35.822; 35.824; 35.826-35.830; 35.832- 35.839; 35.841-35.854; 35.858-35.860; 35.863-35.864; 35.867-35.868; 35.872- 35.873; 35.876-35.883; 35.886; 35.892; 35.896; 35.901-35.903; 35.981; 35.992; 39.412-39.415; 39.431; 39.436; 39.439-39.440; 39.44-39.447; 39.467; 39.476; 39.478; 39.536; 39.548; 39.550; 39.571; 0,11 g (fragment), 0,16 g – 2 ex. (1 ex. lipsă o parte, 1 ex. p), 0,17 g – 2 ex. (p), 0,18 g – 2 ex. (1 ex. akçe?; 1 ex. fragment), 0,19 g – 3 ex. (p), 0,20 g – 6 ex. (2 ex. lipsă o parte, 4 ex. p), 0,21 g (p); 0,22 g – 3 ex. (1 ex. lipsă o parte, 1ex. p), 0,23 g – 7 ex. (5 ex. p), 0,24 g – 24 ex. (12 ex. p, 3 ex. lipsă o parte), 0,25 g – 12 ex. (10 ex. p), 0,26 g – 13 ex. (8 ex. p), 0,27 g – 7 ex. (3 ex. p., 1 ex. lipsă o parte), 0,28 g – 7 ex. (4 ex. p.), 0,29 g – 7 ex. (4 ex. p., 1 ex. lipsă o parte), 0,30 g – 8 ex. (5 ex. p.), 0,31 g – 4 ex. (p), 0,32 g – 7 ex. (4 ex. p), 0,33 g – 9 ex. (5 ex. p), 0,34 g – 6 ex. (1 ex. p.), 0,35 g – 9 ex. (6 ex. p), 0,36 g – 4 ex. (p), 0,37 g, 0,38 g – 9 ex. (8 ex. p), 0,39 g – 4 ex. (1 ex. p), 0,40 g – 6 ex. (5 ex. p.), 0,41 g, 0,43 g (p); 0,46 g (p).

2227. Para – incusă
Av. incus reversul
Rv. Duribe fi Misir sene 1171
Nuri Pere, nr. 643
M.O., inv. 35.685; 0,29 g

2228. Para – dublă batere
Av. şi rv. Duribe fi Misir sene...
Nuri Pere, nr. 643
M.O., inv. 35.702, 0,31 g (lipsă o parte)

2229. Para – dublă batere
Av. şi rv. (1) Duribe fi Misir sene 1171
Nuri Pere, nr. 643
An 1 = 1757/1758
M.O., inv. 35.732; 0,30 g (p).

2230. Para – dublă batere
Av. Tuğra
Rv. Tuğra şi Duribe… Misir …
Nuri Pere, nr. 643
M.O., inv. 35.778; 0,22 g.

Islâmbol sau Misir
2231-2233. Parale – incuse
Av. Tuğra
Rv. incusă
Nuri Pere, nr. 639 sau 643
M.O., inv. 35.639; 35.646; 39.457; 0,20 g (lipsă o parte); 0,22 g (lipsă o parte); 0,25 g.

Abdűlhamid I (1774-1789)
Kostantiniye
2234. Kuruş (40 parale)
Av. Tuğra azze nasrűhű duribe fi Kostantiniye 1187. Stea în dreapta tuğralei.
Rv. Sultanűl berreyni ve hakanűl bahreyni essultan bin (1) essultan. Stea pe rândul al doilea, deasupra iniţialei cuvântului hakan.
Nuri Pere, nr. 675 an 1 = 1774
M.O., inv. 38.196; 18,56 g (p).

2235- 2319. Parale
Av. Tuğra
Rv. (1) Duribe fi Kostantiniye 1187
Nuri Pere, nr. 681, anul 1 = 1774
M.O., inv. 34.126; 34.827; 36.081-36.115; 36.118-36.121; 36.123-36.144; 36.152-36.165; 36.950; 38499; 39.502; 39.526; 39.550; 0,17 g (p), 0,20 g (p), 0,22 g (p), 0,23 g – 3 ex. (2 ex. p.), 0,24 g (p), 0,25 g – 2 ex. (1 ex. p), 0,26 g – 2 ex. (1 ex. p.), 0,27 g – 4 ex. (2 ex. p.), 0,28 g – 8 ex. (5 ex. p.); 0,29 g (p), 0,30 g – 5 ex. (2 ex. p), 0,31 g – 3 ex. (2 ex. p.), 0,32 g – 6 ex. (3 ex. p.), 0,33 g – 7 ex.

(3 ex. p.), 0,34 g; 0,35 g – 6 ex. (4 ex. p.), 0,36 g; 0,37 g – 8 ex. (5 ex. p.), 0,38 g – 5 ex. (3 ex. p.), 0,39 g, 0,40 g – 2 ex. (1 ex. p.), 0,41 g (p); 0,42 g (p), 0,43 g, 0,44 g – 4 ex. (2 ex. p.), 0,45 g – 2 ex., 0,47 g (p).

2320. Kuruş (40 parale)
Av. Tuğra azze nasrűhű duribe fi Kostantiniye 1187. Stea în dreapta tuğralei.
Rv. Sultanűl berreyni ve hakanűl bahreyni essultan bin (2) essultan. Stea pe rândul al doilea, deasupra iniţialei cuvântului hakan.
Nuri Pere, nr. 675 an 2 = 1774/1775
M.O., inv. 38.197; 19,02 g (p).

2321- 2382. Parale
Av. Tuğra
Rv. (2) Duribe fi Kostantiniye 1187
Nuri Pere, nr. 681, anul 2 = 1774/1775
An 2, M.O., inv. 36.167-36.208; 36.346-36.349; 36.548; 36.657; 36.687; 36.741; 36.913-36.914; 36.951-36.953; 36.955; 37.810; 38.491-38.492; 38.503; 0,17 g (p), 0,20 g (p), 0,21 g (p), 0,23 g, 0,24 g – 2 ex.; 0,25 g – 3 ex. (1 ex. p), 0,27 g – 3 ex. (2 ex. p.), 0,29 g (p), 0,30 g – 4 ex. (2 ex. p), 0,31 g – 4 ex. (1 ex. p), 0,32 g – 2 ex. (1 ex. p), 0,33 g – 2 ex. (p), 0,34 g – 7 ex. (5 ex. p.), 0,35 g – 6 ex. (3 ex. p.), 0,37 g – 4 ex. (3 ex. p.), 0,38 g – 7 ex. (3 ex. p.), 0,39 g – 4 ex. (2 ex. p.), 0,40 g – 4 ex. (2 ex. p.), 0,41 g – 2 ex. (1 ex. p.), 0,42 g (p), 0,43 g, 0,44 g.

2383. Onluk (10 parale)
Av. Tuğra azze nasrűhű duribe fi Kostantiniye 1187. Stea în dreapta tuğralei.
Rv. Sultanűl berreyni ve hakanűl bahreyni essultan bin (3) essultan. Stea pe rândul al doilea, deasupra iniţialei cuvântului hakan.
Nuri Pere, nr. 679 an 3 = 1775/1776
M.O., inv. 38.203; 4,70 g.

2384- 2458. Parale
Av. Tuğra
Rv. (3) Duribe fi Kostantiniye 1187
Nuri Pere, nr. 681, anul 3 = 1775/1776
M.O., inv. 34.092; 36.045; 36.209-36.266; 36.344-36.345; 36.652; 36.897; 36.912; 36.954-36.955: 36.965; 36.967; 38.300; 38.413; 38.498; 39.464; 39.507; 39.523; 0,17 g (lipsă o parte), 0,18 g (p), 0,21 g – 2 ex. (p); 0,22 g (p); 0,23 g, 0,23 g (p), 0,24 g – 2 ex. (2 p), 0,29 g – 2 ex. (p), 0,30 g – 3 ex., 0,31 g – 2 ex. (p), 0,32 g – 11 ex. (6 ex. p), 0,33 g, 0,34 g – 2 ex. (p), 0,35 g – 6 ex. (4 ex. p.), 0,37 g – 10 ex. (7 ex. p), 0,38 g – 6 ex. (4 ex. p.), 0,39 g – 2 ex., 0,40 g – 3 ex. (2 ex. p.), 0,42 g – 3 ex. (2 ex. p.), 0,43 g (p), 0,47 g – 2 ex. (p), 0,50 g (p), 0,52 g (p), 0,59 g.

2459. Beşlik (5 parale)
Av. Tuğra azze nasrűhű duribe fi Kostantiniye 1187. Stea în dreapta tuğralei.
Rv. Sultanűl berreyni ve hakanűl bahreyni essultan bin (4) essultan. Stea pe rândul al doilea, deasupra iniţialei cuvântului hakan.
Nuri Pere, nr. 680 an 4 = 1776/1777
M.O., inv. 38.209; 2,04 g (p.).

2460-2503. Parale
Av. Tuğra
Rv. (4) Duribe fi Kostantiniye 1187
Nuri Pere, nr. 681, anul 4 = 1776/1777
M.O., inv. 36. 248, 36.267; 36.268-36.290; 36.438; 36.553- 36.562; 36.603; 36.699; 36.820; 36.844; 36.859; 36.895; 36.910-36.911; 36.941; 0,22 g (lipsă o parte), 0,24 g (p); 0,26 g (p); 0,27 g – 3 ex. (1 ex. p.), 0,28 g, 0,31 g – 2 ex. (1 ex. p), 0,32 g – 2 ex. (1 ex. p), 0,33 g – 2 ex. (p.), 0,34 g – 3 ex. (1 ex. p.), 0,35 g – 5 ex. (3 ex. p.), 0,36 g – 2 ex., 0,37 g – 4 ex. (3 ex. p), 0,38 g – 3 ex. (2 ex. p.), 0,39 g – 2 ex. (1 ex. p.), 0,40 g – 2 ex. (p), 0,41 g – 3 ex. (1 ex. p), 0,42 g – 3 ex. (2 ex. p.), 0,43 g, 0,44 g – 2 ex. (1 ex. p.), 0,47 g, 0,51 g (p).

2504- 2558. Parale
Av. Tuğra
Rv. (5) Duribe fi Kostantiniye 1187
Nuri Pere, nr. 681, anul 5 = 1777/1778
M.O., inv. 36.291-36.343; 36.961; 38.279; 39.413; 39.539; 0,19 g (fragment), 0,22 g (akçe?), 0,27 g – 2 ex. (p), 0,28 g; 0,31 g – 2 ex. (p), 0,32 g (p); 0,33 g – 2 ex. (1 ex. p); 0,34 g – 3 ex. (2 ex. p.), 0,35 g (p), 0,36 g – 2 ex. (1 ex. p.), 0,37 g – 5 ex. (4 ex. p.), 0,38 g – 3 ex. (1 ex. p.), 0,39 g – 3 ex. (p), 0,40 g – 5 ex. (2 ex. p.), 0,41 g – 4 ex. (3 ex. p.), 0,42 g – 2 ex. (p), 0,43 g – 2 ex. (p), 0,44 g – 2 ex. (p), 0,45 g (p), 0,46 g – 33 ex. (2 ex. p.), 0,47 g – 4 ex. (3 ex. p), 0,48 g – 2 ex., 0,49 g – 2 ex. (p), 0,56 g.

2559. Onluk (10 parale)
Av. Tuğra azze nasrűhű duribe fi Kostantiniye 1187. Stea în dreapta tuğralei.
Rv. Sultanűl berreyni ve hakanűl bahreyni essultan bin (6) essultan. Stea pe rândul al doilea, deasupra iniţialei cuvântului hakan.
Nuri Pere, nr. 679 an 6 = 30.I.1778-18.I.1779.
M.O., inv. 38.206; 4,55 g.

2560-2609. Parale
Av. Tuğra
Rv. (6) Duribe fi Kostantiniye 1187
Nuri Pere, nr. 681, anul 6 = 30.I.1778-18.I.1779

M.O., inv. 36.116-36.117; 36.122; 36.351-36.352; 36.554-36.374; 36.376; 36.377-36.390; 36.392-36.393; 36.552; 36.565; 36.658; 36.709; 36.942; 36.956; 0,21 g(p), 0,23 g (p), 0,28 g, 0,29 g (p), 0,30 g – 3 ex. (1 ex. p.), 0,31 g (p), 0,33 g – 4 ex. (3 ex. p.), 0,34 g – 2 ex. (1 ex. p.), 0,35 g – 2 ex. (1 ex. p.), 0,37 g – 3 ex. (2 ex. p.), 0,38 g (p), 0,39 g – 4 ex. (p), 0,40 g – 3 ex. (p), 0,41 g (p), 0,42 g – 6 ex. (3 ex. p.), 0,43 g, 0,44 g, 0,45 g – 6 ex. (2 ex. p.), 0,46 g – 2 ex. (1 ex. p.), 0,47 g – 2 ex., 0,48 g – 3 ex. (1 ex. p.), 0,49 g (p.), 0,52 g.

2610-2662. Parale
Av. Tuğra
Rv. (7) Duribe fi Kostantiniye 1187
Nuri Pere, nr. 681, anul 7 = 1779/1780
M.O., inv. 36.391; 36.394-36.437, 36.599; 36.650; 36.936; 36.957; 38.495; 38.505; 39.497, 39.562; 0,20 g (p), 0,23 g – 2 ex., 0,28 g (p), 0,29 g – 2 ex. (1 ex. p.), 0,30 g (p), 0,31 g – 2 ex. (1 ex. p), 0,32 g – 2 ex. (1 ex. p), 0,34 g – 3 ex. (p), 0,35 g, 0,36 g – 3 ex. (2 ex. p.), 0,37 g – 3 ex. (1 ex. p.), 0,38 g – 3 ex. (1 ex. p.), 0,39 g – 3 ex. (1 ex. p.), 0,40 g – 2 ex. (1 ex. p.), 0,41 g – 4 ex. (3 ex. p.), 0,43 g – 6 ex. (4 ex. p.), 0,44 g – 4 ex. (3 ex. p.), 0,45 g, 0,46 g – 4 ex. (3 ex. p.), 0,47 g, 0,48 g (p), 0,51 g; 0,52 g; 0,53 g.

2663-2664. Ciftezolta = altmişlik (60 parale).
Av. Essultan Abdűlhamid bin Ahmed han dame műlkűhű duribe fi Kostantiniye 1187. Cuvântul han cu punct pe iniţială şi pe finală, nun în dreapta elifului.
Rv. Sultanűl berreyni ve hakanűl bahreyni essultan bin (8) essultan. Stea pe rândul doi.
Nuri Pere, nr. 674 an 8 = 8.I.1780-27.XII.1780; A.V. p. 22, grupa B.
M.O., inv. 38.193; 38.195 ; 26,88 g, 27,17 g.

2665-2733. Parale
Av. Tuğra
Rv. (8) Duribe fi Kostantiniye 1187
Nuri Pere, nr. 681, anul 8 = 8.I.1780-27.XII.1780
M.O., inv.36.151; 36.439-36.494; 36.549-36.551; 36.564; 36.932-36.933; 36.958-36.959; 37.067; 39.492; 39.510; 39.524; 0,19 g – akçe; 0,21 g(p), 0,23 g; 0,25 g (p), 0,26 g – 3 ex. (2 ex. p.), 0,28 g – 4 ex. (3 ex. p.), 0,29 g – 3 (2 ex. p.), 0,31 g – 2 ex. (1 ex. p.), 0,33 g – 4 ex. (1 ex. p.), 0,34 g – 3 ex. (1 ex. p.), 0,35 g – 6 ex. (5 ex. p.), 0,36 g – 5 ex. (2 ex. p.), 0,37 g – 2 ex. (1 ex. p.), 0,38 g – 4 ex. (3 ex. p.), 0,39 g – 2 ex. (1 ex. p.), 0,40 g – 2 ex. (1 ex. p.), 0,41 g (p), 0,42 g – 3 ex. (2 ex. p.), 0,43 g – 3 ex. (2 ex. p.), 0,44 g – 2 ex. (1 ex. p.), 0,46 g – 6 ex. (2 ex. p.), 0,48 g – 2 ex. (p), 0,49 g – 2 ex. (1 ex. p.), 0,50 g – 2 ex. (1 ex. p.), 0,52 g (p), 0,53 g (p), 0,54 g, 0,55 g (p).

2734. Kuruş (40 parale)
Av. Tuğra duribe fi Kostantiniye 1187. Ornament floral în dreptul tuğralei.
Rv. Sultanűl berreyni ve hakanűl bahreyni essultan bin (9) essultan. Stea pe rândul doi.
Nuri Pere, nr. 675 an 9 = 28.XII.1780-1781.
M.O., inv. 38.200; 17,95 g.

2735-2736. Onluk (10 parale)
Av. Tuğra duribe fi Kostantiniye 1187. Ornament floral în dreptul tuğralei.
Rv. Sultanűl berreyni ve hakanűl bahreyni essultan bin (9) essultan. Stea pe rândul doi.
Nuri Pere, nr. 679 an 9 = 1781/1782
M.O, inv. 38.205; 38.207; 3,13 g (p), 3,96 g (şters în mare parte).

2737- 2796. Parale
Av. Tuğra
Rv. (9) Duribe fi Kostantiniye 1187
Nuri Pere, nr. 681, anul 9 = 1781/1782
M.O., inv. 34.126; 36.495-36.548; 36.562-36.563; 36.620; 36.844; 36.964; 37.224; 39.413; 39.489; 39.490; 0,19 g (lipsă o parte), 0,24 g (p), 0,26 g – 2 ex. (1 ex. p.), 0,27 g – 3 ex (1 ex. p), 0,28 g – 2 ex. (1 ex. p.), 0,32 g – 4 ex. (3 ex. p), 0,33 g –3 ex. (p), 0,34 g, 0,35 g – 2 ex. (1 ex. p.), 0,36 g – 5 ex. (3 ex. p.), 0,37 g, 0,38 g – 3 ex. (1 ex. p.), 0,39 g – 5 ex. (3 ex. p.), 0,40 g – 8 ex. (3 ex. p.), 0,41 g – 3 ex. (2 ex. p.), 0,42 g – 3 ex. (1 ex. p), 0,43 g – 3 ex. (1 ex. p.), 0,44 g – 2 ex. (1 ex. p.), 0,45 g – 3 ex. (1 ex. p), 0,46 g – 3 ex. (2 ex. p.), 0,47 g – 2 ex. (1 ex. p.), 0,49 g, 0,50 g (p), 0,53 g; 0,55 g (p), 0,61 g.

2797-2893. Parale
Av. Tuğra
Rv. (10) Duribe fi Kostantiniye 1187
Nuri Pere, nr. 681, anul 10 = 6.XII.1782
M.O., inv. 36.084-36.085; 36.089; 36.091; 36.096; 36.098; 36.100-101; 36.103; 36.107; 36.111-113; 36.115; 36.120; 36.124; 36.126; 36.131-36.134; 36.138; 36.140; 36.143; 36.145; 36.152; 36.155; 36.157-36.161; 36.548; 36.566-36.598; 36.600-36.602; 36.604-36.619; 36.705-36.708; 36.929; 36.934-36.935; 36.948; 38.499; 39.491; 0,22 g (p); 0,23 g – 3 ex. (p); 0,25 g – 4 ex. (1 ex. akçe?, 1 ex. p.), 0,26 g – 2 ex. (1 ex. p.), 0,27 g; 0,28 g – 2 ex. (1 ex. p); 0,29 g, 0,30 g – 4 ex. (2 ex. p.), 0,31 g; 0,32 g – 8 ex. (4 ex. p), 0,33 g – 5 ex. (1 ex. p.), 0,34 g – 3 ex. (1 ex. p.), 0,35 g – 4 ex. (2 ex. p.), 0,36 g – 5 ex. (3 ex. p.), 0,37 g – 8 ex. (3 ex. p.), 0,38 g – 7 ex. (5 ex. p.), 0,39 g – 2 ex. (1 ex. p); 0,40 g – 4 ex.; 0,41 g – 4 ex. (3 ex. p.), 0,42 g – 5 ex. (1 ex. p.), 0,43 g (p); 0,44 g – 7 ex. (3 ex. p.), 0,45 g – 4 ex. (2 ex. p.), 0,46 g – 4 ex. (1 ex. p.), 0,48 g – 4 ex. (1 ex. p.), 0,50 g – 2 ex. (1 ex. p.), 0,51 g (p), 0,52 g – 2 ex. (1 ex. p.), 0,53 g (p.).

2894. Ciftezolta = altmişlik (60 parale)
Av. Essultan Abdűlhamid bin Ahmed han dame műlkűhű duribe fi Kostantiniye 1187. Stea pe rândul doi.
Rv. Sultanűl berreyni ve hakanűl bahreyni essultan bin (11) essultan.
Nuri Pere, nr. 674 an 11 = 7.XII.1782-25.XI.1783; A.V. p. 22, grupa B.
M.O. inv. 38.194; 27,00 g.

2895. Kuruş (40 parale)
Av. Tuğra azze nasrűhű duribe fi Kostantiniye 1187: Ornament floral în dreapta tuğralei.
Rv. Sultanűl berreyni ve hakanűl bahreyni essultan bin (11) essultan. Stea pe rândul al doilea deasupra iniţialei cuvântului hakan.
Nuri Pere, nr. 675 an 11 = 7.XII.1782-25.XI.1783.
M.O., inv. 38.201; 18,09 g.

2896 – 2975. Parale
Av. Tuğra
Rv. (11) Duribe fi Kostantiniye 1187
Nuri Pere, nr. 681, anul 11 = 7.XII.1782-25.XI.1783
M.O., inv. 36.621-36.639; 36.641-36.649; 36.651; 36.653-36.654; 36.656; 36.659-36.679; 36.681-36.696; 36.698; 36.701-36.704; 36.707-36.708; 36.944; 36.962-36.963; 37.283; 0,20 g, 0,25 g (p), 0,26 g – 2 ex. (1 ex. p.), 0,29 g – 2 ex. (1 ex. p.), 0,30 g – 4 ex. (1 ex. p.), 0,32 g – 3 ex. (1 ex. p.), 0,33 g – 3 ex. (1 ex. p.), 0,34 g – 4 ex. (2 ex. p.), 0,35 g – 2 ex. (1 ex. p), 0,36 g – 5 ex. (2 ex. p.), 0,37 g – 3 ex., 0,38 g – 2 ex. (p), 0,39 g – 4 ex. (2 ex. p.), 0,40 g – 2 ex., 0,41 g – 9 ex. (3 ex. p.), 0,42 g – 3 ex. (1 ex. p.), 0,43 g – 2 ex. (1 ex. p.), 0,44 g – 12 ex. (4 ex. p.), 0,45 g (p.), 0,46 g – 4 ex., 0,47 g, 0,48 g – 2 ex. (1 ex. p.), 0,49 g (p), 0,50 g, 0,52 g – 2 ex. (1 ex. p.), 0,53 g, 0,54 g (p.), 0,57 g, 0,60 g (p.).

2976. Onluk (10 parale)
Av. Tuğra duribe fi Kostantiniye 1187. Ornament floral în dreptul tuğralei.
Rv. Sultanűl berreyni ve hakanűl bahreyni essultan bin (12) essultan. Stea pe rândul doi
Nuri Pere, nr. 679 an 12 = 26XI.1783-13.XI.1784
M.O., inv. 38.208; 4,20 g.

2977 - 3051. Parale
Av. Tuğra
Rv. (12) Duribe fi Kostantiniye 1187
Nuri Pere, nr. 681, anul 12 = 26.XI.1783-13.XI-1784
M.O., inv. 36.350; 36.655; 36.680; 36.700; 36.710-36.756; 36.758-36.775; 36.854; 36.926-36.927; 36.966; 39.515; 39.544, 0,21 g – 2 ex. (1 p.), 0,24 g – 2

ex. (p), 0,26 g – 3 ex. (2 ex. p.), 0,27 g – 2 ex. (1 ex. p), 0,28 g – 2 ex. (1 ex. p.), 0,30 g – 3 ex. (1 ex. p.), 0,31 g – 3 ex., 0,32 g – 3 ex., 0,34 g – 5 ex. (4 ex. p.), 0,35 g (p), 0,36 g – 5 ex. (3 ex. p.), 0,37 g – 2 ex. (1 ex. p.), 0,38 g – 5 ex. (2 ex. p.), 0,39 g – 5 ex. (2 ex. p., 0,40 g – 3 ex. (2 ex. p.), 0,41 g – 2 ex. (1 ex. p.), 0,42 g – 4 ex. (2 ex. p.), 0,43 g – 3 ex. (1 ex. p.), 0,44 g – 5 ex. (3 ex. p.), 0,45 g – 2 ex., 0,46 g – 3 ex. (1 ex. p.), 0,47 g – 4 ex. (1 ex. p.), 0,49 g (p.), 0,50 g – 2 ex. (1 ex. p.), 0,51 g, 0,53 g, 0,56 g.

3052. Zolta (30 parale)
Av. Essultan Abdűlhamid bin Ahmed han dame műlkűhű duribe fi Kostantiniye 1187.
Rv. Sultanűl berreyni ve hakanűl bahreyni essultan bin (13) essultan. Stea pe rândul doi.
Nuri Pere, nr. 677 an 13 = 14.XI.1784-3.XI.1785
M.O., inv. 38.202; 13,05 g.

3053-3103. Parale
Av. Tuğra
Rv. (13) Duribe fi Kostantiniye 1187
Nuri Pere, nr. 681, anul 13 = 14.XI.1784-3.XI.1785
M.O., inv. 34.092; 36.231; 36.261; 36.264; 36.649; 36.754; 36.757; 36.776-36.819; 36.930 , 36.933; 0,16 g, 0,22 g, 0,26 g – 2 ex. (1 ex. p.), 0,28 g, 0,30 g – 2 ex. (1 ex. p.), 0,31 g, 0,32 g – 3 ex. (1 ex. p.); 0,33 g – 2 ex. (1 ex. p.), 0,34 g – 2 ex., 0,35 g, 0,36 g – 3 ex. (2 ex. p.), 0,37 g – 2 ex. (1 ex. p.), 0,38 g, 0,39 g – 6 ex. (2 ex. p.), 0,40 g – 2 ex. (1 ex. p.), 0,41 g; 0,42 g – 4 ex., 0,43 g (p.), 0,44 g – 2 ex., 0,45 g – 4 ex. (2 ex. p.), 0,46 g (p), 0,47 g (p); 0,48 g – 3 ex. (1 ex. p.), 0,49 g, 0,50 g (p), 0,54 g; 0,59 g (p).

3104. Kuruş (40 parale)
Av. Tuğra azze nasrűhű duribe fi Kostantiniye 1187: Ornament floral în dreapta tuğralei.
Rv. Sultanűl berreyni ve hakanűl bahreyni essultan bin (14) essultan. Stea pe rândul al doilea deasupra iniţialei cuvântului hakan.
Nuri Pere, nr. 675 an 14 = 4.XI.1785-23.X.1786.
M.O., inv. 38.199; 17,47 g.

3105. Onluk (10 parale)
Av. Tuğra, azze nasrűhű duribe fi Kostantiniye 1187. Ornament floral în dreptul tuğralei.
Rv. Sultanűl berreyni ve hakanűl bahreyni essultan bin (14) essultan. Stea pe rândul doi.
Nuri Pere, nr. 679 an 14 = 4.XI.1785-23.X.1786
M.O. inv. 38.204; 4,39 g.

3106. Beşlik (5 parale)
Av. Tuğra, azze nasrűhű duribe fi Kostantiniye 1187. Ornament floral în dreptul tuğralei.
Rv. Sultanűl berreyni ve hakanűl bahreyni essultan bin (14) essultan.
Nuri Pere, nr. 680 an 14 = 4.XI.1785-23.X.1786.
M.O., inv. 38.210; 1,99 g.

3107- 3156. Parale
Av. Tuğra
Rv. (14) Duribe fi Kostantiniye 1187
Nuri Pere, nr. 681, anul 14 = 4.XI.1785-23.X.1786.
M.O., inv. 36.821-36.843; 36.845-36.853; 36.855-36.869; 36.921; 36.928; 36.938; 36.968; 0,24 g – 2 ex. (1 ex. p.), 0,25 g (akçe), 0,30 g – 2 ex. (1 ex. p.), 0,32 g – 3 ex. (1 ex. p.), 0,34 g – 2 ex., 0,35 g – 2 ex., 0,36 g – 3 ex. (p), 0,37 g, 0,38 g – 3 ex. (p), 0,39 g – 2 ex. (1 ex. p.), 0,40 g – 4 ex. (2 ex. p.), 0,41 g –2 ex. (1 ex. p.), 0,42 g – 3 ex. (2 ex. p.), 0,43 g (p), 0,44 g – 4 ex. (2 ex. p.), 0,45 g –3 ex., 0,46 g (p), 0,47 g – 3 ex., 0,48 g – 4 ex. (1 ex. p), 0,49 g – 3 ex. (1 ex. p.), 0,50 g – 2 ex. (1 ex. p.), 0,52 g.

3157. Kuruş (40 parale)
Av. Tuğra azze nasrűhű duribe fi Kostantiniye 1187: Ornament floral în dreapta tuğralei.
Rv. Sultanűl berreyni ve hakanűl bahreyni essultan bin (15) essultan. Stea pe rândul al doilea deasupra iniţialei cuvântului hakan.
Nuri Pere, nr. 675 an 15 = 24.X.1786-12.X.1787.
M.O., inv. 38.198; 18,33 g.

3158-3204. Parale
Av. Tuğra
Rv. (15) Duribe fi Kostantiniye 1187
Nuri Pere, nr. 681, anul 15 = 24.X.1786-12.X.1787
M.O., inv. 36.203; 36.290; 36.329; 36.375; 36.875-36.894; 36.896; 36.898-36.909; 36.918-36.920; 36.922-36.927; 36.939-36.940; 36.968; 0,24 g (p), 0,26 g, 0,28 g (p), 0,32 g – 2 ex. (1 ex. p.), 0,33 g – 2 ex. (1 ex. lipsă o parte, 1 ex. p.), 0,34 g – 6 ex. (1 ex. p); 0,35 g – 2 ex., 0,36 g – 2 ex. 0,37 g (p), 0,38 g – 3 ex. (2 ex. p); 0,40 g – 5 ex. (2 ex. p.), 0,41 g – 2 ex. (1 ex. p.), 0,42 g – 2 ex, 0,43 g –3 ex. (2 ex. p), 0,44 g – 5 ex. (4 ex. p.), 0,45 g (p), 0,46 g (p), 0,47 g – 3 ex. (1 ex. p), 0,49 g, 0,51 g, 0,52 g – 4 ex., 0,54 g (p), 0,55 g, 0,66 g.

3205-3211. Parale
Av. Tuğra
Rv. (16) Duribe fi Kostantiniye 1187

Nuri Pere, nr. 681, anul 16 = 13.X.1787-1.X.1788.
M.O., inv. 36.623; 36.640; 36.870-36.874; 0,25 g, 0,35 g, 0,38 g – 2 ex., 0,44 g (p), 0,46 g; 0,47 g.

3212- 3332. Parale
Av. Tuğra
Rv. (...) Duribe fi Kostantiniye 1187
Nuri Pere, nr. 681, anul ilizibil.
An ilizibil (1774-1789), M.O., inv. 36.001-36.044; 36.046-36.080; 36.145-36.150; 36.162; 36.216; 36.375; 36.915-36.917; 36.931; 36.947; 36.954; 37.243; 38.412; 38.448; 38.493-38.494; 38.496-497; 38.500; 38.502; 38.504; 38.507; 39.390; 39.425; 39.499; 39.502; 39,504;39.506-507; 39.511-512; 39.514; 39.520-521; 39.525; 39.555; 39.557-39.558; 0,17 g(p); 0,18 g – 2 ex. (1 ex. lipsă o parte, 1 ex. p.), 0,19 g (p); 0,22 g (p), 0, 23 g – 7 ex. (4 ex. p), 0,25 g – 6 ex. (3 ex. p.), 0,26 g – 2 ex. (p), 0,27 g – 3 ex. (1 ex. p.), 0,28 g – 6 ex. (3 ex. p), 0,29 g (p), 0,30 g – 16 ex. (8 ex. p.), 0,31 g – 4 ex. 1 ex. lipsă o parte, 1 ex. p), 0,32 g – 12 ex. (6 ex. p.), 0,33 g – 2 ex. (1 ex. p.), 0,34 g – 2 ex. (p), 0,35 g – 7 ex. (4 ex. p.), 0,36 g – 2 ex. (1 ex. p), 0,37 g – 12 ex. (8 ex. p), 0,38 g – 2 ex. (1 ex. p), 0,39 g – 2 ex. (1 ex. p), 0,40 g – 7 ex. (5 ex. p), 0,42 g – 5 ex. (3 ex. p.), 0,43 g – 2 ex. (1 ex, p.), 0,44 g – 5 ex. (p), 0,45 g (p); 0,48 g, 0,49 g (p), 0,52 g.

Misir
3333-3501. Parale
Av. Tuğra
Rv. (1) Duribe fi Misir sene 1187
Nuri Pere, nr. 683, anul 1 = 1774
M.O., inv. 37.042; 37.051; 37.052; 37.055; 37.081; 37.113; 37.152; 37.184; 37.204-37.205; 37.225; 37.251; 37.253; 37.281; 37.288; 37.588; 37.650; 37.652-37.709; 37.711-37.734; 37.751- 37.753; 37.757-37.758; 37.764; 37.799-37.800; 37.837-37.838; 37.840-37.860; 37.871-37.875; 37.877 ; 37.885; 37.887; 37.889; 37.899; 38.371-38.380; 38.392; 38.397-38.398; 38.401-38.410; 38.414; 38.438; 38.463; 38.477; 38.484-38.485; 39.456; 0,13 g (lipsă o parte); 0,15 g – 2 ex. (1 ex. lipsă o parte, 1 ex. p), 0,16 g, 0,17 g – 3 ex. (1 ex. lipsă o parte, 1 ex. p.), 0,18 g – 2 ex. (1 ex. lipsă o parte), 0,19 g – 6 ex. (1 ex. lipsă o parte, 3 ex. p.), 0,20 g – 4 ex. (1 ex. lipsă o parte, 1 ex. p), 0,21 g – 5 ex. (2 ex. p.), 0,22 g – 10 ex. (1 ex. lipsă o parte, 6 ex. p.), 0,23 g – 5 ex. (3 ex. p.), 0,24 g – 9 ex. (4 ex. p.), 0,25 g – 12 ex. (1 ex. lipsă o parte, 6 ex. p.), 0,26 g – 9 ex. (1 ex. lipsă o parte, 5 ex. p.), 0,27 g – 11 ex. (1 ex. lipsă o parte, 4 ex. p.), 0,28 g – 13 3 ex. (1 ex. lipsă o parte, 6 ex. p), 0,29 g – 7 ex. (5 ex. p), 0,30 g – 14 ex. (7 ex. p.), 0,31 g – 10 ex. (1 ex. lipsă o parte, 3 ex. p.), 0,32 g – 7 ex. (2 ex. p.), 0,33 g – 8 ex. (5 ex. p.), 0,34 g – 3 ex. (1 ex. p.), 0,35 g – 7 ex. (4 ex. p), 0,36 g – 2 ex. (1 ex. p.), 0,37 g, 0,38 g – 3 ex. (2 ex. p.), 0,39 g – 2 ex. (p), 0,40 g – 6 ex. (4 ex. p.), 0,41 g – 2 ex. 0,42 g – 2 ex. (p), 0,43 g – 2 ex., 0,44 g.

3502-3563. Parale
Av. Tuğra
Rv. (2) Duribe fi Misir sene 1187
Nuri Pere, nr. 683, anul 2 = 1774/1775
M.O., inv. 37.035; 37.041; 37.054; 37.078; 37.454; 37.710; 37.735-37.742; 37.744-37.750; 37.756; 37.761; 37.805; 37.807-37.809; 37.831-37.836; 37.839; 37.880 ; 37.888; 37.892-37.898; 37.904-37.905; 37.913; 37.945; 37.957; 38.429; 38.433; 38.436; 38.450; 38.465-38.469; 38.480; 38.482; 38.486; 39.455; 0,15 g, 0,16 g – 2 ex. (p), 0,17g, 0,19 g – 2 ex. (1 ex. p), 0,20 g – 2 ex., 0,22 g – 2 ex., 0,23 g – 2 ex. (1 ex. p.), 0,24 g – 4 ex., 0,25 g – 6 ex., 0,26 g – 7 ex. (2 ex. p), 0,27 g – 5 ex. (1 ex. p), 0,28 g – 2 ex. (1 ex. p.), 0,29 g – 6 ex. (4 ex. p), 0,30 g – 5 ex. (1 ex. p.), 0,31 g – 3 ex., 0,32 g – 2 ex, 0,33 g, 0,34 g – 3 ex. (2 ex. p.), 0,36 g, 0,37 g (p), 0,38 g – 2 ex., 0,41 g – 2 ex. (1 ex. p).

3564. Para (dublă batere rev.).
Av. şi Rv. (2) Duribe fi Misir sene 1187
Nuri Pere, nr. 683, anul 2 = 1774/1775
M.O., inv. 37.743; 0,19 g.

3565-3567. Parale
Av. Tuğra
Rv. (3) Duribe fi Misir sene 1187
Nuri Pere, nr. 683, anul 3 = 1775/1776
M.O., inv. 37.024; 38.400; 38.430; 0,18 g (p.), 0,21 g – 2 ex. (p).

3568-3663. Parale
Av. Tuğra
Rv. (8) Duribe fi Misir sene 1187
Nuri Pere, nr. 683, anul 8 = 8.I.1780-27.XII.1780
M.O., inv. 37.094; 37.174; 37.182; 37.202; 37.287; 37.326; 37.535; 37.755; 37.759; 37.762-37.763; 37.765-37.798; 37.801-37.804; 37.811- 37.826; 37.828-37.830; 37.878; 37.881; 37.890-37.891; 37.901; 37.908; 37.960; 38.361-38.370; 38.396; 38.428; 38.434; 38.451; 38.456-38.457; 38.461; 38.464; 38.470; 38.483; 39.473; 39.551; 0,15 g – 3 ex. (1 p.), 0,18 g – 3 ex., 0,19 g – 2 ex. (p), 0,20 g – 2 ex. (1 ex. p.), 0,21 g – 5 ex. (1 ex. p.), 0,23 g – 4 ex. (1 ex. p.), 0,24 g – 5 ex. (1 ex. p.), 0,25 g – 10 ex. (3 ex.), 0,26 g – 6 ex. (2 ex. p.), 0,27 g – 5 ex. (1 ex. p), 0,28 g – 8 ex. (2 ex. p.), 0,29 g – 7 ex. (1 ex. lipsă o parte, 1 ex. p.), 0,30 g – 10 ex. (4 ex. p., 1 ex. lipă o parte), 0,31 g, 0,32 g – 4 ex., 0,33 g, 0,34 g – 7 ex. (3 ex. p.), 0,35 g – 4 ex. (1 ex. p.), 0,36 g – 2 ex. (1 ex. p.), 0,37 g – 3 ex., 0,39 g, 0,40 g – 2 ex. (1 ex. p), 0,42 g, 0,44 g (p).

3664. Para
Av. Tuğra
Rv. (9) Duribe fi Misir sene 1187
Nuri Pere, nr. 683, anul 9 = 28.XII.1780
M.O., inv. 37.224; 0,42 g (p).

3665-3675. Parale
Av. Tuğra
Rv. (siglă >) Duribe fi Misir sene 1187
Nuri Pere, nr. 683
M.O., inv. 37.861-37.870; 37.924; 0,19 g, 0,20 g (p), 0,24 g (p), 0,26 g, 0,29 g – 2 ex., 0,30 g, 0,31 g, 0,32 g – 2 ex. (1 ex. p.), 0,34 g (p).

3676-4682. Parale
Av. Tuğra
Rv. (...) Duribe fi Misir sene 1187
Nuri Pere 683, ştanţa de pe revers nu conţine anul de domnie.
Nr. inv. 34.648; 34.651; 34.714; 34.715; 36.971-37.023; 37.025-37.034; 37.036-37.040; 37.043-37.050; 37.053; 37.056-37.066; 37.068-37.077; 37.079; 37.080; 37.082-37.093; 37.095-37.112; 37.114-37.151; 37.153-37.173; 37.175-37.181; 37.183; 37.185-37.201; 37.203; 37.206-37.223; 37.226-37.245;37.247-37.250; 37.252; 37.254-37.258; 37.260-37.280; 37.282; 37.284-37.286; 37.289; 37.290-37.319; 37.321-37.325; 37.327-37.416; 37.418-37.440; 37.442-37.453; 37.455-37.534; 37.536- 37.556; 37.558-37.587; 37.589-37.615; 37.617-37.649; 37.651; 37.754; 37.760; 37.806; 37.827; (37.877; 37.879; 37.882-37.884; 37.886; 37.900; 37.902-37.903; 37.906-37.907; 37.909-37.912; 37.914-37.922; 37.925-37.944; 37.946-37.956; 37.958-37.959; 37.961-38.000; 38.351-38.360; 38.381-38.391; 38.393-38.395; 38.399; 38.415-38.427; 38.431-38.432; 38.435; 38.439-38.446; 38.449; 38.452-38.453; 38.455; 38.458-38.460; 38.462; 38.471-38.476; 38.478-38.479; 38.481; 38.487; 38.488-38.490; 38.493; 39.409-39.410; 39.420; 39.472; 39.474; 39.480; 39.528-39.530; 39.545-39.547; 39.567; 0,11 g (lipsă o parte), 0,12 g (lipsă o parte), 0,14 (lipsă o parte), 0,15 g – 3 ex. (1 ex. lipsă o parte, 1 ex. p.), 0,16 g – 6 ex. (1 ex. lipsă o parte, 1 ex. p, 0,17 g – 8 ex. (5 ex. lipsă o parte, 3 ex. p.), 0,18 g – 6 ex. (2 ex. lipsă o parte, 1 ex. p), 19 g – 23 (1 ex. lipsă o parte, 6 ex. p.), 0,20 g – 21 ex. (4 ex. lipsă o parte, 9 ex. p, 0,21 g – 19 ex. (4 ex. lipsă o parte, 8 ex. p.), 0,22 g – 41 ex. (3 ex. lipsă o parte, 20 ex. p.), 0,23 g – 24 ex. (1 ex. lipsă o parte, 12 ex. p.), 0,24 g – 94 ex. (5 ex. lipsă o parte, 56 ex. p.), 0,25 g – 41 ex. (2 ex. lipsă o parte, 14 p.), 0,26 g – 62 ex. (6 ex. 18 ex. p), 0,27 g – 42 ex. (8 ex. 15 ex. p.), 0,28 g – 74 ex. (2 ex. lipsă o parte, 31 p.), 0,29 g – 62 ex. (3 lipsă o parte, 24 ex. p.), 0,30 g – 72 ex. (4 ex. lipsă o parte, 31 ex. p.), 0,31 g – 29 ex. (1 ex. lipsă o parte, 12 ex. p.), 0,32 g – 39 ex. (18 ex. p.), 0,33 g – 23 ex. (12 ex. p.), 0,34 g – 35 ex. (18 ex. p.), 0,35 g – 24 ex. (1 ex. lipsă o parte, 11 ex. p.), 0,36 g – 19 ex. (8 ex. p.), 0,37 g – 7 ex. (1 ex. p.), 0,38 g – 17

ex. (8 ex. p.), 0,39 g – 7 ex. (3 ex. p.), 0,40 g – 18 ex. (9 ex. p.), 0,41 g – 6 ex. (1 ex. p.), 0,42 g – 8 ex. (2 ex. p.), 0,43 g – 6 ex. (2 ex. p.), 0,44 g – 5 ex. (3 ex. p.), 0,45 g (p.), 0,46 g – 2 ex. (1 ex. p.), 0,50 g – 3 ex. (1 ex. p.).

4683-4690. Parale (incusă revers)
Av. (...) Duribe fi Misir sene 1187
Rv. (...) Duribe fi Misir sene 1187
Nuri Pere, nr. 683, ştanţa de pe revers nu conţine anul de domnie
M.O., inv. 37.259; 37.320; 37.417; 37.441; 37.557; 37.616; 37.923; 39.553; 0,18 g, 0,20 g – 2 ex. (1 ex. p), 0,21 g, 0,24 g, 0,27 g, 0,29 g (p), 0,30 g (p).

Selim III (1789-1807)
Islâmbol
4691-4692. Ikilik (80 parale)
Av. Tuğra de tip II, cu ornamente romboidale în stânga şi în dreapta.
Rv. Duribe fi Islâmbol 1203; sus anul de domnie (1).
Nuri Pere, nr. 706, anul 1 = 21.I.1789-20.IX.1789
M.O, inv. 38.222; 38.223; 25,01 g, 25,50 g

4693. Onluk (10 parale)
Av. Tuğra de tip II, cu ornament în dreapta tuğralei.
Rv. Duribe fi Islâmbol 1203; sus anul de domnie (1)
Nuri Pere, nr. 710, anul 1 = 21.I.1789-20.IX.1789
M.O., 38.224; 2,80 g.

4694-4699. Parale
Av. Tuğra.
Rv. (1) Duribe fi Islâmbol 1203
Nuri Pere, nr. 713, anul 1 = 21.I.1789-20.IX.1789.
M.O., inv. 38.338; 38.341-38.342; 38.347; 38.349-38.350; 39.481; 0,25 g – 2 ex., 0,28 g, 0,30 g – 2 ex., 0,31 g (p), 0,38 g
4700-4707. Parale
Av. Tuğra.
Rv. (2) Duribe fi Islâmbol 1203
Nuri Pere, nr. 713, anul 2 = 21.IX.1789-9.IX.1790
M.O., inv. 38.339-38.340; 38.342-38.344; 38.348; 39.471;39.477; 0,21 g, 0,22 g; 0,24 g, o,25 g; 0,27 g , 0,31 g, 0,33 g(p), 0,37 g.

Misir
4708-4715. Parale
Av. Tuğra.
Rv. (1) Duribe fi Misir 1203
Nuri Pere, nr. 717, anul 1 = 21.I.1789-20.IX.1789.

M.O., inv. 34.783; 38.345-38.346; 39.432; 39.475; 39.482- 39.484; 0,19 g, 0,20 g (p), 0,21 g, 0,23 g, 0,25 g; 0,26 g, 0,30 g; 0,35 g (p).

4716-4727. Parale
Av. Tuğra.
Rv. (2) Duribe fi Misir 1203
Nuri Pere, nr. 717, anul 2 = 21.IX.1789-9.IX.1790.
M.O., inv. 34.648; 34.727; 34.739; 34.781; 34.796; 34.825; 38.347; 39.471; 39.475; 39.479; 39.485; 39.487; 0,16 g, 0,18 g; 0,19 g (p); 0,22 g, 0,24 g – 2 ex.; 0,26 g – 2 ex.; 0,30 g – 3 ex. (1 ex. p); 0,37 g.

4728-4729. Parale an 1 sau 2
Av. Tuğra.
Rv. (.....) Duribe fi Misir 1203
Nuri Pere, nr. 717, anul 1 sau 2 = 21.I.1789-20.IX.1789 sau 21.IX.1789-9.IX.1790.
M.O., inv. 39479; 39483; 0,16g; 0,19 g.

4730- 4758. Parale neidentificabile sec. XVIII.
M.O., inv. 39.405; 39.406-39.408; 39.411; 39.416; 39.419; 39.421; 39.423-39.424; 39.428-39.430; 39.434; 39.437-39.438; 39.441; 39.552; 39.554-39.555; 39.557-39.558; 39.560; 39.564-39.566; 39.568-39.570; 0,19 g, 0,20 g – 2 ex. (1 ex. akçe?), 0,22 g (p), 0,23 g (lipsă o parte), 0,24 g – 2 ex. (1 ex. lipsă o parte, 1 ex. p.), 0,25 g – 2 ex. (lipsă o parte); 0,26 g (p), 0,27 g (p), 0,28 g (p), 0,29 g – 2 ex. (p), 0,30 g – 2 ex. (p), 0,31 g (p), 0,32 g – 4 ex. (p), 0,34 g – 2 ex. (1 ex. lipsă o parte, 1 ex. p.), 0,35 g (p), 0,38 g (p), 0,40 g (p), 0,41 g (p), 0,42 g (p), 0,44 g (p).

II. HANATUL CRIMEEI
Devlet Ghirai IV (1769-1770 şi 1775-1777)

4759. Para
Monetăria: Bakceserai, anul emisiunii 1183H (1769)
M.O., inv. 39.534; 0,47 g.

III. RAGUSA

4760. Grosetto
Av. .(S. BLASIVS) - (RA)GVSII/16 - 89
Rv. (TV)TA – SA(LVS)
Monetărie: Ragusa.
Rešetar, tip general, grupa a II-a.
M.O., inv. 38.225, 0,37 g (perforată şi lipsă o parte).

4761. Grosetto
Av. .S. BLASIVS - (RA)GV(SII)/16 -?
Rv. (TV)TA – SALVS

Rešetar, tip general, grupa a II-a.
M.O., inv. 38.229; 0,54 g (p.).

4762. Grosetto
Av. (S. BLASI)VS - RA(GVSII)/16 - ?
Rv. (TVTA) – SALVS
Rešetar, tip general, grupa a II-a.
M.O., inv. 38.232; 0,23 g (fragment).

4763. Grosetto
Av. .S. BLASIVS - .(RA)GV(SII)/16 - ?
Rv. (TVTA) – (SALV)S
Rešetar, tip general, grupa a II-a.
M.O., inv. 38.227; 0,31 g (p.).

4764. Grosetto
Av. (.S. BLASIVS) - .RAGV(SII)/17- ?)
Rv. (TV)TA – (SALVS)
Rešetar, tip general, grupa a II-a.
M.O., inv. 38.226; 0,33 g.

4765. Grosetto
Av. (.S. BLASIVS - .RAGVSII- milesimul?)
Rv. (TVTA – SALVS)
Rešetar, tip general, grupa a II-a.
M.O., inv. 38.228; 0,33 g (ştearsă).

4766. Grosetto
Av. .(S. BLASIVS - .RA)GVSII – (milesimul?)
Rv. TV(TA) – S(ALV)S
Rešetar, tip general, grupa a II-a.
M.O., inv. 38.230; 0,31 g (lipsă o parte).

4767. Grosetto
Av. .(S. BLASIVS - .RAGVSII – milesimul?)
Rv. TVT(A) – SALVS
Rešetar, tip general, grupa a II-a.
M.O., inv. 38.231; 0,35 g (p. şi ştearsă).

4768. Grosetto
Av. S. B(LASIVS-RAGV)SII – (milesimul?)
Rv. (TVTA) – SA(LVS)
Rešetar, tip general, grupa a II-a.

M.O., inv. 39.561; 0,41 g.

IV. RUSIA

Ecateriana a II-a
Monetăria Sant Petersburg
4769. 10 copeici/grivenik 1788
Av B. M . ECATERINA . IMP . I . SAMOD . VSE . ROS. Bustul ţarinei Ecaterina a II-a în profil spre dreapta. Sub bust iniţialele monetăriei (Sant Petersburg) şi ale monetarului S.P.S.
Rv. GRIVEN/ NIK/1788. Totul între două ramuri de lauri în partea de sus, iar în partea de jos legenda într-un cartuş cu elemente decorative.
N.n. Legenda cu caractere ruseşti.
M.O., inv. 38.233; 2,71 g.

4770. 10 copeici/grivenik 1789
Av B. M . ECATERINA . IMP . I . SAMOD . VSE . ROS. Bustul ţarinei Ecaterina a II-a în profil spre dreapta. Sub bust iniţialele monetăriei (Sant Petersburg) şi ale monetarului S.P.S.
Rv. GRIVEN/ NIK/1789. Totul între două ramuri de lauri în partea de sus, iar în partea de jos legenda într-un cartuş cu elemente decorative.
N.n. Legenda cu caractere ruseşti.
M.O., inv. 38.234; 2,41 g.

V. POLONIA – THORN

Kasimir Jagello (1447-1492)
Monetăria Thorn
4771. Gros mare
Av. K(asimir) D(ei) G(ratia) R(ex) POLONIE- legenda parţial ştearsă, în câmp scut cu cruce dublă?
Rv. MONET(a) . TORUNENSIS. În câmp scut cu acvila regatului Poloniei.
Gumowski, p. 103(varianta nr. 3), nr. 456,
M.O., inv. 38.237; 0,71 g.

Sigismund I (1506-1548)
Monetăria Cracovia
4772. Ternar; 1527
Av. MONETA SIGISMUNDI – legenda între două cercuri perlate, parţial ştearsă; în câmp acvila regatului Poloniei.
Rv. REGIS POLONIE. În câmp scut cu o cruce dublă şi siglele de o parte şi alta R-P.
Gumowski, p. 104, nr. 477
M.O., inv. 38.238, 0,71 g.

Sigismund al III-lea (1587-1632)
4773. Dreipölker – 1½ gros, 1623
Monetăria: Cracovia; Stanislas Warszycki, trezorierul Poloniei
Av. SIGIS(mundus) . (3 . Dei) G(ratia), (3) REX (P.M).D(ux).L(ituaniae). Legenda între două cercuri perlate, cel interior întrerupt de scutul încoronat, cu armele Poloniei, Lituaniei şi ale regelui Sigismund III. Cifra trei indică valoarea piesei.
Rv. MON(eta) NO(V)(a) (3) – REG(ni) POLO(niae) . Legenda – cerc perlat interior întrerupt de un glob cruciger având cifra 24, iar de o parte şi de alta milesium (16) 2-3
H-C.I, nr. 1459; Gumowski, nr. 973
M.O., inv. 38.235; 0,49 g (p. şi lipsă o parte).

4774. Dreipölker -1½ gros, 1624
Av. SIGIS(mundus) . (3) . D(ei) (Gratia) 3 REX . P(oloniae) . M(agnus) . D(ux). L(ituaniae). Legenda între două cercuri perlate, cel interior întrerupt de scutul încoronat, cu armele Poloniei, Lituaniei şi ale regelui Sigismund III. Cifra trei indică valoarea piesei
Rv. MONE(ta) (NOva) (însemnul trezorierului) – REG(ni) POL(Oniae). Legenda – cerc perlat interior întrerupt de un glob cruciger, având pe piept cifra 24, iar în partea de sus de o parte şi de alta milesium (16) 2-4
H-C, I, nr. 1488; Gumowski, nr. 974.
M.O., inv. 38.236 (p); 0,67 g

VI. LITUANIA

Sigismund August (1547-1572)
Monetăria Vilnius (Wilna)
4775. Gros mare, 1546-1566
Av. SIGIS(mundus) AVG(ustus) REX PO(loniae) MAG(nus) DVX LI(tuaniae). Legenda în cea mai mare parte ştearsă, la fel ca şi vulturul polonez din câmpul monedei.
Rv. MONETA MAGNI DVCAT(us) LITU(aniae). Legenda în cea mai mare parte ştearsă la fel ca şi anul de emisie şi călăreţul lituanian din câmpul acesteia.
Gumowski, p.108-109, nr. 596-608.
M.O., inv. 38.239; 0,34 g.

4776. Gros mare, 1557
Av. SIGIS(mundus) AVG(ustus) REX (POloniae) (MAGnus DVX LItuaniae). Legenda parţial ştearsă, la fel ca şi vulturul polonez din câmpul monedei.
Rv. MONETA MAGNI DVCAT(us) LITU(aniae). Legenda în cea mai mare parte ştearsă la fel ca şi călăreţul lituanian din câmpul acesteia, la picioarele calului anul de emisie 1557.
Gumowski nr. 599, p. 108
M.O., inv. 38.242; 0,73 g.

VII. LOBSENZ

Sigismund III (1587-1632)

4777. Ternar, 1623-1630

Monetăria Lobsenz, monetar Andreas Krotoski

Av. SIG(imundus) III D(ei) G(ratia) REX P(oloniae) M(agnus) D(ux) L(ituaniae). În câmp litera E şi anul emisiunii toate în bună parte şterse.

Rv. TERNARIUS şi milesimul care nu poate fi identificat.

Gumowski nr. 1503-1514, p. 141-142.

M.O., inv. 38.241; 0,59 g.

VIII. ELBING

Gustav Adolf (1626-1632)

4778. Dreipölker – piesă de 1,5 groşi; 1632?

Monetăria Elbing – atelierul regal

Av. GVS(tavus). AD(olphus) D(ei) G(ratia) SW(eciae) 163(2)?. Legenda între două cercuri perlate cel interior întrerupt de coroana regală a scutului cu armele regatului Suediei şi ale familiei regale.

Rv. (MON(eta) NO(va) (3) CIVI(tatis). E(lbing). .....: Legenda întreruptă de crucea globului cruciger . Cifra 3 reprezintă valoarea monedei.

H-C, I, nr. 4281

M.O., inv. 38.240; 0,45 g (p.).

IX. TRANSILVANIA

Leopold I (1690-1705)

4779. 3 kreuzer, 1697

Monetăria Sibiu

Av. LEOPOLDVS D(ei). G(ratiae). R(omanorum). I(mperator). S(emper). – (A(ustriae). G(ermaniae). H(ungariae). B(ohemiae). REX. Legenda între două cercuri perlate, cel interior întrerupt de bustul în profil spre dreapta al împăratului Leopold I , laureat, cu perucă mare şi având pe piept ordinul Lânii de aur. Dedesuptul bustului în oval valoarea nominală 3.

Rv. MONETA NOVA- (CI). ARG(entea) . TRANSYL(vaniae). 16-97. Legenda între două cercuri perlate întrerupte de coroana de la vulturul bicefal habsburgic care are pe piept un scut rotund cu armele Transilvaniei.

M.B.R. p. 223, nr. 2706 – variantă necunoscută emisă de monetăria de la Sibiu (CI)

M.O., inv. 38.243; 1,34 g (p.).

X. UNGARIA

Emil Unger, *Magyar éremhatározó, II*, Budapest, 1976 = U. II, nr.

Leopold I (1657-1705)

4780. 6 kreuzer 1671

Monetăria Kremnitz (Kremniça)

Av. LEOPOLDVS . D(ei): G(ratia) . R(omanorum) . (VI) I(mperator) . S(emper) . A(ugustus) . G(ermaniae) . H(ungariae) . B(ohemiae) . REX. Legenda între două cercuri perlate. În câmp bustul laureat, spre dreapta, al împăratului Leopold I.
Rv. PATRONA HV., scutul cu armele Ungariei, NGARIÆ 1671 . Legenda între două cercuri, cel interior întrerupt de Madona cu pruncul, ocrotitoarea Ungariei, de o parte şi alta a acesteia sigla monetăriei K – B.
U. II, nr. 1072.
M.O., inv. 38.244; 2,54 g (p.).

4781. 6 kreuzer 1672
Av. LEOPOLDVS . D(ei): G(ratia) . R(omanorum) . (VI) I(mperator) . S(emper) . A(ugustus) . GE(rmaniae) . HV(ngariae) . B(ohemiae) . REX. Legenda între două cercuri perlate. În câmp bustul laureat, spre dreapta, al împăratului Leopold I.
Rv. PATRONA HV., scutul cu armele Ungariei, NGARIÆ 1672 . Legenda între două cercuri, cel interior întrerupt de Madona cu pruncul, ocrotitoarea Ungariei, de o parte şi alta a acesteia sigla monetăriei K – B.
U. II, nr. 1072.
M.O., inv. 38.245; 2,87 g.

4782. 6 kreuzer 1674
Av. LEOPOLDVS . D(ei) : G(ratia) . R(omanorum) . (VI) I(mperator) . S(emper) . A(ugustus) . GE(rmaniae) . HV(ngariae) . B(ohemiae) . REX. Legenda între două cercuri perlate. În câmp bustul laureat, spre dreapta, al împăratului Leopold I.
Rv. PATRONA HV., scutul cu armele Ungariei, NGARIÆ 1674 . Legenda între două cercuri, cel interior întrerupt de Madona cu pruncul, ocrotitoarea Ungariei, de o parte şi alta a acesteia sigla monetăriei K – B.
U. II, nr. 1072.
M.O., inv. 38.246; 2,43 g.

4783. 6 kreuzer 1675
Monetăria Caşovia (Bratislava), monetar Georg Cetto
Av. LEOPOLDVS . D(ei): G(ratia) . R(omanorum) . I(mperator) . S(semper) . (VI) . A(augustus) . G(ermaniae) . H(ungariae) . B(ohemia) . REX. Legenda între două cercuri perlate. În câmp bustul laureat, spre dreapta, al împăratului Leopold I.
Rv. PATRONA, scutul încoronat cu armele Ungariei având de o parte şi de alta însemnele monetarului şi iniţialele monetăriei G-C, HVNGARIÆ 16 – 75. Legenda între două cercuri, cel interior întrerupt de Madona cu pruncul, ocrotitoarea Ungariei,
M.O., inv. 38.247; 3,04 g.

4784. Groschen/3 kreuzer 1697
Av. LEOPOLDVS . D(ei): G(gratia) . R(omanorum) . I(mperator) . S(emper) . A(ugustus) . (3) . G(ermaniae) . H(ungariae) . B(ohemiae) . REX. Legenda între două cercuri perlate. În câmp bustul laureat, spre dreapta, al împăratului Leopold I.
Rv. PATRONA, scutul cu armele Ungariei având de o parte şi de alta siglele monetăriei Caşovia, C-H, - HVNGARIÆ 16-97 . Legenda între două cercuri, cel interior întrerupt de Madona cu pruncul, ocrotitoarea Ungariei,
U. II, nr. 1086(b)
M.O., inv. 38.248; 1,63 g (p.).

Iosif II (1780-1790)
4785. Groschen/3 kreuzer 1788
Monetăria Kremnitz (Kremniça)
Av. IOS(ephus) · II · D(ei) · G(ratia) · R(omanorum) · I(mperator) · S(emper) · A(ugustus)- · GE(rmaniae) · HV(ngariae) · BO(hemiae) · REX. Efigia împăratului Iosif II în profil spre dreapta, laurat, sub efigie sigla B.
Rv. ARCH(idux) · A(ustriae) · D(ux) · BVRG(undiae .)Vultur bicefal habsburgic, încoronat, având pe piept o cunună lauri în mijlocul căreia se află cifra 3. Cerc perlat exterior.
U. II, nr. 1336(a).
M.O., inv. 38.273; 1,66 g (p.).

XI. NIEDERÖSTERREICH

Leopold I (1657-1705)
4786. Poltura 1694
Monetăria Viena, monetar Mathias Mittermayer
Av. Glob cruciger având în partea de jos cifra 3, iar între braţele crucii anul de emisie 16-94, cerc perlat exterior.
Rv. Acvila bicefală habsburgică, cu coroană având pe piept scut rotund cu armele Austriei (bandă orizontală) şi Burgundiei.
M.O., inv. 38.251; 0,39 g (p.).

4787. Poltura 1704
Av. Glob cruciger având în partea de jos cifra 3, iar între braţele crucii anul de emisie 17-04, cerc perlat exterior.
Rv. Acvila bicefală habsburgică, cu coroană având pe piept scut rotund cu armele Austriei (bandă orizontală) şi Burgundiei.
M.O., inv. 38.252; 0,40 g (p.).

Carol VI (1711-1740)
4788. Groschen/3 kreuzer, 1718
Monetăria Viena

Av. CAROL(us). VI. D(ei). G(ratia). R(omanorum). IM(perator). S(emper). A(ugustus). GE(rmaniae)., cifra 3 într-un oval sub bustul împăratului HI(erusa). HV(ngariae). BO(hemiae). REX. Legenda între două cercuri perlate, cel interior întrerupt de bustul împăratului Leopold I, cu păr lung, lauri, cuirasă, spre dreapta, la gât poartă ordinul Lâna de aur. Cifra 3 se referă la valoarea piesei: trei creiţari.
Rv. ARCHIDVX · AVST(riae): DVX · BVR(gundiae) · CO(mes) TYR(olis): 17-18. Lgenda între două cercuri perlate cel interior întrerupt de coroana acvilei bicefale habsburgice care poartă pe piept scut cu armele Austriei o bandă orizontală.
M.O., inv. 38.265; 1,60 g (p.).

4789. Groschen/3 kreuzer, 1733
Av. CAR(olus). VI. D(ei). G(ratia). R(omanorum). I(mperator) - S(emper). A(ugustus). GE(rmaniae). HI(erusa). H(ungariae). B(ohemiae). REX. Cerc perlat exterior. Bustul împăratului Carol VI, cu păr lung, lauri, cuirasă, spre dreapta, la gât poartă ordinul Lâna de aur.
Rv. ARCH(idux) · AUST(riae). (3) DVX · BU(rgundiae) · COM(es) TYR(olis) 1733. Cerc perlat exterior.Vultur bicefal habsburgic care poartă pe piept scut cu armele Austriei – o bandă orizontală.
M.O., inv. 38.269; 1,55 g.

XII. TIROL

Leopold I (1657-1705)
4790. 15 Kreuzer, 1662
Monetăria Hall
Av. LEOPOLDVS . D(ei) . G(ratia) . R(omanorum) . I(mperator) . S(emper) . (XV) . A(ugustus) . G(ermaniae) : H(ungariae) . Bohemiae) . REX*. Legenda între două cercuri perlate. În câmp bustul laureat, spre dreapta, al împăratului Leopold I.
Rv · ARCHID(ux) · AVS(triae) · scut cu armele Carintiei – grifon sau panteră · DVX · B(eaundigru) · CO(mes) · TYR(olis) · 16-62, anul întrerupt de coroana vulturului bicefal habsburgic încoronat, care poartă pe piept scut heraldic cartelat cu însemnele posesiunilor Casei de Habsburg, totul înconjurat cu ordinul Lâna de aur.
M.O., inv. 38.249; 5,45 g.

Carol VI (1711-1740)
4791. 6 kreuzer, 1726
Av. CAROL(us). VI. D(ei). G(ratia). R(omanorum). I(mperator) - S(emper). A(ugustus). G(ermaniae). HI(erusa). HU(ngariae). B(ohemiae). REX . Bustul împăratului Carol VI, cu păr lung, lauri, cuirasă în profil spre dreapta, la gât poartă ordinul Lâna de aur.

Rv. ARCHIDUX·AVSTR(iae). VI. DUX·BV(rgundiae)·CO(mes). TYR(olis): 1726, legenda este întreruptă de coroana acvilei bicefale habsburgice care poartă pe piept scut cu armele Tirolului: vultur încoronat cu aripile deschise.
M.O., inv. 38.266; 1,60 g.

XIII. STIRIA

Leopold I (1657-1705)

4792. Groschen/3 kreuzer, 1693
Monetăria Graz
Av. LEOPOLDUS D(ei): G(ratia). R(omanorum). I(mperator) . S(emper). (3) A(ugustus). G(ermaniae): H(ungariae). B(ohemiae). REX. Legenda între două cercuri perlate, cel interior întrerupt de bustul împăratului Leopold I, cu păr lung, lauri, cuirasă, spre dreapta, la gât poartă ordinul Lânei deaur. Cifra 3 se referă la valoarea piesei: trei creiţari.
Rv. ·ARCHID(ux): AUS(triae): DUX· BUR(gundiae): STYRIAE (ae în ligatură) ·1693. Legenda între două cercuri perlate, trei scuturi dispuse în formă de treflă unul cu vulturul bicefal habsburgic, altul cu armele Burgundiei, al treilea cu armele Stiriei: grifon pe picioarele dinnapoi, spre stânga. Între scuturi câte un ornament.
M.O., inv. 38.262; 1,72 g(p.).

Carol VI (1711-1740)

4793. Groshen/3 kreuzer, 1729
Av. CAR(olus). VI. D(ei). G(ratia). R(omanorum). I(mperator) - S(emper). A(ugustus). G(ermaniae). HI(erusa). H(ungariae). B(ohemiae). REX . Bustul împăratului Carol VI, cu păr lung, lauri, cuirasă în profil spre dreapta, la gât poartă ordinul Lânii de aur.
Rv. ARCHID(ux)·AVS(triae). DV. (3). X·BVRG(undiae). STYRIE 17-29, legenda este întreruptă de coroana acvilei bicefale habsburgice care poartă pe piept scut cu armele Stiriei: grifon pe picioarele dinnapoi.
M.O., inv. 38.267; 1,43 g (p.).

4794. Groshen/3 kreuzer, 1740
Av. CAR(olus). VI. D(ei). G(ratia). R(omanorum) - I(mperator) . S(emper). A(ugustus). G(ermaniae). H(ierusa). H(ungariae). BOH(emiae). REX . Bustul împăratului Carol VI, cu păr lung, lauri, cuirasă în profil spre dreapta, la gât poartă ordinul Lânii de aur.
Rv. ARCH(idux)·AVST(riae). DVX. (3)·BV(rgundiae). STYR(ie) 1740, legenda este întreruptă de coroana acvilei bicefale habsburgice care poartă pe piept scut cu armele Stiriei: grifon pe picioarele dinnapoi.
M.O., inv. 38.270; 1,43 g.

XIV. CARINTIA

Leopol l (1657-1705)

4795. 6 kreuzer, 1673
Monetăria St. Veit
Av. (LEOPOLDVS) D(ei). G(ratia). R(omanorum). I(mperator) . (6) (S. A. G. H. B.) REX. Legenda între două cercuri perlate, cel interior întrerupt de bustul împăratului Leopold I, spre dreapta.
Rv. (ARCHID(?) AVST(riae): CARINT(iae). DVX 16-73, legenda între două cercuri, cel exterior perlat, întrerupte de acvila bicefală încoronată, având pe piept armele Carintiei.
M.O. inv. 38.260; 2,72 g (ştearsă în parte).

4796. Groshen/3 kreuzer, 1703
Av. L(EOPOL)DVS ·D(ei): G(ratia) · R(omanorum): I(mperator): S(emper): A(ustriae) (G·H·B·REX). Legenda între două cercuri perlate, cel interior întrerupt de bustul laureat al împăratului Leopold I, spre dreapta.
Rv. ·ARCHID(ux) ·(3) (AVS)? D(ux)·B(urgundiae)·CO(mes): TY(Rolis 17)-03? legenda între două cercuri perlate cel interior întrerupt de două scuturi cu armele Carintiei şi Tirolului?, ambele încoronate.
M.O., inv. 38.250; 1,04 g – (ştearsă în mare parte).

XV. BOEMIA

Leopold I (1657-1705)

4797. Groshen/3 kreuzer, 1697
Monetăria Praga - Kutnahora, monetar Gregor Egorer
Av. LEOPOLDVS: D(ei). G(ratia). (Romanorum. (3). IMPE(rator): S(emper): A(ugustus), legenda întreruptă de bustul împăratului Leopold I cu perucă, în profil spre dreapta.
Rv. GER(maniae): HUN(gariae): BO (GE) HEMYÆ 16-97, legenda între două cercuri perlate, cel interior întrerupt de coroana de la acvila bicefală habsburgică care are pe piept scut cu leul Boemiei
M.O., inv. 38.258; 1,32 g.

4798. Groshen/3 kreuzer, 1698
Av. LEOPOLDVS: D(ei). G(ratia). R(omanorum). (3) IMPER(ator): S(emper): A(ugustus), legenda întreruptă de bustul împăratului Leopold I cu perucă, în profil spre dreapta.
Rv. ·GER(maniae: HUN(gariae: BO (C-două ciocane încrucişate) HEMIÆ REX· 16-98, legenda între două cercuri perlate, cel interior întrerupt de coroana de la acvila bicefală habsburgică care are pe piept scut cu leul Boemiei
M.O., inv. 38.259; 1,40 g.

XVI. OLOMOUC

Carol v. Lichtenstein u. Castelcorn (1664-1695)

4799. 6 kreuzer 1683

Av. Rozetă şi o ramură CAROLVS . D(ei): G(ratia). EP(iscop)VS (VI) OLOMVCENSIS, totul între două cercuri perlate. Bustul episcopului Carol, cu păr lung şi veşmânt eclesiastic (talar), spre dreapta.

Rv. DVX. S(acri). R(omani). I(mperii). P(rin)CEPS (SAS) RE(giae): CA(pellae). BO(hemicae) CO(mes) 16-83, legenda între două cercuri, despărţite de scutul cu armele episcopatului de Olomouc care poartă mitra episcopală şi o coroană princiară. Scut mare împărţit în patru câmpuri şi un scut central. În cele patru câmpuri armele episcopatului Olomouc: 6, respectiv 4, conuri cu vârful în sus în câmpurile I şi IV; vultur în câmpurile II-III; în scutul central patru compartimente, având în fiecare un leu, iar în centru un con cu vârful în jos. Acestea reprezintă armele familiei episcopului Carol. Deasupra scutului mare o mitră episcopală şi o coroană de principe, încadrate, în stânga, de o cârje episcopală şi, în dreapta, de o sabie, din care se vede mânerul cizelat.

M.O., inv. 38.257; 2,88 g.

XVII. EPISCOPATUL BRESLAU

Francisc Ludovic (1683-1732)

4800. 6 kreuzer 1693

Monetăria Wroclav (Breslau), monetar Paul Haller

Av. FRAN(CISCVS LVDO)VIC(iscus) ·D(ei)·G(ratia)·(VI) EPISC(opus) WRATISL(aviensis), legenda între două cercuri perlate, cel interior întrerupt de bustul lui Francisc Ludovic în profil spre dreapta, cu perucă şi cunună lauri.

Rv. COM(es)·PALAT(inus): RH: (H, cruce episcopală între paranteze, L ·P) BAVAR(iae) . I(uliaci) . C(liviae) . M(ontium) . D(ux). 16-93, anul emisiunii între coroana arhiepiscopală, care încadrează scutul cu armele episcopatului şi ale familiei sale. Scut mare, rotund, împărţit în patru câmpuri, cu armele episcopatului Breslau: crini stilizaţi în câmpurile I şi IV; vultur în câmpurile II-III. În centru, armele familiei episcopului Francisc Ludovic: armele Bavariei (eşichier cu romburi în loc de pătrate), leul ducatului Jűlich, armele ducatului Cleve (opt sceptre cu capătul în formă de floare de crin, dispuse în chip de stea cu opt raze), leul încoronat al ducatului Berg, leul încoronat al ducatului Veldenz, armele ducatului Mark (bandă orizontală în carouri), armele ducatului Ravensberg (trei benzi frânte, în formă de vârf de săgeată, îndreptate în sus) şi armele ducatului Moers sau Mörs (bandă orizontală). În centrul lor leul Pfalz. Deasupra armelor lui Francisc Ludovic o coroană de elector. Deasupra scutului mare o mitră episcopală încadrată în stânga, de o cârje episcopală, în dreapta, de o sabie din care se vede mânerul.

M.O., inv . 38.253; 2,68 g.

XVIII. SILEZIA

Leopold I (1657-1705)

4801. Groschen/3 kreuzer 1693....96
Monetăria Wroclav (Breslau)
Av. LEOPOLDVS D(ei). G(ratia). R(omanorum). I(mperator). (3) S(emper). A(ugustus). G(ermaniae). ... (şeters) REX. Legenda între două cercuri de perle foarte mărunte. Bustul împratului Leopold I, cu perucă, lauri şi cuirasă, spre dreapta. La gât poartă ordinul Lâna de aur. Cifra 3 se referă la valoarea piesei: trei creiţari.
Rv. ARCHID(ux). AVS(triae). (M M W) DVX BVRG(undiae) ET SIL(esiae) anul şters. Legenda între două cercuri de perle foarte mărunte. Vultur bicefal austriac, cu aripile întinse, ţinând în gheare, de o parte şi de alta, o sabie şi un sceptru. Pe piept poartă un scut cu armele Austriei (bandă orizontală) şi ale Burgundiei (două benzi oblice, din stânga sus spre dreapta jos). Deasupra celor două capete ale vulturului o coroană imperială
M.O, inv. 38.261; 1,18 g.

Iosif I (1705-1711)

4802. Groschen/3 kreuzer 1707
Monetăria Wroclav (Breslau); monetar F. Novak Av. **IOSEPHUS D**(ei). **G**(ratia). **R**(omanorum). **I**(mperator). **S**(emper). **(3) A**(ugustus). **G**(ermaniae). **H**(ungariae). **B**(ohemiae). **REX**. Legenda între două cercuri de perle foarte mărunte. Bustul împăratului Iosif I, cu perucă cu păr lung, lauri şi cuirasă, spre dreapta. La gât poartă ordinul Lâna de aur. Cifra 3 se referă la valoarea piesei: trei creiţari.
Rv. **ARCHID**(ux). **AVST**(riae). **(F. N.)**. **DUX** .... şters **17-07**. Legenda între două cercuri de perle foarte mărunte. Vultur bicefal habsburgic cu aripile întinse, ţinând în gheare de o parte şi de alta, o sabie şi un sceptru. Pe piept poartă un scut cu armele Austriei (bandă orizontală) şi ale Burgundiei (două benzi oblice, din stânga sus spre dreapta jos). Deasupra celor două capete ale vulturului o coroană imperială.
M.O., inv. 38.272; 1,39 g (p.).

4803. Groschen/3 kreuzer 1708
Av. **IOSEPHUS D**(ei). **G**(ratia). **R**(omanorum). **I**(mperator). **S**(emper). **(3) A**(ugustus). **G**(ermaniae). **H**(ungariae). **B**(ohemiae). **REX**. Legenda între două cercuri de perle foarte mărunte. Bustul împăratului Iosif I, cu perucă cu păr lung, lauri şi cuirasă, spre dreapta. La gât poartă ordinul Lâna de aur. Cifra 3 se referă la valoarea piesei: trei creiţari.
Rv. **ARCHID**(ux). **AVST**(riae). **(F. N.)**. **DUX** .... şters **17-08**. Legenda între două cercuri de perle foarte mărunte. Vultur bicefal habsburgic cu aripile întinse, ţinând în gheare de o parte şi de alta, o sabie şi un sceptru. Pe piept poartă un scut cu armele Austriei (bandă orizontală) şi ale Burgundiei (două benzi oblice,

din stânga sus spre dreapta jos). Deasupra celor două capete ale vulturului o coroană imperială.
M.O., inv. 38.263; 1,30 g (p.).

4804. Groschen/3 kreuzer 1711
Av. **IOSEPHUS: D**(ei)**: G**(ratia)**. R**(omanorum)**. I**(mperator)**. S**(emper)**. (3) A**(ugustus). **G**(ermaniae)**. H**(ungariae)**. B**(ohemiae)**. REX**. Legenda între două cercuri de perle foarte mărunte. Bustul împăratului Iosif I, cu perucă cu păr lung, lauri şi cuirasă, spre dreapta. La gât poartă ordinul Lâna de aur. Cifra 3 se referă la valoarea piesei: trei creiţari.
Rv. **ARCHID**(ux)**. AVS**(triae)**. (F. N.). DUX .BVR** (gundiae). **SIL**(esiae) **17-11**. Legenda între două cercuri de perle foarte mărunte. Vultur bicefal habsburgic cu aripile întinse, ţinând în gheare de o parte şi de alta, o sabie şi un sceptru. Pe piept poartă un scut cu armele Austriei (bandă orizontală) şi ale Burgundiei (două benzi oblice, din stânga sus spre dreapta jos). Deasupra celor două capete ale vulturului o coroană imperială.
M.O., inv. 38.264; 1,37 g.

Francisc I (1745-1765)
Groschen/3 kreuzer, 1747
4805. Monetăria Wroclav (Breslau)
Av. **FRANC**(iscus)**. I. D**(ei)**. G**(ratia)**. R**(omanorum)**. I**(mperator) **– S**(emper). **A**(ugustus)**. GER**(maniae)**. IER**(usa)**. REX**. Cerc perlat exterior. Bustul împăratului Francisc I cu cunună lauri, cuirasă în profil, spre dreapta.
Rv. **IN TE DOMINE – SPERAVI . 1747**. Vultur bicefal habsburgic încoronat, având pe piept un scut cu armele Burgundiei (două benzi oblice, din stânga sus spre dreapta jos) şi armele Transilvaniei cele şapte cetăţi.
M.O., inv. 38,271; 1,53 g.

XIX. WŰRTEMBERG-OELS

Sylvius Friedrich (1668-1697)
4806. 6 kreuzer 1680
Monetăria Oels; monetar Samuel Pfahler
Av. **D**(ei)**. G**(ratia). **S [YLV. F]RID**(ericus)**. DUX (XV) WŰRT**(emberg)**: TEC**(en). **I. OLS**, legenda între două cercuri perlate cel interior întrerupt de bustul ducelui Sylvius Friederich cu perucă şi mantie, spre dreapta.
Rv. **COM**(es)**. MONT**(is) **B**(eligardensis) **. DOM**(inus)**. I**(n)**: HEIDENH**(eim). **STERNB**(erg) **& MEDZIB**(or), **16-80**, legenda între două cercuri perlate, cel interior întrerupt de coroana de pe vulturul silezian cu semiluna pe piept; jos, în câmp, iniţialele S-P.
M.O., inv. 38.254; 5,91 g.

Carol Friedrich
4807. 6 kreuzer 1715
Monetăria Oels
Av. **D**(ei). **G**(gratia). **CAROLVS FRED**(ericus). **DUX (VI) WŰRT**(emberg)**: T**(ecen). **I. OLS & B:**, legenda între două cercuri perlate cel interior întrerupt de bustul arhiepiscopului Carol Friederich cu perucă şi lauri, cuirasat.
Rv. **COM**(es)**. MON**(tis) **B**(eligardensis)**: DOM**(inus)**. I**(n)**: HEIDENH**(eim). **STERN**(berg)**: & M**(edzibor): **17-15**, totul între două cercuri perlate, cel interior întrerupt de coroana de pe acvila Wűrtembergului care poartă pe piept o cruce deasupra unei semilune (stema familiei arhiepiscopului Carol Friedrich).
M.O., inv. 38.255; 2,61 g.

XX. PRUSIA

Friedrich Wilhelm (1640-1688)
4808. 6 groşi, 1683
Monetăria Königsberg.
Monetar Hans Sievertz
Av. **FRID**(ericus)**. WILH**(elmus)**. D**(ei)**. G**(ratia) **. M**(artio) **B**(randenburgensis) . S(acri). **R**(omani)**. I**(mperii) **AR**(chi) **C**(amerarius) **ET** (în ligatură) P(rinceps) **E**(lector); jos în câmp iniţialele monetarului Hans Sievertz **H-S**.- **F W** (iniţialele lui Friedrich Wilhelm). Legenda în cerc de perle. Bustul lui Friederich Wilhelm cu perucă şi mantie drapată, spre dreapta.
Rv. **SUPREMUS DUX. IN PRUSSIA**, legenda circulară, iar în câmp trei scuturi, purtând, respectiv, vulturul de Brandenburg, vulturul Prusiei şi sceptrul cu capătul în formă de floare de crin, semnul demnităţii de arhicamerarius, având deasupra cifra **VI**, indicând valoarea piesei şi coroană de elector, iar în partea de jos, despărţită de elementele heraldice ale familiei (ancora), anul de emisie 16-83.
M.O., inv. 38.256; 2,26 g.

* Determinarea monedelor din tezaur s-a făcut după următoarele lucrări:

Marian Gumowski (Thorn), *Handbuch der polnischen numismatik, Graz,* 1960 = M.Gumowski, nr.

Ludwig Herinek, *Österreichische münzpragungen von 1657-1740,* Wien, 1972 = Herinek, I, II, nr.

Octavian Luchian, George Buzdugan, Constantin C. Oprescu, *Monede şi bancnote româneşti,* Bucureşti, Editura Sport-Turism, 1977 = M.B.R. p., nr.

Nuri Pere, *Osmanlilarda madenî paralar*, Istanbul, 1968 = Nuri Pere, nr.

A. Rešetar, *Catalogue des monnaises ragousaines,* Zagreb, 1974 = Rešetar.

Aurel Vâlcu, *Observaţii asupra emisiunilor otomane de 60 parale (altmişlik) din timpul sultanului Abdűlhamid I*, în Simpozion de numismatică, Chişinău, 13-15 mai 2001, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2002, p. 221-224 = A.V., p.

THE COIN TREASURE FROM CRAIOVA (SO-CALLED „FARMACIA ARABA"), 15TH -18TH CENTURIES

(*Abstract*)

A coin hoard consisting of 4808 silver pieces was found at Craiova (Dolj District), in a place named „Farmacia Arabă". The structure of our hoard is quite typical for deposits this period´s, when silver coins of larger value were in currency on the domestic monetary market of Wallachia. The coins are pieces of akçes, paras, pieces of 5, 10, 30, 40, 60, 80 paras, beşlik, grossetti, grivenik, great groschen, dreipölker, ternar, 3 groschen, 6 groschen, 3, 6 and 15 Kreutzer, poltura. All these coin finds offer information about the coins foreign, which were used in the commercial transactions from the end of the 18th century. This coin treasure was most probably buried after 1791.

Key-words: Craiova, Oltenia Museum medieval and modern small coins Ottoman Empire, Crimea, Ragusa, Rusia, Poland, Lituania, Elbing, Transilvania, Hungaria, Austria, Würteberg – Oels, Prusia.

DOMENIUL FUNCIAR AL BOIERILOR PÂRŞCOVEANU*

ILEANA CIOAREC*

Originari din localitatea Pârşcoveni (din fostul judeţ Romanaţi, actualmente judeţul Olt), de unde familia şi-a luat şi numele, boierii Pârşcoveni sunt atestaţi prima oară la începutul secolului al XVII-lea, când documentele îl menţionează pe un anume Trufanda postelnic.

Despre originea acestuia s-au emis mai multe ipoteze. Unii specialişti consideră că el ar fi fost grec şi ar fi venit în ţară în timpul celei de-a patra domnii a lui Radu Mihnea (august 1620 – august 1623). Alţii insistă asupra originii sale româneşti; aflându-se la Ţarigrad, el s-a întors cu Radu Mihnea la Bucureşti, atunci când domnitorul a obţinut tronul Ţării Româneşti la Constantinopol. P. V. Năsturel infirmă toate opiniile exprimate de ceilalţi specialişti, susţinând că Trufanda se afla deja în ţară înainte de anul 1620.

Deţinătorii unui întins domeniu funciar, Pârşcovenii se pot alătura altor familii cu veche şi îndepărtată ascendenţă boierească, probabil dinainte de constituirea statului feudal Ţara Românească. Existenţa domeniului lor este dovedită atât de numeroase diate, testamente, cât şi de mai multe hotărnicii, rămase ca mărturie de-a lungul timpului.

Această familie boierească avea proprietăţi în cele cinci judeţe ale Olteniei, dar şi în alte părţi ale ţării.

În fostul judeţ Romanaţi boierii Pârşcoveni au stăpânit următoarele moşii şi sate: Pârşcoveni, Rusăneşti, Gostavăţu, Cruşovu, Grozăveşti, Olari, Studina, Slătioara. Moşia lor de vatră şi centrul de manifestare socio-economică şi politică a fost însă Pârşcoveni.

Satul **Pârşcoveni**[1] a intrat în stăpânirea boierilor Pârşcoveni la 3 septembrie 1656, când Popa Silvestru, fiul lui Badea Turcul din Brătăşani, şi copiii lui, Vasile, Dumitru şi Ştefan, s-au vândut rumâni cu ocinele, viile şi vadul de moară lui Iordache postelnicul, fiul lui Trufanda vistier, pentru 40 de ughi[2]. La 26 septembrie 1657, parte de moşie din Pârşcoveni a fost întărită Mariei, soţia lui Irimia din sat. La 1 februarie 1670, Radu, fiul lui Opriş din Pârşcoveni

---

* Articolul face parte din proiectul *Structuri sociale româneşti în sud-vestul României (1595-1831),* parte componentă a temei de plan *Structuri sociale, norme şi elite în sud-vestul României (sec. XVI-XX)*.

* Cercetător ştiinţific III, dr., Institutul de Cercetări Socio-Umane „C. S. Nicolăescu-Plopşor" din Craiova, al Academiei Române; e-mail: ileanacioarec@yahoo.com

[1] Satul este menţionat într-un zapis de la 8 mai 1656, prin care Gheorghe, fiul lui Crăciun, îi vinde jupânesei Anca şi fiului său, Simion, trei părţi din moşia lui din Pârşcoveni, pentru 27 bani.

[2] *Catalagoul documentelor Ţării Româneşti din Arhivele Naţionale*, vol. VIII (*1654-1656*), Bucureşti, 2006, p. 501.

i-a vândut lui Trufanda vistier partea lui de ocină pentru 45 de ughi. La 19 februarie 1670, Sima, fiul lui Tatomir din sat, i-a vândut lui Iordache stolnicul, fiul lui Trufanda vistierul, partea lui de moşie din Pârşcovenii de Mijloc, pentru 45 de ughi. Parte din această moşie fusese cumpărată de mama lui, Anca, de la Gheorghe, fiul lui Crăciun, cu 20 de ughi, iar altă parte o cumpărase de la Dragolea, cu 25 de ughi. La 11 ianuarie 1671, Vasile, vornicul din sat, fratele lui Tatomir postelnicul, i-a vândut lui Iordache stolnicul, fiul lui Trufanda postelnicul, partea lui de moşie din Pârşcoveni, pentru 20 de ughi.

Achiziţiile de moşie la Pârşcoveni au fost continuate apoi de către consilierul Ştefan Pârşcoveanu. La 9 iulie 1785, moşia se afla în stăpânirea lui Ştefan Pârşcoveanu vornic. Acesta i-a dăruit-o, ca zestre, fiicei sale, Uţa, la căsătoria ei cu clucerul Ioan Vlădoianu.

Satul **Rusăneşti**[3] a intrat în proprietatea boierilor Pârşcoveni la 10 septembrie 1623[4], când locuitorii s-au vândut lui Trufanda mare postelnic, fiecare primind câte 17 galbeni. La 31 mai 1624, şi în anul 1628[5], moşia este reîntărită lui Trufanda.

Întrucât Trufanda s-a opus venirii pe tron a lui Matei Basarab, după moartea acestuia şi fuga familiei sale în Moldova, domnitorul i-a chemat pe locuitori la domnie şi – constatând că au fost rumâniţi „cu sila" – în anul 1645, le-a cerut 204 galbeni şi i-a eliberat din vecinie. În anul 1645, ocinele lui Trufanda erau confirmate de către Matei Basarab lui Calotă din Hierăşti.

După întoarcerea lui Iordache postelnicul, fiul lui Trufanda vistierul, din Moldova, la 30 mai 1649, Matei Basarab i-a îngăduit „să cumpere moşie în sat în Rusăneşti ori cât se va face vânzătoare toată ... pentru că el este cumpărător mai de mult acolo la Răsăneşti". După înstăpânirea lui Iordache la Rusăneşti, în iulie 1658, Mihnea al III-lea le-a poruncit locuitorilor din Rusăneşti să asculte de stăpânul lor, „că v-am dat domnia mea să fiţi iar rumâni ca şi mai înainte vreme: să-i araţi, să-i cosiţi, să-i seceraţi, să-i lucraţi tot lucrul ce vă va da învăţătură şi va poruncii". Dacă nu se supuneau, domnul îi ameninţa că vor avea „mari urgii şi zavistii" din partea sa. În anul 1704, s-a realizat prima hotărnicie a moşiei Rusăneşti.

În anul 1722, proprietarul satului era Ştefan Pârşcoveanu. La 10 februarie 1777 acesta i-a dăruit moşia, ca zestre, fiicei sale, Maricuţa, căsătorită cu G. Cantacuzino serdar.

---

[3] Este menţionat într-un hrisov emis la 3 ianuarie 1537, când Radu Paisie întăreşte lui Stoica „să-i fie moşie în Rusăneşti, dintr-o sfoară jumătate, fiindcă a fost a lui veche şi dreaptă de moştenire" din vremea lui Radu cel Mare (DIR, B, Ţara Românească, sec. XVI, vol. II (1526-1550), Bucureşti, Editura Academiei Române, 1951, p. 219). La 6 septembrie 1598, Mihai Viteazul îşi întăreşte stăpânirea şi asupra satului Rusăneşti de pe Olt, cumpărată pe când era mare ban al Craiovei (DRH, XI, p. 426). Rumânii din Rusăneşti, aserviţi de Mihai Viteazul în 1598, au reuşit să se răscumpere din starea de servitute în timpul domniei lui Gavriil Movilă.

[4] DIR, vol. IV (1621-1625), Bucureşti, Editura Academiei Române, 1954, p. 326-327.

[5] DRH, XXII, p. 62-64.

O altă moşie, stăpânită de boierii Pârşcoveni, a fost **Gostavăţu**. Ea[6] a intrat în stăpânirea familiei la 16 martie 1626, când Minoca şi fii săi i-au vândut lui Trufanda postelnic partea lor de moşie din Gostavăţu, împreună cu via şi vadurile de moară, cu 75 de aspri[7]. Stăpânirea lui Trufanda asupra acestei părţi de moşie şi asupra rumânilor de pe ea a fost confirmată şi de către domnitorul Alexandru Coconul la 18 martie 1626[8]. Între anii 1626-1628[9], 33 de locuitori s-au vândut aceluiaşi Trufanda vistier împreună cu ocinele lor „din câmp şi din pădure şi din apă şi din vadurile de moară şi din vie şi de dincoace de Olt şi de peste Olt".

La 27 martie 1650, moşnenii din Gostavăţu şi-au „ales partea lor de moşie de a lui Iordache Pârşcoveanu, fiul lui Trufanda"[10]. Iordache Trufanda a continuat şi în anii următori să cumpere cât mai multe părţi de moşie în Gostavăţu (17 decembrie 1668, 16 februarie 1669 şi 4 mai 1680). La 1722, stăpânul moşiei era Ştefan Pârşcoveanu.

În secolul al XVIII-lea sunt amintite o serie de schimbări de propietate la Gostavăţu: la 2 august 1763, Maria serdăreasa, născută Pârşcovenu, i-a vândut lui Amza Jianu 972 de stânjeni de moşie, pe care însă o răscumpără Ştefan Pârşcoveanu la 13 februarie 1771. Acesta îi vinde Ilincăi Fălcoianu 200 de stânjeni din moşia Gostavăţu. În anul 1780, Ştefan Pârşcoveanu a cumpărat de la Gheorghe Colfanu 440 de stânjeni în Gostavăţu. Dintre aceştia, 200 de stânjeni fuseseră achiziţionaţi de către Colfanu de la Ilinca Fălcoianu. Ştefan Pârşcoveanu i-a dăruit moşia Gostavăţu, ca zestre, fiicei sale, Dumitrana, la căsătoria ei cu pitarul Alexandru Farfara.

Satul **Cruşovu**[11] a intrat în stăpânirea familiei Pârşcoveanu la 10 mai 1627,

---

[6] Este menţionat într-un hrisov din 17 decembrie 1569, prin care Alexandru Mircea voievod întăreşte lui Neagomir ocina din Pietroşani pe care acesta a schimbat-o cu Mihail ban şi jupâniţa sa, Silca, „partea lor de ocină din Gostavăţ, partea socrului lor, Tacal, toată" (DRH, III, p. 336). Ulterior, satul a intrat în stăpânirea lui Mihai Viteazul. Acesta i-a dăruit satul fiicei sale, Florica, căsătorită cu Preda postelnicul din Greci. La 28 mai 1617, având „multe greutăţi pentru rândul banilor", Preda postelnic şi soţia sa au permis satului să se răscumpere; neavând bani toţi sătenii, s-au răscumpărat numai jumătate dintre ei, plătind 48.000 de aspri. Locuitorii din cealaltă jumătate de sat au devenit „vecinii" lui Mirzea mare paharnic, care a plătit pentru ei 36.000 aspri (probabil că sătenii au reuşit să restituie banii lui Mirzea, deoarece documentele ulterioare afirmă că s-au răscumpărat cu toţii cu 84.000 de aspri).

[7] SJAN Dolj, Colecţia Hotărnicii, dosar 50/1874, f. 2.

[8] DRH, XXI (1626-1627), Bucureşti, Editura Academiei Române, 1965, p. 50-51.

[9] *Ibidem*, XXI, p. 51.

[10] SJAN Dolj, Colecţia Hotărnicii, dosar 50/1874, f. 2.

[11] Satul este menţionat în hrisovul emis la 5 iulie 1550, prin care Mircea Ciobanu le întărea mai multor locuitori ocine în Cruşovu (DIR, B, sec. XVI, vol. II, p. 405-406). La 8 iunie 1575, Alexandru Mircea întărea lui Stoica şi lui popa Neagu ocină în Cruşovu (*ibidem*, vol. III, p. 180-181). La 27 septembrie 1597, Mihai i-a dăruit satul mamei sale, Tudora (DRH, vol. XI, p. 346). La 16 iunie 1600, Nicolae Pătraşcu întărea unor boieri şi dregători mai multe sate, între care şi a patra parte din Cruşovu. La moartea lui Mihai Viteazul şi a mamei sale satul i-a rămas fiicei sale, Florica, şi soţului său, Preda postelnicul din Greci, cărora le este întărită stăpânirea la 23 decembrie 1616. Dintr-un alt document, din 28 decembrie 1611, aflăm că Radu Mihnea i-a eliberat din rumânie pe locuitorii din Cruşovul Lalei, ale cărui hotare erau: „Din apa de la Ştiubei

când Preda slugerul i-a vândut satul lui Trufanda, fost mare vistier[12]. Stăpânirea lui Trufanda asupra satului a fost confirmată şi de către voievodul Alexandru Coconul, la 15 mai 1627[13]. În anul 1628, la 25 iunie, Alexandru vodă Iliaş dă dreptul lui Bratul biv vel comis „să-şi ţie satul Cruşovul, tot cu tot hotarul şi cu tot venitul şi cu toţi rumânii", pe motiv că satul era pe moşia boierului „mai dinainte vreme". Boierul primeşte dreptul „să-şi ia şi dijmă de pâine" de la toţi cei care vor fi arat pe ocina sa. Dintr-un alt document, din 10 mai 1629, rezultă că Bratu comisul avea doar o parte din satul Cruşov, cu 5 rumâni. La aceeaşi dată, Bratul comis i-a vândut partea sa de sat lui Trufanda vistierul, care devine, astfel, stăpânul întregului sat. În anul 1722, proprietar era Ştefan Pârşcoveanu. De la acesta, moşia a trecut în stăpânirea celor patru fete ale sale.

Satul **Grozăveşti**[14] a intrat în proprietatea boierilor Pârşcoveni la 28 martie 1659, când văduva lui Preda Brâncoveanu, Păuna vorniceasa, a dat satul cu rumânii fiicei sale, Ancuţa, la căsătoria acesteia cu Iorga postelnicul. De la aceştia a rămas în stăpânirea fiului lor, Preda Pârşcoveanu, care l-a dat ca zestre fiicei sale, Aspra, căsătorită cu Tănase Păuşescu. De la Aspra şi Tănase Păuşescu moşia a trecut în proprietatea Stancăi şi a lui Grigore Greceanu. Cei din urmă, neavând copii, moşia i-a revenit nepotului Stancăi, Ştefan Pârşcoveanu. La 11

până în marginea braniştei la piatră şi dinspre câmpul Studinei se hotărăşte la piatră şi iarăşi dinspre câmpul Studinei în drumul Plăvicenilor, până în piatra hotarului Lalei şi dinspre sat în Vârtopel şi dinspre Vişina câmpul Lăleştilor până în drumul Bodei". Motivul eliberării era că satul nu fusese cumpărat de la Mihai Viteazul, locuitorii susţinând că au fost cotropiţi (DIR, B, sec. XVII, vol. II (1611-1615), Bucureşti, Editura Academiei Române, 1954, p. 38-39). La 29 decembrie 1611, Radu Mihnea eliberează din rumânie alţi 22 de locuitori din Cruşovul Mare, sat cotropit şi el de Mihai Viteazul; hotarele satului erau: „Rădea până în hotarul Studinei şi Măgura Vladului până în hotarul Vădastrei şi până în Ascuţita şi până în marginea Vişinei şi până în hotarul Oltului la drumul Vişinei şi până în hotarul Studinei, până la Paico şi toată braniştea până în hotarul Studinei" (*ibidem*, p. 40-41). Din documentele mai sus citate rezultă că, la sfârşitul secolului al XVI-lea, existau trei sate: Cruşovu, Cruşovul Lalei şi Cruşovu Mare, dintre care numai primul fusese cumpărat de Mihai Viteazul, iar celelalte două erau libere la 1611, fiind scoase de sub stăpânirea urmaşilor lui Mihai Viteazul. La 7 iunie 1616, Radu Mihnea întărea lui Bratu, mare comis, „ocină cu vecini" în satul Cruşovu (*ibidem*, p. 27). La 23 decembrie 1616, satul este dăruit de Alexandru Iliaş lui Preda postelnic şi soţiei sale, Florica, fiica lui Mihai Viteazul (*ibidem*, p. 71-72). La 9 mai 1620, stăpânirea urmaşilor lui Mihai Viteazul asupra satului este reconfirmată de către Gavrilă Movilă (*ibidem*, p. 520-522), precum şi de Radu Mihnea la 25 iunie 1623 (*ibidem*, p. 295-296)

[12] N. Iorga, *Studii şi documente*, I-II, regeste, p. 274; DRH, XXI, p. 386-387.

[13] *Ibidem*, p. 397-399.

[14] Satul este menţionat într-un hrisov, emis la 25 iunie 1573, prin care jupâneasa Maria din Caracal şi fii ei îi dăruiesc lui Stepan, fost mare clucer, jumătate din satul Perişor, printre martori aflându-se şi „Vlaicu din Grozăveşti" (DIR, XVI, IV (1571-1580), Bucureşti, Editura Academiei Române, 1952, p. 112). Satul Grozăveşti a fost cumpărat de Mihai Viteazul, care l-a dăruit lui Leca Spătar. La 7 decembrie 1615, acesta face schimb cu Lupu Mehedinţeanu, mare paharnic, căruia îi dă satul Grozăveşti, plus 26.000 de aspri, primind satul Găojani, cumpărat de Lupu cu 300 de galbeni. În anul 1646, satul a ajuns în stăpânirea lui Preda Brâncoveanu. În hrisovul de întărire, dat de către Matei Basarab nepotului său, se specifică hotarele: în lung hotarul Pârşcovului şi al Boantei, iar în lat din hotarul Drăghicenilor în hotarul Radomirului.

mai 1734, proprietarul satului era Ştefan Pârşcoveanu, consilier imperial. La aceeaşi dată, el primeşte, din partea Administraţiei Olteniei, o carte de încuviinţare care îi dă dreptul să-i stăpânească pe rumânii care încercaseră să se elibereze, dar nu reuşiseră[15]. La 10 februarie 1777, vornicul Pârşcoveanu i-a dat moşia, de zestre, fiicei sale, serdăresei Măricuţa Cantacuzino, apoi Zoiţei Jianu, care a stăpânit-o timp de 15 ani.

O parte din satul **Studina** (fără altă specificare) i-a fost dăruită, în anul 1659, de soţia lui Preda Brâncoveanu fiicei sale, Ancuţa, la căsătoria cu Iordache Pârşcoveanu postelnic. De la Iordache, o parte din sat i-a rămas fiului acestuia, Popa (Pahomie) Pârşcoveanu postelnicul, care, la 14 decembrie 1684, l-a dăruit mănăstirii Bistriţa, fără rumâni, cu vie şi heleşteu[16]. Cealaltă parte a rămas în stăpânirea celorlalţi doi fii ai săi: Matei şi Preda. La 17 iulie 1691, Matei şi Preda, fiii lui Iordache stolnic Pârşcoveanu, au adeverit că fratele lor, Pahonie (Papa), i-a dăruit mănăstirii Bistriţa partea lui din Studina cu vie, heleşteu, moară, rumâni şi 3 sălaşe de ţigani[17].

Boierii Pârşcoveni au continuat să cumpere părţi din moşia Studina. Astfel, la 10 septembrie 1692, Vlaicu, nepotul lui Radu logofăt din Slăviceni, împreună cu vărul său, Manole, i-a vândut lui Preda Pârşcoveanu partea sa de moşie, însumând 30 de stânjeni din Studina, dinspre Rotunda, cu 10 taleri[18]. La 11 aprilie 1793, Preda Pârşcoveanu a mai achiziţionat şi partea de moşie a lui Matei căpitan, cu 72 de taleri. Cel din urmă o cumpărase de la Mihăilă şi de la Drăguşin[19]. În anul următor, la 27 septembrie, Preda a mai cumpărat de la Anca, fata lui Drăgan, alţi 40 de stânjeni din moşia Studina, plătind câte 33 de bani pentru fiecare stânjen[20]. În anul 1701, acelaşi Preda Pârşcoveanu a mai achiziţionat alţi 80 se stânjeni din Studina, de la Afema şi de la ginerele său, Alecse, plătind 20 de taleri. Aceasta cumpărase moşia de la Manea pârcălabul[21].

Satul **Olari**[22] a intrat în stăpânirea Pârşcovenilor în anul 1766, când mitropolitul Grigore i-a vândut această moşie, împreună cu Rusăneştii, lui Ştefan Pârşcoveanu, cu 505 taleri. De la Ştefan Pârşcoveanu moşia a trecut în

[15] *Documente privind relaţiile agrare în veacul XVIII*, vol. I, *Ţara Românească* (coordonator Florin Constantiniu), Bucureşti, Editura Academiei Române, 1961, p. 343-345.

[16] SJAN Dolj, Colecţia Manuscrise, Mănăstirea Bistriţa, vol. II, f. 163.

[17] *Ibidem*, f. 168.

[18] *Ibidem*, f. 169.

[19] *Ibidem*, f. 169-170.

[20] *Ibidem*, f. 170.

[21] *Ibidem*, f. 171.

[22] Sub numele de Vâlsăneşti este menţionat într-un hrisov, emis la 8 mai 1577, de către Alexandru Mircea voievod, ca hotar al satului Răstăcel: „Satul Rostăcel cu tot hotarul, din jos, până la Gura Stejelui şi din sus, până la vâlceaua anume Valea Piscului cu vie, pe la moara lui Mihăilă, pe unde a hotărnicit Văsiiu Manu cu 12 boieri şi hotarnic a fost Plopul dela *Vâlsăneşti*" (DIR, B, sec. XVI, vol. IV, p. 270). În anul 1621, boierii Hamza şi Caplea îşi vând moşia lui Calotă. În anul 1674, Radu Izvoranu i-a dăruit mănăstirii Butoiu 230 de stânjeni din Vâlsăneşti. Mai târziu, moşia a ajuns în stăpânirea Mitropoliei.

stăpânirea fiicei sale, Joiţa, care a primit-o ca zestre la căsătoria sa cu Jianu, iar, mai apoi, cu paharnicul Costandin Lazarus.

Slătioara[23] a ajuns în stăpânirea reprezentanţilor familiei Pârşcoveanu la 26 mai 1776, când le-a fost dăruită de Alexandru Ipsilanti[24]. Cu această ocazie, sătenii au primit şi o carte de privilegii, privind adeturile către stăpân, privilegii reînnoite la 1794 şi 1797: „Locuitorii să dea un zlot de familie pentru clacă, să aibă voie să vândă rachiu tot anul şi vin de la cules până la Sfântul Nicolae şi stăpânirea podului la trecerea apei Oltului să fie pe seama lor, cu dare de taleri 150 pe an la stăpânul moşiei şi apărarea de vamă la vitele ce vor cumpăra de la sătenii lor şi le vor tăia la scaune în satul lor". În timpul domniei lui Nicolae Mavrogheni, moşia satului le-a fost restituită locuitorilor Slătioarei, ea fiind „smulsă" de domn vornicului Pârşcoveanu, în schimbul a 2.500 de taleri.

În judeţul Olt, boierii Pârşcoveni au stăpânit satul **Zorileşti**[25]. Acesta a intrat în stăpânirea boierilor Pârşcoveni la 8 noiembrie 1628, când 13 moşneni s-au vândut rumâni, împreună cu părţile lor de moşie, lui Trufanda vistierul, primind suma de 28.600 de bani[26]. Cu această ocazie au fost stabilite şi hotarele părţii de moşie cumpărate: în lung din hotarul Slatinei până în hotarul Perieţilor şi în lat din hotarul Turia până în hotarul Jidului[27]. În documentul de întărire se afirmă că sătenii din Zorileşti au fost oameni liberi, „din zilele altor domni bătrâni, de demult"[28]. Actul de cumpărătură este confirmat de către domnitorul Alexandru Iliaş, la 10 noiembrie acelaşi an[29]. Nu toţi locuitorii s-au vândut însă lui Trufanda; la 11 noiembrie 1628, Alexandru Iliaş le întărea la 6 megiaşi din Zorileşti ocinele lor „din câmp şi din pădure şi din apă şi din vie şi din vatra satului", motivând că aceştia „n-au avut nevoie să se vândă"[30]. La 7 mai 1650, Radu s-a vândut rumân, împreună cu partea sa de moşie, lui Iordache postelnic Pârşcoveanu, primind suma de 10 ughi. Moşia a rămas în stăpânirea familiei Pârşcoveanu până la sfârşitul secolului al XVIII-lea, când ultimul reprezentant pe linie masculină s-a stins din viaţă. După acest moment, satul şi moşia Zorileşti au intrat în stăpânirea altor familii boiereşti, în urma căsătoriei celor patru fiice ale lui Ştefan Pârşcoveanu.

---

[23] Satul este menţionat într-un document emis în anul 1653 (D. Buzatu, *De la Vodiţa la Tismana*, în „Mitropolia Olteniei", XIII (1961), nr. 10-12, p. 752-760).

[24] Nicolae Iorga, *Studii şi documente cu privire la istoria românilor,* vol. VIII *Scrisori de de boieri şi negustori olteni şi munteni către Casa de negoţ sibiană Hagi Pop cu note genealogice asupra mai multor familii*, Bucureşti, 1906, p. LXIII.

[25] Satul este menţionat într-un document emis în ianuarie-aprilie 1619, în care este amintit megiaşul Giula din Zorileşti, martor la o „întocmire" în satul vecin Turia, în timpul domniei lui Radu Şerban (1602-1610).

[26] DRH, XXII, p. 348.

[27] *Ibidem*.

[28] *Ibidem*.

[29] *Ibidem*, p. 351-352.

[30] *Ibidem*, p. 353.

În judeţul Vâlcea, Pârşcovenii au stăpânit **moşia Mănăileşti**, care i-a fost dăruită de către Pahomie Pârşcoveanu, la 14 decembrie 1684, împreună cu moşia Studina, mănăstirii Bistriţa. La 17 iulie 1691, Matei şi Preda, fiii lui Iordache stolnic Pârşcoveanu, adeveresc faptul că fratele lor, Pahonie (Papa), i-a dăruit mănăstirii Bistriţa partea lui din Mănăileşti cu vie, heleşteu, moară, rumâni şi 3 sălaşe de ţigani[31].

În judeţul Dolj, boierii Pârşcoveni au deţinut o parte din **Apele Vii**[32], pe care au cumpărat-o de la Radu, Mogoş, Bratu, Nistor, Roman şi Ghiorma, la 6 iunie 1629[33]. După această dată, moşnenii au reuşit, probabil, să răscumpere partea din moşia Apele Vii, de vreme ce boierii Pârşcoveni nu mai sunt menţionaţi ca proprietari.

În judeţul Mehedinţi, familia Pârşcoveanu a deţinut satul **Stejaru**, intrat în stăpânirea boierilor Pârşcoveni la 7 iunie 1649, când Matei Basarab volniceşte pe Iordache postelnic să ia dijma de pe această ocină, care i-a aparţinut tatălui său, Trufanda vistier[34]. La 26 septembrie 1649, Drăghici logofăt din Pleşoi adevereşte lui Iordache postelnic Pârşcoveanu, fiul lui Trufanda vistier, stăpânirea asupra satului Stejaru, cu care el fusese miluit de către Matei Basarab. Drăghici i l-a restituit lui Iordache Pârşcoveanu, care îl stăpânise şi mai înainte vreme, primind un postav bun şi 100 de ughi[35]. A rămas în stăpânirea acestei familii boiereşti până la sfârşitul secolului al XVIII-lea, când, în urma căsătoriei fiicelor lui Ştefan Pârşcoveanu, a trecut în proprietatea altor familii boiereşti.

În zona Vlaşca boierii Pârşcoveni au deţinut mai multe sate şi moşii.

Astfel, **Negraşi**[36] a ajuns în stăpânirea boierilor Pârşcoveni la 15 mai 1628, când Ganea, împreună cu fiul său, Călin, s-au vândut ca rumâni, împreună cu partea

[31] SJAN Dolj, Colecţia Manuscrise, Mănăstirea Bistriţa, vol. II, f. 168.

[32] Primul document, care pomeneşte satul Apele Vii, este hrisovul din 28 iulie 1572, prin care Alexandru Mircea îi întăreа lui Lupul vătaf o ţigancă, pe care o cumpărase de la Neicul grămătic din Apele Vii (DIR, B, veac XVI, vol. IV, p. 84). Locuitorii din Apele Vii şi-au păstrat statutul de moşneni până în timpul domniei lui Mihai Viteazul, când au fost cumpăraţi de acesta. Domnitorul i-a dăruit, ulterior, satul lui Stroe Buzescu, „pentru bună şi credincioasă slujbă". La 20 aprilie 1608, Radu Şerban întărea stăpânirea Simei stolniceasa peste satul Apele Vii, „tot cu tot hotarul şi din câmp şi din apă şi în siliştea satului cu toţi vecinii", în urma judecăţii pe care o avusese cu Florica, fiica lui Mihai Viteazul, care, cu de la sine putere, s-a dus în Apele Vii „făcând multă pagubă oamenilor" şi „multă mâhnire stolnicesei prin omorârea oilor acesteia" (DIR, B, veac XVII, vol. I, p. 302-303). Judecata dintre Sima şi Florica a continuat până în anul 1613. De acest proces au profitat apelevienii, care au reuşit să se răscumpere. Răscumpărarea lor a fost confirmată de domnitorul Radu Mihnea, în anul 1613. Pentru ca Radu Mihnea să-şi motiveze acordul răscumpărării de către apelevieni a moşiei satului, a arătat că Mihai Viteazul l-a cumpărat prin silirea cnezilor: „Le-a aruncat aspri 50.000 şi le-a luat moşiile şi i-a făcut vecini" (Dinică Ciobotea, Vladimir Osiac, *Devălmăşie şi indiviziune la moşnenii proprietari din Apele Vii*, Craiova, Editura Universitaria, 2006, p. 42-44).

[33] DRH, B, vol. XXII, p. 552; SJAN Dolj, Colecţia Documente, CCXVI/4, f. 1.

[34] *Ibidem*, vol. XXXIV, p. 99-100.

[35] *Ibidem*, p. 213-214.

[36] Este menţionat într-un hrisov, emis la 30 iulie 1535, prin care Radu Paisie întăreşte lui Şerb, Gurban, Neagu, Stan şi altora, ocine în Negraşii de Sus şi Negraşii de Jos (DIR, veacul XVI, vol. II, p. 187).

lor de moşie, lui Trufanda vistier, primind 8.000 de bani. În document sunt menţionate şi hotarele moşiei: „De în apa Dobrominicului până în vale, în matcă, unde şase satul, în hotarul satului Negraşului şi din în Plopi 4 locure şi de în Haştu 4 locure şi de în Buciumi pământure curate 6 şi de în branişti, unde şadi satul, pământuri 2 şi de în Glâmbini pământuri 2 şi de în poini 2 funii de ocină de lati câte de 20 de stânjini, de în matcă până în Calea Cerbului”[37]. La 20 aprilie 1629, alţi moşneni din sat se vor vinde şi ei aceluiaşi Trufanda, împreună cu părţile lor de moşie din Negraşi[38]. Trufanda şi soţia sa, Maria, au continuat să achiziţioneze părţi de moşie în Negraşi şi la 5 noiembrie 1630[39] şi 24 februarie 1632[40].

Satul **Ioneşti** din Vlaşca a intrat în stăpânirea boierilor Pârşcoveni la 23 mai 1623, când Trufanda vistier recunoaşte că a cumpărat două delniţe fără rumâni de la Comană pârcălăboaia şi fiica ei, Maria[41]. Trei zile mai târziu, Stan şi Maria, fiica lui Cernat pârcălab, i-au vândut tot lui Trufanda partea lor de ocină, cu 20 de galbeni[42].

La 13 februarie 1632, mai mulţi moşneni din Ioneşti s-au vândut rumâni, împreună cu părţile lor de moşie, Mariei, soţia lui Trufanda vistier[43]. Vânzările moşnenilor ca rumâni, de asemenea Mariei, vor continua şi la 20 februarie 1632[44], însă, de această dată ei nu-şi vor înstrăina şi părţile de moşie. Acelaşi lucru se va întâmpla şi la 9 martie 1650[45]. La 20 iulie 1650, Matei Basarab întăreşte lui Iordache postelnic Pârşcoveanu stăpânirea asupra părţilor de moşie Ioneşti şi Vaideiaşi, şi cu rumânii de pe ele, cumpărate de la Elina, fiica lui Staico din Vaideieşti cu 100 de galbeni, în anul 1628[46]. La 18 februarie 1654, Vlad din Ioneşti şi fiii săi – Neculai, Stancu şi Vişan – s-au vândut rumâni lui Iordache Pârşcoveanu, împreună cu părţile lor de moşie[47]. La 2 mai 1654 şi 6 mai acelaşi an, Constantin Şerban confirmă lui Iordache al doilea postelnic stăpânirea asupra satelor Ioneşti şi Vaideiaşi[48]. La 13 iulie 1654, Radu şi Dragiul, fiii lui Stan, îi adeveresc lui Iordache Pârşcoveanu postelnic că au venit la ei mai mulţi rumâni din Ioneşti, care le-au cerut să-i susţină în încercarea lor de a se elibera din rumânie. Primii s-au adresat lui Constantin Şerban, susţinând că ei i-au răscumpărat din rumânie pe rumânii din Ioneşti. După ce a cercetat, împreună cu divanul, cărţile puse la dispoziţie de către reclamanţi, domnitorul a poruncit ca rumânii din Ioneşti să rămână în continuare în stăpânirea

[37],DRH, vol. XXII, p. 170.
[38] *Ibidem*, p. 478-479.
[39] *Ibidem*, vol. XXIII, p. 288.
[40] *Ibidem*, p. 517-518.
[41] *Ibidem*, vol. XXI, p. 140.
[42] *Ibidem*, p. 141.
[43] *Ibidem*, vol. XXIII, p. 510-511.
[44] *Ibidem*, p. 514-515.
[45] *Ibidem*, vol. XXXV, p. 100-101.
[46] *Ibidem*, p. 252.
[47] *Catalogul documentelor Ţării Româneşti din Arhivele Naţionale*, vol. VIII, p. 34.
[48] *Ibidem*, p. 66-67.

lui Iordache Pârşcoveanu[49]. Probabil, satul a rămas în stăpânirea boierilor Pârşcoveni până la sfârşitul secolului al XVIII-lea, când acesta a trecut în posesiunea altor familii boiereşti, în urma căsătoriei reprezentanţilor acestora cu fiicele lui Ştefan Pârşcoveanu.

Deduleştii[50] din Vlaşca au ajuns în proprietatea familiei boiereşti Pârşcoveanu la 20 iulie 1626, când Alexandru Coconul întăreşte lui Trufanda vistier satul, în urma unei judecăţi pe care a avut-o cu Gheorghe căpitanul şi Sima din Târşor, care pretindeau că le aparţine[51]. A avut aceeaşi evoluţie socială ca a satului Ioneşti.

Boierii Pârşcoveni au avut mai multe proprietăţi şi în judeţul Dâmboviţa.

Satul **Lungii**[52] sau **Secăturile** (Dâmboviţa) a intrat în stăpânirea lor la 9 aprilie 1602, când Simeon Movilă întăreşte lui Pană mare vistier, străbunicul lui Iordache Pârşcoveanu, şi fiilor lui, stăpânirea asupra unei părţi din satul Lungi, cumpărate de la Neaga vorniceasa, cu 180 de galbeni[53]. Stăpânirea lui Pană mare vistier asupra acestui sat este confirmată şi de către Radu Mihnea, la 2 noiembrie 1611[54]. La 17 noiembrie 1613, Radu Mihnea întăreşte lui Vasile al doilea vistier satul Lungi cu rumâni, pe care îl primise de la socrul său, Pană vistier, în urma căsătoriei cu Catrina[55]. Stăpânirea asupra acestui sat îi este reconfirmată de acelaşi domnitor, la 20 noiembrie 1613[56]. La 21 octombrie 1616, Alexandru Iliaş întăreşte Catrinei, fata lui Pană vister, satul Lungi[57], împreună cu rumânii. La 10 iunie 1625, Alexandru Coconul îi reconfirmă Catrinei satul Lungi, în urma unei judecăţi pe care o avusese cu o nepoată a Neagăi, care pretindea că moşia ar fi fost a ei. În urma cercetării cărţilor puse la dispoziţie de Catrina, domnul a hotărât ca moşia să-i rămână acesteia[58]. La 9 aprilie 1654, Constantin Şerban

[49] *Ibidem*, p. 131.

[50] Este menţionat într-un zapis din iunie 1592, prin care Bălănel a cumpărat de la Niaciul, Radu şi Cârstian 8 stânjeni din moşia Deduleşti, „de în hotarul Poenarului însă din partea Lăliască, de în apa Buzăului până în drumul Săpatului" cu 1.700 de aspri (DIR, B, veac, XVI, vol. VI, p. 48-49).

[51] DRH, vol. XXI, p. 239.

[52] Este menţionat într-un hrisov, emis la 18 iunie 1510, când Vlad cel Tânăr întăreşte lui Stoica mare pitar şi fiilor săi ocină în Lungi, cumpărată de la Drăgaie, fiica lui Neagoe, cu 600 de aspri (DIR, B, veac XVI, vol. I, p. 62). La 27 februarie 1586, Mihnea Turcitul confirmă lui Mitrea mare vornic şi soţiei sale, Neaga, stăpânirea asupra satului Lungii şi asupra ţiganilor (DIR, B, veac XVI, vol. V(1581-1590), Bucureşti, Editura Academiei Române, 1952, p. 228). La 28 decembrie 1595, Mihai Viteazul întăreşte Mitropoliei satul Lungii, dăruit de Mitrea vornic şi soţia sa, Neaga (DIR, B, veac XVI, vol. VI (1591-1600), Bucureşti, Editura Academiei Române, 1953, p. 193-194). Acelaşi domnitor reîntăreşte această danie şi la 1 iulie 1597. În documentul din acest an se menţionează că jupâniţa Neaga se înţelesese cu mitropolitul Eftimie ca, atunci când va dori, ea să aibă dreptul să stăpânească jumătate din sat, iar Mitropolia cealaltă jumătate (*ibidem*, p. 281).

[53] DIR, B, veac. XVII, vol. I, p. 33-34.

[54] DIR, B, veac. XVII, vol. II, p. 19.

[55] *Ibidem*, p. 223-224.

[56] *Ibidem*, p. 225-227.

[57] DIR, B, veac. XVII, vol. III, p. 43.

[58] DIR, B, veac. XVII, vol. IV, p. 519-520.

întăreşte lui Iordache Pârşcoveanu al doilea postelnic stăpânirea asupra satului Lungii[59]. La 15 mai 1654, Constantin Şerban îi reconfirmă lui Iordache Pârşcoveanu al doilea postelnic autoritatea asupra satului Lungii, pe care îl moştenise de la străbunicul său, Pană vistier. Cel din urmă îl cumpărase – împreună cu rumânii, morile şi bălţile – de la Neaga Mitroae, cu 180 de ughi şi 40 de zolţi de aur. În timpul domniei lui Matei Basarab, atunci când Iordache se afla în Moldova, satul a ajuns în stăpânirea lui Marco armaş. După moartea lui Marco, Iordache s-a judecat pentru el cu fiii celui dintâi şi cu Negoiţă Tătăranul paharnic. Domnitorul Matei Basarab a desemnat şase boieri din divan să se deplaseze la faţa locului şi să cerceteze care dintre cele două părţi are dreptate. Boierii, analizând cărţile puse la dispoziţie de către Iordache, au confirmat că satul este al său, fiind moştenit de la Pană vistier[60]. La 11 mai 1673, satul a fost întărit lui Matei postelnic, fiul lui Iordache stolnic. În anul următor acesta îi vinde partea sa de sat lui Pârvu Cantacuzino[61].

Numeroasele moşii – deţinute în judeţele Olteniei, dar şi din restul Ţării Româneşti – demonstrează atât calitatea lor de mari boieri (stăpâni funciari), cât şi rolul economic şi social foarte important, pe care l-au jucat în societatea românească.

LES PROPRIÉTÉS FONCIÈRES DES BOYARDS PÂRŞCOVEANU

(*Résumé*)

Nés a Pârşcoveni, les boyards Pârşcoveanu sont attestés pour la premiere fois dans le XVIIe siecle quand les documents signalent Trufanda sénéchal.

Maîtres d'un important patrimoine foncier, les boyards Pârşcoveanu ont essayé par le biais des stratégies matrimoniales s'insérer aux autres familles avec une ancienne et haute origine. L'existence de ce domaine foncier est démontrée par des nombreux testaments, actes dotaux, cadastres, des excellents témoignages pour l'histoire sociale de la famille olténienne.

Cette famille seigneuriale a eu des propriétés foncieres dans les districts: Dolj, Gorj, Mehedinţi Romanaţi, Olt, Dâmboviţa,

Leur propriété d'origine et le lieu d'affirmation socio-économique et politique a été Pârşcoveni, situé au disctrict Romanaţi, aujord'hui Olt.

L'analyse de leur patrimoine foncière s'avère intéressante pour reconstituer le statut, le prestige économique et social dont cette famille jouissait dans la société roumaine.

Mots-clefs: boyard, propriété fonciere, maîtres, heritage, district.

[59] *Catalogul documentelor Ţării Româneşti din Arhivele Naţionale*, vol. VIII, p. 52.

[60] *Ibidem*, p. 76-77.

[61] *Dicţionar istoric al judeţului Dâmboviţa* (coord. Nicolae Stoicescu, Mihai Oproiu), Târgovişte, 1983, p. 148.

REPERE CULTURALE DIN EVUL MEDIU ÎN JUDEŢUL OLT[*]

GHEORGHE GHIŢURIN[*]

Edificiile atestate pe teritoriul judeţului Olt – ctitorii domneşti şi boiereşti – sunt centre de cultură[1]. Construcţiile arhitecturale bisericeşti, din această zonă, sunt „solidare cu spaţiul naţional, cu evenimentele istorice, cu frământările şi înnoirile din viaţa laică”[2].

Aceste ctitorii, pe lângă destinaţia cultică şi de formare spirituală a credincioşilor, au mai putut servi, în vremuri tulburi şi de restrişte, ca refugiu şi ascunzători fortificate împotriva deselor invazii şi jefuiri, care s-au produs aici aproape pe toată durata Evului Mediu. În toate aceste momente de cumpănă, ţăranii autohtoni din Olt au găsit în biserici şi în mănăstiri sprijinul ideologic „în stare să-i ajute în luptele lor de zi cu zi”[3].

Construcţiile locaşurilor noastre spirituale din epoca feudală erau intens promovate de către domnitorii Ţării Româneşti, văzându-se în realizarea lor adevărate „cetăţi ale conştiinţei de sine a neamului şi vetre unde se păstra, încifrat pentru duşmani, dar limpede pentru pământeni, mesajul speranţei în victoria deplină”[4].

Iată ce spunea Gheorghe M. Ionescu, în legătură cu misiunea bisericilor şi a mănăstirilor: „Locaşul sfânt al credinţei servea ca loc de scăpare al apărătorilor ţării, ca adăpost călătorului, loc de linişte celui slab, loc pentru şcoală şi spital, loc unde se fac pomeniri şi unde se ajută oamenii săraci ori unde se botează şi se căsătoreşte omul”[5]. Acelaşi autor era de părere că, din banii şi prinoasele deţinute prin strădania administratorilor bisericeşti s-au putut ajuta chiar şi oştile ţării.

Dacă este să ne referim, într-un mod exclusiv teologic, la rolul fundamental al locaşului de cult, prin săvârşirea slujbelor religioase în sfintele biserici, la care participau şi participă poporul lui Dumnezeu, se păstrează atât unitatea

---

[*] Articolul face parte din lucrarea de doctorat, intitulată *Ctitorii domneşti şi boiereşti din judeţul Olt, ridicate până în secolul al XIX-lea*.

[*] Doctorand al Universităţii „Valahia” din Târgovişte; e-mail: alin_ghiturin@yahoo.com

[1] Barbu Theodorescu, *Schiţă pentru o istorie a culturii în Oltenia*, în „M.O.”, nr. 7-8/1970, p. 867.

[2] Dan Ciachir, *Cronica ortodoxă*, vol. II, Iaşi, Editura Timpul, 1997, p. 15.

[3] Andre Scobeltzine, *Arta feudală şi rolul ei social*, traducere de Cornelia Referendaru Şerbănescu, Bucureşti, Editura Meridiane, 1979, p. 206.

[4] Dan Zamfirescu, *Cultura română – sinteză europeană*, Chişinău, Editura „Litera Internaţional”, 2002, p. 62.

[5] Gheorghe M. Ionescu, *Influenţa culturei greceşti în Muntenia şi Moldova cu privire la biserică, şcoală şi societate (1359-1873)*, Bucureşti, 1900, p. 79.

interioară, cât şi cea din afară. Arta, care se găseşte din belşug pe sfintele noastre edificii, „are ca scop să unească cele văzute cu cele nevăzute, cele dumnezeieşti cu cele omeneşti, ca omul să poată ajunge la dumnezeire”[6]. Din punctul acesta de vedere, omul se poate considera „împlinit” prin părtăşia sa la viaţa cu Dumnezeu, iar problemele, numite „cumpene ale vieţii”, pot fi trecute mai uşor de acesta, nădăjduind în ajutorul şi iubirea divină. O astfel de concepţie poate o va fi având şi omul Evului Mediu, când găsea în biserică şi în Dumnezeu un sprijin de necontestat.

Trebuie menţionat faptul că, împletirea artei în cult, prin participarea sa la redarea frumuseţii celor netrecătoare, denotă o puternică legătură între cult şi cultură, aceasta fiind „firească, complexă, dar şi de nezdruncinat”[7].

Începuturile culturale în judeţul Olt, ca de altfel în întreaga Ţară Românească, sunt legate de cuceririle turceşti de la sud de Dunăre, cele care nu au făcut decât să mobilizeze intelectualitatea bulgărească şi sârbească către ţara noastră, astfel că, mulţi grămătici şi teologi slavi aduceau în mănăstiri nenumărate „relicve de sfinţi şi manuscrise de mare preţ”[8]. În aceste condiţii, apărarea creştinătăţii în faţa pericolului otoman devenea, pentru conducătorii noştri, „o politică pe termen lung”[9], ce necesita implicări fără echivoc şi imperative în susţinerea centrelor creştine ortodoxe din Balcani, documentele vremii atestând aceste strânse legături ale spiritualităţii noastre cu cele ale lumii slavone.

Odată cu începuturile organizării eclesiale în ţara noastră, s-a remarcat decisiv în cultura şi spiritualitatea poporului nostru o influenţă slavă, care a avut un rol hotărâtor şi benefic, bisericile, şi chiar cancelariile domneşti, întrebuinţând, preponderent, ca limbă oficială, limba slavonă. Astfel, nu întâmplătoare sunt preocupările culturale din viaţa religioasă, în care se opta, cu precădere, pentru redarea unei literaturi pur slavone, mai ales între secolele XV-XVII.

O activitate clară şi intensă de pregătire a cadrelor preoţeşti din Ţara Românească, încă din secolele XIV-XV[10], dovedeşte sigur că „mugurii” intelectualităţii româneşti se pregăteau să înflorească în „buchetul” culturii de la noi.

Pentru a răspunde diferitelor nevoi administrative, ce necesitau consemnarea unor acte care să aibă valoare de moştenire pentru posterioritate, hotărnicirea acestora se făcea de către grămătici, dieci sau funcţionari ai cancelariilor domneşti, şcoliţi pe lângă biserici şi mănăstiri, episcopii şi mitropolii[11]. Tot de

[6] Teodor Ciontu, *Locaşul bisericesc, locaş al mântuirii şi sfinţirii oamenilor*, în „Analele Universităţii din Craiova”, Seria Teologie, anul II, nr. 2/1997, Craiova, Editura Universitaria, p. 173.

[7] Mihai Vladimirescu, *Dimensiunea culturală a vieţii spirituale*, în „Analele Universităţii din Craiova”, Seria Teologie, anul II, nr. 2/1997, Craiova, Editura Universitaria, p. 67.

[8] P. P. Panaitescu, *Contribuţii la istoria culturii româneşti*, ediţie îngrijită de Silvia Panaitescu, prefaţă, note şi bibliografie de Dan Zamfirescu, Bucureşti, Editura Minerva, 1971, p. 17.

[9] Arhim. Ciprian, *Binecredinciosul voievod Neagoe Basarab*, în „M.O”, anul XXXVII, nr. 11-12/1985, p. 768.

[10] Ştefan Bârsănescu, *Pagini nescrise din Istoria Culturii româneşti (sec. X-XVI)*, Bucureşti, Editura Academiei Româme, 1971, p. 103.

[11] Gheorghe M. Ionescu, *op. cit.,* p. 113.

aici, se recrutau viitorii preoţi, dar şi aşa-numiţii „secretari" şi administratori ai averilor private ale boierilor.

Una dintre cele mai renumite şcoli ale Ţării Româneşti, în care se studia slavona, este cea de la mănăstirea Bistriţa Olteană, pe la care au trecut mai mulţi iubitori de carte şi învăţătură din judeţul Olt. Între aceştia apare menţionat numele lui „Mihail, grămătic din Bobeşti din Romanaţi"[12], apoi cel al lui Dumbravă din Dobriceni şi al lui Ianăşi din Greci (amândoi studiind aici pe la sfârşitul secolului al XVII-lea)[13]. Un altul, „Luţu, dascăl ot Vai de Ei"[14], realizează, în 1789, o frumoasă miniatură artistică.

Până către începutul secolului al XVII-lea, predarea şi învăţarea limbii slavone era activitatea de bază a şcolilor din Ţara Românească. În fapt, cultura slavo-bizantină dispare complet în a doua jumătate a secolului al XVII-lea, locul ei fiind luat de cea naţională, cu precizarea că limba română, utilizată în documentele oficiale, în cultul bisericesc şi în literatura autohtonă, se scria prin alfabetul chirilic până în veacul al XVIII-lea[15].

Amploarea utilizării limbii române în cultul bisericesc se constată odată cu urcarea pe tronul mitropolitan al Ungrovlahiei a lui Ştefan (1659-1662) şi a urmaşului acestuia, Teodosie, acesta din urmă fiind cel care traduce, pentru prima oară în româneşte, Simbolul Credinţei (Crezul Ortodox)[16].

Este adevărat că, acestei perioade feudale, până în secolul al XVII-lea, îi sunt caractersitice anumite concepţii politico-sociale, exprimate „sub formă de norme de drept prin pravile şi nomocanoane"[17], de multe ori urmărindu-se modalitatea drastică de a exploata, în aşa fel încât masele să se supună fără cârtire stăpânirilor.

Gheorghe Rădulescu şi Ion M. Negreanu considerau că, în secolul al XVIII-lea se tipăreau foarte multe cărţi, însă la noi cultura era „încă într-un stadiu înapoiat, ea nefiind un bun al maselor, ci servind numai unei anumite clase"[18]. Astfel, după opinia lor, mai toate cărţile care apăreau aveau un caracter teologic, fiind scoase pentru a răspunde nevoilor bisericeşti.

Nu putem fi de acord cu afirmaţia celor doi, mai ales că se articulează această părere a lor, punându-se în discuţie alierea instituţiei bisericii cu sistemul feudal de conducere, fapt pentru care înseşi tipăriturile româneşti se aflau sub

[12] P. P. Panaitescu, *op. cit.,* p. 55.

[13] Veniamin Micle, *Şcoala mănăstirească de la Bistriţa în cultura românească*, Râmnicu-Vâlcea, Editura Almarom, 2004, p. 26.

[14] *Ibidem*, p. 33.

[15] P. P. Panaitescu, *op. cit.,* p. 43.

[16] Gheorghe M. Ionescu, *op. cit.,* p. 116.

[17] *** *Coloana infinitului*, vol. I. *Cugetări şi reflecţii din cultura română de la origini până la 1848*, ediţia a II-a (ediţie alcătuită, prefaţă, indici şi note de pr. Al Stănciulescu-Bârda), Parohia Malovăţ, Editura „Cuget Românesc", 2008, p. 6 (în continuare se va cita: *** *Coloana infinitului*, vol. I).

[18] Gheorghe Rădulescu, Ion M. Neagreanu, *Însemnări din trecutul unei tipografii şi cultura olteană*, Craiova, Comitetul de Cultură şi Artă al municipiului Craiova, 1969, p. 14.

monopolul bisericii. Ori, Biserica Ortodoxă din Ţara Românească a Evului Mediu, aşa cum o descoperim în istoria noastră, este un liant între popor şi conducerea ţării, ea arătând, faţă de clasa dominantă, o atitudine moderatoare şi, în acelaşi timp, preventivă. Este de înţeles neimplicarea radicală a instituţiei eclesiale în guvernarea feudală, deoarece însăşi morala teologică ortodoxă îndeamnă la „supunere" faţă de „înaltele stăpâniri", articulată şi de cuvintele biblice: „Daţi Cezarului, cele ce sunt ale Cezarului şi lui Dumnezeu, cele ce sunt ale lui Dumnezeu".

Pe de altă parte, toate cărţile bisericeşti tipărite erau un bun comun, atât pentru episcopi şi preoţi, cât şi pentru pătura intelectuală a boierilor şi domnitorilor, dar şi pentru întreaga masă a populaţiei autohtone – e adevărat, neştiutoare de carte –, dar care sorbea cu multă dragoste şi bucurie fiecare cuvânt rostit din filele cărţilor de cult la slujbele divine.

Opinia noastră este că, aceste tipărituri teologice sunt deschizătoare de drumuri pentru ceea ce va însemna educaţia şi cultura poporului român. Mai trebuie specificat faptul că, atitudinea bisericii în raport cu această concepţie a dorinţei de stăpânire a păturii boierilor medievali, era una de reconciliere şi de recomandare spre o mai mare aplecare a acestora spre popor şi spre cei săraci, în general[19].

Ca o concluzie la cele expuse mai sus, „cultura creştină nu este restrictivă"[20], aşa cum remarcă destoinicul cunoscător al culturii româneşti, Dan Ciachir.

Odată cu domnia lui Constantin Brâncoveanu, acest „apusean în veşminte orientale"[21], elita românească descoperă noi valenţe în domeniul cultural, lăsându-se surprinsă de dinamismul noilor idei.

Tipografia, întrebuinţată la noi pentru prima oară de către călugărul Macarie, pe la începutul secolului al XVI-lea, capătă noi valenţe „prin dărnicia şi iubirea de cultură a lui Brâncoveanu, cum şi prin inteligenţa şi hărnicia lui Antim Ivireanul"[22], astfel că, pe la începutul secolului al XVIII-lea se constată o dorinţă arzătoare a clerului şi credincioşilor Ţării Româneşti pentru utilizarea cărţilor de cult în limba română.

Până la momentul acesta decisiv al culturii româneşti, preoţilor şi credincioşilor ţărani, neştiutori de carte, le era foarte greu să înţeleagă efectiv slujba divină, deoarece utilizarea cărţilor şi a limbii slavone în cult crea mari dificultăţi propăşirii spirituale a celor din neamul nostru.

Iată, de exemplu, ce constata un călător italian, venit în Ţara Românească pe la sfârşitul secolului al XVI-lea: „Au multe mănăstiri frumoase de călugări, din ordinul Sfântului Vasile, cu venituri din moşii şi mori. Au multe

[19] *** *Coloana infinitului*, vol. I, p. 9.
[20] Dan Ciachir, *op. cit.,* p. 18.
[21] *Ibidem,* p. 221.
[22] Gheorghe M. Ionescu, *op. cit.,* p. 51.

biserici îngrijite de preoţii lor, oameni cu prea puţină carte, care-şi păstrează ritul lor mai mult prin tradiţie decât prin carte”[23].

Meritul acumulărilor acelor „câteva” cunoştinţe, pe care le deţinea ţăranul român medieval, despre Dumnezeu, despre cinstirea Bisericii şi a sfinţilor şi despre împlinirea datoriilor moral-creştine, îi aparţine neîndoielnic preotului de parohie, căci, de multe ori, învăţătura oamenilor medievali era auzită şi receptată direct din predica acestuia.

Odată cu venirea fanarioţilor la conducerea Ţării Româneşti, prin introducerea limbii greceşti la mănăstirile închinate, dar şi în societatea înaltă a boierimii, limba românească în curs de afirmare va fi „înăduşită pentru un veac şi mai bine”[24] de aceste influenţe cu dorinţe expansionist-administrative. Totuşi, limba română se afirmă prin cărţile necesare ritualului bisericesc. Înşişi grecii îi ajută pe români la traducerea unor cărţi din limba lor în limba română. Constantin Cantacuzino l-a ajutat pe Radu Greceanu să traducă „Pravoslavnica Mărturisire a lui Petru Movilă”, tipărită la Buzău în 1692[25].

După anul 1775, paralel cu pătrunderea curentului Revoluţiei franceze, activitatea filantropică a bisericii româneşti este preluată şi organizată de către Stat. Această situaţie era doar teoretică, căci banii încasaţi pentru ajutorarea săracilor erau întrebuinţaţi de boierii din Divan în alte scopuri[26]. Practic, tot biserica se implica mai mult în acţiunile caritabile, căci ea însăşi, ca instituţie, avea prevăzute aceste aspecte fundamentale ale iubirii, ajutorării şi asistenţei sociale a credincioşilor. Către sfârşitul secolului al XVIII-lea şi începutul celui următor, în cultura românească se instaurează o nouă etapă, numită „de emancipare naţională”[27], caracterizată prin puternicele încrengături şi idei adoptate din mediul occidental. Odată cu pătrunderea curentului iluminist şi în centrele intelectuale de la noi din ţară, începe să se nască mentalitatea că omul nu este singur, ci, din contră, prin unitate în colectivitate, întregul mediu social va avea de câştigat[28]. Tot acum şi spiritul patriotic evoluează.

Traseul cultural al ţinutului judeţului Olt, cum am şi menţionat mai sus, în mare parte este asemănător cu cel din Ţara Românească. Locaşurile de cult din acest judeţ acţionau şi în virtutea poruncii scripturistice de ajutorare a aproapelui, depunând o intensă activitate filantropică, concretizată prin împăr-

[23] *Călători străini despre ţările române,* vol. III, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1971, p. 18.

[24] Gheorghe M. Ionescu, *op. cit.,* p. 99.

[25] *Ibidem.*

[26] Constantin Pătuleanu, *Filantropia creştină între istorie şi actualitate*, în „Studii”, nr. 3/2005, Craiova, Editura Mitropoliei Olteniei, p. 128.

[27] Claudiu Constantin Cotan, *Ortodoxie şi etnicitate în spaţiul sud-est european la sfârşitul secolului al XVIII-lea şi în prima jumătate a secolului al XIX-lea,* în „Analele Universităţii din Craiova”, Seria Teologie, anul II, nr. 2/1997, Craiova, Editura Universitaria, p. 121.

[28] *** *Coloana infinitului*, vol. I, p. 17.

ţirea de haine, încălţăminte, mâncare, bani şi alte daruri[29]. În incinta acestora, sau chiar în apropierea lor, prin osârdia preoţilor învăţători s-au înfiinţat şcoli pregătitoare pentru copiii dornici de învăţătură.

Deşi nu avem referinţe concrete, până în secolul al XVII-lea, despre existenţa unor şcoli care să fi activat în ţinuturile judeţului Olt, totuşi, îi considerăm pe învăţaţii mai sus menţionaţi ca fiind din zona noastră, cei care au studiat la mănăstirea Bistriţa, ce vor fi devenit dascăli renumiţi şi intens implicaţi în procesul de formare şi educare a populaţiei din Câmpia Romanaţiului.

Însemnarea, care se află pe o cărămidă din faţada sudică a locaşului de cult de la mănăstirea Căluiu, ne face dovada existenţei unei vechi şcoli în chiliile acestei mănăstiri în secolul al XVII-lea, unde se învăţa scrisul şi cititul. Iscălitura ne dezvăluie numele grămăticului, Stoica[30].

Trebuie amintită şi legătura de rudenie a lui Teodosie Rudeanu, cronicarul oficial al lui Mihai Viteazul, cu Stroe Buzescu, unul dintre ctitorii de la Căluiu[31], care va fi avut strânse relaţii culturale şi va fi împrumutat multe dintre învăţăturile sale monahilor de la această mănăstire.

Se ştie de râvna egumenilor şi călugărilor de la Căluiu în promovarea culturii, căci din documentele vremii, îi aflăm menţionaţi pe o serie de grămătici şi copişti de zapise şi acte oficiale. Pe o carte de cult se aminteşte, de către dascălul Chiril, că la 31 august 1791, Mihai (care ajunge mai apoi grămătic) învaţă carte „la mine, la Sfânta Mănăstire Căluiu”[32].

Fondul bogat de carte, care i-a aparţinut bibliotecii existente la 1764 la mănăstirea Clocociov, ne relevă că şi aici, în incinta acestui ansamblu, s-a desfăşurat o puternică activitate culturală şi, mai mult ca sigur, fiinţa şi o şcoală educativă pentru formarea slujbaşilor şi a celor doritori de carte şi învăţătură. De la vieţuitoarele mănăstirii aflăm că, aici ar fi lucrat şi renumitul cărturar Naum Râmniceanu, cel care a scris o interesantă „Cronică”, tipărită la Blaj.

Despre existenţa unui învăţământ organizat, în judeţul Olt, se poate vorbi abia din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, atestat de actul de la 9 februarie 1777, prin care domnitorul Alexandru Ipsilanti aminteşte de şcolile „din cele cinci judeţe ale Olteniei”[33]. Cu siguranţă, marea şcoală a judeţului nostru era chiar în reşedinţa ţinutului, adică în Slatina, şi funcţiona cu un „mare dascăl”, plătit anual din fondurile Episcopiei Râmnicului[34].

---

[29] Constantin Pătuleanu, *art. cit.,* p. 122.

[30] Veniamin Micle, *Istoricul Sfintei Mănăstiri Căluiu*, Sfânta Mănăstire Bistriţa, Eparhia Râmnicului, 2011, p. 19 (în continuare se va cita: Veniamin Micle, *Istoricul Sfintei Mănăstiri Căluiu*).

[31] George Firănescu, *Scriitori români clasici şi Craiova*, în vol. „Rezonanţe culturale oltene”, Craiova, Comitetul pentru Cultură şi Artă al judeţului Dolj, 1971, p. 30.

[32] Veniamin Micle, *Istoricul Sfintei Mănăstiri Căluiu*, p. 20.

[33] Dumitru Stoica, *Începuturi ale învăţământului în Craiova*, în vol. „Rezonanţe culturale oltene”, Craiova, Comitetul pentru Cultură şi Artă al judeţului Dolj, 1971, p. 295.

[34] *Ibidem,* p. 299.

O altă şcoală organizată era în Caracal, pe moşia boierului Constantin Filipescu, amintită în documentul din 14 mai 1793, în care locuitorii acestui oraş erau obligaţi să susţină financiar un „dacăl cu plată", pentru învăţătura copiilor[35].

Într-un document, din 25 septembrie 1798, apare menţionată o altă şcoală „de învăţătură pentru luminarea copiilor"[36], pe moşia Cojeşti din Romanaţi, a Ruxandrei Hangerli, ce se întreţinea din „vinericiul de la 12 popoare de pe moşia domnească din Caracal"[37]. Şcoala fusese construită în apropierea bisericii, iar copiii care învăţau aici nu plăteau nimic.

Către sfârşitul secolului al XVIII-lea şi începutul celui următor, constatăm un aflux al tinerilor ce se voiau şcoliţi, provenind mai ales din partea boierilor locali, care-şi trimiteau odraslele la studiu în diferite centre din ţară sau chiar din străinătate.

Astfel, remarcăm puternica legătură a locuitorilor din judeţul Olt cu instituţiile de învăţământ din afara hotarelor Ţării Româneşti. În acest sens, pe la 1793 o anume Ilinca, de neam nobil, din Caracal, îl trimisese la studiu pe fiul său, Amzuţă, în localitatea Sibiu. Tot din Caracal, în aceeaşi localitate, Sibiu, pleacă şi Dinică, nepotul boierului Constantin Brăiloiu[38].

Interesant de menţionat este şi faptul că, pe lângă apariţia şcolilor de pe lângă mănăstiri, existau şi spitale de întrajutorare a persoanelor aflate în neputinţe şi boli. Se cunoaşte că, spre exemplu, la mănăstirea Brâncoveni exista un spital pe lângă bolniţa mănăstirii, aflat sub îngrijirea şi supravegherea binecredinciosului domnitor Constantin Brâncoveanu[39]. De-a lungul secolelor, acţiunile „caritative", întreprinse de biserica ortodoxă din judeţul Olt, se desfăşurau firesc, aproape instinctiv, ele întărind renumele generozităţii bisericii noastre[40].

Biserica, şcoala şi spitalul sunt cele trei instituţii fundamentale, aflate într-un strâns raport de conlucrare, care slujesc la educarea, formarea, disciplinarea personalităţii umane şi la vegherea individului de a vieţui întru sănătate trupească şi sufletească. Se pare că, înaintaşii noştri au înţeles dintru început această puternică legătură între cele trei, ce pot fi considerate valori coordonatoare, incontestabile, ale promovării culturii româneşti.

Dintre **personalităţile culturale ale judeţului Olt**, menţionate în documentele timpului, în satul Brâncoveni apare, ca scriitor de documente oficiale, Albul diaconul, la 1557[41]. Apoi, îl amintim pe Gheorghe, grămăticul din

[35] Nicolae Andrei, Gheorghe Pârnuţă, *Istoria învăţământului din Oltenia*, vol. I, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1977, p. 115.

[36] *Ibidem,* p. 119.

[37] *Ibidem*.

[38] Mugur Andronic, *Contribuţii cultural-ortodoxe medievale la formarea conştiinţei unităţii naţionale la români*, Suceava, Societatea Culturală „Ştefan cel Mare", 2002, p. 66-67.

[39] Constantin Pătuleanu, *art. cit.,* p. 123.

[40] Dan Ciachir, *op. cit.,* p. 274.

[41] Nicolae Andrei, Gheorghe Pârnuţă, *op. cit.,* p. 62.

„scaunul Caracălului”[42], cel care scrie, la data de 18 ianuarie 1598, un hrisov al lui Mihai Viteazul.

În primele decenii ale secolului al XVII-lea, pe documentele oficiale ale timpului constatăm existenţa a numeroşi scriitori de acte şi ştiutori de carte din judeţul Olt: Gheorghe logofăt din Fălcoi; Mihai logofăt din Dobrosloveni; Dragomir vel armaş din Vaideei; Pârvu Postelnic din Căzăneşti; Mihai paharnic din Brâncoveni şi mulţi alţii[43].

Un monah pe nume Nicolae, de la mănăstirea din Brâncoveni, copia în româneşte, pe la anul 1691, „Viaţa patriarhului Nifon”, scrisă de către Gavriil, protosul de la Muntele Athos. Cartea fusese tradusă din slavoneşte în româneşte de ieromonahul Anania, de la Bistriţa[44]. Acelaşi Nicolae mai copia alte două opere religioase, un „Molitfelnic slavo-român”, la 1692, şi o scriere eshatologică, numită „Vămile văzduhului”[45].

În general, monahii copişti lucrau pentru nevoile liturgice ale comunităţii bisericeşti, copierea de carte religioasă fiind o preocupare cu lungă tradiţie[46].

Fraţii Greceni, Radu şi Şerban, autorii traducerii cărţii „Mărgăritarele” (Bucureşti 1691)[47], sunt fii ai unui modest proprietar din satul Greci-Olt, aceştia numărându-se printre personalităţile culturale ale judeţului Olt, care s-au ridicat decisiv „datorită meritelor cărturăreşti”[48]. În prefaţa ediţiei mai sus menţionate, dedicată domnitorului Constantin Brâncoveanu, se amintea de importanţa cunoaşterii pentru binele comun al tuturor: „Ce lucru mai bun şi mai dumnezeiesc supt soare iaste (...) decât binele şi folosul de opşte. Ce lucru mai slăvit şi mai lăudat în lume iaste decât din neştiut a face ştiut...”[49].

La 1688, fraţii Greceanu traduc în româneşte[50], pentru prima oară, „Sfânta Scriptură”, iar Radu Greceanu este şi autorul cronicii lui Constantin Brâncoveanu[51].

O frumoasă activitate culturală a desfăşurat-o renumitul profesor al lui Dimitrie Cantemir, Ieremia Cacavela, la mănăstirea Păvliceni din judeţul Olt, cel care a şi fost egumen, pentru o perioadă, la această vatră de spiritualitate. Aici el

[42] *Ibidem.*

[43] Vezi nota 166 din Nicolae Andrei, Gheorghe Pârnuţă, *op. cit.,* p. 94.

[44] Veniamin Micle, *Şcoala mănăstirească de la Bistriţa în cultura românească*, p. 25.

[45] Mario Ruffini, *Aspetti della cultura religiosa ortodossa romena medievale (secoli XIV-XVIII)*, Roma, Editrice Nagard, 1980, p. 114.

[46] Mugur Andronic, *op. cit.*, p. 27.

[47] Ştefan Ionescu, *Epoca brâncovenească. Dimensiuni politice. Finalitate culturală*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1981, p. 171.

[48] Alexandru Duţu, *Sinteză şi originalitate în cultura română (1650-1848)*, Bucureşti, Editura Enciclopedică Română, 1972, p. 94.

[49] Ştefan Ionescu, *op. cit*., p. 171.

[50] P. P. Panaitescu, *op. cit.,* p. 349.

[51] *Ibidem*, p. 363.

se va fi ocupat cu siguranţă de educarea confraţilor săi monahi, dar şi de instruirea câtorva tineri doritori de învăţătură[52].

Printre cărturarii români din epoca feudală, ce se detaşează indiscutabil prin activitatea cărturărească, este Dimitrie Cantemir, cel care, aşa cum am amintit, a făcut cunoştinţă cu primele sale învăţături sub îndrumarea marelui dascăl Ieremia Cacavela[53]. Cu siguranţă că, ideile lui Dimitrie Cantemir vor fi rezonat şi în mediul intelectual al judeţului Olt, iar concepţiile acestuia despre patriotism, prin păstrarea unităţii istoriei şi a vechilor sale graniţe, depre ridicarea omului pe o treaptă superioară animalităţii sau despre supunerea întru totul voinţei divine, nu fără concursul omului de a-şi exprima libertatea individuală, erau unanim acceptate şi în mediul spiritual din zona noastră.

Dimtrie Cantemir are şi meritul de a fi încurajat cu tărie întrebuinţarea limbii române ca limbă liturgică în exprimarea cultică[54], neuitând nici de limba latină, pe care o folosea în comunicările cu fraţii săi intelectuali din Apus[55]. Ideea sa, unanim acceptată astăzi, era că limba latină trebuie socotită ca limbă fundamentală, creatoare şi ajutătoare poporului nostru, din ea desprinzându-se vechiul grai românesc.

Dintre personalităţile judeţului Olt, ale secolului al XVIII-lea, îl menţionăm şi pe Inochentie, egumen al mănăstirii Brâncoveni şi viitor episcop al Râmnicului, din anul 1727. Ca ierarh, s-a declarat împotriva abuzurilor stăpânirii austrice şi a îndemnat, prin nenumărate scrisori şi pastorale, adresate preoţilor şi credincioşilor, sfătuindu-i pe aceştia să păstreze unitatea naţională şi să preţuiască valorile religioase autohtone[56].

Tot în secolul al XVIII-lea este menţionat Constantin Dimitriveici, născut în comuna Ariceşti-Romanaţi, într-un manuscris regăsit la Blaj, de la mănăstirea Sfânta Treime, ce are scris următoarele: „Acest Hornic (al lui Cantemir) prefăcându-l l-am scris precum se vede eu Constantin robul lui Dumnezeu şi dascăl al şcolii româneşti din Blaj... 1757[57].

După cum se poate observa, judeţul Olt nu a dus lipsă de oameni intelectuali, iubitori ai buchisirii cărţilor şi ai scrisului, care s-au implicat activ în promovarea culturii româneşti din Evul Mediu.

Printre valorile culturale ale epocii feudale din Olt, amintim şi cărţile tipărite în diferite centre ale patriei noastre, regăsite în spaţiul judeţului nostru, pe la diferite locaţii spirituale – parohii şi mănăstiri. Multe dintre ele, întrebuinţate în cultul ortodox al credincioşilor, păstrează aceeaşi valoare artistiscă şi

[52] Veniamin Nicolae, *Ctitoriile lui Matei Basarab,* Bucureşti, Editura Sport-Turism, 1982, p. 169.

[53] Ştefan Resceanu, *Dimitrie Cantemir, apărător al culturii bizantine*, în „Analele Universităţii din Craiova", Seria Teologie, anul II, nr. 2/1997, Craiova, Editura Universitaria, p. 37.

[54] Mario Ruffini, *op. cit*., p. 8.

[55] Dan Zamfirescu, *op. cit.,* p. 37.

[56] Monahia Paraschiv Melania, *Mănăstirea Brâncoveni, vatră de cultură şi civilizaţie,* în „Analele Universităţii din Craiova", Seria Teologie, anul II, nr. 2/1997, Craiova, Editura Universitaria, p. 59.

[57] Al. Lupeanu, *Biblioteca Centrală din Blaj*, în „Boabe de grâu", anul III (1932), nr. 12, p. 617.

originalitate a confecţionării lor, unele remarcându-se în mod deosebit prin ferecăturile lor, cu placa metalică de obicei din argint poleit cu aur, cu figuri şi scene biblice în relief, iar altele, prin gravuri frumoase, prin hârtia trainică şi albă, cu litere curate, mărunte şi atent alese.

În general, mai toate cărţile de cult din judeţul nostru sunt confecţionate după modelul tipăriturilor lui Macarie, cu gravuri ce încadrează textul din prefaţă, remarcându-se culoarea roşie a titlului, a numelor ctitorilor, domnitorilor, mitropoliţilor şi episcopilor, dar şi a meşterilor tipografi. Tot de culoare roşie este şi litera de început a fiecărei pagini a cărţii, iar în anumite situaţii, aceasta este prezentă la începutul fiecărei fraze.

Dintre operele artistice de acest gen, tezaurul cultic al mănăstirilor din Olt păstrează câteva sfinte evanghelii, îmbrăcate în catifea şi ferecate în argint, importante atât pentru cuprinsul şi informaţiile preţioase, ce scot la lumină valoroase date istorice, cât şi pentru frumuseţea decoraţiei exterioare şi, de asemenea, pentru că subliniază rezistenţa materialului confecţionării acestora în decursul veacurilor. Ca exemplu poate fi amintită „Evanghelia" din anul 1682 a lui Şerban Cantacuzino, din timpul mitropolitului Ţării Româneşti, Teodosie, ce se păstrează la mănăstirea Brâncoveni. Cu coperţile ferecate în argint aurit, în care este încadrată distinctiv scena Învierii Domnului, cu pagina din prefaţă frumos gravată cu medalioane de sfinţi, cu scenele judecăţii şi a adormirii Maicii Domnului, care încoronează titlul şi notiţele informative apariţiei Evangheliei, cu stema Cantacuzinilor din pagina 3 şi culminând cu semnătura proprie, din pagina 5, a lui Constantin Vodă-Brâncoveanu, din anul 1701, cartea este considerată a fi una dintre cele mai valoroase tipărituri din judeţului Olt.

Începând cu secolul al XVIII-lea, tot mai multe cărţi de slujbă se editează în limba poporului, multe dintre ele provenind din şcolile râmnicene de la Hurezi, Bistriţa, Govora şi Râmnicu Vâlcea. Fiindcă oamenii „stau în biserică şi nu înţeleg nimic din slujba făcută"[58], cele mai multe cărţi sunt traduse în limba română din slavoneşte şi greceşte. Un rol important în această operă de traducere şi tipărire îi apaţine episcopului Râmnicului, Chesarie, şi dascălului Damaschin, cel care va ajunge mai târziu episcop.

Ediţiile apărute la Râmnic, în decursul secolului al XVIII-lea, sunt curat lucrate, alcătuite din elemente de primă calitate, vădindu-se priceperea meşterilor de aici, grija deosebită şi atenţia lor sporită, pentru ca aceste cărţi să fie trainice şi durabile. Hârtia întrebuinţată la tipărire era adusă fie din ţară (de la Sibiu), fie de la Veneţia, dar poate şi de la Fedeleşoiu, unde era „o moară de hârtie"[59].

Existenţa a numeroase cărţi de cult în judeţul Olt, care au fost tipărite în tipografiile râmnicene, ne face să ne gândim că lucrul acesta a fost posibil şi datorită aproprierii geografice dintre cele două zone, dar şi ca rezultat al apartenenţei spirituale şi teritoriale a locuitorilor din acest judeţ faţă de eparhia

[58] Barbu Theodorescu, *art. cit.,* p. 872.
[59] *Ibidem*, p. 874.

Episcopiei Râmnicului. Prin porunca directă a ierarhilor de aici, parohiile subordonate erau înzestrate cu numeroase cărţi, spre păstrare şi valorificare.

Din unele informaţii, notate pe filele unor cărţi, regăsite în satul Doba, Filaret al Râmnicului, cel care îi urmează în scaunul episcopal lui Gherasim, dăruieşte un număr de 12 minee pentru întrebuinţarea lor în slujbele liturgice.

De la Râmnic se păstrează, la Brâncoveni, un „Antologhion" de la 1766, şi un „Minei" de la 1779, în care sunt consemnate, pe foile 25-30, următoarele evenimente: „În zi 28 dichemvrie s-au vestit că din turci de la Diiu au trecut Dunărea în Ţara Românească şi multă spaimă au făcut şi jafuri au luat la leat 1803. Calistrat ieromonah"[60]. Este vorba despre incursiunea turcilor lui Pasvan Oglu.

Un alt „Minei", tipărit la Râmnic, datează din 1780, iar un „Catavasier" din 1769 este donat de familia Unciuleac din Slatina.

Tot la Brâncoveni, pe o „Cazanie" apărută la Râmnic, în 1784, de la Slătioara, sunt notate anumite evenimente din 1812[61].

Şi la Căluiu se găseşte un „Apostol", care este tipărit în anul 1774 la Râmnic şi care poartă însemnarea lui Gavriil Arhimandritul, la 1806[62].

Alte cărţi din secolul al XVIII-lea, din cuprinsul judeţului Olt, sunt provenite din aproape toate centrele tipografice ale ţării noastre, multe dintre ele păstrându-se şi în muzeele mănăstirilor Clocociov, Brâncoveni, Caracal, Slatina etc.

La mănăstirea Clocociov se găsesc nenumărate cărţi, din diferite parohii ale judeţului Olt, foarte importante pentru cunoaşterea trecutului spiritual din această zonă:

- „Minei" tipărit la Râmnic, în 1778, de la biserica Adormirea Maicii Domnului din Caracal;
- „Evanghelie" în limba greacă, din 1791, adusă de la biserica cu hramul „Adormirea Maicii Domnului" din Slatina;
- tot în Slatina, la biserica Sfânta Treime se găseşte un „Penticostar" din 1782, tipărit la Bucureşti;
- „Evanghelie" tipărită de Clement Ieromonahul şi popa Constantin din 1784, la Episcopia Râmnicului;
-„Apostol" de la 1743, tipărit la Buzău de către Ioan Stokovici;
-„Evanghelie" provenită din satul Ianca de lângă Corabia, tipărită în anul 1723 la Bucureşti;
- „Triod" (Triodion) din anul 1768, tipărit la Bucureşti, ce aparţinea parohiei Greci, de lângă Osica. Acesta poartă ilustraţii realizate de Grigore ieromonah;
- „Octoih" din anul 1792, de la Biserica Sf. Gheorghe-Ionaşcu, tipărit la Blaj; „Penticostar" din anul 1743, de la Râmnic, venit de la biserica Săltăneşti-Priseaca din timpul episcopului Climent al Râmnicului;

[60] Dorin Teodorescu, *Însemnări referitoare la evenimente istorice din secolul XIX aflate pe cărţi româneşti vechi din judeţul Olt*, în „M.O.", anul XXXIX, nr. 1/1987, Craiova, p. 88.

[61] *Ibidem,* p. 87.

[62] N. Iorga, *Inscripţii din bisericile României*, II, Bucureşti, 1908, p. 324.

- „Minei" pe luna februarie, din anul 1779, tipărit la Râmnic – poartă numele lui popa Constantin şi popa Constantin Mihailovici;

- „Cazanie" din anul 1748, tipărită la Râmnic;

- „Evanghelie" din anul 1775, tipărită la Bucureşti (Dimitrie Petrovici), venită din parohia Comăniţa;

- „Evanghelie", provenită de la Biserica Sf. Gheorghe-Ionaşcu, din anul 1750, şi poartă numele lui Barbu şi Grigorie tipograful;

- un „Triod" din 1781, de la Râmnic (Clement Ieromonah şi Popa Constantin tipografii), adus de la parohia Jitaru;

- „Evanghelie" din anul 1682, tipărită la Mitropolia din Bucureşti, de la parohia Dobrun Sf. Nicolae-Caracal;

- de la tipografia Râmnicului, sub îngrijirea lui Lavrentie Ieromonah, se păstrează un „Acatist al Preasfintei Născătoarei de Dumnezeu", adus de la parohia Sf. Nicolae Obrocari-Slatina;

- „Evanghelie" din anul 1693, tipărită la Mitropolia Bucureşti, provenită de la biserica Dienci, comuna Vultureşti;

- „Octoihul Mic" de la Blaj, din anul 1783;

- „Evanghelie" tipărită la Snagov, sub îngrijirea mitropolitului Antim Ivireanul, la 1796, adusă de la parohia Daşova, Corabia;

- „Catavasier" din anul 1750, realizat de Lavrentie Ieromonah în tipografia Râmnicului, găsit chiar la mănăstirea Clocociov.

Tot la Clocociov, cea mai importantă carte este o „Evanghelie", tipărită la anul 1684, sub mitropolitul Teodosie al Ţării Româneşti[63].

Şi la Muzeul Judeţean Slatina găsim următoarele cărţi din epoca medievală:

- „Penticostar" din anul 1767, tipărit la Râmnic pe când episcop era Partenie. De îngrijirea şi ieşirea de la tipar s-a ocupat preotul Popa Constantin;

- apoi din 1709, „Vechiul Testament", tipărit în latineşte şi greceşte, tipărit la Vatican, Roma;

- „Catavasier" tipărit la Iaşi, în 1792. Cel mai important document al muzeului este „Hrisovul" din 1368, de la 20 ianuarie, cel care face referire, pentru prima dată, la localitatea Slatina, atunci când domnitorul Vladislav I Vlaicu al Ţării Româneşti le acordă negustorilor braşoveni scutiri şi privilegii la vama existentă în judeţul nostru.

Mai pot fi consemnate şi alte cărţi cu mărturii documentare din diferite biserici din judeţul Olt: cea de la Chilia, dintr-o „Evanghelie" tipărită la Bucureşti, în anul 1794; din satul Milcoveni, cu însemnări pe un „Minei" de la Râmnic, din 1780; din Obârşia, un „Penticostar" tipărit la Bucureşti, la 1782; din Braneţ, pe un „Molitfelnic" din 1782, tipărit la Râmnic[64] şi altele.

[63] C. Alessandrescu şi I. G. Sfinţescu, *Dicţionar geografic al judeţului Olt,* Bucureşti, 1895, p. 245.

[64] Dorin Teodorescu, *op. cit*., p. 87.

Este amintită o „Evanghelie" la biserica din Căzăneşti, din anul 1682, care avea notat, la 1746, că aceasta provine de la mănăstirea Hurezi, cumpărată de credincioşii acestei biserici[65].

De multe ori, conducătorii spirituali ai locuitorilor din judeţul Olt înţelegeau cel mai bine realităţile lor concrete, astfel încât şi achiziţionarea a numeroase cărţi, pentru folosirea lor la slujbele bisericeşti, era o prioritate indispensabilă. Nenumărate cărţi bisericeşti din judeţul Olt sunt cumpărate direct din tipografii, ori din pangarele mitropoliiilor sau episcopiilor, iar altele erau achiziţionate chiar din bâlciurile organizate la sate[66].

Multe cărţi sunt însuşite de către bisericile locale prin aportul deosebit al obştii ţărăneşti, cea care, mobilizându-se prin strângerea aşa-numitei „chete" sau prin colectarea de produse, cumpăra şi îmbogăţea strana locaşului lor cu tipăriturile cultice necesare. Altele erau luate fie de preotul locului, ori de vreo persoană mai înstărită, care făcea parte, de obicei, din rândul boierilor locali şi, foarte rar, câte un ştiutor de carte, grămătic sau dascăl, se implica în cumpărarea acestora.

O importantă tipăritură din Olt, ce poartă însemnări despre valoarea preţului cu care a fost achiziţionată, este „Triodul" de la Râmnic, din anul 1731, cumpărat de „popa Constandin şi popa Ştefan din Brâncoveni" în anul 1735, cu „15 zloţi şi 30 de bani"[67]. Dintr-o „Evanghelie", tipărită la Râmnic în anul 1746, aflăm că a fost cumpărată pentru parohia Spineni de către popa Mihai, cu 60 de taleri, „ca să fie de treabă preoţilor".

Din cele expuse mai sus rezultă faptul că, activitatea cultural-creatoare a multora dintre mănăstirile şi bisericile judeţului Olt, din epoca feudală, pe lângă cea de formare moral-religioasă a locuitorilor autohtoni, s-a desfăşurat normal, dar nu fără imense sacrificii (mai ales în timpul jafurilor, războialelor şi luptelor interne pentru putere), depunându-se un efort considerabil şi, în acelaşi timp, laborios pentru ca unitatea de credinţă, de neam şi de ţară să rămână prioritatea imperativă a tuturor.

Trebuie apreciat efortul înaintaşilor noştri în vederea susţinerii activităţilor cultural-spirituale şi laice, care au adus la lumină idei, concepţii şi simţăminte noi, pur româneşti, drept pentru care, putem spune despre cultură, în ansamblul ei, că „a avut, are şi va avea permanenent un rol foarte bine definit în evoluţia etico-morală a unui popor, astfel încât, sacrificiile făcute în sensul susţinerii ei nu vor rămâne cu siguranţă nerăsplătite de către posterioritate"[68].

Prin reprezentările arhitecturale ale locaşurilor de cult, prin detaliile picturale sau sculpturale sau prin păstrarea unor comori cărturăreşti ale vechii literaturi religioase sau laice, ctitoriile bisericeşti din judeţul Olt au reuşit „ să

[65] I. Ionaşcu, *Biserici, chipuri şi documente din Olt*, ediţia a II-a, Craiova, Editura Ramuri, 1934, p. 87.

[66] Dorin Teodorescu, *op. cit.,* p. 136.

[67] *Ibidem,* p. 132.

[68] Mihai Vladimirescu, *art. cit.,* p. 64.

potenţeze sentimente nobile, precum dragostea de neam şi de ţară, încrederea într-un viitor mai bun, verticalitatea morală şi demnitatea în faţa vitregiilor vremurilor"[69].

CULTURAL LANDMARKS FROM THE MIDDLE AGES IN OLT COUNTY

(*Abstract*)

The rulers' and boyars' foundations from Olt County, built until the 19th century, were not only worship places, but they also played a very important cultural part. Around these religious establishments, schools were founded, where the priests and the monks studied and where the secrets of painting and later of the miniature art were taught.

Through the architectural representations of the worship dwellings, through the painting or sculptural details, or through the preservation of some literary treasures of the old religious or laic literature, the ecclesiastic foundations from Olt County succeeded in maintaining their moral steadiness and dignity, transcending any kind of dangers.

Key-words: Oltenia, monastery schools, spiritual books, religious manuscripts, cultural personalities.

[69] *Ibidem,* p. 65.

BISERICA ORTODOXĂ ŞI EVOLUŢIILE POLITICE DIN ROMÂNIA (1866-2007)

IOAN SCURTU*

În societăţile moderne, locul şi rolul Bisericii este stabilit prin Constituţie. În România, legea fundamentală din 1866 stabilea: „Libertatea conştiinţei este absolută. Libertatea tuturor cultelor este garantată întrucât însă celebraţiunea lor nu aduce o atingere ordinei publice sau bunelor moravuri. Religiunea ortodoxă a răsăritului este religiunea dominantă a statului român" (art. 21)[1].

Constituţia din 1923 menţinea, în esenţă, aceste prevederi: „Libertatea conştiinţei este absolută. Statul garantează tuturor cultelor o deopotrivă libertate şi protecţiune, întrucât exerciţiul lor nu aduce atingere ordinei publice, bunelor moravuri şi legilor de organizare a statului". După lungi discuţii s-a prevăzut în Constituţie o referire specială la biserica greco-catolică: „Biserica creştină ortodoxă şi cea greco-catolică sunt biserici româneşti. Biserica ortodoxă română, fiind religia marei majorităţi a românilor, este biserica dominantă în statul român; iar cea greco-catolică are întâietate faţă de celelalte culte"[2]. Acest text a fost reluat în Constituţia din 1938 (art. 19)[3].

O modificare semnificativă a intervenit în Constituţia din aprilie 1948, care, la art. 27, prevedea: „Libertatea conştiinţei şi libertatea religioasă sunt garantate de stat. Cultele religioase sunt libere şi pot funcţiona liber, dacă ritualul şi practica lor nu contravin Constituţiei, securităţii publice sau bunelor moravuri". Se introducea o interdicţie expresă: „Nici o confesiune, congregaţie sau comunitate religioasă nu poate deschide sau întreţine instituţii de învăţământ general, ci numai şcoli speciale pentru pregătirea personalului cultului sub controlul statului"[4].

Se anticipa, astfel, legea învăţământului din august 1948, prin care religia era eliminată din învăţământ, erau desfiinţate şcolile particulare şi confesionale.

Ateismul a devenit politică de stat, iar propaganda de partid a urmărit să-i educe pe români în spiritul doctrinei comuniste, iar ideologia oficială în stat a devenit marxism-leninismul, ca formă a materialismului dialectic şi istoric. S-au publicat cărţi, prin care se combătea religia, au fost organizate cursuri de „ateism ştiinţific", socotindu-se că cei care credeau în Dumnezeu şi în Iisus Hristos erau oameni înapoiaţi, care trebuiau determinaţi să renunţe la convingerile lor mistice.

* Prof. univ. dr., Academia Oamenilor de Ştiinţă din România, Preşedintele Secţiei de Ştiinţe Istorice şi Arheologie; e-mail: ioanscurtu@clicknet.ro

[1] „Monitorul oficial", nr. 142 din 1/13 iunie 1866.

[2] *Ibidem*, nr. 282 din 29 martie 1923.

[3] *Ibidem*, nr. 48 din 27 februarie 1938.

[4] „Buletinul oficial", nr. 87 bis din 13 aprilie 1948.

Religia era considerată o otravă şi un pericol, drept pentru care, se apela mereu la formula lui Frederich Engels: „Religia este opiu pentru popor". Preoţii şi călugării erau priviţi ca „duşmani ai poporului", care caută să-i menţină pe români într-o stare de ignoranţă şi să-i îndepărteze de politica oficială.

În anii 1948-1956 a avut loc, în România, o amplă mişcare de rezistenţă împotriva ocupanţilor sovietici şi a sprijinitorilor lor din România. Din această mişcare au făcut parte şi mulţi slujitori ai bisericii, care nu acceptau jefuirea ţării de către străini şi împilarea poporului român. Formele, în care preoţii au participat la această mişcare, sunt multiple: de la predici în biserică, la ajutorarea materială a celor care se ridicaseră deschis împotriva regimului şi chiar la retragerea efectivă în munţi, de unde porneau atacurile împotriva celor care deveniseră uneltele sovietizării României.

Poporul român, în ansamblul său, a fost supus unui regim opresiv. Acesta nu avea încredere nici măcar în propriii săi activişti, care erau urmăriţi îndeaproape de către organele de securitate, pentru a se vedea dacă merg la biserică sau la mănăstire. Au fost chiar situaţii când se făceau vizite inopinate la domiciliul unor activişti, pentru a se constata, dacă au icoane în casă, fiind, apoi, puşi în discuţia adunărilor de partid şi înlăturaţi din funcţiile pe care le deţineau. Nu au fost puţine cazurile de membri ai Partidului Comunist Român, care au fost sancţionaţi pentru că s-au cununat în Biserică sau şi-au botezat copiii în religia ortodoxă. Cu ocazia sărbătorilor de Paşti se făceau adevărate razii pentru a-i depista pe cei care mergeau la biserică. Îmi amintesc că, fiind student la Universitatea din Bucureşti, între anii 1957-1962, se organizau, în noaptea de Înviere, „reuniuni tovărăşeşti" (dansante), la care eram obligaţi să fim cu toţii prezenţi, ca o garanţie că nu vom merge la biserică.

Relaţiile oficiale dintre Stat şi Biserică au fost adesea tensionate, ca urmare a obiectivelor fundamental diferite ale celor două instituţii. Statul urmărea promovarea ateismului, diminuarea până la anihilare a rolului Bisericii şi transformarea tuturor românilor într-o masă omogenă, care să urmeze directivele P.C.R., vizând construirea socialismului şi comunismului în România. Biserica se menţinea pe linia tradiţională, de cultivare a credinţei şi moralei creştine, în care vedea principalele virtuţi ale fiinţei umane.

Spre deosebire de Uniunea Sovietică, unde bisericile au fost închise, în România nu s-a înregistrat o asemenea situaţie. Este meritul conducătorilor bisericii – în special al patriarhilor Justinian Marina, Justin Moisescu şi Teoctist Arapaşu – că au reuşit să menţină o linie de echilibru în raporturile cu oficialităţile. La rândul lor, Gheorghe Gheorghiu-Dej şi Nicolae Ceauşescu au acceptat ca Biserica să-şi continue activitatea, privind-o, totuşi, cu suspiciune. Au fost luate măsuri împotriva unor clerici ostili regimului, care au fost arestaţi, batjocoriţi, iar nu puţini au plătit cu viaţa pentru credinţa lor. Au fost închise, în 1959, mai multe mănăstiri, iar călugării şi călugăriţele obligaţi să lucreze în diferite întreprinderi şi instituţii de stat. După câţiva ani, respectivele mănăstiri şi-au redobândit statutul lor firesc.

Pe de altă parte, unii ierarhi au fost acceptaţi în funcţii oficiale ca, de exemplu, deputaţi în Marea Adunare Naţională, comitete de luptă pentru pace, membri ai unor delegaţii ale României la diferite reuniuni internaţionale. Au fost renovate mai multe mănăstiri, cu valoare de monument istoric, şi s-a admis construirea unor noi biserici. Slujba de înmormântare a dr. Petru Groza a fost transmisă în direct la radio, în ianuarie 1958, iar cele oficiate pentru părinţii lui Nicolae Ceauşescu s-au transmis la radio şi TV.

Chiar într-un regim ateu, oficialităţile de rang înalt au respectat dorinţele rudelor celor decedaţi, ca aceştia să fie înmormântaţi creştineşte.

Este cert faptul că, în ciuda tuturor măsurilor luate, românii nu au renunţat la credinţa lor strămoşească: din contră, ei au găsit în Biserică un sprijin şi o alinare, mai ales în momentele de restrişte. Cu toate presiunile la care au fost supuşi, preoţii – în covârşitoarea lor majoritate – şi-au făcut cu prisosinţă datoria faţă de enoriaşii lor. Au continuat să ţină slujbele în biserici, să spovedească şi să împărtăşească, să oficieze cununii, botezuri, înmormântări etc. Nu o dată, preoţii au oficiat slujba căsătoriei sau botezului în miez de noapte, uneori chiar la domiciliul persoanelor solicitante, care nu doreau „să se afle" că, manifestându-se ca buni creştini, au încălcat statutul partidului.

În ultimii zece ani ai regimului Ceauşescu s-a desfăşurat o amplă campanie de sistematizare a oraşelor, în cursul căreia au fost demolate mai multe biserici, mai ales în Bucureşti. Unele au fost demolate fără niciun temei, ca de exemplu Biserica Enei sau Biserica Cotroceni, deoarece ele nu „afectau" planurile de sistematizare. Asemenea acte, cu totul şi cu totul reprobabile, au fost condamnate la vremea respectivă de către unii cărturari, inclusiv din rândul clericilor.

Nu mai puţin adevărat este faptul că, demolarea bisericilor a fost utilizată în campania pentru diabolizarea regimului Ceauşescu, exagerându-se mult proporţiile acestei calamităţi, ca şi în cazul distrugerii satelor sau a asimilării forţate a minorităţilor naţionale.

Într-o atmosferă de calm şi detaşaţi de interesele politice ale diferitelor grupuri de presiune, va trebui să se analizeze, într-o manieră obiectivă, câte biserici s-au construit, câte au fost renovate şi câte au fost demolate. Evident, un asemenea studiu nu va putea să absolve regimul de responsabilitatea ce-i revine pentru distrugerea unor monumente istorice de o valoare inestimabilă.

Dar se va putea face o comparaţie cu alte perioade istorice când, de asemenea, s-au distrus monumente de cult.

De exemplu, în Bucureşti, în timpul lui Carol I, s-a demolat o zonă în care s-a construit Palatul Poştelor şi Palatul C.E.C., iar sub domnia lui Carol al II-lea şi a lui Mihai I, cea de-a lungul căreia s-a realizat Bulevardul Brătianu. În timpul lui Carol I s-a demolat o întinsă zonă pentru amenajarea Pieţii Unirii din Iaşi. Pentru asemenea realizări urbanistice au fost demolate zeci de clădiri, inclusiv biserici.

Dincolo de anumite compromisuri, pe care au trebuit să le facă unii ierarhi, este cert că, în confruntarea cu regimul ateu, Biserica a ieşit biruitoare.

Poporul român şi-a păstrat credinţa strămoşească, iar un merit important le revine preoţilor şi călugărilor, tuturor slujitorilor Bisericii.

După Revoluţia din Decembrie 1989, Biserica s-a plasat pe primul loc în privinţa procentului de încredere a românilor în diferite instituţii (în clasament aflându-se şi Armata, Parlamentul, Justiţia, Preşedinţia, Guvernul). Acest fapt i-a nemulţumit profund pe cei care urmăreau ca românii să nu aibă niciun punct de reper, să-şi piardă cu totul verticalitatea ca naţiune, iar România să devină o ţară fără trecut şi fără viitor.

În consecinţă, exponenţi ai aşa-zisei „societăţi civile" au declanşat un furibund atac împotriva Bisericii şi a slujitorilor ei. Am convingerea că, această acţiune se înscria într-un plan mai larg, vizând demolarea tuturor valorilor naţionale.

La începutul anului 1990, industria românească a fost declarată a fi „un morman de fiare vechi" şi nu mai putea fi menţinută, constituind o povară pentru statul român. Foarte curând a început acţiunea de demolare a marilor întreprinderi, multe dintre ele fiind realmente vândute ca fiare vechi, deşi ar fi putut fi lesne retehnologizate şi menţinute la standarde internaţionale. Pe acest fond, muncitorii şi inginerii români – care au ridicat prin munca şi inteligenţa lor asemenea întreprinderi – au fost anihilaţi, deoarece nu mai puteau susţine că au contribuit la modernizarea României, la transformarea ei dintr-o ţară agrară în una industrială, cu multe produse competitive la nivel mondial. Dezindustrializarea ţării a fost una dintre cele mai nocive acţiuni de după 1989. Cei care au procedat astfel au ştiut să-i liniştească pe muncitori şi tehnicieni, oferindu-le, ca mită, câte 20-30 de salarii compensatorii. Mulţi s-au bucurat când au primit sumele respective, nerealizând că aceasta a fost o manevră prin care s-a cumpărat „pacea socială", iar în scurt timp au devenit şomeri.

Agricultura a fost şi ea supusă unei puternice agresiuni. Pornind de la realitatea că Gospodăriile Agricole de Producţie s-au înfiinţat prin forţarea ţăranilor – adesea violentă – de a se înscrie la „colectivă", s-a trecut nu numai la lichidarea acestora, dar şi la distrugerea sediilor, grajdurilor, sistemelor de irigaţie etc. Ţăranii s-au bucurat, în 1990-1991, că au redobândit pământul, dar foarte curând şi-au dat seama că nu aveau cu ce să-l lucreze, iar producţia realizată nu acoperea adesea nici cheltuielile făcute cu aratul, semănatul, culesul etc. În consecinţă, agricultura a intrat în colaps, multe terenuri au rămas pârloagă, iar piaţa românească a fost invadată de produse agricole realizate în alte ţări. Potrivit datelor statistice din 2011, peste 65% dintre bunurile alimentare, aflate pe piaţa românească, sunt de provenienţă străină. Cu alte cuvinte, agricultura românească a fost adusă în situaţia că nu mai este în stare să asigure nici măcar hrana populaţiei acestei ţări.

Tot programatic s-a acţionat pentru distrugerea învăţământului şi cercetării ştiinţifice. În timp ce, în marea majoritate a statelor din Europa durata învăţământului era de 9-10 ani, în România s-a trecut de la învăţământul general de 10 la doar 8 clase, adică cel mai scăzut de pe continent. După mai mult de un deceniu şi jumătate, guvernanţii au fost nevoiţi să se alinieze la standardele

europene, dar răul şi-a început efectele, care se vor resimţi pe termen lung. La conducerea Ministerului Educaţiei au fost plasate persoane care să „reformeze" învăţământul, unele dintre ele neavând nicio legătură cu acest domeniu de activitate. Rezultatele se văd: o diminuare drastică a calităţii învăţământului, reapariţia analfabetismului ca un fenomen de masă, falimentarea celor mai multe institute de cercetare ştiinţifică, mai ales din domeniul tehnic şi agricol, adică cel care putea asigura progresul economiei naţionale.

Spiritul demolator nu a ocolit nici Biserica Ortodoxă Română. Imediat după Revoluţia din Decembrie 1989 aceasta a fost supusă unei excepţionale presiuni mediatice şi nu numai. O bună parte a presei, precum şi diverse organizaţii, care declarau că reprezintă „societatea civilă", s-au năpustit asupra înalţilor ierarhi, în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Teoctist, acuzaţi că ar fi pactizat cu regimul comunist, ba chiar că ar fi cauţionat demolarea bisericilor şi mănăstirilor. Din păcate, în acele zile, în această acţiune s-au angrenat şi unii ierarhi ai B.O.R. şi chiar studenţii de la Facultatea de Teologie. În acest context, Prea Fericitul Patriarh Teoctist a decis să se retragă la mănăstirea Sinaia. Dar, spre deosebire de alte instituţii, B.O.R. s-a dovedit a fi o instituţie capabilă să-şi asigure rolul ce-i revenea în societatea românească. Patriarhul Teoctist s-a întors în scaunul său, iar Sfântul Sinod şi-a menţinut rolul său istoric.

Constituţia din 1991 prevedea, la art. 29:

„1) Libertatea gândirii şi a opiniilor, precum şi libertatea credinţelor religioase nu pot fi îngrădite sub nicio formă. Nimeni nu poate fi constrâns să adopte o opinie sau să adere la o credinţă religioasă, contrare convingerilor sale.

2) Libertatea conştiinţei este garantată; ea trebuie să se manifeste în spirit de toleranţă şi de respect reciproc.

3) Cultele religioase sunt libere şi se organizează potrivit statutelor proprii, în condiţiile legii"[5].

Deşi aceste prevederi erau clare, organizarea cultelor religioase, având la bază statute proprii, exponenţii aşa-zisei societăţi civile au continuat să atace B.O.R., încercând să-şi impună propria lor voinţă acestei instituţii fundamentale a statului român. Deşi mulţi dintre aceştia aparţineau altor culte sau se declarau atei, nu-şi făceau niciun scrupul să se amestece în treburile interne ale B.O.R. Ura lor a crescut pe măsură ce sondajele de opinie indicau faptul că Biserica se află pe primul loc în privinţa procentului de încredere a românilor. Rezultatele acestor sondaje dovedeau că întreaga campanie mediatică nu şi-a atins scopul. De aceea, atacurile împotriva B.O.R., şi în special a Patriarhului Teoctist, s-au înteţit, sperând că, „lovind păstorul se va împrăştia turma".

S-a urmărit utilizarea Consiliului Naţional pentru Studierea Arhivelor Securităţii (C.N.S.A.S.) pentru discreditarea B.O.R. În acest scop, la 9 septembrie 2000, mai multe ziare publicau o scrisoare a lui Gabriel Andreescu, prin care cerea

[5] „Monitorul oficial" nr. 233 din 21 noiembrie 1991.

C.N.A.S.A.S.[6] să cerceteze dosarele membrilor Sfântului Sinod al B.O.R., pentru deconspirarea eventualei calităţi a acestora, de agenţi sau foşti colaboratori ai Securităţii. În scrisoarea sa, Andreescu aprecia că: „B.O.R. se opune intereselor fundamentale ale societăţii româneşti, printre care şi participarea la comunitatea democraţiilor avansate". În opinia sa, această poziţie se explică prin „preluarea unor interese care îşi află sorgintea în istoria conducerii B.O.R., când aceasta a colaborat cu autorităţile comuniste. Ori, aceste acţiuni îndreptate împotriva intereselor naţiunii române s-ar putea afla prin supunerea conducerii B.O.R. la un şantaj al unor forţe care nu văd cu ochi buni evoluţia democratică a României". Andreescu acredita ideea că, în Arhiva C.N.S.A.S. se află documente care atestă faptul că înalţii ierarhi ai B.O.R. au colaborat cu Securitatea şi că ele trebuiau date imediat la iveală. Mai mult decât atât, trebuiau cercetate şi arhivele K.G.B., „pentru că Patriarhul Teoctist a avut o relaţie confesională cu Întâi Stătătorul de la Moscova [Patriarhul Alexei]". În aceeaşi scrisoare, Andreescu afirma că „un înalt demnitar în stat în măsură să aibă acces la astfel de date, a făcut o declaraţie cu caracter confidenţial", în care a menţionat că „patriarhul Teoctist a fost ofiţer de Securitate, pus în retragere când a preluat înalta sa poziţie şi că mitropoliţii au fost trimişi în retragere după revoluţie de către Ion Iliescu".

Câteva luni mai târziu, la 21 martie 2007, a fost publicat un document aparţinând unui lucrător din cadrul Securităţii, în care se afirma că, în tinereţe, Patriarhul Teoctist ar fi activat în Mişcarea Legionară şi că ar fi avut tendinţe homosexuale. „Bomba" a fost lansată simultan într-un ziar din Iaşi şi unul din Bucureşti. Dacă autorul din capitala Moldovei a rămas în anonimat, cel din Bucureşti a fost prezentat ca un istoric valoros, demn de tot respectul pentru profesionalismul său. Comentând acest document, Ion Zubaşcu publica, în *România liberă* din 23 martie 2001, articolul *Biserica nu poate desfiinţa ştiinţa numită istoria*, care începea astfel: „Recent, au apărut în presa din Moldova şi în cea din Capitală două dezvăluiri succesive, deosebit de grave, privind aparteneţa Prea Fericitului Părinte Teoctist, în tinereţele sale, la mişcarea legionară şi la minoritatea homosexuală, după cum ar reieşi din unele documente ale fostei Securităţi. Aceste descoperiri nu au fost făcute de data aceasta de ziarişti, ci de *istorici serioşi***,** care presupun că pe baza acestor păcate ale tinereţilor, Patriarhul Teoctist a fost manipulat de poliţia politică a regimului comunist". „Istoricul serios" era Gabriel Catalan, considerat angajat al C.N.S.A.S., cultivat de „societatea civilă", dar, în fapt, un anonim în lumea istoricilor. Ion Zubaşcu se întreba cu o falsă naivitate: „Ce interes să aibă istoricii să mistifice adevărul privind o personalitate sau alta"? În opinia sa, „la aceste dezvăluiri ale specialiştilor în cercetarea istoriei nu li se răspunde cu proteste politice sau de masă, ca în regimul comunist (care să vizeze înăsprirea măsurilor punitive împotriva instituţiei presei sau a C.N.S.A.S.), ci cu argumente de natură istorică. Să-i lăsăm aşadar, pe istorici să-şi facă meseria". Obiectivul urmărit de Zubaşcu: „E cam

[6] „România liberă" din 9 septembrie 2000.

timpul ca Biserica însăşi să-şi facă ordine şi curăţenie în propria ogradă pentru că vin neiertătoare generaţii tinere de istorici dornici de afirmare"[7]. Peste câteva zile, conducerea C.N.S.A.S. a dat publicităţii un comunicat în care preciza faptul că, Gabriel Catalan a obţinut informaţiile anterior înfiinţării Consiliului, iar acesta „se delimitează" de acţiunea sa[8].

Maniera extrem de agresivă a aşa-zisei „societăţi civile" a generat reacţia unor ziarişti, care au ţinut să-şi exprime punctul de vedere. Astfel, Lelia Munteanu publica un articol în ziarul „Adevărul", din 24 martie 2001, în care menţiona faptul că, „ţinta atacurilor nu e omul, ci înalta lui slujire, aceea de întâistătător al Bisericii strămoşeşti, ţinta nu e particularul Arapaşu, care pe vremea celor relatate în zisele foi se pregătea să ocupe funcţia de episcop vicar patriarhal, ci însăşi Biserica Ortodoxă Română". Autoarea articolului scria: „Ce n-a reuşit comunismul ateu timp de 50 de ani, încearcă astăzi diverse personaje, declarat anticomuniste, ba chiar creştine: lovituri repetate, dure, ticăloase la adresa Bisericii. Şi cum pot lovi mai eficient într-o instituţie divino-umană, aflată mai presus de vremuri şi de morala găunoasă a unei tranziţii care nu se mai termină, decât ţintindu-i în cap ierarhia?"[9]. Explicaţia Leliei Munteanu: „Pentru că, recent, în sondajele de opinie Biserica Ortodoxă a apărut cu un procent de credibilitate unic după revoluţie – 93 la sută, artizanii demolării au intrat în panică. Rezultatul: articolul incalificabil din cotidianul bucureştean"[10].

Sub presiunea „societăţii civile", preşedintele României, Traian Băsescu, a constituit o Comisie Prezidenţială pentru analiza dictaturii comuniste din România, prezidată de Vladimir Tismăneanu, din care nu a făcut parte niciun profesor de la facultăţile de Istorie, dar care a fost numită „comisie de istorici". Raportul a avut menirea de a da satisfacţie iniţiatorilor, care au salutat prezentarea de către preşedintele Băsescu a concluziilor, vehiculate de multă vreme de o bună parte a mass-media. În acest raport există un paragraf, intitulat *Disidenţa religioasă*, în care accentul este pus pe biserica baptistă şi cultele neoprotestante, neexistând nici cea mai vagă referire la biserica ortodoxă. Aceasta, B.O.R., figura doar la capitolul privind *colaboraţionismul,* între cei mai încriminaţi fiind Patriarhul Teoctist. Totodată, se aprecia că apartenenţa B.O.R. la Consiliul Ecumenic al Bisericilor, începând din 1961, avea menirea de a susţine politica aşa-zis de independenţă, promovată de Nicolae Ceauşescu.

Şi de această dată s-a încercat să se prezinte un text politic ca fiind opera unor reputaţi specialişti, care ar fi alcătuit un „document ştiinţific". Vladimir Tismăneanu scria, la 28 februarie 2007: „Oricum am privi lucrurile, condamnarea regimului comunist a avut loc, iar Raportul Comisiei Prezidenţiale este acum un *fapt cultural incontestabil*. Ni s-a cerut un *document ştiinţific, riguros,*

[7] *Ibidem,* din 23 martie 2001.
[8] „Adevărul" din 25 martie 2001.
[9] *Ibidem,* din 24 martie 2001.
[10] *Ibidem.*

sintetic şi coerent, care să examineze principalele ***instituţii***, metode şi personalităţi care au făcut posibile crimele şi abuzurile dictaturii comuniste din România”[11]. Acest limbaj aminteşte de cel utilizat de Roller, pentru a-şi argumenta propriile elucubraţii.

În septembrie 2007 a încetat din viaţă Patriarhul Teoctist, drept pentru care, o excepţională campanie mediatică împotriva B.O.R. s-a desfăşurat cu prilejul alegerii noului Patriarh. Aproape toate posturile de televiziune au organizat talk-show-uri pe această temă. Persoane care nu au fost văzute vreodată la o slujbă religioasă s-au considerat îndreptăţite să emită judecăţi de valoare, să avertizeze asupra pericolului ce s-ar abate asupra Bisericii în cazul alegerii în funcţia de Patriarh a unui fost colaborator al Securităţii. Se dorea ca această alegere să fie validată de „societatea civilă”, care cerea imperativ C.N.S.A.S. să facă publice dosarele de securitate ale înalţilor ierarhi.

Mircea Dinescu, membru C.N.S.A.S., a declarat că avea cunoştinţă despre faptul că mai mulţi episcopi şi mitropoliţi au fost colaboratori ai Securităţii. Mai mult, el a susţinut că mitropolitul Bartolomeu Anania i-a solicitat lui Nicolae Ceauşescu să-l avanseze la gradul de general de securitate. La întrebările ziariştilor, privind sursa din care a aflat despre această cerere, el a afirmat că de la un înalt demnitar al fostului regim. Dinescu a mai declarat că, la C.N.S.A.S. se află dosarele a 7-8 episcopi, care au colaborat cu Securitatea, dar nu l-a menţionat decât pe Andrei Andreicuţ, episcop de Alba. Nu era pentru prima dată când Dinescu nesocotea legile în vigoare, inclusiv cea de funcţionare a C.N.S.A.S., care impune confidenţialitate şi aducerea la cunoştinţa publică a concluziilor, doar după ce se discută cu persoana respectivă, iar dacă aceasta contesta decizia, după verdictul dat de instanţa de judecată.

Este cert că în jurul alegerii Patriarhului României s-a creat o atmosferă extrem de tensionată. Nu numai presa scrisă, radiourile şi televiziunile, dar şi unii lideri politici au intervenit în dezbateri, exprimându-şi opţiunile în favoarea unuia sau a altuia dintre posibilii candidaţi. O bună parte a mass-media cerea ca înalţii ierarhi să se prezinte de urgenţă la C.N.S.A.S. pentru a explica, dacă au făcut poliţie politică şi a putea primi un fel de „certificat de bună purtare”, pe baza căruia să-şi poată depune candidatura la funcţia de patriarh al României. Ticu Dumitrescu, membru al C.N.S.A.S., aprecia că prezentarea respectivilor ierarhi era absolut necesară, pentru a se garanta că scaunul patriarhal nu va fi ocupat de un informator al Securităţii.

Cu toată zarva creată, Colegiul Bisericesc şi Sfântul Sinod l-au ales patriarh, după propria lor voinţă, pe Daniel, mitropolitul Moldovei[12]. Nu a existat acea divizare a B.O.R., dorită de unii exponenţi ai „societăţii civile”.

Faptul că alegerea a decurs în linişte, respectându-se întrutotul prevederile legale, i-a dezamăgit pe adversarii B.O.R. Traian Ungureanu publica, în

[11] „Cotidianul” din 28 februarie 2007.
[12] „Adevărul” din 13 septembrie 2007.

„Cotidianul" din 14-16 septembrie 2007, articolul *Patriarh nou. Ei şi?*, în care afirma: „Nimeni nu dă doi bani pe pilda Bisericii şi toată lumea se înghesuie să ia brevet de bună-credinţă […] Bisericanismul nostru ritual e un spectacol ipocrit, iar Biserica este beneficiar al farsei". Erijându-se în judecător al Bisericii, Ungureanu întreba: „Unde a fost Biserica în anii lungi în care milioane de credincioşi şi necredincioşi căutau sprijin? Da, câţiva preoţi au îndrăznit. Cei mai mulţi au tăcut sau au găsit cu cale să devină informatori ai Securităţii. Fostul Patriarh Teoctist a vegheat cuminte asupra acestui dezmăţ şi pentru aceasta a fost readus, în 1990, în fruntea Bisericii"[13].

În acelaşi număr al ziarului se publica, pe trei pagini, articolul *Cutremur în Biserică, 8 episcopi cu nume de cod.* Pe prima pagină erau fotografiile celor 8 episcopi, însoţite de comentarii: „La doar o zi după alegerea I.P.S. Daniel în scaunul de Patriarh al României, Biserica Ortodoxă este lovită de un nou scandal". Se invoca o „scurgere de informaţii de la C.N.S.A.S.", potrivit cărora un înalt ierarh a făcut poliţie politică, iar alţi şapte au fost colaboratori ai Securităţii. Concluzia era: „Dezvăluirea aruncă noi semne de întrebare, privind rezultatul alegerilor pentru funcţia de Patriarh". Ziarul „Cotidianul", din 14-16 septembrie 2007, anunţa că deschide o rubrică, având titlul: „*Scandal în biserică. Întrebarea zilei: Cum comentaţi <deconspirarea> ierarhilor B.O.R. la doar o zi după alegerea Patriarhului?*". Răspunsurile erau aşteptate pe e-mail-ul lui Robert Turcescu, director editorial al „Cotidianului".

Este cert faptul că B.O.R. va fi supusă în continuare unor puternice presiuni din partea celor care nu pot abandona proiectul, vizând destabilizarea şi discreditarea acestei instituţii, pentru a zdruncina încrederea românilor în Biserică şi a-i lăsa fără această ultimă busolă.

THE ORTHODOX CHURCH AND THE POLITICAL DEVELOPMENTS IN ROMANIA (1866-2007)

(*Abstract*)

The author analyses the situation of the orthodox church during the years 1866-2007 in accordance with the political evolution of the Roumanian state. The analysis starts from Romania`s constitutions during the analised period and the juridical system with strengths and weaknesses of a society in full process of transformation. The brahdowns that ocurred during the communist period, as well as the new status of the orthodox church after the events of 1989 are revealed with trustworthy arguments.

Key-words: freedom of conscience, religious, moral, Christian Freedom, religions.

[13] „Cotidianul" din 14-16 septembrie 2007.

DIN MORAVURILE SOCIETĂŢII CRAIOVENE: SERVITOARELE (1865-1947)

ŞERBAN PĂTRAŞCU*

Tradiţia slugilor boiereşti, privilegiu rezervat odinioară celor bogaţi şi puternici, cunoaşte o largă răspândire în societatea românească până în 1947.

Este de bon ton, dar şi imperios necesar, să ai servitori. Vrând-nevrând, pentru a fi în rândul lumii, o familie burgheză ţine, în funcţie de posibilităţi, între 1 şi 3 slugi, iar familiile avute ori aristocrate de la 3 în sus.

Domnul, ocupat cu serviciul, dă mână liberă soţiei, de obicei casnică, pentru dirijarea treburilor casei. Doamna, care nu se poate descurca singură, are nevoie de ajutor: doici, bone, guvernante pentru copii, bucătărese, fete în casă şi menajere pentru curăţenie, spălare, diverse târguieli etc.

Deoarece cererea şi oferta, sunt foarte mari, statul intervine prin înfiinţarea în oraşe a unor Birouri de Plasare a servitorilor. Pe aici vor trece sute de mii de oameni, mai ales femei, în căutarea unei slujbe la stăpân. În 1932, numai în Bucureşti erau înregistraţi peste 50.000. Sunt preferate fetele venite de curând de la ţară, considerate mai cinstite şi „mai puţin pervertite de miasmele oraşului”[1]. Chiar şi aşa, în dese rânduri, stăpânii îşi cataloghează servitorii drept „duşmani declaraţi”.

O anchetă, întreprinsă de un ziarist, în perioada interbelică, dezvăluie relele apucături ale acestora. Ei fură, mint, sunt obraznici şi indiferenţi, şi, câteodată, pun viaţa stăpânului în pericol. „Servitoarea nu plăteşte chirie, n-are grijă de lemne şi nici de coşniţa zilnică. Dimpotrivă, de pe urma unor mici combinaţii cu băcanul, cu olteanu etc., servitoarea deşteaptă reuşeşte să facă zilnic anumite economii, care se cifrează cel puţin la zece, douăzeci, cincizeci lei pe zi, după bogăţia sau prostia stăpânului. O servitoare deşteaptă nu fură dintr-odată o sumă mare, căci ştie că riscă să aibă de-a face cu poliţia sau parchetul.

Este foarte răspândit însă obiceiul furtului micilor sume zilnice, de neobservat, din buzunarul «domnului», care nici odată nu ştie, în mod precis, cât a avut în buzunar. Iar dacă observă vre-o mică lipsă, îşi închipuie că a uitat pe ce a cheltuit. Doamna, de asemeni, poate avea obiceiul să uite mici sume pe colţurile meselor sau prin sertare.

În schimb, o servitoare, cât de proastă, va da din când în când stăpânei sale câte un leu, doi lei sau cinci lei, din pungă, bani pe care va pretinde că i-a

* Cercet şt. III, dr., Institutul de Cercetări Socio-Umane „C. S. Nicolăescu-Plopşor” din Craiova, al Academiei Române; e-mail: serban_patrascu@yahoo.com

[1] Rex, *Oficiul de plasare*, în Revista „Ilustraţiunea Română”, nr. 21 din 15 mai 1935, p. 3.

găsit pe când mătura prin casă. În modul acesta se câştigă încrederea stăpânilor, cari fiind ciupiţi zilnic, cu sume ce le consideră neînsemnate, ajung să fie jefuiţi în realitate, cu sute de mii de lei, cari în cursul anilor se transformă în câte-o frumoasă gospodărie undeva, prin Transilvania”[2].

Nici hainele nu sunt o problemă. De regulă, primeşte daruri de la stăpână, însă „ciorapii şi, în genere, rufăria se poate purta în comun. Cele mai multe cucoane nu bagă de seamă. O servitoare inteligentă reuşeşte să-şi facă o garderobă proprie. Iată un sistem: Astă toamnă servitoarea mea mi-a ascuns o mănuşă. Când a venit iarna, am găsit numai una. Am căutat-o zadarnic prin toate părţile: – Arunc-o şi pe asta! – i-am spus. Peste câtva timp, mi s-a părut că recunosc mănuşile mele în mâinile unui vizitator, pe care l-am văzut îndreptându-se spre camera servitoarei mele.

După acelaşi sistem poate dispare un ciorap al doamnei etc. Nu mai vorbesc despre batiste sau alte lucruri mărunte, a căror socoteală e greu de ţinut. Un procedeu abil este şi acesta: servitoarea ascunde o haină de iarnă în timpul verei, sau una de vară în timpul iernei. Poate ascunde chiar vre-un cias brăţară sau altă bijuterie care observă că nu e întrebuinţată. Dacă, după câtva timp stăpânii observă lipsa şi fac gălăgie prea mare, atunci bineînteles că obiectul se poate «găsi» de către «credincioasa» servitoare. Dacă însă nu sunt nori prea ameninţători la orizont, dacă nu există nici o primejdie serioasă, atunci servitoarea sau servitorul poate păstra obiectul ascuns, îl poate vinde, dărui unui amic sau îl poate ţine, dacă-i place prea mult, ca să-l poarte când va intra la alt stăpân”[3].

Când vrea să se răzbune pe stăpânii cicălitori, servitoarea le spune toate mojiciile, punându-le în spinarea altora. „Astfel, dacă cucoana te trimite îndărăt cu o carne, ce are prea multe oase, te vei întoarce îndărăt, tot cu dânsa, fără a mai da pe la măcelar, dar vei aduce răspunsul: – Mi-a spus măcelarul „da cucoan’ta n’are oase?” sau vre-o altă mojicie … Se poate spune orice mojicie stăpânului, adăugând cu blândeţe şi seninătate: „Aşa a spus măcelarul… sau băcanul… olteanul… sau cucoana de alături…”[4].

Foarte periculoase devin aceste servitoare în afara casei, atunci când îşi petrec timpul liber. În cafenele şi cârciumi, în parcuri şi grădini publice, în bazare – locuri unde se întâlnesc cei din clasa lor – îşi bârfesc stăpânii şi divulgă, voit ori sunt trase de limbă de răufăcători, informaţii despre avuţia şi obiectele de valoare din casa unde lucrează.

Presa vremii relatează numeroase spargeri, uneori sfârşite prin crime, ai căror autori sunt, nu o dată, în legătură cu servitoarele. Graniţa dintre acestea şi lumea hoţilor şi a prostituatelor este aproape insesizabilă.

În 1929 se păstrau, în Muzeul Crimei din capitală, fotografiile unui hoţ, care, ca să scape de poliţie, s-a deghizat în femeie şi s-a angajat ca servitoare la o

[2] Alex. F. Mihail, *Slugi şi stăpâni*, în Revista „Realitatea Ilustrată”, nr. 359 din 1933, p. 26-27.
[3] *Ibidem*, p. 27.
[4] *Ibidem.*

doamnă, „ajutând multă vreme, pe stăpână-sa, care era tânără şi frumoasă, bineînţeles şi la facerea toaletei. Era ajutat de o voce subţire, femeiască şi pe când poliţia îl căuta prin locurile unde se adună hoţii, el învaţă să toarcă şi să lucreze cu igliţa, în tovărăşia femeilor”[5].

În 1924, Vereş Mikloş îşi ucide stăpâna, pe doamna Amalia Sufrin din Bucureşti, pentru că îl certase şi îl scuipase. După zece ani de căutări, poliţia îl scoate „afară de urechi de sub patul unei prostituate”[6]. În scop de jaf, servitoarea Maria Dărvase îşi omoară, într-o noapte, binefăcătoarea, pe d-na Fernic, soţia unui cunoscut industriaş din Galaţi, după care dă foc locuinţei[7].

În iarna 1931, o servitoare, împreună cu concubinul ei, şi-au asasinat bestial stăpânii din strada Ştirbey-Vodă din Bucureşti. Mobilul odioasei crime a fost furtul, îmbinat cu dorinţa de răzbunare.

În această categorie nesigură, dubioasă, foarte multe femei practică prostituţia. Vedem prostituate care devin servitoare, dar nu renunţă la vechile obiceiuri, precum şi servitoare care practică prostituţia. Câteodată, stăpânii cunosc aceste lucruri şi le tolerează. „Astfel, o figură importantă din lumea juridică pusese multă stăruinţă pentru ca femeea pe care o avea în serviciu să nu fie supusă controlului medical, luând-o d-sa pe garanţie. Rugămintea nu i-a fost ascultată şi supusă examenului a fost găsită bolnavă de sifilis cu plăgi eruptive”[8].

În 1932, o statistică oficială arăta faptul că 12-18% dintre servitoare sunt atinse de maladii venerice şi de piept, fiind, în bună parte, răspunzătoare de propagarea acestor boli de la cap. Pe măsura înmulţirii furturilor, tentativelor de omor şi crimelor, comise de personalul de serviciu, creşte neîncrederea stăpânilor faţă de aceştia. Reticenţi, patronii se feresc să mai angajeze servitori, deoarece „nu mai ştiau să facă nici o alegere”.

Prefectul poliţiei capitalei, colonelul Gabriel Marinescu, încearcă deblocarea situaţiei prin înfiinţarea *Biroului pentru controlul servitorilor*, instituţie unică în Europa. Stăpânilor li se impune ca, de acum înainte, să-şi aleagă servitorii numai din rândul celor înregistraţi şi verificaţi de Birou. Un control riguros viza probitatea candidaţilor, dar şi starea de sănătate. Fiecărui solicitator i se întocmea un dosar, în care erau cuprinse, printre altele, fotografiile şi amprentele. Principalul scop urmărit consta în depistarea „pseudo-servitorilor”, care lucrau mână în mână cu infractorii de drept comun. „Servitoarele din această categorie au de obicei câte doi-trei tovarăşi cărora le dă în vileag

[5] Gh. Vladimir, *Muzeul Crimei în zilele noastre*, în Revista „Ilustraţiunea Română”, an I, nr. 8 din 15 august 1929, p. 15.

[6] Rex, *De vorbă cu Vereş Mikloş,* în Revista „Ilustraţiunea Română”, nr. 34 din 15 august 1934, p. 19.

[7] Ion Tik, *La închisoarea de femei Mislea*, în Revista „Ilustraţiunea Română”, nr. 33 din 7 august 1930, p. 7.

[8] Margareta Nicolau, *Metode noui*, în Revista „Realitatea Ilustrată”, nr. 295 din 22 septembrie 1932, p. 9.

topografia caselor în care servesc şi, astfel, operaţia se face cu cea mai mare uşurinţă”[9].

Din punct de vedere financiar, încă de la înfiinţare, Biroul de Servitori din Craiova este deficitar. Prin noua lege a servitorilor, votată în Senat în anul 1893, cresc cheltuielile cu personalul acestui serviciu, de la 5.000 de lei la peste 17.000 de lei. „Sporul este imens – spune primarul Ulysse Boldescu – în raport cu ceia ce va aduce Casei Comunei, afară numai că, se vor aduce mai bune servicii cetăţenilor”. Supărarea edilului se datora faptului că, prefectul judeţului Dolj, „în absenţa noastră în concediu, a cerut înfiinţarea a 2 birouri de servitori pentru Craiova, căci pe lângă că este suficient unu, apoi chiar legea servitorilor lasă numărul birourilor facultativ pentru oraşele Craiova, Galaţi, Ploesci etc… Ast-fel că, urmează să insistăm de a ni se aproba de către domnul Ministru de Interne reducerea unuia din aceste birouri, căci altmintrelea Comuna ar fi în pagubă”[10].

În 1899 şi 1900, când se afla din nou în fruntea urbei, Boldescu constată că Biroul de Servitori „nu corespunde destinaţiunei ce s-au dat prin lege acestui serviciu. Comuna cheltuieşte peste 7.000 de lei anual şi încasările nu se urcă decât la vreo 5.000 de lei”, de aceea „rămâne ca să se ia măsuri pentru îndreptarea acestui serviciu”[11].

În Craiova, la începutul secolului al XX-lea, scade simţitor numărul servitoarelor. Două sunt motivele, după cum aflăm din raportul[12], întocmit în 1912 de către Ion Florescu, şeful Biroului Central de Servitori. Primul ţine de politica adoptată de monarhia austro-ungară: „Întreaga Românie se alimenta în cea mai mare parte cu servitoare ce veneau din Transilvania, astăzi nu le mai dă voie spre a intra în ţară”. Dacă, întâmplător, trece vreuna graniţa, este nevoită să se prezinte la consulul respectiv pentru viza paşaportului. Consulul dictează condiţiile de angajare, de cele mai multe ori inacceptabile atât pentru servitoare, cât şi pentru stăpân.

De exemplu, stăpânul poartă responsabilitatea „chiar de faptele incorecte ce servitoarea ar comite”. Cu asemenea reguli, nu este de mirare că angajările bat pasul pe loc. „Atunci biroul şi însuşi familiile caută o nouă recrutare şi aceasta din locatarii aflători în oraş şi din acei veniţi dupe la ţară şi lipsiţi de mijloace”[13].

Dar şi aici problemele nu întârzie să apară. La puţin timp după intrarea în serviciul stăpânilor, servitoarea se satură să mai fie servitoare şi doreşte să devină prostituată. Cu amărăciune, Florescu notează: „Aşa de exemplu o fată în casă, o femeie de tot serviciu fie chiar bucătăreasă, după ce s-a depus o muncă absolută de familia unde este angajată pentru prima oară, spre a o învăţa şi după

[9] *Ibidem*.
[10] *Dare de seamă asupra situaţiunei Comunei Craiova*, Craiova, 1893, p. 8.
[11] *Dare de seamă asupra administraţiunei comunale a anului 1900*, Craiova, 1901, p. 10.
[12] S.J.A.N. Dolj, Fond Primăria Craiova, Serviciul Administrativ, dosar 65/1912, p. 40-41.
[13] *Ibidem*.

ce a îmbrăcat-o voind a o avea curată să naşte întrânsa râvna de a fi cocotă – lucru zis şi făptuit – să prezintă la serviciul sanitar comunal şi imediat a obţinut un mic carnet prin ajutorul posibil al agenţilor sanitari şi în puterea acestuia să declară independentă exercitând meseria de cocotă… Astăzi chiar servitoarele Caterina D. Ion, o bună servitoare, are procurat anexatul carnet de prostituată, Miţa Constantinescu, asemenea, carnetul cu no. 16, apoi din toate prostituatele existente 3 din 4 părţi au fost servitoare”[14].

Pentru a pune „barieră destrăbălării actuale, iar populaţia să nu mai sufere lipsă de servitori”, Biroul propune „ca nici o femeie să nu mai fie înscrisă în rândurile prostituatelor până ce nu va prezenta dovada biroului de servitori că nu a fost nici o dată înscrisă servitoare”[15].

Nici cele care rămân la stăpân nu sunt uşă de biserică. În 1913, Leana, fată în casă, în strada Gării nr. 80, reuşeşte să-i îmbolnăvească de blenoragie pe soldaţii din Regimentul I Artilerie[16]. Nici autorităţile şi nici stăpânii n-au luat nicio măsură în privinţa respectivei femei. Un an mai târziu, Leana răspândeşte boli grave în rândul militarilor. Astfel, comandantul regimentului îl înştiinţează pe primarul Romanescu că soldatul Geamănă Ilie a fost găsit „bolnav de ulcer veneric de la o servitoare care se numeşte Elena şi domiciliază pe strada Gării”[17].

Procentul celor bolnave este îngrijorător, ajungând la circa 30%. Un raport menţionează faptul că, din 10 cântăreţe şi servitoare, 3 sunt atinse de maladii venerice. Pentru prevenirea lor, medicul şef al Craiovei îi solicită edilului „a da ordinele necesare ca toate servitoarele care se angajează în oraş, să fie prealabil examinate în vederea maladiilor venerice sau a altor maladii contagioase”[18].

Unde se prostituează servitoarele?

În locuinţa stăpânilor este prea riscant, se poate afla şi atunci îşi pierd slujba, iar camera de hotel este, de multe ori, o cheltuială prea costisitoare pentru clienţi. În aceste condiţii, „gangurile sau curţile mai mari întunecoase”[19] devin locurile predilecte pentru o partidă de amor tarifat.

Altele trăiesc cu stăpânii în schimbul unor mici favoruri ori sume de bani. Iată, de exemplu, povestea Eleonorei Placid, copil orfan, găsit pe stradă şi crescut în azilele craiovene. În 1900, la vârsta de 25 de ani „a intrat ca servitoare la evreul Isi Ergas din str. Ştirbei Vodă 34, care aflându-se atunci în divorţ cu soţia sa a legat cu sus numita relaţii şi pentru a nu fi prins de soţie a făcut un act la judecătoria ocol 6 Bucureşti prin care recunoaşte că femeia Eleonora e angajată cu 50 lei lunar şi în acest act se mai notează că a adus cu ea o mulţime

[14] *Ibidem.*
[15] *Ibidem.*
[16] *Ibidem,* dosar 68/1913, f. 1.
[17] *Ibidem,* dosar 157/1914, f. 13.
[18] *Ibidem,* dosar 144/1908, f. 18.
[19] *Ibidem.*

de lucruri de mobilă şi un ceas cu lanţ de aur, cercei şi inele”[20]. Ergas, trimis în Craiova de firma Schwartz α Mendelsohn pentru afaceri, pleacă după un an, fără să-i plătească salariul şi fără să-i înapoieze bunurile Eleonorei. În 1907, nefericita fiind „atinsă de alienare a fost internată în ospiciul Mărcuţa”[21] unde, cerându-i-se să plătească tratamentul, a arătat actele doveditoare de banii şi bunurile ce-i datora fostul stăpân şi amant. În ciuda cercetărilor, efectuate de poliţie, Ergas este de negăsit, singurul indiciu fiind existenţa unui frate al acestuia, hăinar pe strada Şelari din Bucureşti.

Presa vremii este plină de articole, ilustraţii şi caricaturi despre moravurile acestor femei.

În curând, un nou obicei îşi face loc în societatea românească. Potrivit medicilor: „Ştim că burghezia cea stăpână pe avere a găsit soluţia care îndepărtează odraslele lor masculine de la prostituţie. Fetele tinere, angajate ca servitoare, servesc ca *receptacula seminis* ale odraslelor lor masculine, aprinse de Eros”[22].

Departe de a fi un exemplu, clerul ţine pasul cu moravurile lumii laice. Un judecător de ocol din Gorj, îi reproşează Bisericii faptul că o treime dintre servitorii ei trăiesc în concubinaj „mascat de obicei cu condicuţă de servitoare”. Dintre preoţi se remarcă cei rămaşi văduvi, cărora canoanele bisericeşti le interzic să se recăsătorească.

An după an, creşte semnificativ procentul servitoarelor care-şi vând trupul. În 1937, surse autorizate apreciau că: „Cea mai mare parte dintr-o categorie anumită de femei cu serviciul în oraşe practică acest *amor… liber* sub forme cele mai adesea de prostituţie clandestină. În aceste femei se află izvorul cel mai frecvent al bolilor venerice”[23].

Viaţa acestor nenorocite ia uneori o turnură tragică. Lipsite de educaţie, cu un psihic labil, uşor de manevrat şi influenţat, servitoarele recurg la măsuri extreme atunci când le cuprinde disperarea.

O statistică din anii 1930 le plasează pe locul al treilea, în rândul celor care îşi pun capăt zilelor. Se sinucid atunci când foamea şi mizeria le încolţeşte, sunt abandonate de soţi sau amanţi. Drame fără număr se consumă zilnic, înregistrate sec, în nişte evidenţe oficiale.

Alteori, sunt condamnate la ani grei de temniţă pentru fapte îngrozitoare, cum ar fi pruncuciderea. Deoarece stăpânii le dau afară când rămân însărcinate şi nu le angajează cu copii, într-o clipă de nebunie, ele îşi omoară odraslele. Între 1929-1934, veniseră în Penitenciarul de femei de la Mislea 49 de deţinute pentru crime de pruncucidere şi 27 pentru provocare de avort.

---

[20] *Ibidem,* dosar 25/1908, f. 46-47.

[21] *Ibidem.*

[22] *Prostituţia şi castitatea bărbatului,* în Revista „Medicul nostru”, nr. 10 din 15 aprilie 1937, p. 11.

[23] *Ibidem.*

Într-o conferinţă, ţinută la Craiova, directoarea închisorii, Eugenia Economu, sublinia faptul că: „La crimele de pruncucidere, din 49 crime, 40 sunt comise din cauza mizeriei, din cauză că nu erau primite la stăpân cu copil mic şi nevoite să vagabondeze zile întregi nemâncate şi desbrăcate, iar ele într-un moment de deprimare i-au ucis, spre a-i scăpa şi pe ei şi pe ele de chinurile foamei şi ale mizeriei.

Nu-i secret pentru nimeni azi, că societăţile de binefacere, leagănele pentru copii abandonaţi, din lipsă de fonduri, nu mai pot primi nici unul din aceşti nenorociţi, desmoşteniţi ai soartei.

Restul de 9 cazuri de pruncucideri, sunt datorite, la femei de toate categoriile şi în special la tinerele fete ademenite, care au făptuit crime sub apăsarea sentimentelor de pudoare şi ruşine, a prejudecăţii sociale de azi, de a fi supuse blamului şi dispreţului public, când ai un copil bastard.

Sunt demne de ironizat şi de biciuit aceste prejudecăţi simpliste, care în ţările civilizate au dispărut şi care *la noi* împing la crime, crime săvârşite pentru a ascunde fructul unei greşeli a tinereţii, pe care toată lumea, mai ales bărbaţii care le provoacă, le înţeleg, *dar nimeni nu le iartă*”[24].

LES MŒURS DE LA SOCIÉTÉ DE CRAIOVA: SERVANTES (1865-1947)

(*Résumé*)

Cet article fait partie d’un travail exhaustif sur l’histoire sociale de Craiova dans la seconde moitié du XIXe siècle et la première moitié du XXe siècle.

Les mœurs, les coutumes, les drames d’une catégorie sociale importante: les servants, sont présentés étape par étape, basée sur des documents et des sources de l’époque.

Mots-cléfs: servante, moeurs, Craiova, pauvreté, prostitution.

[24] Eugenia Economu, *Femeile delicvente şi viaţa lor în închisoare*, Bucureşti, 1939, p. 37-38.

SISTEMUL DE CONDUCERE ŞI FUNCŢIONARE A BĂNCILOR DIN JUDEŢUL MEHEDINŢI (1900-1948)*

GEORGETA GHIONEA*

Formarea statului român, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, a creat premisele necesare dezvoltării economiei româneşti, într-un cadru instituţional reglementat. Înfiinţarea BNR, precum şi a unor instituţii financiare specializate, au reprezentat încercări legislative ale clasei politice, de a pune bazele unui întreg sistem financiar, apt să răspundă nevoilor de dezvoltare a societăţii româneşti. Sistemul de organizare şi funcţionare a instituţiilor financiare create s-a bazat pe calitatea pregătirii intelectuale şi de specialitate a personalului de bancă. Numărul mare de bănci, înfiinţate la sfârşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului al XX-lea, a generat o oarecare competitivitate în rândul acestora, observată, în primul rând, la nivelul atragerii unui personal calificat superior, dar şi al unor personalităţi politice, culturale sau economice ale vremii.

Primul pas, urmărit în politica de personal a instituţiilor bancare din judeţul Mehedinţi, a fost elaborarea regulamentului de administrare şi organizare a funcţionarilor. Regulamentul stabilea drepturile şi îndatoririle fiecărui funcţionar şi îl asigura pe acesta că vor fi respectate condiţiile de recrutare, promovare şi salarizare. Un rol important în numirea personalului îl avea directorul instituţiei. El făcea demersurile necesare pentru angajare, fiind preferaţi absolvenţii şcolilor comerciale sau cei ai academiilor de specialitate, care aveau planuri de învăţământ cu un conţinut predominant economic[1]. Absolvenţii acestor instituţii de învăţământ au ocupat funcţii specifice, executând activităţi de secretariat şi contabilitate. În cazul Agenţiei BNR din Turnu Severin, o scurtă incursiune în documentele vremii ne lămureşte asupra studiilor pe care le aveau principalii funcţionari. Astfel, Ioan M. Florescu, casier, a fost absolvent al Şcolii Superioare de Comerţ Craiova, promoţia 1908; Vasile Florescu Cristescu,

* Articolul face parte din proiectul de cercetare nr. I/3 – *Funcţionarii bancari în Oltenia: apariţia şi dezvoltarea unei noi elite (1880-1948)*, din cadrul programului *Structuri sociale, elite şi norme în sud-vestul României (sec. XVI-XX)*.

* Cercetător ştiinţific III, dr., Institutul de Cercetări Socio-Umane „C. S. Nicolăescu-Plopşor" din Craiova, al Academiei Române; e-mail: getaghionea@yahoo.com

[1] Iniţiativa înfiinţării Şcolii Comerciale Superioare din Turnu-Severin i-a aparţinut lui Teodor Costescu, iar anul de debut a fost 1898. Indiferent de denumirea pe care a purtat-o (Şcoala Comercială Superioară, 1924-1936; Gimnaziul Comercial, 1936-1937; Liceul Comercial, 1937-1948), renumita instituţie de învăţământ a adunat în jurul său oameni de valoare, implicaţi în activităţile economice ale ţării, în Prof. Vasile Boieru, Ec. Florica Kemenski, *Teodor Costescu – Fondatorul învăţământului comercial economic mehedinţean,* în vol. „Teodor Costescu şi apostolii săi", Craiova, Editura MJM, 2004, p. 45-46.

contabil, a fost absolvent al Şcolii Comerciale Superioare din Craiova, promoţia 1922; Ştefan Dobriceanu, ajutor la serviciul contabil, a absolvit Şcoala Comercială Superioară Craiova, promoţia 1928[2]; Ion I. Zaharescu, contabil, a absolvit Şcoala Superioară de Comerţ din Galaţi, promoţia 1922; Dumitru L. Cnobloch, şeful scontului, era licenţiat al Academiei de Comerţ, promoţia 1922 etc. Notabil este şi cazul Băncii populare „Muncitorul", unde contabilitatea era „făcută bine şi la curent ţinută de D-l V. Rovenţa, şef-contabil, ajutat de d-nii N. Spătărel, T. Bârlan, V. Rămescu toţi absolvenţi ai Şcoalei comerciale Curs Seral şi absolvenţi a trei clase comerciale superioare de comerţ"[3].

Nu întotdeauna băncile au beneficiat de un personal calificat, fapt reflectat, de cele mai multe ori, în modul de încheiere al bilanţurilor bancare anuale sau în folosirea inadecvată a terminologiei de profil. Din bilanţul încheiat la 31 decembrie 1919, pentru 189 de bănci populare urbane şi rurale din judeţul Mehedinţi, observăm faptul că, din cele 287 de posturi de casier, contabil şi casier-contabil existente, numai 32 erau ocupate de funcţionari care urmaseră o şcoală practică de contabilitate sau de comerţ, restul fiind ocupate de învăţători (56), preoţi (11), persoane fără studii (71) sau cu alte profesii (117).

Lipsa unui personal calificat a creat probleme chiar la nivelul unor bănci populare cu o capacitate financiară însemnată. Astfel, în anul 1944, ca urmare a unor repetate deficienţe, înregistrate la Banca populară „Clerul Mehedinţean", Ministerul Cooperaţiei a luat decizia de dizolvare a consiliului de administraţie şi de numire a unuia nou[4]. Pentru a evita falimentul, cauzat de problemele apărute în administrare, o parte dintre băncile populare, aflate în dificultate, le-au solicitat sprijinul Băncii Naţionale a României, federalelor judeţene, băncilor comerciale mari sau au apelat la fuziuni. Un astfel de caz am întâlnit la Turnu Severin, unde Banca populară „Victoria" a preluat activul şi pasivul Băncii populare „Vulturul", din Dedoniţa, societate aflată în faliment[5].

Ocuparea postului de funcţionar se realiza în baza unui examen de verificare a cunoştinţelor de specialitate, iar promovarea se realiza pe scară ierarhică, prin avansarea în postul vacant a unei persoane care activa în cadrul aceleiaşi instituţii. În cazul promovărilor se ţinea cont de vechimea în muncă, de competenţe şi de calificarea profesională[6]. Angajarea se efectua în baza următoarelor documente: actul de identitate, carnetul de muncă (unde era cazul), actul doveditor al studiilor, livretul militar sau adeverinţa de recrut şi fişa personală. Numirea în funcţie se oficializa prin emiterea unui ordin cu nominalizarea datei angajării, funcţiei ocupate şi a salariului lunar. Remunerarea materială (primele de sărbători, plata orelor suplimentare sau alte privilegii) a

[2] Serviciul Judeţean al Arhivelor Naţionale Mehedinţi, fond Banca Naţională a României, dosar 4/1936-1949, f. 6, 24, 28 (în continuare se va cita: S.J.A.N. Mehedinţi).

[3] Idem, fond Banca populară „Muncitorul", dosar 2/1929-1943, f. 133, 216.

[4] Idem, fond Banca populară „Clerul Mehedinţean", dosar 31/1946, f. 6.

[5] Idem, fond Banca populară „Victoria", dosar 6/1941, f. 155.

[6] Idem, fond Banca Mehedinţului, dosar 13/1918-1920, f. 494.

fost una dintre ofertele oferite de instituţiile bancare. Salariile erau acordate în funcţie de importanţa unităţii, după gradul funcţiei ocupate, de la director la funcţionarul cel mai simplu, „în limita bugetului aprobat de adunarea generală, fiind limitate la strictul necesar”[7]. Instabilitatea socială şi economică a perioadelor imediat următoare încheierii războaielor mondiale sau a crizelor economice s-a răsfrânt şi asupra funcţionarilor bancari din Mehedinţi. Astfel, dintr-un document din anul 1918, aflăm că: „O scumpire a tuturor articolelor de primă necesitate datorită fie deprecierei banilor, fie rarităţii produselor s'a accentuat… obiectele de îmbrăcăminte şi hrană atingând, de multe ori, preţuri de 40 ori mai mult”[8]. Conducerea instituţiilor bancare a răspuns favorabil unor astfel de cereri, deoarece întreruperea activităţii ar fi avut consecinţe negative asupra sistemului economic şi financiar local. Astfel, consiliul de administraţie al Băncii Mehedinţului decide, la 29 iulie 1918, ca salariaţii să primească un spor lunar, „din economiile realizate”, la care se adaugă o primă de scumpete şi o mărire a indemnizaţiei pentru chirie, unde era cazul[9].

Fondul de pensii a constituit una dintre problemele însemnate de organizare internă a instituţiilor de credit. Acesta era constituit din contribuţiile funcţionarilor, sub forma unor taxe, şi din sumele aprobate de adunarea generală anuală, special din profitul net. La Banca Mehedinţului, din Turnu Severin, funcţionarii care aveau o oarecare vechime în bancă şi nu împliniseră vârsta de 40 de ani contribuiau la acest fond cu 5% din salariul lunar[10]. Un procentaj de 3% am întâlnit în cazul fondului de pensii de la băncile populare „Muncitorul”, „Biruinţa” şi „Victoria”[11]. Pensiile se acordau după durata activităţii funcţionarului într-o instituţie, în cazurile de incapacitate de muncă sau boli cronice. De pensie beneficiau, în caz de deces, văduvele sau copiii minori ai funcţionarului decedat.

Concedierea se realiza din iniţiativa angajatului sau a băncii, în cazul în care funcţionarul nu şi-a respectat obligaţiile, a comis acţiuni frauduloase sau ca urmare a restrângerii activităţii instituţiei.

Progresul tehnologic şi al produselor financiar-bancare a creat permanent necesitatea de perfecţionare a funcţionarului de bancă, „deoarece este un mare avantaj, pentru o Instituţie de Credit, să posede elemente serios instruite şi matur cultivate; cunoştinţele lor superioare putând fi utilizate cu mult folos”[12]. Baza perfecţionării pentru lucrătorii băncii au reprezentat-o seminariile organismelor financiare, a băncilor centrale sau a altor instituţii de profil, precum şi revistele de specialitate aflate în bibliotecile instituţiilor bancare. În judeţul Mehedinţi, preocupată de înfiinţarea unei biblioteci cu „diverse reviste şi legi în

[7] Idem, Banca populară „Muncitorul”, dosar 2/1929-1943, f. 132.
[8] Idem, fond Banca Mehedinţului, dosar 13/1918-1920, f. 2.
[9] *Ibidem*.
[10] *Ibidem,* dosar 9/1911-1916, f. 251.
[11] *Ibidem,* dosar 2/1929-1943, f. 40.
[12] *Ibidem,* dosar 13/1918-1920, f. 286.

legătură cu nevoile băncei”[13] a fost conducerea Băncii populare „Muncitorul”, iar consiliul Băncii Mehedinţului stabilea, anual, un fond destinat dotării bibliotecii *Şcoalei Superioare din Craiova*.

De conducerea şi administrarea băncilor din judeţul Mehedinţi s-au ocupat următoarele organisme: adunarea generală a acţionarilor, consiliul de administraţie şi comisia de cenzori.

Adunările generale ale acţionarilor erau ordinare sau extraordinare. Cele ordinare se convocau anual, de către consiliile de administraţie, prin anunţarea în presă sau afişarea convocării la sediul băncii sau la poliţia locală, şi se ţineau în primul trimestru al fiecărui an[14]. Adunările generale dezbăteau şi aprobau activitatea băncilor din cursul unui an de gestiune, având ca suport rapoartele anuale ale consiliilor de administraţie şi ale comisiilor de cenzori. Totodată, ele stabileau: definitivarea bilanţurilor anuale; fixau cuantumul de credit, pe care banca îl putea contracta într-un an; stabileau sumele pentru acţiunile de binefacere; alegeau sau cooptau noi membri în consiliile de administraţie sau în comisiile de cenzori; se pronunţau pentru reducerea sau ridicarea capitalului social şi, în consecinţă, pentru emisiuni de acţiuni; hotărau modificarea statutului instituţiei; decideau afilierea instituţiei cu alte societăţi de profil; se pronunţau, în cazuri extreme, pentru dizolvarea sau fuziunea băncii cu alte societăţi etc. Deciziile, consemnate în procesul verbal al adunării generale, se luau cu majoritatea voturilor exprimate şi deveneau obligatorii pentru organele de conducere cât şi pentru personalul băncii.

Adunările generale extraordinare erau convocate de către adunarea generală ordinară şi se întruneau, de obicei, pentru a discuta situaţiile ce priveau carenţele grave din activitatea instituţiilor de credit, provocate de managementul defectuos al conducerii. Discuţiile, adeseori aprinse, din cadrul adunării generale ordinare, privind eşecurile înregistrate în administrarea afacerilor financiare ale unor bănci, au degenerat, uneori, în conflicte deschise, care s-au soldat cu schimbarea conducerilor instituţiilor de credit respective sau cu pedepsirea lor. Consemnăm, în acest sens, situaţiile ivite la băncile populare „Muncitorul”[15] şi „Biruinţa”[16], ambele din Turnu Severin, unde membrii adunărilor generale sunt chemaţi în instanţă, din cauza neglijenţei de care au dat dovadă în administrarea societăţilor.

În rândul adunărilor generale au reuşit, în timp, să fie alese unele personalităţi locale, care aveau ca susţinere, pe lângă voturile personale, prestigiul intelectual şi moral deosebit, necesar pentru sporirea credibilităţii instituţiilor de credit la care figurau ca şi acţionari. Astfel, la Banca populară „Victoria”, printre membrii adunării generale îi aflăm pe D-tru T. Giurescu –

[13] *Ibidem,* dosar 2/1929-1943, f. 133.
[14] Idem, fond Banca populară Biruinţa, dosar 3/1941-1942, f. 20.
[15] Idem, fond Banca populară Muncitorul, dosar 2/1929, f. 218.
[16] Idem, fond Banca populară Biruinţa, dosar 2/1941, f. 1.

proprietar şi secretar al Camerei de Comerţ şi Industrie Severin, Nae Giurescu – comerciant, Emil Lega – ziarist, Ion D. Murgan – expert contabil şi contabil la Banca de Scont[17]; la Banca populară a funcţionarilor publici, pe care din anul 1937 o întâlnim sub denumirea de Banca populară „Albina", membrii adunării generale sunt: „Primari, consilieri comunali şi judeţeni din Mehedinţi"[18].

Consiliile de administraţie[19] erau considerate organisme executive ale băncilor, fiind obligate să acţioneze pentru aplicarea hotărârilor adunărilor generale, care, de obicei, trasau liniile esenţiale ale politicilor financiare pe anul în curs. Acestea se întruneau săptămânal, lunar sau „de câte ori era nevoie"[20], şi dezbăteau chestiunile ce priveau buna funcţionare şi administrare a băncilor şi problemele care vizau derularea operaţiunilor financiare[21]. În ceea ce priveşte distribuţia membrilor consiliilor de administraţie – la băncile din judeţul Mehedinţi, pentru anul 1909 – după criterii profesionale, de pregătire intelectuală şi stare economică, situaţia se prezintă astfel: primul loc era deţinut de către plugari (794), cărora, în ordine descendentă, le urmează învăţătorii (122), preoţii (74), negustorii (72) şi meseriaşii (10). 64 dintre membrii consiliilor de administraţie aveau alte profesii (avocaţi, medici, notari etc.). La 31 decembrie 1919, distribuţia membrilor consiliilor de administraţie se prezenta astfel: 912 plugari, 114 funcţionari, 114 proprietari, 80 de învăţători, 60 de preoţi, 36 de comercianţi, 14 meseriaşi. Din studiul documentelor de arhivă, remarcăm un procentaj ridicat, înregistrat de grupul clericilor şi al învăţătorilor, cu precădere la băncile populare mici şi foarte mici, din mediul rural, şi doar ca excepţii, la câteva bănci de capacitate financiară mijlocie, unde, de regulă, acţionarii principali erau chiar clericii sau învăţătorii, cum a fost cazul următoarelor Bănci populare: „Clerul Mehedinţean"[22] şi „Învăţătorul Mehedinţean"[23]. La băncile populare mari şi mijlocii predomină însă laicii, îndeosebi comercianţii, meseriaşii, proprietarii şi funcţionarii, cum a fost cazul băncilor „Muncitorul",

[17] Idem, fond Banca Populară „Victoria", dosar 1/1930, f. 7.

[18] Idem, fond Banca populară „Albina", dosar 1/1936, f. 11-12.

[19] Atribuţiile consiliului de administraţie, stabilite prin statutele fiecărei bănci, erau deosebit de însemnate, deoarece prin delegarea puterii de decizie de către adunările generale, acestea decideau şi dispuneau asupra tuturor afacerilor băncilor, având dreptul de: a reprezenta societatea bancară faţă de autorităţi; decide alegerea şi definitivarea pe posturi a funcţionarilor propuşi de către director; fixa competenţele şi salariile corpurilor de funcţionari; stabilea regulamentele pentru operaţiunile bancare, derulate de instituţiile de credit, precum şi alte regulamente speciale ce priveau organizarea internă; determina condiţiile folosirii capitalului societăţilor; supraveghea desfăşurarea activităţilor financiare; examina activitatea contabilă a societăţii; stabilea bilanţurile anuale şi propunerile pentru distribuirea profitului net; dispunea organizarea unor fonduri de rezervă şi fonduri pentru scopurile de binefacere etc.

[20] S.J.A.N Mehedinţi, fond Banca populară „Muncitorul", dosar 2/1929, f. 218.

[21] *Ibidem*.

[22] Banca populară „Clerul Mehedinţean" a fost înfiinţată la 23 iulie 1931, de către 200 de societari, dintre care: 192 de preoţi şi 8 cântăreţi, din judeţul Mehedinţi, în S.J.A.N. Mehedinţi, fond Banca populară „Clerul Mehedinţean", dosar 31/1946, f. 1.

[23] Idem, fond Banca populară „Învăţătorul", dosar 2/1932, f. 4.

„Biruinţa", „Victoria", „Dunărea". Totodată, am observat un număr însemnat de *plugari* în cadrul consiliilor de administraţie. Acest lucru a fost determinat de prezenţa numeroasă a ţăranilor, în rândul acţionarilor fondatori ai băncilor populare mici şi foarte mici din mediul rural.

„Elemente proeminente ale comerţului local fac parte din Consiliul de Administraţie – al Băncii Mehedinţului – şi sunt o garanţie în plus de seriozitatea şi vitalitatea acestei întreprinderi"[24]. Dintre aceştia îi amintim pe: Gh. D. Stănică – comerciant, preşedintele Camerei de Comerţ din Turnu Severin; Virgiliu C. Băbeanu – profesor şi agricultor; Evanghelie Vlahos – mare comerciant şi proprietar; Pavel Păcuraru – farmacist şi viticultor; Ion I. Baloşin – comerciant, preşedintele Sfatului Negustoresc; Traian Isărescu – avocat şi agricultor, fost prefect al judeţului Mehedinţi; Nicolae Cristescu – mare comerciant; Gh. V. Bădescu – mare comerciant şi proprietar; Gh. D. Cristescu – proprietar şi viticultor[25].

Prin rolul şi locul pe care îl ocupa, în baza prevederilor statutare, preşedintele era persoana cea mai însemnată din conducerea băncii. El reprezenta banca în faţa autorităţilor statului, iar pe plan intern era cel care controla şi aproba acţiunile directorului şi pe cele ale corpului de funcţionari. Preşedintele coordona discuţiile din cadrul consiliilor de administraţie şi era ales din rândul acţionarilor. Remarcăm, astfel, în primul consiliu de administraţie al societăţii cooperative de credit şi economii, Banca Mehedinţului din Turnu Severin, pe M. G. Burileanu, mare proprietar[26], la Banca Comercială din Turnu Severin, pe Th. Costescu, iar la Banca populară „Dunărea", din aceeaşi localitate, funcţia de preşedinte, în intervalul 1910-1932, a fost îndeplinită de către D. Popescu, recunoscut „drept persoană morală în societate"[27]. Funcţia de vicepreşedinte este nominalizată la aproape toate băncile din mediul urban din Mehedinţi. Ca şi în cazul preşedinţilor, în funcţia de vicepreşedinte au fost nominalizate persoane morale, comercianţi, proprietari, funcţionari, preoţi sau învăţători din localitate.

Comitetele de cenzori funcţionau în baza prevederilor înscrise în statutele de funcţionare a băncilor. Erau învestite cu executarea controlului asupra operaţiunilor financiare şi activităţilor administrative derulate de către consiliile de administraţie şi corpul funcţionarilor, apreciind corectitudinea tuturor acţiunilor bancare, efectuate pe parcursul unui an financiar. Totodată, comitetele de cenzori se pronunţau asupra calităţii situaţiilor bilanţiere anuale şi a propunerilor privind distribuirea profitului net. Cenzorii erau aleşi de către adunările generale pe o perioadă de 3 ani de zile, după care, o parte ieşeau din funcţie prin tragere la sorţi, ceilalţi având dreptul de a fi realeşi. În practica curentă, la majoritatea băncilor populare s-a generalizat sistemul realegerii tuturor membrilor fostelor comitete de cenzori, cu excepţia acelora care nu

[24] Idem, fond Banca Mehedinţului, dosar 54/1944-1946, f. 211.
[25] *Ibidem*.
[26] *Ibidem*, dosar 1/1899-1902, f. 152.
[27] Idem, fond Banca Naţională a României, Agenţia Turnu Severin, dosar 3/1941, f. 7.

satisfăceau condiţiile exercitării atribuţiilor sau a cazurilor când, din proprie iniţiativă, unii membri renunţau să mai candideze pentru asemenea funcţii. Numărul cenzorilor a variat între 3-5 persoane.

Rezultatele activităţilor de control sau revizuire ale comitetelor de cenzori erau consemnate în registre speciale, existând posibilitatea urmării aplicării observaţiilor de către consiliile de administraţie a îndreptării eventualelor nereguli, sesizate pe parcursul unui an financiar. De regulă, abaterile sesizate erau rezolvate la nivelul direcţiunilor, pentru a nu se oferi motivaţii pentru o publicitate negativă, care ar fi periclitat interesele băncii în cauză[28]. În judeţul Mehedinţi, la 31 decembrie 1919, la un număr de 189 de bănci populare urbane şi rurale, în comisiile de cenzori au activat 550 de persoane, dintre care: 406 plugari, 60 de funcţionari, 27 de proprietari, 12 comercianţi, 9 preoţi şi 7 meseriaşi.

Întâietatea învăţătorilor şi clericilor, în rândul acţionarilor cu profesii libere şi chiar la nivelul general al acţionarilor, a avut preponderenţă, la unele bănci, datorită numărului acţiunilor subscrise şi, deci, al aportului la constituirea capitalului social al acestora. Consemnăm numărul redus al proprietarilor, dar observăm un procentaj ridicat de ţărani în rândul acţionarilor băncilor din mediul rural sau având legături economice strânse cu spaţiul rural, ceea ce ne dovedeşte orientarea creditului spre activităţile cu specific agrar, precum şi investiţiile însemnate destinate achiziţionării de tehnici agro-silvice, cu urmări directe în sporirea numărului proprietarilor mijlocii.

THE MANAGEMENT AND OPERATION OF BANKS FROM MEHEDINŢI COUNTY (1900-1948)

(*Abstract*)

The appreciations regarding the quality of the bank workers' intellectual and specialized knowledge, remained, in the specific literature, at the standard of the general impressions. They all noticed the fact that the professional training of the workers with medium, high-school or superior (in universities and academies) studies was realized, preponderantly, in other fields than those of the strict specialization, such are the commercials schools and faculties. This fact was due to the orientation of the young people towards the traditional professions: priests, lawyers or primary school teachers, and not to that from the economics field.

Key-words: the 20th century, Mehedinţi County, organization, operation.

[28] Idem, fond Banca populară „Muncitorul”, dosar 2/1929, f. 219.

SOCIETATEA ORTODOXĂ NAŢIONALĂ A FEMEILOR ROMÂNE ŞI MIŞCAREA FEMINISTĂ DIN ROMÂNIA INTERBELICĂ

ANEMARI MONICA NEGRU*

Societatea Ortodoxă Naţională a Femeilor Române (SONFR) a fost o asociaţie culturală de orientare creştină ortodoxă, cu un proiect educativ şi implicaţii sociale şi feministe, înfiinţată în anul 1910, la Bucureşti, din iniţiativa unor reprezentante ale elitei feminine a epocii: Zoe Gr. Romniceanu, Alexandrina Gr. Cantacuzino, Maria I. Glogoveanu, Elena Odobescu[1]. O istorie a SONFR, pe baza documentelor păstrate în Arhivele Naţionale ale României, reprezintă o amplă analiză de regulamente, planuri, rapoarte de activitate, procese verbale, redactate la adunările şi la congresele societăţii.

Proiectul *Statutelor* a fost elaborat de către Dimitrie C. Butculescu, în urma discuţiilor cu membrii cooptaţi: episcopul Teodosie Ploeşteanu, Dimitrie Onciul, Ioan Scurtu, Simion Mehedinţi, D. Biroianu, Ştefan Negulescu, arhimandritul Scriban. Cenzorii aleşi au fost D. Z. Furnica şi A. D. Florescu. SONFR a obţinut statut de persoană juridică şi morală, un proiect de lege cu acest conţinut fiind votat de Senat şi Camera Deputaţilor, promulgat de către regele Carol I la 2 decembrie 1910 şi publicat în Monitorul Oficial nr. 255, din 17 februarie 1911.

SONFR îşi propunea să dezvolte „cultura naţională şi patriotică în toate păturile sociale”[2], nu doar să îndeplinească funcţii caritabile. Scopul general era unul cultural şi social, pentru care era nevoie de forţa şi unitatea femeilor. Acest obiectiv a fost promovat în mod constant de către SONFR, care a reprezentat un model de activism feminin, cu succese şi insuccese.

În vederea realizării acestui scop, Alexandrina Gr. Cantacuzino, lidera incontestabilă a societăţii, pleda pentru orientarea eforturilor societăţii spre trei ţinte:

„1) Întâi a ridica prestigiul Bisericii noastre şi a-i reda locul de frunte de odinioară; în parte am reuşit, deoarece Biserica Ortodoxă a fost chemată la înalta cinste de cârmuitoare a statului întregit, făurit de dânsa.

2) Al doilea punct din program a fost întărirea ideii naţionale şi pregătirea sufletelor în vederea realizării unirii de veacuri aşteptată.

Dumnezeu ne-a ajutat ca să trăim ceasul sfinţit de întregire a neamului şi în măsura puterilor noastre să fi contribuit şi noi la acest mare act.

* Anemari Monica Negru, arhivist la Arhivele Naţionale ale României; e-mail: amonicanegru@yahoo.com

[1] A.N.R., fond SONFR, dosar 4, f. 65-66.

[2] A.N.R., fond SONFR, dosar 563, f. 64.

3) A treia ţintă a fost pregătirea culturală morală, socială şi religioasă a noilor generaţii; în acest scop am înfiinţat aşezăminte, care sunt mărturia muncii fără preget a membrilor noştri şi a idealului ce i-a călăuzit"[3].

Semnul SONFR – crucea cu panglică tricoloră – sugerează implicaţiile ei religioase. Astfel, chiar în *Statute*, la art. 2, se precizează că patriarhul şi mitropoliţii sunt preşedinţi de onoare ai societăţii, iar membrii ei puteau fi aleşi numai dintre persoanele de religie ortodoxă. SONFR a fost sprijinită permanent de către conducătorii bisericii ortodoxe, acest sprijin fiind demonstrat de prezenţa şi cuvântările mitropoliţilor, ale patriarhului României la adunările generale şi congresele societăţii. Pe de altă parte, şi asociaţia a promovat o activitate de propagandă creştină ortodoxă: a înfiinţat ora de reculegere, admisă şi de Ministerul Instrucţiunii Publice, după un program special de predare săptămânal, în toate şcolile societăţii din ţară, de la clasa I primară, la clasa a VIII-a secundară. Ministerul a adoptat, în parte, acest program pentru şcolile de stat; s-a instituit concursul de religie la toate şcolile Societăţii Ortodoxe, ce avea loc o dată pe an, în cursul lunii februarie; serbarea „Duminica Ortodoxiei", organizată în fiecare an, în toată ţara, de către comitetele filiale şi parohiale (se ţineau predici, cuvântări şi erau depuse flori la mormintele eroilor); s-a înfiinţat, în cursul anilor 1933-1935, o capelă la Institutul Societăţii Ortodoxe din Iaşi, o biserică la Institutul din Giurgiu şi o capelă la Craiova[4].

SONFR a protestat, împreună cu reprezentaţii bisericii, împotriva Concordatului cu Vaticanul, din 1927, care a fost votat de către parlament în 1929 şi care îi garanta Bisericii romano-catolice deplina libertate de a comunica direct cu Vaticanul, fără controlul statului român[5]. Lupta, dusă de Societatea Ortodoxă Naţională a Femeilor Române, în chestiunea Concordatului, ridicarea prestigiului clerului prin conferinţe, broşuri, organizarea învăţământului religios în şcoală, care a culminat prin înfiinţarea orei de reculegere şi întemeierea de capele la institutele din Bucureşti, Craiova şi Iaşi, pregătirea tineretului şi ocrotirea lui prin noul cămin, înfiinţat în anul 1934, la institutul întemeiat în Capitală, învederează o muncă intensă în favoarea ortodoxismului.

SONFR era o asociaţie formată din organe de conducere şi administraţie generală (Comitetul Central, Adunarea Generală şi Congresul societăţii) şi organe de administraţie locale (comitete parohiale şi comitete filiale).

Societatea a întemeiat filiale, adică organizaţii subordonate, în diferite oraşe, şi parohii – care reprezintă cele mai mici diviziuni ecleziastice din structura administrativă a bisericii ortodoxe. Prin *Regulamentele pentru comitetele parohiale*[6], create de SONFR, aflăm rolul acestor organizaţii. Ele realizează înscrieri de membri, anchete privind starea morală sau materială a enoriaşilor,

[3] A.N.R., fond SONFR, dosar 80, f. 4.
[4] A.N.R., fond SONFR, dosar 138, f. 54-57.
[5] *Ibidem,* p. 21.
[6] A.N.R., fond SONFR, dosar 4, f. 63-64.

propagandă pentru societate, organizează duminicile şi sărbătorile ortodoxe, strâng cotizaţiile şi alte subscripţii. La început au fost create filiale pe lângă bisericile din Bucureşti, apoi în oraşe şi sate din judeţele din Muntenia şi Moldova.

Deci, activitatea Societăţii Ortodoxe se întinde în toată ţara, prin cele 47 de filiale înfiinţate la Arad, Bacău, Blaj, Botoşani, Buzău, Beiuş, Bârlad, Brăila, Bistriţa-Năsăud, Câmpeni, Cluj, Chişinău, Câmpulung, Călăraşi, Curtea de Argeş, Craiova, Caransebeş, Dorohoi, Diciosânmartin, Dumbrăveni, Focşani, Galaţi, Giurgiu, Gherla, Huşi, Letea Nouă, Mehadia, Orşova, Odorhei, Oradia, Ploeşti, Piatra-Neamţ, Roşiori de Vede, Roman, Sulina, Sibiu, Slatina, Sebeş, Tighina, Tg. Ocna, Tecuci, Turda, Timişoara, Turnu-Severin, Târgovişte, Târgu Mureş, Vaslui[7].

O altă caracteristică fundamentală a SONFR a fost dimensiunea ei caritabilă; societatea „nu realizează şi nu poate realiza câştiguri, adică beneficii, aceasta fiind condiţiunea de existenţă a noastră ca persoană juridică”[8]. Fondurile SONFR proveneau din donaţii, legate, subscripţii, cotizaţii, valori mobiliare şi imobiliare, beneficii din concerte religioase, conferinţe, serbări culturale etc., erau păstrate la Banca Naţională. SONFR nu era subvenţionată de stat, fiind „o Societate culturală, iar asistenţă şi ocrotire acordăm numai din fondurile ce avem disponibile şi este limitată la elevele de la şcolile sau căminele noastre”[9]. Uneori însă, societatea obţinea şi ajutoare de la stat, dovadă fiind şi cererile repetate ale SONFR[10].

În anul 1914, SONFR a beneficiat de un fond provenit dintr-un concert al lui George Enescu, care a fost orientat spre Institutul pentru elevele din Bucovina, de numeroase donaţii ale reginei Maria pentru grădinile de copii[11]. Este interesant de analizat lista donatorilor pentru biserica din Mărăşeşti, unde aflăm că cea mai importantă sumă donată îi aparţinea Bisericii ortodoxe. Printre donatori se mai numărau Banca Naţională a României, Casa Regală, Ministerului de Interne, principesele Alexandrina Gr. Cantacuzino şi Olga Sturdza. Au mai contribuit cu donaţii şi Academia Română, numeroase membre ale SONFR şi militari[12]. Aşa cum s-a văzut, multe donaţii în bani erau din partea Casei Regale a României (regina Maria donând 1.000 de lei în anul 1915 unor grădini de copii ale SONFR; la fel a procedat şi Regina Mamă Elena), a mitropoliţilor sau episcopilor români (în 1913, Mitropolitul Primat donând 3.000 de lei)[13], a Alexandrinei Cantacuzino, a Olgăi Sturza. Dar au existat şi donaţii de cărţi, chiar de biblioteci întregi.

[7] A.N.R., fond SONFR, dosar 125, f. 100.
[8] A.N.R., fond SONFR, dosar 181, f. 147.
[9] A.N.R., fond SONFR, dosar, 222, f. 19.
[10] A.N.R., fond SONFR, dosar 494, f. 61-62.
[11] A.N.R., fond SONFR, dosar, 15, f. 9-10.
[12] A.N.R., fond SONFR, dosar, 26, f. 99-100.
[13] A.N.R., fond SONFR, dosar 14, f. 5-6, manuscris.

Alte activităţi, aducătoare de venit, au fost loteria şi bazarul (chiar şi în anul 1947)[14], organizate anual, vânzarea de mărţişoare cu efigia lui Ştefan cel Mare (1916) ş.a.

Conducerea SONFR era una colectivă. În anul 1910, ea a fost asigurată de doamna Anastasia Filipescu, arhiereul Teodosie Ploeşteanu, Maria Glogoveanu – secretara, Zoe Romniceanu – casiera şi un Comitet Central alcătuit din şase sectiuni. Funcţia de prezidentă generală a SONFR a fost îndeplinită de: Anastasia Gr. Filipescu (1910-1918), Alexandrina Gr. Cantacuzino (1918-1944, cu mici întreruperi), Maria Soare (1944-1945) şi Ioana Ralea (1945-1949).

Membrii societăţii erau membri fondatori şi membri activi, existând şi titluri onorifice, respectiv membri de onoare şi membri aderenţi. Membrii societăţii proveneau din toate clasele sociale. O statistică aproximativă, din 1940, menţiona că erau înscrise în SONFR 26.000 de membre din toată ţara, din toate categoriile sociale, de vârstă şi profesii diferite[15].

Multe membre ale SONFR au rămas în istoria feminismului românesc printr-o activitate multilaterală, incluzând creaţia literară, istorică, medicina şi, desigur, asistenţa socială şi culturală a copiilor, a populaţiei sărace. De exemplu, din Oltenia, Maria I. Glogoveanu[16] rămâne în istorie printr-o susţinută activitate culturală şi socială. Astfel, ea a activat în cadrul Societăţii de binefacere „Principesa Maria", în „Societatea pentru dezvoltarea industriei casnice", iar în SONFR a fost secretară generală[17]. În februarie 1916, împreună cu Zoe Romniceanu şi Olga Sturza a întemeiat, la Craiova, o filială a SONFR. A fost aleasă preşedintă de onoare a acestei filiale, iar primul act al filialei a fost deschiderea unei grădini pentru copii. A cumpărat casele Golfineanu pentru a da un nou sediu Liceului de fete al SONFR din Craiova. În anii '30 a fost implicată într-o mişcare dizidentă a societăţii. A preluat de la tatăl său, Dumitru C. Butculescu, conducerea „Societăţii pentru dezvoltarea industriei casnice" (înfiinţată în 1881) din cadrul Societăţii „Concordia", căreia regina Elisabeta i-a dat numele de Societatea „Furnica", care activa pentru păstrarea şi propăşirea cusăturilor naţionale. A publicat articole în revista „Arhivele Olteniei", în care aborda probleme de etnografie, istorie.

Una dintre problemele iniţiale ale SONFR a fost cea a locaţiei, unele case fiind obţinute din donaţii, de exemplu la Bucureşti (Calea Moşilor nr. 148), la Craiova, la Iaşi ş.a.

SONFR s-a implicat în mai multe domenii, în special cele cu rol educativ. Astfel, în toată perioada existenţei sale, societatea s-a preocupat de:

[14] A.N.R., fond SONFR, dosar 273, f. 133.

[15] Elvira-Ecaterina Ivănescu, *Societatea Ortodoxă Naţională a Femeilor Române (1910-1948, 1990-2001)*, Craiova, Editura Universitaria Craiova, 2001, p. 115.

[16] Ileana Cioarec, *Boierii Glogoveni*, Craiova, Editura ALMA, 2009, p. 44.

[17] A.N.R., fond SONFR, dosar 14, f. 81-90, manuscris.

- înfiinţarea de şcoli, de diferite profile, şcoli primare pentru copii şi şcoli pentru adulţi, licee teoretice şi comerciale, şcoli profesionale şi de industrie casnică, grădiniţe pentru copii, cantine, cămine şi internate şcolare;
- organizarea de serbări (Duminica Ortodoxiei, Ziua Mamei – pentru prima dată s-a sărbătorit în anul 1928 –, concursuri, expoziţii (de exemplu, târgul de industrie casnică rurală din 1940, expoziţia de scoarţe, ţesături şi cusături româneşti din iunie 1941), bazare şi loterii (anual), colecte şi chete publice cu scop educativ, concerte religioase, de muzică simfonică (de exemplu cele susţinute de George Enescu); aici se emiteau bilete din vânzarea cărora se asigurau fondurile societăţii;
- organizări de conferinţe cu scop moral, religios şi naţional, susţinute de personalităţi din viaţa ştiinţifică, politică, sau artistică a epocii.

Putem adăuga şi o activitate social-sanitară, cum ar fi înfiinţarea unui preventoriu cu 500 de paturi, o grădiniţă de copii la Carmen Sylva şi o colonie de vară la Săvârşin.

Activitatea didactică a SONFR se integra legislaţiei şcolare, existente în statul român. Astfel, Spiru Haret, ministrul Instrucţiunii Publice în anul 1910, decidea ca toate grădiniţele pentru copii să intre sub supravegherea şi administraţia SONFR. După vreo patru ani, societatea construia şi primele două localuri proprii[18]. Din corespondenţa cu filialele reiese grija pentru înfiinţarea şi înzestrarea şcolilor: local, mobilier, cadre didactice bine pregătite.

Aceste şcoli aveau biblioteci cu literatură română, franceză, germană, italiană, engleză, cărţi şi diferite alte materiale privind matematica, fizica, chimia, filozofia, igiena, desenul, istoria, geografia, educaţia fizică. De asemenea, o altă instituţie socială, promovată de către SONFR, a fost biblioteca populară. Până în anul 1914 organizase 26 de astfel de biblioteci; cele mai cerute erau operele literare, spre deosebire de cele de ştiinţă, numărul cititorilor fiind între 50-100. Cărţile se împrumutau cu 20 de bani pe an. La apogeu, după cum ne arată statisticile din anii 1938 şi 1940, SONFR desfăşura activitate şcolară în 8 licee de fete, instalate în local propriu, frecventate de 250-300 de eleve, dintre care: 2 în Bucureşti – un internat şi un externat cu Şcoală Comercială –, şi câte unul la Craiova, Iaşi, Galaţi, Buzău, Giurgiu, Vaslui.

Institutele şcolare ale SONFR funcţionau pe baza unor regulamente interne, în care erau stabilite obligaţiile financiare (taxele anuale, taxa de înscriere pentru bursiere), administrative (obligaţii: media 6 pentru promovare, uniforma, calitatea de membre ale SONFR), organizatorice – interne (maxim 45 de eleve în clasă, pedagogă internă, bilete de ieşire pentru eleve, medici – de preferinţă femei ş.a.). Erau înregistrate şi subvenţii. De exemplu, în 1916-1917, SONFR primea o subvenţie lunară de 4.950 de lei pentru întreţinerea cu cantină a grădiniţelor sale de copii[19].

[18] A.N.R., fond SONFR, dosar 3, f. 33-34, manuscris.
[19] A.N.R., fond SONFR, dosar 19, f. 23-26, manuscris.

În primii cinci ani de activitate, societatea întemeiase 2 institute (şcoli cu diferite anexe), 17 grădiniţe de copii, 22 de biblioteci populare. Totodată, au avut loc „conferinţe populare în spitale, în închisori, fabrici, la regimente, la sate, în fine chiar iarna aceasta s-a înfiinţat secţiunea cea mai importantă din toate, aceea a cursurilor de adulţi prin întemeierea a 4 cursuri pe lângă diferite fabrici”[20]. Deci, chiar în anii Primului Război Mondial, Alexandrina Cantacuzino a organizat, în şcolile SONFR, spitale şi infirmerii pentru răniţi, şi grădiniţe pentru copiii celor mobilizaţi.

Majoritatea instituţiilor şcolare ale SONFR au fost, în perioada 1941-1943, ocupate de spitale şi de către armata germană: internatele din Bucureşti, Buzău, Craiova, Giurgiu, Iaşi (spital german), în timp ce, internatul din Galaţi servea de adăpost bătrânilor şi copiilor[21]. Totuşi, activitatea şcolară se continuă în alte şcoli; de exemplu, în liceul bucureştean „Zoe Romniceanu” funcţionau 15 clase, cu 582 de eleve. Bibliotecile funcţionau şi ele, elevele împrumutând cărţi pentru a le citi acasă. Totodată, aveau loc în şcoli manifestări diferite, ca: serbarea datinilor, a patronului şcolii, împărţire de daruri la spitale, şezători date în cadrul educaţiei tineretului şcolar, şezători pentru răniţi.

Tot cu rol educativ, religios-moral şi cultural, SONFR a organizat şi conferinţe, cu participarea a numeroase personalităţi din toate domeniile – N. Iorga, Rădulescu Motru, Petre Andrei, Nichifor Crainic – ceea ce a atras şi o asistenţă numeroasă. Multe conferinţe au fost susţinute de către membri ai SONFR, de exemplu Caracostea, Oteteleşeanu, Popescu Tudor, Elena Odobescu, Calypso Botez, arhimandritul Scriban, sau de principesa Alexandrina Cantacuzino. În tematica conferinţelor se înscriau: rolul credinţei şi al ortodoxismului în toate manifestările vieţii, influenţa culturii creştine asupra societăţii, dar şi problematica familiei.

Conferinţele au fost organizate şi în filiale. De exemplu, în filiala Cărămidarii de Jos s-a propus ca societatea să organizeze trei conferinţe de morală pe an: una la Crăciun, una în carnaval şi alta la Paşti[22]. Ele se organizau deopotrivă în sate şi în oraşe, în închisori, spitale ori fabrici.

Între anii 1913 şi 1914, s-au ţinut de către preoţi şi profesori un număr de 27 de conferinţe cu conţinut moral, ştiinţific şi patriotic, în părţile mărginaşe ale Bucureştilor. Ciclul lor s-a întins şi în provincie, la Ploieşti, în Prahova[23]. În decembrie 1917, chiar în spitalul societăţii din Bucureşti a avut loc o conferinţă religioasă a cercului preoţesc „Ia şi citeşte”. Şi în anul 1940 a fost propus un ciclu de conferinţe, cu titlul generic „Viaţa religioasă, aşa cum este şi cum trebuie să fie”. S-au ţinut cuvântări şi la radio, de către membrii SONFR şi simpatizanţi: Alexandrina Cantacuzino, preotul Comana, Aida Vrioni, profesorul

[20] *Ibidem*, f. 2.
[21] A.N.R., fond SONFR, dosar 453, f. 56.
[22] A.N.R., fond SONFR, dosar 14, f. 9, manuscris.
[23] Societarea Ortodoxă Naţională a Femeilor Române, *Darea de seamă a Comitetului Central pe anul 1924*, MINIERVA, Bucureşti, Institutul de arte grafice şi editură, p. 15, 64.

Savin, Nichifor Crainic, M. Vulcănescu, D. Băncilă, arhimandritul Scriban, preotul Dumitrescu Borza.

Bilanţurile şi planurile de activitate ale SONFR erau dezbătute în adunările generale şi congresele anuale, care erau anunţate prin Monitorul Oficial şi presă; de asemenea, se trimiteau programul şi circulare către autorităţile şi parohiile din Capitală, către ministere, primărie, către diferite societăţi (Societatea clerului, Liga culturală, Societatea invalizilor, Apărătorilor Patriei, Mormintelor Eroilor, Văduvelor de război), către membrii Comitetului Central.

La aceste întruniri participau, de regulă, toate filialele şi parohiile din ţară, prin delegaţi, iar SONFR a reuşit să obţină, deseori, din partea CFR, reduceri la biletele de călătorie (unele de 50-75%)[24]. Aceste delegaţii erau formate din 8-10 membre din fiecare filială, grupul cuprinzând preşedinta, delegatul preoţilor din oraşul filialei, vice-preşedintele, tot preot, casiera, secretara şi câteva membre (cu ocazia sărbătoririi Jubileului de 25 de ani a SONFR, din delegaţii au făcut parte şi eleve, câte 12 din fiecare şcoală)[25]. Delegaţiile din filialele SONFR prezentau rapoarte de activitate anuale, punctând realizările din acel an.

Iniţiativele SONFR erau discutate conform ordinii de zi, iar hotărârile erau adoptate în cadrul şedinţelor Comitetului Central, la adunările generale şi la congresele anuale ale societăţii, precum şi în congrese extraordinare, ca cele din 1935 şi 1940, prin aclamaţii sau prin vot nominal şi secret. Adunările generale, la fel şi congresele, erau convocate anual, iar datele întrunirilor erau publicate în Monitorul Oficial şi în ziarele importante. La congres, spre deosebire de adunarea generală, participau, alături de membrii fondatori, activi şi cei aderenţi, şi membrii de onoare ai SONFR. Multe dintre aceste reuniuni au avut loc la Bucureşti (1911, 1912, 1914, 1915, 1916, 1919, 1920, 1922, 1925, 1928, 1930, 1932, 1935, 1936, 1939, 1940, 1942, 1943, 1944), în casa Alexandrinei Cantacuzino, dar şi în Sala Senatului, Fundaţia Carol I, Ateneul Român sau la Institutul SONFR din strada Principatele Unite nr. 63. Astfel de întruniri au avut loc şi în alte oraşe, unde funcţionau filiale ale SONFR, precum Iaşi (1913), Chişinău (1921, 1927), Craiova (1924, 1931), Cluj (1926), Bacău (1929), Brăila (1934), Sibiu (1937), Galaţi (1923, 1933, 1938).

Congresele anuale ale SONFR se desfăşurau cu destulă publicitate, în prezenţa unor personalităţi din viaţa religioasă, administrativă şi politică, care vorbeau îndeosebi despre necesitatea educării în spirit patriotic şi religios. Dezbaterile cuprindeau referiri la neîndreptăţirea femeii, prin lege şi prejudecăţi[26]. De regulă, aceste întruniri durau două, trei zile. În prima zi se

[24] A.N.R., fond SONFR, dosar 9, f. 25, manuscris, dosar 43, f. 35, manuscris.

[25] A.N.R., fond SONFR, dosar 136, f. 9.

[26] Paraschiva Câncea, *Mişcarea pentru emanciparea femeii în România,* Bucureşti, Editura Politică, 1976, p. 80.

participa la serviciul religios, apoi se desfăşurau lucrările adunării generale. În a doua zi avea loc congresul. La sfârşit, în ultima zi, se organizau excursii, vizite şi recepţii.

La aceste întruniri ale societăţii au participat importante personalităţi ale epocii, precum membri ai Casei Regale a României (regina Maria a frecventat SONFR, fiind şi preşedintă de onoare; la fel Principesa Mamă Elena, care a vizitat Institutul SONFR împreună cu regele Mihai, în 1928), mitropolitul D. Conon Arămescu Donici, miniştri (Spiru Haret, Iuliu Maniu, Miron Cristea, I. G. Duca, Nicolae Iorga, generalul Ion Antonescu), primari şi prefecţi ai Bucureştilor şi ai oraşelor cu filiale SONFR.

De exemplu, în anul 1924 adunarea şi congresul SONFR s-au desfăşurat la Craiova, cu participarea doamnelor Margot Oromulo, preşedinta filialei Craiova, şi Carianopol, casiera. Margott Oromulo a prezentat dificultăţile create de înfiinţarea, în anul 1918, a Institutului SONFR de la Craiova şi le-a mulţumit donatorilor. Totodată, ea a descris activitatea institutului şi a grădiniţei de copii săraci, subvenţionată de către Crucea Roşie americană. În aceste condiţii, a cerut ajutor pentru mărirea institutului.

În anul 1931, adunarea generală şi congresul SONFR s-au desfăşurat la Craiova, fiind remarcate realizările locale.

„Astăzi Dumnezeu ne încearcă; să fim demni de milostenia lui. Nicăeri ca aici glasul adevărului nu poate răzbate mai bine decât în această Oltenie, neaoş românească, care zvâcneşte de energie, de sănătate, în care munca singură cinsteşte omul. (Aplauze)

Aici, la D-voastră, se desprinde glasul tainic al trecutului; aici, biserici, mănăstiri mărturisesc evlavia moşilor şi a strămoşilor.

Cetatea Banilor Olteniei trebuie cea dintâi să înţeleagă nevoia unei desăvârşite prefaceri. Să mărturisim cu toţii că de ani de zile pe căi greşite am apucat şi că trebuie cu ori ce chip să ne schimbăm rugând pe Domnul să ne ierte şi să ne lumineze.

(…)

Filiala Craiova merită omagiul comitetului central adus prezidentei şi întregului comitet care, prin hărnicia sa, prin curajul membrelor sale, fără ajutor de la comitetul central, a înfiinţat marele institut la deschiderea căruia aţi luat parte şi astăzi, după 8 ani, veniţi la sfinţirea noilor clădiri şi a capelei care au desăvârşit opera începută”[27].

O operă istorică a SONFR a fost biserica şi Mausoleul din Mărăşeşti. La 8 iunie 1919, preşedinte de onoare, I.P.S.S. Pimen, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei, dă citire propunerii de a se clădi o Biserică pe Mormintele de la Mărăşeşti. Este, de fapt, actul de naştere al mausoleului (Biserica Neamului). Din Comitetul Executiv, creat pentru ridicarea monumentului, făceau parte: Prinţesa Alexandrina Cantacuzino (preşedintă), Zefira Voiculescu (secretară şi

[27] A.N.R., fond SONFR, dosar 88, f. 116-138.

autoarea primei monografii a Mausoleului), Nicolae Iorga, gen. Constantin Cristescu, ing. Nicolae Niclescu, C. Balş, Elena Davilla, Elena Odobescu, Maria Glogoveanu, precum şi primarul oraşului Mărăşeşti, G. U. Negropontes. La 7 noiembrie 1919, Negropontes dona 20 de hectare de teren pentru ridicarea Mausoleului şi suma de 50.000 de lei, o sumă destul de mare pentru acea vreme.

La 27 septembrie 1924, avea loc inaugurarea criptelor în prezenţa Reginei Maria. În aceste cripte odihnesc peste 6.000 de eroi. În sfârşit, la 18 septembrie 1938, în prezenţa regelui Carol al II-lea, avea loc ceremonia de inaugurare a mausoleului.

SONFR a supravieţuit presiunilor, exercitate de către regimurile dictatoriale, care s-au succedat în România, nu însă şi comunismului. Astfel, în perioada domniei regelui Carol al II-lea şi a influenţei legionare, membrele SONFR nu au aderat la F.R.N., deoarece societatea nu promova o orientare politică. Totuşi, simpatiile de dreapta ale Alexandrinei Cantacuzino au determinat-o, probabil, să admită, chiar să susţină, înscrierea membrelor societăţii în F.R.N., schimbări în terminologie (de exemplu, *stolul* în loc de şcoală sau *şedinţe străjereşti*), şi chiar în programul şcolilor. Pe de altă parte, Alexandrina Cantacuzino încerca să uşureze situaţia SONFR prin transformarea sa în societate confesională[28].

În anii 1938-1939, Alexandrina Cantacuzino a fost în conflict cu regele al Carol II-lea, căruia i-a reproşat public moralitatea sa îndoielnică şi atitudinea ireverenţioasă faţă de Regina Mamă, Elena. În replică, a intervenit imediat ministrul educaţiei naţionale şi cultelor, care a înlocuit comitetul director al SONFR cu unul interimar, condus de Adina Tătărescu. Acesteia, practic, i s-a impus funcţia, în caz contrar societatea fiind desfiinţată. La 6 noiembrie 1939, s-a constituit o Comisie interimară alcătuită din 7 persoane, care a condus SONFR şi a activat în mod tradiţional până în septembrie 1940. Comitetul interimar a organizat conferinţe, concerte de muzică religioasă, a contribuit la numeroase cununii, a ajutat ostaşii români cu haine, alimente, a realizat numeroase reparaţii la şcolile SONFR[29]. Chiar legionarii au susţinut înfiinţarea de cantine, pe lângă şcolile SONFR, pentru copii săraci[30].

În această perioadă, Alexandrina Cantacuzino a fost arestată la domiciliu pentru mai bine de un an. Numai după abdicarea regelui Carol al II-lea, la 6 septembrie 1940, i s-a ridicat domiciliul forţat. Noul „Conducător" al României, generalul Ion Antonescu, a hotărât readucerea Alexandrinei Cantacuzino la conducerea SONFR, la 11 septembrie 1940.

În toată ţara, societatea a patronat numeroase cununii religioase pentru a combate „imoralitatea concubinajului"[31]. Astfel, în lunile iunie şi iulie 1939 s-au cununat, în întreaga ţară, mai mult de 70.000 de concubini şi au fost legitimaţi astfel peste 100.000 de copii. Societatea a prelucrat sute de kilograme de lână,

[28] A.N.R., fond SONFR, dosar 190, f. 1-2.
[29] A.N.R., fond SONFR, dosar 198, f. 1-12.
[30] A.N.R., fond SONFR, dosar 174, f. 13.
[31] A.N.R., fond SONFR, dosar 222, f. 377-388.

transformându-le în veşminte pentru ostaşii ţării, cu ocazia concentrărilor şi mobilizării. S-au mai dăruit ţigări, cărţi, iconiţe, zahăr, lămâi, valoarea darurilor reprezentând sute de mii de lei, iar scrisorile de mulţumire ale ostaşilor au fost numeroase[32].

Situaţia politică din România devenea însă tot mai dificilă, parcă evolua spre dictatură. Surprinde şi decizia Ministerului Culturii Naţionale, care a apărut în Monitorul Oficial nr. 237, din 10 oct. 1942, Partea I: se suprimau şcolile particulare. Preşedinta SONFR a susţinut un protest şi a obţinut unele modificări[33].

În acelaşi an, parcă simţind că se sfârşeşte, Alexandrina Cantacuzino convocase Comitetul Central şi se stabiliseră, în funcţiile principale ale SONFR, Maria Soare (preşedinte), Adina Vineş (vice-preşedinte) şi Alice Costea (secretară generală). Aşa s-a şi întâmplat: în octombrie 1944, Alexandrina Cantacuzino a murit, preşedintă generală fiind aleasă Maria Soare. Dar situaţia ţării era foarte dificilă, iar SONFR nu se încadra în tiparul noii societăţi comuniste.

După încheierea celui de-al Doilea Război Mondial şi preluarea puterii de către comunişti, membrele, proiectele de activitate, planurile de muncă, totul se schimba, inclusiv limbajul. Astfel, în loc de SONFR vorbim despre Comitetul de Întreprindere al Salariaţilor Societăţii Ortodoxe, de activişti şi tovarăşi, de sarcini, resorturi, ziare muncitoreşti. Totodată, în spiritul muncii proletare, se tinde spre şedinţe bilunare, şedinţele comitetelor săptămânale, dar se formau şi echipe de dansuri naţionale, coruri, se organizau chermeze.

Ultimul Congres al SONFR a avut loc la 10 decembrie 1944, la Cluj. Acolo s-a hotărât validarea Comitetului Central, iar Maria Soare, preşedinta generală, a expus un bilanţ al activităţii societăţii pe acest an şi obiectivele viitoare. La 20 ianuarie 1945, SONFR protesta faţă de hotărârea Ministerului Educaţiei Naţionale de a desfiinţa orele de religie din şcolile de ucenici şi înlocuirea lor cu orele de educaţie moral-cetăţenească. Greutăţile însă abia începeau. Uniunea Femeilor Antifasciste reclama SONFR, spunând că desfăşoară o activitate politică împotriva noii orânduiri din România, că are o atitudine dictatorială, antifascistă. De asemenea, Ministrul Justiţiei, Lucreţiu Pătrăşcanu, decidea dizolvarea conducerii SONFR şi înlocuirea ei cu o comisie interimară, formată, evident, din personalităţi cu convingeri comuniste, precum Sofia C. Titel Petrescu, Alexandrina Mircea sau Victoria St. Voitec[34].

Procesul desfiinţării societăţii a durat mai mulţi ani şi s-a petrecut în etape. Au fost subminate toate şcolile ortodoxe, transformate în şcoli de surori medicale, educatoare şi au fost desfiinţate şi toate filialele. În 1948 a început reorganizarea învăţământului românesc, după model sovietic, toate institutele ortodoxe al SONFR fiind desfiinţate. SONFR a fost desfiinţată, oficial, în 1948, dar activitatea ei a încetat din anul 1945. Ca una dintre ultimele manifestări, în

[32] A.N.R., fond SONFR, dosar 250, f. 2-7, dosar 198, f. 1-12.
[33] A.N.R., fond SONFR, dosar 245, f. 2 f, v, manuscris.
[34] A.N.R., fond SONFR, dosar 271, f. 10-12.

noiembrie 1945, Alexandrina Mircea, secretara generală a Comitetului Central al organizaţiei, ce se mai păstrase din SONFR, a participat la Congresul Internaţional al Femeilor de la Paris, unde s-a constituit Federaţia Internaţională a femeilor democrate din lume, cu reprezentare românească.

Prin numeroasele dovezi, oferite de către documentele din arhive, care ilustrează calităţile, realizările şi relaţiile complexe ale membrelor societăţii, SONFR a fost o asociaţie reprezentativă pentru mişcarea feministă a epocii.Tot arhivele demonstrează şi relaţiile internaţionale ale societăţii, în special ale liderelor sale, Alexandrina Cantacuzino, Calypso Botez, Ecaterina Cerchez cu Mica Înţelegere Feminină, Consiliul Internaţional al Femeilor, Societatea Naţiunilor, chiar organizaţii din S.U.A., Argentina ş.a.

Societatea a fost susţinută şi a promovat numeroase femei reprezentative din viaţa politică, culturală, educativă a României Mari, precum Alexandrina Cantacuzino, Anastasia Filipescu, Zoe Romniceanu, Maria Glogoveanu, Elena Meissner, Esmeralda Manu, Elena Odobescu, Elena Seulescu, Maria Soare, Elena Nicolaide şi multe altele.

Influenţa şi activitatea SONFR s-a extins în toată ţara, fiind reprezentativă în Muntenia şi Moldova (aici s-au desfăşurat majoritatea adunărilor generale şi congreselor), şi mai limitată în Banat şi Transilvania, probabil şi din cauza propagandei catolice. SONFR s-a manifestat şi în Basarabia, înfiinţând aici o filială care asigura medicamente, ajutoare în bani şi cadouri pentru soldaţii români.

Prin ideologia profund umană şi creştină-ortodoxă, prin realizările sale multilaterale, pe timp de pace şi de război, obţinute prin muncă şi cooperare de către femeile membre, SONFR rămâne un exemplu, un model de societate de binefacere, în istoria feminismului şi a civilizaţiei române.

ANEXA NR. 1

Adunarea Generală şi Congresul Societăţii Ortodoxe Naţionale a femeilor române ţinut la Chişinău în ziua de 28 mai 1921 la sala Eparchială

Astăzi 28 mai 1921, ora 4 p.m.

Comitetul central al Societăţii Ortodoxe Naţionale a femeilor române, precum şi comitetul secţiei Basarabiei şi reprezentanţii filialelor din ţară, ne-am întrunit în localul Societăţii Ortodoxe din Kişinău, strada Alexandru cel Bun.

A luat cuvântul dl. Krupenschi, din partea secţiunii Iaşi, citind raportul aflat la dosarul congresului, arătând că atât liceul de domnişoare, cât şi celelalte şcoli înfiinţate de această secţiune, propăşesc spre binele neamului şi că vremurile grele prin care a trecut ţara s-a împiedicat activitatea Societăţii şi aduce la cunoştinţă că a reuşit să cumpere cu propriile mijloace un local pentru institutul din Iassy.

A răspuns doamna prezidentă generală, Cantacuzino, mulţumind d-nei Sturza pentru munca depusă în folosul societăţii.

Doamna Oromulo, vice-preşedinta secţiei Craiova, a citit raportul aflat la dosarul Congresului, arătând că cea mai importantă activitate este după reîntoarcerea din refugiu, când sub apăsătoarea stăpânire a duşmanului a avut puterea de voinţă să deschidă institutul întemeiat în 1918, cu multă greutate; a cumpărat casele din strada Traia nr. 10, cu concursul centralei, care i-a avansat suma de 230.000 lei şi că doamna Golfineanu, fosta proprietară, n-a pretins nici o dobândă timp de doi ani pentru restul ce i se cuvenea din cumpărarea casei. Cu înfiinţarea acestui institut secţiunea şi-a atins o parte din scopul său de a da generaţiei tinere o creştere bună şi o cultură religioasă ortodoxă naţională; în acelaşi timp cu institutul funcţionează regulat şi două grădini de copii.

Doamna Oromulo, cere să mărească şcoala din Craiova, ridicând încă un etaj.

Doamna Cantacuzino răspunde că va sprijini această cerere împrumutând filiala Craiova pentru mărirea Institutului. (...)

A.N.R., fond *Societatea Ortodoxă Naţională a Femeilor Române*, dosar 14/1913-1916, 1924, f. 30-32, registru, manuscris.

ANEXA NR. 2

Şedinţa adunării generale a Societăţii Ortodoxe Naţionale a Femeilor Române
Astăzi 7 iunie anul 1924, ora 3 p.m.

Noi, membrii Societăţii Ortodoxe Naţonale a Femeilor Române ne-am întrunit în adunare generală la Craiova, în sala (...)[35] sub preşedenţia d-nei Alexandrina Gr. Cantacuzino, luând parte în biroul adunării doamna Cantacuzino, Zoe Gr. Romniceanu, Ana general Florescu, Elena Odobescu, părintele arhim. Scriban, Al. Crăsnaru din partea Comitetului Central, doamna Margott Oromulo preşedintă, Careanopol casieră a filialei Craiova şi pr<eot> G. Ghoia şi pr<eot> Breasta, membri.

Doamna Cantacuzino declară şedinţa deschisă şi salută cu mulţumire a 13-a adunare generală a Societăţii Ortodoxe, având întruniţi delegaţii filialelor şi episcopiilor, mitropoliilor din ţară. Această întrunire spune domnia sa are ca scop să ne revizuim bine activitatea, să ne spunem bine păsurile, dorinţele şi nemulţumirile, să cercetăm bine lucrările viitoare ale societăţii; domnia sa arată lucrările săvârşite timp de 14 ani ale societăţii pentru a se consolida şi a-şi întemeia o alcătuire trainică; acum spune domnia sa începe munca pur sufletească pentru a redeştepta renaşterea morală a poporului nostru.

Când se plămădeşte adevăratul stat român abia acum închegat, trebuie neapărat să stabilim o normă de viaţă, fără de care nici societăţile, nici statul nu pot dăinui. Poporul român simte că răspântia e grea, cere hrană sufletească, are

[35] Aşa este în text.

nevoie de idealitate; de aceea toţi fariseii îşi întind propaganda lor, găsind teren prielnic în frământarea ce ne înconjoară. Societatea Ortodoxă are menirea să sune goarna pentru a strânge toate bunele voinţe, pregătind o nouă îndrumare naţională şi religioasă; mai arată că nu se poate tolera ca toate sectele religioase să se încrucişeze în România, răpind zilnic sufletul fraţilor şi copiilor noştri; ori cât de îngăduitori am fi aceasta n-o putem tolera. Pentru a corespunde însă nevoilor creştineşti ale poporului nostru trebuie să avem preoţi şi seminarii la înălţimea nevoilor noastre; trebuie că viaţa religioasă să-şi recapete toate drepturile în şcoală şi în familie; pentru aceasta trebuie ca fiecare cetăţean, fiecare membru al nostru să înţeleagă că trebuie să dea tot sprijinul bisericii şi să fie propagatorul ideilor creştine. Parohiile trebuie să devină un centru de viaţă obştească şi religioasă.

În Bucureşti parohiile: Sf. Constantin, Sf. Ilie Gorgani, au început o activitate în jurul Bisericii, de asemenea la Bârlad, în Transilvania există de mult, asta le-a dat însuşi putere de-a rezista uneltirilor vrăşmaşe.

Doamna Cantacuzino arată că din pricina noii legi juridice se impune ca toate filialele să se impună la o deosebită regulă şi în respectarea statutelor şi regulamentelor societăţii. Roagă pe doamnele preşedinte de filiale să răspundă exact la corespondenţă, să achite regulat minimele taxe cerute de societate pentru întâmpinarea cheltuielilor ce privesc întreaga Societate; d-sa încheind roagă în cursul anului viitor să se facă propagandă religioasă prin: conferinţe, cuvântări, având ca scop a arăta primejdia sectelor şi nevoia unei apropieri de Biserica naţională. Urează spor la muncă şi încheie declarând şedinţa deschisă, dând cuvântul d-nei Oromulo.

Doamna Oromulo preşedinta Secţiunii Craiova salută cu entuziasm adunarea generală arătând mândria ce-o simt oltenii de-a primi toate delegaţiunile Societăţii Ortodoxe din ţară. Domnia sa face istoricul greutăţilor prin care a trecut pentru înfiinţarea Institutului Ortodox din Craiova aducând mulţumiri d-nei Golfineanu fostă proprietară, care a aşteptat doi ani plata imobilului fără dobândă; mulţumeşte Comitetului Central, care la cumpărare a donat 50.000 lei. Imobilul Institutului proprietatea Societăţii valorează astăzi 5 mil. Deoarece numai etajul adăugat reprezintă azi 2 milioane.

Doamna Oromulo mulţumeşte tuturor donatorilor care au înlesnit plata datoriilor Institutului, făcute în parte pentru cumpărarea şi pentru mărirea imobilului; arată că numărul elevelor este de 183, din care 65 interne şi 118 externe. Şcoala este etatizată şi a primit toate inspecţiile mulţumind; arată că funcţionează pe lângă Institut, grădina de copii, pentru care elevele de la Institut strâng fonduri, ajutând pe copii săraci. Grădina de copii este frecventată de 40-50 copii şi are o cantină, alimentată în parte de Crucea Roşie americană. Mulţumeşte d-nei Lucia Gaia, care supraveghează de aproape grădina de copii. Arată serbarea organizată de Duminica Ortodoxiei şi c-a depus flori pe mormântul eroilor. Doamna Oromulo insistă asupra nevoii de a-şi asigura imobile pentru grădini de copii; actuala grădină de copii funcţionând într-un local pus la dispoziţie de

Primărie şi a doua grădină de copii n-a putut funcţiona din lipsă de local. Aduce mulţumiri Părintelui Breaşta şi Ghia, doamnelor Carianopol, Maroeneanu, Seulescu. Citeşte o listă de donaţii primite de la bănci şi particulari. Arată produsul conferinţei d-lui Rădulescu Motru şi al balului dat la Prefectură. Încheie aducând un omagiu mişcător d-rei Constanţa Delaescu, fostă secretară, care a lăsat prin testament 100000 lei, ca să fie plătit în rate filialei.

Doamna Cantacuzino felicită comitetul filialei Craiova pentru munca neobosită depusă, cu atâta inimă şi aduce prinosul de recunoştinţă fostei preşedinte doamna Coloni şi d-nei Delaescu.

Părintele arhimandrit Iulia Scriban i-a cuvântul, arată mulţumirea ce are văzând desfăşurându-se opera Societăţii Ortodoxe, răscolind adâncul sufletelor şi trezind firul religiozităţii vechi româneşti. Jupânesele de odinioară iată-le întrupate în aceste doamne, care dau pildă de frumoasă şi măreaţă hărnicie. Văzând pe doamnele din Craiova în frunte cu doamna Oromulo la muncă. Constată o dată mai mult că Societatea Ortodoxă este generatoare de energie feminină; doamna Cantacuzino a vorbit de primejdia sectelor, nu putem înconjura această chestie, care se ridică supărătoare şi ne stinghereşte, vrăjmaşii ne pândesc. Înainte, numai chestiunile confesionale ale Bisericii Catolice ne aduceau nemulţumiri, nu le auzeam înainte. De la alipirea celorlalte provincii româneşti ne-au venit şi sectele care se aflau în ţinuturile lor, deoarece românii din Ardeal având legături cu America au adus şi influenţa tuturor sectelor care bântuie acolo. Chestiunea sectelor nu este numai o chestie religioasă, ci o chestie ce priveşte interesul statului. Societatea Ortodoxă care este şi Societate Naţională este datoare să vadă realitatea lucrurilor; P.S. Episcopul Bartolomeu a publicat în arhiva d-lui profesor dr. Gusti un articol cu titlul – *Care este efectul social al unei religii într-un neam* – şi conchidea că este unificarea sufletească. Ei bine! Religia este opera de coeziune şi mai ales în neamul nostru românesc acest efect s-a simţit, oamenii formând un singur cheag naţional, din pricina aceleiaşi simţiri religioase, care crea la toţi aceeaşi atitudine sufletească. Ei bine!, acest cheag este ameninţat de secte fiindcă sectele vor şi fac despărţiri în aceeaşi masă naţională. Datoria este întâi a statutului să se alarmeze şi mai avem datoria să spunem poporului întreg să fie atent, de oare ce n-am voi să avem furtuni religioase iscate în sânul nostru.

(…)

Filiala Turnu-Severin.

Reprezentată prin doamna casieră.

Arată că grădina de copii funcţionează regulat, cu patru zeci copilaşi.

Citeşte bilanţul până la 31 august.

Dă lămuririle cerute de doamna Cantacuzino asupra termenului ce societatea îl are în oraşul Turnu-Severin şi încheie arătând că s-a muncit pe cât s-a putut.

Comitetul Central mulţumeşte din tot sufletul pentru tot ce s-a făcut în cursul anului pentru Ţara şi Biserica românească.

Dumnezeu să ne ajute.

Ora fiind înaintată şedinţa se ridică şi se anunţă viitoarea şedinţă la teatrul naţional pentru a doua zi, orele 3½ p.m.; când va avea loc şedinţa de deschidere solemnă a Congresului.

Pentru care s-a încheiat acest proces-verbal iscălit în faţa noastră de toate delegaţiunile Societăţii.

Preşedintă
Alexandrina Gr. Cantacuzino

Secretara
Casiera Generală

A.N.R., fond *Societatea Ortodoxă Naţională a Femeilor Române*, dosar 14/1913-1916, 1924, f. 70-77, registru, manuscris.

ANEXA NR. 3

Congresul Societăţii Ortodoxe Naţionale a
Femeilor Române ţinut la Craiova la 8 iunie 1924

Proces-verbal

Societatea Ortodoxă Naţională a Femeilor Române întrunindu-se astăzi, ora 3½, în congres la Craiova, în sala Teatrului Naţional, biroul fiind compus din doamnele: Alexandrina Gr. Cantacuzino preşedinta generală a Societăţii, Zoe Romniceannu casiera generală, Ana g-ral Florescu, Elena Odobescu, Prea Sf. Sa episcop Vartolomeu al Râmnicului, dl. Alex. Crăsnaru, părintele arhimandrit Iuliu Scriban, Ana Margot Oromulo, doamna Carianopol preşedinta şi casieră filialei Craiova, părintele Ghia şi Breasta din filiala Craiova.

Prea Sf. Sa Episcop Vartolomeu deschide şedinţa, arătând că în univers, care infinit ca putere şi infinit ca forme există o fiinţă slabă, dar plină de frumuseţe şi mister, care este omenească. Pentru salvarea vieţii omeneşti Mântuitorul a pătimit, a suferit şi a murit. Astfel viaţa ne-o face Dumnezeirea că cele nevăzute sunt cele sfinte. Sfinţia sa arată lupta noastră pentru a cunoaşte adevărul, Sf. sa se întreabă cum trebuie să privim viaţa ca s-o punem în adevărate ei valoare şi arată toată evoluţia prin care a trecut omenirea mai ales în activitate, când a crezut că numai statul este factorul vieţii. Viaţa adevărată trebuie văzută de odată şi în individ şi în instituţiuni şi în stat şi în patria noastră. Temeliile ei sunt: adevărul, dreptatea şi mila. Dar idealul vieţii este mântuitorul nostru.

În Biserică este nădejde şi în femeie este răbdarea, stăruinţa şi iubirea.

Femeia din cauza marii răspunderi ce apasă pe ea prin faptul că ea da educaţiunea, formează conştiinţa şi inima copilului său şi chiar a soţului ei. Ea se apropie de Dumnezeu simţind că puterile ei nu-i ajung şi este religioasă.

Această cugetare au avut-o femeile române când s-au hotărât să întemeieze Societatea Ortodoxă. Au ştiut ce au voit şi voinţa lor a devenit lege şi voinţa lor a devenit putere şi astăzi stau cu admiraţiune în faţa unei fapte mari, care înseamnă educarea neamului nostru prin femeile române.

Roagă pe bunul Dumnezeu ca femeia româncă să desăvârşească în lupta ei pentru sufletul nu numai al copiilor noştri, dar al neamului întreg.

Doamna prezidentă Cantacuzino ia cuvântul pentru a citi raportul general al Comitetului Central pe anul financiar 1922/1923. Domnia sa arată că congresul din anul acesta ia o înfăţişare nouă, nu este numai o întrunire obişnuită a membrilor, pentru a discuta munca înfăptuită timp de un an de zile, este ceva mai mult, e pelerinajul făcut cu acest prilej pe aceste plaiuri ale românismului curat, unde istoria măreaţă ne întâmpină. Domnia sa arată că bătrânul Olt, străjer neînduplecat, a păstrat toate datinile. Oltenia, ţara luptătorilor fără preget, a Basarabilor cucernici, care au ridicat, giuvaerile neîntrecute de la Cozia, Tismana, Oltenia lui Mihai şi a domnului Tudor, a fost, este şi rămâne leagănul adevărat al românismului.

Doamna Cantacuzino spune că congresul acesta în afară de lucrările obişnuite este dator a lua hotărâri pentru deşteptarea conştiinţelor române, spune că anul 1922-1923 este pentru societatea anul marilor izbânzi. Arată că Institutul din Iaşi a fost restaurat şi inaugurat cu mare solemnitate în octombrie 1923, graţie muncii şi energiei d-nei Elena C. Odobescu. De asemenea, în cursul anului s-a restaurat, mărit şi inaugurat Institutul din Craiova, care este o adevărată podoabă culturală. Aduce omagiu de recunoştinţă al Comitetului Central bunelor române care au câştigat prin munca lor şi jertfele lor dreptul ca numele să le fie scris cu litere nepieritoare pe acest aşezământ.

Aduce omagii doamnelor […][36], Margot Oromulo, Elena Seulescu, Carianopol, Delcescu şi Coloni. De asemenea pomeneşte de numele d-nei Maria I. Glogoveanu întemeietoarea filialei Craiova.

Doamna Cantacuzino arată, cum la 6 august 1922 s-a pus piatra ctitorească la Biserica Neamului de la Mărăşeşti, pe acea câmpie unde s-a încheiat cea mai cumplită tragedie şi unde au biruit cei slabi, dar credincioşi, în contra celor tari, dar făţarnici. Acolo sufletul marilor dispăruţi veghează, ne îndeamnă să ne ridicăm la supremele sacrificii, care ridică pe om deasupra materiei şi-l apropie de Dumnezeu; iar Societatea Ortodoxă a fost numai fericita slujitoare a voinţei nestrămutate de recunoştinţă a unui neam întreg.

(…)

S-a făcut în cursul anilor 1922/1923 şi 1923/1924 clădiri în valoare de 10.700,000

Pentru criptele Bisericii Neamului de la Mărăşeşti, Institutului din Galaţi, restaurarea Institutului din Iaşi, mărirea Institutului din Craiova. Aceste

[36] Indescifrabil.

lucrări s-au făcut prin bani strânşi prin liste de subscripţie pentru Mărăşeşti în valoare de…….Lei 3.300.000

Împrumut la Creditul Urban asupra Institutului din Bucureşti, strada Principatele Unite …… Lei 2.500.000

Restul cu sumele de la filialele Craiova, Iaşi şi din bani împrumutaţi cu garanţia d-nei prezidente Cantacuzino şi asupra căruia avem datoria arătată mai sus.

Mănuirea fondurilor pe anul 1922/1923 a fost la venituri Comitet Central ……. Lei 1.394.000,10

Cheltuieli…….. Lei 1.350.226

Sold …….. Lei 43.774,10

Raportul sfârşeşte cu slăvire către Domnul, omagiu adus Suveranilor, mulţumiri tuturor instituţiunilor care au sprijinit acţiunea patriotică şi naţională a Societăţii Ortodoxe.

Se fac ovaţiuni foarte mari d-nei Cantacuzino când înche<i>e acest luminos şi strălucit raport.

Urmează părintele Maruşca din Sibiu, care citeşte moţiunea de protestare a preoţimii ortodoxe din toate colţurile României în contra încheierii unui concordat, considerând că înainte de unificarea Bisericii, aceasta ar fi o greşeală de ne<i>ertat atingând drepturile Bisericii ortodoxe.

Doamna Zoe Gr. Romniceanu casiera generală citeşte raportul financiar, arătând situaţiunea întregii Societăţi şi a Comitetului Central, i se fac mari ovaţiuni.

Domnul Alexandru Crăsnaru citeşte raportul cenzorilor, se aprobă prin aclamaţiuni descărcarea Comitetului Central de gestiunea pe anul 1922/1923 şi gestiunea fondurilor de la Mărăşeşti.

Se procedează la alegerea cenzorilor, alegându-se d-nii I.C. Băicoianu, Al. T. Florescu şi Oscar Chiriacescu.

Doamna Oromulo având cuvântul salută în numele secţiei Craiova – în vechea cetate a Băniei – românii veniţi din patru unghiuri şi le spune bun venit. Mulţumeşte Prea Sf. Sale Episcop c-a binevoit să ia parte la Congres, sprijinind întotdeauna acţiunea Societăţii Ortodoxe.

Face istoricul cumpărării şi înfiinţării Institutului model de fete, cu 185 eleve şi a grădinii de copii cu 50 copilaşi şi înfăţişează situaţia financiară, încheind cu urări pentru familia regală.

Doamna Cantacuzino dă cuvântul părintelui preşedinte al asociaţiei clerului <Renaşterea>. Sf. Sa arată că această societate reprezintă 800 preoţi, sub înaltul patronaj al Vlădicului Vartolomeu.

Arată că constituirea[37] Societăţii Ortodoxe a corespuns unei nevoi, care se evidenţiază prin ...[38] înfiinţării apostolatului laic, însă acest apostolat nu poate fi ţinut numai de femei şi de bărbaţi.

[37] Aşa este în text.
[38] Indescifrabil.

Sf. Sa întreabă care este metoda întrebuinţată în şcolile ortodoxe şi cere ca custode[39] al ortodoxie, ca în viitoarea activitate a Societăţii Ortodoxe să fie pusă în primul plan pregătirea unui corp profesoral ortodox, iar şcolile Societăţii Ortodoxe trebuie să se deferenţieze de şcolile laice prin spiritul lor religios.

Sf. Sa arată opera misionară făcută în Oltenia de Societatea «Renaşterea» în toate cătunele şi comunele şi încheie salutând în numele celor opt sute de preoţi Societatea Ortodoxă.

Doamna Cantacuzino răspunde mulţumind Sf. sale pentru salutul adus Societăţii Ortodoxe în numele preoţimii strânsă în jurul Societăţii «Renaşterea», a cărei operă însemnată de redeşteptare naţională nu poate decât să bucure toate inimile române.

Asigură că opera Societăţii Ortodoxe şi a şcolilor sale nu sunt numai instituţiuni create de preocupări culturale şi corespund menirii lor de pregătire a unor bune creştine ortodoxe; probă este înfiinţarea capelei la Institutul din Bucureşti, Str. Principatele Unite şi a serviciilor religioase ce se urmează de două ori pe zi.

Mulţumeşte Sf. sale şi celor opt sute de preoţi c-au luat acest apostolat de a merge din sat în sat, pentru a propovădui cuvântul sfânt al Mântuitorului, care singur ne poate scoate din criză latentă, în care ne sbatem.

Prea Sf. sa arhim. Scriban aduce salutul I.P.S.S. Mitropolit Primat, care de când era Episcop al Caransebeşului, n-a încetat a conlucra cu Societatea Ortodoxă. I.P.S.S. urează Societăţii Ortodoxe izbânzi pe viitor, căci ea este o adevărată putere în slujba Bisericii ortodoxe naţionale.

Salută pe doamna Oromulo tot în numele I.P.S.S. Mitropolit Primat. Roagă pe bunul să ajute Societatea şi să binecuvânteze.

Doamna Cantacuzino mulţumeşte, amintind că acum zece ani însăşi a venit la congresul Societăţii Ortodoxe pe ascuns, ca soli al unor vremuri noi mai mulţi prelaţi dintre care I.P.S. Mitropolit Bălan al Ardealului, trimişi de Mitropolitul din Sibiu şi Episcopul din Caransebeş.

Această amintire istorică ne leagă de Sfinţiile lor, cărora le aducem mulţumirile noastre recunoscătoare. (…)

Prea Sf. Sa episcop Vartolomeu mulţumeşte pentru această dare de seamă a vredniciei şi a izbânzii.

Prea Sf. sa arată că pe noi Dumnezeu ne-a încercat cu răbdare şi daruri pentru că eram de viaţă împărătească.

Arată că nu pot să fie popoare înaintate în civilizaţie decât cele cu înţelepciune şi bunătate.

Prea Sf. sa arată bunătatea şi înţelepciunea poporului român, să dea deci strămoşilor Dumnezeu ca şi urmaşilor să aibă lauda lor şi Banatul oltean şi Banatul Bănăţean să fie o singură fiinţă, cu un singur cuget şi un singur suflet. (…)

[39] Aşa este în text.

Doamna Alexandrina Cantacuzino, prezidenta generală, felicită aceste parohii pentru pilda ce-o dă de a munci cu râvnă pentru Biserica lor şi închee şedinţa Congresului mulţumind tuturor pentru iubirea caldă şi buna voinţă cu care toţi au îmbrăţişat opera Societăţii Ortodoxe.

Citeşte telegramele către Suverani, Mitropoliţi şi Episcopi.

▼

A.N.R., fond Societatea Ortodoxă Naţională a Femeilor Române, *dosar 14/1913-1916, 1924, f. 81-90, registru, manuscris.*

NATIONAL ORTHODOX SOCIETY OF THE ROMANIAN WOMEN AND FEMINIST MOVEMENT IN INTERWAR ROMANIA

(*Abstract*)

National Orthodox Society of the Romanian Women (SONFR) was a cultural association, founded in Bucharest in 1910 by a feminist elite of the time, among them Alexandrina Gr. Cantacuzino (their leader between 1918 and 1944), Maria I. Glagoveanu (the founder of the Craiova branch).

The purpose of the society was to support the national culture and the religious spirit among all the social strata, poor people firstly, by establishing new schools, public houses, canteens, for children, but also for adults, by promoting conferences, celebrations or bazaars. All these were supported even during the world wars, some of them functioning as hospitals.

The SONFR activity was set up all around the country through branches and parishes. In Craiova as well, Maria Glagoveanu founded the first SONFR branch, alongside an institute, an all-girls school or kindergartens.

The debates and the decisions were decided in the SONFR conferences and congresses that took place once a year in the city branches with the participation of the local authorities and contemporary personalities.

SONFR survived during the royal and military dictatorship but was disbanded by the communist authorities.

Its history is a role model for the feminist movement in modern Romania.

Key-words: Orthodox Society, feminist movement, conferences, schools, branches.

LOCURI ŞI MONUMENTE DIN OLTENIA, CARE AMINTESC DE TUDOR VLADIMIRESCU

MIHAELA BĂRBIERU[*], LARISA MIHALCEA[*]

Tudor Vladimirescu este unul dintre simbolurile românismului. Revoluţia din anul 1821, pe care a condus-o, a reprezentat un hotar între vechi şi nou, un moment de referinţă în maturizarea conştiinţei de neam, în procesul de integrare în Europa modernă a secolului al XIX-lea. Ca şi „zavera", răscoala, „mişcarea revoluţionară", revoluţia în fruntea căreia s-a aflat, Tudor a constituit, şi încă mai constituie, un subiect important pentru literatura istorică, beletristică ori memorialistă.

Cel ce s-a dorit reformatorul şi restituitorul tradiţiilor şi „puterii" românilor s-a născut în Oltenia, în casa moşneanului Constantin Ursu şi a Ioanei Bondoc din Vladimirii Gorjului[1]. Numele Vladimirescu, după unii istorici, nu ar veni de la ordinul rusesc „Sf. Vladimir", pe care îl primise pentru merite deosebite în războiul ruso-turc din 1806-1812[2]. Aceştia susţin, cu argumente, că satul a fost numit după o familie care a deţinut pământuri în această zonă. În consecinţă, considerăm că numele de Vladimirescu a fost preluat de către Tudor de la denumirea satului în care s-a născut.

De altfel, satul Vladimiri ne este cunoscut încă din anul 1602, când sunt evidenţiate aici diverse pricini ale localnicilor, iar Vladimirescu este menţionat, pentru prima dată, la 25 august 1806, „când, în calitate de vătaf de plai la Cloşani, cercetează pricina dintre mai mulţi locuitori din Padeş, pentru cotropirea unei moşii"[3]. Fire hotărâtă şi consecventă, este descris de un ofiţer rus ca fiind „mare de stat şi spătos… că era brun, smolit, cu mustăţi lungi şi avea nişte ochi negri precum cărbunii, care cereau răzbunare", iar „la brâul lui atârnau două pistoale şi o sabie turcească în diamante, iar în cap purta o căciulă naţională"[4].

Prezenţa lui Tudor în Oltenia şi acţiunea sa de la 1821 sunt marcate, şi în prezent, printr-o serie de mărturii votive din epocă, dar şi prin cinstirea

[*] Cercetător ştiinţific III, dr., Institutul de Cercetări Socio-Umane „C. S. Nicolăescu-Plopşor" din Craiova, al Academiei Române; e-mail: miha_barbieru@yahoo.com

[*] Drd., Facultatea de Litere, Universitatea din Craiova.

[1] Dinică Ciobotea, Vladimir Osiac, *Tudor Vladimirescu. Studii şi documente*, Craiova, Editura Sitech, 2011, p. 89.

[2] Vladimir Osiac, *Mărturii documentare oltene despre Tudor Vladimirescu*, în „Historica", vol. III, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1974, p. 129.

[3] Vladimir Osiac, *op. cit.*, p. 133.

[4] Apud C. D. Aricescu, *Acte justificative la istoria revoluţiunii române de la 1821,* Craiova, Editura Typographiei Române G. Chiţiu şi I. Theodorian, 1874, p. 137.

pandurului de către generaţiile ce au urmat acelei perioade de mari transformări în societatea românească, prin monumente, inscripţii, case transformate în muzee etc.

Casa părintească a fost construită spre sfârşitul secolului al XVIII-lea şi a fost renovată în anii 1921 şi 1946[5]. Tipic gorjenească, cu pridvor de lemn şi două cămăruţe, cu pod înalt, acoperită cu şindrilă, ea a fost inaugurată în anul 1932, sub numele de *Casa Memorială „Tudor Vladimirescu"*, cu ajutorul Ligii Naţionale a Femeilor Române din Gorj, condusă de către Arethia Tătărăscu, şi transformată în muzeu. Cele două camere ale casei reuşesc, prin imaginile şi documentele aflate aici, să reconstituie cursul activităţii şi al vieţii lui Tudor Vladimirescu, dar şi să reproducă atmosfera satului românesc din acele vremuri.

Provenind dintr-o „familie robustă, dârză şi întreprinzătoare"[6], Tudor Vladimirescu a învăţat scrisul şi cititul de la un păstor bătrân din satul unde se născuse, după care, părăsind zona, şi-a continuat studiile cu un „condicar din Craiova, pe nume Lupu"[7].

La vârsta de 12 ani, Tudor Vladimirescu va ajunge în casa boierului Ioniţă Glogoveanu, unde va şi rămâne pentru o perioadă de timp. În casa marelui boier oltean îşi va desăvârşi Tudor Vladimirescu setea de cunoaştere. Isteţ şi priceput, a fost susţinut de Glogoveanu „pentru a-şi desăvârşi învăţătura", pentru a deveni un bărbat priceput în administrarea moşiilor de la Baia de Aramă şi Glogova, un negustor cunoscător în exportul de vite în Imperiul Habsburgic. Încă de la venirea sa în casa glogovenilor din Craiova, acesta a avut parte de un tratament preferenţial. Potrivit istoricului Aurel H. Golimans, a primit o cameră în casa mare boierească şi a fost pus să înveţe împreună cu fiul lui Glogoveanu, Nicolae, limbile slavonă, greacă, germană, precum şi noţiuni de drept[8].

Construită încă de la sfârşitul secolului al XVII-lea, casa Glogoveanu a fost cumpărată de Matei Glogoveanu, la 25 aprilie 1724, a ars în anul 1801, însă a fost refăcută, apoi, în întregime[9]. În timpul războiului ruso-turc, dintre anii 1806-1812, a fost transformată în spital pentru soldaţii ruşi, tot spital fiind şi în timpul războiului dintre anii 1828-1829. În anul 1838, clădirea a fost afectată de un cutremur, iar ulterior a suferit mai multe transformări şi adăugiri[10].

În prezent, casa ni se înfăţişează ca o construcţie masivă, cu ziduri groase, formată din subsol, parter şi etaj. Subsolul este alcătuit dintr-o încăpere

[5] Nicolae Stoicescu, *Bibliografia localităţilor şi monumentelor feudale din România*, I Ţara Românească (Muntenia, Oltenia şi Dobrogea), vol. II: M-Z, indici, Craiova, Editura Mitropolia Olteniei, 1970, p. 716.

[6] A. Oţetea, *Tudor Vladimirescu şi revoluţia din 1821*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1971, p. 116.

[7] Apud Dan Berindei, *Revoluţia română din 1821*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1991, p. 48.

[8] Aurel H. Golimans, *Priviri noi asupra lui Tudor Vladimirescu*, Craiova, 1966, p. 15.

[9] Petre Gigea Gorun, *Din amintirile Craiovei*, Craiova, Fundaţia „Scrisul Românesc", 2004, p. 45-46.

[10] Ileana Cioarec, *Boierii Glogoveni*, Craiova, Editura Alma, 2009, p. 54.

dreptunghiulară cu boltă, parterul dintr-un vestibul mare, din care se face trecerea în şapte încăperi adiacente, iar etajul are aceeaşi distribuţie ca şi parterul, accesul făcându-se printr-o scară interioară mozaicată.

În anul 1913, casa Glogoveanu a fost cumpărată de la Nicolae Glogoveanu de Primăria din Craiova, în prezent aici funcţionând Tribunalul Judeţean Dolj.

Istoria acestui imobil este legată nu numai de numele lui Tudor Vladimirescu, ci şi de cel al lui Carol I, care a ales casa ca loc de popas încă de la venirea sa în ţară, în anul 1866. De altfel, Carol I o va alege ca reşedinţă ori de câte ori va vizita Craiova. Acest lucru este dovedit şi de plăcuţele aflate pe peretele din apropierea intrării în sediul Tribunalului Dolj.

Tudor Vladimirescu şi Carol I nu au fost singurele personalitaţi de care se leagă istoria casei Glogovenilor; în periplul lor prin Craiova, aici au mai poposit Mihail Kogălniceanu şi Alexandru Ioan Cuza[11].

În ceea ce priveşte casele Glogovenilor de la Cerneţi, acestea nu se mai păstrează, deorece au fost arse, aşa cum aflăm dintr-o scrisoare adresată de către Tudor lui Nicolae Glogoveanu, la 28 ianuarie 1815[12].

În anul 1812, Tudor Vladimirescu a redactat o *diată,* din care aflăm situaţia averii sale. Acesta a deţinut mai multe proprietăţi pe malul stâng al Topolniţei, printre care o casă cu prăvălie, moară, iar deasupra satului, vii şi livadă de pomi. În apropiere de Cerneţi, la Poiana Hoţească, lângă satul Piatra Albă, există chiar până în zilele noastre cula lui Tudor Vladimirescu, ce a fost zidită în jurul anului 1802, având şapte metereze înguste, în care Tudor strângea arme[13]. Construcţia, specifică nordului Olteniei, este alcătuită dintr-un parter înalt, prevăzut cu trei încăperi, dintre care una vastă, cu boltă cilindrică şi arce. Iluminarea şi aerisirea se fac prin cele şapte metereze. Accesul la etaj se face printr-o scară în formă de spirală, din grinzi de stejar, cu capetele interioare rotunjite. În cerdacul ce se întinde pe toată faţada se poate ajunge printr-o prelungire a scării. Etajul este prevăzut cu camere de locuit cu ziduri groase de cărămidă, cu un turn crenelat, dar şi cu locuri de tragere. Cel despre care se spune că l-ar fi împrumutat pe Tudor Vladimirescu pentru a ridica această culă a fost cel mai bun prieten al său, boierul Ion Gărdăreanu, din a cărui poruncă a fost săpată şi fântâna adâncă de peste 60 m.

În prezent, Cula de la Cerneţi se află în administrarea Muzeului Regiunilor Porţile de Fier din Turnu Severin.

Începând cu a doua jumătate a secolului al XIX-lea, la Cerneţi se organizează Sărbătoarea Pandurilor. Tinerii satului, costumaţi în panduri, comemorează amintirea slugerului Tudor, păstrând cu sfinţenie tradiţia. La intrarea în localitate se află un monument, ridicat în cinstea lui Tudor Vladimirescu, ce a fost inaugurat la 29 iunie 1914, în prezenţa lui I.G. Duca,

[11] *Monumentele Craiovei*, Craiova, Editura Helios, 1998, p. 44.

[12] Ileana Cioarec, *Boierii Glogoveni*, Craiova, Editura Alma, 2009, p. 58.

[13] S. I. Gârleanu, *Tudor Vladimirescu viaţa şi fapta sa*, Bucureşti, Editura Enciclopedică Română, 1971, p. 39.

ministrul Instrucţiunii Publice şi al Cultelor, prefectului de Mehedinţi şi primarului din Turnu-Severin, dar şi a locuitorilor din Cerneţi[14]. Monumentul a fost construit după schiţele arhitectului Vladimir Mironescu, iar sculptura basoreliefului îi aparţine lui I. Iordănescu, elementele componente fiind executate la Drobeta Turnu Severin. La construcţia sa s-au folosit „4 blocuri de piatră de Gura Văii, cu o greutate de 3.000 kg fiecare, cu trei rânduri de trepte, din piatră, pe o fundaţie de beton de 18 m.c., pe o suprafaţă de 6 m.p. Înălţimea monumentului de la sol este de 4,5 m”[15].

Tudor Vladimirescu a construit, în anul 1808, în comuna Prejna, plaiul Cloşani, o biserică modestă, făcând şi donaţie către aceasta câţiva stânjeni de pământ, pe dealul numit Rumâniori, precum şi cărţi şi odoare[16]. Pe uşa bisericii este scris: „Biv slugeri Theodor, cumandir”, ceea ce ne dovedeşte faptul că, încă din acele vremuri el se semna ca „sluger şi comandir”[17], titulatură cu care a fost învestit de către domnitorul Constantin Ipsilanti. Tudor Vladimirescu, împreună cu alţi doi ctitori, au chipurile pictate pe trei scânduri din lemn de tei şi folosite ca uşă la intrarea în biserică. Pictura ni-l prezintă în calitate de ctitor, ţinând biserica în mână, de aproximativ 30-35 de ani, „fiind diferit la chip şi port faţă de tablourile obişnuite: îmbrăcat în haine boiereşti, cu caftan şi işlic de culoare verde şi roşie şi cu şnururi aurii, la talie cu un brâu roşu şi sabie în formă de iatagan, iar pe cap cu cealma de blana neagră şi cu fundul roşu”[18].

Pentru realizarea decoraţiilor de interior, din biserica de la Prejna, Tudor Vladimirescu a ales unul dintre cei mai buni pictori ai vremii, popa Ghiţă Ploştinaru Zugravu, din Mehedinţi, al cărui nume îl găsim înscris pe icoanele originale ale ctitoriei[19]. Cei trei ctitori ai bisericii sunt portretizaţi astfel: în partea stângă este Vladimirescu, în partea dreaptă se află Gh. Duncea, prietenul şi omul său de legătură cu turcii de la Ada-Kaleh, iar în spatele lui Duncea, jupâneasa Stanca, soţia sa[20]. Despre identitatea portretului feminin, unii istorici consideră că el i-ar aparţine celei care i-a donat bisericii o livadă, Maria Gâdioane[21].

Locul, în care Tudor Vladimirescu a declanşat revoluţia, a fost Mănăstirea Tismana. Atât boierii, cât şi conducătorii Eteriei, erau conştienţi de faptul că Tudor reprezenta „o personalitate care nu era dispusă să meargă pe căi

[14] Ioan Anastasia, *Tudor Vladimirescu, suflet şi conştiinţă naţională*, Craiova, Editura Agora, 2001, p. 73.

[15] *Ibidem*, p. 72-73.

[16] Elena Căpitănescu, *Tabloul votiv de la biserica lui Tudor Vladimirescu din Prejna*, în „Drobeta. Buletin Ştiinţific Trimestrial”, an I, nr. 2, Drobeta Turnu Severin, 1994, p. 36.

[17] S. I. Gârleanu, *op. cit.*, p. 45.

[18] Vladimir Osiac, *op. cit.*, p. 131.

[19] Elena Căpitănescu, *op. cit.*, p. 36.

[20] *Ibidem*.

[21] Sergiu Popescu, *Tudor Vladimirescu şi biserica neamului*, în „Revista Teologica”, nr. 3, Sibiu, 2007, http://www.revistateologica.ro/articol.php?r=47&a=3851, site accesat la 19.09.2012.

impuse”[22]. După ce a plecat din Bucureşti, în seara zilei de 21 ianuarie/2 februarie a ajuns la Târgu Jiu, unde l-a arestat pe clucerul Dinică Otetelişanu, unul dintre ispravnicii judeţului Gorj. Motivul arestării a fost acela de a-l împiedica să ia măsuri împotriva sa. În aceeaşi noapte, detaşamentul a părăsit oraşul, împărţit în două grupe. Prima s-a îndreptat spre Brădicei, iar ce-a de-a doua spre Vădeni[23]. Detaşamentul s-a regrupat la Brădiceni şi a plecat spre mănăstirea Tismana, unde a ajuns în seara zilei de 22 ianuarie/3 februarie. Constrâns, Otetelişanu le-a trimis subordonaţilor săi din judeţ ordine prin care trebuiau să se strângă plăieşi şi „pentru aprovizionarea cu alimente a unor mănăstiri, pe care conducătorul revoluţiei intenţiona să le transforme în puncte de rezistenţă”[24].

Tismana fortificată reprezintă un punct de sprijin al revoluţiei, ca de altfel şi alte câteva mănăstiri întărite din Oltenia. La Tismana, Tudor, după unii istorici, şi-a îmbrăcat costumul de comandir, cu care a fost pictat în gravurile ulterioare. „Căciula de hârşie neagră cu fundul alb, cum numai domnitorii purtau, pieptarul cu şireturi negre, dulama de culoare negru-verde, încopciată sub bărbie şi lungă până sub genunchi, scurteica cu blană deasupra dulamei şi cismele peste genunchi, tătarca lungă şi împlănită strânsă la spate, cu gulerul scurt şi ridicat, cu mânecile lungi şi strâmte garnisite la capăt cu blană” dădeau aerul de ostaş hotărât şi demn, purtător de „sabie turcească atârnată de gât cu găitane, pistoale la coburul calului şi la brâu”[25].

Padeşul era, în acele timpuri, unul dintre satele plaiului Cloşani, al cărui vătaf era Tudor Vladimirescu. Satul îi va oferi lui Tudor „100 de plăieşi înarmaţi”, conduşi de vechilul său, Dumitru Gârbea. Ulterior, 60 dintre ei au fost trimişi pentru a întări garnizoana de la Tismana. Padeşul a constituit primul punct în care „oltenii” – panduri, ţărani, plăieşi, poteraşi, haiduci – au fost concentraţi şi organizaţi în cete împreună cu căpeteniile lor. Tot de aici a lansat Tudor Vladimirescu prima proclamaţie, prin care chema poporul la luptă împotriva asupritorilor[26]. Oastea sa de la Padeş a ajuns, într-un timp scurt, la un număr de 600. În acelaşi timp, căpitanul Simion Mehedinţeanul „efectua o altă concentrare la Podu Grosului”[27].

În dimineaţa zilei de 26 ianuarie/7 februarie, după ce a întărit garnizoana Tismana, Tudor Vladimirescu a plecat spre Baia de Aramă, acolo unde a avut loc o confruntare armată cu zapciul Strâmbeanu, apoi a mers pe Valea Motrului spre Broşteni, Ciovârnăşani, unde s-a desfăşurat o nouă luptă cu Paul Nicolicescu, căpitan al pandurilor, aflat în slujba stăpânirii. Acesta a fost înfrânt,

[22] Dan Berindei, *op. cit.*, p. 88.
[23] Ileana Cioarec, *Boierii Glogoveni*, Craiova, Editura Alma, 2009, p. 150.
[24] Dan Berindei, *op. cit.*, p. 88.
[25] A. Oţetea, *op. cit.*, p. 201
[26] Mircea T. Radu, *1821 Tudor Vladimirescu şi revoluţia din Ţara Românească*, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1978, p. 16.
[27] Ileana Cioarec, *op. cit.*, p. 150.

luat prizonier, iar pandurii săi au trecut în oastea lui Tudor. De aici i-a fost adresată o scrisoare clucerului Costache Ralet, ispravnic al judeţului Mehedinţi, precum şi o misivă consulului general al Rusiei, Pini. Dacă prin scrisoarea adresată lui Ralet Tudor Vladimirescu a urmărit diminuarea acţiunilor desfăşurate de autorităţile locale împotriva „Adunării Norodului", prin misiva adresată lui Pini a urmărit o diminuare a măsurilor represive, care s-ar fi luat la centru.

Din localităţile prin care a trecut, Tudor Vladimirescu a strâns „oşteni". Numai de la Şişeştii de Jos, prin care a trecut la 28 ianuarile/ 9 februarie, au fost recrutaţi 40 de panduri[28].

După o scurtă oprire la cula sa din Cerneţi (pe care avea să o vadă pentru ultima dată), Tudor s-a îndreptat spre mănăstirea Strehaia, făcând joncţiunea cu grosul trupelor, conduse de Macedonschi. În faţa celor 1.500 de panduri, cei 70 de arnăuţi şi plăieşi, aflaţi sub conducerea ceauşului Costache, s-au predat lui Tudor fără luptă. Vladimirescu, după ce a aprovizionat mănăstirea, a lăsat o garnizoană formată din 200 de panduri sub comanda fratelui său, Papa Vladimirescu, şi s-a îndreptat spre mănăstirea Motru. Aici, ispravnicii de Mehedinţi, Barbu Viişoreanu şi căminarul Ştefan Bibescu, „se închiseseră" pentru a opune rezistenţă. După o blocadă de o săptămână, Vladimirescu a pătruns în mănăstire şi a transformat-o, ca şi pe cele de la Tismana şi Strehaia, într-un punct de rezistenţă, „iar tabăra oştirii revoluţionare o va aşeza la Ţânţăreni"[29]. Localitatea Ţânţăreni va reprezenta un „punct strategic important pentru controlul întregii provincii şi prielnic pentru concentrări de trupe"[30]. Cete numeroase de panduri se vor înrola sub steagul său, printre aceştia fiind şi „mulţi bulgari şi sârbi fugiţi din ţară după declanşarea răscoalei de la 1804"[31].

În semn de omagiu pentru marele luptător al anului 1821, la aniversarea unui centenar de la moartea lui Tudor, la Padeş a fost ridicat un obelisc, mai exact o troiţă de lemn, simplă, pe care scrie: „Tudor Vladimirescu. 1821-1921"[32]. Ulterior, în anul 1927, s-au început demersurile pentru construirea unui monument pe locul meterezelor, acolo unde a fost făcută Proclamaţia de la Padeş. Monumentul, în formă de piramidă, este construit din blocuri de piatră naturală, are o înălţime de 9,5 metri, iar pe partea de est este o scară formată din 12 trepte. În partea superioară a trunchiului de piramidă se află un patrulater în formă de baldachin „de piatră, între ale cărui colonete, ca nişte nişe, se află patru reliefuri (meplanuri) turnate în bronz"[33]. Reliefurile reprezintă momente din timpul Revoluţiei de la 1821: chipul lui Tudor Vladimirescu, adunarea pandu-

[28] Apud Dan Berindei, *op. cit.*, p. 94.
[29] Dan Berindei, *op. cit.*, p. 102.
[30] G. D. Iscru, *1821 – moment crucial în istoria modernă a României*, Bucureşti, Editura Politică, 1981, p. 31.
[31] Ileana Cioarec, *op. cit.*, p. 153.
[32] Apud Ioan Anastasia, *op. cit.*, p. 74.
[33] *Ibidem*, p. 76.

rilor, textul Proclamaţiei de la Padeş şi jurământul boierilor faţă de Tudor. Două dintre reliefuri sunt realizate de pictorul Beker, iar celelalte două de sculptorul Gheorghe Tudor. Mircea T. Radu spunea că: „Acest monument reprezintă o mărturie despre cinstirea peste veacuri a amintirii eroului din Vladimir".

Confruntarea de la mănăstirea Motru este redată într-un Antologhion, aflat la o biserică în localitatea doljană Coţofenii din Faţă: „Aicea înainte să se ştie că am scris eu care mai jos mă voi iscăli când s-au întâmplat de au eşit unul Tudor la Gura Motrului cu 27 de oameni. Şi au şăzut acolo două săptămâni cu acei oameni, iar boierii făcură război împotriva lui Tudor pân văzură că nu au cum. Apoi oastea care o făcură boierii să predete la domnu Tudor, iar boiarii în Ţara Nemţişorului cu câte zece cai la car şi la bâtcă cu câte opt au fugit. Petrache Dascălu"[34].

Pentru a-i fi comemorată amintirea şi a i se aduce un omagiu celui care a iniţiat şi condus mişcarea revoluţionară de la 1821, au fost ridicate monumente şi statui în mai multe localităţi ale Olteniei. Astfel, în anul 1898 a fost inaugurată, la Târgu Jiu, prima statuie din bronz – statuia lui Tudor Vladimirescu.

La 6 martie 1877, consilierul Fr. Milescu face propunerea pentru ridicarea monumentului lui Tudor Vladimirescu la Tg. Jiu, aşa cum reiese din raportul adresat Consiliului Orăşănesc: „*D-le primar şi D-lor consilieri, Fiecare naţiune este chemată a eterniza memoria bărbaţilor iluştri ai săi, acesta ca exemplu pentru generaţiunile noi. Istoria şi victoriile străbune se pot citi şi afla la alte naţiuni prin statui, monumente, institute de binefacere, şcoli şi altele cu care au fost dotate din timp în timp; şi naţiunea română, între altele, a avut eroi şi oameni de inimă şi curaj care au luptat şi au primit moartea de martiri pentru independenţa patriei lor… Pre când aveam onoarea de a fi în capul acestei comune ca primar, mi-am propus iniţiativa pentru înfiinţarea statuei lui Theodor Vladimirescu şi aşezarea ei în piaţa Bisericii Catedrale, promiţând a contribui şi însumi materialmente cu o sumă oarecare*"[35]. Într-o adresă a Comitetului de iniţiativă din 7 iulie 1896, adresată primăriei oraşului Tg.-Jiu, se cerea alocarea sumei de 2.000 de lei şi se aducea la cunoştinţă faptul că, statuia se afla în lucru în atelierul sculptorului Constantin Bălăcescu din Milano: „*Domnule Primar, În bugetul anului 1896-1897 al Urbei Tîrgu-Jiu, Onor. Consiliul comunal a binevoit a veni în ajutorul Comitetului de iniţiativă pentru ridicarea unui monument naţional lui Tudor Vladimirescu, alocând în acest scop suma de 2.000 lei… Statuia eroului, care are să împodobească oraşul T. Jiu, este în lucrare în atelierul din Milano al distinsului artist roman Const. Bălăcescu conjudeţeanul nostru; şi sperăm că la 1 aprilie 1897 să vedem realizându-se măreţul scop ce ne-am propus, pentru care am luptat şi luptăm cu ardoare*"[36].

[34] Apud Ileana Cioarec, *op. cit.*, p. 153.

[35] Apud I. Mocioi, D. Neguleasa, O. Gherghe, F. Popescu, *Tudor Vladimirescu 1780? – 1980*, Târgu-Jiu, 1980, p. 91-92.

[36] *Ibidem*, p. 95.

Monumentul din bronz este amplasat în zona centrală a oraşului, într-un părculeţ amenajat în faţa intrării principale a Colegiului Naţional Tudor Vladimirescu şi în imediata apropiere a caselor ce i-au aparţinut pitarului Vasile Moangă, locul unde Tudor a staţionat atunci când s-a aflat la Târgu Jiu. Monumentul din bronz, pe soclu de piatră, se impune prin măreţia sa şi ni-l arată pe Tudor Vladimirescu hotărât, cu sabia ţinută strâns.

La 23 iunie 1897, Gimnaziul real din Tg. Jiu (înfiinţat în anul 1890[37]) primeşte, prin decret regal, denumirea de „Tudor Vladimirescu":

„*Decretul regal prin care se acordă Gimnaziului real din Tg.-Jiu denumirea „Tudor Vladimirescu*".

Ministerul Cultelor şi Instrucţiunei Publice

Carol I,

Prin graţia lui Dumnezeu şi voinţa naţională, Rege al României,

La toţi de faţă şi viitori sănătate:

Asupra raportului ministrului Nostru secretar de Stat al departamentului şi instrucţiunei publice sub No. 35.780/8.531,

Am decretat şi decratăm:

Art. I Gimnaziul real din Tîrgu-Jiu va purta pe viitor denumirea de gimnaziul real „Tudor Vladimireascu".

Art. II şi ultimul – Ministrul Nostru secretar de Stat la departamentul cultelor şi instrucţiunei publice este însărcinat cu executarea acestui decret.

Dat în Bucureşti, la 23 iunie 1897

CAROL

Ministrul cultelor li instrucţiunei publice

Sp. Haret. No. 2.413"[38].

Începând cu anul 1950, Liceului Tudor Vladimirescu îi sunt anexate Şcoala Elementară cu clasele I-VIII (1950) şi Liceul de fete „Ecaterina Teodoroiu" (1961), iar prima unitate de învăţământ superior va funcţiona începând cu anul şcolar 1972-1973 (Institutul de subingineri). În anul 1999 liceul a devenit Colegiul Naţional „Tudor Vladimirescu"[39].

O statuie, care cinsteşte memoria lui Tudor Vladimirescu, se află şi în oraşul Craiova. Monumentul „Tudor Vladimirescu 1780-1821" a fost realizat de către arhitecta Elena Cosăceanu Lavrillier, în anul 1960, şi este amplasat în părculeţul din faţa Facultăţii de Agricultură, pe strada Libertăţii. Tudor ne este înfăţişat stând în picioare, în mâna stângă purtând sabia, iar în cea dreaptă drapelul.

[37] http://www.tg-jiu.ro/scoli/licee/vladimirescu/istoric.htm, site accesat la 19.09.2012.

[38] Apud I. Mocioi, D. Neguleasa, O. Gherghe, F. Popescu, *Tudor Vladimirescu 1780? – 1980*, Târgu-Jiu, 1980, p. 99.

[39] ***http://www.tg-jiu.ro/scoli/licee/vladimirescu/istoric.htm, site accesat la 19.09.2012.

Tot în Craiova se află şi Biserica Sf. Nicolae Belivacă, în care, pe peretele din partea sudică se află un tablou unde Tudor Vladimirescu este reprezentat călare, în costum naţional.

În anul 1884, în oraşul Drăgăşani, la iniţiativa colonelului Dimitrie Papazoglu, al cărui frate, Nicolae, căzuse în luptele din anul 1821[40], a început construcţia unui monument dedicat eroilor panduri şi eterişti, care au opus rezistenţă trupelor otomane în luptele duse pe aceste locuri. Amplasat în cimitirul oraşului, în anul 1964 s-a hotărât refacerea lui, iar în anul 1975 a fost pusă o nouă inscripţie. Sub forma unui obelisc pus pe un soclu masiv, cu o înălţime de 7,28 m, monumentul este alcătuit din 22 de blocuri de marmură vineţie. Pe latura de est a monumentului, „după 1990, a fost construit un gard de protecţie pe care sunt aplicate 7 inspripţii bilingve alternând în limba greacă şi în română (4 în limba greacă şi 3 în limba română)”[41].

Tot pentru a-i cinsti memoria au fost ridicate mai multe busturi ale lui Tudor, între care două în Vladimirii Gorjului, unul chiar în curtea casei părinteşti, celălalt în satul Andreeşti. Un alt bust se găseşte în incinta şcolii generale din Vladimir, iar plăci comemorative găsim în Târgu Jiu, pe incinta Centrului Judeţean de calcul electronic, fostă casă a pitarului Vasile Moangă, precum şi la Tânţăreni. Două busturi găsim şi la Craiova: unul în curtea interioară a Facultăţii de Agronomie, realizat de sculptorul Demu[42], iar altul în incinta şcolii generale nr. 10. La Calafat, pe inscripţia monumentului „Tudor Vladimirescu” putem citi: „*Patria se cheamă norodul, iar nu tagma jefuitorilor* Proclamaţia dela Padeş”.

Cea mai cunoscută reprezentare artistică îi aparţine pictorului craiovean Teodor Aman. În realizarea tabloului, intitulat „Tudor Vladimirescu în faţa cortului din tabăra de panduri”, acesta s-a bazat pe informaţiile primite de la Petrache Poenaru, secretarul lui Tudor Vladimirescu[43].

Revoluţia condusă de Tudor Vladimirescu a fost înfrântă, dar nu zadarnică, iar istoria îi dă locul bine meritat, confirmându-i conţinutul şi idealurile. Scriind despre acest episod al istoriei noastre, Nicolae Bălcescu spunea: „Atunci în ţară se manifestă una din acele mişcări energice, care arăta juneţea popoarelor şi dorinţa lor de propăşire”[44].

Personalitatea lui Tudor Vladimirescu rămâne în conştiinţa noastră ca o mărturie a efortului generaţiei de la 1821 de a reforma societatea. Revoluţia din anul 1821 a constituit un început al formării statului modern român de la 1859, a

[40] Georgeta Ghionea, *Bătălia de la Drăgăşani (7 iunie 1921) în imagini*, în „Anuarul Institutului de Cercetări Socio-Umane CS Nicolăescu Plopşor”, Craiova, Editura Beladi, 2006, p. 41.

[41] *Ibidem*, p. 43.

[42] Dinică Ciobotea, Vladimir Osiac, *Tudor Vladimirescu studii şi documente*, Craiova, Editura Sitech, 2011, p. 95.

[43] *Ibidem*, p. 90-91.

[44] N. Bălcescu, *Opere*, Bucureşti, 1953, vol. I, p. 35.

statului naţional unitar din anul 1918, „independent şi indivizibil”. Programul revoluţiei – „Cererile norodului românesc” – a constituit o primă încercare de redactare a unei legi fundamentale, iar cerinţele revoluţiei au fost preluate de programele revoluţiei de la 1848. Acestea aveau să prindă contur prin realizările în timp: statul modern, independenţa, statul unitar.

PLACES AND MONUMENTS IN OLTENIA WHICH REMEMBER OF TUDOR VLADIMIRESCU

(*Abstract*)

Experienced soldier Tudor Vladimirescu, must be studied in terms of the revolutionary events that took place at the beginning of XIX th century, events that marked the end of the feudal era and the beginning of the modern history.

Although first mention about T V is dated on 25 th of august 1806, he still remains alive in the memory of the roumanians from the Oltenia region, not only by his actions, or by his numerous writing about him, but also through buildings, statues,that are named after. The house in wich he was born, built at the end of the XVIII th century, that later became musseum, succedes to rebuilt the entire life and activity of Tudor Vladimirescu, but also to reproduce the athmosfere of the roumanian village from that time.

As a token of gratitude for the great leader of the pandours, in 1921 at Pades, it was built a monument, about the historian Mircea T. Radu said it is a testimony of honnouring through the centuries, the memory of the hero from Vladimir.

Key-words: Tudor Vladimirescu, monument, tribute, foundation, statue.

DIN ISTORICUL PRIMELOR CONSILII JUDEŢENE ŞI COMITETE PERMANENTE ALE JUDEŢELOR GORJ, MEHEDINŢI ŞI ROMANAŢI (1864-1880)

ROMEO POPA*

Administraţie descentralizată şi judeţe cu personalitate juridică – acestea fuseseră doar două dintre punctele importante ce vizau dezvoltarea modernă a societăţii româneşti, aplicarea lor angajând vii dispute pe această temă, încă înainte de perioada domniei lui Cuza (Revoluţia de la 1848, adunările ad-hoc de la Iaşi şi Bucureşti din 1857).

Prin promulgarea legii, elaborată la 2/14 aprilie 1864[1], se înfiinţau *Consiliile Judeţene*. Acestea aveau ca sarcină principală apărarea intereselor locale ale colectivităţii (*art. 1*) şi erau alcătuite din câte doi reprezentanţi ai fiecărei plase, consilierii putând să-şi aleagă propriul preşedinte (*art. 3*). Pentru perioada dintre sesiuni funcţiona un Comitet Permanent, compus din trei membri – prefectul avea calitatea de preşedinte şi era însărcinat cu luarea deciziilor în cazuri extreme, având, de asemenea, obligaţia de a aduna şi pregăti materiale pentru viitoarea sesiune a Consiliului Judeţean (*art. 88*). Toate hotărârile, luate pe perioada cât Comitetul Permanent era în activitate, li se dădeau, spre finalizare, prefecţilor (*art. 106*). Faptul că, între sesiunile Consiliului Judeţean se găsea la datorie un Comitet Permanent, făcea ca problemele cu care se confruntau cetăţenii – şi, în general, administraţia din acel perimetru – să nu fie uitate, ci ele să constituie o prioritate pentru consilieri, preocupaţi de rezolvarea lor.

Conform instrucţiunilor, stipulate în actul normativ din 1864, referitoare la alegerea şi înfiinţarea Consiliilor Judeţene, se va trece şi în regiunea Olteniei la alcătuirea primelor Consilii Generale, măsurile adoptate ulterior începând să producă efecte. Studiile de specialitate, bazate pe documentele vremii, au arătat că situaţia, privind evoluţia în timp a Consiliilor Judeţene şi a Comitetelor Permanente ale judeţelor Dolj şi Vâlcea este mai bine reliefată, motiv pentru care am ales să dezbatem şi noi, în cele ce urmează, o chestiune similară, vizând judeţele Gorj, Mehedinţi şi Romanaţi. Intervalul 1864 – 1880, propus pentru surprinderea imaginii, create în jurul funcţionării primelor Consilii Judeţene, se defineşte ca o perioadă a aşezării adminstraţiei locale, documentele analizate permiţând refacerea imaginii de ansamblu a acesteia.

* Prof. dr., Şcoala cu clasele I-VIII, Nr. 11, Drobeta Turnu Severin.

[1] Constantin N. Hamangiu, *Codul General al României*, Bucureşti, partea a II-a, părţile XI-XII şi partea a XVII-a, 1900-1942, p. 59-77; „Monitorul Oficial al Principatelor Unite Române", nr. 76 din 2/14 aprilie 1864.

Protocolul nr. 1 al şedinţei, deschise la 26 octombrie 1864 cu un *Te Deum*, la Catedrală, avea să înregistreze componenţa primului Consiliu al *judeţului Gorj*, acesta prezentându-se sub forma următoare: Christian Tell, Ioan Broşteanu, Dobre Ionescu, Costandin Moscu, Matei Păun, Ioan Boibu, Alexandru Broşteanu, Ioan Drăgoescu, Constandinescu Ioan, Zamfir Părăianu, Nicolae Popovici, Constandin Săvoiu (*membri*); Cornelie Bălăcescu, Theodor Săulescu, Anastasie Viscopoleanu, Costandin Brătuianu, Costandin Gărdescu, Costandin Dănescu (*supleanţi*)[2]. După strigarea tuturor celor prezenţi, plenul şedinţei a trecut la alegerea Biroului Consiliului, care, în urma scrutinului, va figura în următoarea componenţă: preşedinte – Zamfir Părăianu, vicepreşedinte – Costandin Moscu, iar secretari – Ioan Broşteanu şi Costandin C. Săvoiu[3]. Situaţia se va schimba ulterior, astfel că, în sesiunea din 7 noiembrie 1864, în urma unei noi propuneri, preşedinte al Consiliului Judeţean Gorj va deveni Alecu Ioan Broşteanu, cu 9 voturi, iar ca membri ai Comitetului Permanent vor fi desemnaţi Alecu Ioan Broşteanu, Zamfir Părăianu şi Ioan Z. Broşteanu[4]. Fiind ales în funcţia de deputat, Christian Tell lăsa liber postul de secretar al Consiliului Judeţean, motiv pentru care Ministerul de Interne era informat, în 6 februarie 1865, de iminenta sa înlocuire[5].

Datele, care certifică situaţia prezentă la începutul anului 1866, lasă să se observe faptul că, în componenţa noului Consiliu General se vor regăsi următorii: din plasa *Amaradia* veneau Matei Păun, Z. Tămăgeanu şi Anastasie Viscopoleanu (supleant, în locul demisionarului Ion Drăgoescu), plasa *Gilort* îi dădea pe C. Nicolae Moscu, Dobre Ionescu şi Th. Săulescu (supleant), din plasa *Jiu* proveneau C. C. Săvoiu, Al. I. Broşteanu şi C. Gărdescu (supleant), în plaiul *Novaci* fuseseră aleşi G. Crăsnaru, Gr. Mongescu şi C. Dănescu (supleant, în locul demisionarului Ion Roibu), de la plasa *Ocolu* erau generalul Chr. Tell, I. Z. Broşteanu şi C. Bălăcescu (supleant), în timp ce plaiul *Vulcan* era reprezentat de Ion Constantinescu, Nic. Popovici şi C. R. Brătuianu (supleant). Aceştia vor trece la alegerea preşedintelui, în persoana lui G. Crăsnaru, documentele scoţând la iveală şi numele unuia dintre secretari (Gr. Mongescu), consilierul Al. I. Broşteanu fiind membru pe 2 ani[6], iar Ion Constantinescu, C. Nicolae Moscu, Matei Păun, C. C. Săvoiu, generalul Chr. Tell şi supleanţii C. R. Brătuianu, C. Dănescu, Teodor Săulescu primind recunoaştere pe 4 ani[7]. De cealaltă parte îi avem pe membrii onorifici, cu mandate de 4 ani, fiind vorba aici despre I. Z.

[2] Vasile Arimia, Pantelimon Manta, Nicolae Mischie, *Prefectura şi Consiliul judeţean Gorj*, Bucureşti, Editura Hermes, 2000, p. 106.

[3] *Ibidem.*

[4] *Ibidem*, p. 108.

[5] Arhivele Naţionale Istorice Centrale, Bucureşti, Ministerul de Interne, fond Diviziunea Administrativă, *Convocarea Consiliilor Judeţene şi a Comitetelor Permanente*, dosar nr. 131/1864, f. 46 (în continuare, se va cita A.N.I.C.).

[6] *Ibidem,* dosar nr. 56/1866, f. 2.

[7] *Ibidem,* f. 3.

Broşteanu, Z. Tămăgeanu, Dobre Ionescu, Nic. Popovici, Ion Drăgoescu (demisionar), Ion Roibu (demisionar), supleanţii C. Gărdescu, Anastasie Viscopoleanu şi Corneliu Bălăcescu, cel din urmă pierzând calitatea de consilier judeţean după ce va deveni subprefect[8].

O notă telegrafică, trimisă la 16 mai 1866 către ministrul de interne[9], avea înscrisă noua componenţă a Consiliului General, Dimitrie Frumuşeanu fiind ales ca preşedinte de către consilierii Ioan Slăvilescu, Z. Tămăgeanu (supleant) din plasa *Amaradia*, Gh. Bibescu, Teodor Săulescu (supleant) din plasa *Gilort*, Tănase Stănciulescu, Costache Poenaru (supleant) din plasa *Jiu*, Ioan Drăgoescu, Ioan Mongescu, Şt. Gruescu (supleant) din plaiul *Novaci*, D. Frumuşeanu, Mihail Bălteanu (supleant) din plasa *Ocolul* şi Ilie Călescu, Ion Constantinescu, Constantin Popescuup (supleant) din plaiul *Vulcan*[10]. Tot Dimitrie Frumuşeanu va deţine calitatea de preşedinte al Consiliului Judeţean Gorj şi în toamna lui 1867, din Biroul general făcând parte vicepreşedintele Nicolae Popovici[11] şi secretarul Ion Constantinescu[12]. În ceea ce-l priveşte pe amintitul preşedinte, situaţia se va repeta şi pentru anul 1870, propunerea cu numele său fiind înaintată către Ministerul de Interne[13].

Alegerile din anul 1871 îi desemnau pe membrii noului Consiliu Judeţean, ei răspunzând prezent la prima şedinţă ţinută în data de 15 octombrie[14], ocazie cu care va fi ales D. Frumuşeanu în funcţia de preşedinte[15]. Acesta urma să fie ajutat de vicepreşedintele Ahile Crăsnaru[16] (cei doi regăsindu-se şi în fruntea viitorului Birou judeţean), avându-i alături pe secretarii Gr. Mongescu şi Nicolae Săulescu, cel din urmă ajungând preşedinte al Comitetului Permanent Dolj, începând cu data de 17 ianuarie 1882[17]. Noul for administrativ se compunea din membri a căror dispunere, pe plăşi, era următoarea: din plasa *Amaradia* proveneau Gr. Mongescu şi Nicolae Săulescu (supleant), la plasa *Gilort* fuseseră aleşi George Bibescu şi Dimitrie Scrădeanu (supleant), de la plaiul *Novaci* Grigorie Mihuleţu şi Dimitrie Seceleanu (supleant), din plasa *Ocolu* veneau G. Constantin şi Ion Bălăceanu (supleant), iar din plaiul *Vulcan* proveneau Al. I. Broşteanu şi Const. R. Brătuianu (supleant)[18].

---

[8] *Ibidem,* f. 4.
[9] *Ibidem,* f. 7, 8, 12.
[10] *Ibidem,* f. 58.
[11] *Ibidem*, dosar nr. 210/1867, f. 1.
[12] *Ibidem*, f. 10 (decizia nr. 8.187/4 nov. 1867).
[13] *Ibidem,* dosar nr. 117/1870, f. 92.
[14] *Ibidem,* dosar nr. 142/1870, f. 17.
[15] *Ibidem,* f. 23.
[16] *Ibidem,* f. 19.
[17] Monitorul Oficial, nr. 291/28 martie 1882, *Tabela Sumaire de materia coprinsă în partea oficială a Monitorului Oficial de la 1 aprilie 1881 până la 31 martie 1882*, p. 72 (în continuare, se va cita M.O.)
[18] A.N.I.C. Bucureşti, Ministerul de Interne, fond Diviziunea Administrativă, *Convocarea Consiliilor Judeţene şi a Comitetelor Permanente*, dosar nr. 142/1870, f. 205.

Legea din 1864 va suporta modificări în viitor (1866, 1872, 1874, 1883, 1886, 1894, 1903, 1905[19]), care vor afecta, în primul rând, atribuţiile şefului judeţului, dând o tentă centralizatoare noii administraţii de la nivel local. Astfel, conform legii din 31 martie 1872, domnitorul ţării îl numea pe preşedintele Comitetului Permanent dintre membrii aleşi ai Consiliului Judeţean, deciziile revenindu-i exclusiv acestuia (preşedintelui), prefectul fiind, practic, deposedat de putere. Aşadar, schimbarea cea mai importantă o reprezenta pierderea, de către prefect, a şefiei consilierilor (pe care o deţinuse până atunci), păstrând doar dreptul de veto în privinţa hotărârilor Consiliului Judeţean[20].

Documentele, întocmite în 1872, poartă semnătura preşedintelui Constantin Stanciovici, el făcând echipă, în cadrul Biroului, cu vicepreşedintele Ion Caribolu şi secretarii Petrache Roşianu şi Ion Frumuşeanu[21], membri ai Consiliului Judeţean fiind Alexandru Broşteanu, Zamfir Bălteanu, Nicolae Carabadache, Ion Caribolu, dr. Ion Frumuşeanu, Stan George, Petre Roşianu, Constantin Stanciovici, Corneliu Gărdărescu, Dimitrie Pleşoianu şi Constantin Săvoiu[22]. Activitatea Comitetului Permanent din acel an avea să le fie încredinţată membrilor de drept, Alecu I. Broşteanu, Petre Roşianu şi Constantin Stancovici, lor alăturându-li-se supleanţii Nae Carabadache, Gheorghe Constantin şi Stan George[23], pentru ca, în 1873 să aflăm că supleanţii Radu Popescu şi Daniil Petrescu vor fi aleşi în locul lui Dimitrie Deşu şi Ştefan Dumitru[24].

Situaţia, în cadrul amintitului Comitet, se va modifica din nou începând cu anul 1874, când, după ce C. J. Pleşoianu va fi desemnat preşedinte, vor fi aleşi noii supleanţi – Ion Caribolu, C. C. Săvoiu şi C. Stanciovici[25] –, aceştia fiind deja prezenţi la data de 20 noiembrie 1874[26]. Pe lista Biroului Consiliului Judeţean, din anul 1875, îi găsim pe C. C. Săvoiu, în calitate de preşedinte, şi Ion Caribolu, vicepreşedinte, ei fiind ajutaţi de către secretarii dr. I. Frumuşeanu şi G. Constantin[27]. Anul 1876 înregistrează o situaţie foarte interesantă şi mai puţin întâlnită, aceasta datorându-i-se prefectului Ath. Moscuna, care, în adresa cu nr. 9.071, cerea spre supunerea *judecăţii criminale pe toţi membrii comitetului permanent care au făcut cheltuele din cassa judeţeană pentru cumpărarea de*

[19] Publicate în M.O., nr. 165/29 iulie 1866; idem, nr. 73/31 martie 1872; idem, 75/2 aprilie 1872; idem, nr. 85/16 aprilie 1874; idem, nr. 268/1 martie 1883; idem, nr. 39/21 mai 1886; idem, nr. 43/31 mai 1894; idem, nr. 55/9 iunie 1903; idem, nr. 58/15 iunie 1905.

[20] Manuel Guţan, *Istoria administraţiei publice româneşti*, Bucureşti, Editura Hamangiu, Ediţia a 2-a revăzută şi adăugită, 2006, p. 156.

[21] A.N.I.C. Bucureşti, Ministerul de Interne, fond Diviziunea Administrativă, *Convocarea Consiliilor Judeţene şi a Comitetelor Permanente*, dosar nr. 137/1872, f. 4.

[22] *Ibidem,* f. 8.

[23] *Ibidem,* f. 6.

[24] *Ibidem,* dosar nr. 279/1873, f. 6, 10 (decembrie 1873).

[25] *Ibidem,* dosar nr. 74/1874, f. 8, 28; *ibidem,* dosar, nr. 123/1874, f. 61 (23 mai 1874).

[26] *Ibidem,* dosar nr. 249/1874, f. 22.

[27] *Ibidem,* dosar nr. 162/1875, f. 2.

lemne necesare la podurile şoselelor fără licitaţie[28]. Ca răspuns la solicitarea înaintată, s-a emis, în 22 iulie 1876, decretul de dizolvare a forului menţionat, membrii acestuia fiind înlocuiţi cu supleanţii[29]. În urma alegerilor efectuate se va contura un nou format al Consiliului Judeţean[30], aflând astfel că, din *Colegiul I* făceau parte Gr. Săftoiu, C. C. Săvoiu şi I. Caribolu, de la *Colegiul II* proveneau Gr. C. Mihuleţu, N. I. Săulescu şi Zamfir Bălteanu, *Colegiul III* îi dădea pe Ion Barbovitz, Gr. Constantinescu şi Gr. Constantin, în timp ce la *Colegiul IV* fuseseră aleşi Dincă Schileru, Ion Nicolescu şi Ion Popescu. Tot documentele anului 1876 oferă şi componenţa Biroul judeţean, acesta avându-l pe C. C. Săvoiu ca preşedinte şi Grigore Mongescu vicepreşedinte, iar secretari erau N. Săulescu şi Ion Niculescu[31]. Iniţial, membri fuseseră C. C. Săvoiu, Gr. Mongescu şi Ioan Niculescu, iar supleanţi Gr. Constantinescu, Ion Popescu şi Ion Caribolu[32], datele modificându-se, ulterior, ceea ce l-a îndemnat pe prefect să anunţe, la 16 decembrie 1876 (prin dispoziţia nr. 15.777), componenţa noului Comitet: Gr. Mihuleţu (preşedinte), Zamfir Bălteanu şi George Constantin (membri), alături de supleanţii Nae Săulescu, Gr. Constantinescu şi Ion Popescu (recunoaşterea s-a făcut prin decretul domnesc din 23 decembrie 1876)[33].

Anul 1877 marchează revenirea lui C. C. Săvoiu în funcţia de preşedinte al Comitetului Permanent[34], în timp ce conducerea Biroului judeţean îi va fi dată lui Vasile Măcescu, ajutat de vicepreşedintele Gr. Mongescu şi secretarii N. Laulescu şi Dincă Schileru[35]. Componenţa Biroului va suporta o nouă modificare în 1878 – nu înainte de a se anunţa decesul lui George Constantin şi convocarea Colegiului III pentru alegeri, la 17 ianuarie 1878[36] – fiind prezenţi acum următorii: C. C. Săvoiu, preşedinte, I. Brabovici, vicepreşedinte, secretari Dincă Schileru împreună cu Anton Vulpescu[37]. Consiliul avea să se confrunte cu o oarecare situaţie de criză, odată cu demisia consilierului Anton Vulpescu, în mai 1879, prefectul judeţului cerând aprobarea întrunirii Colegiului III pentru ca alegătorii să poată decide noua persoană ce urma să fie desemnată în locul acestuia[38]. După epuizarea evenimentului, membrii Consiliului Judeţean vor trece la alcătuirea Biroului pe anul 1879, din care nu va lipsi C. C. Săvoiu, ca preşedinte, pe postul de vicepreşedinte fiind acum Const. Stancovici, ambii ajutaţi de secretarii Ion Niculescu şi Ion Slăvescu[39]. Pe data de 14 iulie 1880,

[28] *Ibidem,* dosar nr. 139/1876, f. 1.
[29] *Ibidem,* f. 4.
[30] *Ibidem,* f. 27.
[31] *Ibidem,* dosar nr. 156/1876, f. 1.
[32] *Ibidem,* dosar nr. 176/1876, f. 37.
[33] *Ibidem,* f. 135.
[34] *Ibidem,* dosar nr. 71/1877, f. 40.
[35] *Ibidem,* dosar nr. 134/1877, f. 1 (dispoziţia nr. 12.094/27 octombrie 1877).
[36] *Ibidem,* f. 10.
[37] *Ibidem,* dosar nr. 172/1878, f. 1.
[38] *Ibidem,* f. 37.
[39] *Ibidem,* dosar nr. 154/1879, f. 1.

N. Săulescu – prefectul judeţului – înştiinţa Ministerul de Interne că a declarat vacant postul de consilier, ocupat de către Emanuel Săvoiu, în conformitate cu art. 26 din legea judeţeană, deoarece acesta era rudă cu Gr. Mihuleţ şi nu putea lua parte la şedinţele Consiliului Judeţean, cerând aprobare pentru convocarea Colegiului I în vederea noilor alegeri[40].

Documentele vremii oferă informaţii din care aflăm faptul că, la data de 26 octombrie 1864 se reunea şi Consiliul General al *judeţului Mehedinţi*, acesta întrunindu-se în următoarea componenţă: din plasa *Blahniţa* veneau Mihail Izvoranu, Radu Ionescu şi Dumitru Duţulescu (supleant), de la plasa *Câmpu* Stan Nicolicioiu, Daniil Ştefan şi Ion Coandă (supleant), plasa *Dumbrava* îi dădea pe Matei Strehăianu, Const. C. Gaşpar şi Pătru Stanciu (supleant), din plaiul *Cloşani* proveneau Gr. Miculescu, Mihail Hârtog şi Iacov Turcianu (supleant), la plasa *Motru de Jos* fuseseră aleşi Petre Aurel, Manolache Cernăianu şi George Ghergulescu (supleant), din plasa *Motru de Sus* proveneau M. Nicşulescu, Alecu Bengulescu şi Ioniţă Mănăstireanu (supleant), în timp ce plasa *Ocolu* era reprezentată de Iancu Ipceanu, Nicolae Calotescu şi Nic. Anastasescu (supleant)[41]. Încă de la prima şedinţă, ţinută de către consilierii judeţeni, vor fi aleşi Iancu Ipceanu, ca preşedinte al Consiliului Judeţean[42], Petre Aurel, vicepreşedinte, iar secretari C. Gaşpar şi Matei Strehăianu[43], articolul nr. 78, privind legea judeţelor, impunând tragerea la sorţi a consilierilor ce urmau să activeze pe 4 ani, respectiv 2 ani. Copia de şedinţă (nr. 26) a păstrat numele lui Daniil Ştefan, Mihail Hârtog, Mihail Isvoranu, Manolache Cernăianu şi Stan Nicoliţoiu, cu mandate pe 2 ani, Alec. Bengulescu, Grig. Minculescu, Matei Strehăianu, Petre Aurel şi Radu Ionescu, având recunoaştere pe 4 ani. De asemenea, supleanţii D. Mănăstirescu, Iacov Turcianu şi Petre Stanciu urmau să funcţioneze pe 4 ani, în timp ce Gh. Ghergulescu, Dumitru Duţulescu, Ioan Coandă şi Nicolae Anastasie numai pe 2[44].

Tot în toamna lui 1864 (31 octombrie) se va definitiva şi alcătuirea Comitetului Permanent Mehedinţi, unde-i găsim, ca membri, pe I. Ipceanu, Cost. Gaşpăr şi M. Nicşulescu, în timp ce Matei Strehăianu, Mihail Hârtog şi Stan Nicolicioiu deţineau doar calitatea de supleanţi[45]. Documentul, datat 12 noiembrie 1864[46], informează că, în cadrul Comitetului Permanent se regăseau preşedintele I. Ipceanu şi secretarul D. Petrescu, ceilalţi membri (Mihai Nicşulescu şi Constantin Gaşpar) având mandate pe 4 ani şi, respectiv, 2 ani[47].

[40] *Ibidem,* f. 59.
[41] *Ibidem,* dosar nr. 132/1864, f. 9, 40.
[42] *Ibidem*, f. 20.
[43] *Ibidem*, f. 21.
[44] *Ibidem,* f. 31.
[45] *Ibidem,* f. 15, 34.
[46] *Ibidem*, f. 22, 31.
[47] *Ibidem,* f. 31.

Noutatea pe care o aduc documentele şedinţelor anului 1866 este dată de prezenţa, pentru prima dată în calitate de consilier, a lui Mihalache Isvoranu, provenit din plasa Ocolu[48], în 1867 preşedinte al Consiliului Judeţean fiind tot I. Ipceanu, secondat de vicepreşedintele Constantin Protopopescu[49]. Acelaşi şef al consilierilor judeţeni va fi propus şi pentru anul 1870, avându-i ca secretari în Birou pe C. Gaşpăr şi Vasile Dumitrescu[50], în timp ce Comitetul Permanent era format din C. Scafeş, preşedinte, C. Gaşpăr şi Petrache Mişoiu, membri activi, iar Dimitrie Benescu, Vasile Dumitrescu şi Ioan Aurel activau doar ca membri supleanţi[51].

Un act, datat februarie 1872, ne dezvăluie faptul că Şt. Sâmboteanu (prefectul judeţului) deţinea, provizoriu, şi funcţia de preşedinte al Comitetului Permanent, iar tot documentele îl indică pe Ioan Protopopescu în calitate de preşedinte al Consiliului Judeţean, la 22 februarie, acesta făcând echipă, în Birou, cu vicepreşedintele Nicolae Bălteanu şi secretarul Marin Petculescu (numit la 3 martie 1872)[52]. Tot în cursul aceluiaşi an avea să se producă o schimbare la vârful celor două organisme judeţene amintite, în sensul că, preşedinte al Comitetului Permanent devenea Nicolae Bălteanu[53], iar în fruntea consilierilor se găsea Constantin Scafescu. Cel din urmă va împărţi Biroul judeţean cu vicepreşedintele Daniil Petrescu şi secretarii Ioan Nucşoreanu şi Ştefan Corlănescu[54], în timp ce Comitetul Permanent îi avea pe Nicolae Bălteanu, Ioan Nucşoreanu şi Şt. Corlănescu ca membri, iar Daniil Petrescu, Dimitrie Bălteanu şi Stan Nicolicioiu erau supleanţi[55].

La 29 ianuarie 1875, în funcţia de preşedinte al Comitetului Permanent se afla tot Nicolae Bălteanu, dar prefectul îi va cere ministrului de interne schimbarea sa, pe motiv că nu depusese rezultatul cercetării conturilor comunei urbane Cerneţi, înaintând, cu această ocazie, şi numele posibilului înlocuitor, în persoana lui Daniil Petrescu[56]. Pe 6 mai 1875, Ministerul de Interne aproba dizolvarea vechiului Comitet Permanent, deoarece Nicolae Bălteanu fusese revocat, iar Dimitrie Deşiu şi Ştefan Corlănescu absentaseră în repetate rânduri de la şedinţe[57]. Cu această ocazie, Iancu Ipceanu devenea înlocuitorul lui D. Deşiu, prin ordinul cu nr. 13.226, fiind aleşi, totodată, şi supleanţii Şt. Bilciurescu (?) şi Daniil Petrescu (ultimul va deveni membru deplin, lăsând locul supleantului Radu Popescu)[58]. Deţinem informaţia că, la 15 mai 1875 (conform

[48] *Ibidem,* dosar nr. 57/1866, f. 2.
[49] *Ibidem*, dosar nr. 211/1867, f. 1, 6 (decizia nr. 21.866/7 nov. 1867).
[50] *Ibidem,* dosar nr. 117/1870, f. 91, 97.
[51] *Ibidem,* f. 193, 198.
[52] *Ibidem*, dosar nr. 63/1872, f. 117, 143, 163.
[53] *Ibidem,* dosar nr. 138/1872, f. 4.
[54] *Ibidem,* f. 5.
[55] *Ibidem,* f. 7.
[56] *Ibidem,* dosar nr. 250/1874, f. 25.
[57] *Ibidem,* dosar nr. 124/1875, f. 1.
[58] *Ibidem,* f. 6.

adresei nr. 4.339) prefectul îl propunea pe Iancu Ipceanu ca preşedinte al Comitetului Permanent, cerere care va fi aprobată prin decretul domnesc cu nr. 890/20 mai 1875[59].

În 1875, Biroul Consiliului Judeţean Mehedinţi va fi compus din preşedintele Dimitrie Genescu (?), vicepreşedinte Dimitrie Deşiu şi secretarii Ştefan Corlănescu şi Dimitrie Băleanu[60], componenţa Comitetului Permanent pe anul 1876 fiind următoarea: preşedinte – Daniil Petrescu, membri – Daniil Petrescu, Dimitrie Deşiu şi Costache Nucşoreanu, în timp ce, la categoria supleanţi erau trecuţi C. Manolescu, Radu Popescu şi Tache Ştefănescu[61]. Adresându-i ministrului de interne hotărârea luată în cadrul Consiliului Judeţean (telegrama nr. 7.435), prefectul Isvoranu făcea cunoscută componenţa Biroului judeţean pe anul 1876, în formula Nicolae Gabrilescu, preşedinte, Gh. Ţiuleanu, vicepreşedinte, Toma Manolescu şi Tache Ştefănescu, secretari[62], o altă notă expediată în luna septembrie 1876 (aparţine noului prefect, Burileanu) conţinând numele noilor membri ai Consiliului Judeţean, în urma alegerilor la Colegiul I (Ioan Aureliu, Dimitrie Boboiceanu şi Constantin Burileanu)[63].

Convocaţi în şedinţă extraordinară pentru anul 1877, membrii Consiliului Judeţean Mehedinţi vor trece la alegerea Biroului, prefectul R. Peretz scoţând în evidenţă componenţa acestuia, prin adresa nr. 10.945, făcută către Ministerul de Interne (T. Boboiceanu – preşedinte, Daniil Petrescu – vicepreşedinte, Tache Ştefănescu şi Ştefan Corlătescu – secretari)[64]. Noul prefect al Mehedinţiului, E. Cornetti, va fi atenţionat, în data de 21 iulie 1878, că judeţul rămăsese oarecum în urmă cu definitivarea unor probleme de ordin agrar, acesta informându-l pe ministrul de interne, ulterior, că se constituise o comisie de aplicare a reformei agrare, formată din consilierii judeţeni Ion Aurel, Radu Popescu, Toma Manolescu, Tache Ştefănescu şi George Ţiuleanu[65]. Pe trei dintre membrii sus-amintitei comisii îi vom regăsi compunând Biroul judeţean pe anul 1879, în persoana preşedintelui Ion Aurel şi a secretarilor Toma Manolescu şi Tache Ştefănescu, autoritatea administrativă fiind întregită prin prezenţa vicepreşedintelui Dumitru Boboiceanu[66].

Din cauza faptului că, la şedinţa din 3 noiembrie 1879 nu s-a prezentat majoritatea consilierilor judeţeni – excepţie făceau Ion Aurel, Constantin Nucşoreanu şi Dimitrie Dediu – aceasta nu s-a mai ţinut[67], Consiliul Judeţean fiind dizolvat prin decretul domnesc din 14 noiembrie[68]. Conform legislaţiei în

[59] *Ibidem,* dosar nr. 71/ 1875. f. 6, 9.
[60] *Ibidem,* dosar nr. 163/1875, f. 2.
[61] *Ibidem,* dosar nr. 176/1876, f. 18 (telegrama cu nr. 1.467 dată de prefectul Isvoranu).
[62] *Ibidem,* dosar nr. 170/1876, f. 10.
[63] *Ibidem,* f. 18.
[64] *Ibidem,* dosar nr. 135/1877, f. 1.
[65] *Ibidem,* dosar nr. 173/1878, f. 27.
[66] *Ibidem,* dosar nr. 157/1879, f. 1.
[67] *Ibidem.*
[68] *Ibidem,* f. 8.

vigoare de la acea dată, s-a trecut la alegeri în colegii, iar scrutinul, odată încheiat, făcea ca noii membri ai Consiliului Judeţean Mehedinţi să fie următorii: Strâmbeanu (poate Sâmboteanu), Gr. Nicşulescu, C. Nucşoreanu, M. Constantinescu, Ghiţulescu (secretar)[69], T. R. Ştefănescu, I. N. Igiroşeanu şi Em. N. Porumbaru. Aceştia îi vor alege pe membrii Biroului judeţean (Grigore Sâmboteanu – preşedinte, Em. N. Porumbaru – vicepreşedinte, T. R. Ştefănescu şi I. N. Igiroşeanu – secretari)[70], prefectul Ghiţulescu anunţând, la 17 iulie 1880, noua alcătuire a Consiliului Judeţean: C. Scafescu (preşedinte), C. Nucşoreanu, C. Mişoiu, I. Burileanu, Dimitrie Udrescu?, Gr. Miculescu, Şt. Corlănescu, dr. Miloşescu, N. Gheorghiu, D. Bibescu, Const. Mihail şi I. V. Schisteanu[71].

În luna octombrie a anului 1864 (conform adresei nr. 10.519, dată din reşedinţa Caracal), la nivelul *judeţului Romanaţi* exista un preşedinte de Consiliu, în persoana lui D. Lăzărescu[72], schimbat, la 27 octombrie 1865, cu Ion Puricescu[73], înlocuit şi el – doar pentru scurt timp – cu Mihalache Zaman[74]. Datele culese ne pun la dispoziţie componenţa Comitetului Permanent, acesta prezentându-se în alcătuirea Ion Puricescu, Ion Toma Brătăşeanu şi Mihalache Zaman ca membri deplini, iar Dimitrie Russo Lăcusteanu, Ion Turcea şi Vasile Miulescu fiind desemnaţi supleanţi[75]. Structura amintită se va schimba odată cu anul 1866, în Comitet intrând de acum, ca membri, Dimitrie Lăzărescu şi Iorgu Băbeanu de la plasa *Olteţu*, Nicolae Soreală şi Ion Toma Brătăşeanu din plasa *Oltu de Sus*, ajutaţi de supleanţii Andonie Şapcă de la plasa *Oltu de Jos* şi Pădăleanu? din plasa *Balta*[76]. Tot pentru acelaşi an reţinem faptul că, locul lui Ion Toma Brătăşeanu va fi luat de Ion Turcea ca membru supleant[77], iar Nae Borudescu era înaintat în postura de secretar al Comitetului Permanent[78]. O altă dispoziţie (nr. 3.841/1866), conformă cu decretul 591, va dispune efectuarea de noi alegeri pentru viitorul Consiliu Judeţean care, odată încheiate, îi vor desemna pe următorii consilieri[79]: de la plasa *Balta* proveneau Stoica Soreanu şi Crăciun Cosmescu, din plasa *Oltu de Sus* erau Ioan Frunzescu şi Ştefan Dobruneanu, plasa *Oltu de Jos* dădea pe I. Vântu, iar consilierii aleşi la plasa *Olteţu* erau Zmarandache Slăinescu? şi Ioan Gh. Brătăşeanu. Membrii Consiliului Judeţean Romanaţi îl desemnau, ca preşedinte, pe Ion Puricescu, acesta urmând să fie ajutat, în cadrul Biroului, de vicepreşedintele Mihalache Zaman şi secretarii

[69] *Ibidem,* f. 88 (apare semnalat în raportul de şedinţă cu nr. 1.311, din data de 20 mai 1880).
[70] *Ibidem,* f. 35.
[71] *Ibidem,* f. 91.
[72] *Ibidem*, dosar nr. 128/1864, f. 14.
[73] *Ibidem,* f. 100, 102 (decretul domnesc de confirmare).
[74] *Ibidem*, f. 103 (ordinul cu nr. 22.902).
[75] *Ibidem,* f. 14.
[76] *Ibidem*, dosar nr. 53/1866, f. 8.
[77] *Ibidem,* f. 13.
[78] *Ibidem,* f. 15.
[79] *Ibidem,* f. 14.

Vasile Miulescu şi Stoica Sorean[80], acelaşi Ion Puricescu reprezentând o soluţie în fruntea cosilierilor şi pentru anul 1867. Numele său se va găsi în propunerea înaintată Ministerului Internelor de către prefectul C. Racoviţă[81], situaţie care se va repeta şi la nivelul anului 1870[82].

La 10 mai 1873, prefectul judeţului Romanaţi, Const. M. Chintescu, lasă să se înţeleagă faptul că deţinea şi funcţia de preşedinte al Consiliului Judeţean[83], informându-l pe ministrul internelor cu privire la componenţa Comitetului Permanent, alcătuit din membrii Ion Puricescu, Ion Toma Brătăşeanu şi Apostol Jianu[84], supleanţi fiind Mihai Prejbeanu, Ion Rădulescu şi Iancu Murgăşeanu[85]. În 1875, Ion Puricescu redevine preşedinte al Consiliului Judeţean (27 octombrie), fiind coleg de Birou cu vicepreşedintele Theodor N. Becu şi secretarii Mihalache Prejbeanu şi Apostol Jianu, despre ultimul aflând că, la un moment dat ar fi avut probleme cu justiţia. Faptul că le-a rezolvat (fusese acuzat de delapidare) îl va îndemna pe prefectul Protopopescu să-i ceară ministrului de interne reintegrarea sa ca membru al Comitetului Permanent (telegrama nr. 5.453)[86], în fruntea căruia va fi numit Ion Puricescu, începând din 1876[87]. Biroul judeţean, pe acel an, va funcţiona în alcătuirea: Ion Puricescu – preşedinte, Dimitrie Locusteanu – vicepreşedinte, Radu Pârvulescu şi Vasile Varlam – secretari[88], decretul nr. 1.564/4 septembrie 1876 dispunând ca, la nivelul Consiliului să fie aleşi trei consilieri din Colegiul I, pentru îndeplinirea vacanţei membrilor (în urma scrutinului vor fi desemnaţi Ion Vârvoreanu, Costache Vlădoianu şi Nae Cernătescu). Odată cu pomenirea numelor acestora, găsim înscrisă şi componenţa Comitetului Permanent romanaţean, fiind de forma Ion Puricescu, Constantin Prejbeanu, Vasile Varlam, membri, iar supleanţi Ghiţă Popp, Tache Oroveanu şi Radu Pârvulescu[89]. Pe data de 18 iulie 1877, în obişnuitul raport al Comitetului Permanent romanaţean (nr. 1.608) aveau să apară şi numele membrilor Costache Prejbeanu şi Vasile Varlam, alături de cel al preşedintelui Ion Puricescu[90], cel din urmă aflându-se la Şefia Biroului judeţean şi în anul 1879, ajutat de către vicepreşedintele Mihai Prejbeanu şi secretarii Vasile Varlam şi Radu Pârvulescu[91].

În linii mari, primele Consilii Judeţene şi Comitete Permanente gorjene,

[80] *Ibidem,* f. 16, 20.
[81] *Ibidem,* dosar nr. 207/1867, f. 1.
[82] *Ibidem,* dosar nr. 117/1870, f. 106 (în telegrama adresată de prefect ministrului de resort, apare iarăşi numele lui Ioan Puricescu).
[83] *Ibidem,* dosar nr. 134/1873, f. 1.
[84] *Ibidem,* f. 10.
[85] *Ibidem,* f. 11.
[86] *Ibidem,* dosar nr. 159/1875, f. 1, 10.
[87] *Ibidem,* dosar nr. 176/1876, f. 19 (telegrama nr. 9.574).
[88] *Ibidem,* dosar nr. 153/1876, f. 11 (telegrama nr. 9.517).
[89] *Ibidem,* f. 19.
[90] *Ibidem,* dosar nr. 131/1877, f. 14.
[91] *Ibidem,* dosar nr. 153/1879, f. 62.

mehedinţene şi romanaţene aveau să evolueze după modelul prezentat mai sus, însă vor cunoaşte pe viitor mai multe modificări, odată cu intrarea în vigoare a legii privind unificarea administrativă din 1925. Aceasta va avea stipulată obligativitatea ca la nivelul Consiliilor Judeţene să existe membri aleşi şi membri de drept[92], categoria membrilor de drept împărţindu-se în persoane cu vot deliberativ şi cele care beneficiau doar de vot consultativ. Deoarece hotărârea luată în 1925 nu va rezolva toate problemele – scopul său fiind implementarea legislaţiei şi a administraţiei Vechiului Regat la nivelul provinciilor unite – s-a trecut, ulterior, la elaborarea celei din 3 august 1929[93], acesta vizând descentralizarea administrativă şi autonomie tot mai largă pe plan local[94]. În noile condiţii, administraţia judeţului revenea preşedintelui Consiliului Judeţean şi al Delegaţiei permanente, el devenind organul executiv al administraţiei locale[95] şi al Consiliului[96], practic înlocuitorul prefectului.

HISTORY OF FIRST COUNTY COUNCILS AND STANDING COMMITTEE OF GORJ, MEHEDINTI AND ROMANATI COUNTY (1864-1880)

(*Abstract*)

The 1864 law brings in Romanian administration the presnence of prefects and County Councils, these becoming new tools for organising the defense of the interest of the community. The County Council consists of two representatives belonging to each plasa, over whom rules the authority of a president. The first meeting of the elected councilors was held in Gorj, Mehedinti and Romanati County on 26th October 1864 when the County Council members elected the Standing Commttee. Cuza's law will be then modified in 1866, 1872, 1874, 1883,1886, 1894, 1903 and in 1905. This will lead to a more politicized and centralized local administration. From 1926 on, after the passing of unique law of the Romanian administration, the County Councils will consist of implicit members and elected members.

Key-words: Council, Commitee, county, prefect, president.

[92] Dimitrie Gusti, *op. cit.*, p. 307.

[93] Constantin N. Hamangiu, *op. cit.*, partea a XVII-a, p. 920-1016; Dimitrie Gusti, *op. cit.*, p. 306.

[94] Vasile Arimia, Pantelimon Manta, Nicolae Mischie, *op. cit.*, p. 204.

[95] Paul Negulescu, Romulus Boilă, Gheorghe Alexianu, *Codul Administrativ adnotat*, Bucureşti, 1930, p. 519-520.

[96] Constantin N. Hamangiu, *op. cit.,* p. 963.

PARTICIPAREA LOCUITORILOR DIN CÂRCEA ŞI PREAJBA LA PRINCIPALELE EVENIMENTE DIN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIX-LEA ŞI PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XX-LEA

GABRIEL CROITORU*

Viaţa social-politică a satului Preajba a fost marcată, de-a lungul timpului, de principalele momente istorice, care au implicat întregul neam românesc.

În timpul evenimentelor de la 1877-1878, un număr de 18 locuitori din comuna Preajba i-au donat armatei române 40 de ocale de grâu, 310 ocale de porumb, 5 ocale de săpun, o vadră de spirt, 4 berbeci şi o oca de orz[1]. În această perioadă, autorităţile au rechiziţionat cantităţi importante de cereale, fapt ce a stârnit nemulţumirea locuitorilor. Astfel, la 17 august 1877, 16 săteni din comuna Preajba au reclamat preşedintelui Comisiei Mixte din judeţul Dolj că le-a fost rechiziţionată a treia parte din recolta obţinută în anul 1876, pe care o ţineau nu pentru a-şi întreţine familiile, ci pentru însămânţările din anul următor. Ei cereau să li se lase această cantitate de cereale pentru că, altfel, ar fi ajuns în imposibilitatea de a-şi mai plăti dările către stat şi de a-şi întreţine familiile[2].

În luptele desfăşurate la sud de Dunăre au participat soldaţii Stancu Ion, din Regimentul 1 Dorobanţi, Ioan Ştefan din regimentul 4 Linie, compania 3, rănit în atacul de la Smârdan şi mort în spitalul din Craiova[3], Curcă Ştefan, din acelaşi regiment, şi Neacşu Dumitru din Regimentul 1 Dorobanţi[4], Roman Dumitru, mort pe câmpul de luptă[5] (toţi din Preajba), şi Iacov Ion (Cârcea), din Regimentul 1 Dorobanţi[6]. Deşi aceşti soldaţi şi-au jetfit viaţa pe câmpul de luptă, unii dintre urmaşii lor nu au primit nimic din partea statului. Este şi cazul Ilincăi Văduva, mama lui Ioan Ştefan, care nu primea niciun fel de pensie[7].

---

* Cercet. şt. III, dr., Institutul de Cercetări Socio-Umane „C. S. Nicolăescu-Plopşor" din Craiova, al Academiei Române; e-mail: gabicroitoru1975@yahoo.com.

[1] SJAN Dolj, Prefectura judeţului Dolj, Serviciul Administrativ, dosar 270/1877, f. 176.

[2] *Ibidem*, dosar 234/1877, f. 127.

[3] *Ibidem*, dosar 270/1877, f. 164; *Pagini de epopee. Oltenia 1877-1878*, vol. II, Craiova, Editura MJM, 2005, p. 56.

[4] Dinică Ciobotea, Vladimir Osiac, *Politica Imperiului Ţarist la Dunărea de Jos (1711-1878)*, Craiova, Editura Aius, 2008, p. 279.

[5] SJAN Dolj, Prefectura judeţului Dolj, Serviciul Administrativ, dosar 270/1877, f. 148.

[6] *Ibidem*, dosar 243/1933, f. 22-22v, 69-70.

[7] *Pagini de epopee. Oltenia 1877-1878*, vol. II, Craiova, Editura MJM, 2005, p. 56; Ilie Vulpe, Ion Zarzără, Paul Emanolil Barbu, Ramona Adriana Vasilcoiu, *Războiul pentru cucerirea independenţei de stat a României (1877-1878). Documente privind contribuţia judeţului Dolj,*

Începută în martie 1907, în Moldova, în satul Flămânzi, răscoala ţărănească s-a propagat cu putere şi repeziciune până în Oltenia. În Dolj, ea a cuprins aproape toate satele, de la nord la sud, de la est la vest. Ultimele comune din apropierea Craiovei, cuprinse de focul răscoalei, au fost: Malu Mare, Ghindeni, Coşoveni, Cârcea şi Teasc[8]. Sătenii de aici au atacat şi incendiat conacele proprietarilor. La 14 martie 1907, li se cerea autorităţilor locale să păzească conacul proprietarului Secsoreanu, pentru a nu fi atacat de către răsculaţi, până la intervenţia armatei[9].

La 22 martie acelaşi an, Sima Boscovivi îi reclama prim procurorului Tribunalului Dolj că mai mulţi locuitori din Balta Verde şi Preajba i-au bătut pe servitorii acestuia[10].

De teamă ca răscoala să nu se extindă, autorităţile au solicitat sprijinul armatei. La 17 martie, compania a II-a a Batalionului al II-lea Regimentul „Rovine", nr. 26, sub comanda maiorului Antonescu, înaintând pe direcţia Craiova-Caracal a înăbuşit răscoala din satul Cârcea[11]. Intervenţia acesteia s-a soldat cu uciderea, rănirea şi arestarea a numeroşi răsculaţi. Astfel, în ziua de 19 mai, în apropriere de Cârcea, profitând de întuneric, trupele de infanterie, trimise în zonă, au atacat excorta care îi însoţea pe cei 27 de arestaţi din localitatea Ghindeni, la Craiova, ucigând 5 răsculaţi şi rănind alţi doi. Treisprezece ţărani au reuşit să scape, iar 7 au fost nevoiţi să se predea[12]. Sătenii au fost sprijiniţi şi de unii dintre membrii consiliului comunal din Preajba, fapt ce l-a determinat pe ministrul de interne, Ion I. C. Brătianu, să ceară, la 10 aprilie 1907, dizolvarea acestui consiliu[13]. El susţinea faptul că, toţi consilierii rămaşi împreună cu primarul Mitrică Iacob şi ajutorul de primar Ion M. Bădică se dovedeau a fi îndărătnici şi incapabili de a înţelege şi a executa ordinele ce li se dădeau, punând, astfel, în pericol ordinea publică şi interesele comunei[14].

Preoţii şi învăţătorii din mai multe comune din Dolj au participat la acţiunile ţăranilor şi le-au susţinut. Mulţi dintre ei au fost bănuiţi că simpatizau cu mişcarea socialistă, fiind chiar membri ai unor astfel de cluburi, ce funcţionau

---

Craiova, Editura Alma, 2008, p. 321; *** *Eroi ai României şi ai datoriei ostăşeşti către neam şi ţară*, vol. VIII, Craiova, Editura MJM, 2010, p. 85.

[8] *Marea răscoală a ţăranilor din 1907*, ediţia a II-a, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1987, p. 156.

[9] SJAN Dolj, Prefectura Judeţului Dolj, Serviciul Administrativ, dosar 14/1907, f. 50.

[10] *Ibidem*, f. 263.

[11] Florin Şerpelea, Lucian Drăghici, Manuel Stănescu, *Armata română şi Răscoala din 1907: documente*, Bucureşti, Editura Militară, 2007, p. 42.

[12] *Marea răscoală a ţăranilor din 1907*, p. 177; SJAN Dolj, Prefectura Judeţului Dolj, Serviciul Administrativ, dosar 14/1907, f. 168, 154.

[13] *Ibidem*, dosar 92/1907, f. 448.

[14] Ileana Petrescu, Vladimir Osiac, Lucian Deaconu, Viorica Pervain, *Documente privind problema ţărănească din Oltenia în primele două decenii ale veacului al XX-lea*, vol. I *(1900-1910)*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1967, p. 245-246, 253; SJAN Dolj, Prefectura judeţului Dolj, Serviciul Ad-tiv, dosar 92/1907, f. 435.

în comunele Cârcea, Coşovenii de Sus, Coşovenii de Jos, Poiana, Preajba[15]. Printre cei care au participat la răspândirea ideilor socialiste s-au numărat învăţătorii Iosif Enculescu, din Preajba, şi cel din Cârcea, care a şi fost arestat în ianurie 1899[16].

Locuitorii din cele două comune au participat şi la Războaiele Balcanice dintre anii 1912-1913. În 1913 au fost mobilizaţi, din Cârcea, Costache P. Mirea, cărăuş, şi Băluţă Stan, soldat activ în cadrul Regimentului Dolj nr. 1 (contingentul 1911).

Tabelul, înaintat de către primăria comunei Cârcea Prefecturii Dolj, în anul 1916, face şi alte menţiuni privitoare la cei doi[17]. Astfel, cărăuşul Costache Mirea a dus ovăz pentru armată până la Bechet, în ziua de 26 iunie 1913, întorcându-se acasă după patru zile. A murit de holeră la 14 august 1913, la domiciliu. Soţia, Zinca, şi cei 5 copii, dar şi sora sa, Ioana Stan Ciorosici, nu au primit ajutoare de la stat. Costache Mirea deţinea, însă, ca avere, patru hectare de teren. Soldatul Băluţă Stan a murit pe Câmpiile Bulgariei. Ajutoarele de la stat urma să le primească fratele său, Ioniţă Stan, care nu avea avere.

Ceea ce a urmat, *Primul Război Mondial* (1916-1918), a marcat satele Preajba şi Cârcea şi evoluţia lor ulterioară pe mai mulţi ani.

După doi ani de neutralitate, România s-a alăturat *Antantei,* care promitea satisfacerea dorinţelor de unire a tuturor teritoriilor româneşti, aflate sub dominaţie străină. Lupte crâncene s-au dat pe întreg teritoriul românesc. Frontul a avut o lungime totală de 1.300 de km, întinzându-se în lungul Carpatilor de la Dorna până la Turnu Severin, cobora, apoi, de-a lungul Dunării până la Turtucaia, şi, de aici, la Marea Neagră. În campania din 1916, românii s-au văzut înconjurati de un adevărat cleşte: din nord-vest de trupele austro-germane, conduse de generalul *Falkenhayn*, din sud de forţele bulgaro-germane, conduse de generalul *Mackensen*[18].

Deşi armata română a opus rezistenţă înaintării austro-germane la trecătorile de pe Jiu, trupele Puterilor Centrale au ocupat şi judeţul Dolj. Craiova a fost ocupată de către trupele germane şi austro-ungare la 21 noiembrie 1916. La marginea de nord a satelor Cârcea şi Lăcriţa a avut loc celebra „şarjă de la Robăneşti", acţiune a cavaleriei române, care s-a sacrificat pentru a deschide drumul armatei române în retragere spre est.

---

[15] *70 de ani de la răscoalele ţărăneşti,* în „Mitropolia Olteniei", Anul XXIX , nr. 1-3, 1977, p. 43.

[16] Gheorghe Matei, *Cluburile socialiste la sate 1898-1899*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1968, p. 96; *Învăţătorii şi răscoala din 1907*, Bucureşti, Editura de Stat Didactică şi Pedagogică, 1958, p. 98; *'907 în judeţul Dolj. Noi mărturii documentare*, Craiova, 1977, p. 17; Luchian Deaconu, Florian Tănăsescu, *Dolj. Pagini de istorie revoluţionară*, Craiova, 1971, p. 36; Gheorghe Matei, M. Damaschin, *Despre mişcările ţărăneşti din 1899 şi cluburile socialiste la sate*, în „Studii", anul 6, nr. 1, 1953, p. 140.

[17] SJAN Dolj, Prefectura Judeţului Dolj, Serviciul Administrativ, dosar 90/ 1916, f. 127.

[18] Vladimir Osiac, *Istoria modernă a României*, Craiova, 1999, p. 355.

O notă, trimisă de administratorul plăşii Secuiu, către prefectul judeţului, arăta că în comunele Cârcea şi Malu Mare rămăseseră 2.142, respectiv 930 de suflete[19].

Rechiziţiile pentru armată i-au împovărat pe ţăranii celor două comune. Într-un tabel, înaintat prefecturii de către administratorul plăşii Secuiu, sunt menţionaţi acei locuitori, care produceau cantităţi mari de vin. Între ei, se remarcau Gheorghe Sotir, din Cârcea, care deţinea 3-4.000 de litri de vin, şi Ioan A. Nicolae, cu 500 de decalitri de vin[20]. Un tabel nominal detaliat, cu persoanele care au dat rechiziţii în produse către stat, la 28 iulie 1916, din comuna Malu Mare, arăta importantele cantităţi de produse, care au fost rechiziţionate: grâu – 53.403 decalitri, boi – 164, vaci – 114, oi – 619, porci – 145, brânză – 950 de kg, ovăz – 20.400 de kg, fân – 115.000 de kg, paie – 962.200 de kg[21].

Ocupaţia germană a apăsat greu asupra ţăranilor. Mulţi primari au comis abuzuri şi au colaborat cu ocupantul în detrimentul ţăranilor. De exemplu, locuitorii din comuna Malu Mare, în iulie 1918, s-au plâns că erau amendaţi de către primar, deşi îşi îndepliniseră obligaţiile de corvoadă cu carele. Chiar Poliţia Germană i-a amendat. În urma cercetării, făcute de un reprezentant al Prefecturii Dolj, s-a constatat că ţăranii au fost amendaţi pe drept, deoarece ei au refuzat să se prezinte în curtea primăriei la cererea primarului[22].

Prezenţa ocupantului german a determinat şi fuga a numeroşi ţărani către alte zone ale ţării, rămase neocupate. Un exemplu îl constituie cazul Frusinei Tudor Gârbă. Aceasta, împreună cu cei trei copii ai săi, în decembrie 1916, s-a refugiat în comuna Tortoman, judeţul Constanţa. Nemaiavând mijloace de existenţă, s-a interesat la Primăria Cârcea de starea în care se află gospodăria sa şi le solicita autorităţilor locale să i se elibereze permis gratuit pe calea ferată, pentru a se înapoia[23].

Ocupaţia germană a însemnat un lung şir de suferinţe pentru săteni. Pe lângă rechiziţiile forţate, foametea, lipsurile îndurate de oameni, abuzurile administraţiei locale au stârnit revolta sătenilor. Acest lucru s-a văzut cel mai bine în anii 1919-1920, când primarii colaboraţionişti cu duşmanul au fost deferiţi justiţiei.

Ion Tudor, locuitor al satului Preajba, şi alţi locuitori, l-au reclamat pe delegatul satului, Ioan V. Stănescu, care a comis diferite abuzuri faţă de locuitori, în timpul ocupaţiei germane[24]. Alte reclamaţii ale sătenilor din Cârcea au avut ca urmare trimiterea în faţa Curţii Marţiale, tot în 1919, a fostului primar din timpul ocupaţiei, Florea C. Truică, Neaţă V. Chirea şi Jean Efraim, care au

[19] SJAN Dolj, Fondul Prefecturii Dolj, Serviciul Administrativ, dosar 24/1916, f. 4.
[20] *Ibidem*, f. 178, 182.
[21] *Ibidem*, dosar 25/1916, f. 67.
[22] *Ibidem*, dosar 41/1918, f. 96-97.
[23] *Ibidem*, f. 357.
[24] *Ibidem*, f. 7.

comis mai multe fapte în detrimentul locuitorilor şi au adus insultă ţării şi armatei române[25].

Dar nici primarul Ghiţă I. Ţiclea nu a scăpat de reclamaţiile sătenilor. El nu a ridicat la timp gheretele şi alte obiecte, necesare operaţiunilor electorale, a dat ajutoare de două ori unor locuitori care le luaseră deja şi altele. De aceea, în urma adresei nr. 13.351/1919 primarul Ţiclea a fost suspendat din funcţie[26].

Aceeaşi situaţie o găsim în 1919 şi în comuna Malu Mare. Primarul Marin M. Cioacă, în exerciţiul funcţiunii în timpul ocupaţiei, împreună cu perceptorii Ghe. Constantinescu, Radu I. Voinea, Dumitru G. Enache, au cheltuit din fondurile comunale suma de 391 de lei[27]. Primarul a făcut diverse abuzuri, a adus insultă ţării şi armatei române şi, de aceea, s-a cerut judecarea sa de către Curtea Marţială şi suspendarea din funcţie. Ca urmare, prefectul judeţului, considerând că primarul Marin Cioacă a luat vite, păsări, ouă şi bani de la locuitori, pe alţii i-a arestat, bătut, şi a insultat armata română, l-a suspendat din funcţie[28].

În locul său a fost ales primar Ion D. Ionicoiu, care, iniţial, fusese ajutor de primar, iar în funcţia sa a fost ales, dintre consilierii locali, Florea Mogoş[29].

În urma războiului au rămas numeroşi invalizi, multe văduve şi copii orfani. Între aceştia s-au aflat următorii:

1. Preda Mitrică – soldat, regimentul 41 Infanterie, din Cârcea;
2. Lăcriceanu Mihăiţă – caporal, regimentul 1 Vânători, Cârcea.

Primilor doi li se amutase câte un picior mai sus de genunchi şi, astfel, capacitatea lor de muncă se diminuase cu 50%. Ei nu aveau niciun fel de avere, fiind întreţinuţi de familie. Singura lor sursă de venit erau cei 120 de lei lunar, pe care îi primeau ca pensie[30].

3. Ungureanu Ion – soldat, regimentul 41 Infanterie, Cârcea;
4. Oagană Marin – soldat, acelaşi regiment şi acelaşi sat;
5. Dinu Păun – soldat, regimentul 41 Infanterie, Cârcea;
6. Nică Ilie – soldat, regimentul 1 Vânători, Cârcea;
7. Coadă Nae – soldat, regimentul 41 Infanterie, Malu Mare[31].

Despre soldatul Coadă Nae, tată a patru copii, un raport înaintat Prefecturii Dolj precizează faptul că acesta avea piciorul drept retezat de la genunchi. El deţinea doar un pogon de pământ şi un loc de casă. O altă sursă de venit a lui erau şi cei 300 de lei, pe care îi primea ca ajutor de la stat[32].

Un tabel, trimis de către primăria Cârcea către Prefectura Dolj, în 1918, menţiona un număr de 19 copii rămaşi orfani de mamă şi cu tatăl mobilizat pe

[25] *Ibidem*, f. 22.
[26] *Ibidem*, f. 23.
[27] *Ibidem*, dosar 225 / 1919, f. 5.
[28] *Ibidem*, f. 9.
[29] *Ibidem,* f. 25.
[30] *Ibidem*, f. 223.
[31] *Ibidem*, , f. 133-134.
[32] *Ibidem*, f. 12.

front, cu vârste cuprinse între 16 şi 3 ani, lipsiţi de mijloace de trai „fără avere”[33].

În războiul pentru reîntregirea neamului, din localitatea Preajba au murit pe câmpurile de luptă: locotenent-colonel Costescu Toma, sergenţi: Mladin A. Radu, Tecmenete M. Gheorghe, soldaţii Niţu Constantin, Dumitru M. Constantin, Vlad Alexa, Mirea Dumitru, Peţa Dinu, Mirea Ion, Mateea Marin, Preduţ Ion, Bădică Dumitru, Bădică Tănasie, Danciu Ştefan, Vieru St. Florea, Grigorie Marin, Nicolae Diaconu, Mitrică R. Gheorghe, Ieconomu D. Mihai, Gheorghiţă Ion, Sandu Radu, Preduţ G. Nicolae, Sbora N. Mihai, Popa N. Ion, Dincă Dumitru[34]. Aceştia au luat parte la luptele ce s-au dat la Mărăşeşti-Cănuci şi pe Valea Jiului. În cinstea acestor eroi a fost amplasată o cruce-monument în curtea bisericii din acest sat. A fost ridicată în anul 1939, prin contribuţia personală a plutonierului Ion Nicola, şi sfinţită la 20 august acelaşi an[35].

Din cealaltă localitate, Cârcea, s-au jertfit în luptele din Moldova, Oituz, Copăceni, Valea Jiului, Sălătruc, Tisa, Cireşeoaia, Orlat, Muntele Cocoş, Muncel, Dobrogea: locotenentul Rădulescu Toma, sublocotenentul Miertoiu Tudor, caporalii Olaru Grigore şi Toloş D. Păun; sergenţii: Segăreceanu Ion, Mitrea Ilie, Olaru A. Ion, Nică Costică; plutonierii Iliescu Iosif şi Preda Ilie; soldaţii: Ciucă Ştefan, Neacşu Dumitru, Mirea F. Ion, Mirea G. Ion, Dăogaru Marin, Amza Preda, Arambaşa Ilie, Radu Nicu, Dinu Mihai, Badea Iacov, Neagu Dumitru, Drăgan Ion, Ciucă Dumitru, Căruţ Ilie, Pupăză Dumitru, Fieraru Ilie, Mihalache Mitrică, Chirea Constantin, Ciocan Ilie, Bălşanu Niţă, Dinu Dumitru, Radu Ştefan, Lăcriceanu Constantin, Vasile Ion, Preda Ion, Chirea Ion, Toloş Ilie, Mitrache Radu, Olaru Tache, Cealâcu Iacov, Miertoiu Marin, Băluţă Stan, Cristofie Ion, Popescu Lache, Ţiclea Ion, Cealâcu Petre, Cealâcu Păun, Zmafir Ilie, Oagănă Petre, Mincu Marin, Oagăn Păun, Cealâcu Marin, Cristofir Alecu, Nicola Gheorghe, Preda Mihalache, Gropşeanu Ştefan, Cristofir Grigore, Mirea C. Ion, Popa Mihai, Cristofir A. Marin, Olaru Gheorghe, Lăutaru Victorm Preda Iosif, Lăcriceanu Tudor, Dinuţ M. Constantin, Mitrică M. Nicolae, Boşoteanu M. Marin, Zamfir N. Ion, Miertoiu Marin, Constantin Marin, Ciurlea V. Mihai, Truică Ilie, Mitru David, Lăcriceanu Gheorghe, Miertoiu B. Ion, Anghel Vasile, Marinescu Ion, Pătruţoiu Ion, Iacov I. Ion[36].

Perioada interbelică (1919-1939) a adus numeroase modificări, provocate de reforma agrară şi de marea criză din anii 1929-1933.

În 1933, regele Carol al II-lea le-a cerut tuturor prefecturilor din ţară o situaţie statistică, privind veteranii de război de la 1877-1878, care au mai rămas în viaţă, pentru a fi decoraţi. Prefectura judeţului Dolj a primit din partea plăşii

[33] *Ibidem*, f. 48, 127-128.

[34] Informaţie luată de la biserica din Preajba, de pe o coloană, acest înscris fiind făcut cu „chinuiala” plutonierului adjunct Oană Ştefan, în 1920; SJAN Dolj, Fondul Prefecturii Dolj, Serviciul Administrativ, dosar 214/1939, f. 170.

[35] *Ibidem*, dosar 142/1939, f. 25.

[36] *Ibidem*, dosar 214/1939, f. 129-131.

Secuiu o listă cu veteranii, între care se aflau şi Stancu Ion[37], soldat, Regimentul I Dorobanţi, de la Preajba, şi soldaţii Iacov Ion, de la Cârcea, Regimentul I Dorobanţi, Pătruţoiu Marin, Botoşanu Ilie, Ignat Marin, Grigorie Costantin, Popa Ştefan, Gheorghe Gheorghe, Ionele Ivan[38]. Noul regim politic, impus de regele Carol al II-lea în 1938, acela al monarhiei autoritare, s-a oglindit şi în viaţa cotidiană a satelor. Astfel, ziua de 1 Decembrie a fost sărbătorită în toate comunele plăşii Ocolu, inclusiv la Preajba şi Cârcea. Programul a fost neobişnuit: dimineaţa s-a oficiat serviciul religios, la care au participat toate autorităţile locale, s-au rostit cuvântări de către preoţii şi învăţătorii satelor, iar după-amiază s-a executat un program artistic de către şcolari, în căminele culturale, evidenţiindu-se importanţa unirii şi proslăvindu-se memoria celor ce s-au jertfit pentru unire[39].

Al Doilea Război Mondial a însemnat, pentru prejbeni, un nou tribut de sânge şi de durere. Generalul Ion Gavrilescu din Preajba, fiul preotului Ilie şi al Paulinei, a participat, în calitate de comandant al Grupului 20 Cercetare din Regimentul 1 Călăraşi, la campania din est în perioada martie 1941 – ianuarie 1943, fiind luat prizonier la Stalingrad. După eliberare a participat la Campania din Vest în cadrul Diviziei „Tudor Vladimirescu”[40]. Au murit în lupte: Stănescu G. Marin, Bădică Ştefan, Nicolin Florea, Julea Pantelie, Niţu C. Ion, Dumitru Mărin, Ignat Constantin, Voicu Ion, Dinu Gheorghe, Oană Ştefan, Matea Paraschiv, Slăvoiu Florea, Ciucu Stancu, Dumitru Gh. Marin, Mincu Filip, Mirea Ion, Gheorghe Traian, toţi din localitatea Preajba.

Din Cârcea, au luat parte la luptele din Campania din Est: Ţolescu D. Zamfir[41], locotenent în Batalionul 22 V.M. A fost grav rănit la 5 octombrie 1942, în luptele din Caucaz. A revenit pe front, începând cu 1 septembrie 1944, cu gradul de căpitan şi comandant de companie, remarcându-se în luptele pentru eliberarea Transilvaniei. A fost decorat cu Ordinul Militar „Mihai Viteazul” clasa a III-a, „Coroana României” clasa a V-a cu spade şi panglică de Virtute Militară şi „Steaua României”. A fost înaintat la gradul de căpitan la 23 martie 1943[42] şi Toma Nicolae, plutonier major adj. Alături de Regimentul 51 Artilerie – dublura Regimentului 9 Artilerie – a participat la luptele pentru eliberarea Basarabiei. A fost decorat cu medalia „Bărbăţie şi credinţă”[43], Ţolescu Z.

[37] *Ibidem*, dosar 243 /1933, f. 69.

[38] *Ibidem*, dosar 245/1928, f. 2.

[39] *Ibidem*, dosar 225/1938, f. 146.

[40] Toma Rădulescu, Traian Dorobanţu, Georgeta Bercea Florea, Georgică Bercea Florea, Ionel Pisoi, Ion Datcu, *Eroi doljeni în al doilea război mondial 1941-1945*, vol. I, Craiova, Editura Fundaţia Scrisul Românesc, 2003, p. 13.

[41] S-a născut la 3 martie 1903, în comuna Borăscu, judeţul Gorj, în familia lui Dumitru şi Floarea Ţolescu. Ulterior, s-a stabilit în satul Cârcea, judeţul Dolj.

[42] *** *Veteranii de război doljeni pe drumul onoarei şi jertfei ostăşeşti 1941-1945*, vol. I, Slatina, Editura Alutus, 2002, p. 172-173.

[43] S-a născut la 28 iulie 1914, în satul Cârcea, în familia lui Ilie şi Leana Toma. A absolvit şcoala primară în sat şi Şcoala Superioară de Arte şi Meserii (5 clase curs inferior şi 4

Tiberius[44], sublocotenent, comandantul Plutonului de Armament Greu din Divizionul 2 Călăraşi al Regimentului 11 Călăraşi şi al Regimentului 1 Roşiori. A fost decorat cu Ordinul „Coroana României" cu spadă şi panglică de „Virtute Militară" clasa a V-a[45]. Au căzut pe câmpul de luptă preotul Dumitru Şt. Dinu, sergenţii majori Miertoiu Marius şi Orbuleţu Marin, sergenţii Zamfirescu Titu, Olteanu Tudor, Ciucă Gheorghe, Gheorghe Dăogaru, Ion N. Preda, Dumitru Mitrache, Dumitru Staicu, Iacob Alexandru, Popa Gheorghe, Popa Nicolae, Micu M. Gheorghe, Pătru Alexandru, Vasilcoiu Ion, Ţicleanu Ion, Piţa Ion, Orbuleţu Ion, Dumitru Mişu (fruntaş), Curelea Ion (fruntaşi) şi soldaţii Mursa Petre, Ion Iliescu, Rusescu C. Gheorghe, Ştefan C. Pârvu, Dolhescu Vasile, Ion A. Furnică. Vasilcoiu Nicolae, Orbuleţu Traian ş.a.

Anii de după al Doilea Război Mondial au fost grei şi împovăraţi de marile schimbări politice. Ţara era ocupată de către trupele sovietice ale Armatei Roşii. România îi plătea URSS-ului despăgubiri de război, concretizate în cote de alimente ce-i sărăceau pe ţărani. La 6 martie 1945, a venit la putere primul guvern comunist. Astfel, noua administraţie comunistă a început, în 1946, un şir de inspecţii teritoriale. De exemplu, Dem. I. Popescu, pretor principal al plăşii Craiova, a inspectat plasa, în lunile august-septembrie, cu toate localităţile ei. El a constatat faptul că, la Preajba existau mai multe nereguli, precum: primăria nu a executat dispoziţiile date la inspecţia anterioară, localul primăriei era neterminat, consiliul politic nu funcţiona efectiv, exista dezinteresare la predarea cotelor de cereale şi şcoala trebuia să-şi facă aprovizionarea de lemne pentru iarnă şi să fie văruită, iar situaţia demografică era: 16 născuţi, 11 morţi şi doar 6 căsătorii[46].

Situaţia creată de noul regim politic, instaurat în România, a determinat nemulţumirea a numeroşi ţărani, muncitori şi intelectuali, care s-au organizat în aşa-numita „mişcare de rezistenţă". Ei protestau atât împotriva ocupaţiei armatei sovietice, cât şi a regimului comunist, instalat prin forţă. La această mişcare de rezistenţă s-au raliat mai mulţi locuitori din satul Cârcea. Astfel, Ţolescu Tiberiu

clase curs superior) din Craiova (*Veteranii de război doljeni pe drumul onoarei şi jertfei ostăşeşti 1941-1945*, vol. IV, Slatina, Editura Alutus, 2004, p. 302).

[44] S-a născut pe 8 septembrie 1923, în comuna Borăscu, judeţul Gorj, în familia lui Zamfir şi Maria Ţolescu. A urmat clasele primare la şcoala din comuna Cârcea, Liceul Militar „Regele Ferdinand" de la Chişinău şi Şcoala de Ofiţeri de Cavalerie de la Târgovişte, în perioada septembrie 1942-aprilie 1944. După instaurarea comunismului a refuzat să se încadreze în armată, înrolându-se, împreună cu sublocotenentul Remus Radina, în mişcarea de rezistenţă armată din munţii Olteniei, condusă de generalul Iancu Cârlăonţ. În luna iunie 1948 a fost arestat de către securitatea din Craiova şi transferat la Iaşi. A reuşit să scape din arest, dar a fost nevoit să se predea la 25 ianuarie 1949, fiind dus la închisoarea de la Jilava. De aici a ajuns în lagărul de exterminare de la Peninsula. A fost eliberat la scurt timp, dar arestat din nou în anul 1959, fiind graţiat, apoi, în anul 1964 (*** *Veteranii de război doljeni pe drumul onoarei şi jertfei ostăşeşti 1941-1945*, vol. IV, p. 233-234).

[45] *Ibidem*, vol. II, Slatina, Editura Alutus, 2003, p. 155, 168.

[46] SJAN Dolj, Fondul Prefecturii Dolj, Serviciul Administrativ, dosar 10/1946, f. 253.

a primit, în aprilie 1948, din partea maiorului Dumitru Lucian, sarcina de a recruta noi militari, deblocaţi cu scopul de a forma un nou grup în cadrul organizaţiei subversive pe care o înfiinţase, în luna ianuarie acelaşi an, generalul Carlaont şi studentul Radu Ciuceanu[47]. Scopul era de a strânge cât mai multe elemente ostile regimului, recrutate dintre militarii deblocaţi, elevi, studenţi care, la izbucnirea unui conflict între URSS şi anglo-americani, să se retragă în masivul muntos dintre Jiu şi Dunăre şi să iniţieze acţiuni de sabotaj[48].

Acesta a reuşit să-i atragă pe militarii Gulie Marin, Toma Constantin, Nica Mihalache, Pătruşoiu Ion şi Ţolescu Traian, cu ajutorul cărora a organizat mai multe şedinţe conspirative[49]. A fost arestat, în mai 1949, de către organele de Securitate din Craiova, la cererea Direcţiunii Regionale a Securităţii Poporului Iaşi şi anchetat în legătură cu activitatea organizaţiei. A reuşit să evadeze din penitenciarul de la Iaşi, dar a fost prins în judeţul Dolj de către organele securităţii[50]. La 21 iunie 1949 a fost judecat de Tribunalul Militar Craiova[51] şi condamnat la 4 ani de închisoare, fiind acuzat de uneltire contra ordinii sociale şi pus să plătească 5.000 de lei amendă corecţională şi 3.000 de lei cheltuieli de judecată[52]. Aceeaşi soartă au avut-o Ţolescu Traian[53], Gulie Marin, condamnat la un an de închisoare şi 2.000 de lei cheltuieli de judecată[54], şi plutonierul Nica Mihalache[55].

Ulterior, pe măsură ce industria craioveană s-a dezvoltat, cu precădere spre platforma de est a oraşului, tot mai mulţi locuitori din Cârcea şi Preajba s-au încadrat ca muncitori sau specialişti în producţie. Structurile economice din zonă au antrenat, în cea mai mare parte, populaţia satelor. Procesul de migrare către Craiova a fost determinant în devenirea celor două aşezări spre o nouă treaptă de civilizaţie. Câteva dintre marile întreprinderi industriale ale Craiovei au fost create chiar pe teritoriul fostelor moşii ale celor două sate.

[47] Radu Ciuceanu, *Mişcarea naţională de rezistenţă din Oltenia*, vol. II *1949-1952*, Bucureşti, Institutul Naţional pentru Studiul Totalitarismului, 2003, p. 138-139.
[48] *Ibidem*, p. 83.
[49] *Ibidem*, p. 98-99.
[50] *Ibidem*, p. 68, 92, 143, 172, 187, 214-215.
[51] *Ibidem*, p. 261.
[52] *Ibidem*, p. 374.
[53] *Ibidem*, p. 79, 145, 174, 192, 262, 368.
[54] *Ibidem*, p. 375.
[55] *Ibidem*, p. 127, 133.

LA PARTICIPATION DES HABITANTS DE CÂRCEA ET PREAJBA AUX PRINCIPAUX ÉVÉNEMENTS DE LA SECONDE MOITIÉ DU XIXE SIÈCLE ET DE LA PREMIÈRE MOITIÉ DU XXE SIÈCLE

(*Résumé*)

Dans cette étude, nous avons tenté de saisir, à partir de l'analyse des documents en grande partie inédites, la contribution qu'ils ont fait les habitants de villages Cârcea et Preajba aux grands événements militaires et sociales qui ont marqué l'évolution de la Roumanie depuis la seconde moitié de XIXe siècle et se terminant avec le milieu du XXe siècle.

Alors, j'ai mis en évidence la participation des habitants des deux villages au guerre d'indépendance de 1877-1878, aux guerres balkaniques de 1912-1913, la Première Guerre Mondiale à la Seconde Guerre Mondiale et les événements sociaux qui ont marqué monde du village dans la première décennie du XXe siècle.

Mots-cléfs: événements, Première Guerre Mondiale, Seconde Guerre Mondiale, guerres balkaniques.

FORŢA DE MUNCĂ, UTILIZATĂ PENTRU LUCRĂRILE AGRICOLE DE PE DOMENIUL COROANEI SADOVA (1884-1948)*

NARCISA MARIA MITU*

Legea secularizării averilor mănăstireşti, din decembrie 1863, a scos din proprietatea mănăstirii Sadova trupurile de moşie care, începând cu anul 1884, au constituit Domeniul Coroanei Sadova şi pe care le-a trecut în proprietatea statului. La rândul său, statul a arendat moşia, situaţie în care se găsea şi în anul 1884. Drept urmare, în perioada 1884-1898, exploatarea acesteia s-a realizat în sistemul arendării. Cunoscut fiind faptul că în această zonă existau întinderi mari de nisip, încă din primii ani s-au luat măsuri în vederea stopării extinderii lor asupra terenurilor fertile. Pentru ca arendaşul să nu fie grevat de terenurile sale, s-a luat hotărârea, pentru început, a plantării unor mici porţiuni de nisip, puse la dispoziţie de către arendaşi, în seria Dăbuleni[1]. În anul 1894 a fost înfiinţată o pepinieră volantă de salcâm în seria Ocolna, iar în anul următor, 1895, s-a început plantarea unei fâşii mai mari de nisip, în suprafaţă de 16 km, de asemenea, loc cedat de către arendaşi. Această situaţie s-a perpetuat până în anul 1898 când, expirând termenul de arendare şi începând regia Domeniului, silvicultorul a avut posibilitatea să lucreze şi să dezvolte nestânjenit o mai mare activitate în vederea plantării nisipurilor. După cum se poate observa, în regie, exploatarea s-a făcut eşalonat, pe anumite porţiuni, cea mai mare parte a acestora intrând în regie în anul 1898. În anul 1902, regia s-a extins şi asupra trupului Ocolna-Coclitu[2].

Arendaşul grec, care arenda moşia Sadova din anul 1879, le oferea ţăranilor pământ de muncă în următoarele condiţii: „Araţi unde vreţi, cât vreţi şi daţi-mi şi mie cât vreţi”[3]. Ţinându-se cont de această situaţie, se constată faptul că, arendaşii nu erau interesaţi să investească în terenurile agricole, astfel încât să crească suprafaţa agricolă sau producţia, motiv pentru care ţăranii lucrau necorespunzător, făcând ca producţia să varieze calitativ şi cantitativ. Sistemul aplicat de către arendaşi era cel bienal, alternând porumbul cu secara pe tere-

---

* Materialul de faţă face parte din proiectul de cercetare I/5 – *Structuri sociale şi norme pe Domeniile Coroanei Regale din Oltenia (1884-1948)*.

* Cercet şt. III, dr., Institutul de Cercetări Socio-Umane „C. S. Nicolăescu-Plopşor” din Craiova, al Academiei Române; e-mail: minarcisa@yahoo.com

[1] Serviciul Judeţean al Arhivelor Naţionale, Dolj, fond Domeniul Coroanei Sadova, dosar nr. 1/1935, f. 49 (în continuare se va cita: S.J.A.N, Dolj).

[2] Narcisa Maria Mitu, *Domeniile Coroanei Regale (1884-1948)*, Craiova, Editura Aius, 2011, p. 63.

[3] *Ibidem.*

nurile nisipoase şi porumbul cu grâul pe pământurile argiloase. Această alternanţă era întreruptă, uneori, prin introducerea culturii rapiţei, semănată pe suprafeţe mai mici, pe terenurile de mai bună calitate.

Dacă până în anul 1886 dijma percepută era 1 din 10, creşterea vitelor fiind cea mai rentabilă în această zonă, după această dată, nemaiputându-se face export cu vite, închizându-se graniţa, iar loturile primite în 1864 fiind împărţite moştenitorilor, arendaşii au profitat de situaţie şi au ridicat dijma la o parte din trei. Proprietăţile mari au început să fie arendate pe termene tot mai scurte, de la 10 la 7 sau chiar 5 ani[4]. Învoielile au devenit, din an în an, tot mai grele, ajungând să se perceapă dijma una şi una, la care se adăugau şi diferite alte obligaţii de muncă ale ţăranului: să lucreze 2 sau 3 pogoane de pământ exclusiv pentru arendaş, să efectueze un anumit număr de zile cu carul sau cu braţele, să ofere acestuia 2 pui şi zece ouă[5] etc. Situaţia aceasta înrobitoare s-a menţinut până în anul 1907, când au izbucnit răscoalele ţărăneşti care, însă, potrivit administratorului Ion Kallinderu, nu au afectat Domeniile Coroanei.

Începând cu anul 1902, în vederea unei organizări raţionale şi a unei exploatări eficiente, a fost întocmit un plan economic care prevedea introducerea unui asolament de 4 ani în cultura extensivă şi unul de 5 ani în cultura intensivă. În perioada 1898-1907, moşia a fost împărţită în 6 ferme agricole, una viticolă şi una silvică: *Sadova* (2.904,6 ha), *Pisc* (2.525,7 ha), *Ogrin* (2.469,7 ha), *Daina* (2.120,7 ha), *Odaia* (2.909,7 ha), *Coclitu* (1.799,5 ha), *Viilor* (288,2 ha)[6], iar în anul 1908 a fost înfiinţată o nouă fermă agricolă, *Înşiratele*[7]. Totodată, au fost executate lucrări de asanare a bălţilor mlăştinoase din lunca Lişteavei (300 de ha), de fixare a *nisipurilor zburătoare*, care ameninţau să inunde terenurile fertile, cât şi de defrişare a unei porţiuni din pădurea din lunca Jiului. Prin constituirea de perdele de protecţie, la Sadova s-au putut câştiga cca 1.000 de ha de teren cultivabil. Din momentul preluării în regie, lucrările s-au executau cu locuitorii din satele aflate în componenţa Domeniul Sadova, dar şi cu muncitori străini, angajaţi cu luna.

În condiţiile accentuării conflictelor dintre ţărani şi moşieri sau arendaşi, soldate cu mai multe răscoale ţărăneşti, încheiate cu cea din anul 1907, Legea agrară din 1908 a căutat să reglementeze condiţiile de învoială, stabilindu-se maximum de dijmă şi minimum de plată, în raport cu clasificarea terenului, după calitate, în diferite regiuni. De asemenea, s-au căutat noi modalităţi de a munci împreună cu ţăranul, în tovărăşie, dijmă, plata muncilor agricole fiind fixată prin tariful regional. Asocierea admisă de ambele părţi consta în următoarea înţelegere: Domeniul preda, toamna, ţăranului, grâul de dijmă cultivat şi porumbul gata răsărit. În schimb, acesta trebuia să realizeze toate muncile, sămânţa, treieratul şi sulfatatul constituind atribuţiile Domeniului. Grâul de sămânţă se calcula la preţul de vânzare din anul

[4] S.J.A.N, Dolj, fond Domeniul Coroanei Sadova, dosar nr. 14/1937, f. 29.
[5] *Ibidem,* dosar nr. 1/1882, f. 2.
[6] Gheorghe Popovici, *Monografia Domeniului Sadova din judeţul Doljiu,* Bucureşti, 1906, p. 14.
[7] S.J.A.N, Dolj, fond Domeniul Coroanei Sadova, dosar nr. 1/1882, f. 7.

respectiv, la care se mai adăuga o sumă de 0,20 lei la ddal pentru treierat şi sulfatat. În anul 1909, costul a 5 pogoane de grâu în dijmă, cât primea ţăranul, în care era inclusă şi valoarea grâului de sămânţă, se ridica la 90-95 de lei. Această sumă se considera drept avans pentru învoitor, pentru anul următor şi se achita prin efectuarea a diferite alte munci agricole, socotite tot cu preţurile din tarif, conform muncilor angajate prin contract. În acelaşi timp, au fost procurate pluguri pentru ţărani şi au fost impuse unele condiţii de efectuare a muncilor agricole[8]:

a) pentru cultura grâului şi a secarei, terenul trebuia arat la o adâncime de 15 cm, semănat, grăpat, tăvălugit, plivit de buruieni în cazul în care era nevoie. La momentul strângerii recoltei, ţăranii aveau datoria să secere şi să facă snopi cu o circumferinţă de 3-4 palme. Partea de dijmă, care revenea Administraţiei, era cărată la maşină sau la şiră, în funcţie de dispoziţiile agenţilor;

b) pentru cultura porumbului, arătura se executa toamna, la o adâncime de 18 cm, după care, primăvara, se făcea o nouă arătură şi se semăna. Porumbul trebuia prăşit, răriţat, îngropat, copilit, păstrându-se numai câte 3 fire la cuib. Toamna, după culesul porumbului, cocenii care reveneau ca dijmă Domeniului trebuiau tăiaţi de la suprafaţa pământului şi predaţi agenţilor, iar porumbii erau căraţi la pătule. Cei care nu se achitau de aceste sarcini erau obligaţi, prin contract, să plătească Domeniului partea care i s-ar fi cuvenit din executarea lucrărilor.

Până în anul 1907, asolamentele au fost aplicate în fiecare secţie, pe suprafeţe mai mici, după care au fost extinse şi asupra terenurilor date în dijmă, ceea ce a făcut să crească cultura în dijmă. Răspândirea plugurilor în rândul ţăranilor cât şi pregătirea terenului, dar şi executarea lucrărilor conform indicaţiilor specialiştilor agronomi, au contribuit, de asemenea, treptat, la creşterea productivităţii culturilor date în dijmă, atingând, astfel, nivelul culturilor realizate în asolament. Potrivit relatărilor şefului de regie, grâul de dijmă l-a ajuns, din punct de vedere calitativ, pe cel de la Regie, atingând 78-79 de kg greutate hectolitrică. Acest fapt le permitea acestora să-l comercializeze la preţuri destul de bune[9]. În perioada 1910-1914 s-a înregistrat, la grâu, o cantitate medie de 23,60 de hectolitri la hectar. Din punct de vedere calitativ, ţăranii puteau să-şi vândă grâul de dijmă ca grâu de sămânţă. În scurt timp, s-a reuşit chiar atragerea acestora către cultivarea plantelor artificiale, lucernă şi chiar sfeclă de nutreţ.

Spre deosebire de alte moşii, unde ţăranul era văzut doar ca forţă de muncă fără a se interesa nimeni de condiţiile de trai ale acestuia, administraţia Domeniului Coroanei a avut ca scop îmbunătăţirea situaţiei locuitorilor din satele aflate pe moşie, atât din punct de vedere cultural, cât şi material. În acest scop, sătenii erau încurajaţi să participe la diferite conferinţe, întruniri, unde aveau posibilitatea să fie sfătuiţi şi informaţi. Un rol deosebit în educarea acestora i-a revenit, în special, învăţătorului şi preotului. În vederea dezvoltării materiale, Ion Kalinderu a cerut, încă din anul 1901, ca la încheierea contractelor de învoieli agricole să se impună învoitorilor anumite

[8] Narcisa Maria Mitu, *op. cit.*, p. 74.
[9] S.J.A.N. Dolj, fond Domeniul Coroanei Sadova, dosar nr. 1/1935, f. 50.

condiţii. Aceste condiţii aveau ca scop forţarea oamenilor de a-şi îmbunătăţi condiţiile de trai. Circulara, transmisă la 12 octombrie 1901, prevedea condiţionarea încheierii contractelor prin constrângerea acestora de a-şi îngrădi grădina şi curtea din jurul casei*, de a-şi înfiinţa grădini de legume*, de a-şi planta în curte pomi fructiferi, de a utiliza îngrăşămintele organice în grădină şi în locurile de cultură, de a folosi, pentru reproducere, numai tauri de rasă, să cultive în dijmă câte 10 ari cu cânepă şi in*. Au fost excluşi de la învoieli locuitorii recalcitranţi, vicioşi şi cei care duceau o viaţă imorală. Conştientizând că lucrările se execută mult mai bine şi cu mai multă sârguinţă în condiţiile în care oameni erau bine hrăniţi, începând cu anul 1907, în contractele de învoieli agricole, administratorul Domeniului Coroanei, Ion Kalinderu, a insistat pentru acordarea unor raţii zilnice de alimente consistente. Potrivit deciziei administratorului general, a fost scos din rândul alimentelor mălaiul, care, de multe ori, era gătit necorespunzător şi s-a insistat pentru introducerea pâinii în raţiile zilnice. Pâinea a fost introdusă în alimentaţia personalului inferior si a tuturor zilierilor, începând cu anul 1903. La început se consuma pâine doar de două ori pe săptămână, după care, tot mai des, până când s-a ajuns a se da zilnic, la cel puţin o masă. Potrivit acestuia, mâncarea oferită trebuia să fie, nu doar îndestulătoare, ci şi echilibrată[11]. De asemenea, îmbunătăţirea vitelor de muncă şi dotarea locuitorilor cu pluguri, fac din locuitorii Domeniilor Coroanei o categorie aparte în rândul populaţiei rurale. Conform datelor oferite de către şefii de regii, contractele de învoială, încheiate cu Domeniul Coroanei, erau mai puţin împovărătoare decât învoielile încheiate pe alte moşii. Toate aceste măsuri au înregistrat, deşi cu paşi mărunţi, realizări notabile pe Domeniul Coronei. Dezvoltarea intelectuală a sătenilor de pe Regii era recunoscută şi de către G. D. Creangă în lucrarea sa *Proprietatea rurală şi chestiunea ţărănească*, în care afirma că, „pe domeniul Coroanei, … ţăranii sunt mai înnaintaţi în privinţa culturală”[12].

Contractele de învoială şi de munci erau depuse la primării, pentru a îndeplini formalităţile cerute. Astfel s-a lucrat din 1908 şi până la izbucnirea războiului. După 1919, Domeniul a fost în întregime expropriat de terenul arabil, rămânând doar pământul sărac, nisipurile slabe, refuzate la expropriere, cultivate în dijmă până la completa lor epuizare, după care au fost transferate în folosul silviculturii.

Printre cei care lucrau pământ în dijmă pe Domeniu se regăseau şi locuitori din satele: Dăbuleni, Amărăşti, Daneţi, Mârşani, Dobroteşti. La nivelul anului 1906, Domeniul avea 1.200 de învoiţi, ce deţineau 5.000 de vite de muncă şi 1.000 de pluguri de fier, pluguri cumpărate de către administraţie, dar achitate

* În acest sens, i se punea la dispoziţie materialul necesar – pari şi nuiele – obţinute din lucrările de dijmă şi de curăţire a pădurii.

* Sămânţa de cartofi era acordată gratuit în primul an, de către administraţie.

* Administraţia se angaja să are locurile de cultură încă din timpul toamnei, să pregătească terenul şi să semene sămânţa, învoitorilor revenindu-le obligaţia de a culege, obţine sămânţa, a topi şi meliţa fuiorul.

[11] Narcisa Maria Mitu, *op. cit.*, p. 62.

[12] Bucureşti, 1905, p. 36.

de către ţărani prin muncă. La nivelul anului 1905-1906, un învoitor cultiva între 3-6 ha pe Domeniu şi 2-4 ha partea sa.

Contractele de învoială, încheiate cu sătenii, prevedeau că:

- pe pământurile bune dijma era o parte din două, partea cuvenită proprietăţii, cultivându-se separat. Pentru 6 ha contractate, sătenii se angajau să transporte o cantitate de produse, 21 de chile x 7 hl, la schela Bechet. Valoarea seminţelor se achita prin muncă;

- pe pământurile nisipoase dijma era socotită 1 din 3. Ţăranul mai avea obligaţia de a munci în plus încă un ha pentru Domeniu, o zi cu carul sau două zile cu braţele şi, de asemenea, să transporte la Bechet, o cantitate de 21 chile[13].

Ţăranii care se angajau să lucreze cu braţele în timpul campaniilor agricole erau remuneraţi astfel: 1-2 lei pe timp de vară şi 0,80-1 leu în timpul iernii; 2-3 lei pentru o zi cu carul; 10 lei pentru aratul unui hectar; 11 lei pentru un hectar semănat; 18 lei pentru un hectar secerat şi transportat; 10 lei pentru 1 ha cosit şi 12 lei pentru 1 ha săpat şi prăşit.

Forţa de muncă din zonă fiind, uneori, insuficientă, se făcea adeseori apel la muncitorii străini, plătiţi lunar cu sume cuprinse între 27-35 de lei, plus întreţinerea. Argaţii si pândarii primeau 30-40 de bani pe zi, iar ispravnicii, 30-40 de lei. Pe timpul verii erau angajaţi la muncă între 300-400 de lucrători din Transilvania, Serbia si Bulgaria.

În anul 1909, actele de învoială, încheiate de către Administraţia Domeniului Sadova cu ţăranii din localităţile Sadova şi Damian, în vederea executării unor lucrări agricole, aveau preţuri cuprinse între 0,60 lei şi 16 lei. Pregătirea terenului agricol pentru păioase se realiza cu următoarele costuri/hectar: 10 lei pentru arat în ogor, 10 lei de „întorsătură", 3 lei pentru grăpat cu grapa de fier, 1,40 lei pentru grăpat cu grapa de mărăcini; 2 lei pentru a da cu tăvălugul, 1,60 lei semănat cu maşina prin împrăştiere şi 2 lei pentru semănat cu mâna, 16 lei pentru seceratul unui hectar de grâu sau rapiţă, constituirea de snopi şi clădirea acestora în grămezi, 6 lei transportul snopilor cu braţele la maşina de treierat şi descărcarea acestora în batoze şi alţi 6 lei pentru constituirea de şire. Transportul zilnic, cu căruţa cu 2 boi, la maşina de treierat ajungea la 4 lei, iar la alte munci, 3,50 lei. În ceea ce priveşte cultura porumbului, lucrările ca: arat, pus porumbul în cuiburi cu mâna şi grăpat se realizau pentru suma de 14 lei/ha, 10 lei prima praşilă şi 16 lei cea de-a doua, 18 lei pentru culesul şi desfacerea din foi a porumbului, 6 lei tăiatul cocenilor şi 12 lei transportul acestora la depozite. Ziua de muncă cu palmele efectuată la maşina de treierat se achita diferenţiat, ţinându-se cont de vârstă şi de sex: bărbaţii erau plătiţi cu 1,50 lei, femeile cu 1,20 lei, iar copiii cu 0,80 lei. Celelalte munci erau remunerate astfel: 1 leu bărbaţii, 0,80 lei femeile şi 0,60 lei copiii. În ambele cazuri aceştia primeau, pe lângă bani, şi mâncare din partea Administraţiei. În ceea ce priveşte transportul

[13] Gheorghe Popovici, *op. cit.*, p. 26.

cerealelor în portul Bechet, se ţinea cont de distanţă. Plata se realiza pe chilă şi se încadra între 3 şi 5 lei[14].

Informaţii cu privire la contractele de învoieli, încheiate în perioada premergătoare anului 1916, nu există, acestea fiind distruse în timpul invaziei armatelor bulgare. Se cunoaşte, însă, faptul că, în anul respectiv Administraţia Domeniului Coroanei Sadova avea ocupată o suprafaţă de 3.137 de ha cu grâu, din care 1.033 de ha erau date în dijmă şi 1.547 de ha de secară în dijmă. Cantitatea totală de seminţe obţinută la grâu a fost de 10.450 de hectolitri şi la secară de 9.450 de hectolitri[15].

Reforma agrară din 1921 a redus considerabil suprafaţa agricolă a acestei Regii. După marea expropriere, în administrarea Domeniului au rămas doar nisipurile slab productive, refuzate la expropriere, cuprinse în două corpuri: Corpul de N şi de S, al căror perimetru însuma 3.800 de ha. 3.300 de ha din acest teren au fost plantate, ulterior, cu puieţi de salcâm, iar restul reprezentau drumuri şi locuri de cultură diseminate, pentru scutiri şi trebuinţele Domeniului, dar şi 62 de ha de vie indigenă la Ogrin şi 90 de ha drumuri şi perdele. Încercările repetate de a ameliora cu îngrăşământ verde nisipurile ceva mai fertile, rămase după expropriere, nedând rezultatele scontate, a determinat conducerea să hotărască ca, timp de un deceniu, să le cultive în dijmă cu ţăranii, cu secară şi porumb, până la completa lor epuizare, iar muncile la vie şi pe moşie să se facă cu preţuri convenabile, prin învoieli agricole. În felul acesta, şeful de regie intenţiona să evite folosirea zilierilor, cărora Camera Agricolă le fixase preţuri mult prea mari la zi, „fără să garanteze calitatea şi cantitatea muncii acestora”[16].

Pierderea suprafeţelor productive a dus la o scădere a terenurilor date în dijmă locuitorilor. Potrivit documentelor, în anul 1921 păioasele ocupau suprafeţe mult reduse faţă de perioada antebelică. În acest an, grâul în dijmă ocupa numai o întindere de 28,50 de ha iar ovăzul 16,25 de ha. Suprafeţe mai întinse ocupa cultura de secară (285,50 de ha), orzul de toamnă (376,50 de ha) şi porumbul (376,50 de ha)[17]. Culturile în dijmă se realizau în teren liber sau în cultură mixtă cu ghindă sau puieţi de salcâm. În aceste condiţii şi dijma percepută varia.

Conform documentelor de arhivă, în anul 1924 locuitorii din comuna Dăbuleni au primit, în dijmă, pământ de cultură pentru secară şi porumb, în teren liber. Dijma percepută la porumb era 1 din 2. În contract era stipulat şi modul în care sătenii trebuiau să realizeze lucrările. În ceea ce priveşte cultura de secară, ţăranii trebuiau să are, să semene terenul în bune condiţii şi la timp, să plivească, să secere şi să care dijma la pătule; iar în cazul porumbului aceştia aveau obligaţia să semene în ogor, să prăşească, să răriţeze, să îngroape porumbul, să-l culeagă, să-l cureţe de foi şi să care dijma la pătulele secţiei Pisc. În ceea ce

[14] S.J.A.N. Dolj, fond Inspectoratul agricol al judeţului Dolj, dosar nr. 61/1909, f. 1, 46.
[15] Idem, fond Domeniul Coroanei Sadova, dosar nr. 8/1920, f. 22-23.
[16] *Ibidem*, dosar nr. 5/1941, f. 40-41.
[17] *Ibidem*, dosar nr. 17/1921, f. 43.

priveşte cultura mixtă, puieţii de salcâm, ca şi porumbul, erau puşi de către ţărani, care se angajau să facă muncile la timp şi corect, în caz contrar, Administraţia Domeniului îşi rezerva dreptul de a percepe, ca dijmă, 1 din 2 părţi din porumb[18]. Sămânţa de secară şi porumb era procurată de către locuitorii învoiţi. Aceasta trebuia să fie de bună calitate şi în cantitate suficientă, adică: 7 duble de secară şi 2 duble de porumb la un ha. Dijma de coceni era în toate cazurile 1 parte din 3. În cultură mixtă, ţăranul primea între 1-3 ha de teren, în care trebuia să planteze puieţi de salcâm în combinaţie cu porumb, dând dijmă 2 din 5 părţi[19]. În plus, pentru fiecare hectar ocupat cu cultură mixtă, ţăranii se mai obligau să lucreze câte 10 zile cu braţele în pepinieră, la scos puieţi sau oricare alte munci necesare, ziua fiind socotită cu 10 lei[20], iar în anul 1926, contractul încheiat cu locuitorii din Dăbuleni prevedea să se lucreze 7 zile cu braţele în pepinieră sau la alte munci, plata zilnică ajungând la 15 lei, cu hrana lor.

Taxele, cu care erau contractate muncile, au cunoscut un mers ascendent; în anul 1924, contractele de învoieli agricole stabileau următoarele preţuri: 40 de lei/ha de ogor sau de întorsătură; 10 lei/ha grăpat cu grapa de fier; 5 lei/ha semănat cu mâna; 44 de lei/ha de ovăz secerat cu secera, legat snopi şi clădit în castre; 160 de lei/ha de fân şi alte păioase sau plante cărate la Ogrin; 20 de lei/ha căratul snopilor la şiră şi clăit în şiră; 60 de lei/ha ziua cu carul la plantaţie şi la diferite alte munci; 10 lei ziua cu braţele la scos de puieţi, în pepinieră şi oricare alte munci[21]. Valoarea lucrărilor a continuat să crească şi în anul următor. În anul 1925, locuitorii din mai multe comune contractau lucrări cu: 200 de lei pentru aratul unui ha de ogor sau „întorsătură", realizat cu 4 vite; 40 de lei pentru un ha grăpat cu grapa de fier; 10 sau 20 de lei/ha semănat cu mâna; între 160-200 de lei/ha de ovăz sau de orice păioase, secerat cu secera, legat snopi şi clădit în castre, strâns fasole iar lujerii clădiţi în grămezi (suma diferea în funcţie de distanţa la care trebuiau transportaţi snopii. De exemplu, fânul şi păioasele cosite în luncă şi transportate la secţia Ogrin, costau numai 160 de lei/ha); 20-60 de lei/ha cărat snopi, descărcat în batoză sau în şiră, ori cărat fasole; 220 de lei/ha arat şi semănat fasole; 120 de lei/ha praşila I, 120 de lei/ha praşila II-a de floarea soarelui, fasole; 160 de lei/ha de lucernă sau fân, cosit; şi 100 de lei/ha transportul la arie; 60 de lei ziua cu carul cu 2 boi, la orice munci; 10-15 lei/zi cu braţele, la orice muncă, fără mâncare; 80 de lei/zi transportul cu 4 vite pe teritoriul Domeniului cu diferite produse[22]. Preţurile lucrărilor la vie nu au cunoscut modificări faţă de anul anterior.

În anul 1926, contractul încheiat cu locuitorii din Mârşani prevedea că, în cazul în care muncile nu erau executate la timp, fapt care provoca un preju-

[18] *Ibidem*, dosar nr. 14/1926, f. 1.
[19] *Ibidem*, f. 1v.
[20] *Ibidem*, dosar nr. 6/1924, f. 6.
[21] *Ibidem*, f. 3.
[22] *Ibidem*, dosar nr. 6/1925, f. 1-3, 11.

diciu Regiei, Domeniul să fie despăgubit cu 10.000 de lei/ha, indiferent de cultura ce ar fi rămas nerecoltată din cauza lor[23].

Potrivit documentelor, în anul 1926 Regia Sadova a dat în dijmă o suprafaţă de 208,90 ha pentru cultura porumbului (96,10 ha cu 1 din 2; 96,20 cu 2 din 5 şi 16,16 ha cu 1 din 5). De pe această suprafaţă, Domeniului Sadova i-au revenit 17 vagoane cu porumb, înmagazinate în pătulele de la Pisc şi Daina. Recolta a fost foarte bună, revenind 10,8 hl/ha a 75 de kg, adică 810 kg/ha, în condiţiile în care, prevederile bugetare erau de 7 hl/ha sau 525 de kg/ha[24].

Criza economică a avut drept rezultat reducerea preţului lucrărilor efectuate cu ţăranii. Dacă în perioada 1928-1929, ziua de lucru cu carul se plătea cu 100 de lei, în anul 1933 aceasta a fost redusă la 60 de lei pe zi[25]. Se constată o scădere a preţului şi la ziua de lucru cu braţele de la 10-30[26] de lei la 4-15 lei/zi[27]. Dacă în intervalul 1929-1933, preţul unui hectar cosit, greblat şi strâns fânul, s-a menţinut la 200 de lei, în schimb, hectarul de lucernă ca şi cel de orz, ovăz, secerat în dijmă a scăzut de la 200 de lei la 100 de lei[28]. În acest ultim an, preţul unui hectar de fasole sau floarea soarelui, prăşit, se plătea cu 100 de lei[29] iar lucrările ca: recoltat, cărat, bătut şi vânturat, ajungeau la 240 de lei/ha[30]; 300 de lei hectarul de ovăz, lucrat în regie, secerat şi clăit, iar transportul la aria Ogrin ajungea la 100 de lei/ha[31].

În februarie 1940, contractul de învoială prevedea ca fiecare învoitor să lucreze o suprafaţă de cca 0,50 de ha, lucrările fiind achitate cu câte 40 de lei fiecare praşilă şi 80 de lei sapa mare de ha. Plata nu era mare, însă munca învoitorului se completa cu ierbăritul, adică 20 de lei de vită mare, conform contractului. Învoitorii erau, totodată, obligaţi să lucreze 5 zile cu braţele, plătite cu 15 lei ziua, cu mâncarea lor[32]. Plata zilierilor şi a ursarilor era stabilită în buget, plata minimă la zi fiind stabilită fie de Casa Agricolă fie de către autorităţile în drept. Lucrările, executate în anul 1940, erau: arat, semănat cu semănătoarea ovăz şi grăpat – 140 de lei/ha[33]; „pălămizatul" orzului şi al ovăzului – 15 lei/zi[34]; cosit

[23] *Ibidem*, dosar nr. 14/1926, f. 16.

[24] *Ibidem*, f. 25.

[25] Transportul lucernei şi a fânului din pădurea de la Luncă la Sadova, Pisc şi Ogrin S.J.A.N. Dolj, fond Domeniul Coroanei Sadova, dosar nr. 23/1933, f. 8, 31.

[26] *Ibidem*, dosar nr. 23/1928, f. 18; *ibidem,* dosar nr. 6/1929, f. 35.

[27] În anul 1933, ziua de cules frunze pentru creşterea viermilor de mătase: între 4-15 lei/zi; 15 lei ziua la strâns şi încărcat fân, întors şi strâns fânul, bătut porumbul; culesul gogoşilor de mătase, prăşit floarea soarelui şi dovleci la stupărie; tăiat blăni la gater, pentru atelier; cosit, strâns şi cărat lucernă, coasa I şi a II-a; scos vama de la mori şi transportată la magazie; bătutul porumbului, văruit odaia de la conacul Sadova; strâns şi cărat porumbul furajer – 10 lei/zi; cules vie – 10-12 lei/zi; tăiat şi sulfatat via de către ursari – 12 lei/zi bărbaţii; S.J.A.N. Dolj, fond Domeniul Coroanei Sadova, dosar nr. 23/1933, f. 4, 7, 8, 22 v, 23, 38, 84.

[28] *Ibidem*, f. 49.

[29] *Ibidem*, f. 11.

[30] *Ibidem*, f. 45.

[31] *Ibidem*, f. 46-47.

[32] *Ibidem*, dosar nr. 9/1940, f. 10.

[33] *Ibidem*, dosar nr. 22/1940, f. 10.

lucernă coasa I - 15 lei/zi[35]; secerat orz şi ovăz şi transportat la şura de la Pisc – 200 de lei/ha[36]; strâns lucerna coasa a II-a şi transportată din Lunca Jiului la depozitele Sadova şi Pisc – 60 de lei/zi[37]; bătut porumb şi treierat păioasele Domeniului, în regie şi dijmă – între 20-30 de lei/zi[38]; cosit fân şi lucernă coasa a III-a între 20-30 de lei/zi[39]; recoltat cartoful, curăţit de rădăcini, ales şi cărat la magazie – 15 lei/zi; recoltat, bătut, vânturat şi cărat floarea soarelui la magazie – 20 de lei/zi; strâns şi cărat fânul cosit prin grădina de pomi – 20 de lei/zi [40]; tăiat frunzar de stejar – 15-20 de lei/zi; transportat cu carul la Pisc – 60 de lei/zi[41]. În 1941 producţia secarei s-a dovedit a fi destul de slabă, preţul de cost revenind la 11,98 de lei.

În anul 1944, locuitorii din comuna Călăraşi, judeţul Dolj, se angajau să lucreze cu următoarele preţuri şi cu hrana proprie: 1.200 de lei/ha cosit, greblat, strâns lucernă sau fân; 500 de lei/ha cărat lucernă sau fân la depozitul Ogrin sau Pisc; 1.400 de lei/ha de ogor; 1.400 de lei/ha de arat; 300 de lei/ha grăpat cu grapa de fier; 100 de lei/ha semănat cu mâna; 1.600 de lei/ha secerat cu mâna şi făcut cârste; 500 de lei/ha cărat snopi la aria Ogrin sau Pisc; 100 de lei/ha pus cartofi sau fasole; 1.200 de lei/ha de prăşit de 2 ori (câte 600 de praşilă); 1.200 de lei/ha recoltat cartofi sau fasole; 100 de lei/ha bătut, vânturat fasole; 300 de lei/ha cărat cartofi la magazie; 160 de lei/ziua cu braţele (bărbaţii); 130 de lei/ziua cu braţele (femei şi tineret între 16-18 ani); 90 de lei/ziua copiii până la 16 ani; 500 de lei ziua cu carul. Transportul la Segarcea, Corabia sau Craiova se plătea cu 2,5-3 lei/kg. Contractul prevedea ca, în cazul în care muncile nu se executau la timp, producând, astfel, pagube, Domeniul Coroanei era despăgubit cu 20.000 de lei/ha, indiferent de cultură[42]. Seceta mare, instalată în anul 1945, a compromis culturile. Foarte afectată a fost cultura porumbului. În această situaţie, pentru deblocarea crizei, s-a luat hotărârea ca, surplusul existent în pătulele Domeniului să fie dat muncitorilor angajaţi la exploatarea pădurii, la vie şi pe moşie, deoarece plata acestora se realiza jumătate în numerar şi jumătate în natură, porumbul fiind socotit la preţul maximal de 63 de lei[43].

În anul 1946, lucrările la vie sau pe moşie se achitau în natură şi în bani: pentru zilele lucrate de la 25 martie – la 20 iunie plata se face în natură, cu porumb, socotind la 4 zile lucrate 1 ddal porumb, plus impozitul excepţional de 12% plătit de Domeniu. În cazul în care muncitorul pretindea ca plata să i se facă

[34] *Ibidem*, f. 24.
[35] *Ibidem,* f. 70v.
[36] *Ibidem*, f. 76.
[37] *Ibidem*, f. 78.
[38] *Ibidem,* f. 84.
[39] *Ibidem*, f. 90.
[40] *Ibidem,* f. 95v.
[41] *Ibidem,* f. 96.
[42] *Ibidem*, dosar nr. 15/1944, f. 78.
[43] *Ibidem,* dosar nr. 44/1945, f. 25.

în bani acesta echivala cu 1.500 de lei/zi, plus mâncarea zilnică în ambele cazuri[44]. În anul 1947, preţurile lucrărilor executate cu ziua sau cu măsura au cunoscut o creştere vertiginoasă: 30.000 de lei/ha la cosit, strâns, cărat lucernă sau fân la depozitul Ogrin-Pisc; 5.000 de lei/ziua cu braţele şi 20.000 de lei ziua cu carul[45].

***

Muncile la vie se executau, în general, cu ţiganii-ursari din localitate, cu care Administraţia încheia contracte de învoială. Aceştia erau preferaţi datorită sumelor mici cu care erau contractaţi. Contractele erau încheiate, în general, cu un an înainte. Ziua de lucru începea odată cu răsăritul soarelui şi dura până la asfinţit, lucrătorii având 2 ore repaus în timpul mesei, o oră la prânz şi una la amiază.

În perioada 1920-1926, bărbaţii erau plătiţi cu 10 lei/zi; femeile cu 8 lei, iar copiii cu 5-7 lei/zi. Pe lângă bani beneficiau şi de hrană zilnică. Aceştia erau organizaţi în cete, conduse de către un vătaf, care, pe lângă sumele primite ca oricare alt muncitor, obţinea, în plus, pentru fiecare om pus la lucru, peste cele 8 persoane, cât prevedea contractul, câte 2 lei. Totodată, şi porţia de hrană se dubla, în cazul în care echipa sa de lucru avea un număr mai mare de 8 lucrători activi[46]. În anul 1926, au lucrat, cu braţele, la vie şi la grădina de pomi, 6 cete de ursari[47]. Lucrările, la care aceştia luau parte, erau: dezgropat via, tăiat, săpat, prăşit, sulfatat şi cules strugurii şi se desfăşurau în perioada 15 martie – 30 noiembrie. Preţurile cu care erau remuneraţi pentru muncă erau: 40 de lei hectarul la dezgropat vie; 80 de lei/ha sapa mare; 120 de lei/ha trei praşile la vie; 48 de lei/ha îngropat vie[48].

În perioada 1929-1934, criza economică a afectat şi preţul lucrărilor în sectorul viticol. Dacă în anul 1929 o zi de muncă cu braţele se achita cu 30 de lei, în anul 1933 aceasta se plătea cu 12 lei/zi. S-au păstrat însă, aceleaşi preţuri pentru sapa mare, 80 de lei/ha[49]; şi câte 40 de lei/ha pentru praşila I, a II-a şi a III-a[50].

Odată cu depăşirea crizei, se observă o creştere, relativ mică, a acestor preţuri. Astfel, la nivelul anului 1935, Administraţia plătea ursarilor pentru fiecare zi lucrată câte 14 lei, tinerilor peste 15 ani câte 12 lei, 10 lei femeilor şi 8 lei copiilor. Hrana zilnică consta în: 1,300 kg mălai, 250 gr. legume şi sare şi, de 2 ori pe săptămână, mâncare de dulce[51]. Bărbaţii maturi primeau în timpul lucrărilor de tăiat şi sulfatat, zilnic câte un ciocan de rachiu, iar la 6 zile lucrate fără întrerupere, 2 pachete de tutun. În acest an, numărul minim al persoanelor pe care vătaful trebuia să-l pună la muncă a crescut la 10 persoane. Aceştia, pe lângă plata pentru munca executată, primeau, în plus, pentru fiecare muncitor pus la muncă, drept plată pe zi, câte 2 lei la tăiat şi sulfatat via, şi câte 1,50 lei la

[44] *Ibidem,* dosar 16/1946, f. 166.
[45] *Ibidem,* f. 255.
[46] *Ibidem,* dosar nr. 6/1923, f. 88.
[47] *Ibidem,* dosar nr. 5/1926, f. 7.
[48] *Ibidem,* dosar nr. 6/1924, f. 3.
[49] *Ibidem*, dosar nr. 23/1933, f. 3.
[50] *Ibidem*, f. 17.
[51] *Ibidem*, dosar nr. 16/1935, f. 212.

toate celelalte munci. De la 10 muncitori în sus puşi în lucru pe zi, primeau câte o porţie dublă de mâncare, iar pentru mai puţin de 10 lucrători puşi zilnic la lucru, zilele se vor aduna până la 10, primind porţie simplă. La 15 zile lucrate de fiecare ceată, bucătăreasa primea o zi de plată precum şi o porţie de hrană. La fiecare sfârşit de lună, fiecare muncitor primea un bilet, cu care se legitima pentru încheierea socotelilor[52]. Pentru oamenii nepuşi în lucru, primarii, ca şi vătafii, erau penalizaţi, fiind obligaţi să plătească comisionul dublu, adică 3 sau 4 lei[53]. În acest caz, Administraţia îşi rezerva dreptul de a pune alţi oameni în lucru, cu orice preţ, în socoteala lor[54]. În anul 1938, zilele nelucrate, indiferent din ce motiv, erau penalizate cu 18 lei/zi[55].

În perioada 1935-1938, preţurile la lucrări au rămas constante: 40 de lei/ha dezgropat via; 80 de lei/ha sapa mare, 120 de lei/ha, prăşit de 3 ori, 48 de lei/ha îngropat via, 10 lei ziua la cules strugurii[56]. Lucrătorii permanenţi, angajaţi cu 425 de lei/lună erau obligaţi a lucra 25 de zile pe lună, la format spalierul în vie, revizuit sârma şi bondocii, plantat viţa lipsă, ascuţit araci, făcut pritocul al II-lea în cramă, la vinificaţie, la cazan – fabricat rachiu din comină, pândari în vie; opărit, curăţat şi aranjat vasele în cramă[57], extras, tocat coardele de vie, distilarea rachiului de drojdie.

Devalorizarea monedei naţionale, în perioada celui de-al Doilea Război Mondial, a făcut ca preţurile muncilor să crească destul de mult, ajungându-se ca în anul 1945, ţiganii ursari să fie angajaţi la munci agricole şi viticole cu următoarele preţuri la zi: 220 de lei bărbaţii, 170 de lei femeile. Cum pe perioada iernii aceştia locuiau în bordeiele construite pe Domeniu, primeau în plus 50 de lei de persoană pentru lemnele de foc[58].

În anul 1945[59], în afară de cele 22 de ha de vie, lucrate cu învoitorii din Dăbuleni, cărora le-a dublat preţurile din anul anterior, pentru ceilalţi zilieri, formaţi din ursari şi localnici, s-a prevăzut la toate muncile 250 de lei ziua cu braţele, inclusiv menajul de 80 de lei pentru ursari. Culesul şi îngropatul viei erau executate cu plata în natură, cu crăci uscate din rupturi, în primul rând de către femeile văduve de război şi cu bărbaţii concentraţi în dijmă ½, cumpărând partea Domeniului tot prin muncă în natură, socotind 1 ster la o zi de lucru cu braţele. La toate muncile în vie, ziua cu carul s-a socotit 1.600 de lei

Ursarii, contractaţi pentru muncile din anul 1946, la via de la Ogrin, primeau pentru fiecare zi muncită, începând de la 1 iunie, câte 1.500 de lei la sulfatat şi 1.000 de lei la celelalte munci, indiferent dacă era femeie sau bărbat[60].

[52] *Ibidem*, f. 212v.
[53] *Ibidem*, f. 215.
[54] *Ibidem,* dosar nr. 30/1937, f. 6.
[55] *Ibidem,* f. 2.
[56] *Ibidem,* f. 191.
[57] *Ibidem,* f. 26.
[58] *Ibidem,* dosar nr. 4/1945, f. 29.
[59] *Ibidem,* dosar nr. 9/1945, f. 8.
[60] *Ibidem*, dosar nr. 16/1946, f. 204.

Lucrările executate la ha ajungeau să se plătească astfel: 45.000 de lei dezgropat vie, 60.000 de lei sapa mare, 90.000 de lei, prăşit de 3 ori, 60.000 de lei tăiat joardele, 45.000 de lei îngropat via.

***

O serie de de facilităţi le-au fost acordate, de asemenea, locuitorilor, în special pentru păşunatul vitelor, punându-li-se la dispoziţie islazul necesar, pe care erau construite adăposturi şi fântâni pentru adăpatul vitelor. Astfel, pe baza unui contract de „învoială pentru ierbărit", Administraţia Domeniului Sadova le oferea posesorilor de animale posibilitatea de a-şi paşte vitele pe islazurile şi păşunile pe care le deţinea. În anul 1905, Regia Sadova deţinea 3.381,5 ha izlaz şi 21,2 ha tufărişuri pentru păscut animalele. În anul 1908, deşi nu i s-a impus, potrivit legii din 23 decembrie 1907/5 ianuarie 1908, Administraţia a dat izlaz comunal locuitorilor clăcaşi din satele situate pe domeniu: Sadova (274,50 de ha), Damian (192 de ha), Raeţi (74 de ha), Pisc (171,75 de ha) şi Lişteava. Noua lege agrară din 1921 le oferea iarăşi dreptul de a primii noi teritorii pentru islaz, sau a li se completa păşunile comunale. Potrivit cap. II, art.2 al. 5: „Moşiile care au dat păşuni comunale pe temeiul legii pentru învoieli agricole din 23 decembrie 1907, sunt scutite de darea optimei". Potrivit şefului de Regie, odată cu votarea acestei legi, raporturile dintre ţărani şi arendaşi au căpătat un aspect de normalitate.

În general, contractele care acordau drept de păşunat stipulau anumite obligaţii pe care contractantul avea datoria să le respecte. Menţionăm, între altele, interzicerea introducerii la păscut a un număr mai mare de animale decât cel prevăzut în contract cât şi angajamentul de a efectua anumite munci pe moşie. În anul 1909, şeful Regiei, Gheorghe Popovici, a încheiat, în numele Domeniului Coroanei Sadova, contracte cu locuitori din satul Piscu, prin care dădea în arendă, 110 ha păşune la preţul de 21,59 de lei/ha[61]. Perioada contractuală stabilită era de la 15 martie/1 aprilie şi până la căderea primei zăpezi. Cele mai multe informaţii, cu privire la contractele de arendare a păşunilor şi islazurilor, se referă la perioada interbelică. În anul 1923, potrivit contractului de învoială, taxa pe care învoitorii trebuiau să o achite pe cap de vită – bovine, cabaline, caprine – era de 9 lei[62], sumă care se menţinea şi în anul 1925, după cum o dovedeşte acordul încheiat cu locuitorii din comuna Dăbuleni, jud. Romanaţi, care au arendat islazul Domeniului din secţia Ogrin[63]. În acelaşi an, taxa de ierbărit pe cap de oaie ajungea la 75 de lei, la care se adăuga şi 1,5 kg de brânză, de calitate, pentru fiecare mânzare, pentru care ţăranul primea 5 lei/kg. Potrivit contractului, taxa era achitată prin muncă, adică 3 zile cu braţele de fiecare cap de oaie, la vie sau la alte munci, ziua calculându-se cu 25 de lei, cu hrana învoitorului[64]. Au fost şi cazuri în care contractele erau încheiate pe o perioadă de un an. Astfel, locuitorii din comuna Mârşani au încheiat cu Adminis-

[61] Idem, fond Inspectoratul Agricol Dolj, dosar nr. 60/1909, f. 3.
[62] Idem, fond Domeniul Coroanei Sadova, dosar nr. 14/1926, f. 4.
[63] *Ibidem*.
[64] *Ibidem,* dosar nr.6/1925, f. 5.

traţia Domeniului Coroanei Sadova un contract care se desfăşura pe perioada 1 martie 1925-1 martie 1926, plata fixată fiind la 600 de lei/ha. Islazul cuprindea terenurile aflate la est de conacul Daina, în punctul numit la bordeiele ţiganilor; în partea de sud a conacului, în locul numit aria secţiei Daina, şi în partea de est a islazului cu duzi de la porcărie. Contractul prevedea, totodată, şi sancţiuni pentru acei învoitori care nu ofereau o brânză de calitate. În cazul în care aceasta era refuzată, învoitorul era obligat să plătească câte 60 de lei pentru fiecare kilogram de brânză nepredat[65]. Pentru cele 24,50 de ha de islaz arendate, locuitorii din Mârşani au plătit 1.200 de lei/ha şi au executat lucrări la toate culturile din secţia Daina, valoarea lor ridicându-se la suma de 23.550 de lei, iar restul de 17.750 îi primeau în numerar. Muncile asigurate erau: 9,50 de ha ovăz în regie; 5 ha lucernă cosit, strâns, cărat de 3 ori, 6,50 de ha de fasole regie; 0,50 ha cartofi; precum şi 2 zile cu carul şi 160 de zile cu braţele. În aceeaşi perioadă, locuitorii din comuna Dăbuleni au arendat 55 de ha de izlaz, pe care au introdus 1.252 de oi, a cărei sumă se ridica la 93.900 de lei, plătită în cea mai mare parte prin munci. Zilele cu braţele se fac la vie, pepinieră şi cosit fân în livezile din luncă. La cărat fânul din luncă, distanţa fiind mare, o zi cu carul era socotită 5 zile de muncă cu braţele[66]. Pe alte suprafeţe (Ocolna), taxa pe cap de oaie era de 60 de lei.

Arendarea islazurilor reprezenta factorul principal în vederea asigurării muncilor, ceea ce era esenţial în menţinerea acestora cât mai mult posibil şi în viitor[67].

Un mers ascendent a cunoscut, în anii următori, şi preţul păşunatului, acesta ajungând în anul 1929 la 90 de lei/cap de oaie[68].

Transformarea Domeniului Sadova, într-un domeniu mai mult forestier i-a determinat pe mai mulţi locuitori să încheie contracte de păşunat pe perioade mai scurte, o lună de zile, păscutul desfăşurându-se în pădure. În acest caz, în anul 1944, taxa ajungea la 100 de lei/cap de oaie, 0,500 kg brânză de fiecare mânzare plătită cu 5 lei/kg, pentru care sătenii primeau cheagul şi sarea necesară preparării din partea Administraţiei. Plata ierbăritului se realiza prin muncă în natură, aceştia fiind obligaţi să participe la exploatarea unor parchete, adică 1,5 steri pe cap de oaie. Lucrările în pădure erau taxate astfel: 5 lei sterul de crăci îngrămădite pe loc; 10 lei sterul de salcâm retezat; 30 de lei/ster pentru transportul lemnelor şi clăditul lor în figuri la depozit. La încheierea actului, fiecare târlă punea drept garanţie 50% din valoarea ierbăritului, taxă care se deconta la terminarea lucrării. Durata lucrărilor era de 5 zile. În cazul în care aceştia nu se achitau de obligaţiile contractuale, oile erau scoase din pădure[69].

Seceta dintre anii 1945-1946 a determinat conducerea să insiste ca o cotă cât mai însemnată din arenda pentru păşunatul oilor să se plătească în produse, în

[65] *Ibidem,* f. 6.
[66] *Ibidem,* dosar nr. 14/1926, f. 36.
[67] *Ibidem,* f. 36v.
[68] *Ibidem*, dosar nr. 9/1929, f. 34.
[69] *Ibidem*, dosar nr. 15/1944, f. 90.

speţă brânză, pentru a se putea acoperi, astfel, necesităţile personalului Regiei şi al Centralei[70]. În această perioadă, taxa atinge cote extrem de mari, ajungându-se ca, pentru fiecare cap de animal mare – bovine şi cabaline – să se achite câte 100.000 de lei[71]. Pentru oi, taxa era de 3.000 de lei/cap de oaie. Aceasta se achita în 2 rate: 70% la încheierea contractului, iar restul până cel târziu la data de 1 iunie 1946[72].

În concluzie, putem afirma că, încă din primii ani de funcţionare, administraţia Domeniului Coroanei a căutat să vină în sprijinul ţăranilor, principala forţă de muncă de pe moşii, creându-le condiţii de trai şi muncă mai bune decât pe restul moşiilor din ţară. Toate aceste măsuri le-au oferit posibilitatea de a se detaşa de restul lumii rurale româneşti, dovada constituind-o faptul că, în timpul răscoalelor ţărăneşti foarte puţine au fost persoanele care să se revolte. De asemenea, se poate spune că, sub îndrumarea agronomilor, au învăţat să cultive raţional şi corect. Primind loturi de pământ pentru exploatare în propriul lor folos, seminţe pentru culturi şi grădini, ei au devenit, astfel, cointeresaţi în lucrul pământului pe baze ştiinţifice.

THE MANPOWER USED FOR THE AGRICULTURAL LABOUR ON SADOVA CROWN DOMAIN (1884-1948)

(*Abstract*)

Between 1899-1948, the exploitation of the agricultural lands that belong to Sadova Crown Domain, was done both through the administration and also through leasing, the labour being made first of all by the dwellers from the villages of the Administration and also by those from the neighbouring villages or even from other administrations. During the leasing period, they concluded agreement contracts. The land the peasants committed to cultivate had to be laboured according to the indications of the agricultural engineers and to the conditions imposed by the leadership of the Administration. The grazing field, in accordance with the agreements, was paid in money and sometimes in products. The contracts stipulated that the agreeing parts were obliged to fulfil other tasks too: transportation or other different works. The agrarian law from 1908 sought to regulate the agreement conditions, establishing the maximum of leasing and the minimum of paying, in relation with the field classification, according to quality, in different regions.

The land reform from 1921 expropriated Sadova Domain from the entire cultivable field, in its possession remaining only the sandy lands, not very productive, that the Administration exploited agriculturally until weariness, later afforesting them. The extension of the afforesting regions transformed Sadova Administration in a preponderantly forest domain.

Key-words: the Sadova Crown Domain, the exploitation of the agricultural lands, agricultural bargain contracts, the 1908 agrarian law, pasture.

[70] *Ibidem,* dosar 9/1945, f. 33.
[71] *Ibidem,* dosar nr. 16/1946, f. 12.
[72] *Ibidem*, f. 139.

SĂRBĂTOAREA MUNCII, ÎNTRE TRADIŢIE ŞI REFORMĂ ÎN TIMPUL REGELUI CAROL AL II-LEA (1938-1940)*

DIANA-MIHAELA PĂUNOIU*

Regimul monarhiei autoritare, instituit la 10/11 februarie 1938, a reprezentat alternativa regală la democraţia românească tradiţională. Regele Carol al II-lea şi susţinătorii săi au considerat-o soluţia cea mai potrivită pentru „salvarea" României, în contextul în care mişcările extremiste câştigaseră teren important pe scena politică românească[1], la care se adăuga şi un mediu extern instabil[2]. Această alternativă regală a constat într-o serie de măsuri şi reforme al căror rezultat final trebuia să aducă, printre altele, şi o schimbare fundamentală la nivelul societăţii româneşti şi al mentalului colectiv.

Transformarea preconizată a avut la bază principiul solidarismului social, înscris în legea fundamentală a României, promulgată de rege la 27 februarie 1938. Proclamarea solidarismului social sau comunitar în dauna individualismului a servit la justificarea reformării instituţiilor vechi sau creerii unor instituţii noi

---

* Studiul face parte din proiectul de cercetare intitulat „Propaganda instituţionalizată în timpul regelui Carol al II-lea: Ţinutul Olt (1938-1940)", inclus în programul de cercetare, intitulat „Propagandă şi ritual în România (1866-1989)", coordonat de: cercet. şt. III dr. Nicolae Mihai, cercet. şt. dr. Diana-Mihaela Păunoiu, cercet. şt. III drd. Gabriel Lohon, derulat în cadrul Institutului de Cercetări Socio-Umane „C. S. Nicolăescu-Plopşor" din Craiova, al Academiei Române. O variantă preliminară a textului, cu titlul: „Sărbătoarea Muncii în Oltenia în timpul regimului carlist (1938-1940)", a fost prezentată la simpozionul naţional „Arhivele craiovene la 80 de ani (1931-2011)", desfăşurat la Craiova la 27 octombrie 2011, organizat de Arhivele Naţionale, Serviciul Judeţean Dolj şi Asociaţia Generală a Arhiviştilor din România, Filiala Dolj.

* Cercetător ştiinţific dr., Academia Română, Institutul de Cercetări Socio-Umane „C. S. Nicolăescu-Plopşor", Craiova, Departamentul de Istorie-Arheologie; e-mail: dianamihaelapaunoiu@yahoo.com

[1] Sorin Alexandrescu, *Paradoxul român*, Bucureşti, Editura Univers, 1998, p. 99-100; Cristophe Midan, *Carol al II-lea şi teroarea istoriei 1930-1940*, Versiune în limba română de Daniela Codruţa Midan, Bucureşti, Editura Militară, 2008, p. 18; Ioan Scurtu, *Istoria Românilor în timpul celor patru regi (1866-1947)*, vol. III *Carol al II-lea*, Bucureşti Editura Enciclopedică, 2001, p. 175-177, 182; *Istoria Românilor*, vol. VIII, *România întregită (1918-1940)*, coordonator: Ioan Scurtu, secretar: Petre Otu, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2003, p. 329-336, 338-362, 368 (în continuare, se va cita: *Istoria Românilor*, vol. VIII, ...); Diana-Mihaela Păunoiu, *Parliament Elections on December 1937 in Oltenia County*, în „Anuarul Institutului de Cercetări Socio-Umane «C. S. Nicolăescu-Plopşor»", Craiova, nr. XI/2010, p. 197-214.

[2] A.J.P. Taylor, *Originile celui de-al doilea război mondial*, Traducere şi note de Lucian Leuştean, Postfaţă de I. Ciupercă, Iaşi, Editura Polirom, 1999, p. 43-122; Peter Calvocoressi, *Europa de la Bismarck la Gorbaciov*, Traducere de Lucian Leuştean, Iaşi, Editura Polirom, 2003, p. 52-61; Serge Berstein, Pierre Milza, *Istoria Europei*, vol. 5, *Secolul XX (din 1919 până în zilele noastre)*, Traducere de Monica Timu, Ediţie îngrijită, note şi comentarii de Doina Barcan Sterpu, Iaşi, Institutul European, 1998, p. 74-119.

(Straja Ţării, Serviciul Social şi căminele culturale, Frontul Renaşterii Naţionale şi formaţiunea sa anexă, Garda Naţională, precum şi breslele de lucrători, funcţionari şi meseriaşi). Toate aceste servicii publice aveau ca rol principal „integrarea ideologiei" noului regim în conştiinţa cetăţenilor[3]. Crearea unei mentalităţi noi în rândul populaţiei trebuia să se facă prin „revalorificarea"/redefinirea unor concepte, esenţiale pentru identitatea naţională, precum: patrie, patriotism, credinţa creştin-ortodoxă, familie, muncă, autoritate, libertate, solidarism etc. şi prin asimilarea de către populaţie a „noilor" concepte.

Monopolizarea, de către puterea centrală, a mijoacelor de informare a publicului larg, a instrumentelor culturale, precum şi a organizării şi desfăşurării, în spaţiul public, a evenimentelor festive au avut aceeaşi menire de „reeducare" a populaţiei României[4], toate fiind puse în serviciul unei propagande axate exclusiv pe difuzarea ideologiei noului regim, a „noii ere" inaugurate de către regele Carol al II-lea[5]. Conceptele sunt considerate, de specialişti, ca elemente importante în „formarea ideilor", deoarece ele „deţin o dimensiune activă; reprezintă momente veritabile ale formării voinţei umane şi ale stilului de viaţă"[6].

În noul regim, la nivel conceptual, totul se definea în funcţie de interesele generale ale Statului, plecându-se de la premisa că: „Statul, în noua concepţie, nu este o noţiune abstractă administrativă, ci *este sinteza comunităţii naţionale; este chiar înfăţişarea autoritară a tuturor intereselor obşteşti. Statul este naţia organizată* (subl. n.)"[7].

În acest context, conceptul de „muncă" a dobândit semnificaţii noi, definirea sa fiind interdependentă de redefinirea cetăţeniei şi a patriotismului. Potrivit articolului 4 din Constituţia „Regele Carol al II-lea", toţi cetăţenii erau datori „a contribui prin munca lor la înălţarea ei (patriei – n.n.) morală şi propăşirea ei economică; a îndeplini cu credinţă sarcinile obşteşti ce li se impun prin legi şi a contribui cu bună voe la împlinirea sarcinilor publice, fără de care

[3] Paul Negulescu, *Principiile fundamentale ale Constituţiunii din 27 februarie 1938*, Bucureşti, 1938, Atelierele Zanet Corlăteanu, p. 36.

[4] Diana-Mihaela Păunoiu, *Aspecte privind cenzura în timpul regimului carlist (1938-1940)*, în „Anuarul Muzeului Literaturii Române", Iaşi, II/2009, p. 126-134; Idem, *Aspecte privind cenzura cinematografică în cadrul Ţinutului Olt (1938-1940)*, în „Analele Universităţii din Craiova. Seria Istorie", Craiova, anul IV, nr. 2(16)/2009, Editura Universitaria, p. 301-308; Idem, *Dimensiunea festivă şi propagandistică a plebiscitului de la 24 februarie 1938. Studiu de caz: Oltenia*, în „Arhivele Olteniei", Serie nouă, nr. 25, 2011, Editura Academiei Române, p. 141-154; Idem, "*Mother's Day" in the Year 1939 – Opportunity for Celebration and Propaganda: Olt County*, în „Anuarul Institutului de Cercetări Socio-Umane «C. S. Nicolăescu-Plopşor»", Craiova, XII/2011, p. 96-104.

[5] Ioan Scurtu, *op. cit.*, p. 252.

[6] Alexandre Escudier, *Semantica istorică, modernitatea politică şi istoria României (1780-1939). Câteva consideraţii*, în vol. *Istoria României prin concepte: perspective alternative asupra limbajelor social-politice*, Victor Neumann, Armin Heinen (editori), Iaşi, Polirom, 2010, p. 55.

[7] Serviciul Judeţean Olt al Ahivelor Naţionale (în continuare, se va cita: S.J.A.N.), fond Prefectura judeţului Olt, dosar nr. 91/1939, f. 54.

fiinţa statului nu poate supravieţui”[8]. Regele însuşi, în cuvântările sale, se auto-declara „primul servitor al Statului”[9] şi afirma că, „cea mai sfântă (dintre toate datoriile românilor – n.n.) este de a munci fără preget pentru Patrie”[10], iar datoriile, înscrise în noua Constituţie, trebuiau, conform discursului regal, să fie „îndeplinite fără şovăire de toţi cetăţenii, fiecare după puterile sale şi în locul în care este hotărât a muncii”[11]. Aşadar, munca cetăţenilor era considerată a fi în strânsă interdependenţă cu progresul ţării, fiecare fiind dator să-şi aducă contribuţia proprie pentru dezvoltarea patriei.

Doctrinarii vremii considerau că „statul profesional sau corporativ” punea la „baza organizării sociale munca individuală constructivă” şi „proclamă că toate activităţile individuale trebuiesc să aibă ca scop înălţarea şi dezvoltarea patriei, fiecare trebuind să contribuie la progresul entităţii naţionale”[12]. Munca individului era definită în contextul în care aceasta era utilă patriei şi doar în plan secundar pentru satisfacerea nevoilor proprii indivizilor.

Într-o conferinţă radiofonică, Andrei Rădulescu aprecia că articolul 4 din constituţia carlistă sintetiza datoriile principale, fundamentale ale cetăţenilor, faţă de Patrie: „Mai presus de orice, rostul nostru este de a trăi pentru Patrie; vor putea fi frumoase şi alte rosturi în viaţă, dar înainte de orice rămâne Patria. Pentru ea aveţi datoria să vă jertfiţi spre a-i apăra hotarele, neatârnarea, libertatea şi demnitatea. *Dar nu-i destul să o păstraţi şi să o apăraţi aşa cum este, ci sunteţi datori să munciţi ca să o ridicaţi ca ţară de cultură, de civilizaţie, de ordine, şi totodată să-i măriţi bogăţiile de toate felurile, înălţând-o tot mai sus (subl. n.)*”[13]. Satisfacerea prevederilor constituţionale, referitoare la datorii, se putea face numai printr-o reală schimbare a mentalităţii colective, printr-o „frământare de conştiinţă”[14].

Îndeplinirea, cu bună credinţă şi din convingere, a datoriilor, înscrise în Constituţie, devenea o condiţie esenţială pentru ca un cetăţean să fie „un bun patriot”[15]. „Munca” în slujba patriei a devenit principalul criteriu în redefinirea

[8] *Constituţiunea Regele Carol [al]II [lea]. Promulgată prin Înalt Decret Regal Nr. 1045 din 27 Februarie 1938. Publicată în „Monitorul Oficial” Nr. 48 din 27 Februarie 1938*, Editată exclusiv de Liga pentru Unitatea Culturală a tuturor Românilor, f. l., 1938, p. 10 (în continuare, se va cita: *Constituţiunea Regele Carol [al]II [lea]…*).

[9] S.J.A.N., Olt, fond Prefectura judeţului Olt, dosar nr. 91/1939, f. 41v.

[10] *Ibidem*, f. 42.

[11] *Ibidem*.

[12] Paul Negulescu, *op. cit.*, p. 40.

[13] Andrei Rădulescu, *Noua Constituţie. Cinci conferinţe ţinute la radio*, Ediţia a II-a, Bucureşti, Tipografia „Cuvântul Românesc”, 1939, p. 20.

[14] *Ibidem*, p. 21.

[15] A se vedea, pentru o analiză detaliată a conceptului de „patriotism”, Reinhart Koselleck, *Conceptele şi istoriile lor. Semantica şi pragmatica limbajului social-politic*, cu două contribuţii ale lui Ulrike Spree şi Willibald Steinmetz, Traducere din limba germană de Gabriel H. Decuble şi Mari Oruz, Coordonarea şi unificarea traducerii de Gabriel H. Decuble, Bucureşti, Grupul Editorial Art, 2009, p. 190-207; Klaus Bochmann, *Conceptul de Patriotism în cultura*

„cetăţeniei”[16], fiind una dintre căile prin care un cetăţean putea să se bucure de drepturile conferite de legea fundamentală, incusiv de cele privind reprezentarea în structurile centrale ale statului[17]. „Profesiunea” şi „munca” deveneau esenţiale pentru reordonarea vieţii politice şi sociale.

Un element important pentru formarea unei noi mentalităţi şi a unor comportamente, în rândul muncitorimii, acceptate de regimul carlist, l-au constituit breslele de lucrători, funcţionari particulari şi meseriaşi – varianta autohtonizată prin care s-a realizat reorganizarea profesională pe baze corporatiste. Potrivit decretului-lege din 12 octombrie 1938, breslele îşi exercitau activitatea numai la nivel naţional, „*cu respectarea intereselor superioare ale naţiunii*”, iar afilierea lor la organizaţii cu caracter internaţional sau reprezentarea acestora la manifestaţii ori congrese internaţionale implica, în mod obligatoriu, o autorizaţie prealabilă din partea Ministerului Muncii[18]. În afară de apărarea intereselor profesionale, *breslele „se ocupă a urmări educarea profesională, morală şi patriotică a membrilor lor (subl. n.)*”[19].

Breasla devine locul unde muncitorul, în funcţie de meseria sa, poate să simtă că îi aparţine unei comunităţi sociale, poate să-şi desfăşoare optim activitatea şi să-şi exercite drepturile; devine mijlocitorul/intermediarul dintre stat şi muncitor; oferă muncitorului un statut social. Elocvent în acest sens este următorul citat din „Apelul comitetului de conducere al breslei muncitorilor metalurgişti şi electricieni din Ţinutul Olt către membrii Muncitorilor Metalurgişti şi Electricieni din Ţinutul Olt”, adresat aderenţilor existenţi, precum şi celor care încă nu se asociaseră acesteia: „Suntem datori dar a aduce în mijlocul organizaţiei noastre pe cât mai mulţi dintre colegii noştri, ce stau în afară din rânduri, convingându-i că, cu cât vom fi mai numeroşi, cu atât vom fi mai puternici. Fiecare coleg să fie pătruns de spiritul de solidaritate, de armonie şi de disciplină de care trebuie să fie animat şi să nu trăiască în afară de organizaţie. *Un muncitor care nu aparţine breslei, este lipsit de avânt şi de conştiinţă de sine şi va avea de suferit în lupta pentru o viaţă mai bună (subl. n.)*. Trebuie ca

românească, în vol. *Istoria României prin concepte: perspective alternative asupra limbajelor social-politice*, Victor Neumann, Armin Heinen (editori), Iaşi, Polirom, 2010, p. 103-128.

[16] Ioan Stanomir, *Libertate, lege şi drept: o istorie a constituţionalismului românesc*, Iaşi, Polirom, 2005, p. 128.

[17] Potrivit Consituţiei „Regele Carol al II-lea”, puteau fi aleşi deputaţi numai cetăţenii români care au împlinit vârsta de 30 de ani şi practicau „efectiv o îndeletnicire în vreuna dintre cele următoarele trei categorii: 1. Agricultură şi muncă manuală; 2. Comerţul şi industria; 3. Ocupaţiuni intelectuale” (art. 61). De asemenea, art. 63 stipula faptul că, alături de senatorii numiţi de rege şi senatorii de drept, făceau parte din Senat şi „senatori aleşi cu vot obligator, secret şi exprimat prin scrutin uninominal de membrii corpurilor constituite în Stat (...)” (*Constituţiunea Regele Carol [al]II [lea]…*, p. 20-21).

[18] Ioan Scurtu (coordonator), Constantin Mocanu, Doina Smârcea, *Documente privind istoria României în anii 1918-1944*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1995, p. 245; *Istoria Românilor*, vol. VIII, ..., p. 396.

[19] Ioan Scurtu (coordonator), Constantin Mocanu, Doina Smârcea, *op. cit.*, p. 246.

fiecare muncitor şi membri(i) breslei să înţeleagă că organizarea muncitorimii pe bresle, îndeplineşte o dorinţă vie a primului Factor al Ţării noastre Majestatea Sa Regele Carol al II-lea şi execută un comandament superior din punct de vedere social, economic şi cultural. Organizată în bresle, muncitorimea poate cuceri cu înlesnire drepturi şi locul de stimă ce i se cuvine în societate. (...) În interesul comun şi propriu al fiecărui membru, avem încrederea că apelul nostru va găsi ecoul dorit în mijlocul muncitorimii conştiente de datorii şi drepturi şi că legătura de apropiere care trebuie să domnească între membrii va fi în spiritul de armonie şi sociabilitate, spirit care a călăuzit pe legiuitor să strângă clasa muncitoare în buchete de bresle, îndeplinind astfel unul dintre cele mai importante deziderate ale muncitorimii Române"[20].

În contextul „statului profesional" şi al mutaţiilor de ordin conceptual, survenite după 10/11 februarie 1938, Sărbătoarea Muncii, celebrată în fiecare an la data de 1 Mai, a suferit o transformare în sensul „noii ordini" carliste, de la nivelul unei sărbători (inter)naţionale a oamenilor muncii ajungând la dimensiunea unei sărbători naţionale oficiale, în slujba propagării „ideologiei" noului regim.

Ziua de 1 Mai era beneficiara unei tradiţii naţionale şi internaţionale[21], începuturile sale regăsindu-se în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, fiind asociată, îndeosebi, cu mişcarea socialistă. În România, 1 Mai, ca zi a solidarităţii internaţionale a oamenilor muncii, s-a sărbătorit pentru prima dată în anul 1890[22]. De asemenea, în tradiţia populară românească, 1 Mai se sărbătorea prin petreceri în spaţii deschise (în general, la pădure/spaţii verzi), „Arminden-ul"[23].

Din punct de vedere legislativ, ziua de 1 Mai era considerată zi de sărbătoare oficială pentru salariaţii din cadrul stabilimentelor industriale şi comerciale de orice natură. Astfel, potrivit „Legii pentru Regulamentarea repausului Duminical şi al Sărbătorilor legale" din 18 iunie 1925, lucrătorii din industrie şi comerţ aveau dreptul, cu câteva excepţii, alături de repausul duminical de 24 de ore continuu şi de un repaus de 24 de ore în zilele decretate ca sărbători legale, între care se regăsea şi 1 Mai[24]. În schimb, această zi nu se

[20] S.J.A.N., Dolj, fond Rezidenţa Regală a Ţinutului Olt, Serviciul Administrativ, dosar nr. 12/1939, f. 44-44v.

[21] A se vedea, pentru detalii, Philip S. Foner, May Day: *A Short History of the International Workers´ Holiday 1886-1986*, IInd edition, Canada, 2005.

[22] http://istoria.md/articol/805/1_mai,_istoricul_zilei, accesat la 15 octombrie 2011.

[23] În tradiţia populară românească, „Ziua de 1 Mai" este cunoscută şi ca „Sărbătoarea de Armindeni" sau „ziua beţivilor" şi „ziua pelinului". „Armindenul" simbolizează vechiul zeu al vegetaţiei, care protejează recoltele şi animalele împotriva duhurilor rele. Se serbează, pentru rodul pământului, sănătatea vitelor şi a oamenilor, prin petreceri cu lăutari la pădure, cu carne de miel, caş, vin roşu sau pelin (www.creştinortodox.ro, accesat la data de 6 noiembrie 2011). Tradiţionalul „Arminden" este consemnat şi în documentele carliste (S.J.A.N., Dolj, fond Rezidenţa Regală a Ţinutului Olt, Serviciul Administrativ, dosar nr. 42/1939, f. 101).

[24] *Codul General al României. Legi noui de unificare (1922-1926)*, vol. XI-XII, întocmite şi adnotate de C. Hamangiu, cu concursul lui C. St. Stoicescu, Bucureşti, Editura Librăriei „Universala" Alcaly@Co., [1 aprilie 1926], p. 983.

regăsea între zilele libere legale prevăzute în Statutul funcţionarilor publici şi Regulamentul pentru aplicarea acestuia din anul 1923[25], care, cu unele excepţii, şi-a produs efectele până la 7 iunie 1940, când a fost promulgat Codul funcţionarilor publici „Regele Carol al II-lea"[26]. O explicaţie se poate regăsi în semnificaţia sărbătorii, care era considerată un succes al mişcării socialiste.

Noul regim a preluat, aşadar, această sărbătoare din perioada democraţiei tradiţionale, când ziua de 1 Mai se celebra ca zi a oamenilor muncii, şi, într-un timp relativ scurt, a transformat-o, cel putin la nivel teoretic, într-un eveniment festiv şi propagandistic, desfăşurat la nivel naţional. Analizarea evoluţiei sărbătorii Muncii, în perioada monarhiei autoritare a regelui Carol al II-lea, oferă o imagine a modului în care, prin propagandă şi instituţii, protagoniştii carlişti au impus sau au dorit să-i impună muncitorimii noi norme sociale, concepute în jurul principiului solidarismului comunitar şi al fidelităţii faţă de rege şi regimul său.

În perioada anilor 1938-1940, Sărbătoarea Muncii s-a desfăşurat într-un cadru restrâns în comparaţie cu cel ocazionat de alte evenimente festive importante („Ziua Restauraţiei", „Ziua Constituţiei «Regele Carol al II-lea»", „10 Mai" etc.). Teama regimului carlist de o reacţie a mişcării comuniste a făcut ca punerea în scenă a zilei de 1 Mai să fie atent supravegheată de autorităţi, iar spaţiul de desfăşurare a manifestaţiilor să fie restrâns. Tocmai din această cauză, într-o primă fază, această sărbătoare nu s-a desfăşurat la nivel naţional ca celelalte sărbători, ci numai în anumite oraşe mai importante, sub stricta supraveghere a autorităţilor. O dovadă în acest sens sunt instrucţiunile telegrafice, referitoare la modul de desfăşurare a zilei de 1 Mai, trimise de către ministrul de Interne, Armand Călinescu, la 29 aprilie 1938, prefecţilor de judeţe. Potrivit acestora, puteau sărbători Ziua Muncii numai sindicatele muncitoreşti, înfiinţate legal şi afiliate la Confederaţia Generală a Muncii, fie în spaţiu închis, în localul Sindicatului, fie în grădini. Condiţia era ca programul sărbătorilor şi cuvântărilor ocazionale să fie în prealabil aprobat de către prefectul judeţului. De asemenea, se interziceau: purtarea oricăror insigne, demonstraţiile de stradă, încolonările sau pancardele şi drapelele. În nicio situaţie nu trebuia să li se permită organizaţiilor muncitoreşti, care fuseseră afiliate partidelor Comunist şi Social-Democrat şi care continuau să fie scoase în afara legii, să sărbătorească această zi[27].

Desfiinţarea sindicatelor şi înfiinţarea breslelor de lucrători, funcţionari particulari şi meseriaşi, la 12 octombrie 1938, împreună cu celelalte măsuri/ reforme, iniţiate până la sfârşitul anului[28], au consolidat, aparent, noul regim. Ca urmare, în anul 1939, cu ocazia zilei de 1 Mai, din iniţiativa ministrului Muncii, Mihail Ralea, a fost organizat, primul Congres al breslelor în capitala României, ocazie pentru a se demonstra susţinerea pe care muncitorimea i-o acorda regelui

[25] *Ibidem*, p. 410, 421-422.
[26] „Buletinul Oficial al Ţinutului Olt", Craiova, anul III, nr. 12, 15 iunie 1940, p. 2-3.
[27] S.J.A.N., Vâlcea, fond Legiunea de Jandarmi Vâlcea, dosar nr. 2/1938, f. 82.
[28] Istoria românilor, vol. VIII, ..., p. 394-396, 400.

Carol al II-lea şi regimului său. Au avut loc două adunări în sălile „Aro" şi „Tomis", urmate de defilarea prin faţa Palatului Regal[29].

Acest eveniment a constituit un bun prilej pentru ca reprezentanţii puterii să facă apologia noului regim şi să propage ideea că realizările regimului din februarie 1938 au fost posibile şi datorită receptivităţii muncitorimii, a schimbării mentalităţii acesteia, mai ales în contextul în care parte din măsurile şi reformele carliste au constituit vechi deziderate ale muncitorilor, devenite posibile numai în cadrul noului regim. Elocvent în acest sens este discursul lui Armand Călinescu, preşedintele Consiliului de Miniştri, ţinut în sala „Aro" din Bucureşti, în ziua de 1 Mai. Astfel, potrivit acestuia, între 10 februarie 1938 şi 1 mai 1939 li se acordaseră muncitorilor câteva avantaje, privind concediile şi asigurările sociale, o nouă reorganizare profesională (bresle), precum şi afirmarea unei organizaţii destinate muncitorimii, intitulată „Muncă şi Voie Bună"[30].

Cea mai benefică transformare era, însă, considerată de către Armand Călinescu, ca fiind solidaritatea muncitorimii în faţa apărării intereselor proprii ale comunităţii, cât şi faţă de puterea centrală: „Am văzut că în locul unei muncitorimi divizate ieri, avem astăzi o muncitorime unită. În locul unei muncitorimi care, ieri, lupta în slujba unor interese politicianiste, azi avem o muncitorime care lucrează în slujba numai a intereselor ei profesionale. Am văzut aici (la primul congres al breslelor – n.n.) că în locul unei muncitorimi, care odinioară se lăsa uneori rătăcită de inspiraţiuni din afară, astăzi avem o muncitorime mânată şi însufleţită numai de sentimentul patriotic şi naţional. Am văzut în fine o muncitorime, care în locul celei de ieri, ce încerca timid, în ascunzişuri, să-şi sărbătorească ziua, astăzi îşi consacră ziua ei de sărbătoare în faţa şi împreună cu guvernul ţării"[31].

Aşadar, se poate constata că ziua de 1 Mai, Sărbătoarea Muncii, cel puţin teoretic, a devenit în anul 1939 simbolul concilierii dintre puterea centrală şi muncitorime, conciliere favorizată de „metamorfozele" rapide, petrecute la nivelul conştiinţei clasei muncitoare. Discursul oficial al reprezentanţilor „regimului de autoritate, dar de dragoste pentru muncitorime"[32] – după cum îl definea Armand Călinescu – era menit să producă un tablou fericit în care toate clasele sociale erau alături de rege şi de noul regim[33]. În „culise", autorităţile continuau, însă, să supravegheze, în mod preventiv, pe acei membri ai breslelor, care erau cunoscuţi

[29] *Ibidem*, p. 399; Ioan Scurtu, *op. cit.*, p. 260.

[30] Armand Călinescu, *Noul regim: cuvântări 1938-1939*, Ediţia a 2-a, Bucureşti, Editura DoMinor, 2003, p. 139-140.

[31] *Ibidem*, p. 140.

[32] *Ibidem*.

[33] Regele Carol al II-lea nota în jurnalul său: „Sărbătoarea Muncii. Ralea a avut buna inspiraţie s-o serbeze printr-un Congres al breslelor, care *pare a fi fost foarte reuşit (subl. n.)*" (Regele Carol al II-lea al României, *Însemnări zilnice. 1937-1951*, vol. II *13 martie – 15 decembrie 1939 (Caietele 8-10)*, Ediţie îngrijită, note, glosar şi indice de Nicolae Rauş, Studiu introductiv de Ioan Scurtu, Bucureşti, Editura Scripta, 1997, p. 85-86).

sau suspectaţi ca foşti partizani ai mişcării comuniste[34]. Ori acest lucru demonstrează că, referitor la muncitorime, exista, încă, suspiciunea puterii centrale asupra fidelităţii „totale" a acestei categorii sociale faţă de noul regim.

O dovadă relevantă, pentru discrepanţa dintre propaganda oficială şi realitate, o constituie şi dimensiunea redusă a sărbătorii în restul ţării. Astfel, comparativ cu evenimentele de amploare din capitala României, la nivel local, în anul 1939, Ziua Muncii a fost sărbătorită într-un cadru restrâns, menit să le ofere autorităţilor un control eficient asupra evenimentelor. În acest sens, Ministerul de Interne, Direcţia Poliţiei de Siguranţă, le trimitea, la 26 aprilie 1939, celor 10 rezidenţi regali ai nou înfiinţatelor ţinuturi, inspectorilor regionali de poliţie (Bucureşti, Galaţi, Chişinău, Iaşi, Cernăuţi, Cluj, Timişoara, Alba Iulia, Craiova şi Constanţa), inspectorului general al Jandarmeriei şi prefecţilor de judeţe, o serie de instrucţiuni, privind modul de desfăşurare a Zilei de 1 Mai[35].

Potrivit documentului respectiv, celebrarea Zilei Muncii era aprobată limitat, numai în 79 de localităţi, considerate a fi centre industriale[36]. Muncitorii şi funcţionarii particulari puteau sărbători doar prin adunări ţinute în localuri închise şi serbări câmpeneşti; nu aveau voie să poarte decât insignele Frontului Renaşterii Naţionale, nu le era permis să facă uz de pancarde şi nici de steaguri, cu excepţia drapelului naţional. Orchestrele şi fanfarele trebuiau să cânte numai imnul regal şi muzică populară românească, iar procesiunile urmau să se desfăşoare obligatoriu pe drumul prestabilit, de la locul de adunare până la locul serbării[37]. Aceleaşi instrucţiuni cuprindeau dispoziţii referitoare la extrema stângă: „Se vor lua măsuri de ordine, cu observarea strictă ca elementele comuniste să nu se strecoare printre participanţi, pentru a nu denatura caracterul serbărilor"[38].

Documentul din 26 aprilie 1939 demonstrează faptul că, regimul carlist a început, chiar dacă sensibil, să insereze, în simbolistica Zilei de 1 Mai, elemente definitorii ale noului regim: de la cele „externe", vizuale (insignele

[34] S.J.A.N., Dolj, fond Inspectoratul Regional de Jandarmi Craiova, dosar nr. 6/1940, f. 2-3.

[35] S.J.A.N., Olt, fond Prefectura judeţului Romanaţi, dosar nr. 46/1939, f. 64.

[36] Localităţile unde erau permisă celebrarea „Muncii" erau împărţite astfel: 11 în Ţinutul Bucegi – Bucureşti, Ploieşti, Nehoiu, Câmpina, Braşov, Giurgiu, Zărneşti, Tohanul Vechi, Olteniţa, Zimnicea, Turnu-Măgurele; 5 în Ţinutul Olt – Craiova, Corabia, Bechet, Cetatea, Râmnicul Vâlcea; 25 în Ţinutul Timiş – Timişoara, Reşiţa, Anina, Bocşa Montană, Bocşa Română, Secul, Ferdinand, Nădrag, Arad, Hunedoara, Chelari, Săcărâmb, Călan, Petroşani, Aninoasa, Petrila, Lonca, Vulcan, Lupeni, Criştior, Ormindea, Telincul Inferior, Certaj, Dognecea şi Ocna de Fier; 9 în Ţinutul Mureş – Alba-Iulia, împreună cu Zlatna-Iuoara şi Sebeş, Sibiu, Mediaş, Târgu-Mureş, Turda, Reghin, Roşia Montană; 12 în Ţinutul Someş – Cluj, Oradea, Satu Mare, Baia Mare, Baia Sprie, Copnir, Băiuţi, Dej, Ocna Dejului, Ilva Mică; 2 în Ţinutul Suceava – Cernăuţi şi Cacica; 5 în Ţinutul Prut – Iaşi, Piatra Neamţ, Bacău, Lapoş şi Comăneşti; 2 în Ţinutul Nistru – Chişinău şi Călăraşi (Basarabia); 7 în Ţinutul Dunărea de Jos – Galaţi, Brăila, Tulcea, Sulina, Chilia Nouă, Ismail şi Reni; una în Ţinutul Marea – Constanţa (*Ibidem*, f. 64v.; S.J.A.N., Vâlcea, fond Prefectura judeţului Vâlcea, dosar nr. 58/1939, f. 25v.).

[37] S.J.A.N., Olt, fond Prefectura judeţului Romanaţi, dosar nr. 46/1939, f. 64; S.J.A.N., Dolj, fond Primăria municipiului Craiova, dosar nr. 127/1939, f. 152.

[38] *Ibidem*; S.J.A.N., Vâlcea, fond Detaşamentul de Poliţie Govora, dosar nr. 15/1939, f. 194.

partidului unic, drapelul naţional) şi auditive (muzica permisă), până la cele ţinând de conduită (ordinea şi disciplina carlistă). De asemenea, era prezent şi un element „nevăzut/neoficial", dar caracteristic întregului regim de autoritate monarhică, şi anume, controlul preventiv şi restricţiile de rigoare.

De exemplu, în Ţinutul Olt ziua de 1 Mai trebuia să fie sărbătorită în cinci localităţi, dintre care: una în judeţul Vâlcea (Râmnicu Vâlcea), una în judeţul Romanaţi (Corabia) şi trei în judeţul Dolj (Craiova, Cetate şi Bechet)[39]. În aceste localităţi, potrivit adresei rezidentului regal, Dinu Simian, din 29 aprilie 1939, serbările şi întrunirile locale erau organizate de către bresle. La acestea trebuiau să participe şi conducătorul Inspectoratului Muncii sau delegatul său, precum şi delegaţi ai celorlalte autorităţi[40]. Toate serviciile publice erau suspendate până a doua zi[41]. De asemenea, prefecţilor li se aducea la cunoştinţă faptul că Sf. Sinod a încuviinţat ca, în dimineaţa zilei respective, să se facă rugăciuni pentru preamărirea muncii[42].

Rapoartele autorităţilor locale, privind sărbătorirea Muncii, sunt elocvente pentru evidenţierea modului organizat, al cadrului oficial, privind desfăşurarea zilei de 1 Mai. În municipiul Craiova, reşedinţa Ţinutului Olt, cu ocazia serbărilor muncitoreşti a fost inaugurată „Universitatea Muncitorească", eveniment cu program prestabilit. Festivităţile au început la ora 9, prin oficierea unui serviciu religios la biserica „Sf. Treime" din localitate[43]. Este de precizat faptul că, în reşedinţa de ţinut, toate marile sărbători oficiale debutau, de obicei, cu un tedeum la Catedrala „Sf. Dumitru". Lipsa solemnităţilor şi a autorităţilor la lăcaşul de cult cel mai important din oraş poate indica faptul că evenimentul era considerat, în realitate, ca unul de importanţă secundară pentru regim şi monarhie, cel puţin pentru anul 1939.

La ora 10, în prezenţa rezidentului regal al Ţinutului Olt, a oficialităţilor locale şi a reprezentanţilor breslelor din ţinut, a avut loc serbarea dată de Căminul cultural orăşenesc „Mihai Eminescu". Deschiderea a fost făcută de primarul Craiovei şi preşedintele căminului cultural, Constantin Z. Vasilescu. Principalele momente ale sărbătorii au constat în: conferinţa avocatului Mircea Lăpădătescu, cu subiectul „Munca şi muncitorii în noua Constituţie" şi punerea în scenă a comediei „Interpretul", de către trupa de teatru a căminului, coordonată de Remus Comăneanu şi George Iliescu. Cele două momente principale au fost precedate şi finalizate cu câte un episod muzical, primul constând în trei cântece naţionale, executate de corul „Cântarea României", iar cel de-al doilea în

[39] S.J.A.N., Dolj, fond Rezidenţa Regală a Ţinutului Olt, Serviciul Adminsitrativ, dosar nr. 44/1939, f. 9.

[40] S.J.A.N., Olt, fond Prefectura judeţului Romanaţi, dosar nr. 46/1939, f. 67; idem, fond Prefectura judeţului Olt, dosar nr. 25/1939, f. 26;

[41] Idem, fond Prefectura judeţului Olt, dosar nr. 25/1939, f. 24.

[42] S.J.A.N., Dolj, fond Rezidenţa Regală a Ţinutului Olt, Serviciul Adminstrativ, dosare nr.: 93/1939, f. 21; 211/1939, f. 411.

[43] *Ibidem*, dosar nr. 42/1939, f. 25.

trei piese de muzică grea şi două cântece naţionale, executate de orchestra şi corul căminului cultural. Serbarea s-a încheiat cu imnul regal[44], intonarea acestuia fiind obligatorie la toate festivităţile oficiale.

După amiaza zilei de 1 Mai i-a fost dedicată tradiţionalului „Arminden", muncitorii şi meseriaşii, în grupuri restrânse, petrecându-l împreună cu familiile lor, la lunca Mofleni[45].

În oraşul Corabia, adunarea muncitorilor a avut loc în sala fostului local al sindicatului „Unirea", cu participarea a 40 de lucrători, hamali şi chirigii din portul localităţii. Ion Nină, chirigiu, a evidenţiat însemnătatea zilei de 1 Mai şi i-a adus elogii regelui Carol al II-lea, prim-ministrului şi ministrului Muncii, „pentru sprijinul acordat prin nouile legiuiri ale actualului regim"[46]. Celor trei reprezentanţi ai puterii, menţionaţi deja, precum şi rezidentului regal al Ţinutului Olt, le-au fost expediate telegrame omagiale. Momentul a fost urmat de o masă comună la sediul muncitorilor, fără cuvântări speciale[47].

Referitor la modul cum s-a desfăşurat Ziua de 1 Mai, prefectul judeţului Romanaţi îi raporta rezidentului regal al Ţinutului Olt că, „în oraşele şi comunele din acest judeţ, nu s-a făcut nici un fel de manifestaţiune specială, pentru serbarea acestei zile, judeţul fiind cu caracter eminamente agricol"[48].

Potrivit raportului inspectorului general de Poliţie al Ţinutului Olt, cu excepţia celor două cazuri, în restul Ţinutului Olt ziua de 1 Mai nu s-a sărbătorit prin manifestaţii speciale[49].

Se poate constata că, în decupajul teritorial analizat, sărbătoarea Muncii nu a atins, în anul 1939, dimensiunile „sărbătorilor regale". O explicaţie, pentru lipsa marilor festivităţi, dar şi pentru spaţiul public limitat, poate fi regăsită în nesiguranţa autorităţilor centrale privind fidelitatea clasei muncitoare faţă de noul regim.

În anul 1940, spre deosebire de cel anterior, celebrarea zilei de 1 Mai a prins conturul unei mari sărbători naţionale, purtând, în mod accentuat, amprenta regimului de autoritate monarhică a regelui Carol al II-lea. La 22 februarie 1940, Ziua Muncii a fost transformată în Ziua „Muncii şi a Voii Bune", prin legea pentru organizarea activităţii „Muncă şi Voie Bună"[50].

Potrivit articolului 24 din legea menţionată, ziua de 1 Mai trebuia să fie sărbătorită în toată ţara de către bresle, uniuni şi întreprinderi, prin manifestaţii culturale, artistice, sportive şi serbări câmpeneşti. Alte manifestaţii sau procesiuni se puteau organiza numai pe baza unei autorizaţii prealabile, acordate de

[44] S.J.A.N., Dolj, fond Rezidenţa Regală a Ţinutului Olt, Serviciul Adminstrativ, dosar nr. 42/1939, f. 25v.

[45] *Ibidem*, f. 71v.

[46] *Ibidem*, f. 25v.-26.

[47] *Ibidem*, f. 26.

[48] S.J.A.N., Olt, fond Prefectura judeţului Romanaţi, dosar nr. 46/1939, f. 66v.

[49] *Ibidem*; S.J.A.N., Dolj, fond Rezidenţa Regală a Ţinutului Olt, Serviciul Adminstrativ, dosar nr. 42/1939, f. 26.

[50] S.J.A.N., Dolj, fond Rezidenţa Regală a Ţinutului Olt, Serviciul Adminsitrativ, dosar nr. 16/1940, f. 198.

către autorităţile competente. De asemenea, în ziua respectivă, la sediile instituţiilor publice, întreprinderilor comerciale şi industriale, publice şi particulare, breslelor şi uniunilor trebuia să se arboreze pavilionul naţional şi steagul „Muncii şi Voii Bune”[51].

La nivel central, în capitala României, ziua de 1 Mai trebuia să se sărbătorească, în fiecare an, printr-un congres general al breslelor de muncitori, funcţionari particulari şi meseriaşi din toată ţara (articolul 25)[52].

Teatrele şi operele statului, teatrele particulare şi cinematografele erau obligate „ca pentru ziua de 1 Mai să organizeze reprezentanţiuni, potrivite pentru populaţia muncitoare, cu preţuri scăzute” (articolul 26)[53].

La nivel local, cu ocazia zilei de 1 Mai trebuia să se oficieze, „în toate localităţile cu viaţă muncitorească de seamă, în prezenţa autorităţilor, a reprezentanţilor industriei, comerţului şi ai breslelor, tedeum-uri preamărind munca şi voia bună”[54].

Organizaţia „Muncă şi Voie Bună”[55] era produsul regimului carlist. Fusese înfiinţată, în urmă cu aproape doi ani, pe lângă Ministerul Muncii, cu scopul de a organiza timpul liber al muncitorilor, meseriaşilor şi al funcţionarilor particulari[56]. Expoziţia internaţională de la Bucureşti, cu tema „Muncă şi Voie Bună”, din primăvara anului 1939, la care au participat şi Italia, Germania, Franţa, Grecia şi Bulgaria, a constituit un bun prilej pentru a scoate în evidenţă avantajele sociale, dar şi cele de la nivelul ideilor, al mentalităţilor, pe care comunităţile muncitoreşti le-au avut ca urmare a activităţii unor asemenea organizaţii[57]. În fapt, acestea aveau la bază noua ideologie politică, iar programul lor era menit să ofere/să pună în practică noi modele comportamentale şi sociale: „Expoziţia «Muncă şi Voie Bună» învedera nu numai realizările pentru ridicarea socială a muncitorului român, ci oferea şi o succintă imagine a condiţiilor de redeşteptare a

[51] *Ibidem*, dosar nr. 12/1940, f. 130.
[52] *Ibidem*.
[53] *Ibidem*, f. 130-130v.
[54] *Ibidem*, f. 130v.
[55] Organizaţii muncitoreşti, dedicate rezolvării „dezideratelor muncitorilor”, fuseseră înfiinţate şi în alte state europene, precum: Italia („Dopolavoro”), Germania („Kraft durch Freude”), Franţa („Loisir de l’Ouvrier”), Grecia („Ergatiki-Estia”), Bulgaria („Trud i Radost”) şi altele asemenea. Existenţa acestora încurajase/inspirase crearea unei astfel de mişcări şi în România, sub denumirea de „Muncă şi Voie Bună” (*Enciclopedia României*, vol. IV, *Economia naţională. Circulaţie, distribuţie şi consum*, comitetul de direcţie: D. Gusti, C. Orghidan, Mitu Georgescu, Dan Botta, Bucureşti, Imprimeria Naţională, 1943, p. 300 – în continuare, se va cita: *Enciclopedia României*, vol. IV, ...). Organizaţia „Muncă şi Voie Bună” avea mai multe secţii, fiecare pusă sub conducerea unui specialist, respecitv: cinematografia, teatrul, muzica, sportul, universitatea muncitorească, radio-ul şi cartea (*Enciclopedia României*, vol. III, *Economia naţională. Cadre şi producţie*, comitetul de direcţie: D. Gusti, C. Orghidan, Mircea Vulcănescu, Dan Botta, Bucureşti, Imprimeria Naţională, 1939, p. 85).
[56] S.J.A.N., Dolj, fond Rezidenţa Regală a Ţinutului Olt, Serviciul Administrativ, dosar nr. 15/1940, f. 82; Idem, fond Liceul Elena Cuza Craiova, dosar nr. 1/1938-1939, f. 397.
[57] *Enciclopedia României*, vol. IV, ..., p. 298-302.

conştiinţei muncitorimii, căreia îi incumbă datoria de a colabora cu celelalte clase sociale la formarea patrimoniului cultural şi artistic al naţiunii române”[58].

Prin legea din 22 februarie 1940, potrivit argumentaţiei reprezentanţilor puterii centrale, „se statornicesc bazele legale ale acestei activităţi, tinzând la o cooperare a tuturor iniţiativelor publice şi particulare, astfel că mişcarea aceasta (a „Muncii şi Voii Bune” – n.n.) să poată fi îndrumată către noi şi temeinice realizări”[59].

În realitate, muncitorimea română era supusă unui dublu control: profesional, prin intermediul breslelor, şi cel al timpului liber, prin intermediul organizaţiei „Muncă şi Voie Bună”. În acest context, rolul principal în organizarea şi supravegherea desfăşurării zilei de 1 Mai le revenea acestor două instituţii cu specific muncitoresc. Anul 1940 poate fi considerat momentul în care ziua de 1 Mai a încorporat caracteristicile esenţiale ale regimului carlist. În acest an, se poate spune că s-a încheiat procesul de transformare radicală a tradiţionalei Sărbători a Muncii într-o sărbătoare „regală”.

Punerea în scenă a „Zilei Muncii şi a Voii Bune”, a fost concepută, în anul 1940, de către puterea centrală, nu numai ca un prilej pentru preamărirea Muncii[60], ci, mai ales, ca o ocazie pentru „*manifestaţiuni în sensul unei generoase împăcări a tuturor categoriilor sociale şi a solidarităţii lor cu nevoile şi aspiraţiunile permanente ale neamului (subl.n.)*”[61].

Pentru a face vizibile concilierea şi „solidaritatea” mult dorite de către puterea centrală, a fost pus la punct un program-model, valabil în toată ţara. Astfel, la 18 aprilie 1940, ministrul Muncii, Mihail Ralea, le trimitea autorităţilor în subordine programul şi instrucţiunile privitoare la organizarea şi buna desfăşurare a zilei de 1 Mai. Potrivit acestora, în toate localităţile cu viaţă muncitorească importantă trebuia să se oficieze câte un tedeum pentru „preamărirea muncii şi a voii bune”, în prezenţa autorităţilor, a reprezentanţilor industriei, comerţului şi ai breslelor. De asemenea, pentru succesul solemnităţii trebuiau să colaboreze toate organele dependente de Ministerul Muncii sau cele care aveau legătură cu acesta (inspectorate generale, inspectorate, subinspectorate, Camere de Muncă, oficii ale Camerelor de Muncă, Case de asigurări, oficii ale Caselor de asigurări, Oficii de plasare, Căminul de ucenici, cursuri profesionale). În localităţile unde existau mai multe organe ale Ministerului Muncii, numai unul dintre ele trebuia să aibă iniţiativa organizării serbării, beneficiind de colaborarea celorlalte. Totodată, la tedeum-ul dedicat zilei de 1 Mai trebuiau să fie invitate toate autorităţile civile, clerul de toate confesiunile, corpul didactic, magistratura, baroul, poliţia, membrii Frontului Renaşterii Naţionale, Straja Ţării, iar

[58] *Ibidem*, p. 302

[59] S.J.A.N., Dolj, fond Rezidenţa Regală a Ţinutului Olt, Serviciul Administrativ, dosar nr. 15/1940, f. 82.

[60] *Ibidem*, dosar nr. 93/1939, f. 21.

[61] *Ibidem*, dosar nr. 11/1940, f. 429.

„*pentru aspectul decorativ al serbării*, se va căuta, pe cât posibil, ca *să participe formaţiuni muncitoreşti (subl.n.)*, ucenici sau alte corpuri cu steaguri”[62].

La tedeum, fiecare preot liturghisitor sau alt reprezentant al clerului trebuia să ţină o cuvântare despre importanţa pe care o dobândise ziua de 1 Mai în anul 1940. Discursurile trebuiau „aranjate” dinainte, de către reperezentanţii clericali şi cei laici (prefecţii), iar ideea principală în jurul cărora se concepeau cuvântările era cea a concilierii tuturor categoriilor sociale şi a solidarităţii acestora din urmă cu interesele statului[63].

Un alt punct din programul-model era dedicat serbărilor câmpeneşti. În cazul în care breslele aveau iniţiativa organizării unor asemenea serbări, prefecţii trebuiau să le acorde tot sprijinul de care acestea ar fi avut nevoie. Ei trebuiau să se asigure de includerea, în cadrul serbărilor câmpeneşti, şi a unui program care să cuprindă producţii artistice, cântece, coruri, orchestre, dansuri, întreceri sportive etc. De asemenea, patronii de teatre, opere şi cinematografe erau obligaţi să respecte articolul 26 din legea pentru organizarea activităţii „Muncă şi Voie Bună”, respectiv: să ofere spectacole „potrivite pentru populaţia muncitoare”, la preţuri accesibile, iar prefecţii trebuiau să ia măsuri pentru ca, prin mijloace diverse (publicaţii, bresle, întreprinderi, ateliere, magazine etc.), asemenea spectacole să fie popularizate în rândul publicului larg[64]. Pe lângă instrucţiunile de mai sus, la Bucureşti urma să aibă loc, îndr-un cadru deosebit, un congres general al breslelor[65], la care trebuiau să participe delegaţi ai tuturor breslelor din ţară.

Mihail Ralea, ministrul Muncii, insista ca prefecţii să depună „toată stăruinţa pentru ca serbarea acestei zile să se bucure de cea mai deplină reuşită şi pentru ca să-şi capete adevăratul ei sens de Ziua Muncii şi Voei Bune. Stăruim în a vă atrage atenţiunea că dorim să existe o colaborare perfectă între toţi factorii indicaţi, astfel ca să se evite orice ar putea întina această zi”[66].

La 23 aprilie 1940, Direcţia Generală a Poliţiei de pe lângă Ministerul de Interne le trimitea rezidenţilor regali, prefecţilor de judeţe, inspectorilor regionali de poliţie, şefului jandarmeriei şi prefectului Poliţiei capitalei, un set suplimentar de instrucţiuni, referitoare la ziua de 1 Mai. Această zi trebuia sărbătorită de către muncitori conform dispoziţiilor comunicate prin adresa circulară a ministrului Muncii din 18 aprilie, prin tedeum-uri, serbări câmpeneşti, reprezen-

[62] S.J.A.N., Vâlcea, fond Prefectura judeţului Vâlcea, dosar nr. 32/1940, f. 7.
[63] *Ibidem*, f. 8.
[64] *Ibidem*.
[65] De remarcat faptul că, regele Carol al II-lea nu a notat nimic în jurnalul său referitor la sărbătorirea Zilei Muncii şi a Voii Bune. Singurele însemnări din ziua de 1 Mai sunt dedicate ştirilor despre evenimentele de pe scena internaţională şi vânătorii de cocoşi din după amiaza zilei (Regele Carol al II-lea al României, *Însemnări zilnice. 1937-1951*, vol. III *15 decembrie 1939 – 7 septembrie 1940 (Caietele 11-11A)*, Ediţie îngrijită, note, glosar şi indice de Nicolae Rauş, Studiu introductiv de Ioan Scurtu, Bucureşti, Editura Scripta, 1998, p. 148-149).
[66] S.J.A.N., Vâlcea, fond Prefectura judeţului Vâlcea, dosar nr. 32/1940, f. 9.

taţii de teatru, iar în Bucureşti şi printr-un congres general al breslelor şi o serbare câmpenească, prin colaborarea Prefecturii Poliţiei Capitalei[67].

Dacă prima parte a adresei circulare reconfirma instrucţiunile din 18 aprilie, dispoziţiile din partea a doua erau noi şi trădează aceeaşi nesiguranţă a autorităţilor centrale legată de marile întruniri publice. Astfel, Ministerul de Interne a aprobat asemenea întruniri numai în 11 oraşe, respectiv: Braşov, Cluj, Galaţi, Brăila, Constanţa, Reşiţa, Anina, Petroşani, Lupeni, Criştior-Hunedoara şi Baia Mare, întruniri la care urmau să participe delegaţii breslelor şi să ia cuvântul reprezentantul micilor patroni, al salariaţilor şi al funcţionarilor particulari. Ele erau admise în contextul în care, în localităţile menţionate, „organizaţiile muncitoreşti care lucrează în comun acord cu Ministerul Muncii, şi-au luat răspunderea acestor întruniri”[68].

Potrivit aceloraşi dispoziţii, după terminarea întrunirilor aprobate nu era permisă niciun fel de procesiune. În alte localităţi decât cele menţionate nu erau îngăduite întrunirile publice. Administraţia, poliţia şi jandarmeria trebuiau să colaboreze „de aproape şi cu reprezentanţii breslelor, pentru a nu se depăşi cu nimic dispoziţiunile date”[69]. De asemenea, jandarmii au primit ordine secrete pentru a lua toate măsurile necesare menţinerii ordinei, dar şi a tiparului după care trebuia să se sărbătorească evenimentul, deoarece continua suspiciunea că nu există o solidaritate reală şi totală a muncitorimii cu actualul regim: „Întrucât cu ocaziunea acestor serbări, sunt elemente capabile a comite şi a se deda la acte contra siguranţei interioare a Statului, luaţi măsuri de supravegherea tuturor suspecţilor în această zi, în special în comunele unde vor fi serbări câmpeneşti”[70].

Se poate constata, din documentele anterioare, că sărbătoarea Muncii a început să prindă conturul unei „sărbători regale”, specifice regimului de autoritate monarhică: program prestabilit, cu activităţi care excludeau orice era legat de vechiul regim, dar cu elemente caracteristice noului regim (defilări, cuvântări procarliste, steaguri şi insigne, implicarea organizată a reprezentanţilor tuturor categoriilor sociale etc.). Rămânea, însă, teama constantă a puterii centrale faţă de eventualele mişcări subversive.

Având în vedere măsurile de precauţie, pe care autorităţile centrale şi locale le-au luat, desfăşurarea zilei de 1 Mai a decurs potrivit tiparului stabilit anterior. De exemplu, în Ţinutul Olt, analizarea rapoartelor consacrate celebrării zilei dedicate „Muncii şi Voii Bune” confirmă afirmaţiile de mai sus.

Potrivit raportului, întocmit de către Inspectoratul Regional de Poliţie al Ţinutului Olt, înaintat la 2 mai rezidentului regal, Dinu Simian, sărbătorirea zilei

[67] *Ibidem*, f. 11.

[68] S.J.A.N., Olt, fond Prefectura judeţului Olt, dosar nr. 31/1940, f. 8.

[69] S.J.A.N., Dolj, fond Rezidenţa Regală a Ţinutului Olt, Serviciul Administrativ, dosar nr. 16/1940, f. 274v.

[70] Idem, fond Legiunea de Jandarmi Dolj, dosar nr. 5/1940, f. 26.

de 1 Mai, „în întreg Ţinutul Olt, s-a desfăşurat în perfectă ordine", nefiind „nici un caz care să intereseze ordinea publică şi siguranţa Statului"[71].

În muncipiul Craiova, unde se afla sediul rezidenţei regale, festivităţile au respectat, cu particularităţile şi limitele de rigoare, tiparul şi ritualul specific marilor sărbători naţionale, specifice regimului de autoritate monarhică a regelui Carol al II-lea. Programul a fost pus în aplicare sub coordonarea următoarelor instituţii şi organizaţii: Camera de Muncă şi Inspectoratul General al Muncii Craiova, cu concursul breslelor, al Asociaţiei Creştine a Tinerilor şi al Asociaţiei Creştine a Femeilor, regionala Craiova[72].

Ziua a debutat la ora 9, cu adunarea membrilor breslelor şi a ucenicilor străjeri în curtea Colegiului Naţional „Carol I", sub conducerea reprezentanţilor Inspectoratului Muncii şi a Camerei de Muncă. Precedaţi de orchestra militară, cei adunaţi s-au deplasat până la stadionul „Regele Carol al II-lea", unde au ajuns la ora 10. Acolo, în prezenţa secretarului general al Ţinutului Olt, primarului municipiului Craiova, prefectului judeţului Dolj, a câtorva dintre parlamentarii judeţului Dolj şi a reprezentanţilor autorităţilor locale, s-a oficiat un tedeum de către un sobor de preoţi. La sfârşitul serviciului religios, preoţii V. Gregorian şi Gh. Ghia au ţinut cuvântări despre însemnătatea zilei de 1 Mai pentru clasa muncitorească. Defilarea, specifică ritualului festivităţilor, a fost executată de către membrii breslelor şi ucenicii străjeri, încolonaţi, de-a lungul străzii Unirii şi, începând cu ora 11:30, în Piaţa Unirii, în faţa autorităţilor civile[73].

Din piaţa Unirii, ucenicii şi-au continuat drumul până la Şcoala primară „Obedeanu", unde, timp de o oră, au recitat poezii şi au executat jocuri naţionale. Serbarea câmpenească s-a desfăşurat, pe parcursul a trei ore (15:00 – 18:00), la Lunca Mofleni, după ce se servise o masă comună. Această serbare a avut următorul program: „ceremonialul străjeresc de deschidere, alergări de viteză, spargeri de oale, alergări în saci, stâlpul fermecat, luptă românească, dansuri naţionale, Imnul Regal"[74].

După această serbare, ucenicii, încolonaţi, au revenit în Piaţa Unirii, unde au defilat din nou în faţa autorităţilor, au executat două jocuri naţionale şi „apoi s-au răspândit în linişte". Potrivit observaţiilor autorităţilor poliţieneşti locale, în municipiul Craiova, „meseriaşii şi ucenicii au rămas mulţumiţi de felul cum s-a desfăşurat sărbătorirea zilei de 1 Mai"[75].

Dacă în localitatea de reşedinţă a Ţinutului Olt ritualul festivităţilor s-a apropiat destul de mult de cel al marilor sărbători regale, nu acelaşi lucru s-a întâmplat în alte localităţi, reprezentantive pentru judeţele din care era format decupajul teritorial-administrativ menţionat.

---

[71] Idem, fond Rezidenţa Regală a Ţinutului Olt, Serviciul Administrativ, dosar nr. 36/1940, f. 3.

[72] *Ibidem*, dosar nr. 11 /1940, f. 430.

[73] *Ibidem*, dosar nr. 36/1940, f. 14.

[74] *Ibidem*, dosar nr. 11 /1940, f. 430.

[75] *Ibidem*, dosar nr. 36/1940, f. 14v.

La Turnu Severin, tedeum-ul, dedicat sărbătorii „Muncii şi a Voii Bune", a început la ora 10:00, în prezenţa reprezentanţilor autorităţilor civile şi militare, ai Frontului Renaşterii Naţionale, ai Strajei Ţării, ai Camerei de Muncă, ai Camerei de Comerţ şi Industrie şi ai breslelor. După tedeum s-a depus o coroană la mormântul Eroului Necunoscut, iar membrii breslelor au executat defilarea specifică. Serbarea câmpenească nu a avut loc din cauza timpului nefavorabil[76].

La Târgu Jiu, abia la ora 11:00 s-a oficiat un tedeum la catedrala oraşului, în prezenţa autorităţilor, reprezentanţilor muncitorimii, comercianţilor, industriaşilor, funcţionarilor particulari şi breslaşilor. Slujba religioasă a fost urmată de cuvântarea ţinută de protoereul Victor Dobrescu, „arătând însemnătatea zilei de 1 Mai şi evidenţiind înfrăţirea dintre diferite clase sociale". După acest moment, „participanţii s-au răspândit în linişte"[77].

La Râmnicu Vâlcea, Slatina, Caracal, Corabia şi Balş, tedeum-ul s-a oficiat la ora 10:00, la catedralele respective, în prezenţa reprezentanţilor autorităţilor civile şi ai breslelor. În cele cinci localităţi, preoţii au ţinut cuvântări despre însemnătatea zilei de 1 Mai, preamărind Munca şi Voia Bună. La Râmnicu Vâlcea, alături de reprezentanţii oficiali, au participat şi un număr aproximativ de 100 de muncitori, care, de la catedrală au mers la oficiul Camerei de Muncă şi au depus drapelul „Muncă şi Voie Bună", după care „s-au răspândit în linişte". La Slatina, numărul muncitorilor participanţi la slujba religioasă a fost de circa 50. Muncitorii din portul Corabia au expediat câte o telegramă de omagiu regelui Carol al II-lea şi ministrului Muncii, după care au luat o masă comună[78].

Numărul participanţilor din categoria muncitorimii, în localităţile menţionate, a fost relativ mic, în comparaţie cu cel din localităţile care nu erau reşedinţe de judeţ. De exemplu, în comuna Brezoiu din judeţul Vâlcea au participat la programul dedicat zilei de 1 Mai circa 300-350 de lucrători de la societăţile „Carpatina" şi „Vasilatu"[79]. De reţinut este şi cum era explicată munca, în mediul rural. Astfel, preotul N. Ionescu sublinia, în cuvântarea adresată muncitorilor din Brezoiu, faptul că „munca nu este o pedeapsă, după cum a fost socotită de către alţi oameni mai înainte (în vechiul regim – n.n.), ci este o obligaţiune a tuturor oamenilor de pe pământ ca să poată trăi şi să poată progresa", iar învăţătorul Gh. Budeanu „îi îndemna pe lucrători să nu dea înapoi de [la] a munci pentru progresul şi propăşirea ţării româneşti"[80]. Cuvântările preoţilor sau ale învăţătorilor respectau discursul oficial şi propagau, în rândul populaţiei, ideea că munca este o datorie, pe care cetăţenii o au de îndeplinit pentru de ţara lor.

În ceea ce priveşte teama regimului carlist faţă de acţiuni subversive, aceasta nu s-a verificat în Ţinutul Olt, cu ocazia sărbătoririi zilei de 1 Mai. Potrivit raportului inspectorului general de poliţie, înaintat rezidentului regal la 2

[76] *Ibidem*, f. 3v.
[77] *Ibidem*.
[78] *Ibidem*, f. 4.
[79] S.J.A.N., Vâlcea, fond Legiunea de Jandarmi Vâlcea, dosar 16/1940, f. 102.
[80] *Ibidem*.

mai 1940: „Elementele comuniste şi simpatizanţii acestei mişcări nu s-au dedat la nici un fel de manifestaţiuni care să pericliteze ordinea publică şi siguranţa Statului şi nici nu s-au răspândit manifeste sau lozinci ale numitei mişcări”[81].

Sărbătoarea oamenilor muncii a cunoscut, în perioada regimului autoritar al regelui Carol al II-lea (1938-1940), câteva transformări importante. Fiecare an a avut particularităţi proprii, precum şi un element comun: teama autorităţilor faţă de acţiuni subversive. Anul 1938 a fost marcat de nesiguranţa accentuată a puterii centrale, privind fidelitatea muncitorimii faţă de noul regim, ceea ce a făcut ca sărbătoarea să treacă aproape neobservată. Anul 1939 poate fi considerat ca unul de tranziţie, în care, deşi insecuritatea autorităţilor continua să persiste, a fost afişată, în mod oficial, în spaţiul public, o atmosferă de solidaritate reciprocă, rezultată din „soluţionarea” problemelor muncitoreşti şi susţinerea acesteia de către noul regim. Anul 1940 a purtat amprenta regimului carlist prin transformarea zilei de 1 Mai în „Ziua Muncii şi a Voii Bune”, a cărei organizare şi desfăşurare nu se putea realiza decât într-un cadru instituţionalizat. Chiar şi tradiţionalele petreceri câmpeneşti au fost transformate în serbări câmpeneşti cu program prestabilit.

Aşadar, în mai puţin de trei ani, „Sărbătoarea Muncii” a devenit, cel puţin la nivelul discursului oficial, simbolul concilierii dintre muncitorime şi puterea centrală, al solidarităţii necondiţionate a muncitorilor cu regimul de autoritate monarhică a regelui Carol al II-lea. Suferind modificări de fond, ziua de 1 Mai a devenit purtătoarea ideologiei noului regim, al simbolisticii şi al ritualului festiv caracteristic autoritarismului regal.

LABOUR CELEBRATION, BETWEEN TRADITION AND REFORMATION DURING KING CAROL II (1938-1940)

(*Abstract*)

The paper aims to analyze the evolution of Labor Celebration in the context of changes that appeared during the monarchic authority regime of King Carol II. In the context of “professional state” and of mutations of conceptual kind, 1st of May became a mean of propagation of new regime’s “ideology”. From the celebration of the workers, as it was known before February 10/11, 1938, 1st of may became, in 1940, “Labor and Good Joy Day”. The analyze of the Labor Celebration’s evolution, in the period of the monarchic authority of King Carol II, gives an image of the way in witch, using propaganda and institutions, the carlist’s protagonists forced or wanted to force on the workers new social norms, conceived around the principle of community solidarity and the loyalty towards the King and his regime.

Key-words: propaganda, institutions, festivity, Labor Celebration, King Carol II.

[81] S.J.A.N., Dolj, fond Rezidenţa Regală a Ţinutului Olt, Serviciul Administrativ, dosar nr. 36/1940, f. 4.

APOTEOZA LUI STALIN.
DESPRE ALEGORIE ŞI ROŞU ÎN PLASTICA SOVIETICĂ

GABRIEL LOHON*

În luna mai a anului 1945, la Kremlin, s-a dat un banchet care marca victoria Uniunii Sovietice în faţa Germaniei lui Hitler. Stalin a ţinut atunci un toast, devenit, ulterior, faimos: *„Beau, înainte de toate, în sănătatea poporului sovietic care este cel mai remarcabil popor din lume şi care a construit Uniunea Sovietică”*. Cuvintele lui Stalin au căpătat o şi mai mare strălucire pe fondul originii georgiene a acestuia, mai ales că notoriul naţionalism rusesc devenise educatorul moralei colective. După o campanie militară soldată cu o victorie, populaţia ajunsese la limita subzistenţei, dar însufleţită de o deosebită achiziţie: victoria nu putea fi negată. De departe cea mai întinsă şi mai populistă dintre republicile sovietice, Rusia a suferit mai mult decât oricare alta, iar acum victoria în război părea a deveni cea mai însemnată realizare a acesteia. După război, Rusia a început să se considere, în raport cu celelalte republici sovietice, „mai egală decât altele”.

Sentimentul naţionalist rus a fost o forţă pe care Stalin a manipulat-o în avantajul propriu, iar mândria războinică a Rusiei, menită a consola mâhnirea provocată de foametea ce încolţise milioanele de cetăţeni, a abătut atenţia acestora de la erorile în strategia de apărare a ţării. Cultura rusă predomina în Uniunea Sovietică încă de dinainte de război, iar aparatul de propagandă de la Moscova a întreţinut, ideologic, deci fals, un raport cu vizibilitate publică de echitate culturală între republici. Porivit lui Stalin, cultura trebuia să fie socialistă în conţinut şi naţională (baltică, ucraineană, armeană, georgiană) în formă. În perioada de după cel de-al Doilea Război Mondial, această recomandare a fost ignorată, iar manierele tradiţionale ruseşti în artă au prevalat. Acest nou „rusism” a reprezentat măsura maximă a tendinţelor şovine sau izolaţioniste care şi-au aflat ecou imediat după venirea lui Stalin la conducerea Kremlinului când, în 1925, acesta avansa teoria „comunismului într-o singură ţară”.

Funcţia artei ca sistem de mediere între stat şi societate bifează o lungă tradiţie, iar mişcarea *peredvijnicilor*, din cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea, ne oferă un exemplu-mânuşă. Ceva mai târziu, Lev Tolstoi şi Maxim Gorki au exercitat, în literatură, o influenţă enormă în sensul lui „ce era de făcut” şi cum. Rareori arta a supravieţuit independent aici, căci i s-a prescris cel mai important rol în spaţiul rezervat propagandei populare, cu precădere în contextul planului cincinal.

* Cercetător ştiinţific III, drd., Institutul de Cercetări Socio-Umane „C. S. Nicolăescu-Plopşor” din Craiova, al Academiei Române; e-mail: gabilohon@gmail.com

ARHIVELE OLTENIEI, Serie nouă, nr. 26, 2012, p. 233-242

Cea mai izbitoare strategie semiotică a artei realist socialiste este principiul alegoriei, o divizie culturală ce îşi află matricea în Antichitate. Un critic de artă german, Martin Warnke, sugera că alegoria a devenit predominantă în relismul socialist, ca urmare a afinităţilor de ordin ideologic în general, dar şi din pricina rolului artei sovietice în planificarea socială care aspira la a abate arta de la „ipocrita" idee de discernământ şi expresivitate individuale[1]. Trimiterile sociale şi politice ale acestui tip de configuraţie, pe care o adoptă realismul socialist, sunt, în mare, cunoscute. Să luăm, totuşi, un exemplu. Discursul lui Andrei Jdanov, bunăoară, ţinut la congresul Uniunii Scriitorilor Sovietici din 1934. Potrivit acestuia, conceptele cheie novatoare *narodnost, tipicinost* şi *partiinost* trebuiau să facă din artă un mecanism total care, din punctul de vedere al Partidului, să deţină o relevanţă socială în ochii maselor, dar şi una ideologic instructivă. Într-un astfel de climat, alegoria a devenit automat un „principiu natural", postat în capul listei de priorităţi ale diverselor uniuni ale pictorilor, sculptorilor, muzicienilor, arhitecţilor, cineaştilor sau ale oamenilor de teatru. Iată şi un extras din acest discurs:

„În timpul dictaturii proletariatului, literatura şi critica literară sovietică, mergând alături de clasa muncitoare şi fiind îndrumată de partidul comunist, au elaborat noile lor principii de creaţie. Aceste principii de creaţie ce rezultă pe de o parte, din apropierea critică a moştenirii literare a trecutului şi, pe de altă parte, din studierea experienţei edificării triumfătoare a socialismului şi a progreselor culturii socialiste, au gasit expresia lor de bază în principiile realismului socialist". (...) „Realismul socialist, fiind metoda fundamentală a criticii literare sovietice, pretinde de la artist o reprezentare veridică, istoric concretă a realităţii în dezvoltarea ei revoluţionară. Pe de altă parte, sinceritatea şi caracterul istoric concret al reprezentării artistice a realului, trebuie să servească scopului de transformare şi educare ideologică a muncitorilor în spiritul socialismului"[2].

Interfaţa imediată a alegoriei, adoptată de pictorii realist socialişti, poate fi foarte nimerit explicată prin termenii lui Stephn Greenblatt. Să-i dăm cuvântul: „Alegoriile răsar în perioade de impas, în perioade în care argumentele, cândva solide, ale teologiei, ale autorităţii familiale sau ale politicii democratice, sunt anulate"[3]. Chestiunea imediată, pe care ne-o impune o astfel de consideraţie asupra cazului sovietic, este aceea că ambianţa politică era în declin, ceea ce spune foarte multe despre modul în care se recomanda demersul artistic oficial. Totuşi, îi mai putem adăuga ipotezei lui Greenblatt ideea că, regimul sovietic al anilor '30 ai secolului al XX-lea, în criză deci fiind, a avut nevoie de o strategie care să favorizeze toate interesele şi scopurile nomenclaturii.

[1] Martin Warnke, *Lexikon der Kunst*, vol. 1, Leipzig, 1987, p. 10.

[2] Discursul lui Andrei Jdanov la congresul Uniunii Scriitorilor Sovietici apud Michel Aucouturier, *Realismul socialist*, Cluj-Napoca, Dacia, 2001, p. 6.

[3] Stephen Greenblatt, *Allegory and Representation,* în *Selected Papers from the English Institute*, Baltimore and London, 1981, p. viii.

Prin aceasta, îndemn la a privi alegoria în arta realistă socialist, ca parte a unui efort oficial mult mai larg spre captarea girului public, acordat unui tip de societate devenită, deja, totalitară şi care, estetic vorbind, a căutat în permanenţă o legitimare politică prin cultură, pe care întreaga naţiune sovietică să o accepte. Prin urmare, strategiile prin care realismul socialist a căutat să sprijine obiectivele oficiale pot fi aranjate, după o schemă aproximativă, în cinci categorii.

Prima dintre ele s-ar putea numi *mirajul progresului instantaneu* sau *egalizarea instantanee a lui „este" şi a lui „va fi"*. Logica lăuntrică a Planului Cincinal, ca prototip organizatoric, pretindea ca viaţa, munca şi producţia să fie percepute drept o deplasare permanentă şi implacabilă de la un obiectiv la altul, conform normelor decretate preliminar. Astfel, viaţa „cincinală" înfăţişată ca existenţă contemporană – *este* – şi ca progres continuu spre fericirea viitorului socialismului – *va fi*. Acest tip de viziune utopică (diferită, indubitabil, de cea clasică prin chiar fapul că aceasta îşi propune cu adevărat să se instaureze) a fomulat iconografic variate forme ale alegoriei, adică tocmai deplasarea dinspre *„este"* spre *„va fi"*. Printre tematicile recurente ale unei astfel de artă plastică se regăseşte şi cel al *marşului înainte,* prin care pictorul expune oameni care păşesc spre un punct exterior tabloului, acolo unde se găseşte, de fapt, privitorul. Exemple potrivite acestei practici semiotice sunt, dintre multe altele, *Victoria asupra Vranghelului*[4], *Pe ogoarele liniştite*[5], *I. V. Stalin conducând o demonstraţie la Batum în 1912*[6] sau *Tineretul lumii. Pentru pace*[7]. Formele vizuale ale iconografiei progresului sunt mecanisme ale largheţii şi, în acelaşi timp, ale concentrării perspectivei oficiale sovietice. Acestea utilizează efigii ale unor oameni obişnuiţi, care par a privi fie departe în afara ramei tabloului, fie de jos în sus, diagonal, ceea ce traduce sensul şi vigoarea ideologiei.

O a doua strategie utilizează *carnavalescul* – am spune de tip bahtinian – al *culorii roşu*, aplicată schizoid cu precădere tablourilor cu tematică proletară sau campestră. Nu discutăm numai despre banerele snob colorate în roşu, care insinuau, la demonstraţii, progresul societăţii staliniste, dar şi despre *alegoriile cromatice*, aproape magice, care fabrică iluzia transformării de tip ideologic a existenţei cotidiene a muncitorului şi a ţăranului. Aşa se face că, până şi ideea bakuniniană a „socialismului într-o singură ţară", poate verifica succesul în aplicarea unei „înroşiri" sistematice a tot ceea ce era semantic conectat, într-un fel sau altul, cu ideologia socialistă. Este inutil să mai spunem că, cea mai mare parte a acestui arsenal de „motive" artistice (basmale roşii, bluze şi fuste asemenea şi, în general, mai tot ceea ce îl înconjoară zilnic pe *homo*

[4] Feodor G. Kricevski, *Victoria asupra Vranghelului*, 1934 sau 1935, ulei pe pânză, 198 X 322 cm, Muzeul de Artă Ucraineană din Kiev.

[5] Andrei A. Milnikov, *Pe ogoarele liniştite,* 1950, ulei pe pânză, 200 X 400 cm, Muzeul Rus din Sankt Petersburg.

[6] Vruir P. Mosesov, *I. V. Stalin conducând o demonstraţie la Batum în 1912*, ulei pe pânză, 131 X 151 cm, colecţie particulară.

[7] David A. Gabitaşvili, Konstantin M. Maharadze, Georgi K. Totibadze, Aleksei I. Vepvadze, *Tineretul lumii. Pentru pace*, 1951, ulei pe pânză, 118 X 236 cm, Muzeul Lenin din Tbilisi.

sovieticus) sunt travestiuri ale noilor „modele", însă nu dintr-o supralicitare a realităţii operată de prezenţa acestei culori, ci ca ecou al unei concentrate campanii de a reprezenta structurat cotidianul în cele mai „atractive" feluri.

„Esenţa" socialistă, pătrunzătoare şi aproape „naturală", se revelă şi funcţionează (şi) pe baza unui mixaj manipulatoriu al diverselor nuanţe de roşu, lucru care aduce ideologia la îndemână, în orizontul privirii şi pe care îl asociază obiectelor mai greu de prizat, oarecum abstracte. Oţelarii lui Iuri Pimenov[8] sunt la fel de utopici precum tânăra colectivistă a lui Alexandr Deineka[9]. Aceasta poartă o rochie relativ lungă, roşie în întregime, în timp ce efctuează un periplu pe două roţi undeva, la ţară. Aceste producţii plastice reprezintă, individual, două alegorii ideologice, simptomatice făgăduitului paradis socialist. Mai mult, ele au contribuit – şi nu sunt singurele – la eliminarea caracterului abstract al socialismului, făcându-l astfel palpabil. Roşul penetrează întregul câmp vizual, culoarea însăşi devenind, în fapt, un accesoriu alegoric, puternic sudat în conştiinţa publică sovietică, iar realismul socialist a încercat să transmute, în chip alegoric, ideologia sovietică, obţinând, aproape fantast, norme de frumuseţe morală şi de caracter.

Noul om sovietic sau *corpul social cu suflet comunist* ar fi cea de-a treia grilă de exprimare, în spaţiul vizual, a schemei ideologice artistice sovietice. Pentru a-l idealiza pe omul sovietic drept o garanţie fizică a planului cincinal, pictorii angajaţi au zămislit, în mod miraculos, tipologii alegorice vivante. Pe pânză, întreaga recuzită peisagistă care îi acompaniază pe muncitorii sau pe ţăranii model, nu redă o caracteristică individuală a personajelor, ci reprezintă adjuvante concrete ale angajării şi ale legitimării sociale colective. Aşadar, indivizii au fost desemnaţi de realismul socialist drept corpuri sociale al căror travaliu fizic trebuia să formuleze idealul prin excelnţă al societăţii staliniste.

Toate acele portrete ale tractoriştilor, muncitorilor, sportivilor sau femeilor ale lui Vasili Iakovlev, Alexandr Gherasimov, Petr Kotov, Iuri Pimenov sau Alexandr Deineka nu trebuiau să exhibe individualismul intrinsec pentru că oamenii îşi puneau sufletul – cel puţin în astfel de reprezenări – în blazoanele clasei muncitoare precum ciocanul, cazanul cu oţel, şapca sau basmaua. Aşa numitele portrete ale omului nou sovietic au generat un soi de cultură a corpului care a căutat să-şi dezvolte unul standardizat şi personalizat pentru fiecare „diviziune a muncii" în parte. Condiţionarea individului în poziţia de „erou al muncii socialiste" este întărită şi de faptul că, acelaşi personaj încarnează două roluri sociale distincte, fiecare dintre ele fiind desemnate de insignele vestimentare proprii: o haină masculină grea de blană, respectiv o basma.

Stalin însuşi este rareori portretizat, în plastica realist socialistă, fără emblemele puterii, fapt ce semnalează dubla importanţă a subiectului repre-

[8] Iuri I. Pimenov, *Voi faceţi industria grea!*, 1927, ulei pe pânză, 260 X 212 cm., Galeria Tretiakov din Moscova.

[9] Alexandr A. Deineka, *O tânără colectivistă pe bicicletă*, 1935, ulei pe pânză, 120 X 220 cm, Muzeul Rus din Sankt Petersburg.

zentat. Mai exact, valoarea picturală, ca imagine, se contopeşte cu eficacitatea personală ca individ a acestuia, rezultând funcţia socială de lider. Iată motivul pentru care Victor Zinov, spre exemplu, l-a portretizat frecvent pe Stalin în strânsă *interdependenţă corporală* cu Lenin[10]. Scopul? Confirmarea deopotrivă a abilităţii de lider şi, subsecvent, legitimarea propriei poziţii de putere. Mai mult, separat de funcţia alegoriei de a livra mijloacele de producţie potrivite noii societăţi, portretistica realist socialistă dispunea adesea de un fel de grandilocvenţă spirituală, sugerată de imagini estompate ale peisajelor citadine înghesuite, cerurilor îndepărtate sau ale decorurilor pastorale cvasi adormite, lucru care indică o preluare de tip manierist din arta icoanei ruseşti.

Cea de-a parta strategie, la care ne vom referi, descinde direct din ultima observaţie de mai sus şi cercetează geneza conceptelor „realist" şi „socialist". Separat de indiscutabilul conţinut religios al majorităţii portretelor, executate pentru Stalin şi pentru Lenin, în special în anii '40 ai secolului trecut când cultul personalităţii primului atinsese paroxismul, arta realist socialistă a fost generoasă în simboluri şi alegorii diverse. Spre exemplu, lumina şi mişcarea, la braţ cu variile „simboluri cheie" ale socialismului, ajung să forţeze alegorizarea unei simbolistici religioase pe baza iluminării tainice a feţelor personajelor. Din perspectiva istoriei artei, acest procedeu exprimă, deopotrivă, o manieră mimetică şi o reproducere a impresionismului francez. În schimb, în termeni politici, această „lumină divină" care cade pe figurile de pe pânză a trebuit să fie aliniată, simbolic, făgăduitei utopii cincinale. Lumina simbolizează, aşadar, punctul terminus al extazului sovietic, o *ultima thule* a comunismului, lipită de traiectul omului nou sovietic spre a-şi atinge condiţia. O imagine a „progresului", asociată himerei Planului Cincinal. Dacă urmăm o schemă, tot de tip utopic, pe care o putem găsi, bunăoară, la Tommaso Campanella[11], în secolul al XVI-lea, vom observa, nu cu mare dificultate, că personajele realist socialiste, precum tânăra femeie la volan a lui Pimenov[12] sau participanţii la festinul ţărănesc al lui Arkadi Plastov[13] îi întruchipează pe acei „aleşi" ai lui Stalin, care să populeze paradisul socialist[14].

O metodă imagistică suplimentară, de a face cunoscut crezul socialist în anii '30 ai secolului al XX-lea, a fost preluarea tipicului artistic antic prin intermediul căruia afectele sau pulsiunile religioase erau transformate în simboluri vizuale externe. Veşmintele diverselor zeităţi sunt încreţite de mişcările lor

[10] Victor S. Zinov, *Stalin la muzeul Lenin*, finalul anilor '40 (sec. XX), ulei pe pânză, Ministerul Culturii de la Moscova.

[11] Tommaso Campanella, *La citta del Sole / Cetatea soarelui. Poesie filosofiche / Poezii filozofice*, Bucureşti, Humanitas, 2006.

[12] Iuri Pimenov, *Noua Moscovă*, 1937, ulei pe pânză, 140 X 170 cm, Galeria Tretiakov, Moscova.

[13] Arkadi A. Plastov, *Petrecere la Colectiv*, 1937, ulei pe pânză, 188x307 cm, Muzeul Rus, Sankt Petersburg.

[14] Nu departe sunt şi fotografiile, cu adevărat artistice de astă dată, ale lui Alexandr Rodcenko, *Pionieră* şi *Pionier cu trompetă*, 1930, Arhiva Rodcenko şi Stepanova, Moscova.

aeriene sau părul fluturând al splendorilor greceşti, pictate pe diverse vase de lut, devin traduceri formale ale condiţiei lăuntrice tot aşa, în realismul socialist, „simbolurile cheie" de care aminteam mai sus marchează mişcarea în spaţiu şi timp – în acord cu „idealul de progres" – a fervorii ideologice. „Constructorii socialismului", cu straiele şi părul în vânt[15], sunt, deci, alegoriile perfecte ale noilor „zei" socialişti, mişcaţi profund şi iremediabil de „spiritul" lui Stalin.

Urmărind iconografia religioasă tradiţională rusească, realismul socialist a stabilit, la rându-i, un arsenal întreg de aşa-numite „efigii socialiste", care au avut de intermediat între esenţa de bază, genuină a socialismului şi translarea acesteia în zona spirituală. Prin urmare, simbolul crucii este înlocuit de emblema socialistă a secerei şi ciocanului, mâinile lui Lenin le echivalează adesea pe cele ale lui Dumnezeu, iar Stalin, cu braţele deschise, foloseşte gestica izbăvitoare a Mântuitorului. Membrii Politburo-ului devin arhangheli, iar utilajele agricole substituie recuzita acestora (tractoare şi combine *versus* carele Sfântului Ilie). Luate împreună, aceste encomioane vizuale socialiste alcătuiesc o sistematică alegorie fals religioasă, un *credo* mistificat.

În sfârşit, cea de-a cincea grilă a schemei, pe care o propuneam la început, se referă la atributul teatral al acestui tip de artă, pe care l-am numit *spectaculosul interactiv*. Arta sub comunism nu numai că a simulat un angrenaj alegoric pseudoreligios, dar a şi investit masiv în includerea privitorului în tablou. Pentru a descrie această „strategie de comunicare" între tablou şi receptor vom apela la metoda estetică a conceptului de *trompe l'œil*[16]*,* care dilată *psyche*-ul celui de-al doilea prin iniţierea ochiului în inventarierea diverselor realităţi ale conştiinţei. Concomitent, în majoritatea producţiilor realist socialiste, transformarea actului privirii în sine în ritual vizual revelă un câmp artistic special.

O manieră la îndemână, în sensul integrării privitorului în compoziţie, era aceea de a reprezenta personajele secundare contemplând acţiunea tabloului ca spectatori, presupunându-se, deci, că receptorul rezonează cu mândrie, simpatie, sprijn şi veneraţie alături de „dublura" sa de pe pânză. Alte procedee de facilitare a transportării psihologice a privitorului în tablou sunt *întâlnirea de grup*[17] (grupuri de proletari sau de ţărani, pictaţi *din faţă,* care te invită să li te alături), *contemplarea unei femei oarecare* (de data aceasta ţinta este ochiul masculin, care este invitat să-şi satisfacă curiozitatea erotică prin observarea unor femei – nuduri sau nu – expuse *din spate*)[18] sau *iluzia optică asupra obiec-*

[15] Dimitri Mohalski, *Ei l-au văzut pe Stalin. (După manifestaţie)*, 1949, ulei pe pânză, 69x131 cm, Galeria Tretiakov, Moscova.

[16] Trompe l'œil (din francezul *tromper* = „a înşela", „a induce în eroare" şi *l'œil* = „ochiul") este o tehnică artistică, utilizată în pictură, în scopul creării iluziei de tridimensionalitate.

[17] Arkadi A. Plastov, *Cositul fânului*, 1945, ulei pe pânză, 193x232 cm, Galeria Treţiakov, Moscova sau îndrăzneţul tablou al lui Alexei M. Griţai, *Trădătorul*, 1945, ulei pe pânză, 149x108 cm, Muzeul Regionl de Arte Vizuale Kostroma.

[18] Alexandr M. Gherasimov, *Baie comunală rusească. (studiu)*, anii '40 (sec. XX), ulei pe pânză, 79 x 86 cm, colecţie particulară sau Elena I. Tabakova, *La odihnă (noutăţile zilei),* 1951, ulei pe pânză, 180 x 300 cm, Ministerul Culturii de la Moscova.

telor înconjurătoare (livrarea unor expozeuri vizuale ale diverselor produse agricole, spre exemplu, pe care privitorul, în absenţa, totuşi, a realităţii, este invitat să le atingă pe pânză)[19].

Estetic manipulat, privitorul devine, fizic şi psihic, parte a unei reverii ideologice care, în termenii lui Karl Marx, expuşi în *Teze despre Feuerbach*, desemnează o „dedublare a lumii"[20]. Aşadar, spectatorul rămâne în suspensie vis-a-vis de lumea căreia îi aparţine, însă participă, de asemenea, în chip real, şi la „opera de artă" ce i se expune în faţa ochilor. În această linie, în anii '30, realismul socialist a apărut ca un harnaşament alegoric complex, proiectat să transforme societatea socialistă a Planului Cincinal într-un interval ideologic şi psihologic sudat, o „operă de artă totală"[21], în care statul şi artă să indice un mixaj indisolubil.

Să zăbovim acum asupra a trei tablouri realist socialiste, care pot lesne verifica mecanismele de propagandă artistică, utilizate de către pictorii sovietici angajaţi. Primul dintre ele înfăţişează o tânără sportivă, jucătoare de fotbal[22], şi îi aparţine lui Alexandr N. Samohvalov, pictor specializat în portretizarea noii femei socialiste, pe care a urmărit-o în cadrul diverselor evenimente sportive sau în contextul proletar sub forma unor zeloşi *bricoleuri*. Fata poartă un tricou vărgat, alb-negru, iar în colţul dreapta-jos se întrevede o mică parte din, probabil, pantalonii scurţi pe care îi poartă. Avem de-a face, deci, cu o sportivă. Părul îi este dezordonat pe jumătate, iar anchiorul vag transpirat al tricoului mărturiseşte finalul partidei pe care ea şi coechipierele sale au câştigat-o. Un element structural al acestui tablou este lumina interdependentă cu corpul tinerei. Pe de o parte, razele strălucitoare ale soarelui (victoriei socialismului?) insistă asupra delicatelor trăsături fizice (părul blond coafat romantic), iar pe de altă parte accentuează însuşirile feminine ale subiectului, precum şolduri late, coapse pline şi sâni bombaţi. Două sunt atribuţiile femeii socialiste, avansate de această strategie picturală a luminii: romantismul, ca trăsătură obligatorie a femeii socialiste, apoi idealul fizicului feminin proletar, care preia o parte din forţa masculină, păstrându-

[19] Alexandr P. Bubnov, *Grâu*, 1948, ulei pe pânză, 180x390 cm, Muzeul Rus, Sankt Petersburg.

[20] „Feuerbach porneşte de la faptul autoînstrăinării religioase, al *dedublării lumii* într-o lume religioasă, imaginară, şi una reală. El se ocupă cu reducerea lumii religioase la fundamentul ei profan. El pierde din vedere că după îndeplinirea acestei munci mai rămîne de făcut lucrul principal. Anume faptul că fundamentul profan se desprinde de sine însuşi şi se situează în nori – ca o împărăţie independentă – nu se poate explica decît prin dezbinarea lăuntrică şi prin contradicţia cu sine însuşi a acestui fundament profan. Prin urmare, acest fundament profan trebuie înţeles mai întîi în contradicţia lui şi apoi trebuie revoluţionat în mod practic prin înlăturarea contradicţiei. Deci, de pildă, după ce s-a descoperit că secretul familiei sfînte este familia pământească, această din urmă trebuie să fie ea însăşi supusă unei critici teoretice şi revoluţionată în practică", în K. Marx, F. Engels, *Opere alese în două volume*, Vol. II, ediţia a II-a, Bucureşti, Editura de Stat Pentru Literatură Politică, 1955.

[21] Boris Groys, *Stalin – opera de artă totală. Cultura scindată din Uniunea Sovietică*, Cluj-Napoca, Ideea, 2007.

[22] Alexandr N. Samohvalov, *Fată în tricou de fotbal*, 1932, ulei şi tempera pe pânză, 102 X 64 cm, Muzeul Rus din Sankt Patersburg.

şi însă feminitatea. Mai mult, aceste două idealuri se contopesc, de fapt, într-un unic şi compact corp portretistic care, la suprafaţă, formulează o alegorie generatoare a unui „limbaj al trupului", definitoriu pentru *femina sovietica*.

Cel de-al doilea exemplu este compoziţia lui Iuri Pimenov, mai sus amintita *Noua Moscovă*. Tabloul redă o scenă stradală din centrul Moscovei, în piaţa Sverdlov, în apropierea teatrului Balşoi. În prim-plan o femeie conduce o maşină decapotabilă de-a lungul unui bulevard, îndreptându-se spre casa de cultură a sindicatelor, colorată în roşu. Perspectiva autorului este aceea a privitorului-călător, aşezat pe locurile din spate ale maşinii, spectator-martor al vieţii stradale animate (pietoni, limuzine negre sau tramvaie roşii). Imediat lângă casa de cultură a sindicatelor se pot zări două clădiri în stil neoclasic, iar mai în depărtare – efigia arhitecturii noii Moscove – un complex de zgârie-nori pe care, pentru a le reda magnitudinea, Pimenov i-a pictat doar pe jumătate.

Ideea acestui nou tip de oraş comunist a apărut şi s-a şi aplicat la finalul celui de-al doilea cincinal (1932-1937) ca o pastişă a metropolelor occidentale, precum Paris sau New York. Se dorea, prin aceasta, confirmarea progresului social sub cârma lui Stalin, exemplificat prin maşini ca simbol al „noilor cuceriri ştiinţifice" şi prin instalarea femeii la volan, ca expresie a „egalităţii în drepturi şi şanse"[23]. Ideea dominantă, de acţiune, de mişcare, ideea unui nou ritm al vieţii, dobândit pe baza progresului socio-politic, este amplificat de către pictor la un nivel secundar al percepţiei, care expune, deopotrivă, o alegorie şi un indicator al arhitecturii staliniste. Voiajul acestei tinere prin „câmpul" tabloului dinspre clădirile de tip tradiţional înspre arhitectura stalinistă din depărtare indică un simbolism al părăsirii lumii burgheze pentru una novatoare, socialistă. Iată cum acest tablou, printre multe altele, aduce viaţa şi arhitectura sub Stalin în aceeaşi barcă, drept zălog al unei „noi ere", care a surprins şi devansat istoria pentru a crea un nou prezent.

Tabloul sugerează, mai departe, şi o relaţie de tip romantic între femeie şi privitor, comparabilă cu cea dintre femeie şi ideologia socialistă insinuată, la rândul ei, de amestecul de „roşuri" şi de unghiul vizual oferit de oglinda retrovizoare a maşinii. Roşul ideologic (pancartele de pe clădirea casei de cultură a sindicatelor) se reverberează în culoarea erotică a femeii (carnalitate roşiatică) şi în modelele, tot roşii, ale rochiei pe care o poartă, interconectate fiind de roşul troleibuzelor şi susţinute, ca punct de echilibru, de garoafa roşie aşezată în stânga parbrizului şi care aproape coincide cu centrul de greutate al tabloului. Mesajul politic şi cultural al lui Iuri Pimenov rezumă coordonatele unei noi alegorii, aceea a femeii ca reprezentant al noului *zeitgeist* social sovietic.

Ultimul exemplu se referă la producţia intitulată *Petrecere de Ziua Recoltei la Colectiv*[24]. Alexandr Gherasimov a pictat acest tablou aproape de

[23] A se vedea, pentru comunismul românesc, însă numai în sensul strict ideologic, reverberaţiile acestui dicton stalinist în *Codul principiilor şi normelor muncii şi vieţii comuniştilor, ale eticii şi echităţii socialiste*, Bucureşti, Editura Politică, 1974.

[24] Alexandr Gherasimov, *Petrecere de Ziua Recoltei la Colectiv*, 1937.

apogeul colectivizării staliniste, când aproximativ 90% dintre fermele ţărăneşti se transformaseră în *kolhozuri*, ca urmare a unei teribile încleştări între kulaci, oficialii partidului şi ţăranii săraci. Dat fiind faptul că aproape trei milioane de kulaci au fost ucişi sau deportaţi în această perioadă, şi luând în considerare şi foametea aspră din debutul campaniei de colectivizare a agriculturii din 1932-1933, Gherasimov, care renunţase la tehnica *peredvijnicilor* de a reda mişcarea pe pânză[25], utilizează un cadru mai degrabă la limita stilului naiv, jucăuş şi didactic, pare a anticipa un mit artistic triumfător.

Corpul pânzei livrează o mostră gestică de propagandă. În prim plan, Gherasimov conturează silueta unui reprezentant al partidului, care a sosit să mărturisească despre colectivizare, în cinstea căreia ţăranii (kulacii, mai exact) oferă un festin câmpenesc. Restrânsa comunitate locală trăieşte momentul ca pe unul revoluţionar, mesianic, împărtăşind „grija" partidului faţă de ţărani, al căror univers se transformă, iată, dintr-unul al muncii grele într-unul al voioşiei festivaliere. Precum în cazul *Fetei în tricou de fotbal*, soarele apare ca un garant convins al „noii lumi", care tocmai a sosit, oferindu-i oficialului un fel de halou prin care să le apară localnicilor imaculat ca şi universul din care vine. Atmosfera paradisiacă a scenei recapitulează *logo*-ul stalinist, devenit *leitmotiv*-ul primei Conferinţe a stahnoviştilor din noiembrie, 1935: „Viaţa a devenit mai bună, viaţa a devenit mai fericită!".

Mai târziu, în perioada postbelică, tematica plastică de inspiraţie campestră exprima o preocupare pentru înnoire, dar mare parte dintre tablourile de acest gen au aprofundat mai puţin viaţa cotidiană decât o făcuseră înainte, pentru că pictorii au încercat adesea să scape sau să transceandă dezolanta condiţie a prezentului. Tablouri precum *Galia şi gâştele*[26] sau *Treieratul*[27] se situează la limita respingerii solidarităţii ideologice cotidiene, dar referinţa lor directă la „ritualurile naturale", ancestrale ale sufletului rus le păstrează legate, totuşi, de marile ceremonii comuniste redate pe şevalet. Ambele înţeleg nevoia de sanctificare a vieţii de tip sovietic şi, în ciuda rigidei realităţi postbelice, s-o exalte. Glorificarea lanurilor de grâu desenează statutul aproape divin, pe care pâinea îl dobândise în timpul războiului, ea reprezentând adesea mâncarea prin excelenţă.

[25] A se compara, spre exemplu, cu maniera picturală a lui Arkadi Plastov.

[26] Pavel F. Globa, *Galia şi gâştele*, 1950, ulei pe pânză, 137 X 201 cm, colecţie particulară.

[27] Iuri S. Podliaski, *Treieratul* (schiţă pentru diploma de absolvire a artistului), 1948, ulei pe pânză, 86 X 132 cm, colecţie particulară.

STALIN'S APOTHEOSIS. ON ALLEGORY AND COLOR RED IN SOVIET ART

(*Abstract*)

Being probably a solitaire artistic movement in Russian art history, Sociaist Realism developed itself on a single basis. The totality of artistic projects strive toward some kind of monopoly which fixes its singularity, but only Socialist Realism was able to mentain it as a necessary condition for its development. That's why the soviet political painting was a closed monitored and legislated aesthetic expression of communist ideology. The site of a particular kind of late and reactionary modernism was legitimated by a mixture of nationalism and utilitarian rationality built-in modern technology and Marxist-Leninist doctrine. Sequences of technological achievements such as collectivized farms, industrial masterplans, tubes or the electricity system, carried a detrmined image of man within a conservative and non individualized aesthetic. But as this research demonstrates the discourse of soviet iconography was a major theme in challenging the history from both inside and outside of the communist party as the winds of national communism, the Second World War and 1939 world crisis covered in the so-called plentiness of the soviet agriculture.

Key-words: socialist realism, communist art, totalitarian aesthetic, new Soviet man.

UN DOCUMENT INEDIT DESPRE REORGANIZAREA ARMATEI ROMÂNE (MARTIE 1961)

PETRE OPRIŞ*, LAURA-ANTOANETA SAVA*

După încheierea celui de-al Doilea Război Mondial, atmosfera de neîncredere profundă, care a dominat relaţiile politice dintre Casa Albă şi Kremlin, şi antagonismul ideologic existent între cele două superputeri ale momentului – Statele Unite ale Americii şi Uniunea Sovietică – au condus la înfiinţarea şi dezvoltarea în Europa a două blocuri politico-militare: Organizaţia Tratatului Atlanticului de Nord (NATO) şi Organizaţia Tratatului de la Varşovia (OTV). Acestea au avut capacităţi de anihilare reciprocă şi, prin conflictul care a existat între cele două tabere şi potenţialul distructiv de care dispuneau, au ameninţat existenţa întregii omeniri timp de aproape patru decenii.

În contextul desfăşurării Războiului Rece, România a fost, alături de URSS, Albania, Bulgaria, Ungaria, Cehoslovacia, Polonia şi Republica Democrată Germană, stat membru al Organizaţiei Tratatului de la Varşovia, în primul rând pentru faptul că autorităţile de la Moscova au considerat că, în felul acela puteau fi promovate cu succes interesele de superputere ale Uniunii Sovietice. Autorităţile comuniste de la Bucureşti nu s-au opus în niciun fel participării la formarea blocului politico-militar sovietic la începutul anului 1951 (la ordinul lui Iosif Stalin[1]), chiar dacă, în acest mod erau încălcate atât prevederile primului paragraf al articolului 3 din Tratatul de Pace de la Paris[2], cât şi cele referitoare la

* Locotenent-colonel (r.), dr; e-mail: petreoprişi@yahoo.com

* Cercetător ştiinţific, Institutul de Cercetări Socio-Umane „C. S. Nicolăescu-Plopşor" din Craiova, al Academiei Române; e-mail: savaantoaneta@yahoo.com

[1] Cf. Alexandru Oşca, Vasile Popa, *Stalin a decis: lagărul socialist se înarmează*, în „Document. Buletinul Arhivelor Militare Române", an I, nr. 2-3/1998, p. 74-76; Petre Opriş, *Preliminariile constituirii Organizaţiei Tratatului de la Varşovia. Consfătuirea de la Moscova din ianuarie 1951*, în „Buletinul Muzeului Militar Naţional", nr. 1/2003, vol. II, Bucureşti, Editura OSCAR PRINT, 2003, p. 482-487.

[2] Primul paragraf al articolului 3 din Tratatul de Pace de la Paris avea următorul cuprins: „*România va lua toate măsurile necesare pentru a asigura tuturor persoanelor de sub jurisdicţia română, fără deosebire de sex, de limbă sau de religie, folosinţa drepturilor omului şi a libertăţilor fundamentale, inclusiv libertatea de exprimare, liberatea presei şi de publicare, libertatea cultului, libertatea de opinie politică şi de întrunire publică* (subl.n.)". *România în anticamera Conferinţei de la Paris. Documente*, Arhivele Naţionale ale României, coord. Marin Radu Mocanu, Bucureşti, 1996, p. 414.

Procesul intentat de guvernul condus de dr. Petru Groza împotriva liderilor Partidului Naţional-Ţărănesc, în a doua parte a anului 1947, arestarea oamenilor politici şi a intelectualilor care se opuneau, în diferite moduri, comuniştilor, precum şi intervenţia brutală a autorităţilor de la Bucureşti în problemele religioase (reorganizarea Bisericii Ortodoxe Române şi dizolvarea forţată a Bisericii Greco-Catolice din România) au constituit motivele principale invocate în mod repetat

clauzele militare, navale şi aeriene ale documentului oficial, semnat de către reprezentanţii României la 10 februarie 1947 în capitala Franţei. După repunerea în funcţiune, la sfârşitul anilor '40, a fabricilor de armament din România, dezafectate la finele celui de-al Doilea Război Mondial, autorităţile de la Bucureşti au permis utilizarea, în continuare, a avioanelor germane de bombardament, „Heinkel-111", din înzestrarea aviaţiei române, şi au îngăduit producerea unor piese de schimb pentru armamentul şi tehnica de luptă de concepţie germană din dotarea armatei române, în scopul prelungirii duratei de utilizare a acestora[3].

Ca urmare a ordinului dat în ianuarie 1951 de către Iosif Stalin, la Consfătuirea de la Moscova a reprezentanţilor ţărilor de democraţie populară, în România au fost depăşite nivelurile maxime prevăzute la 10 februarie 1947 pentru efectivele armatei şi s-a trecut la dezvoltarea accelerată a industriei româneşti de apărare. Astfel, s-au importat utilaje, tehnologie şi licenţe sovietice, în scopul dotării tuturor unităţilor armatei române cu armament şi tehnică de luptă moderne. Încălcarea prevederilor Tratatului de Pace de la Paris, de către statul roman, s-a realizat sub directa îndrumare şi supraveghere a autorităţilor sovietice, iar acţiunile respective au condus la epuizarea rapidă a resurselor materiale şi financiare de care dispunea România. Până în martie 1954 s-a investit în industria de apărare suma de 952.434.000 lei (echivalentă cu 75.571,828 kg aur fin) şi s-au înregistrat pierderi de 196.706.533 lei (20,65% din suma investită).

Constituirea la Moscova, în ianuarie 1951, a unei structuri militare a ţărilor de democraţie populară (structură intitulată Comitet de coordonare şi aflată sub conducerea permanentă a mareşalului A. M. Vasilevski, ministrul sovietic al Apărării) poate fi considerată un alt pas major, efectuat de Iosif Stalin pentru uniformizarea armatelor statelor comuniste din Estul Europei. Acţiunea respectivă a înlesnit în mod semnificativ înfiinţarea Organizaţiei Tratatului de la Varşovia, la 14 mai 1955, iar protocoalele militare sovieto-române, încheiate în primele luni ale anului 1955, precum şi schimbările survenite la vârful armatei române cu trei săptămâni înainte de semnarea Tratatului de la Varşovia se înscriu, în opinia noastră, într-un plan general al Kremlinului, de creare a unei structuri politico-militare supranaţionale, utile pentru interesele URSS.

Implicarea României în constituirea Organizaţiei Tratatului de la Varşovia s-a realizat cu acordul nemijlocit al autorităţilor de la Bucureşti. Aces-

---

de reprezentanţii guvernelor Marii Britanii şi Statelor Unite ale Americii în România, în memoriile de protest pe care le-au prezentat la Ministerul român al Afacerilor Externe în perioada 1947-1950.

[3] În articolul 11 al Tratatului de Pace de la Paris s-a menţionat faptul că: „România nu va poseda sau dobândi avioane concepute esenţial ca bombardiere cu dispozitive interioare pentru a purta bombe", iar în al doilea paragraf al articolului 16 s-a precizat: „Materialul de război de provenienţă sau concepţie germană, în excedent faţă de cel necesar forţelor armate îngăduite prin Tratatul de faţă, va fi pus la dispoziţia celor Trei Guverne (sovietic, britanic şi american – *n.n.*). *România nu va dobândi sau fabrica nici un fel de material de război de provenienţă sau concepţie germană şi nu va folosi sau instrui nici un tehnician, inclusiv personalul de aviaţie militar şi civil, care este sau a fost cetăţean german* (subl.n.)". *Ibidem*, p. 416-417.

tea au acceptat, în mod necondiţionat, să adere la un bloc politico-militar înfiinţat de URSS, pentru faptul că liderii Partidului Muncitoresc Român au fost instalaţi în fruntea statului român chiar de către sovietici, iar România se afla sub ocupaţie sovietică la începutul anului 1955. Obligaţia morală faţă de Moscova a autorităţilor de la Bucureşti era dublată de o solidaritate ideologică în cadrul blocului sovietic. Comuniştii români se asigurau, astfel, de un sprijin extern în vederea menţinerii la putere, în condiţiile în care legitimitatea acţiunilor lor putea fi pusă sub semnul întrebării de naţiunea română, în numele căreia se adoptau decizii politice, economice, militare şi sociale.

În luna iulie 1960, o delegaţie militară românească a discutat la Moscova cu reprezentanţii Comandamentului Forţelor Armate Unite despre îmbunătăţirea dotării armatei române cu armament, muniţii şi tehnică de luptă. Cu acel prilej, s-a recomandat formarea a patru regimente de rachete antiaeriene şi înzestrarea lor completă cu armament şi tehnică de luptă până în anul 1965. Totodată, s-a precizat faptul că trebuie înlocuite toate avioanele MIG-15 şi MIG-15 Bis din regimentele de vânătoare. Locul acestora urma să fie luat, până cel târziu în 1965, de 104 avioane MIG-21 (dintre care 60 MIG-21 P, de interceptare, cu livrare în 1964-1965), iar „cu avioanele existente MIG-15 şi MIG-15 Bis să se înzestreze cele 2 regimente de aviaţie vânătoare-bombardament şi să se asigure nevoile de şcoală”[4].

Câteva luni mai târziu, în cursul vizitei pe care a efectuat-o la Bucureşti (17-19 februarie 1961), mareşalul sovietic Andrei A. Greciko a recomandat înzestrarea Escadrilei 38 Aviaţie Cercetare cu avioane IAK-27 R sau IAK-28 R – aparatele sovietice Il-28 ale unităţii româneşti fiind considerate la Moscova uzate moral[5]. Într-un raport sovietic, elaborat la începutul anului 1961, se preciza faptul că armata română avea un deficit de 9 avioane IAK-27 R şi 136 MIG-21, la 1 ianuarie 1961.

[4] Petre Opriş, *Industria românească de apărare. Documente (1950-1989)*, Ploieşti, Editura Universităţii Petrol-Gaze din Ploieşti, 2007, p. 95. Pentru detalii, *ibidem*, p. 97, 99, 105, 163.

[5] Arhivele Naţionale Istorice Centrale (în continuare: A.N.I.C.), *fond C.C. al P.C.R. – Secţia Administrativ-Politică*, dosar nr. 11/1961, f. 3. Aproximativ 180 de avioane bimotoare IAK-27 R („Mangrove”, în codul NATO), de recunoaştere tactică, au fost construite în perioada 1958-1962 la Fabrica nr. 292 din Saratov (Uniunea Sovietică). IAK-27 R avea o rază de acţiune de 2.380 de km, un plafon de serviciu de 16.500 m şi o viteză maximă de 1.285 km/h, la mare altitudine. Echipat cu un tun „Nudelman-Richter NR-23” (cal. 23 mm) şi două camere foto, acesta putea efectua fotografieri de la mare altitudine. Primul avion IAK-27 R a intrat în dotarea armatei sovietice în anul 1960 şi a fost retras la sfârşitul anilor ’70. Vezi http://en.wikipedia.org/wiki/Yakovlev_Yak-27 (accesat la 3 august 2010).

Avionul bimotor IAK-28 R („Brewer-D”, în codul NATO), de recunoaştere, avea o viteză maximă de 1840 km/h, un plafon de serviciu de 16.750 m şi o rază de acţiune de 2.500 km. Echipajul era format dintr-un pilot şi un navigator/observator (acesta acţiona şi platforma aparatelor fotografice). Prima decolare a prototipului IAK-28 a avut loc la 5 martie 1958, iar doi ani mai târziu a început dotarea aviaţiei sovietice cu diferite variante ale sale: bombardier tactic – IAK-28 B, L şi I; interceptor – IAK-28 P; aparat de recunoaştere – IAK-28 R, SR, TARK, RR, RL; avion de luptă radioelectronică – IAK-28 PP; avion de şcoală – IAK-28 U. În total, au fost fabricate 1.180 de aparate. Ultimul IAK-28 a fost utilizat până în 1992. Vezi http://en.wikipedia.org/wiki/Yakovlev_Yak-28 (accesat la 3 august 2010).

Ambele tipuri de aparate costau, fiecare, 3,5 milioane ruble (cursul de schimb fiind de 1 rublă = 1,5 lei). Într-un alt document sovietic, din 3 aprilie 1961, se menţionau preţuri diferite: un MIG-21 F costa 514.125 ruble, iar un IAK-27 R – 555.000 ruble (probabil ruble noi), iar dotarea lor era diferită de variantele standard. În acelaşi timp, preţul la export al unui bombardier IAK-28 era de 1.125.000 ruble[6].

În cursul vizitei sale în România, din februarie 1961, comandantul suprem al Forţelor Amate Unite a recomandat şi avionul Suhoi-7 B, pentru dotarea regimentelor de vânătoare-bombardament româneşti, iar generalul Leontin Sălăjan a fost de acord cu includerea a 12 avioane Suhoi-7 B (cu livrare în 1964) şi 11 IAK-27 R (cu livrare în 1963) pe o listă de achiziţii de tehnică militară, pentru perioada 1963-1965[7].

Cu toate că era vorba despre o recomandare a unui reprezentant al „Fratelui cel Mare de la Răsărit" şi generalul Leontin Sălăjan a susţinut-o la 22 martie 1961, într-un raport trimis conducerii P.M.R.[8] (precizând că erau necesare 12 Suhoi-7 B şi 11 IAK-28 – nu aparate IAK-27 R, aşa cum s-a solicitat şase luni mai târziu, într-un document trimis lui Ion Gheorghe Maurer la 4 septembrie 1961), autorităţile de la Bucureşti nu au importat niciunul dintre avioanele menţionate de comandantul suprem al Forţelor Armate Unite. S-a preferat soluţia propusă iniţial la Moscova (iulie 1960), de înlocuire treptată cu aparate supersonice MIG-21 a tuturor avioanelor subsonice MIG-15, MIG-15 Bis, S-102 şi MIG-17 – din regimentele de vânătoare. Totodată, au fost casate 150 de avioane de asalt Il-10, precum şi toate IAK-urile 23 din Regimentul 135 (care avea baza la Caransebeş), iar două regimente de vânătoare (R. 49 şi R. 67 – fostele R.277 şi R.158 Aviaţie Reactivă – dotate cu MiG-15 Bis, S-102 şi MiG-17 PF) au fost transformate în unităţi de vânătoare-bombardament (31 martie 1960)[9].

Primele avioane MiG-21 F-13, destinate României, au ajuns în ţară în luna februarie 1962 şi au aterizat pe aerodromul Deveselu (judeţul Olt), unde

---

[6] Russian State Archive of Economics, Moscow, Call Number: 4372/79/791, p. 28-29; *Information on the Shortfall of the Most Important Weapons Systems in the Warsaw Pact [Informaţii rezumative despre cele mai importante categorii de tehnică de luptă din cadrul OTV]*, http://www.isn.ethz.ch/php/documents/collection_8/docs/InfoShortfall_010261.pdf (03.02.2006); Petre Opriş, *op. cit.*, p. 115-117, 130; Russian State Archive of Economics, Moscow, Call Number: 4372/79/792, p. 111-122; *Information on Weapons Supplies and Payment in the Warsaw Pact [Informaţii despre aprovizionările cu arme şi modalitatea de plată în cadrul OTV]*, http://www.isn.ethz.ch/php/documents/collection_8/docs/InfoWeapons_0361.pdf (03.02.2006).

[7] Petre Opriş, *op. cit.*, p. 163. Pentru alte documente din perioada respectivă, referitoare la importurile de tehnică de luptă şi pregătirea de luptă a militarilor români, vezi Gavriil Preda, Petre Opriş, *România în Organizaţia Tratatului de la Varşovia. Documente (1954-1968)*, vol. I (1954-1961), Bucureşti, Institutul Naţional pentru Studiul Totalitarismului, 2008, p. 294-295, 301-306, 326-327, 330, 360-361, 364-385, 388-396, 398-407.

[8] A.N.I.C., *fond C.C. al P.C.R. – Secţia Administrativ-Politică*, dosar nr. 11/1961, f. 13. Pentru detalii, vezi documentul anexat.

[9] Cf. Petre Opriş, *România în Organizaţia Tratatului de la Varşovia (1955-1991)*, Bucureşti, Editura Militară, 2008, p. 96-97, 288; Paul Sandachi, *Aviaţia de luptă reactivă în România (1951-2001)*, Muzeul Aviaţiei, f.a., p. 25, 66.

staţiona Regimentul 91 Aviaţie Vânătoare (înzestrat cu MIG-19 P şi PM). Acestea făceau parte din lotul de 12 aparate planificate pentru anul 1962 şi au fost aduse de către piloţi sovietici.

În aceeaşi perioadă, la Centrul Aviatic de la Krasnodar (în Siberia) a început pregătirea primilor piloţi români, care urmau să facă trecerea pe MiG-ul 21 F-13: locotenenţii-colonei Alexandru Marcu şi Dumitru Puiu, precum şi maiorii Gheorghe Zagara, Livius Săbău şi Aurel Gheorghe. Locotenent-colonelul Alexandru Marcu a decolat primul (la 6 iunie 1962) şi a fost urmat la scurt timp de ceilalţi, după care s-au întors împreună în România cu titlurile de instructori pe MiG-ul 21 F-13.

După finalizarea lucrărilor de extindere a pistei de decolare-aterizare de la Giarmata (judeţul Timiş), toate MiG-urile 21 F-13 de la Deveselu au fost mutate lângă Timişoara, intrând în dotarea Regimentului 93 Aviaţie Vânătoare[10].

În scopul înzestrării unităţilor de apărare antiaeriană cu mijloace de foc moderne, autorităţile române au demarat, încă din 1956, un program de dotare cu tunuri A.A. sovietice KS-19, cal. 100 mm, iar în 1957 au fost importate primele piese sovietice de artilerie A.A. KS-30, cal. 130 mm. Acestea au înlocuit modelele vest-europene de tunuri A.A. (cal. 20, 25, 40 mm „Bofors", 75 mm „Vickers" şi 88 mm „Krupp"), care au fost scoase din dotare în perioada 1958-1959. Concomitent, a fost achiziţionat sistemul sovietic de rachete antiaeriene S-75 „Dvina" (în 1958)[11]. Prima instalaţie de acel tip a sosit în România în anul următor şi a intrat în înzestrarea unei unităţi din subordinea Comandamentului Apărării Antiaeriene a Teritoriului[12].

---

[10] Ioan Cherecheş, *Aerodrom şi cer*, Bucureşti, Editura Militară, 2002, p. 199-200, 206; Paul Sandachi, *op. cit.*, p. 58. La începutul lunii iunie 1961, autorităţile de la Bucureşti au aprobat trimiterea a trei medici români la Institutul de Medicină Aeronautică din URSS (lt. col. Alexe Ionaşcu, căpitan Maurică Stoian şi căpitan Vasile Teodorescu). Timp de 20 de zile, aceştia au fost informaţi în legătură cu modul de acordare a asistenţei medicale piloţilor care zburau la mare altitudine, cu aparate MiG-21. Cf. Gavriil Preda, Petre Opriş, *România în Organizaţia Tratatului de la Varşovia. Documente (1954-1968)*, vol. II (1962-1968), Bucureşti, Institutul Naţional pentru Studiul Totalitarismului, 2009, p. 364-365.

[11] General de armată Ion Tutoveanu, *«În 1954, am fost martor la o explozie atomică sovietică»*, în „România şi Tratatul de la Varşovia. Istoric. Mărturii. Documente. Cronologie", editori: Constantin Olteanu, Alesandru Duţu, Constantin Antip, Bucureşti, Editura Pro Historia, 2005, p. 133-134; General-colonel Ion Şuţa, *Cooperarea Comandamentului Militar Român cu parteneri de alianţă*, în *România şi Tratatul de la Varşovia. Istoric. Mărturii. Documente. Cronologie*, loc. cit., p. 144; General-maior Nicolae Cibu, *Succinte amintiri*, în „România şi Tratatul de la Varşovia. Istoric. Mărturii. Documente. Cronologie", loc. cit., p. 154.

[12] Serviciul Istoric al Armatei (în continuare: S.I.A.), *fond Direcţia Generală de Înzestrare – Direcţia planificare*, dosar nr. 1701, vol. 2, 1948-1966, f. 32, 140.

Sistemul S-75 „Dvina" a fost dezvăluit, pentru prima dată, opiniei publice în anul 1957, la parada desfăşurată la Moscova cu prilejul sărbătoririi zilei de 1 Mai. După exact trei ani de la acel eveniment a avut loc doborârea, în URSS, a unui avion american de spionaj „Lockheed U-2". În scopul interceptării aparatului pilotat de Francis Gary Powers au fost utilizate atât avioane de vânătoare MiG-19 şi Suhoi-9, cât şi trei rachete lansate de o baterie de S-75, comandată de maiorul Mihail Voronov. Una dintre acestea a atins avionul american, iar o altă rachetă a lovit MiG-ul 19

Ulterior, în raportul nr. P.R. 00137 din 22 martie 1961, generalul Leontin Sălăjan i-a comunicat conducerii P.M.R. faptul că a discutat, în luna februarie 1961, cu mareşalul Andrei Greciko despre situaţia apărării antiaeriene şi comandantul Forţelor Armate Unite a spus că înfiinţarea şi dotarea cu rachete SA-75 a patru regimente româneşti trebuia să se finalizeze în anul 1962 sau, în cel mai rău caz, în anul 1963. Totodată, armata română trebuia să scoată din înzestrare tunurile antiaeriene cal. 37 şi 85 mm, considerate a fi depăşite din punct de vedere tehnic[13].

Complexele sovietice de rachete S-75 au intrat în dotarea a trei regimente, înfiinţate în anii 1961-1962 şi amplasate în zona Bucureşti-Ploieşti (Regimentul 4 Ra.A.A. fiind creat la Ploieşti în anul 1962). De asemenea, conform planului propus de generalul Leontin Sălăjan, la 22 martie 1961, a fost înfiinţat şi dotat cu rachete SA-75 şi Regimentul 15 Ra.A.A. de la Hunedoara (în anul 1963) pentru apărarea combinatului siderurgic şi a zonei industriale adiacente. Cele patru regimente create s-au subordonat direct comandantului Apărării Antiaeriene a Teritoriului, care avea la dispoziţie două divizii de apărare antiaeriană (prima având comandamentul la Ploieşti, iar cea de-a doua la Timişoara)[14].

Pentru dotarea armatei române cu tehnică şi materiale militare în perioada 1960-1965, autorităţile de la Bucureşti au prevăzut suma de 6.157 de milioane de lei. Din aceasta, 1.157 de milioane de ruble (4.236 de milioane de lei) au fost alocate pentru plata importurilor de produse speciale: 104 avioane MIG-21, mijloace moderne de apărare antiaeriană (complexe de rachete SA-75 „Dvina" şi S-75 M3 „Volhov"), radiolocatoare (din URSS), aparatură radio (din URSS, Ungaria şi R.D.G.), mijloace de tracţiune (din URSS şi Polonia) şi 423 tancuri mijlocii T-54 A (din Polonia)[15].

Primul sistem de tipul S-75 M3 „Volhov" a intrat în dotarea armatei române în anul 1964, iar divergenţele dintre Bucureşti şi Moscova, cu privire la

pilotat de locotenentul-major Serghei Ivanovici Safronov şi ambele aparate s-au prăbuşit în apropierea oraşul Degtiarsk din provincia Sverdlovsk (Regiunea Ural). Doar Francis Gary Powers a reuşit să se catapulteze.

Capturat imediat după aterizare de către sovietici, pilotul american a fost judecat şi condamnat la trei ani de închisoare şi şapte ani de muncă silnică (17 august 1960). Ulterior, Francis Gary Powers a ajuns înapoi în SUA, după efectuarea de către CIA şi KGB a unui schimb de prizonieri pe podul Glienicker, dintre Potsdam şi Berlinul de Vest (10 februarie 1962).

[13] Pentru detalii, vezi documentul din anexă.

[14] Cf. Petre Opriş, *Industria românească de apărare. Documente (1950-1989)*, în *op. cit.*, p. 172-173.

[15] A.N.I.C., *fond C.C. al P.C.R. – Cancelarie*, dosar nr. 56/1960, f. 2; 4; 6; 7-8; 15-20. Armata română a primit, în anul 1959, în înzestrare şase tancuri T-54 A, însă greutăţile înregistrate în asigurarea pieselor de schimb şi a reparaţiilor au determinat conducerea Ministerului român al Forţelor Armate să propună, în anul 1962, schimbarea acestora cu tancuri T-34 85. În luna ianuarie 1963, trei specialişti români au fost trimişi în Polonia, Bulgaria şi Cehoslovacia, cu scopul de a analiza ofertele de schimb ale acestor state. Totodată, România a renunţat la achiziţionarea de tancuri T-54 A în favoarea T-55. Gavriil Preda, Petre Opriş, *România în Organizaţia Tratatului de la Varşovia. Documente (1954-1968)*, vol. II (1962-1968), *op. cit.*, p. 100.

livrarea sistemelor „Volhov", au fost prezentate de generalul-locotenent Ion Ioniţă la adunarea activului de partid pe armată (Bucureşti, 4-6 mai 1964), astfel: „Dacă se poate numi internaţionalism proletar, dacă se poate numi corectitudine, dacă se poate numi partinitate, *noi am adus rachetele astea antiaeriene în ţară. La un moment dat, n-aveam pe ce să ne pregătim practic ofiţerii şi ne-am tot rugat*, s-a intervenit cu tot felul de scrisori, de telegrame, *să ne dea ceva anticipat*, mai înainte, *un divizion, să putem să pregătim ofiţerii. Regulat* [primeam] *acelaşi răspuns: «Nu putem, nu putem, nu putem». Deodată,* ne trezim de unde era planificat până în 1965, planul era prins cu repartizarea tuturor unităţilor de adus aceste mijloace, *ne trezim anul trecut cu o telegramă prin care ne spune: «luaţi tot acum». Între timp, mai aflasem şi noi unele lucruri*, că era de mult, *era altceva* în ... *mult perfecţionat*, mult superior acestor mijloace [pe] care vroia[u] să ni le plaseze (subl.n.)"[16].

La rândul său, generalul-maior Laurenţiu Cupşa a declarat, la reuniunea din 4-6 mai 1964 a aparatului de partid din armată, următoarele: „Se punea problema ca să cumpărăm o serie de complexe de rachete, în tabelele în care erau enumerate reperele, respectiv toate materialele, după ce fuseseră bătute la maşină, ni s-au prezentat spre semnare (*sic!*). Noi am scos de acolo 30 de repere [pe] care vroiam să le facem la noi, mai ales că luasem măsura că puteam să facem acest lucru, să le fabricăm la noi în ţară. După două zile, după ce s-au rebătut tabelele la maşină, nu numai că au apărut şi acestea din nou pe care noi le scosesem, dar mai apăruseră şi altele, adică treaba vine cam aşa [:] «pune-le la proştii ăştia sub nas orice, ăştia semnează şi dau banii».

Pe de altă parte, în mod insistent ni se recomanda[u] anumite piese, utilaje pe care noi nu avem nevoie (*sic!*). Însă l-am întrebat «la ce sunt bune tot în cadrul complexelor de rachete?». Şi ni s-a spus «nu ştim, să ne interesăm şi noi», respectiv inginerii care le ofereau. La sfârşit, după o săptămână, ne-a dat un răspuns ca să spun aşa, de-a dreptul de râs. Spune [:] «nu ştiu la ce vă foloseşte, dar vă rog să mă credeţi că vă este foarte necesar».

În sfârşit, noi până la urmă nu l-am luat, dar tovarăşi, vreau să raportez că şi cu utilajul acesta, un cărucior care are 6 roţi, de dimensiunile unei roţi de bechie de la un avion, mici de tot şi este de metal costă cât 3 Moskvici-uri (autoturisme – *n.n.*) în bani, în valută (*sic!*). Noi am refuzat să le cumpărăm în 1963, am spus că le facem la noi în ţară, până la urmă şi-au dat seama că nu o scot la capăt şi au zis: «Voia dv., banii dv.». Asta vream şi noi în fond. [...]

Un caz deosebit, de fapt a fost ridicat şi de ceilalţi tovarăşi, îl constituie repararea complexelor de rachete pe care le avem noi. Noi suntem în al treilea an de când cerem literatură, ca să poată să fie reparate. Cu toate că s-a trimis după insistenţă îndelungată în URSS o grupă de 12 inşi, ca să înveţe să repare, ei au primit acolo numai câteva consultaţii şi le-au dat consultaţii în toate părţile, într-un singur loc nu i-a băgat, tocmai acolo unde era bancul de probă pentru

[16] S.I.A., *fond Direcţia Superioară Politică a Armatei*, dosar 10976, f. 154.

rachete. Se pune întrebarea: «De ce i-a mai chemat acolo?». În ceea ce priveşte exploatarea acestor complexe, şi noi întâmpinăm aceleaşi greutăţi din cauza lipsei de înţelegere, deocamdată să-i zicem că este lipsă de înţelegere, cu toate că ar putea fi denumită şi altfel, şi aceste complexe desigur nu ar putea să fie în permanentă capacitate de luptă dacă nu se înţelege că trebuiesc pregătiţi specialişti şi trebuie date piese de schimb ca să poată să fie reparate la timp"[17].

În perioada 1961-1968 au intrat în dotarea armatei române şi alte tipuri de tehnică de luptă: tancul T 55-100[18], transportorul amfibiu blindat BTR-50 PU[19], tractorul de tancuri, instalaţia 2 P-26 de lansare a rachetelor antitanc 3M6 „ŞMEL" (în 1962, ulterior fiind achiziţionată şi instalaţia 2 P-27), complexul sovietic de rachete operativ-tactice R-11 (cunoscut şi sub denumirea de SCUD-A)[20], vânătoare de submarine, vedete de tipul „Proiect 205" (purtătoare de rachete P-15 „Termit"), remorchere maritime şi fluviale etc.

Începând din anul 1961 au fost modernizate tancurile T-34, aflate în înzestrare, în scopul îmbunătăţirii performanţelor de luptă şi prelungirii duratei lor de exploatare[21]. Totodată, pentru dotarea armatei române cu complexul de rachete tactice 2 K-6 „LUNA" („FROG", în codul NATO), autorităţile de la Bucureşti au înfiinţat, în anul 1962, Divizioanele 113, 115 şi 180 Rachete

[17] *Ibidem*, f. 250-251.

[18] Primele tancuri T-55 au ajuns în România în anul 1962 şi au intrat în dotarea Regimentului 1 Tancuri (de la Târgovişte), comandat de maiorul Nicolae Croicu. Lt. col. Ifim Trofimov, *Tancurile târgovişt*ene, *între o istorie glorioasă şi perspective*, în „La posturi" (revista Şcolii de aplicaţie pentru tancuri şi auto „Mihai Viteazul" – Piteşti), nr. 3 (41)/martie 2004, p. 8.

[19] BTR-50 PU era o variantă a transportorului BTR-50 (construit pe baza şasiului tancului uşor PT-76, începând din anul 1954), amenajată ca punct mobil de comandă şi radio.

[20] Un număr de 12 complexe R-11 au fost achiziţionate în anul 1961 pentru înzestrarea Brigăzilor 32 şi 37 Rachete Operativ-Tactice de la Tecuci (înfiinţată în anul 1961) şi Ineu (1962), iar un complex R-11 a fost cumpărat pentru a fi folosit ca material didactic la Centrul de Instrucţie pentru Rachete de la Ploieşti. Acesta putea lansa o rachetă de tipul 8 K 11, care avea o bătaie maximă de 170 de km şi un focos cu diferite tipuri de încărcătură: explozivă (950 de kg), nucleară (echivalentă cu 50 de kilotone TNT) sau chimică (950 de kg). Adrian Stroea, Gheorghe Băjenaru, *Artileria română în date şi imagini*, Bucureşti, Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, 2010, p. 113.

Complexul R-11 utiliza o rachetă de tipul 8 K 11, care avea o bătaie maximă de 170 de km şi un focos cu diferite tipuri de încărcătură: explozivă (950 de kg), nucleară (echivalentă cu 50 de kilotone TNT) sau chimică (950 de kg).

În scopul învăţării modului de operare cu acest tip de armă de către militarii români, generalul Leontin Sălăjan a informat, la 26 mai 1961, Comitetul Central al P.M.R. despre faptul că are nevoie de sprijinul a trei specialişti sovietici, astfel: „*Potrivit planului de înzestrare al Forţelor Armate ale Republicii Populare Române, începând din anul 1961, acestea vor fi înzestrate cu rachete*. Pentru *însuşirea problemelor legate de întrebuinţarea tactic-operativă a acestora, pregătirea de luptă şi tragerile unităţilor de rachete*, Ministerul Forţelor Armate consideră necesar a se interveni pe lângă Comandamentul Forţelor Armate Unite pentru *trimiterea în Republica Populară Română a trei specialişti militari, pe timp de un an*, care să ajute cadrele noastre în însuşirea tuturor problemelor rachetelor (subl.n.)". A.N.I.C., *fond C.C. al P.C.R. – Cancelarie*, dosar 24/1961, vol. II, f. 75.

[21] S.I.A., *fond Direcţia Generală de Înzestrare – Direcţia planificare*, dosar nr. 1701, vol. 2, 1948-1966, f. 32, 140.

Tactice (primele având sediul la Ploieşti, iar al treilea, la Craiova) şi au cumpărat şase instalaţii de lansare 2 P-16 şi două tipuri de rachete pentru acestea: 3 R 9 „LUNA 1" şi 3 R 9 „LUNA 2" („FROG-3"). Ambele rachete aveau o rază maximă de acţiune de 44 de km şi focoase cu două tipuri de încărcătură: explozivă (450 de kg) sau de instrucţie[22].

În aceeaşi ordine de idei, România a primit, în anii '60, avioane de vânătoare-interceptare MIG-21 (în diferite variante), însă o parte dintre aparatele respective erau uzate fizic în momentul în care au fost importate din URSS şi Cehoslovacia, iar altele nu corespundeau dorinţei exprimate de autorităţile militare de la Bucureşti. De exemplu, la o reuniune a Biroului Politic al C.C. al P.M.R. (26-27 februarie 1963), Leontin Sălăjan a declarat faptul că „*n-am fost de acord să cumpărăm MIG-uri fără interceptor. MIG-urile pe care vrem noi să le cumpărăm* [sovieticii] *au spus că nu sunt gata* (subl.n.)"[23]. Potrivit recomandării reprezentanţilor Comandamentului Forţelor Armate Unite (iulie 1960), România trebuia să importe 44 de avioane de vânătoare MIG-21 F-13, precum şi 60 de aparate de interceptare MIG-21 PF-13 (până în anul 1965). Precizăm faptul că MIG-21 F-13 era un aparat de vânătoare dotat cu un sistem de rachete aer-aer K-13 şi putea fi utilizat doar pe timp de zi.

Deoarece producţia de serie a MIG-ului 21 PF-13 a început la uzina „GAZ 30" din Moscova de-abia în anul 1961, livrarea în România a celor 60 de MIG-uri de interceptare a fost planificată, iniţial, pentru perioada 1964-1965, apoi a fost contramandată de către sovietici (în anul 1962)[24]. Acesta ar putea fi unul dintre motivele pentru care generalul Leontin Sălăjan a amintit despre situaţia respectivă la reuniunea Biroului Politic al C.C. al P.M.R. din 26-27 februarie 1963.

Un an mai târziu, în cadrul adunării activului de partid pe armată (Bucureşti, 4-6 mai 1964), ministrul Forţelor Armate a reluat discuţia despre acel subiect controversat, după ce a relatat, în prealabil, despre modul cum s-a achiziţionat tehnica de luptă pentru regimentele româneşti de rachete, astfel: „Fiind la Moscova pentru alte treburi, apare un proiect de protocol, *voi să cumpăraţi 4 regimente de rachete*, ce rachete [?], noi nici nu ştiam, *nu cunoşteam, nici caracteristici, nici nimic*. Şi sigur, *am telefonat acasă*, «tovarăşi, uite, se propun nişte lucruri în care eu nu mă pot descurca singur», *n-am nici o*

[22] În anul 1967 s-au mai înfiinţat trei divizioane de rachete tactice – la Lugoj, Oradea şi Corbu (judeţul Constanţa) – şi au fost cumpărate pentru acestea şase complexe 2 K-6, dotate cu rachete 3 R 10 „LUNA" („FROG-5") – care aveau o bătaie maximă de 30 km.

Cele 12 complexe de rachete 2 K-6 „LUNA", achiziţionate în anii 1962 şi 1967, au fost înlocuite cu complexe de rachete tactice 9 K-52 „LUNA M" în anul 1982. Adrian Stroea, Gheorghe Băjenaru, *op.cit.*, p. 113; 141-142; http://en.wikipedia.org/wiki/2K6_Luna (accesat la 27 septembrie 2011).

[23] Mihai Retegan, *Război politic în blocul comunist. Relaţii româno-sovietice în anii şaizeci. Documente*, Bucureşti, Editura RAO, 2002, p. 91.

[24] În anul 1961, sovieticii au prezentat în premieră MiG-ul 21 PF, la parada aeriană de la Tuşino. Florin Zăgănescu, *Aviaţia*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1985, p. 345.

aprobare de la conducere, bineînţeles am spus, că nu sunt de acord, eu nu semnez nici un protocol, am să raportez acasă şi pe urmă mai venim, că *nu piere lumea, nu ne-aţi dat atâta timp, mai stăm acuma un pic*. Şi sigur, *după ce am avut aprobarea, am aprovizionat*, însă aşa cum spuneam şi în alte materiale, deodată te trezeşti, cum ne-am trezit acum zilele acestea, uite tu poate să ştii că-i facem un cadou, *până acum ne da cu ţârâita MiG-ul ăsta 21 B* (corect: MiG-21 PF; probabil a fost o greşeală a stenografului – *n.n.*), *acuma ne dă deodată* «luaţi 60», numai că *la urechile noastre a ajuns şi o veste că a apărut un alt avion*. Numai că noi suntem ai dracului, *uite, nu vrem, zice că suntem şi noi fracţionişti, da-i banul poporului nostru*, da[r] cum, pot să-mi permit eu treaba aceasta, *ar fi lipsit de seriozitate şi de cinste dacă mi-aş permite să cheltuiesc banii poporului pe lucruri* [pe] *care ştiu, sunt convins că deja e învechit şi mai bine mai stau un an, să iau şi eu ce apare mai modern*. [...]

Anul trecut am fost în fabrica de avioane. Mi-a spus directorul fabricii că nu se mai fabrică (probabil MiG-ul 21 PF – *n.n.*), că *asta este ultima serie*, că trecem la alt tip, mai superior (*sic!*). *Am întrebat oficial*, [generalul Vasile] Ionel i-a întrebat oficial [:] *«tovarăşi, noi am auzit că aveţi un alt tip». «Nu ştim, n-avem nimic»* [au răspuns sovieticii]. Sau când uitase [mareşalul Andrei] *Greciko* ce i-a spus la chinezi (*sic!*), *îmi povestea când eram în Polonia*, povestea *cum chinezii au cerut MiG-ul 21 şi zice: «îmi dă cot şi le-am zis că nu am»*. Dar zic [:] *«bine, bine, le-ai zis chinezilor, dar de ce mi-ai spus şi mie acelaşi lucru?»*. Acum vreo 2 ani nu apăruseră problemele acestea [dintre URSS şi China]. *Ei într-adevăr şi mie mi-au spus: «N-avem, Sălăjan, n-avem»* (subl.n.)"[25].

Problema menţionată de ministrul Forţelor Armate a fost rezolvată de autorităţile de la Moscova un an mai târziu, când armata română a început să primească din URSS primele avioane MiG-21 PFM.

Pentru a evita înzestrarea în continuare cu avioane slab dotate pentru luptă şi „la mâna a doua" (în limbaj occidental, MIG-uri „second hand"), membrii Prezidiului Permanent al C.C. al P.C.R. au hotărât, la 9 noiembrie 1967, astfel: „*În legătură cu discuţiile ce au loc pentru încheierea protocolului comercial cu URSS pe anul 1968, partea română să depună în scris cererile şi propunerile sale pentru lărgirea schimbului de mărfuri*. În cazul când partea sovietică va proceda la reducerea volumului de mărfuri ce urmează să le importe din R.S. România în anul 1968, să se reducă în mod corespunzător şi volumul mărfurilor pe care R.S. România le va importa din URSS, reducerea făcându-se mai ales pe seama importului de tehnică militară.

De asemenea, *să se examineze foarte serios problema importului de avioane MIG-21, pentru a nu se accepta decât avioane noi* (subl.n.)"[26].

Prin noul protocol secret al Organizaţiei Tratatului de la Varşovia (încheiat la Moscova, la 31 martie 1961), autorităţile de la Bucureşti au acceptat

[25] S.I.A., *fond Direcţia Superioară Politică a Armatei*, dosar 10976, f. 154-156.
[26] A.N.I.C., *fond C.C. al P.C.R. – Cancelarie*, dosar nr. 156/1967, f. 3.

ca 12 divizii mecanizate (la pace, Diviziile 1, 9 şi 11 Mecanizate şi Diviziile 2, 10 şi 18 Infanterie), două divizii de tancuri (la pace, numai Divizia 6 Tancuri), un regiment de desant-paraşutare, patru regimente de rachete antiaeriene[27], precum şi patru regimente şi două divizioane de artilerie antiaeriană să fie puse la dispoziţia comandantului suprem al Forţelor Armate Unite ale OTV, în cazul declanşării unui război[28]. În acelaşi timp, toate cele patru regimente româneşti de

[27] Liderii politici şi militari din NATO cunoşteau, la sfârşitul anului 1960, faptul că doar patru state membre ale OTV deţineau sisteme de rachete antiaeriene S-75 „Dvina" (SA-2 „Guideline", în codul NATO): Uniunea Sovietică, Republica Democrată Germană (şase poziţii de tragere confirmate – la Glau, Jüterbog, Damm, Rauen, Klosterfelde şi Proetzel), Bulgaria (trei poziţii de tragere la periferia Sofiei) şi Albania (o poziţie de tragere situată în imediata apropiere a oraşului Durres). Vezi *USAREUR Intelligence Estimate – 1961 (U)*, Headquarters United States Army Europe, Office of the Deputy Chief of Staff Intelligence, http://www.isn.ethz.ch/php/documents/collection_7/docs/nbb24_part%201_I.pdf şi nbb24_part%202_III.pdf (accesat la 3 februarie 2006).

Un an mai târziu, într-un alt document NATO se preciza faptul că, armatele ungară şi română au primit sisteme de rachete S-75 „Dvina". Acestea au fost prezentate cu ocazia sărbătoririi „Zilei Eliberării", în cadrul paradelor militare de la Budapesta (4 aprilie 1961), respectiv Bucureşti (23 august 1961). Totodată, experţii NATO considerau că armata română avea cel puţin şapte sisteme de rachete S-75, iar armata ungară ar fi avut, în jurul Budapestei, 10 poziţii de tragere pentru asemenea instalaţii, dintre care două erau deja operaţionale. Vezi *USAREUR Intelligence Estimate – 1962 (U)*, Headquarters United States Army Europe, Office of the Deputy Chief of Staff Intelligence, http://www.isn.ethz.ch/php/documents/collection_7/docs/nbb27_part3.pdf (accesat: 3 februarie 2006).

Informaţiile respective pot fi confirmate cu ajutorul unor documente româneşti. De exemplu, în luna septembrie 1960, Gheorghe Gaston Marin a precizat astfel: „Pentru îmbunătăţirea calitativă a apărării antiaeriene a ţării, *până în anul 1965, armata română să fie înzestrată cu patru regimente de rachete pământ-aer* [...] Dotarea apărării antiaeriene a ţării cu mijloace de artilerie antiaeriană clasice nu asigură o acoperire eficace a teritoriului ţării faţă de mijloacele moderne de luptă. *Pentru a asigura acoperirea unor obiective politico-economice importante, este necesar să se importe 3 divizioane tehnice şi 15 divizioane de foc, pentru a realiza până la sfârşitul anului 1965 un număr de 4 regimente de rachete pământ-aer* (subl.n.)". A.N.I.C., *fond C.C. al P.C.R. – Cancelarie*, dosar 56/1960, f. 1, 4.

Într-un alt document (28 februarie 1961), generalul Leontin Sălăjan a propus Comitetului Central al P.M.R. să se intervină la Ministerul Apărării al URSS „pentru a trimite în Republica Populară Română un specialist cu experienţă, de preferinţă cu gradul de general, în condiţiile prevăzute în acordul încheiat între URSS şi RPR în legătură cu specialiştii militari [...] în scopul acordării de ajutor calificat comandantului apărării antiaeriene a teritoriului şi *comandantului* artileriei antiaeriene". Ofiţerul respectiv trebuia să li se alăture celor doi consilieri sovietici, care se aflau deja în România şi care urmau să-şi desfăşoare activitatea în cadrul primului regiment românesc de rachete până la sfârşitul anului 1961 – cu scopul de „a ajuta în organizarea, pregătirea şi întrebuinţarea tactico-operativă a rachetelor antiaeriene şi nevoile ce decurg de exploatare şi întreţinere la înfiinţarea unităţilor în următorii ani (1962-1963 – *n.n.*)". *Idem*, dosar 10/1961, f. 4.

În acelaşi raport, ministrul Forţelor Armate a propus trimiterea în URSS a generalului-maior Laurenţiu Cupşa şi a colonelului Laurian Medvedovici la un curs de pregătire de trei luni „pentru însuşirea şi întrebuinţarea complexului de rachete antiaeriene SA-75". *Ibidem*.

[28] În raportul întocmit la 22 martie 1961, generalul Leontin Sălăjan a prezentat situaţia reorganizării armatei române, astfel: „În cadrul de mobilizare nu vor mai fi divizii de infanterie moto, divizii de infanterie hipo, divizii de vânători de munte şi brigăzi de tancuri, ci 12 divizii mecanizate (6 divizii vor avea un efectiv de aproximativ 8.600 oameni, iar 6 divizii vor fi mecanizate uşoare, cu aproximativ 7.000 oameni) şi 2 divizii de tancuri, cu aproximativ 7.000

aviaţie de vânătoare (care urmau să primească în dotare avioane MiG-21), cele două regimente de aviaţie de vânătoare-bombardament (echipate cu MiG-15 Bis, S-102 şi MiG-17 PF), trei regimente şi două batalioane radiotehnice, un regiment de transmisiuni şi întreaga flotă maritimă şi fluvială românească se aflau în compunerea Forţelor Armate Unite ale OTV, în caz de război.

Conform indicaţiilor date de mareşalul Andrei Greciko – în cursul vizitei sale în România (februarie 1961) – şi a prevederilor protocolului secret al OTV, semnat de generalul Leontin Sălăjan (Moscova, 31 martie 1961), autorităţile de la Bucureşti au dezvoltat şi forţele navale naţionale, fiind achiziţionate nouă vedete purtătoare de rachete – dintre care şase nave „Proiect 205", în perioada 1962-1965. Acestea au făcut parte din compunerea unui divizion nou înfiinţat şi s-a prevăzut dotarea lor cu câte patru rachete sovietice P-15 „Termit", de tipul „navă-navă"[29]. Totodată, generalul Leontin Sălăjan a insistat atât personal, cât şi prin intermediul subordonatului său, generalul Floca Arhip (adjunct al ministrului Forţelor Armate pentru pregătirea de luptă), să nu fie importat un divizion sovietic de rachete „sol-navă" de tipul S-2 „SOPKA" (SSC-2b „Samlet", în codul NATO), deoarece relieful dobrogean de la Marea Neagră nu permitea utilizarea eficace a sistemului menţionat decât în proporţie de 50%[30].

În cadrul reuniunii activului de partid din armată (Bucureşti, 4-6 mai 1964), contraamiralul Grigore Marteş a menţionat despre propunerea sovietică privind cumpărarea complexului de rachete S-2 „SOPKA" de către autorităţile române, astfel: „Aşa, de exemplu, este cunoscut faptul că ni s-a recomandat uneori să achiziţionăm tehnică militară care nu se prezintă la nivelul tehnicii mondiale. Chiar nouă, marinarilor, ni s-a propus să achiziţionăm complexul SOPKA. Eu personal am fost trimis să discut problema aceasta la Sevastopol şi când am arătat că nu sunt împuternicit să discut asemenea problemă (*sic!*), au căutat să mă convingă că este un complex foarte bun, că l-au luat şi bulgarii"[31].

Declaraţia comandantului Marinei Militare a fost întreruptă brusc de către generalul Leontin Sălăjan, care a dorit să prezinte mai multe detalii ale problemei respective, astfel: „De ce e vorba, tovarăşi, de SOPKA. E o baterie de rachete de coastă, însă a[le] cărei caracteristici nu corespundea[u]. Ea corespundea pentru locuri unde aveau un mal mai înalt. Ea atunci putea fi folosită cu toată capacitatea ei, cu toate caracteristicile. Ori, la noi ştiţi, malul este oricum totuşi destul de jos. Şi noi am spus treaba asta [:] «tovarăşi, totuşi nu

oameni". *Idem*, *fond C.C. al P.C.R. – Secţia Administrativ-Politică*, dosar nr. 11/1961, f. 6. Pentru detalii, vezi documentul anexat.

[29] *Ibidem*, f. 15. La începutul anului 1964 a ajuns în România prima vedetă purtătoare de rachete („Şoimul"), iar un an mai târziu au fost aduse din URSS încă patru vedete de acelaşi tip (două dintre acestea fiind botezate „Eretele" şi „Albatrosul").

[30] A.N.I.C., *fond C.C. al P.C.R. – Secţia Administrativ-Politică*, dosar nr. 3/1962, f. 7; *idem*, *fond C.C. al P.C.R. – Cancelarie*, dosar nr. 35/1962, f. 33.

[31] S.I.A., *fond Direcţia Superioară Politică a Armatei*, dosar 10976, f. 220.

corespunde, nu-i păcat, poate că în altă parte lipseşte». Ne-am dus la tovarăşul Hruşciov, când ne-a primit, însă cu un an înainte, iarăşi: «a, avem un armament extraordinar Sokasa (corect: SOPKA – *n.n.*)» şi pe toate căile m-a prelucrat. Până la urmă am spus «nu luăm!» şi n-am luat. Dar când ne-a oferit navele alea (tov. Marteş [:] «Elefant»), nişte nave vechi, care ne-ar fi mâncat banii şi submarine cam tot de felul acesta, vechi, pe care noi le-am dat la fier vechi, că erau nişte sicrie plutitoare. Alea le-au dat bulgarilor, pe care îi costă câteva milioane de lei numai întreţinerea şi repararea lor şi nu-s bune de nimic, sunt cu totul întârziate, înapoiate"[32].

Opiniile critice, privind unele iniţiative militare sovietice, au fost exprimate public de generalul Leontin Sălăjan şi contraamiralul Grigore Marteş la câteva zile după încheierea Plenarei lărgite a C.C. al P.M.R. (15-22 aprilie 1964) – în cursul căreia a fost adoptată celebra „Declaraţie de independenţă" a României.

La prima vedere, declaraţia generalului Leontin Sălăjan, referitoare la respingerea sistemului sovietic de rachete anti-navă S-2 „Sopka", poate fi considerată un act de patriotism, însă la aceeaşi reuniune cu activul de partid din armată, ministrul Forţelor Armate a menţionat şi despre modul de achiziţionare a aparatelor sovietice de asalt IL-10 pentru forţele aeriene române, precum şi problemele cu care s-au confruntat aviatorii români după aceea, astfel: „«IL-10», *la îndemnul tovarăşilor sovietici, «tovarăşi, luaţi un avion», şi am luat, bată-le Dumnezeu, vreo 200 de bucăţi, 240 de bucăţi, când de acuma IL-ul ăsta nu mai avea nici o valoare, e o namilă care nu avea viteză, avea un consum extraordinar şi mai lua şi foc în aer, când de-acuma se terminase, «hai, cumpăraţi»*. Asta nu acum, acum 10 ani, deci nu e vorba aci de nişte chestii care acum au început (subl.n.)"[33].

Ceea ce a omis să amintească ministrul român al Forţelor Armate la reuniunea din 4-6 mai 1964 de la Bucureşti a fost faptul că el era şeful Marelui Stat Major în momentul importării din URSS a 30 de avioane IL-10 (în anul 1951). Decizia Marelui Stat Major al armatei sovietice a fost acceptată atât de generalul Leontin Sălăjan, cât şi de către membrii delegaţiei române, care au participat la Consfătuirea reprezentanţilor ţărilor de democraţie populară şi ai URSS (Moscova, 9-12 ianuarie 1951), în cursul căreia Iosif Stalin a spus: „*Trebuie să creaţi, în doi-trei ani*, în ţările de democraţie populară, *armate moderne* şi puternice care *la sfârşitul perioadei de trei ani să fie complet gata de luptă*. Acesta este scopul consfătuirii noastre. Atrag atenţiunea că această consfătuire este neoficială şi strict secretă (subl.n.)"[34].

În concluzie, în cadrul analizei istorice trebuie să avem în vedere ansamblul tuturor acţiunilor săvârşite de liderii comunişti români în perioada

[32] *Ibidem*, f. 220-221.

[33] *Ibidem*, f. 155.

[34] Alexandru Oşca, Vasile Popa, *Stalin a decis: lagărul socialist se înarmează*, în „Document. Buletinul Arhivelor Militare Române", an I, nr. 2-3/1998, p. 72.

Războiului Rece, nu doar anumite chestiuni punctuale favorabile actorilor politici care, din diferite motive (inclusiv din meschinărie), au încercat să convingă masele cu ajutorul unui patriotism „de paradă", trecând sub tăcere o serie de fapte grave, pe care le-au comis, şi exagerându-le pe altele.

ANEXĂ

22 martie 1961.

Raportul ministrului Forţelor Armate, generalul Leontin Sălăjan, referitor la reorganizarea Forţelor Armate ale Republicii Populare Române.

MINISTERUL FORŢELOR ARMATE ALE R.P.R.
MARELE STAT MAJOR
Nr. P.R. 00137 22 martie 1961
Oraşul Bucureşti

STRICT SECRET
DE IMPORTANŢĂ DEOSEBITĂ

Exemplarul nr. 1
S.C. 33

RAPORT
referitor la reorganizarea şi dotarea
Forţelor Armate ale Republicii Populare Române

În cadrul convocărilor ce au avut loc la Comandamentul Forţelor Armate Unite, la Moscova, în lunile octombrie şi noiembrie 1960, mareşalul Uniunii Sovietice [Andrei] Greciko, comandantul suprem al Forţelor Armate Unite, a făcut următoarele recomandări referitor la Forţele Armate ale Republicii Populare Române:

- Trecerea la mecanizarea completă, atât a marilor unităţi existente la pace, cât şi a celor care iau fiinţă la mobilizare, având o parte din mijloacele auto în dotarea forţelor armate, iar o parte urmând a se asigura din economia naţională.

- Este necesar a avea din timp de pace un număr de 4-5 mari unităţi cu efective de război, care să fie gata de acţiune în 3-4 ore de la darea semnalului de alarmă. Restul marilor unităţi existente la pace să fie reduse la 1.500-2.000 oameni, având însă cadrele complete şi mijloacele de tracţiune auto asigurate.

- La război, toate marile unităţi de arme întrunite să aibă o structură organizatorică unitară, cu un efectiv de 8.000-9.000 oameni.

- În dotarea armatei române să existe un număr minim de unităţi de rachete „sol-sol", cu destinaţie operativ-tactică, de tipul R-11 M (4 divizioane de foc şi 2 baterii tehnice, organizate în două brigăzi). Rachetele vor fi fără capul atomic, acesta urmând a se primi la timpul oportun.

- În lupta modernă, prin întrebuinţarea mijloacelor de nimicire în masă, se poate realiza un ritm de ofensivă până la 100 km în 24 ore; pentru asigurarea

acestui ritm, este indicat să existe în compunerea trupelor de uscat mijloacele şi unităţile necesare de căi ferate, drumuri şi transporturi auto.

Întrucât transporturile pe calea ferată pun probleme deosebite, ca urmare a faptul că nodurile de cale ferată constituie obiective pentru loviturile atomice ale inamicului, este necesar ca în compunerea armatelor să existe unităţi auto suficiente, pentru nevoile lor de transport.

- Este indicat să existe, la război, unităţi de transport de aviaţie şi elicoptere.

- Unităţile de rezervă trebuie reorganizate, avându-se în vedere pierderile probabile într-un an de război.

- Datorită ritmului înalt de ofensivă, armata nu mai poate executa reparaţii în timp util, urmând ca reparaţiile curente şi, parţial, cele mijlocii să se execute în cadrul marilor unităţi, folosindu-se complete de agregate pregătite din timp, în scopul ca reparaţiile să nu dureze mai mult de 3-5 ore.

De asemenea, armata nu mai poate desfăşura şi conduce spitalele de campanie, însă trebuie să aibă în compunerea sa detaşamente medicale cu care să poată întări diviziile (câte 2 detaşamente medicale pentru fiecare divizie şi 1-2 detaşamente medicale în rezerva armatei).

- În condiţiile în care nu există eşalonul front, este indicat să se înfiinţeze, la război, o bază înaintată a spatelui forţelor armate, cu 2 secţii, care să se deplaseze după armate la o distanţă de aproximativ 150-200 km. Aceste secţii să dispună de toate elementele necesare pentru executarea reparaţiilor armamentului şi tehnicii de luptă, pentru spitalizarea a aproximativ 10.000 răniţi, precum şi de rezervele necesare consumului în 5-6 zile de luptă pentru toate marile unităţi şi unităţile din compunerea armatelor.

Mareşalul Uniunii Sovietice [Andrei] Greciko, cu ocazia vizitei la Ministerul Forţelor Armate, între 17-19 februarie 1961, a făcut în final, în urma discuţiilor purtate, următoarele recomandări şi precizări:

- Din cele 8 mari unităţi de arme întrunite existente la pace (3 divizii de infanterie, 4 divizii mecanizate şi 1 divizie de vânători de munte) şi 1 brigadă de tancuri, să avem în compunerea forţelor armate:

- 3 divizii mecanizate cu efective complete de 8600 oameni şi 204 tancuri;

- 2 divizii mecanizate uşoare cu efective complete de 7000 oameni şi 120 tancuri;

- 1 divizie mecanizată cadre, cu 1.500-2.000 oameni;

- 1 divizie de tancuri care să se înfiinţeze în locul actualei brigăzi de tancuri; această divizie să aibă iniţial un efectiv de 4.000-4.500 oameni şi circa 200-250 tancuri.

Atât diviziile de 8.600 oameni, cât şi cele de 7.000 oameni, să fie în măsură a îndeplini misiuni de luptă după 3-4 ore de la primirea ordinului.

- La război, în afară de marile unităţi existente la pace, să se înfiinţeze 6 divizii mecanizate (din care 4 [divizii] cu [câte] 204 tancuri [fiecare] şi 2 divizii uşoare cu [câte] 120 tancuri) şi 1 divizie de tancuri.

- Referitor la apărarea antiaeriană a teritoriului, mareşalul Uniunii Sovietice [Andrei] Greciko a arătat că părerea sa este ca unităţile de apărare antiaeriană a teritoriului să fie subordonate nemijlocit Comandamentului apărării antiaeriene a teritoriului, dar nu este împotrivă dacă rămânem la organizarea noastră, dacă noi considerăm că e bine aşa.

- Cele 4 regimente de rachete antiaeriene S.A.-75 să se înfiinţeze şi doteze până în anul 1962 sau cel mai târziu până în anul 1963.

- Să se înfiinţeze 1 regiment de aviaţie cercetare, înzestrat cu avioane IAK-27 sau IAK-28.

- Pentru conducerea unităţilor de aviaţie care nu intră în compunerea Comandamentului apărării antiaeriene a teritoriului, să se formeze un comandament de mare unitate de aviaţie, care să se subordoneze unui adjunct al ministrului Forţelor Armate.

- Referitor la forţele maritime militare, s-a recomandat să avem 10-15 vedete purtătoare de rachete şi 1 baterie mobilă de coastă SOPKA. Regimentul de artilerie coastă şi regimentul de mitraliere-artilerie (la război brigada de mitraliere-artilerie) să se desfiinţeze, întrucât în condiţiile războiului modern nu sunt eficace.

Referitor la înzestrarea forţelor armate, s-a recomandat:

- În compunerea diviziilor cu efective complete la pace să existe câte 1 divizion de rachete de tip divizionar „LUNA".

- Pentru apărarea antitanc să se introducă în înzestrarea diviziilor mecanizate rachete antitanc „ŞMEL".

Tunurile antitanc de 76 mm să se înlocuiască cu rachete antitanc „ŞMEL" sau cu tunuri antitanc de 85 mm.

- În înzestrarea diviziilor mecanizate să rămână tunurile antiaeriene de 57 mm, iar în înzestrarea unităţilor de artilerie antiaeriană de armată şi R.C.S., tunuri antiaeriene de 100 mm, înlocuindu-se tunurile antiaeriene de 37 mm – respectiv 85 mm.

- Pentru deplasarea diviziilor mecanizate să se asigure transportoare blindate 100%.

- Armamentul de infanterie existent în înzestrarea armatei este necesar a fi înlocuit cu armament modern. În acest sens, Uniunea Sovietică poate pune la dispoziţia Republicii Populare Române documentaţia necesară pentru a putea fi fabricat în ţară.

- Să se prevadă pentru fiecare divizie mecanizată şi comandament de armată elicoptere de legătură Mi-1, iar pentru transportul trupelor elicoptere Mi-4 (minimum 50 elicoptere Mi-1 şi 20-30 elicoptere Mi-4).

- Cele două regimente de aviaţie de vânătoare-bombardament existente în prezent să fie înzestrate cu avioane Su-7 B.

- Avioanele MIG-15 din dotarea actualelor regimente de aviaţie vânătoare să fie înlocuite cu avioane MIG-21.

- Să se scoată din înzestrarea artileriei antiaeriene a teritoriului tunurile antiaeriene de 85 mm deoarece sunt depăşite din punct de vedere tehnic.

*

Valoarea reînzestrării forţelor armate cu armament şi tehnică de luptă, ca urmare a recomandărilor arătate mai sus, după un calcul aproximativ, s-ar ridica la circa 10 miliarde lei în plus faţă de cele 3 miliarde lei aprobate în anul 1960.

Pe baza indicaţiilor date de conducerea de partid şi de stat, ca:

- recomandările făcute de către Comandamentul Forţelor Armate Unite să fie studiate cu atenţie;

- să îmbunătăţim înzestrarea forţelor armate pentru a putea îndeplini sarcinile ce ne revin în cadrul Tratatului de la Varşovia, eşalonând astfel eforturile încât să nu se provoace perturbaţii în economie şi în îndeplinirea obiectivelor stabilite în planul economic de 6 ani, aprobat de Congresul al III-lea al P.M.R.;

- forţele armate să fie înzestrate cu tehnică de luptă modernă (rachete, avioane, tancuri) de mare eficacitate, la nivelul celor mai noi realizări, cu perspectivă şi care să nu fie nevoie a fi înlocuite într-un viitor apropiat (circa 5 ani); schimbările dese ale tehnicii militare ar determina eforturi care ar duce la o frânare a dezvoltării economiei naţionale;

- pentru tehnica de luptă ce se importă, să se introducă sistemul de plăţi în 10 rate egale, începând cu anul următor livrării, sistem care în prezent se aplică în livrarea echipamentului industrial;

Ministerul Forţelor Armate propune următoarele:

I. *Trupele de uscat*

1. În cadrul organizatoric de pace şi război al trupelor de uscat, să fie următoarele mari unităţi principale:

Denumirea marilor unităţi	Cadrul de pace		Cadrul de război		Observaţii
	Actual	Propus	Actual	Propus	
Divizii mecanizate	3	3[x]	4	6[x]	Vor avea 8600 oameni
Divizii mecanizate uşoare	1	2[x]	-	6[x]	Vor avea 7000 oameni
Divizii mecanizate cadre (cu 1500-2000 oameni)	-	1	-	-	-
Divizii de infanterie moto.	3	-	3	-	-
Divizii de infanterie hipo.	-	-	6	-	-
Brigăzi de vânători de munte	1	-	-	-	-
Divizii de vânători de munte	-	-	1	-	-
Divizii de tancuri	-	1	-	2	-
Brigăzi de tancuri	1	-	2	-	-

Denumirea marilor unităţi	Cadrul de pace		Cadrul de război		Observaţii
	Actual	Propus	Actual	Propus	
Divizii de artilerie rupere	1	-	1	1	-
Brigăzi de artilerie rupere	-	1	-	-	-
Brigăzi de rachete	-	2	-	2	-

Din situaţia de mai sus, rezultă:

- În cadrul de mobilizare nu vor mai fi divizii de infanterie moto, divizii de infanterie hipo, divizii de vânători de munte şi brigăzi de tancuri, ci 12 divizii mecanizate (6 divizii vor avea un efectiv de aproximativ 8600 oameni, iar 6 divizii vor fi mecanizate uşoare, cu aproximativ 7.000 oameni) şi 2 divizii de tancuri, cu aproximativ 7.000 oameni.

Noua organizare şi dotare a diviziilor mecanizate şi de tancuri asigură acestora o mai mare mobilitate, o mai mare putere de foc şi de izbire şi le face mai manevriere.

- În compunerea trupelor de uscat vor fi 2 brigăzi de rachete (12 rampe de lansare), ceea ce va duce la o creştere considerabilă a puterii de foc a trupelor de uscat şi a posibilităţilor de nimicire a forţelor inamicului în adâncimea sa operativă.

2. Reorganizarea trupelor de uscat se va face astfel:

În cadrul de pace vor fi:

- 3 divizii mecanizate cu efective de aproximativ 8.600 oameni, formate din Divizia 1 mecanizată, Divizia 2 infanterie şi Divizia 18 infanterie.
- 2 divizii mecanizate uşoare cu efective de aproximativ 7.000 oameni, formate din Divizia 11 mecanizată şi Divizia 9 mecanizată.

Atât diviziile cu 8.600 oameni, cât şi cele cu 7.000 oameni, vor fi în măsură să îndeplinească misiuni de luptă după 3-4 ore de la darea semnalului de alarmă. Din aceste efective se vor vărsa nucleele active necesare înfiinţării diviziilor mecanizate prevăzute a se forma la mobilizare.

- 1 divizie de tancuri de aproximativ 4.000-4.500 oameni şi circa 250 tancuri, dislocată în actualele garnizoane ale Diviziei 6 mecanizate.
- 1 divizie mecanizată cadre cu aproximativ 2.000 oameni, formată din Divizia 10 infanterie, care se va mobiliza în termen de 3 zile.

În scopul realizării efectivelor necesare reorganizării la pace a forţelor armate, se va desfiinţa Divizia 6 mecanizată, Brigada 2 vânători de munte şi Brigada 20 tancuri.

Diviziile mecanizate şi de tancuri care se înfiinţează la mobilizare (6 divizii mecanizate şi 1 divizie de tancuri), se vor mobiliza în 4 zile de la primirea ordinului.

Organizarea diviziei mecanizate se arată în schema anexă nr. 1.

3. La pace, se vor mai reorganiza şi înfiinţa, în plus, următoarele mari unităţi şi unităţi:

- Ca urmare a înfiinţării brigăzilor de rachete „sol-sol”, se va transforma divizia de artilerie rupere în brigadă de artilerie rupere;

- Se va înfiinţa 1 batalion de pontonieri pentru asigurarea desfăşurării la mobilizare a regimentului de pontonieri pentru una din armate.

- Se vor reorganiza în mod corespunzător organele centrale, reducându-li-se efectivele cu aproximativ 25%.

4. Pentru asigurarea tehnico-materială a armatelor, în condiţiile ducerii acţiunilor de luptă în ritm înalt, în activitatea spatelui forţelor armate şi a armatelor se vor face schimbările recomandate de Comandamentul Forţelor Armate Unite.

5. La sfârşitul anului 1965, asigurarea tehnico-materială a trupelor de uscat se va prezenta astfel:

a) *Rachete „sol-sol”.*

Rachete antitanc tip „ŞMEL”

Se vor asigura 154 instalaţii cu rachetele respective – 2448 bucăţi, cu care să se doteze 5 divizii mecanizate şi divizia de tancuri existentă la pace, îmbunătăţindu-se astfel posibilităţile de luptă antitanc, prin înlocuirea tunurilor antitanc batalionare de 57 mm şi autotunurilor regimentare SU-76.

Rachete de tip divizionar („LUNA”)

Pentru mărirea puterii de foc a diviziilor mecanizate, se vor asigura până în anul 1965, 5 divizioane cu rachetele respective (62 bucăţi), realizând prin aceasta dotarea a 5 divizii mecanizate existente la pace.

Rachete de tipul „sol-sol” operativ-tactice R-11 M

Faţă de planul aprobat pentru anul 1961 (1 divizion de foc, 1 baterie tehnică şi 8 rachete), se prevede în plus, până la sfârşitul anului 1964, importarea a 3 divizioane cu rachetele respective (26 bucăţi) şi 1 baterie tehnică, asigurându-se prin aceasta înzestrarea a 2 brigăzi.

b) *Armament, muniţii şi aparatură de artilerie.*

Pentru modernizarea armamentului de infanterie, propun să se treacă la fabricarea în ţară, cu începere din anul 1963, după documentaţie sovietică, a automatelor de tip AKM, puştilor-mitraliere şi mitralierelor Kalaşnikov. Prin aceasta, se va realiza până în anul 1965 înzestrarea cu automate AKM a 4 divizii mecanizate şi 1 divizie de tancuri, iar cu puşti-mitraliere şi mitraliere Kalaşnikov, toate diviziile mecanizate şi de tancuri.

Restul categoriilor de armament se asigură pentru întreg cadrul organizatoric de război încă din anul 1961, din existent, care în mare parte este de substituire.

Situaţia asigurării cu armament se arată în anexele nr. 3 şi 4.

Cu muniţiile existente şi cele prevăzute în planul aprobat, se vor asigura 100% muniţiile pentru stocul intangibil la unităţi, depozitele de armată şi baza Spatelui forţelor armate (2,4-3,5 U.F.), cu excepţia aruncătoarelor R.P.G.-2 (1,3 U.F.) şi tunul de pe tancul T-34 şi T-54 (2,25 U.F.).

Pentru armamentul de infanterie propus a se fabrica în ţară, s-a prevăzut a se asigura 2,4 U.F. muniţii (până la depozitele de armată inclusiv).

c) *Tancuri, maşini blindate de transport şi autoateliere de reparat tancuri.*

Ţinând seama de posibilităţile noastre economice, recomandările făcute de către Comandamentul Forţelor Armate Unite, referitor la asigurarea cu tancuri, nu vor putea fi realizate în întregime.

Până în anul 1965 se vor asigura 100% cu tancuri 3 divizii mecanizate complete (câte 204 bucăţi) şi 3 divizii mecanizate uşoare (câte 120 bucăţi), 80% cu tancuri 1 divizie de tancuri (241 bucăţi) şi 30-50% fiecare din diviziile mecanizate şi de tancuri care iau fiinţă la mobilizare (câte 64-67 bucăţi).

Situaţia asigurării cu tancuri se arată în anexa nr. 5.

Pentru a se asigura 50% [din] necesarul de război în maşini blindate de transport şi cercetare la 3 divizii mecanizate şi 100% la 1 divizie de tancuri, iar pentru punctele de comandă [de] regiment, divizie şi armată 100% [din] necesarul de război, se prevăd în plus faţă de planul aprobat 490 maşini blindate de transport din producţia din ţară şi 28 maşini blindate de transport tip BTR-50 P.U. din import.

Din studiile făcute până în prezent de Comitetul de Stat al Planificării şi Ministerul Industriei Grele, a rezultat că maşinile blindate de transport şi cercetare se pot fabrica în ţară după documentaţie sovietică.

Pentru a asigura exploatarea tancurilor ce se vor realiza până la sfârşitul anului 1965, este necesar să se prevadă, în plus peste planul aprobat, 103 autoateliere şi maşini speciale.

Situaţia asigurării cu maşini blindate de transport se arată în anexa nr. 6.

d) *Autovehicule şi mijloace de reparaţii auto.*

Asigurarea cu autovehicule şi mijloace de reparaţii auto în dotarea Ministerului Forţelor Armate, propun a se face în anii 1962-1964 pentru trupele de uscat şi până în anul 1965 pentru apărarea antiaeriană a teritoriului.

Pentru aceasta este necesar să se adauge la planul pe anii 1962-1964 – 2.371 autocamioane cu 2 diferenţiale şi 288 autoateliere din producţia în ţară, precum şi 160 maşini de tracţiune pe şenile din import.

Rezultă că necesarul de război al forţelor armate în autovehicule şi tractoare pe şenile (36.683) se va asigura până în anul 1965 cu 10.396 autovehicule şi tractoare în dotarea Ministerului Forţelor Armate şi 26.287 autovehicule din economia naţională.

Ministerul Forţelor Armate, împreună cu Comitetul de Stat al Planificării şi Ministerul Metalurgiei şi Construcţiilor de Maşini, va studia posibilitatea fabricării de autocamioane cu 2 diferenţiale necesare dotării forţelor armate şi va prezenta ulterior un plan de măsuri concrete.

Pentru motorizarea întregului cadru organizatoric de război al forţelor armate, încă din anul 1961, procentul de maşini ce urmează a fi primit de Ministerul Forţelor Armate la mobilizare, din economia naţională, conform H.C.M. nr. 1715/1959, va trebui să fie mărit în anul 1961 de la 53% la 60% la autocamioane, iar la autobasculante de la 40% la 53%.

Modul de asigurare cu tractoare, autocamioane şi autoateliere se arată în anexele nr. 7 şi 8.

e) *Materiale de transmisiuni.*

Se vor asigura până în anul 1965, trupele de uscat, 70-80% cu aparatură de radio, folosind însă în continuare şi parte din aparatura de substituire existentă (20%).

În planificarea aparaturii de radio s-a avut în vedere posibilitatea însuşirii fabricării în ţară a staţiilor de radio tip regiment R-105, de artilerie R-108 şi R-109, de companie R-116, receptoarelor R-311 şi asamblării autostaţiilor radio tip divizie R-104 AM şi R-125.

Situaţia asigurării cu materiale de transmisiuni se arată în anexa 9.

f) *Materiale de geniu.*

Cu maşinile de geniu existente şi cele prevăzute în planul de perspectivă aprobat, nu se poate asigura genistic ofensiva trupelor de uscat în ritmul impus de operaţia modernă.

Pentru a se asigura ritmul de ofensivă până la 100 km în 24 ore, este necesar ca în dotarea trupelor de geniu să existe un număr de maşini şi utilaje de mare randament, ca: buldozere pe bază de tractor ATT pentru deschiderea rapidă a drumurilor, maşini de săpat tranşee, poduri de asalt pe tanc, precum şi mijloace de trecere.

Prin propunerile prezentate se asigură 20-88% [din] necesarul în tehnică de geniu.

Situaţia asigurării cu materiale de geniu se arată în anexa nr. 10.

g) *Materiale de protecţie antiatomică şi antichimică.*

Cu materialele existente şi cele prevăzute în planul de perspectivă aprobat, se va asigura 75% [din] mijloacele de protecţie şi aparatura dozimetrică, 58% [din] maşini de degazare şi dezactivare şi 100% aruncătoarele de flăcări.

Este necesară înzestrarea trupelor chimice cu un minim necesar de autolaboratoare chimice şi radiodozimetrice (4 bucăţi), precum şi cu autoateliere de etalonat şi reparat materiale de cercetarea iradiaţiei (10 bucăţi).

Situaţia asigurării cu materiale de protecţie antiatomică şi antichimică se arată în anexa nr. 11.

h) *Materiale de spate.*

Cu materialele de spate existente (echipament, hrană, carburanţi) se asigură necesarul de război al forţelor armate.

Pentru completarea deficitului în utilaje, carburanţi, în afara prevederilor de plan, propun ca la mobilizare să se asigure din economia naţională 1.003 cisterne şi 908 remorci cisterne cu tractor UTOS (41% autocisterne şi 43% remorci-cisterne din existentul economiei până în anul 1965).

Autovehiculele care se primesc la mobilizare din economia naţională vor trebui să se prezinte la unităţi cu 1 plin [de] benzină (pentru 500 km). În acest sens, se propune să se modifice punctul 4 din H.C.M. 1715/1959, care prevede ca maşinile ce se pun la dispoziţia forţelor armate să aibă asigurat carburanţi pentru 200 km.

Totodată, propunem Consiliului de Miniştri să aprobe ca maşinile ce se vor produce în economia naţională să fie prevăzute cu rezervoare de capacitatea noului plin.

Situaţia asigurării cu carburanţi-lubrifianţi se arată în anexele nr. 15 şi 16.

II. *Trupele de apărare antiaeriană a teritoriului.*

Faţă de metodele de acţiune şi posibilităţile tehnice actuale ale inamicului aerian probabil şi având în vedere experienţa de până acum, în scopul îmbunătăţirii conducerii unităţilor de apărare antiaeriană de către Comandamentul apărării antiaeriene a teritoriului, propun înfiinţarea a 2 mari unităţi de apărare antiaeriană a teritoriului.

Întrucât bateriile de 85 mm se vor desfiinţa, iar regimentele de rachete se vor subordona direct comandantului Apărării antiaeriene a teritoriului, apreciem că nu mai este indicat să se înfiinţeze, potrivit aprobării primite, 1 corp şi 1 divizie de apărare antiaeriană a teritoriului, ci 2 divizii de apărare antiaeriană a teritoriului.

Unităţile de rachete antiaeriene

Pentru îmbunătăţirea apărării antiaeriene a Capitalei şi a centrelor economice importante Ploieşti şi Hunedoara, (ţinând seama de posibilităţile economiei naţionale comunicate de către Comitetul de Stat al Planificării), propun să se înfiinţeze, până în anul 1965, 4 regimente de rachete antiaeriene, din care:

- 3 regimente de rachete pentru apărarea oraşelor Bucureşti şi Ploieşti;
- 1 regiment de rachete pentru apărarea oraşului Hunedoara.

Eşalonarea pe ani a tehnicii şi rachetelor pentru aceste unităţi să rămână cea aprobată în planul de perspectivă al Ministerului Forţelor Armate.

În ceea ce priveşte instruirea unităţilor de rachete, Comandamentul Forţelor Armate Unite a recomandat ca în Republica Populară Română să se înfiinţeze un poligon de tragere, iar pentru nevoile de reparaţii să se înfiinţeze o bază de reparaţii şi depozitare a rachetelor.

Ministrul Forţelor Armate ale Republicii Populare Bulgaria a propus ca poligonul de instrucţie să fie construit de către Republica Populară Română împreună cu Republica Populară Bulgaria şi să fie folosit de către unităţile de rachete ale ambelor ţări.

În principiu, Ministerul Forţelor Armate este de acord cu propunerile ca în ţara noastră să se construiască o bază de depozitare a rachetelor, iar poligonul de instrucţie să fie construit împreună cu Republica Populară Bulgaria. Aceste probleme se vor studia şi se va prezenta un raport de detaliu, ulterior.

Artileria antiaeriană

Având în vedere faptul că tunurile antiaeriene de 85 mm sunt depăşite din punct de vedere tehnic şi ţinând seama de recomandările Comandamentului Forţelor Armate Unite, se va scoate din dotare acest material, rămânând numai tunuri antiaeriene de 57 mm, 100 mm şi 130 mm şi, temporar, unele baterii de 85 mm, organizate în 5 regimente în anul 1961, iar în următorii ani vor fi 4 regimente de artilerie antiaeriană şi 2 divizioane. Bateriile de 85 mm (17 în 1961) se menţin pentru păstrarea cadrelor necesare încadrării regimentelor de rachete. Aceste

regimente de artilerie antiaeriană vor face iniţial acoperirea punctelor Bucureşti, Ploieşti, Giurgiu şi Braşov, iar, ulterior, pe măsura înfiinţării unităţilor de rachete, vor fi folosite pentru acoperirea punctelor Reşiţa, Braşov, Giurgiu şi Mangalia.

Pentru artileria antiaeriană a teritoriului, care mai rămâne în dotare, se va asigura numai 4,5-5,25 U.F. muniţii urmând ca deficitul până la 7 U.F. să se completeze în anul de calcul din producţia în ţară.

De asemenea, până în anul 1965, se va asigura artileria apărării antiaeriene a teritoriului, 25% cu tractoare pe şenile ATS şi ATL, faţă de materialul de artilerie realizat, înlocuindu-se treptat autocamioanele IAZ şi ZIL-151 existente în prezent.

Aviaţia

În compunerea aviaţiei vor rămâne unităţile existente, atât la pace, cât şi la război. Unităţile de aviaţie, pe lângă cele 104 avioane de vânătoare cu reacţie de ultimul tip (MIG-21 F-13 – *nota Petre Opriş*), aprobate, înzestrate cu rachete K-13, vor fi asigurate în plus cu 12 avioane [de] vânătoare-bombardament Su-7 B, iar escadrila de cercetare va primi 11 avioane IAK-28.

Pentru asigurarea nevoilor minime de transport şi legătură, se va înfiinţa 1 regiment de elicoptere cu 36 elicoptere Mi-1 şi Mi-4 (din care 4 amenajate ca vânătoare [de] submarine pentru forţele maritime militare).

Asigurarea cu materiale specifice de aviaţie se arată în anexele nr. 19 şi 20.

Trupele radiotehnice

1. În scopul creării unui câmp continuu de radiolocaţie de la înălţimi de 500 m şi cu un plafon de descoperire de 25.000 m şi pentru îmbunătăţirea sistemului de dirijare a aviaţiei de vânătoare în stratosferă, se vor înfiinţa încă 2 noduri de radiolocaţie de bază, 4 posturi ajutătoare de radiolocaţie şi un nod radiolocaţie de aerodrom.

2. Pentru îmbunătăţirea înzestrării actuale a trupelor radiotehnice, este necesar ca în perioada 1961-1965, în afară de 46 staţii de radiolocaţie prevăzute în plan, să se suplimenteze planul de import pe aceeaşi perioadă cu 34 staţii de radiolocaţie de descoperire şi dirijare de tipul P-35, P-12 şi P-15.

Situaţia asigurării cu materiale de radiolocaţie se arată în anexa 21.

Unităţi de contraacţiune radio

În vederea măririi posibilităţilor de contracaţiune radio şi radiolocaţie, se va reorganiza la pace şi se va înzestra cu tehnică nouă Compania 232 contraacţiune radio. La mobilizare, aceasta se va transforma în batalion contraacţiune radio.

Unităţile şi subunităţile de transmisiuni, de protecţie antichimică şi formaţiunile de spate se vor reorganiza de asemenea, în mod corespunzător, atât la pace, cât şi la război.

Asigurarea cu aparatură de radio va fi 100%, folosind însă şi aparatura de substituire.

În concluzie, cu măsurile luate şi cele propuse, apărarea antiaeriană a teritoriului se va îmbunătăţi. Având însă în vedere posibilităţile inamicului, raportez că mai rămân neapărate cu mijloace moderne, împotriva atacurilor aeriene ale inamicului, unele centre economice importante, cum sunt: Braşov, Reşiţa, Oneşti, Borzeşti, Galaţi, Bicaz, podurile de la Cernavodă şi Giurgiu. Pe măsură de importanţa economică a oraşului Galaţi va creşte, se vor face propuneri de acoperirea lui din punct de vedere antiaerian, iar acoperirea antiaeriană cu rachete a celorlalte puncte urmează să facă obiectul unor propuneri ulterioare.

III. *Forţele maritime militare.*

Faţă de recomandările făcute şi în scopul îmbunătăţirii sistemului de apărare a litoralului, Ministerul Forţelor Armate propune:

- Înfiinţarea, până în anul 1965, a 1 divizion de vedete purtătoare de rachete.

- Desfiinţarea regimentului de artilerie coastă, regimentului de mitraliere-artilerie (la mobilizare, brigada de mitraliere-artilerie) şi comandamentului apărării litoralului. De asemenea, se va desfiinţa regimentul de artilerie şi divizionul de artilerie antiaeriană, prevăzute pentru apărarea litoralului.

În noua formă de organizare, unităţile de nave şi porturile se vor subordona nemijlocit Comandamentului Forţelor maritime militare.

- Dotarea Forţelor maritime militare cu rachete de tipul „navă-navă", a căror lansare se va face de pe vedete proiect 205. În acest scop, este necesar ca, începând din anul 1963, să se asigure anual câte 2 vedete proiect 205 (până în anul 1965 – 6 vedete) şi câte 4 rachete P-15 (total[:] 24 rachete), urmând ca 3 vedete să se construiască după anul 1965.

Se va asigura pentru fiecare navă, anual, şi câte 1 rachetă necesară tragerilor de antrenament.

Ministerul Forţelor Armate va studia, împreună cu Comitetul de Stat al Planificării, posibilitatea construirii în ţară, în cooperare cu alte ţări prietene, a vedetei, urmând a se importa în acest caz numai rachetele P-15 şi agregatele necesare construirii navelor.

Pentru ca Forţele maritime militare să-şi poată îndeplini misiunile operative în mod corespunzător, s-a prevăzut îmbunătăţirea dotării actuale cu radiolocatoare, hidrolocatoare şi aparatură de radio specifică.

Situaţia asigurării Forţelor maritime militare cu materiale specifice de radio şi radiolocaţie se arată în anexa nr. 22.

IV. *Efective.*

Necesarul de război al forţelor armate va fi de aproximativ 422.687 militari, în loc de 493.358, cât este în prezent, scăzând cu aproximativ 70.671 militari.

În ceea ce priveşte efectivele de pace, sporurile necesare reorganizărilor prezentate au fost limitate la strictul necesar.

Pentru a nu se depăşi plafonul aprobat de Consiliul de Miniştri, de 130.000 militari, s-au prevăzut reduceri de efective la organele Ministerului Forţelor Armate, unele mari unităţi şi unităţi, precum şi reducerea cu 30% a efectivelor formaţiunilor de pază. Reducerea efectivelor la formaţiunile de pază va produce însă unele greutăţi şi vor fi necesare amenajări tehnice pentru asigurarea securităţii obiectivelor respective.

În aceste efective nu au fost incluse trupele de grăniceri.

Detalii, în schema anexă nr. 2.

V. *Probleme de cadre.*

Problema cadrelor se va studia şi prezenta cu raport separat, ulterior.

VI. *Investiţii – construcţii.*

În planul de perspectivă a fost prevăzut în anii 1961-1965 un volum de investiţii de 377 milioane lei.

Ca urmare a propunerilor de reorganizare şi îmbunătăţire a dotării forţelor armate, este necesar să se majoreze planul de investiţii al Ministerului Forţelor Armate, pe anii 1961-1965, cu 51 milioane lei.

Pentru îmbunătăţirea condiţiilor de desfăşurare a procesului de instrucţie, se propune ca în decurs de 2 ani (1961-1962) să se modernizeze baza materială a pregătirii de luptă (poligoane, tancodroame etc.), în care scop, în afară de 18 milioane lei care se vor cheltui în anul 1961 din globalul bugetului M.F.A., pentru anul 1962 s-a prevăzut suma de 55 milioane lei.

Valoarea totală a noului plan de investiţii-construcţii pe anii 1961-1965 este de 428 milioane lei.

În afară de acest volum de investiţii-construcţii, va fi necesar să se adauge valoarea lucrărilor pentru depozitarea şi întreţinerea rachetelor „sol-sol" şi pentru care urmează a se primi proiecte din U.R.S.S.

VII. *Cheltuieli de întreţinere.*

În planul de perspectivă aprobat, s-au prevăzut pe anii 1961-1965 cheltuieli pentru întreţinerea forţelor armate de 11.343 milioane lei.

Ca urmare a propunerilor de reorganizare şi de îmbunătăţire a dotării forţelor armate, cheltuielile de întreţinere ale M.F.A., pe anii 1961-1965, nu vor creşte, ci se vor diminua cu aproximativ 111,9 milioane lei.

Situaţia de detaliu a cheltuielilor de întreţinere se arată în anexa 23.

Valoarea totală a noului plan de cheltuieli-întreţinere propus este de 11.231 milioane lei, reprezentând 52,4 din bugetul M.F.A.

VIII. *Situaţia valorică (anexa nr. 23).*

1. Bugetul de cheltuieli al Ministerului Forţelor Armate, aprobat pe perioada 1961-1965, este de 18.005 milioane lei, repartizat astfel:

- dotarea cu tehnică de luptă 5.205 mil. lei
  din care: - producţia în ţară 1.310 mil. lei
  - import 3.895 mil lei (957 mil. ruble)
- investiţii 377 mil. lei
- întreţinere 11.343 mil. lei
- acţiuni social-culturale 1.080 mil. lei

Volumului de import îi corespund în această perioadă plăţi externe de 1.071 milioane ruble (din care 598 milioane ruble pentru obligaţiile de plată ale acordurilor încheiate până la 31.12.1960).

2. Ministerul Forţelor Armate a reanalizat actualul plan de perspectivă aprobat şi propunerile de suplimentare în valoare de 2.463 milioane lei, reducând unele categorii de tehnică de luptă, precum şi parte din cheltuielile de întreţinere (situaţia anexă nr. 24).

În urma modificărilor ce rezultă din reorganizarea şi dotarea propusă, este necesar a se suplimenta planul M.F.A. pe perioada 1961-1965 cu 2.714 milioane lei (diferenţa de 251 milioane lei faţă de suplimentarea propusă anterior, de 2.463 milioane lei, reprezintă valoarea armamentului de infanterie şi muniţiilor ce se vor produce în ţară, precum şi a escadrilei de aviaţie [de] vânătoare-bombardament care se va aduce din import).

Această valoare, la care se adaugă cele 111,9 milioane lei reduse din planul de întreţinere şi trecute la dotare, se repartizează astfel:

- dotarea cu tehnică de luptă 2.775 mil. lei
  din care: - producţia în ţară 800 mil. lei
  - import 1.975 mil lei (513 mil. ruble)
- investiţii 51 mil. lei

Volumului suplimentar de import îi corespund plăţi externe în perioada 1961-1965 de 231 milioane ruble.

3. Valoarea totală a bugetului de cheltuieli al Ministerului Forţelor Armate, ce se propune pe perioada 1961-1965, este de 20.719 milioane lei, repartizată astfel:

- dotarea cu tehnică de luptă 7.979 mil. lei
  din care: - producţia în ţară 2.109 mil. lei
  - import 5.870 mil lei (1.465 mil. ruble)
- investiţii 428 mil. lei
- întreţinere 11.231 mil. lei
- acţiuni social-culturale 1.080 mil. lei.

Volumului de import îi corespund plăţi externe în perioada 1961-1965 de 903 milioane ruble (din care 598 milioane ruble pentru obligaţiile de plată ale acordurilor încheiate până la 31.12.1960, în condiţii de credit total pe 10 ani). În caz că nu se acceptă condiţiile de plată în 10 rate egale, aceluiaşi volum de import îi corespund plăţi externe de 1.303 milioane ruble (din care 598 milioane ruble plăţi vechi). La acestea se mai adaugă 13,9 milioane ruble [pentru] plăţi necomerciale.

*

Ca urmare a reorganizării forţelor armate, rămân excedent [de] materiale de spate (lenjerie, materiale de tren, potcovit şi efecte de grajd şi materiale veterinare) în valoare de aproximativ 48 milioane lei şi 4.250 atelaje de artilerie diferite.

De asemenea, prin casarea şi dezmembrarea armamentului şi muniţiilor, care se scot din dotare, se va realiza aproximativ 142 milioane lei, ca urmare a trecerii în circuitul economic a unei cantităţi de aproximativ 38.000 tone metale diferite.

*

La întocmirea planului de dotare cu tehnică de luptă din import, s-au avut în vedere preţurile în ruble vechi ale materialelor livrate până în prezent, iar pentru unele materiale care nu s-au mai importat, preţurile sunt aproximate şi ca urmare ar fi posibil ca la valorile prezentate în acest raport să survină unele modificări.

IX. Ţinând seama de volumul mare de măsuri ce urmează a se lua, propun ca reorganizarea să se facă treptat în cursul anului 1961, astfel ca la începerea anului de instrucţie (1 noiembrie 1961) să fie terminată.

Întrucât Divizia 1 mecanizată urmează a participa la aplicaţia din lunile iunie-iulie 1961 în noua structură organizatorică, reorganizarea acesteia să se execute între 15.03 – 01.05.1961.

Rog a aproba.

MINISTRUL FORŢELOR ARMATE ALE R.P.R.
General de armată
(ss.) Leontin Sălăjan

Nr. 312/3404 din 22.03.1961

A.N.I.C., *fond C.C. al P.C.R. – Secţia Administrativ-Politică*, dosar nr. 11/1961, f. 1-19.

NEW DOCUMENT ABOUT THE ROMANIAN ARMIES' REORGANIZATION (MARCH 1961)

(*Abstract*)

Starting from January 1951, a substantial part of the Romanian material and financial resources was used for importing weapons, combat military technique, and ammunition from the USSR, Poland and Czechoslovakia, and also for importing machine-tools and equipment necessary to the defense industry. At the same time, the works at the Danube-Black Sea Canal and the forced setting up of co-operatives in agriculture continued unabated. All these contributed in a decisive manner to the fast exhaustion of Romanian economy and to the sale, on a large scale, of the Romanian gold in the reserve of the National Bank of Romania.

A few years later, in a report from March 22, 1961, General Leontin Sălăjan announced the Romanian Workers' Party leadership that he had talk in February 1961 with Soviet Marshal Andrei Grechko about the Romanian air defense situation and the Soviet Marshal had said that the establishment and equipped of four Romanian regiments with SA-75 missiles supposed to be completed in 1962-1963 period. They had also talk about the reorganization of the entire Romanian army.

Key-words: communism, Leontin Sălăjan, Marshal Andrei Grechko, NATO, Romania, Stalin, Warsaw Treaty Organization.

O SCURTĂ ISTORIE PARALELĂ DESPRE PROIECTELE „RENAULT" ŞI „CITROËN" ÎN ROMÂNIA (1966-1978)

PETRE OPRIŞ*

La începutul anilor '60, autorităţile de la Bucureşti şi-au propus fabricarea în România a unui autoturism modern de clasă medie, în producţie de serie (circa 40.000-50.000 de exemplare, anual). Deoarece inginerii şi muncitorii români nu aveau experienţă suficientă, s-a acceptat ideea de cumpărare a unei licenţe de la una dintre companiile străine renumite în acel domeniu. Totodată, Gheorghe Gheorghiu-Dej a aprobat trimiterea unei grupe de specialişti români în străinătate, cu scopul de a învăţa cum se realizează echipamentul electric necesar unui autovehicul[1].

În paralel, liderii politici români au analizat în anii 1964-1965 posibilitatea de fabricare la Bucureşti a autoutilitarei italiene „Fiat 1100 TF", precum şi realizarea la Câmpulung-Muscel a autoturismului de teren „Fiat 1101 Campagnola" – cunoscut şi sub numele de „Zastava AR-51/AR-55" deoarece primele două versiuni ale „Campagnolei" au fost fabricate şi în Iugoslavia, la Kragujevac, începând din anul 1955, în aproximativ 9.000 de exemplare[2].

---

* Locotenent-colonel (r.), dr; e-mail: petreoprişi@yahoo.com

[1] Liderul suprem al P.M.R. a menţionat despre hotărârea respectivă la reuniunea din 13 noiembrie 1962 a Biroului Politic al C.C. al P.C.R., astfel: „Apare acum necesitatea organizării unui departament al industriei electrotehnice. *Aţi văzut ce greutăţi avem cu echipamentul electric la maşinile auto. Am trimis o grupă în străinătate să se specializeze pentru a face o fabrică specializată care să facă echipamente electrice după cele mai reuşite instalaţii care există în străinătate*. Această fabrică să livreze totul gata, pentru că se ştie că producţia pusă pe linie este o producţie rentabilă. *Au vrut ei să facă proiecte tehnice, însă le-am spus: nu, mergeţi în străinătate la cele mai mari firme, indiferent cât ne costă, 200-300 mii lei valută* (subl.n.)". Arhivele Naţionale Istorice Centrale (în continuare: A.N.I.C.), *fond C.C. al P.C.R. – Cancelarie*, dosar nr. 28/1962, f. 16.

[2] În anul 1957, la Întreprinderea Metalurgică de Stat din Câmpulung-Muscel au fost fabricate manual şi asamblate primele autoturisme de teren GAZ-69 (redenumite IMS-57). În scopul realizării primelor 154 de autovehicule, Victor Naghi (directorul întrepinderii), inginerii Gheorghe Zotta şi Ion Pescaru, tehnicianul Octavian Waschievici, Aurel Nicolescu şi Gheorghe Potinchiu au fost de acord cu utilizarea pieselor de schimb care se fabricau sub licenţă sovietică în uzina respectivă pentru GAZ-ul 69, importat deja în număr mare din URSS. Acesta era utilizat de autorităţile de partid şi de stat şi se afla, de asemenea, în dotarea unităţilor Ministerului Forţelor Armate şi Ministerului Afacerilor Interne. Pentru detalii, vezi Anda Palură, *IMS 57 pentru agricultura ţăranului român*, în „Evenimentul Muscelean", marţi, 15 iunie 2010, http://www.evenimentulmuscelean.ro/index.php/istoria-aro/4458-IMS-57-pentru-agricultura %C5 %A3%C4%83ranului-rom%C3%A2n.html (accesat la 25 noiembrie 2011).

După finalizarea primului lot de autoturisme de teren şi testarea lor, s-a hotărât creşterea producţiei până la nivelul de 1.500 de autovehicule pe an (în 1958), în variantele autodubă, autosanitară, microbuz şi autovehicul pick-up, iar în anul 1959 s-au construit 760 de IMS-uri 57.

Şase companii renumite de automobile şi-au trimis reprezentanţii în România, în perioada 1965-1967, pentru a discuta despre ofertele lor. Două dintre autoturismele prezentate iniţial autorităţilor de la Bucureşti urmau să fie scoase din producţie în ţările de origine în anii 1967-1968 („Renault 10" şi „Fiat 1100 D"), iar celelalte trei propuneri au fost versiuni ale unor modele vândute cu succes în anii '60: „Austin Mini Morris Mark I" (fabricat în perioada 1959-1967), „Peugeot 204" (1965-1976) şi „Alfa Romeo Giulia 1300" (1964-1970). În paralel, reprezentanţii firmei „Ford" au propus în anul 1966 un plan de refacere în decurs de zece ani a industriei româneşti de automobile. Anterior, Michael W. R. Davis (din Departamentul de Relaţii Publice al „Lincoln-Mercury Division", din cadrul „Ford Motor Company") trimisese o scrisoare ataşatului comercial de la Ambasada României din Washington, prin care a solicitat informaţii despre 17 automobile „Mercury 09A V-8" sedan, decapotabile, realizate la uzina „Ford" din Bucureşti în anul 1940 (16 exemplare în luna mai şi unul în luna iulie 1940). În documentul din 15 august 1963 – trimis în aceeaşi zi, în copie, la Departamentul de Stat al SUA – Michael Davis a menţionat că „Ford Motor Company" urma să celebreze împlinirea a 25 de ani de la fabricarea primului automobil „Mercury" şi, în acest sens, se dorea o actualizare a bazei de date istorice a firmei, punându-se accent pe modelele rare. Totodată, Michael Davis a precizat că peste 80.000 de exemplare „Mercury" au fost fabricate în anul 1940, însă numai 1082 de automobile au fost din modelul „Mercury 09A V-8" sedan, decapotabil (979 fiind realizate în Statele Unite, iar restul în alte ţări) şi dorea să ştie cine a comandat cele 17 automobile fabricate la Bucureşti, cu ce scop şi dacă mai funcţionează în România vreun exemplar din acel model[3].

Liviu Ţăranu, *România în Consiliul de Ajutor Economic Reciproc (1949-1965)*, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2007, p. 85; http://www.arom461.ro/ims57.html (accesat la 25 noiembrie 2011).

O variantă modernizată a IMS-ului 57 a apărut la aceeaşi întreprindere în anul 1959 (modelul M 59, fabricat în 803 exemplare în cursul acelui an). Ulterior, proiectul respectiv a fost din nou îmbunătăţit şi, astfel, în anul 1964, a început producţia de serie a autoturismului de teren M-461. Acesta a înlocuit treptat autovehiculele similare de provenienţă sovietică din dotarea unităţilor armatei române şi a fost fabricat în două variante de bază, în perioada 1964-1969 (M-461), respectiv 1969-1975 (M-461 C).

În anul 1971, pe linia de fabricaţie a uzinei din Câmpulung-Muscel a fost introdus un nou model de autoturism de teren: ARO-240, echipat cu un motor tip Otto. Doi ani mai târziu, a fost finalizat un studiu tehnico-economic care avea drept scop mărirea capacităţii de producţie a uzinei respective la 20000 de autoturisme/an. A.N.I.C., *fond C.C. al P.C.R. – Cancelarie*, dosar nr. 207/1973, f. 42.

Producţia de serie a variantei ARO-24 echipate cu motorul Diesel „L-27" a început în anul 1985.

[3] *Michael W. R. Davis, Public Relations Department, Lincoln-Mercury Division, Ford Motor Company, Dearborn, Michigan, to Commercial Attache, Rumanian Embassy, Washington, D.C., August 15, 1963*; File: FT - U.S. B, p. 91; Lot File 67D313, Box 1; Records relating to Bulgaria and Romania, 1960-1965 (Bulgaria and Romania, 1960-1965); General Records of the Department of State, Record Group 59 (RG 59); National Archives at College Park, College Park MD (NACP); *Michael W. R. Davis, Public Relations Department, Lincoln-Mercury Division, Ford Motor Company, Dearborn, Michigan, to Press Officer, U.S. Department of State, Washington, D.C., August 15, 1963*; File: FT - U.S. B, p. 90; Lot File 67D313, Box 1; Bulgaria and Romania,

Proiectele de autoturisme propuse pentru fabricarea sub licenţă în România au fost analizate în şedinţa din 16 august 1966 a Comitetului Executiv al C.C. al P.C.R. şi la reuniunea din 22 august 1966 a Prezidiului Permanent al C.C. al P.C.R. (în cursul căreia s-a discutat şi despre vizita efectuată în România de către directorul companiei „Alfa Romeo")[4]. Varianta propusă de firma „Renault" a avut însă prioritate deoarece, în cursul anului 1966, prototipul autoturismului „Renault 12" – conceput în anul 1965 şi cunoscut sub denumirea iniţială de „Proiect 117" – a fost transportat în secret la Bucureşti cu un avion special, pentru a fi analizat timp de câteva zile de Nicolae Ceauşescu şi de alte persoane nominalizate de partea română. Operaţiunea s-a desfăşurat sub o pază permenantă, iar automobilul a fost ambalat într-o ladă, construită special de către francezi, pentru a nu fi dezvăluită încărcătura, deoarece prototipul se afla încă în faza testelor, urmând a fi produs în serie în Franţa, începând din a doua parte a anului 1969[5].

La începutul lunii septembrie 1966, Nicolae Ceauşescu a fost de acord cu oferta de fabricare în România a autoturismului „Renault 12", varianta românească a acestuia fiind redenumită „Dacia 1300". Decizia respectivă l-a surprins atât pe Cornel Burtică, ambasador al României la Roma, cât şi pe Corneliu Mănescu. Ministrul român al Afacerilor Externe se afla într-o vizită oficială în Italia (5-7 septembrie 1966) şi discutase cu reprezentanţii firmei „Alfa Romeo" despre oferta acestora: construirea sub licenţă a autoturismului „Alfa Romeo Giulia 1300" şi livrarea unei linii de fabricaţie pentru autobuze. Totodată, Corneliu Mănescu îi informase pe reprezentanţii companiei italiene despre faptul că decizia finală nu fusese încă luată de autorităţile de la Bucureşti[6].

Reprezentanţii firmei „Renault" au propus ca, până la finalizarea pregătirilor pentru intrarea în producţie de serie a „Daciei 1300", partea română să asambleze modelul „Renault 16". În aceeaşi perioadă, francezii i-au oferit şi Uniunii Sovietice posibilitatea de a fabrica o variantă modificată a autoturismului „Renault 16" – o delegaţie franceză având programată o vizită la Moscova pe data de 23 mai 1966, cu scopul de a discuta despre acel plan. Autorităţile sovietice nu au acceptat propunerea franceză deoarece, între timp, la 4 mai 1966, au încheiat cu succes negocierile cu compania FIAT şi au semnat un acord de colaborare pentru fabricarea sub licenţă, în URSS, a 600.000 de autoturisme „FIAT 124" anual, începând din 1970 (în URSS, „FIAT 124" a fost redenumit

1960-1965; RG 59; NACP; http://www.ford.ro/Despre/InformatiidesprecompanieIstoriaFord (accesat la 2 iulie 2012).

[4] Pentru detalii, vezi A.N.I.C., *fond C.C. al P.C.R. – Cancelarie*, dosarele 105/1966 şi 107/1966.

[5] *An arrow of desire [O săgeată a dorinţei]*, „The Independent", London (September 4, 2007), News: p. 6, *Custom 150 Journals*. Web. 15 May 2012 (Gale Document Number: GALE|A170773270); I. Mocanu, *Însemnări despre spionajul tehnico-economic*, Bucureşti, Editura Militară, 1975, p. 66.

[6] Rodica Chelaru, *Culpe care nu se uită. Convorbiri cu Cornel Burtică*, Bucureşti, Curtea Veche Publishing, 2001, p. 73-74.

VAZ-2101 „Jiguli", iar varianta de export „Lada 1200"). Americanii estimau în luna mai 1966 faptul că proiectul uzinei care urma să fie construită lângă Yaroslav, Minsk, Gorka sau Zapoczhe (în final, fabrica a fost realizată în imediata apropiere a noului oraş Stavropol-pe-Volga, redenumit Tolyatti / Togliatti în anul 1964) avea o dimensiune asemănătoare cu complexul Montefiore de la Torino (Italia) şi urma să coste 320 milioane de dolari, în timp ce proiectul general al afacerii era estimat de către italieni la valoarea de 700-800 milioane de dolari. În acel preţ era inclusă şi construirea în Uniunea Sovietică a două sau trei uzine de piese auto. Sumele necesare pentru proiectul respectiv proveneau dintr-un credit oferit de italieni pentru opt ani şi jumătate, prin „Instituto Mobiliare Italiano" (350 de milioane de dolari, acordaţi cu o dobândă de 5,75%, primele două rate ale creditului urmând a fi achitate în 1971), precum şi de la diferite bănci private[7].

La rândul lor, autorităţile de la Bucureşti nu au fost de acord cu asamblarea în România a modelului „Renault 16" deoarece efortul valutar pentru acel proiect era considerat mult prea mare faţă de posibilităţile din acel moment ale statului român. În consecinţă, s-a acceptat o altă variantă propusă de francezi: integrarea parţială în industria românească şi asamblarea, în perioada 1968-1972, a părţilor componente ale modelului „Renault 8", redenumit în România „Dacia 1100".

La 20 august 1968, primul „Renault 8" a ieşit pe porţile uzinei de la Colibaşi (judeţul Argeş), fiind condus la ceremonia festivă chiar de către Nicolae Ceauşescu, iar asamblarea sub licenţă a modelului „Renault 12" a început un an mai târziu (în luna august 1969), toate părţile componente fiind aduse iniţial din străinătate.

În cursul plenarei C.C. al P.C.R. din 16 decembrie 1970, Mihai Dumitru, directorul general al „Uzinelor de autoturisme – Piteşti", a descris pe scurt situaţia de la Colibaşi, după un an de la începerea asamblării modelului „Renault 12", astfel: „Stimaţi tovarăşi, proiectul de plan pe anul 1971 cuprinde creşteri însemnate şi pentru grupul de uzine de autoturisme Piteşti, în special la autoturismele de teren, agregate şi piese de schimb destinate fabricaţiei de camioane, tractoare şi *o creştere a numărului de autoturisme de oraş de la 16000, cât executăm în anul acesta, la 21.000 de bucăţi, pentru anul 1971*. [...] Sigur, ne preocupă foarte mult *îmbunătăţirea calităţii autoturismului „Dacia 1300"*, care ştiut fiind, *beneficiarii au avut încă de la începutul fabricaţiei unele deficienţe ca consum de ulei, zgomot în amortizoare, de reglare a carburaţiei. Aceste lucruri s-au remediat în parte, mă refer la carburaţie, mă refer la problema uleiului*. *Trebuie să fim sprijiniţi* mai mult de Ministerul Petrolului, de Institutul de la Ploieşti *pentru a da în vânzare marelui public un ulei de mai*

[7] *Memorandum for Walt W. Rostow from John De Luca regarding U.S. trade relations with the Soviet Union and Eastern Europe. De Luca comments on the Fiat Automobile Co.-Soviet automobile plant deal. Memo. White House, Washington D.C., May 16, 1966*; p. 1-2; Lyndon Baines Johnson Library; *Declassified Documents Reference System*. Farmington Hills, Mich.: Gale, 2012. Document Number: CK3100466006 (DDRS-275428-i1-3).

bună calitate, care să facă faţă exigenţelor acestui turism de mare turaţie (subl.n.)"[8].

La sfârşitul anului 1970, procentul de integrare planificat de autorităţile române pentru „Dacia 1300" a fost de doar 32% deoarece, de exemplu, tabla şi oţelul pentru cutia de viteze se importau în continuare. În anul 1971, uzina de la Colibaşi urma să primească de la combinatul siderurgic de la Galaţi primele cantităţi de tablă românească realizată în mod special pentru autoturisme[9].

Integrarea de către industria românească a tuturor elementelor componente ale „Daciei 1300" s-a reuşit în cursul anilor '70. Totodată, la fabrica de la Colibaşi au fost asamblate şi câteva sute de autoturisme „Renault 20" (redenumite „Dacia 2000"), precum şi 842 de autoutilitare „Estafette" (care au fost redenumite Dacia D6 „Estafette" şi s-au vândut doar pe piaţa românească, în perioada 1974-1977)[10].

Cooperarea în proiectul „Estafette" a început în anul 1968 prin livrarea în România de către compania „Renault" a liniei tehnologice şi a documentaţiei tehnice necesare fabricării de cutii de viteză pentru autoutilitarele „Estafette", precum şi furnizarea unor maşini şi utilaje de către alţi parteneri francezi. Toate produsele industriale au fost oferite pe baza unor credite acordate de firma „Renault" (8,1 milioane de franci), respectiv de alţi furnizori de echipamente (5,5 milioane franci).

În anul 1968, linia de producţie a cutiilor de viteză pentru autoutilitare a început să funcţioneze la uzina de la Colibaşi, iar în perioada 1969-1972 autorităţile române au urmărit modul de îndeplinire a contractului de livrare către compania „Renault" a 75.000 de cutii de viteze, precum şi a unor piese de

[8] A.N.I.C., *fond C.C. al P.C.R. – Cancelarie*, dosar nr. 115/1970, f. 82-84. În cursul aceleiaşi reuniuni, directorul Mihai Dumitru a declarat faptul că urma să fie exportată 90% din producţia totală de autovehicule de teren M-461, care se realizau în anul 1971 la Câmpulung-Muscel, deşi până în acel moment erau încheiate contracte doar pentru 30% din cele 3500 de autovehicule stabilite pentru export de către Comitetul de Stat al Planificării. *Ibidem*, f. 83-84.

Două luni mai târziu, la Direcţia Centrală de Statistică a fost întocmit un raport în care se menţiona faptul că autorităţile de la Bucureşti nu reuşiseră să contracteze pentru export 1.464 autocamioane, 1.449 autoturisme de teren şi 2.808 tractoare (plan stabilit pentru primul trimestrul al anului 1971). *Idem*, dosar nr. 148/1971 (vol. I), f. 17, 74.

Din cauza scăderii cererilor de produse româneşti pe piaţa externă şi a dezechilibrului înregistrat în 1971 în balanţa de plăţi externe a ţării, în toamna aceluiaşi an s-a hotărât reducerea cu 1000 de bucăţi a producţiei anuale de camioane (de la 36.000 la 35.000), iar cea de tractoare a fost micşorată cu 2000 de bucăţi (de la 34.000 la 32.000). Capacităţile de producţie disponibilizate în cele două uzine braşovene au fost utilizate pentru fabricarea de piese de schimb pentru autovehicule şi tractoare, precum şi subansamble pentru remorcile care se exportau în anul 1972 (44.700 bucăţi, cu 5240 remorci mai mult faţă de prevederile din planul aprobat în luna decembrie 1970). *Idem*, dosar nr. 7/1972, f. 70.

[9] *Idem*, dosar nr. 115/1970, f. 82; 84.

[10] Pentru detalii, vezi http://www.planetedacia.com/1628-histoire-dacia-et-ses-voitures/1641-anciennes-voitures-dacia/1116-d6-estafette-utilitaire-subversif-/ (accesat la 18 noiembrie 2011).

schimb pentru „Estafette” – valoarea totală a produselor furnizate de România fiind de circa 35,5 milioane de franci francezi[11].

În conformitate cu contractul încheiat cu firma „Renault”, aproape toate modelele de autovehicule realizate la Colibaşi au fost exportate în Franţa – excepţiile notabile fiind Dacia D6 „Estafette” şi „Dacia 2000”. În acelaşi timp, o parte din producţia realizată (în principal, „Dacia 1300” şi circa 44.000 de autoturisme „Dacia 1100”) a avut ca destinaţie piaţa românească, deşi se înregistrau probleme în privinţa fiabilităţii[12]. Totodată, zeci de mii de autoturisme „Dacia 1300” au fost vândute în câteva ţări membre ale C.A.E.R., în Orientul Mijlociu, precum şi în state din Africa şi America de Sud. Concomitent, „Renault 12” a fost fabricat în diferite variante în Franţa (până în anul 1981), Spania, Turcia (până în 1998) şi Argentina, iar asamblarea sa în Australia a încetat în anul 1980[13].

Nicolae Ceauşescu a primit informaţii despre problemele de fiabilitate înregistrate la autoturismele „Dacia 1300” încă de la începutul fabricării acestora la Colibaşi. După cinci ani, la reuniunea din 8 aprilie 1974 a Biroului Permanent al Comitetului Executiv al C.C. al P.C.R., János Fazekaş a reluat subiectul respectiv şi a criticat calitatea scăzută a filtrelor de ulei şi amortizoarelor utilizate pentru echiparea acestor automobile. Ioan Avram, ministru al Industriei şi Construcţiilor de Maşini, a răspuns că „*tot ceea ce am putut să facem noi, am făcut* (subl.n.)”[14].

Nicolae Ceauşescu a fost surprins de faptul că problema nu era rezolvată şi a solicitat explicaţii. Atunci, Ioan Avram a precizat: „*Noi am luat licenţa «Armstrong» şi francezii, de la început, şi spun şi acum, că* [amortizorul] *este bun, dar pentru autostrăzile lor, nu pentru drumurile noastre. Trebuie să luăm un amortizor care să facă faţă la drumurile noastre* (subl.n.)”[15].

De asemenea, János Fazekaş a propus la aceeaşi reuniune creşterea producţiei de piese de schimb cu scopul de a onora cererile crescânde, chiar dacă

[11] A.N.I.C., *fond C.C. al P.C.R. – Cancelarie*, dosar nr. 218/1968, f. 58.

[12] La sfârşitul anului 1973, preţurile unor autovehicule fabricate în România erau următoarele: „Dacia 1300” – 75.000 lei (1850 de dolari); „Aro 240” – 62.000 lei; furgonetă „TV 51 F” – 68.000 lei; autocamion SR-113 – 75.000 lei; autobasculantă SR-116 – 100.000 lei; autobuz „TV 71” – 185.000 lei; tractor „U 651” – 74.000 lei. *Idem*, dosar nr. 11/1972, f. 57; dosar nr. 194/1973 (vol. II), f. 111.

[13] *An arrow of desire [O săgeată a dorinţei]*, „The Independent”, London (September 4, 2007), News: p. 6, *Custom 150 Journals*. Web. 15 May 2012 (Gale Document Number: GALE|A170773270).

Producţia modelului „Renault 12” în România a încetat în vara anului 2004, până în acel moment fiind înregistrate 1.959.730 exemplare fabricate la Colibaşi, în diferite variante: „Dacia 1300” (1969-1978); „Dacia 1300 Break” – peste 200.000 de exemplare realizate începând din 1973; „Dacia 1302” (furgonetă) – din 1975; „Dacia 1310” – din 1979; „Dacia 1310 Sport” – din 1981; „Dacia 1410” (1983-2004); „Dacia 1210” (în special pentru export); „Dacia 1320” şi „Dacia 1325” (1988-1996).

[14] A.N.I.C., *fond C.C. al P.C.R. – Cancelarie*, dosar nr. 34/1974, f. 13.

[15] *Ibidem*, f. 14.

acest lucru ar fi scăzut numărul de automobile fabricate la Colibaşi. Nicolae Ceauşescu nu a aprobat ideea respectivă şi a hotărât astfel: „*Trebuie importat ceea ce nu aţi integrat* (Ioan Avram susţinea faptul că 70-75% din părţile componente ale „Daciei 1300" se fabricau deja în România, în aprilie 1974 – *nota P. Opriş*). Legat de prima propunere cu piesele de schimb, *eu nu sunt de acord să reducem numărul de autoturisme* şi *am discutat* data trecută despre autocamioane *şi v-am spus că luaţi cele trei întreprinderi şi una să o daţi pentru* [fabricarea de] *piese pentru autoturisme. Vă plângeţi că nu aveţi producţie la ele şi atunci să faceţi piese de schimb* (subl. n.)"[16].

După o evaluare a eficienţei economice obţinute de fabrica de la Colibaşi, Nicolae Ceauşescu s-a străduit să dezvolte industria românească de automobile şi, în cursul anului 1973, autorităţile de la Bucureşti au propus companiei „Renault" constituirea în România a unei societăţi mixte româno-franceze de producţie şi desfacere a unor modele de autoturisme care aveau un consum redus de combustibil[17].

Deoarece conducerea companiei „Renault" nu a manifestat interes pentru o colaborare în sensul dorit de autorităţile de la Bucureşti, Nicolae Ceauşescu a fost de acord cu semnarea la Paris şi la Bucureşti, în luna decembrie 1976, de către prim-ministrul Manea Mănescu, a unui contract şi a mai multor documente de colaborare, în scopul fabricării în România, sub licenţă franceză, a modelelor de autoturisme „Citroën Visa 12 TRS" şi „Citroën Visa" (redenumite „Oltcit Club" şi „Oltcit Visa").

Drept urmare, la 27 decembrie 1976, Consiliul de Stat a aprobat *Decretul nr. 424/1976 privind constituirea Societăţii mixte „OLTCIT" S.A. pentru producţia şi comercializarea autoturismelor de mic litraj*, iar în perioada 1977-1981 s-a construit la Craiova o uzină de automobile, pe platforma Industrială de est a oraşului. În acest scop, la 17 martie 1977, prin *Decretul Consiliului de Stat nr. 57/1977 privind aprobarea unor măsuri pentru realizarea obiectivului Societatea mixtă „OLTCIT" S.A.*, s-a aprobat scoaterea din circuitul agricol a unei suprafeţe de 173,7 hectare, din care 140 de hectare în mod definitiv. Pentru fundaţiile preselor din hala de presaj a uzinei respective s-a stabilit utilizarea a 1890 de coloane vibroforate, iar ceremonia oficială de începere a lucrărilor de construire a fabricii de automobile a avut loc la 17 iunie 1977, în prezenţa lui Nicolae şi a Elenei Ceauşescu.

Prin acelaşi decret din 17 martie 1977 al Consiliului de Stat, s-a aprobat construirea în zona de nord a oraşului a „Centralei electrice de termoficare Craiova II" şi a unei reţele de alimentare cu agent termic a uzinei de automobile. Încălzirea celor două cazane de abur şi a două cazane de apă fierbinte se realiza prin ardere de păcură, iar centrala trebuia să intre în funcţiune treptat (primul

[16] *Ibidem*, f. 15-16.
[17] *Idem*, dosar nr. 194/1973 (vol. I), f. 137.

cazan de apă fierbinte – în trimestrul IV al anului 1978; ultimul cazan de abur – în trimestrul IV al anului 1980).

În scopul asigurării de locuinţe pentru specialiştii care urmau să lucreze la Craiova pentru punerea în practică a proiectului „OLTCIT", la 17 martie 1977 a fost aprobată de către Consiliul de Stat construirea a 400 de apartamente în apropierea zonei industriale de est a oraşului. Acestea au fost repartizate astfel: „OLTCIT" S.A. (100 de locuinţe), Ministerul Construcţiilor Industriale (200), Ministerul Energiei Electrice (50), Ministerul Transporturilor şi Telecomunicaţiilor (50).

La sfârşitul anului 1978, Consiliul Popular al judeţului Dolj a primit aprobarea Consiliului de Stat pentru construirea în Craiova a 48 de apartamente speciale (cu destinaţia „locuinţe de serviciu") pentru personalul francez din conducerea Societăţii mixte „OLTCIT" S.A. şi finalizarea lor în cursul anului 1980 (aceasta fiind una dintre prevederile *Decretului nr. 533* din 27 decembrie 1978). Valoarea totală a cheltuielilor care urmau să fie făcute pentru locuinţele respective nu trebuia să depăşească 8,2 milioane de lei (din care, pentru construcţii-montaj, 7,2 milioane de lei).

Pe de altă parte, în cursul anului 1977, partea română a asigurat fonduri şi mijloace materiale necesare alcătuirii capitalului social al Societăţii mixte „OLTCIT" S.A., atât în numerar (Centrala industrială pentru autocamioane şi turisme Braşov – 12,25 milioane franci; Întreprinderea de comerţ exterior „Auto Dacia" – 3,75 milioane franci), cât şi în natură (232,75 milioane franci francezi – centrala menţionată; 71,25 milioane franci – „Auto Dacia"). Conform contractului semnat la Paris, la sfârşitul anului 1976, autorităţile de la Bucureşti deţineau 64% din acţiunile societăţii respective, restul de 36% revenind companiei „Citroën".

În scopul contractării în ţară şi în statele socialiste a utilajelor, echipamentelor, aparaturii şi instalaţiilor necesare uzinei de la Craiova, Consiliul de Stat a prevăzut la 27 decembrie 1978 o sumă maximă de 539,8 milioane franci francezi, Întreprinderea de Comerţ Exterior „UZINEXPORTIMPORT" urmând să acorde pentru „OLTCIT" credite echivalente cu plafonul maxim stabilit de Consiliul de Stat. În acelaşi timp, Antrepriza română de construcţii-montaj „ARCOM" a primit dreptul de a acorda un credit în valută societăţii „OLTCIT", în valoare maximă de 551,8 milioane franci, pentru lucrările de construcţii-montaj care urmau a fi realizate peste valoarea aportului în natură oferit de autorităţile române la formarea capitalului social al societăţii mixte.

Pentru asigurarea fluenţei circulaţiei autovehiculelor pe drumul naţional nr. 65 (care era, totodată, şi drumul european nr. 574), precum şi a circulaţiei trenurilor care urmau să transporte autoturismele fabricate la societatea „OLTCIT", prin *Decretul Consiliului de Stat nr. 57/1977* a fost aprobată construirea a două pasaje denivelate: primul – la intersecţia drumului naţional nr. 6 (Craiova – Caracal) cu calea ferată Craiova – Calafat; cel de-al doilea pasaj – la intersecţia bulevardului Calea Bucureşti cu strada Lăpuşului din municipiul

Craiova, în zona magistralei feroviare Craiova – Caracal – Bucureşti şi a căii ferate Craiova – Calafat.

Deşi termenul de punere parţială în funcţiune a uzinei de la Craiova a fost luna octombrie 1979, asamblarea primelor exemplare din cele două modele „Citroën" a început de-abia în anul 1981. Iniţial, se preconizase ca, în prima fază, să poată fi realizate anual 30.000 de autoturisme (în 1979), urmând ca, la finele anului 1980, să se ajungă la o producţie anuală de 80.000 de maşini, iar în luna decembrie 1981 – 130.000 de automobile anual.

Dintr-o serie de documente inedite existente în fosta arhivă a C.C. al P.C.R. rezultă faptul că, pentru anul 1989, era planificată fabricarea a aproximativ 120.000 de autoturisme „Oltcit" – peste 11.000 de exemplare într-o lună, deşi capacitate uzinei de la Craiova era de doar 6.000 de autoturisme lunar. Din păcate, defectele de fabricaţie înregistrate în luna aprilie 1989 la cutiile de viteze care echipau maşinile respective au scăzut producţia fabricii până la nivelul de 2800 de autoturisme pe lună[18].

La reuniunea din 5 mai 1989, a Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R., Nicolae Ceauşescu şi-a exprimat în mod clar nemulţumirea deoarece 32 de utilaje pentru realizarea cutiilor de viteză, livrate de IMUA Bucureşti, nu funcţionau la uzinele de automobile de la Piteşti şi Craiova. Exasperat de situaţia respectivă, liderul suprem al P.C.R. a spus: „*Dacă mai prind că pleacă utilaje din uzină care nu funcţionează, să trimitem în judecată pentru sabotaj! Fără nici un fel de discuţii! Până la pedeapsa cu moartea.*

Propun Comitetului Politic Executiv să introducem, pentru trimiterea utilajelor care nu funcţionează, pedeapsa până la pedeapsa capitală! Nu se poate una ca asta! Nu se poate conduce economia cu autocritică, cu angajamente formale, cu acoperirea lipsurilor, că ce să facem, spun ei, să-şi primească salariul! Salariul primesc dacă lucrează cum trebuie! *Pentru sabotaj nu trebuie să plătim, trebuie să pedepsim, că trimiterea de utilaje proaste înseamnă sabotaj! Nu se poate lucra mai departe aşa!* (subl.n.)"[19].

Accesul de furie al lui Nicolae Ceauşescu a trecut, iar intenţia sa de a se emite un decret prezidenţial, în care să se prevadă pedeapsa capitală pentru livrarea de utilaje defecte, nu s-a concretizat.

La 19 mai 1989, Nicolae Ceauşescu a aprobat ajustarea preţurilor de vânzare a autoturismelor româneşti în străinătate. În acest sens, liderul suprem al P.C.R. primise de la Ministerul Industriei Constructoare de Maşini un raport cu următoarele propuneri de preţuri: „Dacia 1310" şi „Dacia 1410" – 2.600 dolari; „Dacia 1320" – 3.150 dolari; „Dacia" break – 2.800 dolari; „Dacia" camionetă – 2.875 dolari; „Oltcit" – 2700 dolari; „Aro 10" – 3825 dolari; „Aro 24" Diesel – 5.000 dolari; „Aro 24" cu motor tip Otto – 4.300 dolari; colecţie CKD „Dacia" – 2.450 dolari; colecţie CKD „Aro" – 2.900 dolari. În acel moment, produsele cu

[18] *Idem*, dosar nr. 28/1989, f. 23.
[19] *Ibidem*, f. 24.

cea mai mare rată de rentabilitate erau „Dacia" camionetă, „Dacia 1310", „Dacia 1410", „Dacia" break, „Aro 10" şi colecţiile CKD „Dacia" şi „Aro".

Pentru anul 1989, autorităţile române aveau planificat să exporte cantităţi importante de autoturisme şi CKD-uri, astfel: „Dacia 1310" şi „Dacia 1410" – 15.000 de bucăţi; „Dacia 1320" – 23.600; „Dacia" break – 5.000; „Dacia" camionetă – 10.000; „Oltcit" – 15.000; „Aro 10" – 5300; „Aro 24" Diesel – 1.700; „Aro 24" cu motor tip Otto – 3.500; 1.500 de colecţii CKD „Dacia" şi 2.500 de colecţii CKD „Aro"[20].

Producţia de autoturisme „Oltcit" în România a încetat în anul 1996, după ce autorităţile de la Bucureşti au vândut firmei sud-coreene „Daewoo" 51% din pachetul de acţiuni al uzinei de la Craiova (1994). A urmat, pe parcursul a 12 ani, fabricarea şi asamblarea din kit-uri aduse din Coreea de Sud şi Slovenia a opt modele „Daewoo" de autovehicule: „Cielo" (1996-2007), „Espero" (1996-1998), „Damas", „Tico" (1998-2002), „Leganza" (1998-2002), „Nubira", „Matiz" şi „Tacuma".

Apoi, în anul 2006, statul român a fost nevoit să răscumpere cu 60 de milioane de dolari toate acţiunile deţinute de sud-coreeni, din cauza problemelor financiare cu care se confrunta compania asiatică.

Un an mai târziu, firma „Ford" a achiziţionat 72,4% din acţiunile „Automobile Craiova" deţinute de statul român, în schimbul sumei de 57 de milioane de euro (septembrie 2007). Compania americană a preluat în proprietate uzina respectivă la 21 martie 2008, apoi a adus din Turcia kit-uri pentru asamblarea, în scopul exportării, a 17.105 autoutilitare uşoare „Ford Transit Connect" (8 septembrie 2009 – octombrie 2011).

Asamblarea acestor autovehicule la Craiova a încetat la sfârşitul lunii octombrie 2011, iar după opt luni a început să fie fabricat în producţie de serie, în exclusivitate, un model complet nou de autoturism: „Ford B-Max" (25 iunie 2012)[21].

[20] *Idem*, dosar nr. 35/1989, f. 155.

[21] Pentru detalii, vezi http://ro.wikipedia.org/wiki/Automobile_Craiova; *Ford nu a făcut nicio maşină la Craiova în luna noiembrie*, The Money Channel, 20 decembrie 2011, http://www.money.ro/ford-nu-a-facut-nicio-masina-la-craiova-in-luna-noiembrie_1196026.html (accesate la 20 decembrie 2011); *AVAS şi Ford Motor au semnat un act adiţional la contractul de privatizare a Automobile Craiova*, The Money Channel, 16 martie 2012, http://www.money.ro/avas-si-ford-motor-au-semnat-un-act-aditional-la-contractul-de-privatizare-a-automobile-craiova_1217289.html (accesat la 17 martie 2012); *Fordul „oltenesc" e gata de lansare: Ford B-Max în cifre şi imagini*, Realitatea.Net, 25 iunie 2012, http://www.realitatea.net/fordul-oltenesc-e-gata-de-lansare-ford-b-max-in-cifre-si-imagini_955795.html (accesat la 25 iunie 2012).

La ceremonia oficială de lansare în producţie de serie a autoturismului Ford B-Max au asistat preşedintele României, Traian Băsescu, Ovidiu Silaghi (ministrul Transporturilor), Lia Olguţa Vasilescu (primarul municipiului Craiova), Călin Popescu Tăriceanu, John Fleming (vicepreşedintele executiv al „Ford Motor Company" pentru producţia globală şi relaţiile de muncă) şi Stephen T. Odell (Chief Executive Officer al „Ford Europa").

A SHORT PARALLEL HISTORY ON „RENAULT” AND „CITROËN” PROJECTS IN ROMÂNIA (1966-1978)

(*Abstract*)

Automobile Dacia Company was founded in 1966 under the name Uzina de Autoturisme Piteşti (UAP). The main Dacia factory was built in 1968, in Colibaşi, near Piteşti. Nicolae Ceauşescu approved to be acquired the tooling and basic designs of the Renault 12. However, until the tooling was ready it was decided to produce the Renault 8 under license; it was known as the Dacia 1100.

The Renault 12 was manufactured in various body styles in Romania, as the Dacia 1300, between 1969 and 1979. Also, the successor of this car, named Dacia 1310, was based on Dacia 1300. The production of the 1310 started in 1979 and stopped in 2004.

The „Citroën Prototype Y” was a project to develop a replacement for the Citroën Ami in the early 1970s. After the takeover of Citroën by Peugeot in the wake of the 1974 oil crisis, the renamed „Project VD (Voiture Diminuée)” became the Citroën Visa and the original design from the „Citroën Prototype Y” was sold to Romania in December 1976 where it become the Oltcit. The main Oltcit factory was built in 1977-1981, in Craiova.

The Oltcit had cosmetic similarities to the Citroën Visa and it was sold in 1980s under the commercial name of Citroën Axel in some Western European markets.

Key-words: Alfa Romeo, Nicolae Ceauşescu, Citroën, Colibaşi, Craiova, Dacia, Fiat, Ford, France, Oltcit, Peugeot, Renault.

LIMITELE ABORDĂRII TEORIEI NOULUI STAT LIBERAL CA PRIMĂ ETAPĂ A *ESTABLISHMENT*-ULUI UNUI PLURALISM INSTITUŢIONALIZAT ÎN UE[*]

ANCA PARMENA OLIMID[*]

Integrarea Ortodoxiei în spaţiul public european este, fără îndoială, unul dintre evenimentele determinante ale istoriei secolului al XX-lea, implicând un exerciţiu al întâlnirii – în mentalităţi, ideologii şi experienţe – între civilizaţia Vestului şi trecutul Estului. La mijlocul anilor 2000, am putea să ne interogăm dacă, în urma integrării ortodoxiei în contextul multicultural european, avem de-a face: cu un nou spaţiu public european?, cu o nouă teorie a statului liberal? sau cu o primă etapă a *establishment*-ului unui pluralism instituţionalizat în Uniunea Europeană?

În acest sens, cel mai semnificativ aspect al *noii teorii a statului liberal* este, probabil, teoretizarea şi conceptualizarea relaţiei Biserică-Stat. În considerarea acestei relaţii, autorii fac uz de teorii şi concepte privind realitatea politică, socială şi culturală, încurajaţi de ideea abordării unei noi teorii, generată de întâlnirea ideologiei cu ecuaţia libertate-autonomie-intervenţie a statului.

Tendinţa curentă a societăţii europene, ca în orice societate tradiţională, este să găsească şi aici *dreapta măsură* sau cea de-*a treia cale* ("the right way" sau "the third way")[2]. Pretenţia acestei afirmaţii, născute sub auspiciile integrării spirituale a ortodoxismului, este de a fi probată de experienţele şi evenimentele trăite de Estul Europei. În acelaşi sens, ortodoxismul a plasat, în centrul său, teoria corespondenţei Biserică-Stat şi argumentul identităţii şi unităţii. Altfel spus, asimilând modelul, teoretic şi practic argumentat, al *Bisericii de Stat*, ca algoritm identitar colectiv, Estul a articulat referinţa la viaţa intelectuală şi politica europeană.

---

[*] Această lucrare a fost finanţată din contractul POSDRU/89/1.5/S/61968, proiect strategic ID 61968 (2009), cofinanţat din Fondul Social European, prin Programul Operaţional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013. Lucrarea a fost prezentată sub titlul Anca Parmena Olimid, *Limitele abordării teoriei noului stat liberal ca primă etapă a establishment-ului unui pluralism instituţionalizat în UE* în cadrul Simpozionul ştiinţific naţional *Stat şi societate în Europa*, organizatori: Universitatea din Craiova, Facultatea de Teologie, Istorie, şi Stiinţe ale Educaţiei, Departamentul de Istorie şi Relaţii Internaţionale, Consiliul Judeţean Dolj, Biblioteca Judeţeană „Alexandru şi Aristia Aman", Craiova, 5-6 Noiembrie 2011.

[*] Lector dr., Universitatea din Craiova, Facultatea de Ştiinţe Sociale, Specializarea Ştiinţe Politice; e-mail: parmena2002@yahoo.com

[2] O abordare detaliată a conceptului "the third way" este dezvoltată de Anthony Giddens. Vezi, în acest sens, Anthony Giddens, *The third way and its critics*, Blackwell Publishers Inc., Oxford, 2000, p. 1-26.

Etapa următoare constă în întrebuinţarea *teoriei corespondenţei* între implicarea bisericii în societate şi pluralismul instituţionalizat, specific construcţiei europene, formulată pe marginea studiilor empirice ce stabilesc domeniile de influenţă a religiei în spaţiul public, admiţând, aşadar, o funcţie catalitică a edificiului ecleziastic în elaborarea noii teorii a statului liberal: *coborând din „sfera canonicităţii şi sinodalităţii", religia impune în societatea europeană actuală o teorie nouă în limitele „teoriei alegerii raţionale".*

Cum se motivează această nouă teorie? Considerând situaţia concret-politică a societăţii europene, vom observa negreşit tendinţa de atomizare a sentimentului comunitar. Faţă de această realitate, activismul Estului a introdus conceptul de „comuniune biserică-stat-cetăţean"[3]. În acest context, există o direcţie care încearcă să stabilească o argumentare asociativă viabilă pentru realităţile spirituale ale Estului şi Vestului în prezent. Această poziţie încearcă să delimiteze limitele unei apropieri între polii reprezentaţi de *stat* şi *biserică*, reafirmând caracterul primordial al identităţii colective prin reconsiderarea *comuniunii spirituale* ca trăsătură esenţială a societăţii europene actuale. Teza centrală a noii teorii devine, aşadar, în această accepţiune, „teologia - sufletul statului liberal"[4].

În aceste condiţii, stadiul actual al cercetărilor în domeniul noii teorii a statului liberal, în contextul multicultural al UE, se concentrează, aproape exclusiv asupra următoarelor *patternuri ale establishment-ului unui pluralism instituţionalizat*: prezentarea realităţii politice, sociale şi culturale europene de la începutul celui de-al treilea mileniu creştin, c\t şi un răspuns dat încercărilor comunităţii ştiinţifice, care a pornit încă de la jumătatea secolului al XIX-lea activitatea de cercetare cu privire la definirea locului şi rolului statului şi la analiza perspectivelor regimului cultelor, ca un pas înainte în relaţiile stabilite cu modernitatea.

Fără a ignora luptele şi reziduurile istoriei, cercetarea încearcă să evidenţieze această evoluţie *din interior,* dar şi *din exterior*, apelând la surse şi documente din afara ariei disciplinare a ştiinţelor politice şi juridice. Pe marginea celor expuse se impun *două precizări*:

(1) opţiunea cercetării pentru evoluţia statului se fundamentează pe o ipoteză intermediară de lucru: o investigaţie socială, teologică, politică, juridică regională şi individualizată nu acoperă întregul areal investigativ în cauză, motivaţia constând în faptul că, doar o perspectivă „generalistă" şi „universalistă" la nivelul sistemelor de drept european ce oferă o cunoaştere empirică a specificului istoric şi cultural-religios al fiecărei naţiuni, element intrinsec al democraţiei şi fundament al relaţiei stat-biserică;

[3] În acest sens, vezi Sandra F. Joireman, *Church, State, And Citizen. Christian Approches to Political Engagement*, Oxford University Press, New York, 2009, p. 15-34.

[4] Sintagma a fost consacrată de către Leonard V. Kaplan, Charles L. Cohen, *Theology and the Soul of Liberal State*, Lexington Books, Lanham, 2010, p. 1-24.

(2) *ab initio*, teoria este motivată de invocarea potenţialului integrator al relaţiei stat-culte în diferite ţări din Uniunea Europeană. Altfel spus, construcţia europeană are nevoie şi de un proiect legislativ fundamentat pe pluralismul religios, iar motivaţia unei noi teorii capătă valoare de referinţă pentru voinţa politică;

(3) vom adăuga faptul că, în toate ţările democratice este recunoscut dreptul fundamental la o viaţă religioasă privată, iar diferenţierile sunt bazate pe observaţie, descriere, individualizare, pe modalităţile specifice de dobândire a acestei capacităţi juridice de bază. Din această perspectivă, noua teorie a statului liberal este legată, în mod exclusiv, de problema aplicabilităţii.

Se înţelege de la sine că, în situaţia analizei libertăţii cultelor, raportată la teoria alegerii raţionale şi la suveranitatea statelor, dat fiind faptul că este o construcţie complexă, vom avea în vedere cel puţin *patru diferenţieri fundamentale*, ce nu dispun de exclusivitate metodologică şi nu constituie *ab initio* o metodologie exclusivă a relaţiei stat-culte în cadrul noii teorii a statului liberal:

2.1. regimul bisericilor-stat;

2.2. regimul concordatar sau de înţelegeri între stat şi culte;

2.3. regimul de recunoaştere legală a cultelor;

2.4. regimul de nerecunoaştere legală a cultelor.

- **2.1. Regimul bisericilor-stat** este fundamentat pe o relaţie de strânsă legătură între stat şi culte, cu condiţia păstrării identităţii proprii atât a statului, cât şi a cultelor[5]. În această direcţie, lucrarea lui Hugh McLeod şi Werner Ustorf, *The Decline of Christendom in Western Europe, 1750-2000*, abordează declinul religiozităţii ca o consecinţă directă a raportului stat-culte în perioada amintită, prin respingerea metodei tradiţionale de analiză a relaţiei seculare stat-culte şi insistând asupra rădăcinilor creştine ale Europei, urmare a rezultatelor unui sondaj din anul 1999, în care vest-europenii se declarau, în proporţie de peste 50%, creştini[6].

Ar fi corect să deducem, de asemenea, că în ţări precum Danemarca, Finlanda şi Grecia, tema autonomiei cultelor se referă şi la acţiunea de limitare a acestora de către stat, consecinţă directă a faptului că Biserica nu dispune de o independenţă financiară. Paradoxal, aceasta nu presupune că sprijinul financiar din partea statului este mai important decât în statele laice[7]. O direcţie majoră a cercetării, în acest sens, a fost reprezentată de intersecţia dintre „piaţa politică" şi „piaţa religioasă", abordare dezvoltată de Bedouelle şi Costa[8].

---

[5] În Marea Britanie, această legătură presupune interpretarea pluridimensională a realităţii sociale şi politice între practicile religioase şi contextul cultural.

[6] Hugh McLeod, Werner Ustorf, *The Decline of Christendom in Western Europe, 1750-2000*, Cambridge, Cambridge University Press, 2004, p. 1-3). Potrivit proiectului de cercetare cu titlul *Church and State Some Reflections on Church Establishment in England,* dezvoltat de University College of London şi publicat pe site-ul Departamentului de Ştiinţe Politice în martie 2008 (http://www.ucl.ac.uk/constitution-unit/files/publications/unit-publications/143.pdf).

[7] Spre exemplu, în Anglia biserica dispune de resurse financiare mai reduse decât în Franţa, un stat laic.

[8] Vezi mai multe asupra subiectului în G. Bedouelle, J.-P. Costa, *Les laïcités à la française*, Paris, PUF, 1998.

• **2.2. Regimul concordatar sau de înţelegeri între stat şi culte** este prezent în societăţile în care influenţa bisericii catolice este ridicată: Spania, Italia, Germania, Luxemburg. În aceste sisteme, în opinia lui Jaime Rossell, regimul, privilegiile şi avatanjele de care beneficiază biserica catolică au fost extinse prin încheierea de acorduri (înţelegeri) între stat şi celelalte confesiuni, reflectând diferenţele de compromis şi conflict în cadrul raportului instituţional stat-biserică. Procedura de recunoaştere a cultelor se inspiră din aceleaşi principii:

• **2.1.a.** recunoaşterea multiconfesionalismului;

• **2.1.b.** asocierea în mod oficial la voinţa naţiunii.

Constituţiile mai multor state europene[9] acceptă principiile recunoaşterii cultelor în virtutea unei existenţe istorice îndelungate şi dovedirea aspectului funcţional şi de utilitate publică a acestora. Regimul concordatar sau de acorduri conţine o referinţă specială la rolul legitim al cultelor ca factor de stabilizare şi instituţionalizare a vieţii religioase[10].

Într-un articol, elaborat de către Silvio Ferrari, autorul aprecia că, prin articolul 7 al Constituţiei Italiei sunt garantate, în acelaşi timp, independenţa şi suveranitatea atât pentru stat, cât şi pentru culte, iar garantarea libertăţii religioase în cadrul unui regim de pluralism confesional exclude teza aparentei neutralităţi a statului[11].

Această atitudine vine să accentueze faptul că, din punct de vedere istoric şi politic, „regulile jocului constituţional", adică baza relaţiei juridice stat-culte, sunt, în realitate, produsul unei atitudini constructive şi necondiţionate a statului faţă de culte.

Fără a respinge *a priori* o astfel de ipoteză a dezvoltării unei „atitudini stimulatoare sau de implicare" a statului în direcţia unei coeziuni sociale prin acordurile bilaterale cu celelalte culte, nu putem să ignorăm aprecierile lui Rafael Palomino, care admitea, în noiembrie 2007, că prevederile acordurilor bilaterale, încheiate cu celelalte culte (excepţie cel cu Biserica Catolică), au *şi un caracter politic* care reduce posibilităţile de acţiune a cultelor, având în vedere procedura dificilă de modificare a acordului iniţial şi obligativitatea de garantare a caracterului stabil al acordului[12].

Aşadar, trebuie să admitem că, acordurile bilaterale între statul italian şi culte pot aduce avantaje de ordin material, acestea fiind mai bine organizate, cultele tinzând să-şi stabilească caracteristici structurale, care în plan orizontal privilegiază, în special poziţia Bisericii Catolice[13];

---

[9] Vezi articolul 16 din Constituţia Spaniei şi articolele 7, 8 şi 19 din Constituţia italiană.

[10] Vezi Alberto Hera, *Relations with Religious Minorities: The Spanish Model,* în „Brigham Young University Law Review", 1998, p. 387-400.

[11] Silvio Ferrari, *The Emerging Pattern of Church and State in Western Europe: The Italian Model,* în „Brigham Young University Law Review", nr. 421/1995, p. 427-428.

[12] Rafael Palomino Lozano, *The concept of religion in the Law: European Approaches,* în *State-Church Relations in Europe: Contemporary Issues and Trends at the Beginning of the 21st Century*, 8-10 Noiembrie 2007, Bratislava disponibil la adresa http://eprints.ucm.es/6504/.

[13] Pentru o sinteză a exercitării multiplelor funcţii de către Biserica Catolică în Italia şi partajul acestor funcţii în relaţie de dependenţă faţă de alte structuri politice, vezi Paul Christopher

- **2.3**. **Regimul de recunoaştere legală a cultelor** vizează statutul de utilitate publică sau interes public, pe care îl pot dobândi cultele. În acest context, se recurge la un sistem de recunoaştere a cultelor, într-o optică potenţială şi dinamică ce asigură libertatea religioasă, de exprimare şi de practică.

Cercetarea caracterului de utilitate publică a cultului respectiv constituie un element important al procesului de recunoaştere de către legislativ. Mai concret, regimul de recunoaştere a cultelor nu contravine libertăţii religioase şi accesului la capacitatea culturală.

La un astfel de context face referire *Codul belgian al dreptului şi religiilor* (intrat în vigoare la 1 septembrie 2005), elaborat de Louis-Léon Christians, ce încearcă să concilieze libertatea de care dispune statul pentru limitarea numărului cultelor recunoscute şi teza nediscriminării, deoarece libertatea religioasă şi regimul cultelor sunt garanţii fundamentale. Utilizând Belgia ca studiu de caz, în contextul sistemelor de drept european, Louis-Léon Christians argumentează foarte convingător faptul că prezenţa sau absenţa caracterului de utilitate a unui cult este, de fapt, varianta esenţială a procesului de recunoaştere a unui cult în sistemul belgian unde, în prezent, sunt recunoscute şase culte[14].

În Franţa, în regiunile Alsace şi Moselle, instituţionalizarea şi socializarea cultelor este inspirată de sistemul concordatar; o preocupare accentuată constituind modul în care răspund acestui sistem diferitele culte şi grupări religioase.

Aceste focalizări au fost reprezentate într-o varietate de cercetări şi studii de caz, de la „varianta tradiţionalistă" la teoria modernă a statului, o bună parte dintre aceste studii fiind influenţate de lucrarea lui Jean-Marie Woehrling, cu privire la nevoia de înţelegere a valorilor centrale ale unui cult şi răspunsurile variabile ale culturii politice regionale[15]. Una dintre cele mai frecvente critici, atât la adresa regimului concordatar, cât şi a teoriei dependenţei cultelor faţă de stat, a fost legată de problematica recunoaşterii juridice a cultelor după apariţia unor legi specifice[16].

- **2.4. Regimul de nerecunoaştere legală a cultelor** reprezintă cea de-a treia orientare în recunoaşterea statutului juridic al cultelor, mulţi cercetători abordând cercetarea cu privire la această separaţie rigidă dintre biserică şi stat din perspectivă non-instrumentală. În trecut, interacţiunea stat-culte, în cadrul sistemului de nerecunoaştere juridică a acestora, era cercetată din perspectiva neutralităţii statului, folosindu-se abordări diferite, care tindeau să accentueze caracterul aparent ireconciliabil al acestei relaţii ce se regăseşte în ţări precum

Manuel, Lawrence C. Reardon, Clyde Wilcox, *The Catholic Church and the Nation-State: Comparative Perspectives*, Washington, DC, Georgetown University Press, 2006, p. 13-20.

[14] Louis-Léon Christians, *Code belge droit et religions*, Bruxelles, Bruylant, 2005.

[15] Jean-Marie Woehrling, *Le statut public des cultes reconnus en Alsace-Moselle et le principe constitutionnel de la neutralité,* în „Revue de droit canonique", vol. 54, nr. 1-2/2004, notele 221-257.

[16] În Austria, prin legea din 10 ianuarie 1998, recunoaşterea legală a cultelor este asociată unor cerinţe complementare, legate de vechimea prezenţei în Austria şi un număr minim de 300 de membri.

Franţa, Olanda şi Irlanda. În ultimii ani a apărut un program alternativ de accentuare a variaţiilor din conţinutul şi abordarea pentru fiecare ţară.

Acest nou program de analiză a regimului de nerecunoaştere juridică asociază absenţa unui regim juridic al cultelor cu apariţia unei terminologii teologice în preambulul unor Constituţii.

Această nouă pespectivă percepe diferenţele de ordin complementar între recunoaşterea şi nerecunoaşterea juridică a cultelor, statul având dreptul de a interveni pentru a sprijini, din punct de vedere financiar, cultele. În cadrul acestei abordări este studiat, în particular, modul în care statul obligă cultele să se organizeze ca asociaţii, pentru a avea capacitate juridică.

Mai mult, într-o abordare recentă, pe care o putem numi *pluralism instituţionalism de utilitate publică*, statul recunoaşte în Franţa, în virtutea Legii Debré (1959), beneficiile de ordin social prin intermediul unor avantaje fiscale ale unor asociaţii culturale în condiţiile respectării cadrului legal.

Interesul pentru trecerea de la sistemul de laicitate profundă la un sistem de recunoaştere juridică a cultelor este ilustrat de o serie de controverse din literatura recentă, interesată de investigarea modului în care *laicitatea de neutralitate a statului* francez conduce, pe de o parte, la eroziunea clivajelor între comunităţile religioase şi *laicitatea de recunoaştere* ce revitalizează discuţiile cu privire la criza instituţională în democraţia participativă europeană[17].

Figura 1. Limitele abordării teoriei noului stat liberal

Aceste cercetări au depistat un set de caracteristici istorice, sociologice, cultural-confesionale (incluzând educaţia, religia, regiunea, clasa socială, venitul personal), ce explică preferinţa pentru credinţa catolică, Franţa fiind percepută ca o ţară de tradiţie catolică.

Această scurtă trecere în revistă a unora dintre cele mai noi tendinţe în analiza comparată a statului, în sistemele de drept european, nu poate să facă

[17] În plus, cele mai recente cercetări ale Centrului francez PRISME (Strasburg), sub conducerea profesorului Francis Messner, au compilat cele mai cuprinzătoare date care susţin că, în Franţa, totuşi, Biserica Catolică se bucură de un statut privilegiat.

dreptate întregii varietăţi de cercetări în domeniul iniţiativelor legate de dezvoltarea unei noi teorii a statului liberal[18].

Aşadar, cercetarea acestei problematici reprezintă un demers cu caracter interdisciplinar, oferind o perpectivă creaţională a diversităţii dincolo de simplele comunităţi naturale: familie, minoritate, religie, instituţii, autorităţi, etnie, naţiune. Ca atare, complexitatea cercetării şi caracterul interdisciplinar evidenţiează conexiunea vitală între cunoştinţele din domeniul politic, juridic, istoric, filosofic etc., exprimată atât la nivelul teoriei statului, cât şi la nivelul metodologiei utilizate prin extinderea şi, totodată, împrumutul unor concepte diferite.

Apariţia unei noi *teorii a statului liberal* este o dovadă elocventă a semnificaţiei deosebite ce revine relaţiilor dintre politică-religie-drept în perioada actuală[19]. Reunind cele două argumente de mai sus, pentru a construi o reprezentare teoretică a spaţiului spiritual european, obţinem următoarele rezultate: un proces simbolic de configurare a unor justificări şi iniţiative, la limita dintre noua teorie a statului liberal şi comuniunea spirituală, potrivit cu pluralismul instituţionalizat al construcţiei europene.

THE LIMITS OF APPROACH OF THE NEW THEORY OF THE LIBERAL STATE AS THE FIRST STAGE OF *ESTABLISHMENT* OF AN INSTITUTIONAL PLURALISM IN EU

(*Abstract*)

This article highlights the most significant aspect of the new theory of the liberal state in the new European context which is theorizing and conceptualization the Church-State relationship. In other words, the analysis identifies the theories and concepts of political, social and cultural approach encouraged by the idea of a new general theory generated by the encounter of ideology with the equation of state-intervention and the theory of correspondence between church's involvement in society and the institutional pluralism specific to the European construction.

Key-words: liberal state, church, pluralism, EU, regime of cults.

[18] Iniţiative şi cercetări recente, cu privire la teoria noului stat liberal în contextul pluralismului religios european, sunt grupate la adresa http://sdre.misha.fr/spip.php?rubrique28.

[19] Limitându-ne doar asupra câtorva aspecte, vom menţiona publicarea de către Centrul PRISME-Strasburg a proiectului de cercetare cu titlul *Un „modèle européen" de droit des religions à l'aune du pluralisme religieux*, proiect dezvoltat pe parcursul anilor 2009-2012 (disponibil pe site-ul central al Centrului la adresa http://sdre.misha.fr/spip.php?article110).

CONTRIBUŢII LA CUNOAŞTEREA MEDALIILOR PRIVITOARE LA ORAŞUL CRAIOVA (1997-2011)

ONORIU STOICA*, ADRIAN FRUNZĂ*

Revenind, în anul 1996, la vechea stemă, cea din 1936, Primăria Municipiului Craiova a luat hotărârea ca, pentru „Zilele Craiovei", care se sărbătoresc între 26 – 28 octombrie, să bată medalii, plachete şi insigne, anual, la Monetăria Statului, pentru a imortaliza în metal acest eveniment de o importanţă majoră pentru urbe, proiectele acestora fiind realizate cu sprijinul Secţiei Craiova a Societăţii Numismatice Române. Ideea realizării unei *Istorii a Craiovei*, oglindită în medalistică, este mai veche[1], dar sperăm să vadă lumina tiparului cât mai curând. Pentru a suplini cumva lipsa acestui corpus, vom încerca să contribuim, cu un capitol, la această *Istorie*, prezentând, în continuare, medaliile şi plachetele emise de Primăria Municipiului Craiova. Trebuie să facem precizarea că, toate aceste piese se regăsesc în Colecţia Doamnei economist Lucia Stoica, din Craiova, care a acceptat, cu multă amabilitate, să ni le pună la dispoziţie pentru studiu. Îi mulţumim şi pe această cale şi o asigurăm de toată recunoştinţa şi admiraţia noastră.

1997 – 1. Stema Municipiului Craiova

Unifaţă. **MUNICIPIUL CRAIOVA**. Legendă liniară. Deasupra în câmp se află un scut de tip francez cu Sfântul Dumitru, călare, spre dreapta, lovind cu lancea un împărat păgân căzut la pământ. Scutul este timbrat cu o coroană deschisă, din care iese un vultur cruciat cu aripile deschise. Tombac. 70 x 45 mm. Gravor M. Fetiţa. Executată la Monetăria Statului.

2. Avers. Idem.

Revers. Faţada clădirii Primăriei Municipiului Craiova, care a fost până în 1948, sediul Băncii Comerţului.

Tombac. 60 mm. Gravor M. Fetiţa. Executată la Monetăria Statului.

* Preşedintele Societăţii Numismatice Române, Secţia Craiova.

* Profesor, Craiova; e-mail: adrian.frunza74@yahoo.com

[1] Constantin Păun, *Noutăţi medalistice craiovene*, în „Oltenia", seria a III-a, anul V, 2001, nr. 1-2; Onoriu Stoica, Doru Călin, *Noutăţi medalistice*, în „Oltenia", seria a III-a, anul IX, 2005, nr. 1-2; idem, *O istorie a Craiovei în documente din metal*, în „Oltenia", seria a III-a, anul X, 2006, nr. 1-2.

1998 – Monumentul Independenţei

Avers. Idem.

Revers. 1912-1948 „ASTA-I MUZICA CE-MI PLACE!”. Legenda circulară, între două cercuri liniare. În câmp un grup statuar, având pe soclu statuia domnitorului Carol I, care salută cu chipiul, iar la bază o baterie de artilerie de câmp, cu servanţi şi un grup de ofiţeri.

Tombac. 60 mm. Gravor C. C. (Cristian Ciornei). Executată la Monetăria Statului.

1999 – Nicolae Romanescu

Avers. Idem.

Revers. PRIMĂRIA URBEI CRAIOVA 1898 – 1899, 1901, 1914 – 1916, 1999. NICOLAE ROMANESCU 1855 – 1930. Legendă circulară scrisă pe două rânduri. În câmp, bustul lui Nicolae Romanescu privind în faţă.

Tombac. 60 mm. Gravor M. Fetiţa. Executată la Monetăria Statului.

2000 – Constantin Brâncuşi

Avers. Idem.

Revers. CONSTANTIN BRÂNCUŞI 1876-1957. Legendă semicirculară deasupra bustului sculptorului privind în faţă, iar sub acesta, liniar pe două rânduri **THE MAN OF THE SCULPTURE / IN THE XX – TH CENTURY.**

Tombac. 60 mm. Executată la Monetăria Statului.

2001 – **Mihai Viteazul**

Avers. Idem.

Revers. MIHAI VITEAZUL SUFLETUL NEAMULUI ROMÂNESC. Legendă semicirculară şi liniară pe trei rânduri. În câmp două medalioane, unul mai mare în partea de sus şi altul mai mic în partea de jos, reprezentând medalia bătută de domnitor, din aur şi argint în anul 1600.

Tombac. 60 mm. Executată la Monetăria Statului.

2002 – **Nicolae Titulescu**

Avers. Idem.

Revers. NICOLAE TITULESCU 16. III. 1882 – 17. III. 1941. Legendă circulară scrisă între două cercuri liniare. În câmp bustul lui Nicolae Titulescu, în costum de diplomat, privind spre stânga având o cunună de laur în spate.

Tombac. 60 mm. Gravor Vasile Gabor. Executată la Monetăria Statului.

2003 – Podul suspendat

Avers. Idem.

Revers. PARCUL NICOLAE ROMANESCU. Legendă semicirculară în partea de sus, iar jos, pe o eşarfă, pe două rânduri **PODUL SUSPENDAT / 1903 – 2003**. În câmp, vederea parţială a celebrului „Pod suspendat".

Tombac. 60 mm. Executată la Monetăria Statului.

2004 – Biserica Sf. Dumitru

Avers. Idem.

Revers. BISERICA SFÂNTUL DUMITRU. Legendă semicirculară. Clădirea bisericii, în câmp, iar în stânga şi dreapta **RECONSTRUITĂ 1615-1652**. În mijlocul laturii din dreapta al bisericii, într-un medalion oval se află bustul domnitorului Matei Basarab, după o stampă de epocă, îmbrăcat în costum de ceremonie, privind spre dreapta, fiind înconjurat de legenda **IOHANUS MATTEUS BASSARABA PRINCEPS VAIVODA TRANSALPINA VALLACHIAE**. În stânga şi dreapta medalionului **MATEI BASARAB 1632-1654**, iar sub acesta **2004.**

Tombac. 60 mm. Executată la Monetăria Statului.

2005 – Marin Sorescu

Avers. În partea de sus **MUNICIPIUL**, iar în partea inferioară **CRAIOVA**, cele două cuvinte fiind separate de câte trei steluţe. În centru se află stema Municipiului Craiova, Sfântul Dumitru, învingând un împărat păgân pe un scut împărţit cu linii orizontale, iar deasupra acestuia, o coroană deschisă, din care iese un vultur cruciat cu aripile întinse, totul, fiind în relief înalt, iar de o parte şi de alta **20 / 05**.

Revers. Bustul lui Marin Sorescu, privind spre stânga, iar deasupra semicircular **MARIN SORESCU 1936-1986**.

Tombac patinat. 60 mm. Executată la Monetăria Statului.

2006 – Traian Demetrescu

Avers. Idem.

Revers. TRAIAN DEMETRESCU. Legendă semicirculară. Bustul scriitorului, în câmp, privind spre dreapta iar sub acesta anii **1866-1896-2006**, mai jos anii aniversari **140-150**.

Tombac. 70 x 60 mm, formă ovală. Gravor M. Fetiţa. Executată la Monetăria Statului.

2007 – **Amza Pellea**

Avers. Idem.

Revers. AMZA PELLEA, 1931-2007-1983 TEATRUL NAŢIONAL CRAIOVA 1973 – DIRECTOR – 1974. Legendă circulară scrisă între două cercuri liniare. În câmp, într-un medalion, bustul în semiprofil al marelui actor, privind spre dreapta.

Tombac. 80 mm. Executată la Monetăria Statului.

2008 – 1. Biserica „Sfânta Treime”

Avers. PRIMĂRIA CRAIOVA. Faţada clădirii Primăriei Municipiului Craiova.

Revers. BISERICA „SFÂNTA TREIME” 1768-1840-1890-1906. În câmp, în centru, clădirea bisericii, văzută din faţă şi profil dreapta, aici fiind anul **2008.** Alamă. 85 x 55 x 40 mm. Plachetă.

2. Idem.

Avers. Idem.

Revers. Idem, însă anul **2008**, se află în stânga. Alamă. 55 mm.

2009 – Barbu Dimitrie Ştirbei

Avers. Idem (model 2007).

Revers. 2009 / BARBU DIMITRIE ŞTIRBEI / DOMN / AL / ŢĂRII ROMÂNEŞTI / 1849 – 1856. Legendă liniară scrisă pe şase rânduri. În câmp partea superioară a statuii domnitorului aflată în Craiova. În dreapta şi stânga acesteia anii **1799-1869**, iar deasupra ei anii **1907-1908-1912.**

Tombac. 78 x 49 mm. Gravor C. Dumitrescu. Executată la Monetăria Statului.

2010 * 2011 – Eugeniu Carada

Avers. În câmp, statuia lui Eugeniu Carada, flancată de anii **1836** şi **2011**, scrişi vertical sub statuie, pe trei rânduri **75 / DE / ANI**. În colţuri stema Municipiului Craiova, Sfântul Dumitru, călare, lovind cu suliţa un împărat păgân, căzut la pământ, totul în interiorul unui scut francez, iar deasupra acestuia o coroană deschisă, din care iese un vultur cu aripile deschise.

Revers. În câmp, în partea superioară, într-un medalion aproape rotund, bustul lui Eugeniu Carada, privind în faţă, iar semicircular, scris de o parte şi alta a bustului **EUGENIU CARADA**. Medalionul este flancat de anii **1836** şi **1910**, scrişi vertical, iar deasupra anul **2011**. Sub medalion este scris pe două rânduri **175 / DE ANI DE LA NAŞTERE**, iar sub text, în interiorul uni papirus desfăcut, este scris pe opt rânduri **PENTRU / O ROMÂNIE LIBERĂ / ORI CÂND / ORI CUM / CU ORICINE / ÎMPOTRIVA ORICUI / Eugeniu Carada / 1860.**

Tombac. 90 x 60 mm. Executată la Monetăria Statului.

***** În anul 2010, situaţia financiară a Primăriei Municipiului Craiova nu a permis emiterea de medalii şi insigne, proiectul lor se păstrează în arhiva Secţiei Craiova a Societăţii Numismatice Române.

CONTRIBUTIONS TO THE KNOWLEDGE OF THE MEDALS OF CRAIOVA CITY (1997-2001)

(*Abstract*)

In this article the authors make up a description of the all medals, plagues and badges, who was emited every year to the occasion of the Days of Craiova, to the support of the Romanian Numismatic Society, Craiova Section, in the State Monetary from Bucharest. To come back, in 1996, to the old coat of arms, from 1936, Mayor-alty of the city Craiova, adopted decision to celebrate the Days of the City în october.

Keywords: Days of Craiova, coat of the arms, medals, badge, commemorative.

PRIGOANA CREDINCIOŞILOR EVANGHELICI DIN ROMÂNIA DUPĂ 1944 PÂNĂ ÎN 1989

GHEORGHE ARDELEAN [*]

Cu ani de zile înainte de unirea Transilvaniei cu Regatul României, de la 1 decembrie 1918, se dorea libertatea religioasă şi autonomia bisericească, pentru românii din Transilvania şi nu numai, şi se realizează acest lucru la sfârşitul secolului al XVIII-lea, apoi în secolul al XIX-lea şi în special la începutul secolului al XX-lea. Acelaşi lucru se realizează după 1866, prin prevederile Constituţiei României din 1866.

La 1 decembrie 1918 se realizează unirea celor două provincii româneşti. Cu această ocazie se solicită aceleaşi obiective prin punctul 2 al actelor de unire.

După unirea cea mare apar probleme pentru Biserica unită şi pentru cultele neoprotestante din România. Aceste biserici neoprotestante sunt ţinta atacurilor organizate cu Ministerul de resort şi alte oficialităţi din România. Astfel, după 1920, începe sarabanda deciziilor de prigonire sau apariţia necazurilor pentru cultele neoprotestante. Nu o dată au fost scoase în afara legii, deşi atât Constituţia, cât şi legile de specialitate erau opuse atitudinii oficialităţilor ce produceau prigoana.

De fiecare dată, conducerea Uniuni Bisericilor Baptiste şi a celorlalte culte, precum şi a unor lideri bisericeşti internaţionali, intervin, pe rând, la oficialităţile române, pentru a opri prigoanele şi necazurile produse creştinilor evanghelici din România în perioada interbelică.

Prigoana baptiştilor şi a celorlalţi creştini evanghelici se amplifică după declanşarea celui de-al Doilea Război Mondial, şi în special după venirea la conducerea statului a lui Ion Antonescu[1].

Se produc mai multe evenimente din cauza prigoanelor:

- se închid biserici;
- unii păstori şi lideri ai bisericilor sunt arestaţi, alţii condamnaţi;
- sunt suspendate sau anulate revistele bisericilor;
- sute de oameni sunt închişi, iar unii sunt duşi la Bug în Transnistria, unde sunt omorâţi şi aruncaţi în Nistru, pierzându-li-se, astfel, urma în Marea Neagră[2]. Vom vedea că sunt multe dovezi de colaborare a prigonitorilor împreună cu liderii bisericii majoritare, Biserica Ortodoxă Română. De asemenea, sunt multe acte

[*] Profesor, Liceul de Artă „Marin Sorescu”, Craiova, Pastor Biserica Baptistă, Craiova; email: a_damaris2011@yahoo.com

[1] Monitorul Oficial, Nr. 305, din 30 dec. 1942 şi 157 din 09 iulie 1943, precum şi 158 din 10 iulie 1943, cu decretele 927 din 28 dec 1942, respectiv 431 din 8 iulie 1943.

[2] Alexa Popovici, *Istoria Baptiştilor din România*, Oradea, Editura Făclia, 2007, p. 640, conform cu ordinul circular 1.089 din iunie 1942, şi 2.590 din 26 aprilie 1943.

normative ce apar în Monitorul Oficial al României. Astfel, se poate observa că, în registrele de corespondenţă a cultelor neoprotestante, în special a Cultului Baptist, sunt înregistrate multe adrese trimise autorităţilor româneşti, pentru: a se reglementa legislativ situaţiile create, a se respecta drepturile prevăzute de Constituţie şi de Legea Cultelor din România şi pentru oprirea prigoanelor.

Deşi toţi cei prigoniţi au fost cetăţeni deosebit de buni, care îşi îndeplineau îndatoririle civice în mod exemplar, totuşi, s-a decis mereu îndeplinirea prigoanelor, deosebit de crunte şi neîntemeiate.

În această situaţie, pe lângă evrei şi ţigani, cei persecutaţi erau şi baptiştii, adventiştii etc., care au suportat prigoana cu demnitate şi fără a se răzbuna după încetarea prigoanei.

La 23 august 1944, după întoarcerea armelor împotriva Germaniei naziste şi alăturarea României naţiunilor unite, în special URSS[3], după îndepărtarea de la guvernare a lui Ion Antonescu, vine la conducere un guvern democrat, care respectă constituţia şi se revine la aplicarea legilor existente[4]. Astfel, pentru baptisti şi celelalte culte neoprotestante începe o perioadă în care li se respectă drepturile constituţionale, existente în Romania.

Din păcate, vremurile bune au durat foarte puţin, până la venirea la putere a comuniştilor, care vor relua prigoana în special pentru cultele neoprotestante şi a greco-catolicilor uniţi cu Roma, cât şi a romano-catolicilor[5]. Una dintre acuzaţiile des formulate de comunişti a fost că aceşti credincioşi sunt trădători şi agenţi ai serviciilor secrete americane, capitaliste etc. Desigur, lucruri neadevărate. Cu toate acestea, a început pentru mulţi o suferinţă nedreaptă şi nefondată. Profesorul şi preotul greco-catolic, dr. Ioan M. Bota, vorbind despre acest lucru, spune următoarele: „Îndată după ocuparea ţării noastre de către armata Sovietică, urmările de subjugare politică, economică şi spirituală a poporului român s-au făcut treptat simţite.

Comuniştii si acoliţii lor şi-au exprimat făţiş ţelurile de înfrăţire cu sovieticii, de distrugere sistematică a vechilor structuri de stat, inclusiv cele sociale, şi înlocuirea lor cu altele, de tip sovietic, pentru a omogeniza, uniformiza şi aservi întreaga viaţă românească, *imperialismului stalinist*. Regretabil este faptul că, pe lângă forţele politice, culturale şi spirituale, prea plecate dictatorului Stalin, s-a numărat şi o parte ierarhia bisericească a Bisericii Ortodoxe Române, în frunte cu Mitropolitul Nicolae Bălan al Sibiului şi cu Patriarhul Iustin Marina, colaboratori ai guvernului, a lui Petru Groza, şi ai patriarhului moscovit Alexei, devotaţi comunismului ateu”[6].

---

[3] Probleme fundamentale ale istoriei României, Ediţia a II-a, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1987, p. 148.

[4] *Ibidem*, p. 150-151.

[5] Preot. prof. dr. Ioan. M. Bota, *Istoria Bisericii universale şi a Bisericii Româneşti de la origini până în ziua de azi*, Ediţia a II-a, Cluj-Napoca, Viaţa Creştină, 2003, p. 483, 490, 491.

[6] *Ibidem*, p. 483.

Deoarece cultele neoprotestante (numite şi evanghelice), în frunte cu cultul baptist, susţin, în marea lor majoritate, botezul la maturitate (de fapt acesta este modelul de botez biblic, cerut de învăţătura Sfintei Scripturi), prin care fiecare persoană decide singură ce fel de credinţă vrea să adopte, ori nu vrea să adopte nicio credinţă sau cum să se manifeste.

Dacă se botează la vârsta copilăriei, religia nu mai este decisă de persoana în cauză, ci de alţii, fie de părinţi, fie de stat, fie de o anumită biserică, dar sigur statul va beneficia de o posibilitate de control asupra acestor decizii şi, mai târziu, va putea să controleze, prin biserică, acele persoane în multe aspecte particulare ale vieţii acestora. Aşa se întâmpla, de exemplu, cu câteva sute de ani în urmă, în Elveţia şi Germania, când consiliile orăşeneşti decideau cine să fie catolic, luteran, protestant[7] etc.

După cum am văzut şi într-un alt articol despre un subiect asemănător, publicat în nr. 25 al revistei Arhivele Olteniei din decembrie 2011 (pagina 429-443), s-au arătat pe scurt aspecte ale prigoanei cultelor evanghelice in perioada 1920 până în 1944.

Pentru perioada de la 1944 până la 1989, D. Mitrofan, în lucrarea „Pigmei şi uriaşi", afirmă: „Etapa persecuţiei, 1944-1989, fiind condusă de stat şi influenţată, uneori, de Biserica Ortodoxă Română, a avut aspecte mult mai subversive şi a avut ca rezultat slăbirea rezistenţei, credinţei şi bisericii. Cea mai dură perioadă a prigoanei a fost în primii 20 de ani (până în 1964). Partea următoare a intervalului, 1964-1989, nu a fost marcată de brutalitate excesivă dar, pe lângă moştenirea de frică şi teroare, lăsată de primii 20 de ani, aceasta a avut efecte la fel de devastatoare prin compromiterea slujitorilor bisericeşti şi colaborarea acestora cu organele represive[8]. De fapt, în introducerea la lucrarea „Democraţie şi persecuţie" a lui Petru Dugulescu, Mitropolitul Banatului, Cormeanu, recunoaşte rolul jucat de Biserica Ortodoxă în perioada comunistă şi felul cum a fost folosită de securitatea comunistă pentru a prigoni celelalte culte, ca apoi şi ea să fie prigonită, când „vremurile" o cereau. Deci, vom încerca să trecem în revistă, foarte pe scurt, prigoana suferită de creştini în perioada comunistă, în special de creştinii evanghelici, în frunte cu baptiştii.

După instaurarea, la 6 martie 1945, a guvernului promoscovit, condus de dr. Petru Groza, controlul Moscovei se realiza, în principal, prin Serviciile Speciale de informaţii (CSSI), care a fost epurat de ofiţerii superiori, probabil pentru că erau educaţi în perioada interbelică, perioada democratică, în şcoli democratice, iar comuniştilor le era teamă că nu li se vor executa aberantele ordine politice, venite de la Moscova[9].

---

[7] Nicolae Gheorghiţă, *Baptişti în România anului 1944*, în vol. „Libertatea religioasă. Contribuţia istorică a baptiştilor la dezvoltarea acestui concept", Oradea, Editura Cartea Creştină, 1995, p. 120-121.

[8] Daniel Mitrofan, *Pigmei şi uriaşi, file din istoria persecutării baptiştilor*, Bucureşti, Editura Cristianus, 2007, p. 45, 66.

[9] *Ibidem*, p. 45, conform cu Richard Wrumbrandt, *Strigătul, bisericii prigonite*, Bucureşti, Editura Stephanus, 1994, p. 4-15.

Aşa ajunge biserica ultimul bastion al rezistenţei anticomuniste, considerată un reziduu, în cazul căreia securitatea face totul pentru a o anihila.

Comunismul şi religia, spuneau ei, sunt incompatibile una cu alta şi cu ideologie diametral opusă[10]. Fostul secretar de stat, generalul de securitate I.M. Pacepa, afirma că „lupta pentru distrugerea bisericilor se desfăşura cu concursul lor, adică prin recrutarea lor[11]". Astfel, în scurt timp, s-au petrecut mai multe fapte grave împotriva credincioşilor din bisericile studiate: multe biserici s-au închis, mii de credincioşi din toate cultele au fost întemniţaţi, la fel teologii, preoţii sau simplii cetăţeni, ţăranii, muncitorii sau intelectualii etc., pentru că aceştia nu îşi ascundeau credinţa. Astfel, „a avea o Biblie sau a vorbi deschis despre credinţă, despre creştinism devenea un act de eroism", avea să mărturisească Richard Wurbrand, unul dintre cei ce a petrecut ani de zile în temniţele comuniste pentru aceste fapte amintite mai sus[12]. În mod concret, după 1945 a început lupta împotriva Bisericilor prin adoptarea noii Legii a Cultelor, în august 1948. Prin această lege, din aproximativ 60 de confesiuni au fost aprobate 14. Tot cu această ocazie s-a înfiinţat vestitul Departament al Cultelor, un mijloc destul de eficient, prin care s-a realizat destul de bine aservirea tuturor confesiunilor religioase puterii ateiste[13]. Astfel, prin această lege au fost obligate toate cultele să-şi depună statutele şi mărturisirea de credinţă a fiecărui cult admis sau nu. De asemenea, Departamentul Cultelor trebuia să verifice şi să depună în faţa celor din conducerea Cultelor jurământul faţă de stat ca, apoi, să fie aprobaţi de Marea Adunare Naţională[14]. Nu mult după instaurarea comunismului la conducerea statului, în anul 1951, s-a stabilit ca până la 1964 să se depună toate eforturile pentru ca toate religiile şi toate bisericile din România să dispară. După toate eforturile, depuse de securitatea comunistă şi activiştii ei, s-a constatat că era, de fapt, invers. Bisericile au ieşit din această perioadă mai întărite şi chiar crescute numeric. S-a confirmat ce se spunea în perioda prigoanelor romane şi anume că: „Sângele martirilor este sămânţa creştinilor". S-a recunoscut astfel că religia, şi în special creştinismul, face parte integrantă din moştenirea naţională românească[15].

Totuşi, ei au avut câteva realizări: de exemplu, în Cultul Baptist, probabil cel mai numeros în acel timp, din 540 de pastori, spune Iosif Ţon, câţi erau în 1959, au rămas, până în 1964, doar 140, deoarece 400 dintre ei au fost daţi afară pentru că nu se supuneau organelor represive. De asemenea, s-a instalat teroarea

[10] Corneliu Ghiocel Fitzai, *Mişcarea adventistă de ziua a şaptea din România*, Şelimbăr, Editura Clever Publishing, 2009, p. 334 şi urm.

[11] I. M. Pacepa, *Cartea neagră a securităţii*, Bucureşti, Editura Omega, 1999, p. 146; vezi Corneliu Ghiocel Fitzai, *op. cit*., p. 335.

[12] Richard Wurbrand, *L'Eglise du silens torture, pour Christ*, Apotolat des editions, Paris, 1979, p. 153.

[13] Monitorul Oficial al României, nr. 174 din 4 august 1948 partea I, p. 1.

[14] Cornel Ghiocel Fitzai, *op. cit*., p. 335-336; Alexa Popovici, *Istoria Baptiştilor din România între 1856-1989*, Oradea, Editura Făclia, 2007, p. 690-691.

[15] Corneliu Ghiocel Fitzai, *op. cit.*, p. 336.

în unele biserici de diferite confesiuni[16]. Unealta pusă la dispoziţie de noua lege a cultelor, numită Departamentul Cultelor, a fost deosebit de activă. De exemplu, în 1961 se propune ducerea la îndeplinire a ceea ce se numeşte *Arondarea Bisericilor*. Aceasta propunea desfiinţarea a 25% dintre Bisericile din România, din cauza amestecului aceluiaşi departament al Cultelor, prin numirea unor persoane ce puteau fi manevrate şi fidele Departamentului[17]. Pentru a înţelege bine ce înseamnă arondarea, putem da un exemplu concret din zona Olteniei. La aproximativ 40 de km de Craiova, în Comuna Giuleşti, era o biserică baptistă, care, prin arondare, a trebuit să renunţe la autorizaţia de funcţionare, iar creştinii baptişti trebuiau să meargă la biserică la Craiova. Clădirea a fost preluată de Cooperativa Agricolă de Producţie (CAP) şi transformată în magazie. Deşi au fost făcute zeci de demersuri, toate au fost în zadar. Abia după 1989, sediul Bisericii îi revine acesteia, iar sediul ei vechi au fost nevoiţi să îl renoveze cu cheltuielile proprii, pentru a putea să reia slujbele. Au fost şi situaţii când, cu acordul tacit al autorităţilor locale, a funcţionat în continuare biserica, dar aproape de fiecare dată preoţii ortodocşi din localitate informau de acest fapt departamentul Cultelor, aducând mari suferinţe atât bisericii, dar mai ales celor ce tolerau acest fapt, afirmă dr. Ioan Bunaciu[18]. Un alt lucru impus bisericilor era reducerea numărului de pastori, de lideri de biserici, prin ridicarea sau anularea aşa-numitelor autorizaţii sau carnete de pastor. Astfel, de la 430 de pastori, existenţi la introducerea arondării, la finalul ei au rămas 180, iar nicio biserică, oricât de mare ar fi fost, nu avea voie să aibă 2 sau mai mulţi pastori, ci doar unul. Nu sunt de neglijat şi trebuie analizate piedicile puse pentru botez (se cerea aprobare de la preoţii ortodoxi ca cei ce nu erau din familii de baptişti să treacă la alt cult, şi aprobare de la împuternicitul cultelor de la raion, sau regiune, mai târziu de la judeţ[19].

Dr. Ioan Bunaciu prezintă şi alte aspecte şi constrângeri care au avut loc imediat după revoluţia din octombrie, din 1959, din Ungaria: au fost interzise botezurile în aer liber, evanghelizările, toţi cei eliberaţi în perioada de relaxare din 1956 au fost din nou arestaţi, de cele mai multe ori fără motiv, iar deţinuţii politici eliberaţi[20].

Trebuie să dăm şi alte exemple de persecuţie din alte culte evanghelice. La Arad a fost arestat grupul Moisescu, autorizat de cultul Creştinilor după Evanghelie, membrii acestuia primind între 19 şi 25 de ani de închisoare, pentru că aveau autorizaţie doar de la Cult şi nu de la Departamentul Cultelor. Din biserica penticostală au fost arestaţi Caraman şi Gaşpar Vasile, pe un motiv că ar fi spus, în predică, faptul că „pacea vine de la Dumnezeu, nu de la oameni”, iar

[16] Iosif Ţon, *Confruntări*, Oradea, Editura Cartea Creştină, 1999, p. 161.

[17] Ioan Bunaciu, *Bisericile Creştine Baptiste din Romania intre 1944-1990*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti, 2002, p. 45 şi urm.

[18] *Ibidem*, p. 47.

[19] *Ibidem*, p. 50 şi urm.

[20] *Ibidem,* p. 54.

Gaşpar, pe o presupunere că la o nuntă unde era un musafir din SUA i-ar fi cerut acestuia să meargă la ONU să spună de greutăţile religioase din România. Fiecare au primit câte 3, respectiv 4 ani de închisoare, ani care nu au fost executaţi în întregime, deoarece a venit graţierea din 1964. Din cultul baptist a fost arestat Pastorul Simion Cure, de la Reşiţa, pentru 17 ani. Interesant este faptul că, martori la acest proces erau 2 dintre membrii de conducere din comitetul bisericii din Reşiţa, evident recrutaţi de securitatea comunistă din România[21]. Pe bună dreptate, Sergiu Grosu scria despre asemenea persoane: „Sunt supuşi controlului riguros al statului, colaborează fără ruşine cu guvernul comunist în toate acţiunile sale"[22]. Dar, nu numai cultele evanghelice erau persecutate de către comunişti de la instalarea lor la putere. Astfel, în 1948, într-un simulacru de adunare generală, când un număr mic de preoţi greco-catolici, certaţi cu disciplina şi morala bisericească, şi ameninţaţi de ierahii bisericii, s-au reunit în sala de sport a Liceului Gheorghe Bariţiu din Cluj-Napoca. Aici, sub presiunea miliţiei, au decis desfiinţarea uniaţiei de la 1700 şi revenirea la Biserica mamă Ortodoxă Română[23]. Curajul arătat de preoţii ortodocşi din România este dat de faptul că însuşi seful statului era membru al sinodului Bisericii Ortodoxe Române[24]. Dr. Iosif Ţon vorbeşte despre un plan bine pus la punct, pentru care s-a lucrat la Departamentul Cultelor aproape 15 ani, pentru desfiinţarea cultelor evanghelice, desfiinţat în urma unei scrisori trimisă la Departamentul de stat al SUA, cu ocazia unei vizite la nivel înalt din România la Washington[25]. Anul 1952 îl aduce la cârma Minsterului cultelor pe profesorul Ioan Constantinescu, om al securităţii, fost profesor la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Bucureşti.

Acesta se va strădui, la sfatul teologilor ortodocşi, să decidă reducerea orelor de program a bisericilor evanghelice din România şi interzicerea întâlnirilor tinerilor din bisericile evanghelice, pentru a nu fi atraşi tineri ortodocşi la aceste întâlniri[26]. Nevoia de Dumnezeu, nu numai a tinerilor, nu a putut fi oprită de nimeni, deoarece se împlineşte ceea ce, cu sute ani în urmă, spune Sfântul Augustin: „Sufletele noastre sunt făcute pentru Tine Dumnezeule si ele nu-şi găsesc odihna decât atunci când se odihnesc în Tine".

Mai târziu, în epoca contemporană, marele psihiatru C.G. Yung spunea că el a găsit ceea ce numea „structura lui Dumnezeu în om", şi, de asemenea, spunea că timp de 30 de ani, cât a avut pacienţi la consultaţii, din toate colţurile lumii, toţi s-au îmbolnăvit din lipsa unor concepţii religioase despre lume şi viaţă, iar apoi

[21] *Ibidem*, p. 54-55.

[22] Sergiu Grosu, *Lee calvalai1re de la Roumanie chretieenne*, Paris, Editions France. Empire, 1987, p. 98-141, vezi şi Cornel-Ghiocel Fitzai, *op. cit.,* p. 336-337.

[23] Preot prof. Dr. Ioan M. Bota, *op cit*., p. 483-484; preot prof. Dr. Ioan M. Bota, *op. cit.*, p. 483-484.

[24] „Le Figaro" 20 ian. 1982, p. 2, apud Corneliu Ghiocel Fitzai, *op. cit*., p. 356, nota 36.

[25] Iosif Ţon, *op. cit*., p. 125-127.

[26] Alexa Popovici, *op. cit*., p. 745-750.

niciunul nu şi-a revenit complet până nu şi-a recăpătat concepţia religioasă despre lume şi viaţă[27]. Lupta comunistă a fost zadarnică pentru distrugerea Bisericii. De exemplu, în URSS, după 50 de ani de comunism şi de luptă împotriva Bisericii, nu a avut niciun rezultat, ba mai mult, se constată adâncirea fenomenului religios. Şi în România, după aproximativ 25 ani de comunism, cultele evanghelice au crescut cu aproape 300%, cu toată lupta securităţii pentru desfiinţarea lor, avea să declare profesorul de ateism Tache Aurelian de Facultatea de Filosofie din Bucureşti, în toamna anului 1972[28]. Cu toate acestea, pe la 1974 se produce o relaxare a prigoanei comuniste, dar aceasta nu renunţă la atacurile împotriva bisericii evanghelice din România. Astfel, se manifestă atacul comunist sub câteva forme: 1. Retrogradări sau dări afară din serviciu. 2. Amenzi pentru adunări în familie. 3. Persecutarea studenţilor şi a elevilor din şcolile din România[29]. Să dăm un exemplu concret, şi anume, autorul acestor rânduri: în anii ’70, elev fiind la Liceul Agro-industrial din Şimleul-Silvaniei, jud. Sălaj, am fost obligat să particip la un cerc de ateism şi mi s-a scăzut nota la purtare doar pentru că frecventam Biserica Baptistă din oraş. Părinţii mei au fost amendaţi atât pentru prezenţa la diferite adunări de familie, cât şi pentru ajutorul pe care tata (zidar de meserie) îl dădea la construirea sau repararea diferitelor Case de Rugăciuni din zona satului natal. Tata a trebuit să o plătească o amendă de 10.000 de lei la sfârşitul anilor 60 şi începutul anilor 70, pentru că lucra la repararea bisericii pe care o frecventam cu familia noastră. Ca student al Universităţii din Craiova, de la sfârşitul anilor 70, am avut foarte multe probleme cu diferiţi profesori extrem de zeloşi în suţinerea comunismului. După finalizarea studiilor şi angajarea mea ca şef de fermă în cadrul ILF-ului Dolj, am adus ferma de pe ultimul loc din judeţ dintre fermele de legume, în 2 ani pe locul 4 şi am fost dat afară fiind considerat incapabil, deoarece nu raportam acele producţii fantomă, fiind declarat „om periculos” pentru regim.

Tot în această perioadă, se intensifică lupta pentru libertatea religioasă din România. Astfel, un grup de mai mulţi pastori şi lideri de Biserici ai cultelor evanghelice în jurul pastorului Iosif Ţon, trimit diferite memorii la radio Europa Liberă, la departamentul de stat al SUA sau la diferite foruri internaţionale, Keston College (organizaţie ce se ocupă cu apărarea drepturilor omului din Anglia), iar în ţară conducerii de partid şi de stat a României de atunci. Toate acestea au ca efect renunţarea la desfiinţarea cultelor evanghelice sau, mai exact, respectarea prevederilor legale. Legile, deosebit de favorabile din ţară, erau folosite des pentru a minţi organismele internaţionale, dând impresia că avem o deplină libertate de conştiinţă, dar, în realitate, erau aspru pedepsite. Erau pedepsiţi cei ce încercau să apere drepturile de a avea o închinare liberă şi paşnică, chiar dacă erau aderenţii cultelor evanghelice. Cei ce au iniţiat aceste demersuri sunt: Iosif Ţon, Liviu Oalah, Vasile Brânzei, Vasile Taloş, Iosif Serac,

[27] Iosif Ţon, *op. cit*., p. 105-106.
[28] *Ibidem*, p. 113-114.
[29] *Ibidem*, p. 124-127.

Pascu Geabou, dr. Silviu Cioată[30]. Prin anul 1974, după aceste intervenţii la organismele amintite, se produce o relaxare a legilor şi atitudinilor autorităţilor împotriva credincioşilor neoprotestanţi. De asemenea, se renunţă la planul de distrugere a bisericilor neoprotestante, plan lucrat de Gheorghe Dogaru, cu începere din anii 50[31].

Un lucru mai puţin cunoscut de publicul larg este faptul că regimul comunist avea un loc special de pregătire a unor oameni speciali, pentru executarea celor ce deveneau incomozi. Unii dintre aceşti executanţi erau instruiţi la Centrul de pregătire a Cadrelor de Securitate din Brăneşti, unde a fost instruit şi antrenat şi vestitul terorist Carlos Ramirez, poreclit Şacalul, precum şi teroriştii din ţările arabe. Nu de puţine ori, relatează un fost ofiţer, la această bază de antrenament venea şi Nicolae Ceauşescu[32]. Evoluţia evnimentelor din România, şi în special lupta împotriva bisericilor evanghelice şi a bisericii, în general (a se observa că, din biserica ortodoxă, preotul Gh. Calciu Dumitreasa a suferit ani grei de temniţă, pentru că nu a dorit să facă compromis cu statul ateu din Romînia). Perioada comunistă a avut şi alte efecte negative pentru poporul român. Erau interzise tipăriturile religioase, cu excepţia celor oficiale cultice. Erau extrem de greu de găsit Bibliile. Se spune că, pe vremea comunistă, la graniţă se punea o întrebare specifică: „Arme, droguri, Biblii aveţi?”. Deci, Sfânta Scriptură era pe acelaşi nivel cu drogurile. Acest lucru făcea ca învăţătura Biblică să fie extrem de greu de însuşit, şi, desigur, de respectat. Aşa se poate explica lipsa de educaţie religioasă a poporului român şi, de asemenea, acceptarea multor superstiţii din tradiţia păgână. Îndepărtarea poporului român de Dumnezeu şi de Biblie a făcut posibilă acceptarea ateismului şi a îndepărtării de Dumnezeu pentru aproape 50 de ani de comunism.

Deşi această perioadă a avut efete deosebit de rele şi distructive pentru fiinţa spirituală a poporului român, se pare că Dumnezeu a îngăduit să vină peste români acele vremuri. Dr. Iosif Ţon, vorbind despre acest subiect, declară următoarele: „Dumnezeu este Cel care a permis comunismului să-şi facă lucrarea lui, pentru a demonstra omenirii că atunci când ea (lumea) îşi ia soarta în propriile mâini, şi vrea să trăiască fără Dumnezeu, ceea ce realizează este iadul pe

[30] Iosif Ţon, *op. cit.*, p. 20-25.

[31] *Ibidem,* p. 23-24.

[32] Petru Dugulescu, în lucrarea *Democraţie şi Persecuţie*, Arad, Editura Multimedia Internaţional, 2007, vorbeşte, pe larg, despre mărturia celui ce a fost „Îngerul morţii”, pe numele său Beniamin Jianu, fost ofiţer DIA şi CIE, deplin conspirat, cu o misiune specială de a executa persoanele devenite indezirabile. „Îngerul morţii” a fost cel care era planificat să-l execute pe pastorul Petre Dugulescu, încă din 1977, iar mai târziu l-a executat pe un alt pastor, Gherman Vasile, din Orşova. După evenimentele din 1989, Beniamin Jianu ucide alte 5 persoane, fapt pentru care primeşte pedeapsa cu închisoare pe viaţă de 5 ori. În închisoare citeşte Biblia, se converteşte la credinţa Baptistă şi cere să-l boteze tocmai cel pe care trebuia să-l elimine de pe pământ, adică pastorul Petre Dugulescu, pe atunci deputat în Parlamentul României. Toate acestea, precum şi alte aspecte ale acţiunilor securităţii comuniste împotriva credincioşilor evanghelici pot fi citite în cartea lui Petru Dugulescu, *Democraţie şi Persecuţie*, p. 11-36.

pământ. Atunci când El intervine, toată aroganţa omenească se destramă şi se spulberă”[33]. Faptul că majoritatea credincioşilor reali au reuşit să depăşească această perioadă dificilă, nu înseamnă că acestia s-au compromis cu securitatea comunistă, un fel de satană pe pământ, ci, mai degrabă, este o dovadă că Stăpânul Universului îşi îndeplineşte promisiunile de Dumnezeu. Chiar dacă credincioşii lui sunt trimişi ca nişte miei în mijlocul lupilor, am putut observa că, de fiecare dată, intervenţia divină şi-a făcut simţită prezenţa prin acţiunile Sale, tocmai în momentele cele mai grele ale credincioşilor săi reali în orice situaţie. Credem că asemenea fapte de persecuţie, deocamdată nu mai sunt posibile, în momentul de faţă, în ţara noastră. Dacă stăpânul Lumii va îngădui în viitorul omenirii să vină şi prigoane sau diferite acţiuni anticreştine, nu vom avea de făcut altceva decât să ne fortificăm şi să stăm ataşaţi de credinţa veritabilă, biblică. Indiferent ce se va întâmpla în viitor.

Dr. Iosif Ţon declară, în finalul lucrării scrise de domnia sa, următoarele: „Vreau să fiu instrumentul Tău, vreau să fiu mielul de jertfă prin care săţi extinzi Tu Împărăţia, domeniul Tău. Nu există viaţă mai frumoasă decât cea alături de Dumnezeu, chiar dacă uneori trebuie să mai şi suferim”[34]. Unul dintre efectele negative ale lucrurilor din perioada comunistă a fost recrutarea, de către structurile politice comuniste, a unor persoane, implicate în distrugerea caracterului sau a vieţii unor persoane, uneori nevinovate, dar mai puţin rezistente la şantajul celor ce se pricepeau atât de bine să distrugă caractere umane deosebit de frumoase. Revenirea vremurilor de libertate, de pace şi de linişte atestă grija pe care Cel de sus o are pentru neamul omenesc. Ei, prigonitorii, s-au dus, nu mai sunt, pe când noi am rămas, şi acum vorbim şi scriem despre faptele lor greu de acceptat şi, mai ales, de justificat.

Evenimentele din decembrie 1989 au adus şi pentru credincioşii cultelor neoprotestante o deplină libertate de exprimare, dispărând, sperăm definitiv, atât ameninţarea ateistă, cât şi discriminarea pe considerente religioase. De asemenea, sperăm că se vor respecta toate legile privind drepturile omului, indiferent de partidele politice aflate la guvernarea ţării. Prin intrarea ţării noastre în U.E., speranţele de dreptate şi legalitate sporesc, deoarece democraţia vestică va obliga guvernul ţării noastre, indiferent de culoarea politică, să respecte drepturile şi libertăţile democratice, deci şi libertatea religioasă. Această libertate de conştiinţă, solicitată pentru prima dată în istorie de pastorul baptist Thomas Helvis, la scurt timp după revenirea în Anglia, la 1612, din Olanda, unde baptismul apare înainte de 1612. În Anglia, lângă Londra, ia fiinţă prima biserică din lume ce poartă denumirea de biserică BAPTISTĂ. Sunt voci şi argumente din care rezultă că au existat, de-a lungul istoriei, grupuri de credincioşi încă de la Ioan Botezătorul (cel care la botezat pe Isus Hristos) până azi, care au avut o

[33] Iosif Ţon, *Confruntări*, Oradea, Editura Cartea Creştină, 1999, p. 138-139.

[34] Iosif Ţon, parte din interviul Adrianei Huţanu de la radio Vocea Evangheliei din România, în *op. cit*., p. 140-213.

credinţă aproape identică cu principiile de bază ale baptiştilor din epoca modernă. În decusul anilor ce au venit, în special în secolul al XIX-lea şi al XX-lea au apărut şi celelalte culte (confesiuni) evanghelice, atât în Europa, cât şi la noi în ţară, toate având origine în credinţa baptistă descrisă mai devreme.

THE PROSECUTION OF EVANGYELICAL CHRISTIANS FROM ROMANIA FROM 1944 TO 1989

(*Abstract*)

In the article published in the last history magazine number we wrote about the persecution of evangelical christians from Romania 1944-1989. When Antonescu regim finished freedom came, without any persecution. Freedom not for long because in 1947communism came. Persecution started again for almost all evangelical churches and some of the greeck catholics. The only exeption was B.O.R. that had only advantages. In 1948 the greeck catholic relliogion is disolved and all the christians andpreasts are obliged to become orthodox (they separated in the year 1700). After 1948 when the Relligion laws were voted, the persectuion of nonorthodox christians starts, especially the evangelical christians.Even though theretically the laws supported the churches in real life many were closed, pastors and christian leaders were arested. Each time it was said that the evangelical christians are american's people and dangerous. Many were in danger of loosing their job. If they were seen studying the Bible or being part of a prayer group they were punished hard. In the same time they were looking for week christians to„sell" their brothers and sisters in Christ.Many churches were demolished like a church from Dej in the ,70s. The inital plan was to destroy all the churches till 1964 but they obtained exactly the opposite and the number of christians increased. In the ,50s they had the same plan till 1974. The answer was that the churches increased 300 %. In 1970 a group of people leaded by dr. Iosif Ţon write many letters to the people from occident worlds. In 1974 the inital plan of destroying the churches was finished. In the same time the persecution decreased in power. But, still many students pupils, young people were persecuted with no reason (including the authour of this article). In 1961 the communism started to close the small churches and live only the big ones because 25% of all the churches had to be closed. For example a person from Giuleşti had to travel 40 km to attend the church from Craiova. Many church building became storage places. Many leaders were arrested, persecuted and many times even killed. (as: Iosif Ţon, Vasile Taloş, Geabou Pascu, Simion Cure, Dr. Ciată Caraman, Petre Dugulescu and Gherman Vasile from Orşova was executed just before 1989). The execution was done by Beniamin Jianu, called Death Angel. After 1989 he became a christian in the prison, baptised by Pastor Peter Dugulescu. Pastor Dugulescu was another victime of Jianu but he didn't succed. The year 1989 came with the long waited freedom. Once Romania was part of EU we have the guarantee that those times of persecution will not be back and laws will be respected. Even though persecutin will come in one way or another christians are ready. They have to stay firm and face the enemy.

Key-words: evangelical Christians, orthodox, Government, oppression, decision.

CONNECTIONS BETWEEN URBAN DESIGN AND CRIME IN THE MID-XXTH CENTURY IN THE U.S.: CASE STUDY OF GREAT AMERICAN CITIES

KARINA PAULINA MARCZUK*

Introduction

One of the main needs of every human being is to possess their own home, a shelter, which should provide safety for residents, protection against various atmospheric conditions, private living space and possibility to perform such basic functions as parenthood etc. Therefore any place, considered home, its neighborhood, and finally a whole city must comply with the most fundamental condition – first and foremost they should be safe places. Thus, the article focuses on social and spatial aspects of urban design and their impact on the safety of great American cities such as New York or Chicago in the mid-XXth century.

The following paper consists of three parts. First, the most significant conceptions on mutual relations between urban design and the level of crime in cities are briefly presented. In particular, the author has paid attention to the works of Jane Jacobs who is considered as a claimer of so-called "social-eyes" theory. Second, the main problems related to safety, security and urban planning of great American cities are described using examples of New York and Chicago. Finally, some conclusions are presented. The article addresses mainly the period of the mid-XXth century.

One could assume that the level of crime in large urban centers is affected not only by design, spatial planning and architectural style but also by a social factor. Nowadays there are three main conceptions, popular mainly in the U.S., Great Britain and other Western countries which have an impact on crime prevention through spatial planning. These are: 1. "defensible space" by Oscar Newman; 2. crime prevention through environmental design (CPTED); 3. the second generation of the CPTED (the 2nd generation of CPTED). All of them are linked to a social factor (a social factor was previously highlighted by Jane Jacobs). Thus, it is possible to state that social affairs are therefore the core element of contemporary conceptions of spatial design: evolving from "defensible space" concept by the CPTED until the 2nd generation of CPTED they "humanize" urban space.

* Lector univ. dr., Institutul de Ştiinţe Politice, Universitatea din Varşovia; e-mail: karinamarczuk@uw.edu.pl

ARHIVELE OLTENIEI, Serie nouă, nr. 26, 2012, p. 309-320

The author is searching answers for such questions as: how social aspects, particularly informal social control, may affect the level of crime in great cities?; what are the correlations between the level of crime and spatial planning?; finally, what were connections between urban design and the level of crime in such cities as New York and Chicago in the mid-XXth century? In order to answer above-mentioned questions mainly American and British literatures as well as original sources were used.

1. Studies on relations between urban design and crime in the mid-XXth century in the U.S.

Profound studies on the relations between physical design of space and the level of crime in cities were conducted by American and British anthropologists, sociologists and urban planners at the beginning of the second part of the XXth century. The most prominent researches were *inter alia*: Elizabeth Wood, Jane Jacobs, Lee Rainwater, Shlomo Angel (table 1).

Table 1. The main conceptions addressing the relations between design and safety (the 60's of the XXth century)

Year of publication	Author	Title of book/article	The main points
1961	Elizabeth Wood	*Housing Design: a Social Theory*	Design solutions which are applied nowadays for multi-residential buildings are not conducive to the development of informal relationships between residents, thereby preventing the development of social ties that allow people to exercise informal social control, self-control etc.;
1961	Jane Jacobs	*The Death and Life of Great American Cities*	"Social-eyes" theory;
1966	Lee Rainwater	*Fear and the House-as-Haven in the Lower Class*	The physical look of buildings affects the behavior of their residents what means that a wrong design may lead to an antisocial behavior;
1968	Shlomo Angel	*Discouraging Crime through City Planning*	Changes of the traffic of people and vehicles may contribute to an increase or decrease of the level of crime;

Source: E. Wood, *Housing Design: a Social Theory*, New York: Citizens Housing and Planning Council 1961; J. Jacobs, *The Death and Life of Great American Cities*, New York: Random House 1961; L. Rainwater, *Fear and the Home-as-Haven in the Lower Class*, „Journal of the American Institute of Planners", vol. 32, nr 1, January 1966, p. 23-31; S. Angel, *Discouraging Crime through City Planning*, Berkeley: Institute of Urban and Regional Development 1968.

All these researchers tended to "(...) stress unimportance of physical form (...)"[1]. In particular, they emphasized the importance of social factor: some of them (Elizabeth Wood, Jane Jacobs, Shlomo Angel) were focused on the importance of mutual social control while others (Lee Rainwater) highlighted the cause-effect relationship occurring between a physical look of buildings and anti-social behavior of their tenants.

The most significant, however, is theory proposed by Jane Jacobs who studied relations between the type of buildings, features of the terrain and the level of crime in great American cities. In addition, J. Jacobs conducted research on the economy of American cities; she claimed that: "The overwhelming fact about cities is that if they do not maintain self-generating economies, they will ultimately stagnate and decline"[2]. What is more, it was Jacobs who drew attention to an impact of social factor on built-up areas in America. Her predecessors, such as an urban planner Robert Moses who was called "builder-master" of New York, were not interested in social aspect during process of town planning. Christopher Klemek concluded: "The fall of Robert Moses – and all he represented – created a vacuum of power and of ideas in New York City, and in urbanism in general. What filled it? The simple answer is: Jane Jacobs"[3]. Therefore Klemek called Jacobs defender of traditional American architecture and Moses – its destroyer (*Jacobs the Defender versus Moses the Destroyer*).

Robert Moses (1888 – 1981) studied political science at Yale, Oxford and Columbia Universities although his professional career was mainly devoted to town planning. He contributed to a radical change in the urban landscape of New York. "Urban redevelopment was the most important public policy undertaken by New York after World War II. It transformed the city, physically and morally"[4]. Moses initiated the construction of 35 highways, 12 bridges, numerous parks and various buildings in the city. In 1924 Moses was appointed chairman of the committee for the parks of New York and Long Island, and

[1] E. P. Fowler, *Street Management and City Design*, „Social Forces", vol. 66, nr. 2, December 1987, p. 365.

[2] J. Jacobs, *Strategies for Helping Cities*, „The American Economic Review", vol. 59, nr 4, part 1, September 1969, p. 652. Further see: J. Jacobs, *The Economy of Cities*, New York: Random House, 1969.

[3] Ch. Klemek, *Jane Jacobs's Urban Village: Well Preserved or Cast Adrift?*, „Journal of the Society of Architectural Historians", vol. 66, nr. 1, March 2007, p. 20.

[4] J. Schwartz, *The New York Approach: Robert Moses, Urban Liberals, and Redevelopment of the Inner City*, Columbus: Ohio State University Press, 1993, p. XV.

since then (four decades) he held various positions managing the city's parks system. In 40's and 50's he removed New York City slums and constructed multi-residential buildings. His ideas influenced the solutions that were later used by other large American cities. Robert Caro has pointed out that Moses not only shaped New York, but his ideas also affected the history of all cities in America in the XXth century[5].

An intense pressure of Moses on infrastructural development of built-up areas became the object of criticism ranging from the 50's. In particular, other town planners and architects criticized him for the destruction of small neighborhoods and replacing them with large and modern urban projects. The most prominent critic of Moses was Jane Jacobs (1916 – 2006), born in the United States, Canadian, writer, activist and researcher on urban space. In the mid-40 of the XX century she married architect Robert Hyde Jacobs what prompted her to have a deeper interest in the problem of planning urban areas. In 1968 J. Jacobs moved to Canada, and in 2006 she died in Toronto.

In 1961 Jane Jacobs published her significant book entitled *The Death and Life of Great American Cities* where she proposed a competitive model of urban development. Next years it gained a lot of supporters. Anthony Flint stated that the model of urban development proposed by Moses and the model proposed by Jacobs are so different because of their authors: Jacobs graduated from high school only while Moses studied at prestigious American universities; Jacobs, in her works, was focused on her own observations while Moses was a master-builder, the great builder of New York. However, it was Jacobs who became a character adored by Americans[6]. Her model was based on the identity of the small neighborhoods and she refused replacing them with huge buildings as did it Moses. On that account her ideas was initially called restricted and local[7]. Jacobs particularly emphasized the importance of human factor, social, which omission in the town planning process may be a cause of crime. She stated that deep and complex social diseases cause crime in big cities, small towns and neighborhoods[8]. According to her safety on the streets of American cities could be ensured by the presence of "social-eyes", so a constant presence of passersbies who observe each other and their surroundings what lead to reduce the opportunity of committing crimes (table 2).

[5] Further see: R. A. Caro, *The Power Broker: Robert Moses and the Fall of New York*, New York: Knopf, 1974, p. 5.

[6] Further see: Meeting with Anthony Flint, the author of the book *Wrestling with Moses: how Jane Jacobs took on New York's master builder and transformed the American city*, New York: Random House 2009. Kansas City Public Library, Kansas City 16.06.2010, <http://www.archive.org/details/AnthonyFlintWrestlingWithMoses>, (01.05.2011).

[7] Further see: P.L. Laurence, *Jane Jacobs before Death and Life*, „Journal of the Society of Architectural Historians", vol. 66, nr. 1, March 2007, p. 5.

[8] Further see: J. Jacobs, *The Death and Life of Great American Cities*, New York: Random House, 1961, p. 31; R. R. Mayer, *Social planning and social change*, Englewood Cliffs: Prentice-Hall 1972.

Table 2. "Social-eyes" theory by Jane Jacobs.

1.	It is necessary to separate clearly a public space from private one what is the condition of 'territoriality', i.e. when people feel that they keep under their control their place (their territory).
2.	People who are natural owners of the street must watch the street. People have to observe the street from inside of the buildings that should be returned to the street.
3.	If in public places such as streets or parks there is no public supervision, there is a high rate of street crime. Sidewalks should be crowded almost constantly to increase the number of eyes watching at the street (numerous shops, pubs, restaurants and other public places).
4.	Neighborhoods should consist of a mixture of tenants and buildings: old people, young people, houses for the rich and the poor, to rent and properties of private owners.

Source: I. Colquhoun, *Design out crime: creating safe and sustainable communities*, Amsterdam; London: Elsevier, 2004, p. 39.

It seems that two conditions (requirement to keep a clear separation of public and private spheres and changes in the buildings' construction) are relatively easy to implement, however they require an appropriate design changes. Nevertheless, two further criteria are related to social issues (increasing the number of "eyes on the streets" and providing a social diversity in districts) what means that their implementation may be complicated. Furthermore, theses of Jacobs were strongly criticized: first, numerous people in the streets means not only more control and, therefore, a greater sense of safety, but at the same time it means an increasing number of offenders (such as pickpockets), and thus an increasing number of offenses. Second, more people on the streets contributes to greater disorder (more junk) what could decrease safety, as well.

Last but not least, a strong interest in social factor in the 60's gradually turned into focusing on issues related to the planning process of physical space. In the 70's the environmental design idea had gained popularity thanks to the concept of "defensible space" proposed by Oscar Newman. In 1969 Oscar Newman and George Rand introduced the notion of territoriality assuming that a proper design of buildings can motivate people to care more about common areas (for instance yards, parks etc.), so about public or semi-public zones what consequently could lead to decreasing the level of crime[9].

In short, an informal social control was a core element of Newman's theory. Despite the emphasis on issues related to the town planning process and

[9] Further see: National Crime Prevention Institute (NCPI), *The Influence of Physical Design* [in:] L.J. Fennelly (ed.), *Effective physical security*, Amsterdam; London: Elsevier, 2004, p. 2; O. Newman, *Defensible space: crime prevention through urban design*, New York, Macmillan, 1972.

architectural projects, he used works of Jane Jacobs, and therefore he based on matters of a social nature. However, in contrast to the assumptions of Jacobs, Newman's theses had a greater impact on spatial and architectural solutions, because he was an architect, not only a writer as J. Jacobs was: "Jane Jacobs gave us the first perceptive insights into these problems over 20 years ago, but the great landmark in understanding them more precisely was Oscar Newman's *Defensible Space* (1974)"[10]. Daniel Gilling has noticed that Jacobs and Newman shared a view that often architectural and planning solutions make difficult monitoring and controlling behavior of people what may contribute to an increase in crime. According to Newman it was particularly evident in the case of multistorey buildings; on the other hand, Jane Jacobs was focused mainly on safety and crime prevention in the streets of cities ("social eyes"), while Newman has called for taking into account not only the streets (close to buildings), but also the buildings (their interior common areas such as lobbies, staircases etc.)[11].

Research on a spatial design and a social factor and their impact on the level of crime initiated by Elizabeth Wood, Jane Jacobs and other researchers in 60's have contributed to generation in the next years such conceptions as the Crime Prevention Through Environmental Design (CPTED) from the beginning of 70's. CPTED was based on the belief that a proper design of buildings may stimulate an appropriate behavior of their tenants and thus it contributes to reducing crime[12]. An environmental crime prevention emphasizes a physical design of space. In contrast to this approach, the 2nd generation of Crime Prevention Through Environmental Design (the 2nd generation of CPTED) takes into account a human factor making an architect a key person in the process of planning and designing using such conditions as: access control, social control, and strengthening the role of territory (territoriality)[13]. Nowadays, it is the 2nd generation of CPTED which is applied during town planning and designing processes.

2. Problems of great American cities: case study of Chicago

Researches on spatial causes of crime were popular mainly in the United States (and also in the United Kingdom) where such enormous cities as New York, Los Angeles or Chicago are plagued by similar problems. Therefore one

[10] A. Coleman, *Design Influences in Blocks of Flats*, „The Geographical Journal", vol. 150, nr. 3, November 1984, s. 351.

[11] See: D. Gilling, *Crime prevention: theory, policy, and politics*, London; Bristol: UCL Press, 1997, p. 49.

[12] See.: C. Ray Jeffery, *Crime prevention through environmental design*, Beverly Hills: Sage Publications, 1971.

[13] Further see: R.I. Atlas, *Architectural Security: Integrating Security with Design* [in:] J.J. Fay (ed.), *Encyclopedia of security management*, Burlington: Butterworth-Heinemann, 2007, p. 447.

could present current problems of great cities and the ways of solving them using a case of Chicago metropolitan area (*Chicagoland*) which faces many difficulties that are typical for American cities. In addition, nowadays Chicago's authorities have developed unique methods to eradicate an increasing crime (so-called Chicago Alternative Policing Strategy – CAPS).

For the purpose of that paper a great city in the United States, such as Chicago, is considered as the urban center in which lives at least one million inhabitants[14]. Chicago is a part of Illinois and it is located in the northern part of the United States on the coast of the Lake Michigan and on the Chicago River what is its undeniable advantage. In 1848 the channel connecting the Illinois River with the Lake Michigan was opened; a result was a rapid development of the city as well as railways linking the port with the rest of the land and thus making the city the main transport hub in the northern cost of the U.S. Consequently, Chicago started to attract multicultural and ethnically diverse population that settled in the town. In 1871 the city was burnt by a great fire that destroyed numerous old wooden buildings. Paradoxically, it contributed to establishing the so-called Chicago school of architecture which is represented by such well-known architects as Louis H. Sullivan, Frank Lloyd Wright and Ludwig Mies van der Rohe. They gave the city a new character using steel in their projects, especially in the city center, where for the first time skyscrapers soared (in the early 70's was built the tallest building at that time, the Sears Tower, numbering 110 floors).

Population living in American cities increased reflecting a strong urbanization trend in America (table 4. and 5.). In the case of Chicago one could notice a slight decrease in the number of residents between 1950 – 1970 which may, however, be conditioned by the fact that many of them moved out to the suburbs commuting to work in the metropolitan area (a phenomenon that intensified after the World War II). It is significant that Chicago area, called

[14] According to the *2010 Census* this criterion meets ten cities (table 3.).

Table 3. The largest cities in the U.S. (2010).

City		Population
1.	New York, NY	8 175 133
2.	Los Angeles, CA	3 792 621
3.	Chicago, IL	2 695 598
4.	Huston, TX	2 099 451
5.	Philadelphia, PA	1 526 006
6.	Phoenix, AZ	1 445 632
7.	San Antonio, TX	1 327 407
8.	San Diego, CA	1 307 402
9.	Dallas, TX	1 197 816
10.	San Jose, CA	945 942
The population of the U.S. total: 308 745 538		

Source: The U.S. Census Bureau, *2010 Census*, <http://2010.census.gov/2010census/>, (29.06.2011).

Chicagoland (including the northeastern part of Illinois and extending into southeastern Wisconsin and northwestern Indiana), is the third largest region in the U.S., today inhabited by about 10 million people.

Table 4. Population of great American cities (1940 – 1970).

Year	New York	Chicago	Philadelphia*)
1940	7 457 995	3 396 808	1 931 334
1950	7 891 957	3 620 962	2 071 605
1960	7 781 984	3 550 404	2 002 512
1970	7 894 862	3 366 957	1 948 609

*) Since 1960 more numerous than Philadelphia has been Los Angeles.

Source: The U.S. Census Bureau, *1940, 1950, 1960, 1970 Census*, <http://www.census.gov/>, (03.11.2012).

Table 5. Population of Illinois (1940 – 1970).

Year	Population
1940	7 897 241
1950	8 712 176 (+ 10,3%)
1960	10 081 158 (+ 15,7%)
1970	11 113 976 (+ 10,2%)

Source: The U.S. Census Bureau, *1940, 1950, 1960, 1970 Census*, <http://www.census.gov/>, (03.11.2012).

Great American cities share a lot of similar problems which are characteristic also for Chicago. Therefore, the main problems for Chicago are *inter alia*:

1. The lack of coherent architectural conception. Chicago due to its favorable location has attracted many entrepreneurs who invested in new factories; however they were not concerned about the aesthetics and appearance of the city. In consequence, it made life of inhabitants hard (for example, initially in Chicago functioned several slaughterhouses of which odor was felt throughout the city). So, the way of building or rather the lack of way of building had become the main problem of the city;

2. Traffic jams resulting from the introduction of mass communication of vehicles into the city. A contemporary design of Chicago has been influenced not only by the great fire of 1871 which started the reconstruction of city in a new shape (soaring skyscrapers of glass and steel), but also by ideas of Robert Moses. The model that Moses proposed for New York was then adopted in other cities such as Los Angeles and Chicago. In particular, one should put attention to an extensive construction of roads (the introduction of mass communication of

vehicles to the city center) and the construction of multistorey buildings, moving away from the model of suburban low-rise buildings supported by J. Jacobs. Consequently, roads to the city center are crowded what it forces the authorities to invest in public transport connecting the suburbs of Chicago with its center. Fortunately, Chicago's location on the coast of the Lake Michigan causes frequent and strong winds reducing the risk of smog resulting from increased traffic;

3. Difficulties in relationships among the inhabitants of multistorey buildings, breakdown of social ties and the lack of informal social control what may reduce the feeling of safety of inhabitants;

4. Insufficient financial outlays on the development of communities for instance on organizing parties for residents what allow them to integrate;

5. Finally, the main concern of all big cities in the U.S. is increasing level of crime. Nevertheless, there is no a close relationship between the number of crimes committed in the cities and the size of the cities, but one could note a specific nature of relationship between the great cities and the types of crimes committed here (thefts, burglaries, public order offenses, robberies, extortions etc.). In contrast, particular neighborhoods differ from each other in terms of the number of crimes committed.

Chicago Police Department (CPD) has collected data on crimes committed in the city which are published in annual reports and contains so-called *Index Crimes* (the number of different crimes committed during the year). The *Index Crimes* consists of some categories of offenses: 1. Crimes against people (murders, sexual assaults including rapes, robberies, assaults and batteries); 2. Crimes against property (thefts, burglaries, vehicle thefts, arsons). According to data of the CPD *Index Crimes* for Chicago in the mid-XXth century had risen (table 6.).

Table 6. *Index Crimes* for Chicago in 1965, 1970, 1980, 1990, 2000, 2009.

Year	*Index Crimes*
2009	155 539
2000	213 637
1990	**314 179**
1980	196 605
1970	128 017
1965	102 673

Source: Chicago Police Department, *Annual Reports 1965*, *1970*, *1980*, *1990*, *2000*, *2009*, <https://portal.chicagopolice.org/>, (27.06.2011).

These data show that since 1965 number of crimes committed in Chicago has steadily increased until 1990 (314 179 committed crimes). End-decade of the last century was a turning point: after 1990 the crime rate

decreased about one-third, the same from 1990 to 2009, so a total number of criminal acts felt down more than a half. Among the most common crimes against people have outnumbered violations of physical integrity and robberies, much less group were sexual offenses and murders. On the other hand, among crimes against property the most numerous have been thefts, burglaries and thefts of vehicles and arsons. The lesson learned is that Chicago's crime is a street crime (the prevalence of such crimes as beatings, robberies, thefts etc.). So, how did the CPD manage to achieve a significant drop in crime over the past twenty years? The answer is, *inter alia*, a new approach to community policing oriented to the problems of the Chicago's community – the strategy CAPS (an acronym derived from the first letters of the Chicago Alternative Policing Strategy)[15].

Thus, Chicago is a city that has been still growing (table 7).

Table 7. The age structure of buildings in Chicago.

Year	Number of buildings	Percent
2005 –	22 179	1,8%
2000 – 2004	51 025	4,2%
1990 – 1999	50 712	4,1%
1980 – 1989	49 327	4,0%
1970 – 1979	89 549	7,3%
1960 – 1969	123 917	10,1%
1950 – 1959	162 071	13,2%
1940 – 1949	130 495	10,7%
– 1939	545 476	44,5%
Total: 1 224 751 (2009)		

Source: The U.S. Census Bureau, *2005 – 2009 American Community Survey*, <http://www.census.gov/>, (28.06.2011).

In subsequent years, particularly from the 30's of the XXth century to the 60's a lot of buildings were constructed in Chicago (a number of new buildings had been rising to more than 13% in 1950 – 1959). The slowdown in construction began in the 70's (7,3%). In particular, in 1950 – 1959 had been built numerous buildings, so during the time when Robert Moses was an active planner of New York and his theses influenced other American cities, including Chicago.

[15] Further see: Chicago Police Department, *CAPS at five: a report on the progress of community policing in Chicago*, Chicago: Chicago Police Department 1998; W.G. Skogan, L. Steiner *et al.*, *CAPS at ten: community policing in Chicago. An evaluation of Chicago's alternative policing strategy*, Illinois: The State of Illinois, January 2004.

Table 8. Numbers of buildings and crimes in 1965 - 2009 periods in Chicago.

Year	Chicago population	Number of buildings	*Index Crimes*
2009	2 851 268	22 179	155 539
2000	2 896 016	51 025	213 637
1990	2 783 726	50 712	314 179
1980	3 005 072	49 327	196 605
1970	3 366 957	89 549	128 017
1965	3 550 404	123 917	102 673

Source: The U.S. Census Bureau, <http://www.census.gov/>, (28.06.2011); The U.S. Census Bureau, *2005 – 2009 American Community Survey*, <http://www.census.gov/>, (28.06.2011); Chicago Police Department, *Annual Reports 1990*, *2009*, *2000*, *1990*, *1980*, *1970*, *1965* <https://portal.chicagopolice.org/>, (27.06.2011).

One could notice that since 1965 until 1970 and 1980 population of Chicago had been numerous (till the *1980 Census* Chicago was considered as the second great American city; the first was New York) while the number of new buildings had been decreasing and at the same time the *Index Crimes* had been rising (table 8). In the period 1990 – 2009 decreased both a number of new buildings as well as a number of crimes (especially in 2000 – 2009). It is possible to state that the reduction of crime was caused by the outflow of population to the suburbs – Chicago's population slightly decreased in the years 2000 – 2009. On the other hand, better housing conditions increased the level of safety. New buildings contributed not only to improving the standard of life of Chicago's inhabitants, but also affect the aesthetics of surroundings – people were more likely to use city's streets ("social-eyes" theory of Jane Jacobs). In short, if the level of safety on the streets of Chicago was increasing, the level of crimes was decreasing.

Conclusions

To sum up, all above-mentioned considerations could lead to conclusion that the level of crime in such a great city as Chicago is significantly affected not only by the physical design of space, but also by a social factor that planners and architects should take into account during the planning process. The importance of social factor was emphasized mainly in the mid-XXth century in the U.S. by such researchers as Jane Jacobs.

One could note following conclusions:

1. There are two main approaches to connections between design of urban space and level of crime in cities: the first one is characterized by blurring the importance of physical design and to emphasize the importance of social factors. It was popular in the United States in the 60's and represented mainly by Jane Jacobs. The second approach, however, disseminated in the 70's, had

stressed the importance of physical aspects of design which determine the level of crime (concept of "defensible space" by Oscar Newman);

2. It is necessary to emphasize the importance of informal social control ("social-eyes" by J. Jacobs) considered as a way to reduce crime;

3. Population living in great cities in the United States has continued to grow reflecting the trend of urbanization of the country. Now the main problem of great American cities is increasing crime. Data provided by the Chicago Police Department show that crime in the city occur rather on the streets (assaults and batteries, robberies, thefts etc.).

CONEXIUNI ÎNTRE DESIGNUL URBAN ŞI CRIMINALITATEA DE LA MIJLOCUL SECOLULUI AL XX-LEA DIN SUA. STUDIU DE CAZ AL MARILOR ORAŞE AMERICANE

(*Rezumat*)

Articolul de faţă se referă la legăturile dintre designul urban şi criminalitatea de la mijlocul secolului al XX-lea din marile oraşe americane, cum ar fi Chicago. În primul rând, sunt prezentate pe scurt concepţiile cele mai importante despre relaţiile reciproce existente între designul urban şi nivelul criminalităţii în oraşe. În mod special, autoarea acordă atenţie lucrărilor scriitoarei Jane Jacobs, care este considerată a fi cea care a iniţiat aşa-numita teorie a „ochilor sociali". În al doilea rând, principalele probleme, privind siguranţa, securitatea şi planificarea urbană a marilor oraşe americane sunt descrise folosind oraşul Chicago ca studiu de caz. La sfârşit, sunt prezentate câteva concluzii.

Cuvinte cheie: Chicago, crime, design, Jane Jacobs, marile oraşe, New York, planificare urbană, securitate, siguranţă.

TOPONIME CU DENUMIRI ANTONIME[*]

IUSTINA BURCI[*]

Principalele compartimente lexicale, în care antonimia este un fenomen mai mult sau mai puţin frecvent, sunt cele alcătuite din cuvinte care desemnează calităţi şi însuşiri ale obiectelor sau fenomenelor din natură, relaţii temporale, spaţiale şi cantitative, trăsături de caracter şi comportamentale, însuşiri intelectuale, aptitudini şi calităţi, emoţii, sentimente, stări fiziologice, mişcare, deplasare, fenomene de ordin social, relaţii ale oamenilor în societate, categorii etice, estetice şi filosofice[1].

Toponimia – ca parte componentă a limbii şi, în acelaşi timp, ca proiecţie a mediului geografic înconjurător, filtrat, într-o măsură mai mare sau mai mică, prin prisma conştiinţei şi imaginaţiei populare – cuprinde un număr destul de mare de locuri cu denumiri antonime. Multe dintre acestea iau naştere, cel mai adesea, ca o reacţie la un alt fenomen: omonimia.

De regulă, numele locurilor (indiferent dacă este vorba despre dealuri, munţi, şesuri, adâncituri, ochiuri de apă, dâmburi, drumuri, fântâni, denivelări, păduri etc. sau despre aşezări umane) au legătură fie cu trăsăturile fizice, fie cu anumite evenimente din istoria existenţei lor. Doar că, de foarte multe ori, fizionomia geografică şi condiţiile social-istorice similare pot determina alegerea aceloraşi termeni pentru localităţi sau forme de relief asemănătoare ori relativ asemănătoare. Există posibilitatea, astfel, ca un număr limitat de apelative să denumească „un număr aproape nelimitat de obiecte geografice”[2], ceea ce a dus la apariţia toponimelor omonime[3], fapt destul de incomod într-un domeniu în care orientarea pe teren constituie un lucru important.

---

[*] Articolul de faţă face parte din proiectul de cercetare nr. IV – *Valori semantice în toponimia românească*.

[*] Cercetător ştiinţific II, dr., Institutul de Cercetări Socio-Umane „C. S. Nicolăescu-Plopşor” din Craiova, al Academiei Române; iustinaburci@yahoo.com

[1] Marin Bucă, Ivan Evseev, *Probleme de semasiologie,* Timişoara, Editura Facla, 1976, p. 164.

[2] M. Oros, *Toponimia localităţilor cu populaţie slovacă din judeţul Bihor*, în „Probleme de onomastică”, Cluj-Napoca, 1980, p. 106.

[3] Am analizat, pe larg, toponimele omonime în articolele: *Toponimie românească. Structuri omonime,* în „Arhivele Olteniei”, Serie Nouă, nr. 17, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2003, p. 213-243 şi *Relaţia de omonimie în hidronimie*, în „Arhivele Olteniei”, Serie Nouă, nr. 25, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2011, p. 211-221.

Dorinţa de a evita această omonimie – prin ataşarea unui determinant (uneia sau ambelor localităţi, unuia sau ambelor obiecte geografice), cu rolul de „a preciza despre care variantă din totalul de variante identice este vorba”[4] – a generat o nouă relaţie între denumiri, cea de antonimie. Numele topice antonime apar „în aceeaşi arie, sub forma unor cupluri”[5] cu un nucleu semantic comun; ele se presupun reciproc chiar şi atunci când una dintre părţile cuplului nu este direct exprimată.

În articolul de faţă ne propunem să analizăm numele de locuri compuse[6], ale căror denumiri sunt antonimice. Cercetarea noastră se desfăşoară pe două paliere: A) tipologia şi frecvenţa acestor nume; B) ce fel de apelative se situează pe locul secund în structura numelor de locuri antonimice şi, de asemenea, care este frecvenţa lor. Principala sursă de informaţie, utilizată în abordarea subiectului pe care îl propunem, o constituie *Indicatorul localităţilor din România*[7]. Din păcate, din lipsă de spaţiu, nu vom putea prezenta exemplele de care dispunem în integralitatea lor, ci doar în mică parte.

A) Parcurgerea materialului din lucrarea citată anterior ne-a permis să observăm faptul că, structura acestor denumiri cuprinde:

(1) ***cuvântul titlu şi ambii termeni ai opoziţiei:*** Albota (Ag) / Albota de Jos (Ag) / Albota de Sus (Ag); Alunişu (Ot) / Alunişu de Jos (Ot) / Alunişu de Sus (Ot); Bala (Mh) / Bala de Jos (Mh) / Bala de Sus (Mh); Balaciu (Il) / Balaciu de Jos (Il) / Balaciu de Sus (Il); Barcea (Gl) / Barcea Nouă (Gl) / Barcea Veche (Gl); Bădârlegiu (Bz) / Bădârlegiu Mare (Bz) / Bădârlegiu Mic (Bz); Bălteni (Vs) / Bălteni-Deal (Vs) / Bălteni-Vale (Vs); Bărtăluşi (Vs) / Bărtăluşi-Mocani (Vs) / Bărtăluşi-Răzeşi (Vs); Bârleşti (Iş) / Bârleşti-Români (Iş) / Bârleşti-Ungureni (Iş); Belciugatele (If) / Belciugatele de Jos (If) / Belciugatele de Sus (If); Berevoeşti (Ag) / Berevoeşti-Pământeni (Ag) / Berevoeşti-Ungureni (Ag); Beşenova (Tm) / Beşenova Nouă (Tm) / Beşenova Veche (Tm); Boroşeşti (Iş) / Boroşeşti-Sat (Iş) / Boroşeşti-Târg (Iş); Bradu (Ag) / Bradu de Jos (Ag) / Bradu de Sus (Ag); Brebeni (Ot) / Brebeni-Români (Ot) / Brebeni-Sârbi (Ot); Broşteni (Db) / Broşteni-Deal (Db) / Broşteni-Vale (Db); Bucecea (Bt) / Bucecea-Sat (Bt) / Bucecea-Târg (Bt); Budeasa (Ag) / Budeasa Mare (Ag) / Budeasa Mică (Ag); Câmpuri (Vr) / Câmpuri de Jos (Vr) / Câmpuri de Sus (Vr); Cârlibaba (Sv) / Cârlibaba Nouă (Sv) / Cârlibaba Veche (Sv); Cetăţeni (Ag) / Cetăţeni-Deal (Ag)

[4] Marius Sala, *Cu privire la unele determinative din toponimia românească*, în „Limba Română”, nr. 1, Anul XIII, 1964, Bucureşti, Editura Academiei Române, p. 62.

[5] V. Ioniţă, *Nume de locuri din Banat,* Timişoara, Editura Facla, 1982, p. 97.

[6] Relaţia de antonimie nu se exprimă doar analitic, cu ajutorul unui determinant, ci şi sintetic, cu ajutorul unor sufixe, în special diminutive (*Bâsca – Bâsculiţa, Bogdana – Bogdăniţa, Ialomiţa – Ialomicioara, Lotru – Lotrioara, Tismana – Tismăniţa* etc.) şi, de asemenea, cu ajutorul unor sintagme (*Izvorul Alb – Izvorul Negru, Motru / Motru Sec, Pârâul Cald – Pârâul Rece* etc). (vezi şi V. Ioniţă, *Nume de locuri din Banat,* Timişoara, Editura Facla, 1982, p. 97).

[7] Ion Iordan, Petre Gâştescu, D.I. Oancea, *Indicatorul localităţilor din România*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1974.

/ Cetăţeni-Vale (Ag); Chendu (Mş) / Chendu Mare (Mş) / Chendu Mic (Mş); Chirceşti (Vs) / Chirceşti-Moldoveni (Vs) / Chirceşti-Ruşi (Vs); Codăeşti (Vs) / Codăeşti Sat (Vs) / Codăeşti Târg (Vs); Corbu (Cţ) / Corbu de Jos (Cţ) / Corbu de Sus (Cţ); Cremenea (Mh) / Cremenea de Jos (Mh) / Cremenea de Sus (Mh); Dămieneşti (Bc) / Dămieneşti-Sat (Bc) / Dămieneşti-Târg (Bc); Doba (Sj) / Doba Mare (Sj) / Doba Mică (Sj); Dobrovăţ (Iş) / Dobrovăţ-Moldoveni (Iş) / Dobrovăţ-Ruşi (Iş); Eforie (Cţ) / Eforie Nord (Cţ) / Eforie Sud (Cţ); Fântânele (Iş) / Fântânele Noi (Iş) / Fântânele Vechi (Iş); Floroaia (Cv) / Floroaia Mare (Cv) / Floroaia Mică (Cv); Gârbova (Ab) / Gârbova de Jos (Ab) / Gârbova de Sus (Ab); Ghergheasa (Bz) / Ghergheasa Nouă (Bz) / Ghergheasa Veche (Bz); Halânga (Mh) / Halânga Mare (Mh) / Halânga Mică (Mh); Hanţa (Bc) / Hanţa de pe Deal (Bc) / Hanţa de pe Vale (Bc); Homorâciu (Ph) / Homorâciu Pământeni (Ph) / Homorâciu Ungureni (Ph); Lita (Cj) / Lita Română (Cj) / Lita Ungurească (Cj); Livezi (Bc) / Livezi-Deal (Bc) / Livezi-Vale (Bc); Logreşti (Gj) / Logreşti-Birnici (Gj) / Logreşti-Moşteni (Gj); Mamaia (Cţ) / Mamaia-Băi (Cţ) / Mamaia-Sat (Cţ); Mânzaţi (Vs) / Mânzaţi-Boiereşti (Vs) / Mânzaţi-Răzeşi (Vs); Mereşeşti (Vl) / Mereşeşti-Dos (Vl) / Mereşeşti-Faţă (Vl); Muereasca (Vl) / Muereasca de Jos (Vl) / Muereasca de Sus (Vl); Năneşti (Bc) / Năneşti-Deal (Bc) / Năneşti-Vale (Bc); Palanga (Vl) / Palanga Dos (Vl) / Palanga Faţă (Vl); Păltinata (Bc) / Păltinata de Jos (Bc) / Păltinata de Sus (Bc); Pietrişu (Iş) / Pietrişu de Jos (Iş) / Pietrişu de Sus (Iş); Pojejena (Cs) / Pojejena de Jos (Cs) / Pojejena de Sus (Cs); Răchitişu (Bc) / Răchitişu de Jos (Bc) / Răchitişu de Sus (Bc); Râca (Ag) / Râca Nouă (Ag) / Râca Veche (Ag); Ribicioara (Hd) / Ribicioara de Jos (Hd) / Ribicioara de Sus (Hd); Săgeata (Bz) / Săgeata de Jos (Bz) / Săgeata de Sus (Bz); Sălătrucu (Ag) / Sălătrucu de Jos (Ag) / Sălătrucu de Sus (Ag); Sibişelu (Hd) / Sibişelu Nou (Hd) / Sibişelu Vechi (Hd); Spermezeu (Bn) / Spermezeu-Şesuri (Bn) / Spermezeu-Vale (Bn); Şinca (Sv) / Şinca Nouă (Bv) / Şinca Veche (Bv); Târnava (Tr) / Târnava de Jos (Tr) / Târnava de Sus (Tr); Tarniţa (Bc) / Tarniţa de Jos (Bc) / Tarniţa de Sus (Bc); Teiu (Ag) / Teiu din Deal (Ag) / Teiu din Vale (Ag); Trestenicu (Tr) / Trestenicu Nou (Tr) / Trestenicu Vechi (Tr); Turburea (Gj) / Turburea de Jos (Gj) / Turburea de Sus (Gj); Ulmeni (If) / Ulmeni-Pământeni (If) / Ulmeni-Ungureni (If); Urdeşti (Vs) / Urdeşti-Sat (Vs) / Urdeşti-Târg (Vs); Valea Muierii (Dj) / Valea Muierii de Jos (Dj) / Valea Muierii de Sus (Dj); Voineşti (Vs) / Voineşti-Boiereşti (Vs) / Voineşti-Răzeşi (Vs) etc.

(2) ***cei doi termeni ai opoziţiei, fără cuvânt titlu***: Adjudu Nou (Vr) / Adjudu Vechi (Vr); Adrianu Mare (Mş) / Adrianu Mic (Mş); Agrişu de Jos (Bn) / Agrişu de Sus (Bn); Agrişu Mare (Ar) / Agrişu Mic (Ar); Albeştii Pământeni (Ag) / Albeştii Ungureni (Ag); Almaşu Mare (Bh) / Almaşu Mic (Bh); Amărăştii de Jos (Dj) / Amărăştii de Sus (Dj); Amărăştii Dos (Vl) / Amărăştii Faţă (Vl); Aninişu din Deal (Gj) / Aninişu din Vale (Gj); Arămeşti Boereşti (Nţ) / Arămeşti Răzeşi (Nţ); Ariceştii de Jos (Ph) / Ariceştii de Sus (Ph); Arieşu de Câmp (Mm) / Arieşu de Pădure (Mm); Arioneştii Noi (Ph) / Arioneştii Vechi (Ph); Avereştii

de Jos (Nţ) / Avereştii de Sus (Nţ); Balota de Jos (Dj) / Balota de Sus (Dj); Băjeneştii Mari (Ag) / Băjeneştii Mici (Ag); Băuţaru Inferior (Cs) / Băuţaru Superior (Cs); Bârcea Mare (Hd) / Bârcea Mică (Hd); Bârseştii de Jos (Ag) / Bârseştii de Sus (Ag); Bechetu Nou (Dj) / Bechetu Vechi (Dj); Beleştii de Jos (Ab) / Beleştii de Sus (Ab); Bencecu German (Tm) / Bencecu Român (Tm); Beregu Mare (Ar) / Beregu Mic (Ar); Bereşti-Sat (Gl) / Bereşti-Târg (Gl); Berivoii Mari (Bv) / Berivoii Mici (Bv); Berteştii de Jos (Br) / Berteştii de Sus (Br); Biţina-Pământeni (If) / Biţina-Ungureni (If); Blahniţa de Jos (Gj) / Blahniţa de Sus (Gj); Blăjenii de Jos (Bn) / Blăjenii de Sus (Bn); Bocşa Mare (Hd) / Bocşa Mică (Hd); Bodeştii de Jos (Nţ) / Bodeştii de Sus (Nţ); Bolintin-Deal (If) / Bolintin-Vale (If); Bordeasca Nouă (Vr) / Bordeasca Veche (Vr); Borogu Nou (Ar) / Borogu Vechi (Ar); Botoşaniţa Mare (Sv) / Botoşaniţa Mică (Sv); Bozienii de Jos (Nţ) / Bozienii de Sus (Nţ); Bratia din Deal (Vl) / Bratia din Vale (Vl); Brazii de Jos (Ph) / Brazii de Sus (Ph); Brănişteni de Jos (Nţ) / Brăniştenii de Sus (Nţ); Brebu-Megieşesc (Ph) / Brebu-Mânăstirei (Ph); Budacu de Jos (Bn) / Budacu de Sus (Bn); Bughea de Jos (Ag, Ph) / Bughea de Sus (Ag, Ph); Bulzeştii de Jos (Hd) / Bulzeştii de Sus (Hd); Bunea Mare (Tm) / Bunea Mică (Tm); Bunea Română (Tm) / Bunea Ungurească (Tm); Căianu Mare (Bn) / Căianu Mic (Bn); Căinelu de Jos (Ab) / Căinelu de Sus (Ab); Căpăţânenii Pământeni (Ag) / Căpăţânenii Ungureni (Ag); Căpuşu Mare (Cj) / Căpuşu Mic (Cj); Cătămăreşti-Deal (Bt) / Cătămăreşti-Vale (Bt); Câinenii Mari (Vl) / Câinenii Mici (Vl); Câinenii Noi (Br) / Câinenii Vechi (Br); Câmpanii de Jos (Bh) / Câmpanii de Sus (Bh); Cândeştii de Jos (Bz) / Cândeştii de Sus (Bz); Cârpeştii Mari (Bh) / Cârpeştii Mici (Bh); Ceamurlia de Jos (Tl) / Ceamurlia de Sus (Tl); Ceparii Pământeni (Ag) / Ceparii Ungureni (Ag); Certeju de Jos (Hd) / Certeju de Sus (Hd); Cerviceşti-Crac (Bt) / Cerviceşti-Deal (Bt); Checea Croată (Tm) / Checea Română (Tm); Cherleştii din Deal (Ot) / Cherleştii din Vale (Ot); Chiroiu-Pământeni (If) / Chiroiu-Ungureni (If); Cireşoaia Mare (Vl) / Cireşoaia Mică (Vl); Ciugudu de Jos (Ab) / Ciugudu de Sus (Ab); Ciula Mare (Hd) / Ciula Mică (Hd); Ciupercenii Noi (Dj) / Ciupercenii Vechi (Dj); Colonia Mare (Tm) / Colonia Mică (Tm); Colţii de Jos (Bz) / Colţii de Sus (Bz); Corbu Nou (Br) / Corbu Vechi (Br); Cordărenii Noi (Bt) / Cordărenii Vechi (Bt); Cosmina de Jos (Ph) / Cosmina de Sus (Ph); Cotu din Jos (Nţ) / Cotu din Sus (Nţ); Coţofenii din Dos (Dj) / Coţofenii din Faţă (Dj); Crasna din Deal (Gj) / Crasna din Vale (Gj); Crăsanii de Jos (Il) / Crăsanii de Sus (Il); Creţeştii de Jos (Vs) / Creţeştii de Sus (Vs); Criva de Jos (Ot) / Criva de Sus (Ot); Crivina Mare (Cv) / Crivina Mică (Cv); Dângău Mare (Cj) / Dângău Mic (Cj); Dealu Mare (Hd) / Dealu Mic (Hd); Dedoviţa Nouă (Mh) / Dedoviţa Veche (Mh); Delenii de Jos (Iş) / Delenii de Sus (Iş); Dileu Nou (Mş) / Dileu Vechi (Mş); Dileu Român (Mş) / Dileu Unguresc (Mş); Diviciorii Mici (Cj) / Diviciorii Mari (Cj); Dobromiru din Deal (Cţ) / Dobromiru din Vale (Cţ); Domneştii de Jos (If) / Domneştii de Sus (If); Domneşti-Sat (Vr) / Domneşti-Târg (Vr); Dragomireşti-Deal (If) / Dragomireşti-Vale (If); Drăgăeşti-Pământeni (Db) / Drăgăeşti-Ungureni (Db); Drăguşenii de

Jos (Bt) / Drăguşenii de Sus (Bt); Dudeştii Noi (Tm) / Dudeştii Vechi (Tm); Dumbrăviţa de Jos (Sv) / Dumbrăviţa de Sus (Sv); Făgetu de Jos (Ab) / Făgetu de Sus (Ab); Fierbinţii de Jos (If) / Fierbinţii de Sus (If); Finteuşu Mare (Mm) / Finteuşu Mic (Mm); Floreştii de Jos (If) / Floreştii de Sus (If); Frasin-Deal (Db) / Frasin-Vale (Db); Frătăuţii Noi (Sv) / Frătăuţii Vechi (Sv); Frăteşti-Birnici (Gj) / Frăteşti-Moşteni (Gj); Fundenii Noi (Gl) / Fundenii Vechi (Gl); Găgenii de Jos (Bz) / Găgenii de Sus (Bz); Gârbeştii Mari (Iş) / Gârbeştii Mici (Iş); Gârla Mare (Mh) / Gârla Mică (Mh); Giuleştii din Deal (Nţ) / Giuleştii din Vale (Nţ); Giurcuţa de Jos (Cj) / Giurcuţa de Sus (Cj); Glăvăneştii Noi (Iş) / Glăvăneştii Vechi (Iş); Godineştii de Jos (Bc) / Godineştii de Sus (Bc); Gogoşarii Noi (If) / Gogoşarii Vechi (If); Grădiştea de Jos (Br) / Grădiştea de Sus (Br); Hidişelu de Jos (Il) / Hidişelu de Sus (Il); Iedera de Jos (Db) / Iedera de Sus (Db); Ighişdorfu Român (Sb) / Ighişdorfu Săcuiesc (Sb); Ilva Mare (Bn) / Ilva Mică (Bn); Jiblea Nouă (Vl) / Jiblea Veche (Vl); Juncu de Jos (Hd) / Juncu de Sus (Hd); Lăcriţa Mare (Dj) / Lăcriţa Mică (Dj); Lăpugiu de Jos (Hd) / Lăpugiu de Sus (Hd); Lăpugiu Inferior (Hd) / Lăpugiu Superior (Hd); Leamna de Jos (Dj) / Leamna de Sus (Dj); Livadia de Coastă (Hd) / Livadia de Câmp (Hd); Lopadea Nouă (Ab) / Lopadea Veche (Ab); Lumnicu de Jos (Mh) / Lumnicu de Sus (Mh); Luna de Jos (Cj) / Luna de Sus (Cj); Lunca Cernii de Jos (Hd) / Lunca Cernii de Sus (Hd); Lunca de Jos (Ab, Hg) / Lunca de Sus (Ab, Hg); Lupşa de Jos (Mh) / Lupşa de Sus (Mh); Maghereştii din Deal (Gj) / Maghereştii din Vale (Gj); Măceşu de Jos (Dj) / Măceşu de Sus (Dj); Mândreştii Noi (Vr) / Mândreştii Vechi (Vr); Merenii de Jos (Tr) / Merenii de Sus (Tr); Micloşanii Mari (Db) / Micloşanii Mici (Db); Mihăeştii de Jos (Ot) / Mihăeştii de Sus (Ot); Milcovu din Deal (Ot) / Milcovu din Vale (Ot); Mirceştii Noi (Vr) / Mirceştii Vechi (Vr); Moftinu Mare (Sm) / Moftinu Mic (Sm); Moieciu de Jos (Bv) / Moieciu de Sus (Bv); Moldova Nouă (Cs) / Moldova Veche (Cs); Movilenii de Jos (Gl) / Movilenii de Sus (Gl); Moviliţa Nouă (If) / Moviliţa Veche (If); Muncelu Mare (Hd) / Muncelu Mic (Hd); Muntenii de Jos (Vs) / Muntenii de Sus (Vs); Mura Mare (Mş) / Mura Mică (Mş); Neagra de Jos (Ab) / Neagra de Sus (Ab); Novaci-Români (Gj) / Novaci-Străini (Gj); Nucşoara de Jos (Ph) / Nucşoara de Sus (Ph); Obârşia Nouă (Ot) / Obârşia Veche (Ot); Ocina de Jos (Ph) / Ocina de Sus (Ph); Ocolişu Mare (Cj, Hd) / Ocolişu Mic (Cj, Hd); Oeştii Pământeni (Ag) / Oeştii Ungureni (Ag); Onceştii Noi (Bc) / Onceştii Vechi (Bc); Orăştioara de Jos (Hd) / Orăştioara de Sus (Hd); Oreviţa Mare (Mh) / Oreviţa Mică (Mh); Osica de Jos (Ot) / Osica de Sus (Ot); Otopenii de Jos (Buc) / Otopenii de Sus (Buc); Palazu Mare (Cţ) / Palazu Mic (Cţ); Parincea-Sat (Bc) / Parincea-Târg (Bc); Păduroiu din Deal (Ag) / Păduroiu din Vale (Ag); Pătroaia-Deal (Db) / Pătroaia-Vale (Db); Pârşanii Noi (Dj) / Pârşanii Vechi (Dj); Pişteştii din Deal (Gj) / Pişteştii din Vale (Gj); Pitulaţii Noi (Br) / Pitulaţii Vechi (Br); Plăieşii de Jos (Hg) / Plăieşii de Sus (Hg); Plopenii Mari (Bt) / Plopenii Mici (Bt); Podenii Noi (Ph) / Podenii Vechi (Ph); Poiana de Jos (Db, Gj) / Poiana de Sus (Db, Gj); Popeştii de Jos (Ab) / Popeştii de Sus (Ab); Porceni Birnici (Gj) / Porceni Moşteni (Gj); Poseştii-

Pământeni (Ph) / Poseştii-Ungureni (Ph); Potocenii de Jos (Bz) / Potocenii de Sus (Bz); Prigorenii Mari (Iş) / Prigorenii Mici (Iş); Prislopu Mare (Ag) / Prislopu Mic (Ag); Puchenii Mari (Ph) / Puchenii Mici (Ph); Puieştii de Jos (Bz) / Puieştii de Sus (Bz); Putreda Mare (Bz) / Putreda Mică (Bz); Radomireştii de Jos (Bc) / Radomireştii de Sus (Bc); Raşii Noi (Il) / Raşii Vechi (Il); Răchita de Jos (Dj) / Răchita de Sus (Dj); Râu Alb de Jos (Db) / Râu Alb de Sus (Db); Recea de Jos (Ag, Bc) / Recea de Sus (Ag, Bc); Remetea Mare (Tm) / Remetea Mică (Tm); Robăneştii de Jos (Dj) / Robăneştii de Sus (Dj); Romanii de Jos (Vl) / Romanii de Sus (Vl); Roşienii Mari (Ot) / Roşienii Mici (Ot); Roviniţa Mare (Tm) / Roviniţa Mică (Tm); Rudarii din Deal (Ag) / Rudarii din Vale (Ag); Runcu Mare (Hd, Ot) / Runcu Mic (Hd, Ot); Rusăneştii de Jos (Ot) / Rusăneştii de Sus (Ot); Rusova Nouă (Cs) / Rusova Veche (Cs); Salcia Nouă (Vr) / Salcia Veche (Vr); Santăul Mare (Bh) / Santăul Mic (Bh); Satu Mare (Ar, Hg, Sm) / Satu Mic (Ar, Hg, Sm); Satu Nou (Bz) / Satu Vechi (Bz); Săliştea Nouă (Cj) / Săliştea Veche (Cj); Sărindaru de Jos (If) / Sărindaru de Sus (If); Sărişoru Mare (Sv) / Sărişoru Mic (Sv); Sâmbăta Apuseană (Bv) / Sâmbăta Răsăriteană (Bv); Sâmbăta de Jos (Bv) / Sâmbăta de Sus (Bv); Sânmartinu Maghiar (Tm) / Sânmartinu Sârbesc (Tm); Schitu din Deal (Ot) / Schitu din Vale (Ot); Scorţaru Nou (Br) / Scorţaru Vechi (Br); Seaca de Câmp (Dj) / Seaca de Pădure (Dj); Seimenii Mari (Cţ) / Seimenii Mici (Cţ); Sintea Mare (Ar) / Sintea Mică (Ar); Slava Cercheză (Tl) / Slava Rusă (Tl); Slătinicu Mare (Mh) / Slătinicu Mic (Mh); Slobozia de Jos (Ag, Bc) / Slobozia de Sus (Ag, Bc); Someşu Cald (Cj) / Someşu Rece (Cj); Stamora Română (Tm) / Stamora Germană (Tm); Stârcii de Jos (Ag) / Stârcii de Sus (Ag); Şeica Mare (Sb) / Şeica Mică (Sb); Şerbăneştii de Jos (Ot) / Şerbăneştii de Sus (Ot); Ştefăneştii de Jos (If) / Ştefăneştii de Sus (If); Ştefăneşti-Sat (Bt) / Ştefăneşti-Târg (Bt); Şura Mare (Sb) / Şura Mică (Sb); Tăbărăştii Vechi (Bz) / Tăbărăştii Noi (Bz); Târgşoru Nou (Ph) / Târgşoru Vechi (Ph); Teleşti-Birnici (Gj) / Teleşti-Moşneni (Gj); Teliucu Inferior (Hd) / Teliucu Superior (Hd); Ticuşu Nou (Bv) / Ticuşu Vechi (Bv); Timişu de Jos (Bv) / Timişu de Sus (Bv); Tomnatecu de Jos (Hd) / Tomnatecu de Sus (Hd); Topolovăţu Mare (Tm) / Topolovăţu Mic (Tm); Tunarii Noi (Dj) / Tunarii Vechi (Dj); Uda de Jos (Ag) / Uda de Sus (Ag); Uioara de Jos (Ab) / Uioara de Sus (Ab); Urdarii de Jos (Gj) / Urdarii de Sus (Gj); Uzinele Noi (Cs) / Uzinele Vechi (Cs); Valea de Jos (Bc, Bh) / Valea de Sus (Bc, Bh); Valea Mare (Ab, Bc, Cs, Cv, Gj) / Valea Mică (Ab, Bc, Cs, Cv, Gj); Vărăştii de Jos (If) / Vărăştii de Sus (If); Vâlcelele de Jos (Ot) / Vâlcelele de Sus (Ot); Vânătorii Mari (If) / Vânătorii Mici (If); Vârtoapele de Jos (Tr) / Vârtoapele de Sus (Tr); Vişina Nouă (Ot) / Vişina Veche (Ot); Vizantea Mănăstirească (Vr) / Vizantea Răzăşească (Vr); Voiteştii din Deal (Gj) / Voiteştii din Vale (Gj); Voivodenii Mari (Bv) / Voivodenii Mici (Bv); Vultureştii de Jos (Ag) / Vultureştii de Sus (Ag) etc.

(3) ***cuvântul titlu şi o parte a opoziţiei***: Amara (Il) / Amara Nouă (Il); Argetoaia (Dj) / Argetoaia de Jos (Dj); Atârnaţi (Mh) / Atârnaţi de Jos (Mh); Băceşti (Ab) / Băceşti-Târg (Ab); Boldu (Bz) / Boldu Nou (Bz); Bozia (Vs) /

Bozia Nouă (Vs); Breaza (Sv) / Breaza de Sus (Sv); Brodina (Sv) / Brodina de Jos (Sv); Bucinişu (Ot) / Bucinişu Mic (Ot); Buznea (Iş) / Buznea Nouă (Iş); Căianu (Cj) / Căianu Mic (Cj); Călata (Cj) / Călata Mare (Cj); Călmăţuiu (Tl) / Călmăţuiu de Sus (Tl); Călugăra (Bc) / Călugăra Mare (Bc); Ciurari (Tr) / Ciurari-Deal (Tr); Corbasca (Bc) / Corbasca Nouă (Bc); Cornetu (If) / Cornetu din Vale (If); Costişa (Vr) / Costişa de Sus (Vr); Coşlariu (Ab) / Coşlariu Nou (Ab); Dâlga (Il) / Dâlga Mică (Il); Florenii (If) / Florenii de Jos (If); Frumoasa (Tr) / Frumoasa Nouă (Tr); Gaia (Dj) / Gaia de Sus (Dj); Gângiova (Dj) / Gângiova Nouă (Dj); Glâmbocata (Ag) / Glâmbocata-Deal (Ag); Gratia (Tr) / Gratia Mare (Tr); Hobiţa (Hd) / Hobiţa Mică (Hd); Hoceni (Vs) / Hoceni-Târg (Vs); Horezu (Ot) / Horezu Nou (Ot); Izvorălu (Mh) / Izvorălu de Jos (Mh); Leu (Dj) / Leu de Sus (Dj); Licuriciu (Tr) / Licuriciu de Sus (Tr); Lipovu (Dj) / Lipovu de Sus (Dj); Mărgăriteşti (Ot) / Mărgăriteşti de Sus (Ot); Muncelu (Nţ) / Muncelu de Jos (Nţ); Nandru (Hd) / Nandru Vale (Hd); Pănceşti (Bc) / Pănceşti-Târg (Bc); Pogara (Cs) / Pogara de Sus (Cs); Poroina (Mh) / Poroina Mare (Mh); Preasna (If) / Preasna Veche (If); Pucioasa (Db) / Pucioasa-Sat (Db); Purani (Tr) / Purani de Sus (Tr); Racoviţa (Ag) / Racoviţa de Sus (Ag); Rânghileşti (Bt) / Rânghileşti-Deal (Bt); Reşiţa (Cs) / Reşiţa Mică (Cs); Rusenii (Bc) / Rusenii de Sus (Bc); Sântejude (Cj) / Sântejude-Vale (Cj); Scânteia (Iş) / Scânteia Nouă (Iş); Simeria (Hd) / Simeria Veche (Hd); Smeura (Ag) / Smeura de Jos (Ag); Tisa (Ar) / Tisa Nouă (Ar); Urzicuţa (Dj) / Urzicuţa de Sus (Dj); Valea Dindărăt (Ag) / Valea Dindărăt Mică (Ag); Verdea (Vl) / Verdea de Sus (Vl); Vidra (Ab) / Vidra de Sus (Ab); Zberoaia (Iş) / Zberoaia Nouă (Iş).

(4) ***o parte a opoziţiei***: Aiudul de Sus (Ab); Aradu Nou (Ar); Armăşenii Noi (Hg); Bacău de Mijloc (Ar); Bahna Mare (Nţ); Balomiru de Câmp (Ab); Băluşenii Noi (Bt); Bărbătenii de Sus (Hd); Bâlvăneştii de Jos (Mh); Bârsău Mare (Sj); Beba Veche (Tm); Becicherecu Mic (Tm); Bervenii Noi (Sm); Bicu Mic (Hg); Bistriţa Nouă (Ot); Bocicoiu Mare (Mm); Bodăieştii de Sus (Dj); Boianu Mare (Bh); Boiştea de Jos (Bc); Brădişoru de Jos (Cs); Brebu Nou (Cs); Broştenii de Sus (Gj); Budiu de Câmpie (Mş); Buruienişu de Sus (Bc); Buzău Mic (Bv); Carpenii de Sus (Ab); Cartieru Nou (Nţ, Ph); Catanele Noi (Dj); Călăraşii Vechi (Il); Căpuşu de Câmpie (Mş); Cătunu de Sus (Ot); Câmpu Mare (Gj, Mh, Ot, Sv); Câmpuri de Sus (Hd); Cândeşti-Deal (Db); Chevereşu Mare (Tm); Chilia Veche (Tl); Chiroiu Nou (If); Cioara de Sus (Ab); Cioara Mică (Sj); Coasta Mare (Vl, Mş); Colonia Nouă (Ar); Copăcenii de Jos (If); Corbii Mari (Db); Cosmeştii-Vale (Gl); Crângu Nou (Vs); Crivina de Sus (Tm); Cujmiru Mic (Mh); Dealu Lung (Mh, Vr); Dealu Mare (Ab, 2[8]-Bc, Bh, Bt, Cj, Db, Mm, Mh, Ot, Vs, 3-Vl); Dealu Nou (Bc); Delenii de Jos (Vs); Dâmbu Mare (Cj); Domneşti-Sârbi (If); Drajna Nouă (Il); Drujeştii Noi (Vs); Dumbrava Nouă (Mm); Dumbrăviţa Nouă (Vr); Dunărea Mică (Mh); Făgăraşu Nou (Tl); Făgetu

[8] Dacă numele unui judeţ apare de mai multe ori, vom nota cifric numărul apariţiilor, pentru a evita repetarea denumirii lui.

de Sus (Bc); Fântâna Mare (Mh, Sv, Cţ, Tl); Frăsinetu de Jos (If); Gaiu Mic (Tm); Gârda de Sus (Ab); Georocu Mare (Dj); Gherăeştii Noi (Nţ); Ghimpeţenii Noi (Ot); Giuleştii de Sus (Vl); Grebenişu de Câmpie (Mş); Groşii Noi (Ar); Homorogu Român (Bh); Humuleştii Noi (Nţ); Hurezanii de Jos (Gj); Ighişu Vechi (Sb); Izvoru Mare (Cţ); Lăpuşnicu Mare (Cs); Linia Mare (Ag, Ot); Litenii de Sus (Cj); Livada Mică (Bz, Sm); Livada Nouă (Iş); Ludoşu Mare (Sb); Malu Alb (Bz, Gl, Gl, Vl); Mariţeia Mică (Sv); Marna Nouă (Sm); Mănăşturu Românesc (Cj); Mâneciu-Pământeni (Ph); Miciula Nouă (Sm); Miheşu de Câmpie (Mş); Mireşu de Jos (Ph); Mireşu Mare (Mm); Moara Nouă (Ph); Moşia Mică (Db); Muceştii de Jos (Bz); Muncelu de Sus (Iş); Mureşenii de Câmpie (Cj); Nadeşu Secuiesc (Mş); Negrenii de Câmpie (Mş); Negrenii de Sus (Tr); Netoţii de Jos (Tl); Obârşia de Câmp (Mh); Olarii Vechi (Ph); Oraşu Nou (Ph, Sm); Pandurii de Sus (If); Pădurenii Mici (Tm); Păuleştii Noi (Ph); Pârâu Mare (Mş); Perişoru Nou (Dj); Peştişu Mare (Hd); Piatra de Sus (Ph); Piatra Lungă (Bz); Piatra Mică (Ph); Piscu Mare (Vl); Plopu Nou (Br); Poiana Lungă (Cs, Vr); Poiana Mare (Dj, Ot, Ph); Poiana Nouă (Hg); Poienarii Vechi (Ph); Popeşti Noi (Buc); Popeşti-Români (Buc); Preajba de Câmp (Ot); Predeştii Mici (Dj); Rădenii de Sus (Nţ); Rădoieştii de Jos (Tr); Războienii de Jos (Nţ); Râu Mic (Hd); Recea Mică (Sj); Recea Nouă (Bv); Ripicenii Vechi (Bt); Roşia Nouă (Ar); Roşia Săsească (Sb); Satu Mare (Mh, Sv); Satu Mic (Tm); Satu Nou (Ar, Ag, 8-Bc, Bh, Bn, Bv, 8-Bz, 2-Cţ, Db, 4-Dj, 3-Gl, 2-Gj, 3-Hg, 4-Iş, 3-If, Mh, 2-Mş, 2-Nţ, 2-Ot, 2-Ph, Sv, Tr, Tl, 7-Vs, 2-Vr); Satul Vechi (Tr); Sălbăgelu Nou (Cs); Săliştea de Sus (Mm); Săliştea-Deal (Ab); Sâmbăta Nouă (Tl); Sârbenii de Jos (Tr); Sângeorzu Nou (Bn); Sânmihaiu de Sus (Cj); Sânmihaiu German (Tm); Scheaua Nouă (Br); Secuienii Noi (Nţ); Siliştea Nouă (Sv); Smârdanul Mic (Bz); Socolu de Câmpie (Mş); Soloneţu Nou (Sv); Soporu de Câmpie (Cj); Spârlenii de Deal (Vl); Strugarii de Sus (Bc); Şerbeştii Vechi (Gl); Şeulia Română (Mş); Şomcuta Mare (Mm); Ştefăneştii Noi (Ag); Tarna Mare (Sm); Teascu din Deal (Dj); Teişul Nou (Db); Todireştii Noi (Iş); Topa Mică (Cj); Tuşnadu Nou (Hg); Ungurenii Mici (Dj); Urecheştii de Sus (Cj); Ursoaia de Jos (Ph); Vadu Lat (If); Urzica Mare (Dj, Gj, Ot, Vl); Vadu Nou (Bz); Valea Mare (Ag, 2-Ar, Bn, Bc, 3-Db, Dj, Hg, Mş, Nţ, Ot, 3-Vl, 3-Vs); Valea Mică (Vr); Valea Salciei de Sus (Bc); Vânju Mare (Mh); Vârvoru de Jos (Dj); Vicovu de Jos (Sv); Vlaicii de Sus (Ot); Vulcana de Sus (Db); Zăpodenii Noi (Vş); Zătrenii de Sus (Vl); Zeletinu de Jos (Bc); Zimandu Nou (Ar); Zorenii de Vale (Cj); Zorlenţu Mare (Cs).

Denumirile toponimelor prezentate mai sus au, aşadar, următoarea structură:

(1) cuvânt titlu şi ambii termeni ai opoziţiei;

(2) cei doi termeni ai opoziţiei, fără cuvânt titlu;

(3) cuvânt titlu şi o parte a opoziţiei;

(4) o parte a opoziţiei.

După cum se poate observa, relaţia de antonimie este fie una completă – în care apar ambii termeni [împreună cu toponimul bază, de la care s-a pornit, ca

în cazul exemplelor de sub (1)], fie incompletă – atunci când este exprimată numai o parte a opoziţiei, cealaltă fiind doar presupusă. În *Toponimia românească*[9], referindu-se la acest tip de nume de localităţi, Iorgu Iordan arăta că: „În mod obişnuit unui *N. Mare* îi corespunde un *N. Mic*, după cum un *N. Nou* are, de regulă, un *N. Vechi* alături. Dar nu întotdeauna găsim ambii termeni ai acestor perechi toponimice. Destul de des apare numai unul, fie absolut izolat, fie împreună cu numele propriu-zis, singur, fără vreun determinativ pe lângă el. În această ipoteză, lipsesc, de cele mai multe ori, *N. Mare* şi *N. Vechi*, lucru firesc, întrucât numai aşezarea creată ulterior are nevoie să se deosebească de cea anterioară printr-un adaos la numirea comună amândurora".

Situaţiile acestea, în care în uz se află o singură parte a perechii antonimice [*Marna Nouă* (Sm), *Mănăşturu Românesc* (Cj), *Mierleştii de Sus* (Ot), *Miheşu de Câmpie* (Mş), *Moara de Jos* (Mş), *Moşia Mică* (Db), *Satul Vechi* (Tr) etc.], trebuie analizate separat; nu putem şti cu exactitate – fără a-i cerceta istoria – dacă doar localitatea nou formată a primit un adaos sau ambele au primit, iar în timp, din diverse motive, una dintre aşezări a dispărut (şi nu neapărat aceea cu o vechime mai mare). Perechile toponimice de genul – *Bocşa Nouă* (Cs) / *Bocşa Română* (Cs); *Căprenii de Mijloc* (Gj) / *Căprenii de Sus* (Gj); *Costienii de Jos* (Bz) / *Costienii Mari* (Bz); *Gherceştii Noi* (Dj) / *Gherceştii de Sus* (Dj); *Ichimenii de Sus* (Bt) / *Ichimenii Mari* (Bt); *Roata de Jos* (If) / *Roata Mică* (If); *Tăşnadu Mare* (Sm) / *Tăşnadu Nou* (Sm) etc. –, în care antonimia nu este perfectă, precum şi cele de tipul – *Finta Mare* (Db) / *Finta Veche* (Db), *Jiana Mare* (Mh) / *Jiana Veche* (Mh), *Mahalaua Mare* (Vl) / *Mahalaua Veche* (Vl); *Siliştea Mică* (Tr) / *Siliştea Nouă* (Tr) etc. – în care determinativele sunt sinonime[10], demonstrează faptul că, înainte de a se afla în actuala opoziţie, denumirile respective ar fi putut face parte dintr-o alt dublet/triplet toponimic, pentru că, de regulă, oamenii aleg noţiuni contrarii perechi (*mare / mic, nou / vechi* etc.) pentru a diferenţia două obiecte identice. Atracţia reciprocă a antonimelor îşi găseşte explicaţia, pe plan semantic, în faptul că, datorită trăsăturilor comune, sensurile lor se întrepătrund. Din acest punct de vedere, s-ar putea spune că fiecare element al unui cuplu antonimic, având sensul său propriu, face parte, în acelaşi timp, şi din conţinutul semantic al partenerului său[11].

Din motive ce ţin tot de istoria toponimelor respective (împărţirea, în trecut, a unui sat în mai multe părţi, înstrăinarea lor etc.) sau pe cale pur administrativă[12] au apărut şi localităţile în care opoziţia cuprinde mai mulţi

[9] p. 191.

[10] Determinantele *mare* şi *mic* pot fi considerate ca perfect sinonime cu *vechi* şi *nou* (vezi şi I. Iordan, *op. cit.*, p. 191, nota 2).

[11] Marin Bucă, Ivan Evseev, *Probleme de semasiologie,* Editura Facla, 1976, p. 147.

[12] În unele situaţii, s-a produs fenomenul invers, al comasării unor sate. Un exemplu este cel al localităţii *Târnavele*, comună în judeţul Ilfov. Denumirea apare în 1908, când satele *Tărnava*

termeni. Astfel, în perimetrul aceluiaşi judeţ am întâlnit triplete antonimice, locul celui de-al treilea membru al opoziţiei fiind ocupat în special de către determinativul *de Mijloc*, apoi de numele unor localităţi, considerate repere topografice (*Dorna, Beiuş, Criş*), precum şi de atribute diverse (*Deşert, din Afară, Român, Sârbesc* etc.), care caracterizează, din diferite puncte de vedere (spaţial, etnic etc.), aşezările respective. Iată doar câteva exemple: *Aşchileu Dorna* (Cj) / *Aşchileu Mare* (Cj) / *Aşchileu Mic* (Cj); *Bengeştii de Jos* (Gj) / *Bengeştii de Mijloc* (Gj) / *Bengeştii de Sus* (Gj); *Ceanu Deşert* (Cj) / *Ceanu Mare* (Cj) / *Ceanu Mic* (Cj); *Cenadu Mare* (Tm) / *Cenadu Sârbesc* (Tm) / *Cenadu Vechi* (Tm); *Cociuba de Jos* (Bh) / *Cociuba de Sus* (Bh) / *Cociuba Mică* (Bh); *Dămucu de Jos* (Nţ) / *Dămucu de Sus* (Nţ) / *Dămucu din Afară* (Nţ); *Dumitreştii de Jos* (Vr) / *Dumitreştii de Sus* (Vr) / *Dumitreştii-Faţă* (Vr); *Laslău Mare* (Mş) / *Laslău Mic* (Mş) / *Laslău Român* (Mş); *Pietroasa de Jos* (Bz) / *Pietroasa de Sus* (Bz) / *Pietroasa Mică* (Bz); *Piscu Lung* (Dj) / *Piscu Nou* (Dj) / *Piscu Vechi* (Dj); *Săsenii Noi* (Bz) / *Săsenii pe Vale* (Bz) / *Săsenii Vechi* (Bz); *Silvaşu de Jos* (Hd) / *Silvaşu de Sus* (Hd) / *Silvaşu Inferior* (Hd); *Uileacu de Beiuş* (Bh) / *Uileacu de Criş* (Bh) / *Uileacu de Munte* (Bh) etc.

Omonimia denumirilor unor toponime a generat, în alte situaţii, un lanţ antonimic, format din patru – *Beria de Jos* (Ot) / *Beria de Sus* (Ot) / *Beria Mare* (Ot) / *Beria Mică* (Ot); *Brădeştii de Jos* (Dj) / *Brădeştii de Sus* (Dj) / *Brădeştii Bătrâni* (Dj) / *Brădeştii din Faţă* (Dj); *Brătila* (Bc) / *Brătila de Jos* (Bc) / *Brătila de Mijloc* (Bc) / *Brătila de Sus* (Bc); *Geoagiu* (Hd) / *Geoagiu-Băi* (Hd) / *Geoagiu de Jos* (Hd) / *Geoagiu de Sus* (Hd); *Racoviţa* (Dj) / *Racoviţa de Jos* (Dj) / *Racoviţa de Sus* (Dj) / *Racoviţa din Faţă* (Dj); *Sterianu* (If) / *Sterianu de Jos* (If) / *Sterianu de Mijloc* (If) / *Sterianu de Sus* (If) – sau chiar din cinci termeni – *Crevedia* (If) / *Crevedia de Jos* (If) / *Crevedia de Sus* (If) / *Crevedia Mare* (If) / *Crevedia Mică* (If); *Nădaştia* (Ab) / *Nădaştia de Jos* (Hd) / *Nădaştia de Sus* (Hd) / *Nădaştia Inferioară* (Hd) / *Nădaştia Superioară* (Hd). În unele cazuri, determinativele pot fi grupate două câte două: *de Jos – de Sus / Mare – Mică, de Jos – de Sus / Inferioară – Superioară*.

Un caz particular este şi cel al toponimelor care au suferit o dublă determinare. În exemple ca *Satu Nou de Jos* (Mm) / *Satu Nou de Sus* (Mm); *Valea Mare Nouă* (Ot) / *Valea Mare Veche* (Ot), determinantul a devenit, la un moment dat, de sine stătător, şi a putut primi noi determinative. Statutul său s-a schimbat, astfel, de la determinant la determinat[13].

În ceea ce priveşte frecvenţa, cea mai des întâlnită structură este aceea a toponimelor de sub (2), care cuprind din cei doi termeni ai opoziţiei, fără cuvântul titlu. Urmează, apoi, denumirile de sub (1), a căror structură este formată din cuvântul titlu şi ambii termeni ai opoziţiei, (4) – o parte a opoziţiei şi

de Sus şi *Tărnava de Jos* se unesc într-o singură comună. În 1926 denumirea comunei se schimbă în *Târnava* (vezi DTRO, p. 54).

[13] Vezi şi Marius Sala, *op. cit.*, p. 68.

(3) – cuvânt titlu şi o parte a opoziţiei. Diferenţa cantitativă dintre ocupanta primei poziţii şi următoarele trei este mare, ceea ce demonstrează faptul că, de regulă, oamenii atribuie ambelor localităţi un determinativ, pentru ca distincţia între cele două (trei) denumiri să fie cât mai clară.

B. Despre felul determinativelor, care intră în structura numelor de locuri antonime, s-a vorbit în câteva lucrări de specialitate. Astfel, din punctul de vedere al tipologiei lor, Marius Sala[14] le clasifica în *eterogene*[15] [cu grad înalt (*Husasău-de-Tinca*), mediu (*Valea-Albeştilor*) ori slab (*Valea-Largă*) de individualizare] şi *omogene*[16], împărţite, la rândul lor, în *duale* [cronologice (*vechi-nou*), cantitative (*mare-mic* etc.), topografice (*est-vest, sus-jos* etc.), sociale (*moşneni, clăcaşi* etc.), istorice (*român/esc, ungur/esc, ungureni-pământeni* etc.)] şi *ternare* (topografice: *sus-mijloc-jos*, sociale, istorice).

Raportul stabilit între determinat şi determinant este, de asemenea, de mai multe feluri. Gh. Bolocan, în prefaţa la *Dicţionarul toponimic al României. Oltenia*[17] (DTRO), referindu-se la toponimele analitice, arăta că „relaţia semantică dintre termeni este înţeleasă ca un raport de motivare, uneori cu caracter extralingvistic. Astfel, alăturarea pe lângă un toponim a unui antroponim exprimă relaţii de posesie, după cum alăturarea unui hidronim pe lângă un oiconim indică o relaţie de localizare. „Un număr mare de sate nu au însă o motivare în planul realităţii nemijlocite, fiind, de cele mai multe ori, efectul unui act administrativ”[18]. Din acest punct de vedere, domnia sa stabilea cinci subtipuri[19] de relaţii: I. *de înglobare*, apărut pe cale administrativă (*Bălăneşti-Olari, Bordeşti-Goieşti, Băldana şi Adunaţi* etc.); II. *posesiv*, format dintr-un toponim şi un antroponim (*Călineşti-Enache, Vorona-Teodor*); III. *de apartenenţă*, în care primul termen este cel subordonat (*Brezniţa-Ocol, Drăgăneşti-Olt*); IV. *de localizare*, care are pe locul secund un hidronim (*Băbeni-Bistriţa, Bârzeiu-Gilort, Albeştii de Argeş*); V. *de reper*, unde se încadrează denumirile formate cu prepoziţia *de* + apelativ (*Frăsinetu de Câmp, Frăsinetu de Pădure*) sau prin juxtapunere directă (*Pătroaia-Deal, Pătroaia-Vale, Palanga-Faţă, Palanga-Dos, Ianca-Sat, Logreşti-Târg, Teleşti-Birnici, Teleşti-Moşneni*).

În cazul nostru, am clasificat cuvintele de pe locul secund în determinanţi care:

a) arată poziţionarea geografică (*de Jos / de Sus; Deal / Vale; Dos / Faţă; din Deal / din Vale; de Câmp / de Pădure; Inferior / Superior; de Coastă /*

[14] Marius Sala, *op. cit.*; vezi şi Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 183-198; Nicolai Grămadă, *Toponimia minoră a Bucovinei*, vol. I, Academia Română, Filiala Iaşi, Centrul de studii „Bucovina”, Rădăuţi, Editura Anima, 1996 p. 44-46.

[15] Au rolul de a izola un determinativ dintr-un număr mare de variante.

[16] Au rolul de a izola o variantă din două sau trei.

[17] Vol. 1 (A-B), Craiova, Editura Universitaria, 1993.

[18] *Ibidem*, p. 57.

[19] *Ibidem*, p. 58-60.

de Câmp; Apuseană / Răsăriteană; Nord / Sud; de pe Deal / de pe Vale; Şesuri / Vale; de Câmpie; de Mijloc; de Deal; de Vale);

b) se referă fie la cronologia apariţiei satelor [*Nouă / Veche; Noi / Vechi; Nou / Vechi; Mare / Mic(ă); Mari / Mici*], fie la trăsături ale lor (*Cald / Rece*);

c) arată starea (*Mocani / Răzeşi; Birnici / Moşteni; Boiereşti / Răzeşi; Megieşesc / Mănăstirei; Mănăstirească / Răzăşească; Birnici / Moşneni*) sau organizarea socială (*Băi / Sat*; *Sat / Târg*).

d) vorbesc despre etnia locuitorilor: *Români / Ungureni; Pământeni / Ungureni; Română / Unguresacă; Români / Sârbi; Moldoveni / Ruşi; Român / Săsesc; Săsească / Românească; German / Român; Croată / Română; Român / Unguresc; Cercheză / Rusă; Maghiar / Sârbesc; Secuiesc*.

În ceea ce priveşte frecvenţa utilizării lor, la toponimele la care antonimia este completă, fiind exprimată prin doi termeni, prima poziţie este ocupată de perechea *de Jos / de Sus*, întâlnită în 303 situaţii; urmează, apoi: *Mare / Mic(ă) – Mari / Mici* – 129 de situaţii; *Nouă / Veche – Noi / Vechi – Nou / Vechi* – 73 de situaţii; *Deal / Vale* – 18; *din Deal / din Vale* – 18; *Sat / Târg* – 15; *Pământeni / Ungureni* – 11; *Birnici / Moşteni* – 3; *Dos / Faţă* – 3; *Inferior / Superior* – 3; *Român / Unguresc – Română / Unguresacă* – 3; *Boiereşti / Răzeşi* – 2; *de Câmp / de Pădure* – 2; *de pe Deal / de pe Vale* – 1; *Mocani / Răzeşi* – 1; *Români / Ungureni* – 1; *Români / Sârbi* – 1; *Moldoveni / Ruşi* – 1; *din Dos / din Faţă* – 1; *Crac / Deal* – 1; *de Coastă / de Câmp* – 1; *Apuseană / Răsăriteană* – 1; *Român / Săsesc* – 1; *Săsească / Românească* – 1; *Nord / Sud* – 1; *Şesuri / Vale* – 1; *Băi / Sat* – 1; *Birnici / Moşneni* – 1; *German / Român* – 1; *Croată / Română* – 1; *Maghiar / Sârbesc* – 1; *Megieşesc / Mănăstirei* – 1; *Mănăstirească / Răzăşească* – 1; *Cald / Rece* – 1.

În cazul toponimelor la care antonimia este incompletă (utilizându-se doar o parte a perechii), ierarhia este următoarea: *Nouă / Nou / Noi*, apelative întâlnite în 99 de situaţii; *de Sus* – 60; *Mare / Mari* – 50; *Mic / Mică / Mici* – 39; *de Jos* – 38; *Veche / Vechi* – 18; *de Câmpie* – 12; *Deal* – 5; *Vale* – 4; *de Câmp* – 3; *Târg* – 3; *Român / Română* – 2; *Români* – 2; *Sârbi* – 2; *Secuiesc* – 2; *de Mijloc* – 1; *de Pădure* – 1; *din Deal* – 1; *din Vale* – 1; *German* – 1; *Pământeni* – 1; *Românesc* – 1; *Sat* – 1; *Săsească* – 1; *Unguresc* – 1.

După cum se poate observa, cea mai des întâlnită pereche antonimică este formată din cuplul *de Jos / de Sus*. Cea mai veche atestare a unor toponime cu determinativele *de jos / de sus*, inclusă în vol I al DTRO, datează de la 1638 (*Bărcoasa de Jos*). Urmează apoi *Buzduganu de Jos* (1640), *Buzduganu de Sus* (1646), *Brezniţa de Sus* (1646), *Brezniţa de Jos* (1660) etc. Există atestări şi mai vechi, dar în care determinativul este o traducere în slavă, latină, italiană, maghiară, germană, franceză etc., în funcţie de sursa din care au fost extrase informaţiile (*Gornego Mostişa* – 1385, 1387, *Gornî[i] Aninoasa* – 1437); *Jugoreni Dolni* – 1451, *Cerveniţa Gore* – 1483. Referitor la documentele slavo-române, se observă că: „Paleta sinonimică pe care grămăticii şi-o permiteau pentru traducerea determinativelor *de jos / de sus*, *mare / mic* era foarte mare:

gorni, goria, vişnii, vişi, izvori, dolnii, dole, nižnii, niže, velica, goleama, mala"[20].

Apărute, iniţial, „datorită unor profunde modificări a concepţiei despre proprietatea pământului"[21], care au dus la împărţirea între mai mulţi posesori a moşiei satului, iar, mai apoi, şi din motive administrative, determinativele – indiferent de felul lor – sunt repere topografice suplimentare[22] şi contribuie la individualizarea locurilor dintr-un anumit spaţiu. Identificarea lor şi a modului în care au luat naştere şi s-au ataşat unor localităţi ţine de cunoaşterea evoluţiei localităţilor respective, a istoriei lor în general.

TOPONYMY WITH ANTONYMIC NAMES

(*Abstract*)

In toponymy, as at the level of common vocabulary, can be established various relationships between words: of homonymy, synonymy, and antonymy. In this paper are presented and analyzed places whose names are opposite. This is made from two points of view:

a) the typology and frequency of that names: title word and both terms of the opposition; the two terms of the opposition, without title word; title word and a part of the opposition; a part of the opposition;

b) what appellations are on the second place in the structure of the names of antonymic places and what is their frequency.

Key-words: toponymy, antonymy, typology, frequency.

[20] DTRO, p. 23.
[21] Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 183.
[22] Mircea Homorodean, *op. cit.*, p. 117.

SHAKESPEARE AND EMINESCU

DIANA COTESCU[*], TUDOR NEDELCEA[*]

Shakespeare and Eminescu are two tutelary geniuses, to whom posterity has consolidated creative authority. It is interesting to note, however, the Romanian national writer's view, Mihai Eminescu, about the greatest playwright of all time, the Englishman William Shakespeare, whose work the author of the "Evening Star" has met not only by German translations, but also by the creation itself from the original language, English.

Perpessicius, an exegete and editor of Eminescu's poems, noticed, with arguments, the laudatory assessments but deserved of Shakespeare, placing our poet, especially through the "Letters" and "Evening Star", "with the right word", between Shakespeare and Fr. Villon. Because, Perpessicius comments "*throughout this outpouring of thrilled poetry that tremble in the Eminescu's writing, like the area of a lake caressed by the rays of the world, there is a continuous presence of air spirit, an Ariel inspired and inspiring, that animates Eminescu's most beautiful pages, and this spirit is Shakespeare* «It seemed that through the devine brit's genius, Shakespeare breathed, over the Earth, a new lunatic Angel, a new Ophelia», is written in "*Poor Dionis*", and our impression is that this image could become a true flagship, until «the breathing» of Shakespearean genius is present in Eminescu's poetry and literary prose. However, a closer look shows not only the rich references to Shakespeare's name, but the presence of a true Shakespearian cult in Eminescu"[1].

Studying closely Eminescu's creation (poetry, prose, drama, journalism), as Eminescu's publisher urges us, who wrote pages of deep understanding for Shakespeare[2], we can say, from the very beginning, that Shakespeare's influence was not decisive in Eminescu's creation and thinking – the Eminescologists (people who study Eminescu's work − our note) discovering stronger foreign influences, but the presence of a cult of the British writer.

Active member of "Junimea" led by Titu Maiorescu, Eminescu has very exciting literary views about the creation and the role of popular literature, putting, for each European national culture, the tutelary genius: Shakespeare for Britain, Goethe for Germany, Dante for Italy, Cervantes for Spain, Hugo for

[*] Prof. dr., Colegiul Naţional „Fraţii Buzeşti", Craiova; e-mail: cotescudiana@yahoo.com

[*] Cercetător ştiinţific I, dr., Institutul de Cercetări Socio-Umane „C. S. Nicolăescu-Plopşor" din Craiova, al Academiei Române; e-mail: tudornedelcea2006@yahoo.com

[1] Perpessicius, *Eminescu's literary prose*, introductory study Eminescu, Works, volume VII. Literary prose, Bucharest, Academy RSR, 1977, p. 39.

[2] *Ibidem*.

France, even in music, Beethoven's musical genius is laudatory appreciated, axiological hierarchy remained valid today.

A question imposes itself: did Eminescu read the original works of Shakespeare or the intermediate German and French editions? In other words, did our poet know English? Opinions are divided: George Călinescu believes that "*Eminescu was not been able to speak English*"[3], Al. Duţu that "*Eminescu did not know or knew very little English*"[4]. On the opposite pole, Vladimir Streinu wrote that: "*Eminescu was a persistent English reader*"[5], Mark Beza believes that Eminescu was Shakespeare's original reader with influence in *The Emperor and the Proletarian* (from King Lear), *Mortua Est* and *The Brazen Bells Of Midnight...* (from Macbeth, The Storm, Hamlet)[6] and Leon D. Levitchi appreciates that "*[...] Eminescu spoke English at some level and in some sense*", "*that he was guided mainly by the original text and not by German and French's translations*"[7], which seems a plausible opinion.

Shakespeare was known to the public in the Romanian countries since the late eighteenth century, when some of his plays were played, when Caesar Balbac, Ion Heliade Rădulescu, Constanţa Dumea, Grigoriu Moldovan wrote about him, when his biography, written by Le Tourneur, was translated by Thomas Alexander Bagdat, when fragments of his work had appeared in magazines such as "Ilustraţiunea", "Amicul Şcoalelor", "Tribuna"[8].

The first information about Shakespeare were found by Eminescu in E.T. Rőtscher's treatise "*The art of dramatic representation*", which he had

[3] G. Călinescu, *Work of Mihai Eminescu*, volume I, Bucharest, Literature's Publisher, 1969, p 352. See also G. Călinescu Eminescu – *Shakespeare's Translator*, in "Literary and Artistic Truth", XI, Series II, No. 605, 10, July. 1932; G. Pienescu, – *Shakespeare's translator*, in "Star", no. 10, 1955, p. 123-125, Al. Dutu, *Romanian Translations of Shakespearian Work,* in "Star", No. 9, 1964, p 39-43; Mark Beza*, Shakespeare in Romania*, London, Dent, 1931; Mark Beza, *Papers on the Rumanian-People and Literature by ...* With a preface by Moses Gaster, Ph. London D., McBride, Nast. Co., LDT., 1920, XII 80; Emil Manu*, Shakesperian influences and phrases in Eminescu's work,* in "Language and Literature", vol. VII, Bucharest, 1964, p. 141-146; Peter Grimm, *Romanian Translation and Imitation after English Literature,* in The "Dacoromania", Cluj, III, 1922-1923, p. 284-337; Stephen Stoenescu, *Eminescu's Glossa in the view of the Victorian poetry*, in the "Annals of University of Bucharest". "*Universal and Contemporary Literature*", XVIII, no. 1, 1969, p. 29-41; Grid Modorcea, *Shakespeare and Eminescu. Craiova*, Aius Publishing, 2006.

[4] Al. Duţu, *art. cit*.

[5] Vladimir Streinu, *Eminescu and English Language*, in "The Evening Star", XI, no. 6, 10 feb. 1968, p. 1-7.

[6] Marcu Beza, *op. cit.*, p. 65-66.

[7] Leon D. Levitchi, *Eminescu - Shakespeare's Translator*, in "The Twentieth Century", no. 6, 1976, pp. 16-24. Broadly, at Stephen Avadani, *Eminescu and the English Literature*, Iaşi, Junimea Publishing, 1982 ("Eminescu" collection) and Dan Grigorescu*, Shakespeare in the modern Romanian culture*, Bucharest, Minerva Publishing, 1971. See also Dan Grigorescu, Sanda Radian, Correlations between the Romanian literature and the Universal literature, Bucharest, Didactic and Pedagogic Publishing, 1977, p. 58-70; A. Philippide, Coincidences, Iaşi, 1915, 35 p.

[8] According to Ştefan Avădanei, *Eminescu and English Literature*, Iaşi, Junimea Publishing, 1982, p. 27.

translated at Michael Pascaly's request, the band in which he was a prompter. This translation started in 1868 and Shakespeare is considered to have a brilliant artist's nature, „Microcosm's creator"[9].

Consecrating him an obituary, after his death on April 9th, 1871, Eminescu noted the study "Treaty of philosophy of art" in which Theodor Enrich Rőtscher "has endeavoured to establish aesthetic stage art bolder [...] on the rapport of philosophy in works of art, an analysis of Shakespeare's and Goethe's major tragedies"[10].

Also regarding the influence of Shakespeare in Eminescu's creation, opinions are divided. From the exaggerations of D. Murăraşu concerning sources in some Eminescu's poems, "izvorâstii" as G. Călinescu called them, giving, however, evidence of scholarship, scientists have demonstrated a genuine scientific interest, comparative research, or simply excluding some parallels transmission of the themes' or ideas' concordances.

In Shakespeare's creations there are images, themes or motifs such as:

a) life as a dream (from *Hamlet*: "dream of a shadow and the shadow of a dream"), *the Poor Dionis, Memento Mori, The Brazen Bells Of Midnight..., the Emperor and Proletarian, Letter I, Mureşan and Fates, Standing at the window, Day-and day he added me, Sleepy Birds, Sweet Girlfriend, Oh Leave Me, I do not think either Jehovah's, The Shadow of Dabija Voevod Istrate, O-wisdom, you have the wings of wax!, Melancholy*;

b) the world as a theatre (from *Hamlet, Merchant of Venice, The storm, As You Like*) especially in *Gloss*. But, as Stephen Avădanei justifies, the presence of these motifs and themes in other literature "simultaneously or sequentially, can be explained firstly by the existence of archetypal patterns of thought and feeling – so being pure parallels or analogies"[11].

According to G. Călinescu, Timon, the misanthrope of Athens is "akin to Eminescu's pessimistic" and "Athenian Timon's influence ["the pharaoh Tla's Avatars" our note] is evident"[12], as "the meanings of Mortua Est! are closer to the Shakespeare's drama (Hamlet), whose hero finds the overthrow of human values and, consequently, the nonsense of life in a badly-made world"[13].

---

[9] Apud Demetrius Vatamaniuc, *Eminescu's Comments and Notes of Literary History*, Works, volume VII. Literary prose, p. 344.

[10] M. Eminescu, *Works, XV. Fragmentarium, Addenda edition,* Bucharest, Romanian Academy Publishing, 1993, p. 836. Matei Călinescu is convinced that the first evidence of Shakespeare's knowledge dates from 1866, in a variant of *Mortua Est*: "For we do not know if there is better into the world / To be or not to be" (Matei Călinescu, *Eminescu and Shakespeare*, in "Eminescu's Studies", Bucharest, Eminescu Publishing House, 1965, p. 74).

[11] Ştefan Avădanei, *op. cit.*, p. 34.

[12] G. Călinescu, *art. cit*.

[13] Dan Grigorescu, *op. cit.*, p. 83. Eminescu translated the first 134 lines directly in English, without intermediate versions of the play Timon of Athens, translation unsigned (see "Literary and Artistic Truth", XI, m. 605, July 10th, 1932, p. 3-4).

Other similarities can be made between the couple Bogdana-Sas in *Bogdan Dragoş* and Lady Macbeth from the play with the same name, between the feminine character from *Mira and Ophelia* in *Hamlet*, evoking "the old King Lear in *Emperor and Proletarian* etc., but with all the these Shakespearean echoes it can be said, not only of taking influences, which would alleviate the damaging problem, but a congeniality"[14] because Eminescu "not only distinguished the tragic sense of Shakespeare's creation (although allusions to these meanings are the most common), but also did he decipher the resonances of a theatrical Renaissance"[15], as with Falstaff's reply translation of Henry IV.

To Shakespeare, Eminescu does not only predict the value of his genius as a national symbol[16], but also has a cult, as he expressed himself in the poetry "*Icon and Sill*": "*I also feel the charm and I admire in my soul / The way Shakespeare used to admire once with his big eyes*".

He dedicated him an odd, in 1876, at his 26 years old, in the poetry "*Books*"[17], in which he expresses his appreciation feelings and love:

Gentle friend of my soul
The full font of your chants
Flashes in my thought and I repeat it again.
You are so cruel, and so soft,
Today is storm and gentle is your voice
As God you show yourself in a thousand of faces
And learn what a century can't learn you

In the same admiring tone he continues the characterization in the next three stanzas: "*For all that I feel, is evil or good / I feel sufficient-it is you I say Thank you / You have opened my eyes light, / I've learned to read the word, / being wrong as you, I love mistake: / to be like you is all my pride*".

Tudor Vianu concluded, from comparative studies, that in some Eminescu's poems is "the astonishing reflection of the greatest English poet's genius into the greatest Romanian poet's genius"[18] and Zoe Dumitrescu Buşulenga signals "the catalytic influence of the English genius into the Romanian's genius"[19].

[14] Dan Grigorescu, *op. cit.*, p. 93.
[15] *Ibidem*, p. 98.
[16] Eminescu discovered "the universe of Shakespeare's creation not only by the sequence of episodes, but olso by the chain of symbols, ideas. Even compared to the works of European shakespearology, being then in a time of great prosperity, Eminescu's point of view was new enough" (Dan Grigorescu, *op. cit*., p. 86).
[17] Eminescu. *Posthumous Poems. IV*, critical edition edited by Perpessicius, Bucharest, Publishing House of the RPR, 1952, p. 239-240.
[18] Tudor Vianu, *Eminescu and Shakespeare*, "Studies and Comparative Literature", Bucharest, Publishing House for Literature, 1963, p. 566.
[19] Zoe Dumitrescu-Buşulenga, *Eminescu, culture and creativity*, Bucharest, Eminescu Publishing House, 1976, p. 265.

Eminescu was planning to write a play about the Romanian ruler Alexandru Lăpuşneanu, taking Shakespeare as a model: "From Alecsandru Lăpuşneanu it could be made a Romanian Macbeth especially if you use the last act of Negruzzi's novel"[20] Eminescu notes.

According to Grid Modorcea, Eminescu planned to write, in 1866 "a cycle of pieces inspired by the Transylvanian revolutions (*Echo, Horiadele, Iancu, Romanian Revenge*...), which, perhaps, he wanted to write considering the models listed below: *Ariel, Faust, Don Juan*[21], as he mentioned in the first version of the song Horia. After watching Shakespeare's shows played by Rossi's band in Iasi, Eminescu was planning a new dramatically cycle, noting the following titles (ms 2279, f.103 v.): *Musat and the Forest, Musat in the Church, Musat's Lordship, Musat in War, Musat and Signs' Reader, Musat and the Noble Path* and, among them, also a Shakespearean resonant title: *Midsummer night 's dreams*[22].

That Eminescu knew and appreciated Shakespeare's creation, it is proved by the next fragment on Shakespeare and national art, "Shakespeare spoke of a man, the man how it is. His drunker is a drunkard, his hero, his madman is insane, his sceptic is sceptical and every man is bemired with the collaboration of his character, because The People conceive the way he sees and Shakespeare belonged to his people, par excellence"[23].

Admirable appreciation for a national writer!

In a letter to Jacobs Negruzzi, on 17th June 1870, Eminescu takes up the idea of Epigones: "Our ancestors believed in what they wrote, as Shakespeare believed in his fantasies"[24].

In prose, "the divine brit" appears in the novel Poor Dionis, novel read in the literary club "Junimea on 1st September 1872, kept at Titu Maiorescu's home, featuring Vasile Pogor, Iacob Negruzzi, N. Gane, Miron Pompiliu, A. D. Xenopol"[25].

---

[20] Ms. 2254, in *Eminescu*, *Works*, VII, p. 344.

[21] *Shakespeare and Eminescu*, in the homonymous volume, Craiova, Printed Aius Publishing House, 2006, p. 223.

[22] *Ibidem*, p. 238.

[23] Mss. 2257, 52v, in *ibidem*, Works XV. Fragmentarium, Bucharest, Romanian Academy Publishing House, 1993, p. 138: "But wild smelling flowers like the flowers of the fool King Lear's crown. Doesn't that seem a meaningless mixture of wild flowers that creep through old king 's tresses. Aren't those living metaphor of his brain, in whom images and flowers of thoughts were mixed wild and meaningless? And how deep into the thinking hours, and how those flowers smell! So are wildflowers – folk songs. On their fields Shakespeare collected and so did any national poet – although, in other fields those poets who speak of heaven and hell, angels and demons, the stars of heaven and the pearls of the sea had picked them. Shakespeare spoke ...".

[24] I.E. Torouţiu, *Literary Studies and Documents*, volume I, Bucharest, 1990, p. 312.

[25] The novel was published in "Literary Talks" in numbers: no. 9, Dec. 1. 1872, p. 329-340, no. 10, Jan. 1. 1873, p. 378-385, and republished by Traian Demetrescu and CD Pencioiu in "Oltean Magazine" in July 1889.

Shakespeare's name appears on the scene of Dionysus' house, in front of which there was a beautiful white house at night, and through the window one can hear "*sweet notes of a piano and a shattering young child's voice wafting a lightsome prayer*". Opening his eyes, Dionis saw a "*flapper girl dipped in a white robe, quivering with her twiggy fingers, long and sweet, the ivories of an acoustic piano, accompanying slight sounds of the divine notes of its sweet and soft voice. It seemed that Shakespeare's divine genius breathed a new lunatic angel on Earth, a new Ophelia*"[26].

The same text is repeated in Eminescu's novel *Empty Genius*[27] which was written, according to the correspondence between the poet and Jacob Negruzzi, between 1868-1871: "*Then I started writing my novel partially regarding the immediate impressions after 1868, at a time when I was in Bucharest, and partially after an episode I was told by a student from Transylvania*" [28].

In the novel, the foreign writers who are further quoted are Al. Dumas, Torquato Tasso, Jókai Mór and, in the quoted letter, Eminescu refers to his trip to Blaj, in 1866, which offered him information about the Revolution of 1848[29].

In journalism, Shakespeare is often quoted as an exemplifying model for justification of relevant statements in various fields. For instance, advocating for the establishment of a national theatre (an idea "*just as beautiful as it is useful*")[30], with an appropriate repertoire, an idea supported by Iosif Vulcan and by the press of that time in Transylvania, Eminescu proposes a repertoire of works that serves the national idealism, that sends a message, even if they don't have a special aesthetic value.

He makes use of the "*public's patience with regard to the enumeration of a list of our dramatic inheritance*"[31] V. Alecsandri (partially), V.A. Urechia, B.P. Haşdeu, Samson Bodnărescu, Al. Depărăţeanu. Interesting is the fact that he does not recommend the works of D. Bolintineanu (whose poetry is a composition "*full of genius and heart [...] gold mirrors of the Romanian past*"), because in drama, it "*seems to be the case of casting his eyes on the Northern genius: on Shakespeare*"[32].

---

[26] Eminescu, in *Works*, VII, p. 99.

[27] Novel printed by Ion Scurtu, as original novel, with a critical introduction and notes. Bucharest: Chart Institute "Minerva", 1904, XXXV 183, p. The text in which Shakespeare appears, in *M. Eminescu, Works*, VII, p. 183. See also ms. 2255.

[28] I. E. Torouţiu and Gh. Cardaş. Literary Studies and Documents, I, Bucharest, Institute of Graphic Arts "Bucovina", 1931, p. 321-322 (apud D. Vatamaniuc, notes to Eminescu, Works, VII, p. 356).

[29] See also Tudor Nedelcea, *Eminescu, the Historian*, Craiova, the "Romanian Writing" Foundation, 1998.

[30] Eminescu, *Our theater repertoire in Eminescu*, Works, IX, Journalism. 1870-1877, Bucharest, Publishing House of the RSR, 1980, p. 84.

[31] *Ibidem*.

[32] *Ibidem*, p. 85.

With objectivity, he criticizes the difference in value between the two writers, offering the opportunity to characterize the author of *Hamlet*: "*Indeed, when you take his works in your hands, they seem so torn, no links to one another, and it seems that there is nothing easier than writing like him, in fact maybe even surpassing him. But there might not have been another tragic author than Shakespeare who had dominated his work more, who had woven with more awareness all the threads of his work precisely because it only seemed to be torn as a more experienced eye could soon realize the unity full of symbolism and profundity that reigns in all creation of this powerful genius. Goethe – a genius – declared that a playwright who reads yearly more than one of Shakespeare's plays is a playwright ruined forever. Shakespeare should not be read, but studied, in such a way that you can discover what your power does not allow you to imitate, because, in my opinion, Shakespeare's land, on which Mr. Bolintineanu could have successfully stepped, is that of abstraction as in "A Midsummer Night's Dream", "Winter's Tale", "As you like it" etc., and not that of a serious and terrible land, the matter of historical relevance, and most of all the pretension to be above all true*"[33].

"*With a clearer vision*", stepping through the creation of geniuses such as Shakespeare, Goethe and Hugo, Eminescu responds to potential allegations of misunderstanding of these world literature classics: there should be a higher degree of public cultural education, and Romanian playwrights should understand the need to subordinate themselves to «their nation» and "*the models in that regard are the Spanish playwrights, Shakespeare, and a Norwegian author, perhaps too hardly known to the Romanians and that is the playwright B. Bjornson*"[34].

Because Eminescu continues his demonstration in the article signed and published by him in "The Family" of Joseph Vulcan[35], a genuine playwright is one who "*by meeting the size and beauty, purity and true Christian piety, stands completely out of his exclusive circles consisting of only some social classes in order to reach the great and powerful abstraction of the people*"[36].

Being an authentic dramatic chronicler, Eminescu applies an aesthetic and critical judgment to the dramatizations of the "attic" novels or "boulevard dramas" as a result of reading Aristotel and Rötscher, his model being also Shakespeare: "*We do not believe that a cruel and realistic representation of the bodily weaknesses is the mission of dramatic art. It is true that of all the infirmities only two do not offend the spirit of drama, but only through the silence they inspire: blindness and madness. «Both of these characteristics may be depicted in the tragedies of the oldest writers and in the works of the greatest*

[33] *Ibidem*, p. 85-86.
[34] *Ibidem*, p. 86.
[35] "Family", VI, no. 3, 18/30 January, 1870, p. 25-28.
[36] *Ibidem*, p. 86-87.

poet: in Shakespeare's King Lear or in Hamlet»[37]. When continuing the axiological considerations of universal drama, he notes that the Spanish have "*from age to age a few isolated geniuses*", while the tragic Greeks and the French "*have got very far*" and this is "*the time of Molière and Shakespeare*"[38].

According to this aesthetic principles, Eminescu criticizes the growing number of translations and transpositions on stage of mediocre dramatic writers, recommending classical works to the Romanian translators, apart from emphasizing the value of authentic folk as I. Creangă did, "*the translation of written work without value is the easiest work which dispenses the writer from his own production and from interpreting the meaning of words. A translation of Shakespeare, Molière or Goethe is a merit, because the form and meaning are so intertwined, that the translator must interpret word by word and phrase with phrase*"[39].

Being preoccupied with creating a quality repertoire for a national theatre, with a "*capital of roles appropriate for the talent and physique*" of the actors, with "*a capital of good plays*", especially Shakespeare's and Molière's, Eminescu proposes a capitalization on the experience of the Burgtheater in Vienna (where he used to go frequently), "*a theatre of the court*" just as he wanted to be the theatre in Iaşi ("*a home for national art*"), because "*art is serene and eternal. The Shakespeare's dramas and Molière's comedies may be put on stage even after thousands of years and they will be heard with the same keen interest because human passions always remain the same*"[40].

But, in order for these dramas to endure time, it is necessary that their translation into Romanian to be closer to the original value. From this point of view, Eminescu brings critical arguments to one of the most active translators of Shakespeare's works (in addition to Scarlat Ion Ghica and Haralamb G. Lecca), Adolf Stern, who translated *Hamlet, Prince of Denmark* (in 1877 and 1905), Julius Caesar (1881), King Lear (1881): "*Among the many misfortunes that the famous swan of Avon encountered, we can also enumerate the translation into five iambic feet that Adolf Stern, a man of letters from Bucharest, applied to the melancholic Hamlet. Who will translate Mr. Stern's gibberish into Romanian - that's the question?*"[41].

Even the actors who have interpreted Shakespearean characters are not spared from his critical scrutiny. The Italian actor Ernesto Rossi (1827-1896)

[37] Theatrical magazine, in "Courier of Iasi", IX, no. 139, December 22. 1876, p. 3, Works, IX, p. 293.

[38] *Ibidem*, p. 294. Eminescu translated the study of Heinrich von Treitschke (1884-1896), Ein Wart Judenthum über Unser, regarding the fate of Jews in Germany and Europe, Shakespeare is mentioned in this paper as opposed to religious tolerance from the sage Lessing Nathan ([Readers of newspapers ...], in "*Time*", V, no. 21, January 26, 1880, p. 1, Works, X, Journalist, November 1. 1877-15 Feb. 1880, Bucharest Academy RSR, 1989, p. 401).

[39] New sheet in the "Courier de Iasi", X, no. 1, January 5, 1877, p. 3, Works, IX, p. 298.

[40] Theatrical magazine "Courier of Iasi", X, no. 31, 20 March 1877, p. 3; *Works, IX,* p. 350.

[41] Shakespeare, in the "Courier of Iasi", X, no. 45 May 1877, p. 4; Works, IX, p. 373.

offered him the opportunity to do that; he was on tour in Iasi, on January 1878, with the plays: *Romeo and Juliet*, *Othello*, *Hamlet*, *King Lear*, *Richard III*, *Macbeth*, and, though famous in his country, he could not step up to Shakespeare's level of creation. Spectator at these performances, Eminescu discusses the representative art of universal drama, because a play, "*but especially one of Shakespeare, is a work of art, in which all characters are so meaningful that they should be played by great artists*" taking into account, however, that "*one may never find a group that actually meets the expectations of so many excellent artists so that the whole work of art can be as fit as a bas-relief in which no figure should stand out of the edges that separate the statue, isolated from the bas-relief*"[42].

From this point of view, he is aware of a discrepancy between Rossi's play and his team, which has – in Eminescu's opinion – to act as an orchestra, while Rossi plays his role as the main instrument. With no other opportunities, the dramatic chronicler of the "Time" becomes more concessive, given the electrifying atmosphere of the public in Iaşi: "*But as we are thankful for any true art, we give up the idea of seeing Shakespeare performed as a whole, that's what we see with the eyes of our soul, and we declare ourselves overly defeated by the strong play of the great Italian master*"[43].

Classical culture has, in his opinion, an important role for any country – especially for Romania – for worldwide recognition and, therefore, classical education must be at the grounds of any school reform. In the official newspaper of liberal civilized polemic "The Romanian", Eminescu harshly criticizes Emil du Bois-Reymond, his former professor of physiology at Berlin, who claimed that "*all ancient culture is built on sand*"[44]. By denying the role and value of traditional culture – an idea taken up by liberals – du Bois has compromised himself, because, Eminescu maliciously comments, "*if Goethe lived, he would not write «Faust», but he would be a parliamentary, and today Homer would be an apprentice pharmacist and Shakespeare would be an editor at «The Telegraph». Here is the evidence presented by the government in favour of limiting classical studies*"[45].

In his famous study, *Old Icons and New Icons*, The Third Part, *The Old and The Young*, Eminescu formulates theories, with compelling arguments, about the primacy of work that must underpin the development of culture and civilization and thus raise the individual's intellect, the need for productive work, using in this mainly economic and social study, the name of Homer, Kâlidasa, Shakespeare, Raphael, Palestrina, Beethoven, Ştefan the Great, Mihai the Brave, Matei Basarab, Vasile Lupu, Grigore Ureche, Miron Costin etc.

[42] Rossi's Performances in "Time", III, no. 22, January 28. 1878, p. 3, Works, X, p. 42.
[43] *Ibidem*.
[44] ["D. Jules Ferry, seems to us..."], in the "Time", V, no. 177, August 9, 1880, p. 1-2; Works XI, Journalism. 17 February-31 December, 1880. Bucharest, Academy RSR, 1984, p. 293.
[45] *Ibidem.*

Starting from the concept: "*Just as life consists of movements, so is social truth, the mirror of reality, forever in motion*", because "*what is true today, tomorrow is doubtful and not only human fate goes up and down on the wheel of this world, but ideas, too*"[46], Eminescu finds that only art is constant, and "*that is a strange thing, meaning not what benefits the people, but what people need for their personal pleasure*"[47]. In this gallery of artistic geniuses Shakespeare is also mentioned with justification: "*We are still so pleased with the creations of the greatest poet that has lived on Earth, Shakespeare's creations, and we enjoy their beauty, and even perhaps more than his contemporaries*"[48].

Starting from the same idea of the primacy of work, which must be based on productive capital, Eminescu notices the "*social decomposition*" in Russia, where "*positive classes*" are deprived, and "*brutal materialism*", created by Karl Marx, takes the place of old beliefs and of Christian civilization. In art, Eminescu explains that "*the elegant style of Renaissance architecture, the greatest Gothic style pales in front of the monotonous style of barracks for rent, Shakespeare and Molière resort to ironies and dramatic works of incest and adultery, Offenbach and cancan drive away Beethoven and Mozart*"[49]; it is a sad, decadent era, when "*great ideas become dusk, the gods die*", because of a "*general economic corruption*"[50].

In other political articles, Eminescu finds the opportunity to make reference to Shakespeare. For example, while speaking about the English government, a supporter of the Ottoman Empire, and about the British liberal opposition which organized protest meetings against the Turkish atrocities in the Balkans, Eminescu quotes from *Henrich IV*, Part I, Act III, scene 7 (a play with a very limited access in the nineteenth century): "*All of them promise religiously to the public that they will give the impression of the immortal Sir John, of the admirable Sir John Falstaff, as he was described by Shakespeare: the divine Sir John who has not seen his knees for many years because he is thick and fat and who has gained his enviable size only due to ... his sentimentality*"[51].

Commenting on the new literary direction of the "Press" magazine, Eminescu quotes the lyrics, "*For Brutus is a man worthy of esteem / worthy of esteem are all, of course, as Shakespeare, the master, says*" [52].

Parodying the liberal ambassador Ştefan Belu, nicknamed Pandarus, sent by the Bucharest government to the wedding of the Grand Duke of

[46] Old and New Icons, in the "Time", II, no. 281, December 14, 1877, p. 2-3, Works, X, p. 22.
[47] *Ibidem.*
[48] *Ibidem,* p. 23.
[49] ["The other day, Monday morning..."], in the "Time", V, no. 73, April 5, 1879, p. 1-2; Works, X, p. 214.
[50] *Ibidem.*
[51] Turkey ["diplomacy with going..."], in "the Courier of Iasi", IX, no. 97, September 1st, 1876, p. 3, Works, IX, p. 356.
[52] «Literary conversation», in the "Courier of Iasi", X, no. 36, April 6, 1877, p. 3, Works, IX, p. 356.

Luxembourg, Wilhelm III, King of Holland (1849-1890), Eminescu refers again to the great British writer: "*in a lesser-known drama of Shakespeare, entitled Troilus and Cressida, there is an elderly gentleman who manages to bring peace to the hearts of the two sighing turtledoves in Troy, by welcoming them into his house*", a clear reference to welcoming Jesus in the house of Marta, and he concludes: "*the hospitality of a woman was an ancient virtue, while in the case of lord Pandarus it was an ancient vice*"[53].

Similarly, in order to highlight the "*division and hatred between the citizens of the state, for the fiction and the demagogue gentlemen's honest cheeks*" who deny meritocracy, Eminescu calls for the "*immortal Shakespeare*"[54], quoting the lines of Ulysses in *Troilus and Cressida* (Act 1, scene 3).

Although he was in a constant dispute of ideas with the official newspaper "The Romanian" and with the Liberal government, led by I. C. Brătianu (whose many merits he acknowledges), Eminescu takes a public stand against the attack towards the liberal Prime Minister: "*We do not apologize or ever justify a crime. But we look for an explanation: there is a clear distinction between an excuse and an explanation. If we explained the vicissitudes the soul of Richard III has to go through, if we were to reveal those deep and dark sophistry that a great critic of Shakespeare's calls the logic of passion, we would not excuse and justify the crimes of the king of England*"[55].

The proclamation of the Kingdom of Romania, in 1881, and the news regarding a "*radical change in the I. C. Brătianu cabinet*" with perpetual passage of politicians from one party to another, offer Eminescu the opportunity to refer, again, to Shakespeare's creation "*But be it one or the other, any agreement that in order to become someone enamu che enasu with Cariagdi, Carada, Giani etc., the soul of a well born man needs to go through almost tragic adventures, like Timon from Athens, a hero of a Shakespearian drama. In fact for a man so friendly, hospitable, generous like Timon in Act I to be turned into a savage misanthrope, a hermit like Timon in Act IV, his soul goes through a lot of adventures that take him from one extreme to another, and turn him from white to black, from a lily to a mandrake*"[56].

Even Mihai Kogălniceanu's speech, held at the House of Representatives on 1st May 1882, regarding the issue of the Danube is also dealt with references to Shakespeare. The liberal "*bad faith*" government cannot be trusted so then

[53] *Pandarus, wedding best man,* in the "Time", III, no. 285, December 30, 1878, p. 1, Works, X, p. 165.

[54] ["We think we talked enough..."], in the "Time", IV, no. 5, January 9, 1879, p. 1-2; Works, X, p. 169.

[55] ["The truth hurts, nothing hurts like the truth..."], in the "Time", V, no. 278, 13/25 December, 1880, p. 1, Works, XI, p. 442.

[56] ["D. Brătianu, confirming the news himself"], mss 2264, Works, XII, Journalism, January 1st. - December 31st, 1881, Bucharest, RSR Academy Publishing House, 1985, p. 463.

"*what advice can you give to a man you cannot trust and who has irrecusably proved that he is not worth it?*"[57] the journalist asks himself while continuing his comment: "*But it is understandable that this advice is not appreciated. When I told them the words that Shakespeare sometimes put into the mouth of his characters, Go hang yourself because you have paid your dues to the world!, then the cold feeling of nothingness embraces C. A. Rosetti almost to the point of hysteria and making no sense*"[58].

In the reading notes, transcripts or excerpts, the name of the famous British writer occurs frequently and with admiration. In a note of January 9th, 1873, regarding certain aesthetic principles, Eminescu asks himself: "*What would be the art of the future in the edges of reason?*", and giving his answer: "*The combination of fantasy with reason*"[59], continuing the reading note: "*Clear metal without imperfection. Heine. Lyric. Shakespeare in the passing of time [...] the passion, the movements of life are in Shakespeare*"[60].

In an excerpt, he writes about "*dreams that arise in deep sleep, having dramatic consistency. (A nobody, but in a dream – a Shakespeare)*"[61].

Commenting on the relationship between pseudo talent, talent and genius, Eminescu advises young people to embrace only the profession or the occupation they have vocation for: "*Rather than being a pseudo talent in literature, it is better to be a talented shoemaker*" because the appearance of a genius in any field of human activity is more difficult than "*the birth of a new solar system in the unborn valleys of chaos*"[62].

And he exemplifies: "*Homer, Shakespeare, Raphael, the geniuses in the arts are born once every 3 to 4 thousand years, Newton and Galileo, Kant and Darwin, geniuses in science, every thousand years*"[63]. He wishes to stress the difference between genius and talent: "*If we have talent, meaning a few centigrams of brain more than simia communis, we can stand out through constant work in our time; if we do not work, we will resemble our brethren, the beasts*"[64].

When transcribing the book of M. Lazarus and N. Steinthal, *Introductory reflections on the psychology of peoples*, he finds the difference between ancient tragedy, on the one hand, and the German or the English one, on the other hand, the latter being represented by Schiller and Shakespeare: "*These tragedies created by poets are even essentially different from the Greek ones*"[65]. And in the transcription of Rudolf Gottschall's work, *The Novels of*

[57] ["In his speech on 1 May..."], mss 2264, Works, XIII. Journalism, 1882-1883, 1888-1989, Bucharest, RSR Academy Publishing House, 1985, p. 355.
[58] *Ibidem.*
[59] ["Beauty-aesthetic"], mss 2257, Works, XV, p. 410.
[60] *Ibidem,* p. 410-411.
[61] [*Reality and Dream*], mss 2287; *Works,* XV, p. 434.
[62] [*Pseudotalent, talent and genius*], mss 2225; *Works,* XV, p. 142.
[63] *Ibidem.*
[64] *Ibidem.*
[65] Mss. 2285; *Works*, XV, p. 640.

Gustav von See, he notes: "*Many studies of Shakespeare have praised those circles of action that mirrored one and the same fundamental idea, circles which seem to have a central spiritual point and only different rays*"[66].

After this incursion into his literary and publishing work, we can say that Eminescu had a real cult for Shakespeare, not just a reverential and complex one, but also a productive and lucrative one, not so much by direct influence, but by enriching the range of ideas and themes of his own creation. Reading only his original work, Eminescu sensed his geniality and appreciated it as such, the presence of Shakespeare in literary works, especially in publishing – to which a wider and diverse readership had access – was beneficial for the whole Romanian literature, from the age of great Romanian classics. The Shakespearean model in Romanian culture, promoted by Eminescu, was an axiological standard to which all literary, directing and performing productions related.

It should also be pointed out a fact noted by G. Călinescu: "The literary value of these articles lies first of all in the advisable way to translate the great abstractions without many neologisms, in a language available to all. Maiorescu had this gift. But Eminescu exceeds him by far on the formal side. He comes down to the village sayings and proverbs, resorts to conclusions and he certainly makes stunning figures. Never were the general ideas expressed to the reader in our newspaper in such a way to give the illusion that everyone understands"[67].

Eminescu proved that he was a professional analyst of universal and comparative literature, an authentic interpreter, anticipating the great teacher-scholars of the twentieth century (Tudor Vianu, Eugen Lovinescu, George Călinescu, Zoe Dumitrescu-Buşulenga, Edgar Papu etc.). In his view, Shakespeare is a role model.

SHAKESPEARE ŞI EMINESCU

(*Rezumat*)

Eminescu a avut pentru Shakespeare un adevărat cult, nu doar unul omagial şi complexant, ci lucrător şi productiv nu atât prin influenţe directe, cât prin îmbogăţirea gamei de idei şi teme propriei sale creaţii. Citindu-l în original, Eminescu i-a intuit genialitatea şi a apreciat-o ca atare. Prezenţa lui Shakespeare în opera literară, dar mai ales în publicistică – la care avea acces un public cititor mai larg şi diversificat – a fost benefică pentru întreaga literatură română, începând cu epoca marilor clasici români. Modelul shakespearean în cultura română, promovat de către Eminescu, a constituit o ştachetă axiologică, la care se raportau toate producţiile literare, regizorale şi interpretative.

Cuvinte-cheie: Eminescu, Shakespeare, literatură, influenţă, publicistică.

[66] *Ibidem,* p. 714.

[67] George Călinescu, *Mihai Eminescu's Work*. V. Analysis. *Eminescu in time and space*, Bucharest, Royal Foundation for Literature and Art, 1936, p. 299.

UN SUPLIMENT LA DICŢIONARUL LIMBII ROMÂNE DIN PERSPECTIVĂ ISTORICO-JURIDICĂ. LIT. Ab-Am

TEODOR SÂMBRIAN*

1. Preliminarii

Secolul al XXI-lea a început, sub cele mai promiţătoare auspicii pentru lingvistica românească, prin publicarea, în 2001-2003, a celor patru volume ale *Micului Dicţionar Academic* (MDA), operă esenţială[1] (acad. Eugen Simion) şi, totodată, unică în cultura românească[2] (acad. Marius Sala) ce încununează, după aproape un secol şi jumătate, strădaniile mai multor generaţii de filologi. Prin cele 175.000 de cuvinte, pe care le conţine, adică toate cuvintele şi variantele din dicţionarul tezaur al limbii noastre, este cel mai bogat dicţionar al limbii române[3]. Practic, singura deosebire între cele patru volume ale MDA şi cele 32 ale *Dicţionarului Academiei,* apărute sau aflate în curs de pregătire, constă în neincluderea în MDA a citatelor ce reprezintă circa 88% din textul dicţionarului tezaur[4].

Deşi, indiscutabil, din punctul de vedere al numărului de articole, MDA este cea mai cuprinzătoare creaţie a lingviştilor români, în mod firesc, el nu include toate cuvintele din limba română, cauza principală fiind imposibilitatea omenească pentru orice filolog sau colectiv de filologi, chiar atunci când acesta a numărat, pe parcursul ultimilor 35 de ani, 92 de persoane[5], de a cunoaşte în detaliu întregul fond lexical al limbii române, disipat într-o imensă literatură de specialitate ce acoperă, după cum rezultă din lista abrevierilor folosite, 126 de domenii, de la aeronautică şi agronomie, până la sport, zidărie şi zoologie.

Prin ceea ce am numit *Un supliment la Dicţionarul limbii române din perspectivă istorico-juridică*, ne propunem ca, în cadrul temei de cercetare cu acelaşi titlu, ce face obiectul acordului de colaborare cu Institutul de Cercetări Socio-Umane „S.C. Nicolăescu Plopşor" din Craiova al Academiei Române, să aprofundăm cercetarea lexicului în două din cele 126 de domenii, respectiv istorie şi ştiinţe juridice, astfel încât să contribuim cu cel puţin un procent, adică aproximativ 2.000 de cuvinte, la completarea Dicţionarului limbii române. Deşi este vorba despre o întreprindere individuală, premisele acestui demers ne îndreptăţesc să fim încrezători în realizarea obiectului preconizat.

---

* Prof. univ. dr., Universitatea din Craiova; e-mail: sambrianteodor@yahoo.com

[1] E. Simion, *Cuvânt înainte*, în *Micul Dicţionar Academic*, vol. I, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 2001, p. V.

[2] M. Sala, *Prefaţă*, în *op. cit*., p. VII.

[3] *Ibidem.*

[4] *Ibidem*, p. VIII.

[5] *Ibidem*, p. VII.

Mai mult, avem convingerea că este posibil ca aportul la suplimentarea fondului lexical înregistrat într-un dicţionar al limbii române să fie mult mai consistent (îndrăznim să ne gândim la un supliment de circa cincizeci de procente) dacă, sub coordonarea unor lingvişti, s-ar constitui mai multe zeci de colective de cercetare, alcătuite din specialişti care îşi desfăşoară activitatea în cele peste o sută de domenii ştiinţifice şi tehnice, pe care le consemnează şi MDA. O asemenea abordare ar fi o serioasă garanţie că cercetarea s-a întemeiat pe un corpus cvasiexhaustiv.

Propunerea ar putea să pară nerealizabilă, reproşându-se că, în materie de dicţionare rolul specialiştilor nefilologi trebuie să se limiteze strict la domeniul lor de competenţă, eventual, la întocmirea unor dicţionare de specialitate (dicţionare tehnice, juridice, economice, de istorie, de filozofie, de psihologie, de medicină, de sociologie, de teologie, de matematică, de botanică, de artă, de sport etc.).

Fără a contesta utilitatea unor dicţionare de acest fel, inclusiv ca sursă pentru dicţionarele filologice, la o asemenea obiecţie putem să replicăm că, după cum s-a şi dovedit, dicţionarele specifice unui anumit domeniu de activitate au alte obiective decât cele pe care le urmăreşte un dicţionar general al limbii, cele dintâi limitându-se aproape întotdeauna la explicarea unor termeni de specialitate, adică, raportându-ne la MDA, numai la una din cele 14 secţiuni ale unui articol. Pe de altă parte, astfel de dicţionare nu includ unii termeni care, pentru specialiştii din domeniul respectiv, cărora li se adresează cu precădere, nu necesită vreo explicaţie, şi nici cuvintele comune care au pătruns, de obicei, prin traduceri din alte limbi în lucrările de specialitate, lucrări care, evident, nu intră în sfera de preocupări a lingviştilor.

În concluzie, credem că în pragul celui de-al treilea mileniu, în condiţiile globalizării care comprimă timpul şi spaţiul, limbi şi popoare, afirmarea vitalităţii limbii române devine o sarcină pioasă, care nu poate să apese doar pe umerii filologilor. Nu ştim ce şi cât va rămâne după globalizare. Avem însă o certitudine în timp … „Timp care curge, timp ce purcede/în urmă-ne multe n-or să rămână/dar niciodată nu se va pierde/Doamna frumoasă, limba română”[6].

2. Precizări prealabile

În prezenta lucrare expunem o parte din cuvintele corespunzătoare literei A neincluse în MDA şi extrase dintr-un corpus alcătuit din opere juridice şi istorice.

Expunerea se face după modelul MDA, pe care îl urmărim cu fidelitate, cu câteva excepţii, şi anume: cuvântul-titlu, categoria morfologică, prima atestare a cuvântului-titlu (cu deosebirea că, înainte de sigla operei indicăm şi anul) variante lexicale, indicaţii morfologice, etimologia, indicaţia numărului de sens, domeniul din care face parte cuvântul, unităţi frazeologice, sensul şi sinonimia cuvântului-titlu. În plus, cu puţine excepţii, pentru fiecare cuvânt-titlu este dat, de regulă, un citat.

[6] Mihai Duţescu, *Mărturisire*, în vol. „Patrie comunistă”, Craiova, Editura „Scrisul Românesc”, 1989, p. 54.

Abrevierile folosite sunt cele din MDA, la care adăugăm următoarele sigle: AMMIANUS = Ammianus Marcellinus, *Istoria romană*, studiu introductiv, traducere, note şi indice David Popescu, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1982; ANTONESCU, n. = Nicolae Em. Antonescu, *Prescripţia în dreptul civil*, Bucureşti, Tipografia România Nouă, 1926; BAROZZI = Ioan C. Barozzi, *Repertoriul general de jurisprudenţă a Înaltei Curţi de Casaţie şi Justiţie cuprinzând toate principiile, toate soluţiile şi toate interpretările de legi date asupra tuturor legiuirilor Ţării Româneşti cu începere de la 1 ianuarie 1862 şi până la 1 ianuarie 1906*, vol. II, Bucureşti, Editura ziarului „Curierul Judiciar", 1908; BUJOREANU = Ioan M. Bujoreanu, *Colecţiune de legiuirile României vechi şi noi câte s-au promulgatu până la finele anului 1870*, Bucureşti, Noua Tipographie a Laboratorilor Români, 1873; CHRISTESCU, I = C. Christescu, *Codicele civil adnotat cu jurisprudenţa română urmat de un tabel indicativ pe articole de hotărârile pronunţate asupra vechilor legiuiri Caragea şi Calimach şi asupra Regulamentelor Organice ale Munteniei şi Moldovei*, partea I, Bucureşti, 1894; COD. ŢIV. = Codul Calimach, ediţie critică, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1958; COD PR. PEN. I = Codul de procedură penală, 1865; DCG = Guy Rachet, *Dicţionar de civilizaţie greacă*, trad. C. Litman, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 1998; DIVR = D. M. Pippidi (coord.) *Dicţionar de istorie veche a României (Palelitic – sec. X),* Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1975; DUMITRESCU, I = M. A. Dumitrescu, *Codul de comerciu adnotat cu jurisprudenţa până la zi*, vol. I, Bucureşti, Editura Cugetarea, 1926; ECR = Dumitru Tudor (coord), *Enciclopedia civilizaţiei romane*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1982; ERACLIDE, II, III = Constantin Eraclide, *Explicaţiune teoretică şi practică a Codicelui Civile*, vol. II şi III, Bucuresci, Tipographia Curţii, 1873; FRUNZESCU = Emil A. Frunzescu, *Organizarea politică şi administrativă a României*, Bucureşti, Editura Socec, 1909; GAIUS = Gaius, *Instituţiunile*, traducere, studiu introductiv, note şi adnotări de Aurel N. Popescu, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1982; GEORGESCU, B.I.R. = Valentin Al. Georgescu, *Bizanţul şi instituţiile româneşti până la mijlocul secolului al XVIII-lea*, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1980; GEORGESCU-SACHELARIE = Valentin Al. Georgescu, Ovid Sachelarie, *Judecata domnească în Ţara Românească şi Moldova (1611-1831). Partea a II-a. Procedura de judecată*, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1982; HAMANGIU, C.C.A, IV = C. Hamangiu, *Codul civil adnotat*, vol. IV, Bucureşti, Editura Librăriei „Universala Alcalay & Co", 1926; IDR, I = Gheorghe Cronţ, Ioan Floca, Valentin Al. Georgescu, Nicolae Grigoraş, Vladimir Hanga, Alexandru Herlea, Liviu P. Marcu, Ioan Matei, Damaschin Mioc, Ovid Sachelarie, Nicolae Stoicescu, Petre Strihan, Valeriu Şotropa, Romulus Vulcănescu, *Istoria dreptului românesc, vol. I,* Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1980; IDR, II/2 = Barbu B. Berceanu, Maria Dvoracek, Dumitru Firoiu, Valentin Al. Georgescu, Vasile Gionea, Alexandru Herlea, Iosif Kovacs, Liviu P. Marcu, Mircea Muşat, Petru Pătrăşcanu, Alexandru Porţeanu, Ovid Sachelarie, Valeriu Şotropa, Erast Tarangul, Ion Vîntu, *Istoria dreptului românesc, vol. II. Partea*

a II-a, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1987; IFŢRD = Alexandru Constantinescu, Florin Constantiniu, Valentin Al. Georgescu, Dan Amedeu Lăzărescu, Ovid Sachelarie, Nicolae Stoicescu, Petre Strihan Valeriu Şotropa, Tudor Voinea, *Instituţii feudale din ţările române. Dicţionar,* Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1988; ILD = Horia C. Matei, Florin Constantiniu, Marcel D. Popa, Nicolae C. Nicolescu, Gheorghe Rădulescu, Andrei Oţetea (coord), *Istoria lumii în date*, Editura Enciclopedică Română, Bucureşti, 1972; IONAŞCU, D.C.C.U. = Traian R. Ionaşcu, *Drept civil. Curs unic pentru facultăţile de ştiinţe juridice. Partea a II-a. Persoanele*, Bucureşti, Litografia Învăţământului, 1957; LONGINESCU, I, II = S.G. Longinescu, *Elemente de drept roman*, Bucureşti, vol. I, 1926, vol. II, 1929; MAHLER = Fred Mahler, *Introducere în juventologie*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1983; MEITANI = Ştefan Meitani, *Evoluţiunea dreptului de proprietate la romani. Studiu juridic şi istoric*, Bucureşti, Institutul de Arte Grafice „Carol Göbl", 1902; NEGRU = V. Negru, *Curs de drept civil. Partea generală. Persoane şi bunuri*, ediţia a IV-a, Iaşi, Litografia Învăţământului, Universitatea Iaşi, 1958; PERETZ = *Curs de istoria dreptului românesc. Partea I. Originile dreptului român*, Bucureşti, „Curierul Judiciar", 1915; PLINIUS = Plinius, *NATVRALIS HISTORIA. Enciclopedia cunoştinţelor din Antichitate*, vol. I, trad de Ioana Costea şi Tudor Dinu, Iaşi, Polirom, 2001; PLUTARH, IV = Plutarh, *Vieţi paralele*, vol. IV, traducere, notiţe introductive şi note de N. I. Barbu, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1969; POLYBIOS = Polybios, *Istorii*, studiu introductiv, traducere şi note Virgil C. Popescu, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1966; RĂDOI = I. Rădoi, *Călăuza cetăţianului în materie judiciară. Manual teoretico-practic*, Bucureşti, Editura Librăriei Leon Alcalay, 1900; R. Stănoiu, C. = Rodica Stănoiu, *Criminologie*, vol. I, Bucureşti, Editura Oscar Print, 1995; TACITUS, III = P. Cornelius Tacitus, *Opere, III, Anale*, trad. Andrei Marin, studiu introductiv şi note N. I. Barbu, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1964; TANOVICEANU, I = I. Tanoviceanu, *Curs de drept penal*, vol. I, Bucureşti, Atelierele Grafice Socec & Co, 1912; TDCR, II = C. Hamangiu, I. Rosetti Bălănescu, Al. Băicoianu, *Tratat de drept civil român*, vol. II, Bucureşti, Editura „Naţională" S. Ciornei, 1929; TIT. LIV., I, II, III, IV = Titus Livius, *De la fundarea Romei,* vol. I, trad. Villan Janina, Florica Demetrescu, Paul H. Popescu, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1959; vol. II, traducere şi note de Paul H. Popescu, 1959; vol. III, traducere Florica Demetrescu, Toma Vasilescu, Paul H. Popescu, 1961; vol. IV, traducere Toma Vasilescu, Florica Demetrescu, Paul H. Popescu, note Toma Vasilescu, Paul H. Popescu, 1962.

Numărul care urmează după fiecare siglă indică pagina în care se găseşte cuvântul-titlu. În cazul în care pagina este numerotată cu cifre romane, numărul respectiv este precedat de abrevierea p. pentru pagină.

Cuvintele sunt prezentate grupate în următoarea ordine: cuvinte din domeniul istoriei, cuvinte din domeniul ştiinţelor juridice, cuvinte comune (categorie în care am inclus alte cuvinte decât cele din domeniile istorie şi ştiinţe juridice, chiar dacă cel puţin unele dintre ele ar putea să aparţină altor domenii din activitate) şi cuvinte a căror primă atestare este anterioară celei indicate de MDA.

3.Cuvinte din domeniul istoriei

3.1. abani smp [At: 1982, AMMIANUS, 522/V: ~ann~/E: fr. **Abannes**] (Înant) Populaţie din Africa, aşezată pe teritoriul actual al Mauritaniei, învinsă de împăratul roman Theodosius I: „Theodosius […] a învins fără dificultate, într-o luptă uşoară, pe caprarieni şi pe abanni, vecinii lor".

3.2. abasgi smp [At: 1982, E.C.R., 15/E: lat. **Abasgi,** fr. **Abasges**] (Înant). Populaţie antică din Colchida, aflată în stare de semidependenţă faţă de romani.

3.3. abbevillian, ~ă smf şi a [At: 1976, DIVR, 15/Pl: ~i, ~ne/R: fr. **abbevillien**] (Îs) *Cultură* ~ă. Cultură a paleoliticului inferior, descoperită în localitatea franceză Abbeville, caracterizată prin obiecte din silex tăiate neregulat pe două feţe. Si: *chellean*: „Pe teritoriul ţării noastre descoperiri aparţinând abbevillianului au fost făcute pe Valea Dârjovului şi la Mitoc".

3.4. abrasax smi [At: 1976, DIVR, 15/E: fr. **abrasax**] (Înant) 1. Piatră gravată, folosită ca talisman. 2. Cuvânt grecesc de origine ebraică, desemnând un demon, utilizat de adepţii sectei gnostice, condusă de Basiliade: „Basilidienii socoteau plenitudinea divinităţii supreme (*pleroma*) compusă din 365 eoni creatori […] figurând pe pietre gravate sub forma unor făpturi cu anatomie eteroclită, în afară de cuvântul abrasax, de inscripţii cabalistice neinteligibile…" (E.C.R., 15).

3.5. abricantui smp [At: 1982, E.C.R., 15/E: lat. **Abricantui, ~orum**] (Înant) Populaţie celtică din Gallia: „Galia Lugduneză are următoarele triburi: lexovii, veliocasii, caleţii, veneţii, abricantuii şi osismii" (PLINIUS, IV, 107).

3.6. acarnieni smp [At: 2001, PLINIUS, I, 116/E: lat. **Acarnan, ~anis**] (Înant) Locuitor al Acarnaniei, regiune situată în Grecia între Etolia şi Epir: „Urmează cetăţile acarnienilor, Alyzia, Stratos şi Argos".

3.7. acerrani smp [At: 1959, TIT. LIV, II, 185/E: lat. **Acerrani, ~orum**] (Înant) Locuitor din Acerrae, cetate situată la nord de Neapole: „Au căpătat cetăţenia romană, însă fără drept de vot, şi acerranii, potrivit legii propuse de pretorul L. Papirius".

3.8. acheulean, ~ă a şi smf [At: 1976, DIVR, 16/Pl:~i, ~e/E: fr. **acheuléen**]. Fază a paleoliticului inferior, denumit după localitatea franceză Saint-Acheul şi caracterizată prin unelte de formă regulată, tăiate pe ambele feţe: „Materialul litic tipic acheuleanului […] cuprinde atât piese bifaciale […] realizate printr-o cioplire totală a suprafeţelor […] cu forme mai regulate decât cele abbevilliene, cât şi unifaciale".

3.9. adnamaţi smp [At: 1982, ECR, 20/E: lat. **Adnamati**] (Înant). Trib celtic din Panania Inferioară.

3.10. agoranom sm [At: 1976, DIVR, 23, Pl:~i/E: gr. **agoranomoi**] (În Grecia antică) Magistrat ales anual, însărcinat cu supravegherea târgurilor şi prevenirea fraudelor:

(1) „În centrele mai importante, ca Atena, agoranomii erau mai numeroşi (la Histria sau la Olbia nu par să fi fost mai mult de unul, reeligibil)" (DIVR, 24);

(2) „Agoranomii, ţinând seama de faptul că supravegheau aprovizionarea pieţelor, exercitau probabil o jurisdicţie asemănătoare cu aceea a edililor curuli din Roma veche" (IDR, I, 59).

3.11. agravoniţi smp [At: 1982, ECR, 35/E: lat. **Agravonitae,~arum**] (Înant) Populaţie din Illyria: „Agravoniţii […] au făcut parte din cea de-a treia unitate administrativă în care împărţise Illyria pretorul L. Ancius Gallus”.

3.12. agriani smp [At: 1982, ECR, 35/E: lat. **Agriani**] (Înant) Trib trac, care a locuit într-o regiune cuprinsă între Munţii Rhodopi şi râul Strymon (azi Struma): „Agrianii se aflau printre cei 3.000 de traci liberi care-şi aveau căpetenia lor”.

3.13. agripinensi smp [At: 1982, ECR, 791/E: lat. **Agrippinenses**] (Înant) Populaţie germanică ce locuia în Colonia (azi Köln): „Ubii sau agripinensii au parte de un nou *foedus* cu Roma”.

3.14. aheean, ~ă a [AT: 1998, DGC, 25/Pl:~eni,~e/E: fr. **achéen**] (În Grecia antică) 1. Care aparţine aheanilor. 2. (Îs) *Liga~ă*. Confederaţie alcătuită din douăsprezece oraşe-cetăţi din Ahaia, îndreptată contra Macedoniei: „La apogeul puterii sale, Liga aheeană […] cuprindea aproximativ şaizeci de state”.

3.15. aheeni smp [AT: 1988, DCG, 26/E: fr. **Achéens**] (Înant) Populaţie indo-europeană care a pătruns în Grecia pe la anul 1600 a. C.: „Aheenii au răspândit cultura lor pe coastele egeene ale Asiei Mici, în Cipru şi în Siria”.

3.16. ahemenid,~ă a [AT: 1972, ILD, 17/Pl: ~e/E: fr. **Achémenide**] (Ist) Care aparţine dinastiei persane întemeiate de Ahemenide: „Adoptarea titulaturii de «rege al regilor» ilustrează reînvierea tradiţiilor imperiului ahemenid, puternic marcat de influenţe elenistice”.

3.17. airenosi smp [At: 1966, POLYBIOS, 227/V: ero~/E: gr. **airenosi**] (Înant) Locuitori iberici care au trăit în regiunea aflată între fluviul Ebru şi Munţii Pirinei: „Trecând fluviul Ebru, supuse neamul ilergeţilor şi al barguşilor, apoi pe eronesii şi pe andosini până la Pirinei”.

3.18. aisimnet sm [At: 1976, DIVR, 24/Pl: ~eţi/E: gr. **aisymnatai**] (În Grecia antică) Conducător ales prin consimţământul unanim, însărcinat să reglementeze echitabil drepturile şi să servească drept arbitru între grupări: „La Callatis este dovedită existenţa unui comitet executiv al sfatului orăşenesc (aşa-zisul colegiu al aisimneţilor)”.

3.19. aistoric, ~ă a [At: 1983, MAHLER, 58/Pl: ~ici, ~ice/E: fr. **anhistorique**] Care nu ţine cont din punct de vedere istoric: „Vom mai aminti poziţiile critice ale lui A. Strauss împotriva tratării statice şi aistorice a sistemelor de status de vârstă”.

3.20. akkadian, ~ă a [At: 1972, ILD, 19/Pl: ~eni, ~e/E: fr. **akkadien**] (Înst) 1. Care aparţine statului antic Akkad. 2. (Îs) *Limba~ă* Limbă vorbită în statul antic Urartu, cea mai veche limbă semitică: „844-828 […] apar primele inscripţii cuneiforme (în limba akkadiană)”.

3.21. alabandezi smp [At: 1962, TIT. LIV., IV, 449/E: lat. **Alabandenses, ~ium**] (Înant) Locuitor din Alabanda, localitate în fosta provincie romană Galatia din Asia Mică: „Aici au sosit soli din partea alabandezilor”.

3.22. alămgiu sm [At: 1988, IFŢRD, 13/V: alâ~/Pl: ~gii/E: tc. **Alym**, tăt. **Alom** sau **alym**+ -agiu](Md., înv, iuz) Persoană însărcinată cu perceperea de la tătari a dării pentru păscutul vitelor: „Perceperea […] se făcea de alâmgii”.

3.23. albani smp [At: 1969, PLUTARH, IV, 557/E: lat. **Albani**] (Înant) Populaţie caucaziană ce locuia pe coasta de vest a Mării Caspice: „Canidius […] a înfrânt pe armeni şi, învingând pe regii albanilor şi iberilor, a înaintat până la Caucaz”.

3.24. albocensi smp [At: 1976, DIVR, 27/E: gr. **Albocensioi**, lat. **Albocenses**] (Înant). Trib dacic care a locuit pe teritoriul aflat azi în sud-vestul României.

3.25. aliferei smp [At: 2001, PLINIUS, I, 119/E: lat. **Aliphiraei, ~orum** (Înant) Locuitor din Aliphera, localitate situată în Arcadia (Grecia): „Celelalte comunităţi din Arcadia vrednice de a fi menţionate sunt alifereii, abeaţii […] şi tritiensii”.

3.26. alutan, ~ă a [At: 1915, PERETZ, 352/Pl: ~i, ~e/E: lat. **Alutus**] Care se referă la râul Alutus (Olt) din Dacia: „Posturile vamale […]erau […] păzite de burgari şi veredari, ca cei de pe linia limesului alutan”.

3.27. amantini smp [At: 1982, ECR, 51/E: lat **Amantini, ~orum**] (Înant) Trib illiric ce locuia în Amantia, localitate din Epir: „Lângă oraşul Sirmius unde trăiesc comunităţile sirmiensilor şi amantinilor” (PLINIUS, I, p. 113-114).

3.28. ambari smp [At: 1959, TIT. LIV., I, 483/E: lat. **Ambarri**, **~orum**] (Înant) Trib celtic din Gallia: „Bellocesus şi-a strâns oamenii din rândurile populaţiei care avea multă suflare, şi anume pe […] ambarri, carnuţi şi aulerci”.

3.29. ambiani smp [At: 1982, AMMIANUS, 452/E: lat. **Ambiani, ~orum**] (Înant) Trib din Gallia Belgică: „Plecând de la ambiani, împăratul se grăbea să ajungă la traveri”.

3.30. amfidromie sf [At: 1998, DCG, 31/Pl: ~mii/E: fr. **Amphidromie, gr. amphidromos**] Ritual celebrat în Grecia antică în a cincea zi după naşterea unui copil, constând în purtarea în fugă a nou-născutului în jurul vetrei domestice: „Amfidromii [sunt] sărbători cu prilejul naşterii unui copil”.

3.31. amiternini smp [At: 2001, PLINIUS, I, 105/E: lat. **Amiternini**, **~orum**] (Înant) Locuitori italici din Amiternum, oraş în ţara sabinilor: „Sabinilor le aparţin amiterninii”.

3.32. ampsivarii smp **[At: 1964, TACITUS, III, 469/E: lat. Ampisivarii**] (Înant) Trib germanic care a trăit într-o regiune situată azi la graniţa germano-olandeză: „Aceleaşi câmpuri fură ocupate de ampsivarii”.

4. Cuvinte din domeniul ştiinţelor juridice

4.1. abdicativ, ~ă a [At: 1929, TDCR, II, 194/Pl: ~i, ~e/E: fr. **abdicatif**] (Îs) *Act* ~ Act prin care se renunţă la un drept: „Se numesc acte abdicative actele prin care se renunţă la un drept înainte de acceptaţiune”.

4.2. abitator sm [At: 1926, ANTONESCU, 108/Pl: ~i/E: lat. **habitator**] Titularul dreptului de abitaţie: „Ca posesori precari **[…]** vom cita pe uzufructuarul, uzuarul, abitatorul, bezmănarul, creditorul anticreztist […] şi cel gajist”.

4.3. abrogator, ~oare a [At: 27 feb. 1883. ap. HAMANGIU, CCA, IV, 454/V: ~iu, ~ie/Pl: ~ii, ~oare/E: fr. **abrogatoire**] Care abrogă, care anulează: „Data punerii sale în aplicare trebuie să fie luată ca termen de plecare pentru

determinarea noilor sale principii abrogatorii şi a efectelor ce dânsele aveau să exercite asupra legilor anterioare" (Curtea de Apel Bucureşti, secţia a II-a, decizia din 27 feb. 1883, Dreptul nr. 29/1986, ap. HAMANGIU, IV, 454).

4.4. absolvitor, ~oare a [At: 1926, LONGINESCU, I, 450/Pl: ~i, ~oare/E: **absolvi** + -tor] Care absolvă (3) Si: *achităto*r: „Când e vorba de o hotărâre absolvitoare, trebuie să fim mai cu luare-aminte decât când e vorba de o hotărâre condamnatoare".

4.5. abstenţiune[7] 3 (Jur) Inacţiune: „Obiectele drepturilor civile sunt lucrurile materiale şi obiectele acţiunilor sau abstenţiunilor omeneşti" (NEGRU, 70; Idem, 269).

4.6. accedare sf [At: 1900, RĂDOI, 824ZPl: ~dări/E: fr. **acceder**] (Jur, iuz) Achiesare (2): „Încuviinţarea (accedarea) la o hotărâre care pronunţă un divorţ, nu privează pe partea care a făcut-o de dreptul de a apela această hotărâre".

4.7. acceptilaţiune sf [At: 1902, MEITANI, 140/Pl: ~ni/E: lat. **acceptilatio, ~onis**, fr. **acceptilation**] (Îdr) Modalitate de stingere a obligaţiei printr-o plată fictivă: „Actele legitime (solemne) care primesc un termen sau o condiţiune, ca mancipaţiunea, acceptilaţiunea […] sunt viţiate cu totul (devin nule) prin adăugirea unui termen sau [a] unei condiţiuni!".

4.8. accipient sm [At: 1915, PERETZ, 281/Pl: ~nţi/E: lat. **accipiens, ~ntis**] (Jur) Persoană care primeşte o sumă de bani sau un alt lucru: „Depozitul, care era remiterea unui lucru, nu în interesul accipientului, ca la comodat, ci în interesul tradentului".

4.9. achitător, **~oare** a [At: 2 dec. 1864, COD. PR.PEN, I, art. 11/Pl: ~i, ~oare/E: **achita** + -(ă)tor] (D. o hotărâre penală) Care declară nevinovăţia inculpatului: „Hotărârea achitătoare închide părţii civile orice drum de judecată înaintea tribunalelor civile".

4.10. acvilian, ~ă a [At: 1926, DUMITRESCU, I, 47/V: aqui~/Pl: ~i, ~e/E: it. **aquiliano**] (Jur) 1. Neprevăzut în contract. Si: *extracontractual*. 2. Delictuos (**3-4**): „Obligaţiunea comerciantului pentru dauna aquiliană produsă în exerciţiu şi în dependinţă cu comerţul său este de natură comercială, chiar dacă nu e în legătură cu un raport contractual" (DUMITRESCU, I, 47) 3. (Îdr) Care este prevăzut de legea Aquilia: „Aici Gaius se referă la ficţiunea aquiliană, aplicabilă peregrinilor" (A.N. Popescu, în GAIUS, 284).

4.11. adelfoliniar, ~ă a [At: 1988, IFTRD, 311/Pl: ~i, ~e/V: ~ear/E: ngr. **adelphos** + **liniar**] (D. sistemul de filiaţie) În linie fraternă: „Numele gentilic derivă din numele moşului întemeietor sau are un aspect matri-, patri-, sau adelfolinear".

4.12. adgnaţie sf [At: 1929, LONGINESCU, II, 654/Pl: ~ţii/E: lat **adgnatio, ~onis]** Agnaţiune: „Adopţia […] mai poate servi ca să se stabilească adgnaţia între bunic şi nepotul născut dintr-o fiică ori dintr-un fiu emancipat".

[7] Acest cuvânt este prevăzut de MDA cu două sensuri: 1. Abstinenţă. 2 Comportare a unui judecător care nu participă la proces.

4.13. adgniţiune sf [At: 1929, LONGINESCU, II, 969/Pl: mi/E: lat. **adgnitio, ~onis**] (Îdr) Cerere adresată de către moştenitor unui magistrat pentru a i se permite să intre în posesia bunurilor succesorale: „Pentru îndrituiţii din fiecare serie, răstimpul adgniţiunii începe să curgă din clipa în care ei au aflat că li s-a deferit *bonorum possessio*”.

4.14. adicţiune sf [At: 1902, MEITANI, 79/Pl: ~ni/E: lat. **addictio, ~onis**] (Îdr) Adjudecare: „Alţii […] susţin că nu era nevoie de intervenirea pretorului şi de o adicţiune făcută de dânsul”.

4.15. adjudecat, ~ă a [At: 1902, MEITANI, 252/Pl: ~ati, ~e/E: **adjudeca**] (Jur) Atribuit prin hotărâre judecătorească: „adjudecătorul dobândeşte proprietatea quiritară asupra lotului adjudecat”.

4.16. adpromisiune sf [At: 1915, PERETZ, 276/Pl: ~uni/E: lat. **adpromissio, ~onis**] (Îdr) Contract prin care debitorului principal i se alătură un debitor accesoriu în scopul garantării suplimentare a îndeplinirii obligaţiei de către debitorul principal: „[Stipulaţiunea] mai putea servi spre a adăuga sub forma […] adpromisiunei […] un nou debitor […] debitorului obligaţiunii primitive”.

4.17. adroga vt [At: 1929, LONGINESCU, II, 656/Pzi: adrog/E: lat. **adrogare**] (Îdr) A adopta un şef de familie: „Un tutore nu poate adroga pe fostul său pupil decât după ce i-a dat socotelile”.

4.18. adrogant sm [At: 1915, PERETZ, 244/Pl: ~nţi/E: lat. **adrogans, ~ntis**](Îdr) Adrogator: „Cât despre copiii săi, ei intră în familia adrogantului”.

4.19. adrogare sf [At: 1926, LONGINESCU, I, 484/Pl: ~ări/E: **adroga**] (Îdr) Adrogaţie: „O persoană care a fost adrogată de alta, nu-i place acea adrogare”.

4.20. adrogat, ~ă, smf şi a [At: 1915, PERETZ, 243/Pl: ~aţi, ~e/E: lat. **adrogatus**] (Îdr) 1. (smf) Persoană care este adrogată: „adoptatul este un *alieni iuris*, iar nu un *sui iuris* ca adrogatul”. 2. (a) Care este adrogat: „În foarte multe privinţe, persoana adoptată sau adrogată este asimilată cu un copil născut din căsătorie” (*Iustiniani Institutiones. Instituţiile lui Iustinian*, text latin şi traducere în limba română Vladimir Hanga, Bucureşti, Editura Lumina Lex, 2002, p. 34).

4.21. adrogator sm [At: 1915, PERETZ, 224/Pl: ~i/E: lat. **adrogator**] (Îdr) Persoană care adrogă. Si: *adrogant*: „adoptatul sau adrogantul intră în familia adoptatorului sau a adrogatorului”.

4.22. adrogaţie sf [At: 1902, MEITANI, 61/V: ~iune/Pl: ~ţii, ~iuni/E: lat. **adrogatio, ~onis**] (Îdr) Formă de adopţie în care persoana adoptată este un şef de familie:

(1) Alţi autori […] admit că […] testamentul şi adrogaţiunea au format la început o singură şi aceeaşi instituţiune! (MEITANI, 61)

(2) „Adopţia este de două feluri: adrogaţia (*adrogatio*) şi adopţia propriu-zisă sau *datio in adoptionem*” (LONGINESCU, II, 655).

4.23. adstipula vt [At: 1982, GAIUS, 266/Pzi: ~lez/E: lat. **adstipulari**] (Îdr) A asocia creditorului principal un creditor accesoriu: „el poate adstipula

aşa: «Promiţi şi tu cu bună-credinţă, acelaşi lucru?» sau «Garantezi tu acelaşi lucru?» sau invers".

4.24. adstipulator sm [At: 1929, LONGINESCU, II, 567/Pl: ~i/E: lat. **adstipulator**] (Îdr) Persoană care devine creditor accesoriu în urma unei adstipulaţii:

(1) „Adstipulatorul are asupra creanţei aceleaşi îndrituiri ca şi creditorul principal";

(2) „Adstipulatorul garanta, în eventualitatea că stipulatorul ar muri, aplicarea întocmai a contractului faţă de moştenitorul aceluia" (GAIUS, 1982, p. 226).

4.25. adstipulaţie sf [At: 1915, PERETZ, 276/V: ~iune /Pl: ~ţii, ~uni/E: lat. **adstipulatio, ~ onis**] (Îdr) Contract prin care se constituia un creditor accesoriu având rolul de mandatar al creditorului:

(1) „Funcţiunea de căpetenie a stipulaţiunei a fost să creieze obligaţiuni de sume de bani […]. Dar mai putea servi […] spre a adăuga sub forma adstipulaţiunei […] un nou creditor […] creditorului […] obligaţiunei principale" (PERETZ, 276);

(2) „Adstipulaţia se întrebuinţa […] când voiam ca obligaţia să ia naştere după moartea creditorului" (LONGINESCU, II, 566);

(3) „Adstipulaţia nu servea decât pentru a remedia prohibirea stipulaţiunii *post mortem* (A. N. Popescu, în GAIUS, 227).

4.26. **adventiciu, ~cie** a [At: 1929, LONGINESCU, II, 669/Pl: ~cii/E: lat. **adventicius**] Care este venit suplimentar: „Peculiu adventiciu neregulat […] se numeşte […] câtimea de bunuri necastrense asupra cărora tatăl n-are uzufructul, iar fiul are deplină proprietate…".

4.27. **aferma** vt [At: 1873, ERACLIDE, III, 168/Pzi: ~mez/E: fr. **affermer**] A arenda, a lua în arendă: „Minele care fac obiectul unei concesiuni nu pot fi afermate în parte […] pentru că acest contract parţial ar avea de rezultat a divide exploataţiunea".

4.28. **afretor** sm [At: 1987, IDR, II/2,391/Pl: ~i/E: fr. **affréteur**]. Persoană care închiriază o navă pentru un anumit timp sau pentru o călătorie determinată. Si: *navlositor*: „Navlosirile maritime pentru vapoare întregi aveau ca bază Contractul de navlosire pentru Dunăre din 1890 […] şi tipul *Bert contract* adoptat de către consiliul documentar al Conferinţei Mării Baltice şi Mării Albe întocmit de comun acord cu afretorii".

4.29. **agnatic, ~ă** a [At: 1926, LONGINESCU, I, 222/V: adg ~/Pl: ~ici, ~ice/E: fr. **agnatique**, lat. **agnaticus**] Privitor la agnaţi şi la agnaţiune: „Emancipatul iese din familia sa adgnatică şi pierde *adgnatio* şi îndrituirile pe care le avea în familie şi care izvorăsc din *adgnatio*".

4.30. **agrimensor** sm [At: 1902, MEITANI, 35/Pl: ~i/E: lat. **agrimensor**] Persoană care se îndeletniceşte cu agrimensura: „Consacrarea religioasă a câmpului de către un augur făcând funcţiune de agrimensor".

4.31. **agrimensural** a [At: 1980, IDR, I, 167/V: ~rial/Pl: ~i, ~e/E: **agrimensură** + - (i) al] Care priveşte agrimesura: „Lanurile dintr-o aşezare

românească în Polonia erau delimitate după un sistem agrimensural românesc, *mensura Valachica*".

4.32. **ahdname** sn [At: sec. XV, ap. IDR, I, 462/Pl: ?/E: tc. ?] Tratat de vasalitate încheiat de ţările române cu Imperiul otoman. Si: *sulhname*: „După 1462, Ţării Româneşti […] nu i-a mai fost reînnoit formal un ahdname".

4.33. ajurna vt [At: 1873, ERACLIDE, II, 208/Pzi: ~nez/E: fr. **ajourner**] (Iuz) A amâna. Si: *a proroga*: „Executarea unei donaţiuni *dies solutionis* nu poate fi ajurnată până la moartea donatorului".

4.34. ajurnare sf [At: a. 1866, ap. CHRISTESCU, I, 180/Pl: ~ări/E: **ajurna**] (Îvr) Amânare: „Epitropia fiind considerată ca o persoană morală şi prin urmare pururi prezentă, schimbarea persoanei unui epitrop nu poate fi un motiv legal de ajurnarea proceselor".

4.35. alienator sm [At: 1900, RĂDOI, 721/Pl: ~i/E: **aliena** + -tor] (Jur) Persoană care transmite altuia dreptul de proprietate asupra unui lucru. Si: *înstrăinător* (**7-8**): „Dacă acela care a îndeplinit formalitatea transcripţiunei a fost de conivenţă cu alienatorul spre a frauda pe cumpărător anterior, transcript-ţiunea […] nu-i va fi întru nimic de folos".

4.36. alodiatură sf [At: 1988, IFŢRD, 19/Pl: ~uri/E: lat. **alodiatura**] (În Evul Mediu) Produse provenind din rezerva seniorială: „Pentru arendarea alodiaturilor sau obiectelor alodiale […] documentele privind districtul năsăudean ne reliefează diverse aspecte derogatorii de la dreptul comun".

4.37. alodizare sf. [At: 1980, GEORGESCU, BIR, 193/Pl: ~ări/E **alodiu** + -izare] Transformare în alodiu: „consolidarea treptată a daniilor domneşti […] fără a se putea vorbi de o adevărată alodizare".

4.38. amanetarisire sf [At: 1833, COD. TIV, art. 610/Pl: ~iri/E: *amanetarisi*] (Jur, înv, iuz) Amanet: „De va muta datornicul proprietaoa lucrului la altul, mai înainte de a-l scoate de supt amanetarisire, are voie creditoriul să întrebuinţeze întâiu al său personalnic drit asupra datornicului…".

4.39. ambilian, **~ă** a [At: 1980, IDR, I, 44/Pl: ~i, ~e/E:it **ambiliano**] Care priveşte forma de căsătorie în cadrul gintei matriarhale, caracterizată prin obligaţii numeroase şi drepturi reduse ale bărbatului: „G. Mazzarella denumeşte această formă ‹de căsătorie› «ambiliană» de la cuvântul «ambil ank», folosit în Malaezia".

4.40. amoţiune sf [At: 1912, TANOVICEANU, I, 297/Pl: ~uni/E: it. **amozione**] (Itr) Revocare: „Pentru cei care văd în amoţiune momentul consumativ al furtului, furtul neizbutit e o absurditate juridică".

5. Cuvinte comune

5.1. abaţial, ~ă a [At: 1972, ILD, 93/Pl: ~i, ~e/E: it **abbaziale**] Care aparţine unei abaţii: „Începe construirea bisericii abaţiale de la Cluny".

5.2. absolutamente av [At: 1873, ERACLIDE, II, 488/E: fr. **absolument**] (În mod) absolut, cu totul: „debitorele nu este absolutamente liberat de datoriile sale prin cesiunea bunurilor".

5.3. academist sm [At: 1929, LONGINESCU, II, p. XV/Pl: ~işti/E: fr. **academiste**] Academician: „Această cerinţă datează în lumea noastră juridică cel puţin de la 1847, când unii magistraţi care întrebuinţaseră în diferitele acte judecătoreşti vorbe neînţelese de toată lumea, au fost chemaţi la ordine printr-o circulară în care se spunea că ceea ce au făcut este o necuviinţă, putând atrage după sine schimonosirea limbei, că nu-i iertat ca judecătorii să se facă academişti şi că, dacă vor continua, vor fi traşi la răspundere”.

5.4. acataleptic sm [At: 1982, ECR, 16/Pl: ~ici/E: fr. **acataleptique**] Adept al acatalepsiei, doctrină filosofică a scepticilor greci care afirma imposibilitatea atingerii certitudinii.

5.5. accidentalitate sf [At: 1912, TANOVICEANU, I, 248/Pl: ~tăţi/E: it. **accidentalità]** Întâmplare: „Nu vom înţelege niciodată cum, cu aceeaşi intenţiune delictuoasă şi toate celelalte circumstanţe externe, o faptă identică să merite 10-15 ani de recluziune sau să rămână nepedepsită prin pura (accident-talitate) întâmplare că victima desemnată locuieşte în aceeaşi casă cu infractorul ori într-un domiciliu separat”.

5.6. accidentalmente av [At: 1873, ERACLIDE, III, 32/E: fr. **accidentellement**] (În mod) accidental, întâmplător: „Ne vom ocupa aici numai de delictele civile şi vom arăta accidentalmente regulele particulare daunelor cauzate printr-o acţiune penabilă”.

5.7. acetilcolină sf [At: 1995, STĂNOIU, 155/Pl: ~ne/E: fr. **acetylcholin**] (Chm) Ester format în urma reacţiei de esterificare dintre acidul acetic şi colină, acţionând ca neurotransmiţător la nivelul sistemului nervos central şi periferic: „Toate procesele cerebrale (dar şi comportamentele sau emoţiile) pot fi explicate prin prezenţa sau absenţa unui neuromediator (acetilcolină, catecolaminele, aminoacizii ş.a.)”.

5.8. activism sm [At: 1987, IDR, II/2, 31-32/Pl: ~e/E: fr. **activisme**] Conduită care preferă acţiunea directă în special în domeniile politic şi social. Si: *militantism*: „În aceste condiţii, s-a hotărât (1905) adoptarea tacticii «noului activism» şi a unui program ce preconiza recunoaşterea individualităţii politice a poporului român”.

5.9. acţional, ~ă a [At: 1983, MAHLER, 137/Pl: ~i, ~e/E: fr. **actionnel**] Referitor la acţiune, care are legătură cu acţiunea: „Caracterul specific teleonomic-prospectiv, proiectiv şi acţional al condiţiei umane juvenile – nu este doar rezultatul formal al evoluţiei diacronice proprii genezei şi dezvoltării tinereţii”.

5.10. acţionalist, ~ă a [At: 1983, MAHLER, 109/Pl: ~işti, ~e/E: fr. **actionaliste**] Care consideră că societatea nu este un dat natural, ci un produs istoric: „Ideea de teologie […] poate fi regăsită, în multiple forme, la autori de orientări diferite (fenomenologi şi existenţialişti […], sociologi acţionalişti şi funcţionalişti, sau reprezentanţi ai ştiinţei viitorului)”.

5.11. adopera vt [At: 1912, TANOVICEANU, I, 31/Pzi: ~erez/E: it. **adoperàre**] (itr) A acţiona: „Obiectul pedepsii nu e de a răzbuna infracţiunea comisă, ci de a se adopera ca în viitor să nu se mai comită atari infracţiuni”.

5.12. adualism sn [At: 1983, MAHLER, 184/Pl: ~e/E: eg. **adualism**] Nediferenţiere psihică între intern şi extern, obiectiv şi subiectiv, material şi spiritual: „Grupelor de vârstă ale copilăriei mici şi mari le sunt caracteristice – ca trăsături distinctive – adualismul, egocentrismul, heteronomia, anomia sau conformarea la normele prescrise”.

5.13. adultocratic, ~ă a [At: 1983, MAHLER, 281/Pl: ~ici, ~ice/E: fr. **adultocratique**] Care se referă la adultocraţie, adică o formă de guvernare în care conducerea este exercitată de către adulţi: „Sisteme de gândire ce s-au ocupat de aceste probleme, începând cu cele paternalist-gerontocratce şi pedocentrice şi terminând cu modelele adultocratice”.

5.14. adultologie sf [At: 1983, MAHLER, 278/Pl: ~ii/E: fr. **adultologie**] Ramură a biologiei care studiază problemele adulţilor: „Juventologia se afirmă ca una dintre ştiinţele noi (apărută relativ în acelaşi timp cu alte ştiinţe ale vârstelor, ca pedologia, gerontologia sau adultologia)”.

5.15. afamat, ~ă a [At: 1912, TANOVICEANU, I, 108/Pl: àaţi, ~e/E: fr. **affamé**] Înfometat, flămând: „Filosoful cel mai convins – zice dânsul – nu se va lăsa să fie sfâşiat de un tigru afamat, sub pretext că tigrul se supune la un instinct fatal”.

5.16. afigere sf [At: a. 1888, ap. CHRISTESCU, I, 157/Pl: ~ri/E: **afige**] (Înv, iuz) Afişare:

(1) „Afigerea deciziunei curţei de apel prin care se confirmă o adopţie într-un alt loc decât acela, indicat de curte, nu atrage nulitatea adopţiunei” (Revista „Dreptul”, nr. 12, 1888, ap. CHRISTESCU, I, 1894, p. 157);

(2) „Tribunalul nu va putea pronunţa hotărârea sa […] decât o lună, cel puţin după afigerea şi publicarea acestei cereri” (RĂDOI, 1900, p. 400);

(3) „Pedepsele complimentare, ca afigerea judecăţii şi confiscarea specială nu sunt supuse principiului absolvirei” (TANOVICEANU, I, 1912, p. 697).

5.17. agism sn [At: 1983, MAHLER, 287/Pl: ~e/E: fr. **âgisme**, eg. **agism**] Comportament sau atitudine ce presupune desconsiderarea unei persoane din cauza vârstei: „O asemenea structură trebuie să elimine ierarhizarea bazată pe ideologia retrogradă a «rasismului de vârstă» (în expresia lui Galtung: «agism»), care consfiinţeşte «inferioritatea» tinerilor şi «superioritatea» adulţilor”.

5.18. agrogeologic, ~ă a [At: 1909, FRUNZESCU, 202/Pl: ~ici, ~ice/E: fr. **agro-géologique**] Care aparţine concomitent agriculturii şi geologiei: „Secţiunea geologică şi agrogeologică ridică hărţi geologice şi agrogeologice, generale şi amănunţite, ţinând seama de toate cerinţele economice ale ţării”.

5.19. agropastoral, ~ă a [At: 1980, IDR, I, 183/Pl: ~i, ~e/E: fr. **agro-pastoral**] 1. Care priveşte în acelaşi timp agricultura şi creşterea animalelor. 2. Care practică simultan agricultura şi creşterea animalelor: „Sursele (subiective şi obiective) ale dreptului cutumiar feudal sunt relevate de […] relaţiile sociale promovate de păstoritul sedentar (relaţii comunitare agropastorale sau pastoral-agricole)”.

5.20. agropăstorit sn [At: 1980, IDR, I, 189/Pl: ~uri/E: **agro-** + **păstorit**] Activitate ce presupune exercitarea concomitentă a ocupaţiilor de agricultor şi păstor: „Nivelul juridic al unităţilor pastorale transhumante a scăzut

mereu până la izvoarele lui juridice, în procesul fixării transhumanţei şi transformării acesteia, în păstorit sedentar (în agropăstorit sau păstoritul agricol)".

5.21. agrosilvic, ~ă a [At: 1987, IDR, II/2, p. 17/Pl: ~ici, ~ice/E: **agro-** + **silvic**] Care aparţine concomitent agriculturii şi silviculturii: „În 1905, un număr de aproximativ 4.170 moşieri cu peste 100 ha deţineau peste 3.810.000 ha de teren arabil (57,4% din suprafaţa agrosilvică a ţării)".

5.22. alea si [At: 1982, GEORGESCU-SACHELARIE, 116/E: fr. **aléa,** lat. **alea**] Risc (1-3): „Lipsa amândurora pare, la această dată, a lipsi judecata de orice bază reală şi a comporta prea mult alea, sub raportul valabilităţii procurilor şi a executării, fără ate procese, a sentinţelor date".

5.23. alma mater sfs [At: 1929, LONGINESCU, II, p. XII/E: lat. **alma mater**] 1. Mamă hrănitoare. 2. (Fig.) Universitate (**3**): „Să fi dezertat oare fiii, când alma mater a lor este în pericol?".

5.24. altruistic, ~ă a [At: 1912, TANOVICEANU, I, 489/Pl: ~ici, ~ice/E: it. **altruistico**] (Itr) Altruist: „Din forma egoistică şi personală a apărării sale şi a alor săi, se înalţă forma altruistică şi impersonală a apărării dreptului".

5.25. amobiliment sn [At: 23 dec. 1863, ap. BUJOREANU, 798/Pl: e/E: it. **ammobiliamento**, fr. **ameublement**] (Înv, iuz) Mobilier: „Deţinutul pentru datorii îşi poate procura cu propriile mijloace orice amelioraţiune în amobiliment, nutriment, precum şi alte resurse compatibile cu regimul unei închisori".

6. În legătură cu prima ataşare a cuvântului-titlu

Redăm în continuare o listă cu circa 90 cuvinte-titlu, în care prima atestare este anterioară celei din MDA, uneori cu peste o sută de ani. Cu toate că materialele de care dispunem, în această privinţă, sunt mult mai bogate, ne-am limitat numai la câteva izvoare juridice din secolul al XIX-lea şi, evident, numai la cuvintele care se încadrează subiectului din titlul lucrării, respectiv cele cuprinse între literele Ab-Am. În cazul în care izvorul îl constituie un text de lege, după menţionarea anului atestării (şi când a fost posibil, ziua şi luna) am arătat actul normativ şi am indicat cu cifre arabe articolul şi cu cifre romane alineatul, urmat, dacă este cazul, de sigla cu indicaţiile bibliografice. Pentru comparaţie, la fiecare cuvânt am indicat în note de subsol prima atestare a cuvântului-titlu astfel cum apare în MDA, precizând, suplimentar, anul la care se referă sigla respectivă.

6.1. abandona[8] [At: a. 1873, ERACLIDE, II, 132]: „Eredele care abandonă aceste bunuri, nu încetează de a fi erede…".

6.2. abandonare[9] [At. a. 1873, ERACLIDE, II, 94]: „Renunţarea la o succesiune este abandonarea sau înstrăinarea dreptului de proprietate asupra acestei succesiuni".

6.3. abecedar[10] [At: 11 aug. 1862, Regulament pentru organizarea serviciului stabilimentelor penitenciare şi de binefacere din România (abr. ROSSPB),

[8] a. 1904, I. PANŢU, C.
[9] a. 1948, COD. EN. R.P.R.

193, ap. BUJOREANU, 833]: „Pe lângă cele religioase, abecedarele încă pot fi permise”.

6.4. abitaţie[11] [At: 4 dec. 1864, Codul civil, 565]: „Drepturile de uz şi de abitaţiune se stabilesc şi se pierd în acelaşi chip ca şi uzufructul”.

6.5. abnegaţie[12] [At: 11 aug. 1862, ROSSPR, 227, ap. BUJOREANU, 836]: „Se va întrebuinţa, de preferinţă, persoane date la viaţa călugărească, care ar putea pune în îndeplinirea îndatoririlor lor, devotamentul şi abnegaţia a puterniciei pietăţi ce a determinat acuzaţia în astfel de persoane lepădarea lumei”.

6.6. abrevia[13] [At: a. 1900, RĂDOI, 861]: „Să nu uite că nu poate, asemenea pentru a abrevia depunerea, să zică că martorul a depus ca cel precedent…”.

6.7. abroga[14] [At: a. 1873, ERACLIDE, II, 115]: „Nici un articolu din codice nu abrogă regula art. 777…”.

6.8. absenţă[15] [At: 11 aug. 1862, ROSSPR, 150, ap. BUJOREANU, 830]: „În caz de absenţă sau de boală, intendentul este înlocuit de prima guardianul…”.

6.9. abstinenţă[16] [At: 11 aug. 1862, ROSSPR, 274, ap. BUJOREANU, 840]: „Închisoarea e o stare anormală, nu numai pentru moralul omului, dar şi pentru fizicul său care e supus la o îndoită reacţiune vătămătoare provenită din măhniciunea şi abaterea sufletului, precum şi din smintirea condiţiunilor de trai esterioare (de mişcare îndestulă şi alte abstinenţe)”.

6.10. abuz[17] [At: 3 feb. 1847, Ofis emis de Gheorghe Bibescu pentru avocaţi şi otarnici, ap. BUJOREANU, 495]: „Înlesnirea ce a avut fiecine de a-şi da de sineşi numire de avocat şi de otarnic, fără a avea de multe ori nici măcar cele mai elementare ştiinţe despre aceste profesii, fiind un izvor necurmat de abuzuri, încurcături şi de mulţimea judecăţilor…”.

6.11. accede[18] [At: a. 1873, ERACLIDE, III, 303]: „Fidejusorele accedând la obligaţiunea unuia, a accedat la aceea a tut‹ur›ora”.

6.12. accelerare[19] [At: 11 aug. 1862, ROSSPR, 32, ap. BUJOREANU, 823]: „Inspectorele adjunt […] ajută pe inspectorele generale […] întru accelerarea mişcării administraţiunii osebitelor servicii”.

6.13. acceptant[20] [At: a. 1873, ERACLIDE, III, 10]: „Contractul nu este format decât atunci când respunsul acceptantului a parvenit celui ce-l propune”.

---

[10] a. 1872, NEGRUZZI, S. I.
[11] a. 1897, HAMANGIU, C.C.
[12] a. 1872, NEGRUZZI, S.I.
[13] a. 1913, DA.
[14] a. 1913, DA.
[15] a. 1913, DA.
[16] a. 1913, DA.
[17] MAIORESCU, D. II (1876-1881).
[18] a. 1998, DEX^2.
[19] a. 1913, DA.

6.14. acceptare[21] [At: a. 1873, ERACLIDE, III, 9]: „În contractul unilateral […] acceptarea nu trebuie să vină decât de la acela cărui ‹a› ‹îi› este adresată oferta”.

6.15. acceptaţiune[22] [At: 1873, ERACLIDE, III, 5]: „O simplă promisiune urmată de acceptaţiune e de-ajuns spre a produce o convenţiune obligatorie”.

6.16. accepţiune[23] [At: a. 1873, ERACLIDE, II, 10]: „Cuvântul dispoziţiune nu însemnează în accepţiunea sa cea mai restrânsă decât donaţiunile şi testamentele”.

6.17. accesiune[24] [At: a. 1873, ERACLIDE, II. 365]: „Accesiunile naturale şi industriale care au sporit lucrul pe când testatorele era încă în viaţă, aparţin legatorului”.

6.18. accesoriu[25] [At: a. 1873, ERACLIDE, II, 16]: „Aceste drepturi ar trebui să fie considerate ca un accesoriu al obiectului dobândit”.

6.19. accizar[26] [At: a. 1869, Circulara din 15 ianuarie 1869 a Ministerului de Interne, ap. BUJOREANU, 810]: „Ei nu pot fi nici cârciumari, nici accizari în comunele rurale”.

6.20. acciză[27] /V: ax ~ [At: 1 sept. 1864, Lege pentru constrângerea corporală, 72, ap. BUJOREANU, 797]: „Sunt încă supuşi la constrângerea corporală toţi debitorii şi ai lor garanţi de contribuţiuni indirecte, precum de saline, de vămi, de axize şi altele…”.

6.21. achiesa[28]/V: aqui ~ [At: a. 1884, ap. CHTRISTESCU, I, 194]: „Din faptul că tutorele unui minor a cerut însuşi executarea unei hotărâri, nu se poate susţine că dânsul a aquiesat la ea…”.

6.22. achiesare[29]/ V: aqui ~ [At: a. 1888, ap. CHRISTESCU, I, 558]: „Executarea voluntară a unei hotărâri judecătoreşti nu se consideră ca o aquiesare în urma căreia nu se mai poate cere retractarea ei…”.

6.23. achita[30]/V: aqui~ [At: a. 1873, ERACLIDE, II, 108]: „Eredele este ţinut a aquita toate datoriile şi sarcinile succesiunei”.

6.24. achitare[31]/V: aqui ~ [At: 11 aug. 1862, ROSSPR, cap. VII, 90, ap. BUJOREANU, 847]: „Comptabilul care îi plăteşte îi pune să iscălească faturile de aquitare”.

---

[20] a. 1904, I. PANŢUCU, C.
[21] CADE, 1926-1931.
[22] DAms.
[23] DAms.
[24] a. 1897, HAMANGIU, C.C.
[25] a. 1875, HAŞDEU, I.C.
[26] a. 1913, DA.
[27] a. 1899, PRETORIAN, DRC.
[28] a. 1998, DEX^2.
[29] a. 1998, DEC^2.
[30] DAms.
[31] a. 1896, ŞTEFĂNESCU, C.

6.25. achizitiv[32]/V: aqui ~ [At: a. 1873, ERACLIDE, III, 326]: „Prescripţiunea aquisitivă nu curge contra debitorului în folosul creditorului antichresist…”.

6.26. achizitor[33] [At: a. 1875, ap. CHRISTESCU, 9]: „Femeia […] n-are drept de a urmări imobilele bărbatului în mâinile terţilor achizitori”.

6.27. achiziţie[34]/V: aqui ~une [At: 1873, ERACLIDE, II, 9]: „Legea este cauza generală şi supremă a orice aquisiţiune”.

6.28. acont[35] [At: a. 1864, Regulament general pentru arestele districtuale din toată ţara, 30, ap. BUJOREANU, 862]: „Aconturi se eliberează îngrijitorului…”.

6.29. actualmente[36] [At: a. 1873, ERACLIDE, II, 203]: „Donaţiunea între vii prin care donatorul se leapădă actualmente de lucrul dăruit…”.

6.30. acţionar[37] [At: a. 1840, Codica de comerciu, 41, ap. BUJOREANU, 253]: „În prescurtare trebuie să se coprinză: numele, poreclile, calităţile şi locuinţele tovarăşilor, afară de ale acţionarilor sau comanditarilor…”.

6.31. acţiune[38]/V: acţie [At: 1840, Condica de comerciu, 33, ap. BUJOREANU, 253]: „Capitalul tovărăşiei anonime se împarte în acţii şi se subîmparte în cupoane de acţie…”.

6.32. acuzator[39] [At: a. 1873, ERACLIDE, II, 35]: „S-a declarat nedemnitatea acuzatorului”.

6.33. ad-hoc[40] [At: 18 apr. 1862, Regulament pentru zalhanale, 15, ap. BUJOREANU, 808]: „Nicio zalhana înfiinţată din nou nu va putea funcţiona până când nu va fi inspectată de o comisiune ad-hoc…”.

6.34. ad-interim[41] [At: a. 1869, Circulara din 15 ian. 1869 a ministerului de interne către prefecţi, ap. BUJOREANU, 810]: „Ultimul paragraf al circulării telegrafice trimisă d-v- sub No. 9.775, de către domnul Boerescu în calitate de ministru din întru ad-interim…”.

6.35. adiţional[42] [At: 5 martie 1870, Legea pentru secţiunea de vacanţie la curţi şi tribunale, 12, ap. BUJOREANU, 776]: „Dispoziţiunile acestei legi se consideră ca parte adiţională la legea organizării judecătoreşti”.

6.36. adjudeca[43] [At: 1840, Codica de comerciu, 367, ap. BUJOREANU, 279]: „Corabia se va scoate de isnoavă la vânzare şi se va adjudeca peste o săptămână după o nouă publicaţie…”.

---

[32] DAms.
[33] CADE, 1926-1931.
[34] a. 1897, HAMANGIU, C.C.
[35] a. 1897, HAMANGIU, C.C.
[36] a. 1998, DEX[2].
[37] CADE, 1926-1931.
[38] MAIORESCU, CR. III, 1872-1873.
[39] a. 1913, DA.
[40] a. 1892, CREANGĂ, A.
[41] a. 1978, DN[3].
[42] DAms.

6.37. adjudecatar[44] [At: a. 1873, ERACLIDE, II, 149]: „Când eredele s-a făcut adjudecatar…”.

6.38. adjudecaţie[45] [At: a. 1840, Codica de comerciu, 370, ap. BUJOREANU, 279]: „Împotrivirile la slobozirea preţului se vor primi în curgere de trei zile după adjudecaţie…”.

6.39. ad-litteram[46] [At: 1894, CHRISTESCU, I, p. II]: „Toate adnotările […] le-am cules ad-litteram…”.

6.40. administrator[47] [At: a. 1873, ERACLIDE, II, 29]: „Cererea […] contra executorului testamentar sau contra administratorului…”.

6.41. admisibil[48] [At: a. 1867, ap. CHRISTESCU, I, 31]: „Ei nu erau admisibili nici la naturalizarea cea mare, nici la cea mică” (Curtea de Casaţie, Decizia secţiei civile din 3 februarie 1867).

6.42. admisibilitate[49] [At: 4 dec. 1864 Lege pentru admisibilitatea şi înaintarea în funcţiunile judecătoreşti, ap. BUJOREANU, 765].

6.43. admisiune[50] [At: a. 1873, ERACLIDE, II, 558]: „Admisiunea dovezii prin marturi […] este încă supusă principiului paragrafului ce precede”.

6.44. adnotat[51] [At: a. 1894, CHRISTESCU, I. p. I]: „Utilitatea codurilor adnotate este netăgăduită”.

6.45. adoptant[52] [At: a. 1873, ERACLIDE, II, 58]: „Copiii adoptivi nu sunt în genere chemaţi a moşteni pe rudele adoptantului”.

6.46. adoptat[53] [At: a. 1873, ERACLIDE, II, 58, 66]:

(1) „Copilul adoptat şi descendenţii săi legitimi sau legitimaţi se bucură mai întâi de dreptul lor de succesiune în familia la care aparţine copilul adoptiv prin naşterea sa”;

(2) „Adoptatul are numai un drept de întoarcere”.

6.47. adoptator[54] [At: a. 1873, ERACLIDE, II, 62]: „Legea asigură numai un drept de întoarcere adoptatorului sau descendenţilor săi legitimi”.

6.48. adora[55] [At: 1869, ap. M. KOGĂLNICEANU, ap. BUJOREANU, 816]: „România în înaltul ei sentiment de dreptate şi în deplina sa autonomie nu va sta la îndoială de a-i strânge la sânul său, ca şi pe ceilalţi fii ai săi, fără a se uita prin ce cult adorează pe Dumnezeu”.

---

[43] CADE, 1926-1931.
[44] DAms.
[45] a. 1851, URICARIUL, VI.
[46] a. 1978, DN[3].
[47] DAms.
[48] DAms.
[49] DAms.
[50] a. 1939, ENC. TEHN. I.
[51] A. 1998, DEX[2].
[52] DAms.
[53] DAms.
[54] a. 1897, HAMANGIU, C.C.
[55] a. 1872, NEGRUZZI, S, I.

6.49. adulter[56] [At: a. 1873, ERACLIDE, II, 313]: „Soţul însă care ar omorî pe celălalt soţ surprins în flagrant delict de adulteriu poate fi lipsit de darurile făcute lui de consortele său…”.

6.50. adulterin[57] [At: a. 1879, ap. CHRISTESCU, I, 153]: „Copilul adulterin putea fi adoptat sub imperiul legii Caragea…”.

6.51. aeriform[58] [At: a. 1889, ap. CHRISTESCU, I, 481]: „Când este constatat în fapt cum că, din cauza rupturei unui tub de gaz […] s-a dat loc la moartea cuiva prin intoxicare cu gaz aeriform, compania de gaz […] este răspunzătoare de prejudiciul cauzat…”.

6.52. afacere[59] [At: a. 1873, ERACLIDE, II, 237]: „Accepţiunea este o formalitate esenţială a donaţiunei, iar nu numai o afacere de formă exterioară…”.

6.53. afecta[60] [At: a. 1873, ERACLIDE, II, 366]: „Nulitatea afectează, când testamentul în întregul său, când numai o dispoziţiune particularie a testamentului”.

6.54. afecţiune[61] [At: a. 1873, ERACLIDE, II, 24]: „Dreptul de succesiune şi ordinea după care legea cheamă pe moştenitori repauză mai întâi pe afecţiunea prezumată a defunctului”.

6.55. afin[62] [At: a. 1873, ERACLIDE, II, 35]: „Lipsa de denunţare nu poate fi opusă soţului omorâtorului […] nici afinilor săi de acelaşi grad…”.

6.56. afipt[63] [At: 4 dec. 1864, Codul civil, 1808/II]: „Acela […] care va stărui pentru vânzare, va îngriji a se pune în afiptele de publicaţiune preţul stipulat prin contract sau declarat după estimaţiune…”.

6.57. afirmativ[64] [At: a. 1873, ERACLIDE, II, 196]: „Unii autori se pronunţă pentru negativă, alţii pentru afirmativă”.

6.58. afiş[65] [At: a. 1840, Codica de Comerciu, 364, ap. BUJOREANU, 279]: „Aceste soroace se publică şi se fac cunoscute prin afişuri”.

6.59. afişa[66] [At: 4 dec. 1864, Lege pentru constituirea corpului de advocaţi, 3/II, ap. BUJOREANU, 782]: „Acest tablou format prin îngrijirea consiliului de disciplină […] se va depune la grefele curţilor sau tribunalelor respective, afişându-se în salele lor de audienţe”.

6.60. afişare[67] [At: a. 1900, RĂDOI, 933]: „Transcripţiunea şi afişarea actului constitutiv […] se vor face în urma unei ordonanţe a tribunalului…”.

---

[56] a. 1939, MACEDONSKI, O. I.
[57] a. 1948, COD PEN. R.P.R.
[58] a. 1913, DA.
[59] a. 1946, MACEDONSKI, O. IV.
[60] a. 1913, DA.
[61] a. 1946, CĂLINESCU, E.O.
[62] a. 1913, DA.
[63] a. 1928, ARDELEANU, D. I.
[64] a. 1948, PARHON, B.
[65] NEGRUZZI, SI, 1872-1873.
[66] a. 1948, CONTEMP, seria II, nr. 108.
[67] a. 1998, DEX^2.

6.61. afişat[68] [At: 27 martie 1853, Legiuire pentru întinderea aşezămintelor sanitare şi îmbunătăţirea serviciului medical, 5/III, ap. BUJOREANU, 534]: „Fiecare din domnii doctori […] va fi dator a merge în toate zilele […] la ceasul otărât şi afişat prin publicaţii spre ştiinţa tuturor…”.

6.62 agilitate[69] [At: a. 1873, ERACLIDE, III, 285]: „Jocurile proprii a exercita la mânuirea armelor sau a da corpului vigoare şi agilitate…”.

6.63 agio[70] /V: ~giu [At: a. 1889, ap. CHRISTESCU, I, 320]: „Dacă capitalul a fost ridicat în aur, coeredele este dator a plăti şi agiul calculat tot la epoca prelevării” (Trib. Ilfov, secţia a II-a, decizia din 4 martie 1887, publicată în revista Dreptul, No 81, 1887).

6.64. agrava[71] [At: a. 1873**,** ERACLIDE, III, 170]: „Ele pot […] modifica, agrava sau micşora drepturile şi obligaţiunile…”.

6.65. aleatoriu[72] [At: 4 dec. 1864, Codul civil, 947/II]: „Contractul este aleatoriu când echivalentul depinde pentru una sau toate părţile de un eveniment incert”.

6.66. alega[73] [At: a. 1873, ERACLIDE, III, 449]: „Cel ce alegă reaua-credinţă este dator a proba alegaţiunea sa”.

6.67. alegat[74] [At: a. 1873, ERACLIDE, III, 576]: „Această regulă […] presupune că mărturirea este singura dovadă a faptului alegat…”.

6.68. alegaţie[75] /V: ~iune [At: a. 1873, ERACLIDE, III, 448]: „Lui incumbă sarcina de a proba alegaţiunea sa”.

6.69. alienabil[76] [At: 4 dec. 1864, Codul civil, 1281]: „Femeia are ipotecă legală […] asupra imobilelor bărbatului său, pentru dota cea alienabilă”.

6.70. alienabilitate[77] [At: a. 1873, ERACLIDE, III, 74]: „Această stipulaţiune de alienabilitate constituie o excepţiune la regula generală…”.

6.71. alienaţiune[78] [At: a. 1873, ERACLIDE, II, 10]: „Cuvântul alienaţiune arată transmiterea, sub titlu oneros, a întregului drept ce are o persoană asupra lucrului”.

6.72. alineat[79] [At: 1 sept. 1864, Lege pentru constrângerea corporală, 5/III, ap. BUJOREANU, 792]: „Bărbatul şi femeia vor fi admişi, la cazul prevăzut prin alinea precedente, a se oferi de constrângerea corporală unul dintr-înşii pentru tot terminul sau fiecare pentru o parte”.

---

[68] a. 1913, DA.
[69] a. 1905, TIM. POPOVICI, D.M.
[70] ZAHARESCU, E.P.
[71] a. 1946, SADOVEANU, 2, C.
[72] a. 1897, HAMANGIU, C.C.
[73] a. 1913, DA.
[74] MDAms.
[75] a. 1887, ODOBESCU, S. II.
[76] a. 1899, SBIERA, F.S.
[77] a. 1913, DA.
[78] a. 1913, DA.
[79] MAIORESCU, D. II (1876-1881).

6.73. alocat[80] [At: 11 aug. 1862, ROSSPBR, 28, ap. BUJOREANU, 823]: „Inspectorele general […] formează bugetul […] dovedeşte prin lămuririle cele mai amănunte trebuinţa sumelor alocate…”.

6.74. altera[81] [At: 4 dec. 1864, Codul civil, 1579/III]: „când s-a făcut împrumutul în monete de aur ori argint şi s-a stipulat o restituţiune în aceeaşi specie şi calitate, sau se va altera valoarea intrinsecă a monetelor…”.

6.75. alteraţie[82] /V: ~iune [At: 4 dec. 1864, Codul civil, 38]: „Orice alteraţiune, orice falsificare în actele stării civile […] va da drept părţilor interesate a-şi cere despăgubiri…”

6.76. alternativ[83] [At: 4 dec. 1864, Codul civil, 1026]: „Debitorul unei obligaţiuni alternative este liberat prin predarea uneia din două lucruri ce erau cuprinse ca obligaţiune”.

6.77. aluzie[84] /V: ~siune [At: a. 1873, ERACLIDE, II, 595]: „Art. 1201 […] nu face nicio alusiune la otărârile criminale”.

6.78. amanetare[85] [At: a. 1873, ERACLIDE, III, 317]: „Actul de amanetare va mai fi […] notificat debitorelui creanţei date în amanet”.

6.79. amanetarisit[86] [At: 1833, Codul Calimach, 611]: „Dacă s-a prăpădit lucrul amanetarisit […] atunce dritul acesta încetează…”.

6.80. ambiguu[87] [At: a. 1873, ERACLIDE, III, 22]: „Orice clauză ambiguă […] trebuie să se interprete în sensul ce poate avea un efect…”.

6.81. ameliorație[88] /V: ~iune [At: a. 1873, ERACLIDE, II, 24]: „Ele sunt contrarie şi ameliorațiunelor agricole…”.

6.82. amendament[89] [At: 11 aug. 1862, ROSSPBR, 124/I, ap. BUJOREANU, 828]: „Amendamentul sau îndreptarea condamnatului…”.

6.83. amendă[90] [At: a. 1873, ERACLIDE, II, 108]: „Amenzile la care a fost condamnat defunctul pot fi urmărite contra moştenitorilor”.

6.84. americă[91] [At: 11 aug. 1862, ROSSPBR, 287, ap. BUJOREANU, 841]: „Fiecare bolnav va avea câte 3 cămăşi de americă…”.

6.85. amiabil[92] [At: a. 1873, ERACLIDE, II, 143]: „Părţile pot renunţa la partajul judiciar spre a procede la o împărţeală amiabilă”.

---

[80] MAIORESCU, D. I. (1866-1876).
[81] a. 1913, DA.
[82] a. 1913, DA.
[83] a. 1897, HAMANGIU, C.C.
[84] MAIORESCU, D. II (1876-1881).
[85] a. 1913, DA.
[86] a. 1913, DA.
[87] a. 1998, DEX^2.
[88] DAms.
[89] a. 1868, I. IONESCU, M.
[90] a. 1951, SADOVEANU, N.F.
[91] a. 1868, I. IONESCU, M.
[92] a. 1998, DEX^2.

6.86. amovibil[93] [At: 4 iulie 1865, Lege pentru organizarea judecătorească, 140, ap. BUJOREANU, 774]: „Pedepsele disciplinarii se vor aplica atât magistraţilor amovibili, cât şi celor inamovibili".

6.87 amploiat[94] [At: 5 iulie 1850, Legiuire pentru adăugiri la legile amploiaţilor şi la cheltuielile cancelariilor administrative şi judecătoreşti, precum şi pentru vreo câteva înfiinţări din nou, ap. BUJOREANU, 519].

7. Concluzii

Cercetarea fondului lexical dintr-un corpus alcătuit din 40 de lucrări din domeniile istorie şi ştiinţe juridice ne-a dat prilejul ca, în limitele intervalului cuprins între literele Ab-Am, să relevăm 100 de cuvinte care nu sunt incluse în MDA. În raport de obiectivul autoimpus, de a realiza o *addenda* la dicţionarul tezaur al limbii române, formularea unor concluzii în acest stadiu al cercetării este, desigur, prematură. Se pot însă întrezări câteva dintre obiectivele pe care le urmărim, şi anume:

(1) constituirea unui corpus cât mai cuprinzător, ca premisă pentru îndeplinirea scopului urmărit;

(2) identificarea cuvintelor neincluse în MDA şi precizarea sensului lor printr-o definiţie lexicografică, în general, ca principală sarcină a unui autor nefilolog;

(3) identificarea cuvintelor în cazul cărora prima atestare este anterioară celei menţionate de MDA, cu o atenţie specială asupra izvoarelor de secol al XIX-lea.

La cele arătate mai sus, adăugăm un al patrulea obiectiv, respectiv observaţii critice şi sugestii în legătură cu definiţiile din MDA în cazul unor semantisme juridice.

AN ADDENDA TO THE ROMANIAN LANGUAGE DICTIONARY FROM A HISTORIC-JURIDICAL PERSPECTIVE. LETTERS AB-AM

(Abstract)

The author wishes to achieve an addenda of the Romanian Language Thesaurus, revealing 2000 new words by studying a lexical corpus ignored by Philologues. This article represents the first step in realizing the goal, focusing on a bibliography of 40 history and juridical books. We have therefore discovered a number of 100 words for the interval Ab-Am that are not included in the Small Academic Dictionary, as well as approximately 90 words, whose attestation is previous to the year specified by the Dictionary.

Keywords: Romanian Language Thesaurus, juridic Linguistics, *Micul dicţionar academic.*

[93] MAIORESCU, D. II (1876-1881).
[94] a. 1863, ALEXANDRESCU, M.

THE LANGUAGE OF DOGMATIC TEXT

ANA-MARIA TERECHE-BĂRBULEANU*

Religious / clerical text is a type of diversified text from stylistic point of view, used for spiritual building of Christians, a text closely related to the Church. The relationship between religious writings and Church should be understood in the sense of their approval by ecclesiastic authority. The Christian understands this type of text, even if sometimes it is reserved to priests or vergers, as the case of the *Liturgical Book* or *Euchologion*, which have the character of technical books.

Linguistic particularities of these texts illustrate their cognitive specific, their content, function and addressee.

We can define many types of religious texts and their main features:

a) **biblical text**: relatively common to all Christian areas, also considered an expression model for other types of religious texts. It is a relatively conservative type of text to the level of the content and, in different degrees, of the form;

b) **dogmatic and exegetic text** is a text which has the role to explain the dogmas. It is characterized by a relatively fixed language, conservative, closed, mono-semantic, specialized. Terms have a strict acceptation, any deviation from the interpretation given by the Church can slip towards heresy and so to the falsification of faith trues;

c) **liturgical text** (of worship, of typical) is variable, depending on ritual. The language of liturgical texts is codified on verbal, non-verbal and para-verbal levels, is strongly institutionalized, including signs and symbols specific for christian confessions. Within liturgical texts, we can distinguish the prayers texts, which have a fix, traditional template;

d) **catechetical text**, very closed to dogmatic text, is the text through which christian catechisms approved by clerical authority are transmitted, is an informing, popularization text;

e) **homiletic text** is an argumentative text, expressively and predominantly explicative. It disposes of a greater expression liberty, since it has as purpose the transmission of divine message in an accessible form for all Christians.

The Church was placed in the position to define at the moment when heretics started to alter the catechisms revealed. Therefore, definitions are some authorized answers that received the denomination of *dogmas*. In theological language, we make the distinction between *dogma* – of divine authority, veritable, mandatory for deliverance, formally defined; *faith truth* – which has a

* Doctorand, Universitatea din Craiova, Şcoala doctorală „Al Piru", domeniul fundamental – Ştiinţe filologice; e-mail: amitereche@gmail.com

ARHIVELE OLTENIEI, Serie nouă, nr. 26, 2012, p. 371-378

divine authority, unchangeable, mandatory for deliverance, but formally undefined; *theologumenon* – which has, as a base, the divine revelation, but it has patristic authority, probable, it isn't mandatory for deliverance and formally undefined; *theological opinions* – that the Church allows in the name of liberty and desire to investigate and to enlarge the horizon of knowledge.

Considering the features of dogmas and faith truths, we inhere the rigor of texts from linguistic point of view. The terms of dogmatic text have a strict acceptance, but they don't accept deviations from the interpretation of the Church, it is a closed, conservative language, sometimes besprent with archaism that, in a great part, represent calculs after Slavonic or Greek terms.

Analyzing some dogmatic texts[1], we notice the fact that there are many terms strictly addressed to specialists from the field, to theologists, terms with a clear acceptance. Therefore, we can talk about an internal terminology within the dogmatic text, but also about an external terminology, since some terms migrated to other fields, sometimes receiving different meanings, or to the common language, so outside the religious sphere. Consulting the dictionaries of Romanian language[2], we notice the fact that some terms aren't registered or they haven't diastratic marks indicating the provenience field. In some rare cases, appears the mark *bis.(înv.)*.

Below, we'll present a part from the specialized terms excerpted from dogmatic texts. In order to illustrate the specific dogmatic meaning of the terms, we used some specialized dictionaries[3]:

- *apocatastază (apocastasis)*: (< gr. apocatastasis – reestablishment, return) „theory according to which, at the end of the world, everything will purify, will return to the status of creation, of prime stainlessness" (*Branişte*);

- *apofatic (apophatic)*: (gr. apofatikos – denying, by negation) „way to know God by antinomy, meaning by the way of negation"(*DECR*);

---

[1] *Învăţătura de credinţă creştină ortodoxă (Orthodox Christian Faith Catechism)*, Bucharest, Biblical and Mission Institute of Romanian Orthodox Church, 2000 (*Î.C.O*); Ion Bria, *Tratat de Teologie Dogmatică şi Ecumenică (Dogmatic and Ecumenical Theology Treaty),* Bucharest, România creştină Publishing House, 1999.

[2] *Dicţionarul explicativ al limbii române (Explanatory Dictionary of Romanian Language)*, Romanian Academy, „Iorgu Iordan" Linguistic Institute, Univers Enciclopedic Publishing House, 1998 (*DEX 98*); *Noul dicţionar universal al limbii române (The New Universal Dictionary of Romanian Language)*, Bucharest-Chişinău, Litera Internaţional Publishing House, 2006 (*NDU 2006*); *Micul dicţionar academic (The Small Academic Dictionary)*, vol. I-II, Bucharest, Univers Enciclopedic Gold Publishing House, 2010 (*MDA 2010*).

[3] Ene Branişte, Ecaterina Branişte, *Dicţionar enciclopedic de cunoştinţe religioase (Encyclopedic Dictionary of Religious Knowledge)*, Caransebeş, Diocesan Publishing House, 2001 (*DECR*); Ioan Mircea, *Dicţionar al Noului Testament (Dictionary of the New Testament)*, EIBMBOR, Bucharest, 1995 (*DNT*); Alin Tat, Sorin Marţian (coord.), *Dicţionar teologic creştin (Christian Theological Dictionary),* Dacia Educaţional Publishing House, 2008 (*DTC*); Ion M. Stoian, *Dicţionar religios*. *Termeni religioşi*, *credinţe populare, nume proprii (Religious Dictionary. Religious terms, popular faiths, proper names)*, Bucharest, Garamond Publishing House, 1994 (*DR*).

- *apropriere (appropriation)*: „assimilation of a strange thing" (*MDA*, 2010); the dogmatic meaning refers to the report between the Persons of the Blessed Trinity, that can be described according to many aspects: one of these aspects is the *appropriation*, which means the aspect of divine things common to the third Persons of the Blessed Trinity, but specially attributed only to one: for example, the Father takes the work of creation, He is the Creator, the Son is the Savior, the Holy Spirit – the Sanctifier;

- *asemănare (affinity)*: „(teol.) the state of perfection to which the man is called to reach, created in the image and likeness of God, which he lost by falling into sin, but that Jesus Christ recovered" (*DR*);

- *catafatic (cataphatic)*: (< gr. katafasis – affirmation) „way to know God through affirmation" (*DECR*);

- *chenoză (kenosis)*: (< gr. chenosis, chenoma – to clear, to humble) „voluntary humiliation for sinners of the Son of God Who incarnated for their deliverance" (*DECR*);

- *consubstanţialitate (consubstantiality)*: the feature of what is consubstantial; substance unity and identity (specially with reference to the unique essence of the Blessed Trinity): „sharing from the same essence; with reference to the mystery of the Holy Trinity, the Church learns, contrary to certain heresies (such as the Arianism), that the Son is consubtantial with the Father, the third persons having the same nature" (*DTC*);

- *eshatologie (eschatology)*: (< gr. eshatos – last, the last) „the catechism about future life, eternal life, 'the life of the world that will come'"; (*DECR*);

- *euharistie (Holy Communion)*: (< gr. euharistia – enjoyment, gratitude) „The Holy Sacrament representing the center of christian worship. It is the corner stone of the worship of the New Law told by the Savior to the Lord's Supper" (*DECR*);

- *infailibilitate (infallibility)*: (< lat. in + fallibilis, from fallere – to err; in + fallo + fallere – not to err, to remain faithful, truthful); „an attribute of the Church that, learning the true faith, is enlighten by the Holy Spirit and unblended with errors" (*DECR*);

- *ipostas (hypostasis)* (pl. *ipostasuri (hypostasa)*): state, situation; aspect, appearance; is a doublet of *ipostază (stance),* that replaced it completely; person, in the context of divine Trinity;

- *ipostaziere (hypostatize)*: „way of existence, meaning the person's possibility to be in another and although to be autonomous. In christian dogma of the Blessed Trinity, they way of existence is characteristic for the persons of the Blessed Trinity" (*DECR*);

- *inspiraţie* (*divină*) (*divine inspiration*): (< fr. inspiration, lat. inspiratio, -onis) „(spec.) to cause to someone the boom of artistic creation; to inspire" (*DEX*, 98); „inspiration by a divine being; condition of the spirit under such an inspiration" (*NDU*, 2006);

- *întrupare (incarnation)*: „(bis.) (to give birth) to take concise form of human body" (*MDA*, 2010);

- *parusie (parousia)*: (< gr. parusia – presence) „christian dogma about the second coming on earth of the Christ, included in the Symbol of faith" (*DECR*);

- *perihoreză (perichoresis)*: (< gr. perihoreo – to move here and there, one towards another) „term used by St. John of Damascus, talking in his *Dogmatics* about the dogma of the Blessed Trinity and hristological dogma […]. Divine and human character are unified in the Person of Word by interpenetration – *perichoresis* – also expressing the duality of characters and Person's unity, with unbroken keeping of the features of each character" (*DECR*);

- *prefacere (becoming)*: transformation, change, rebuilding; from the dogmatic point of view, it refers to the becoming of Gifts to Holly Communion in the Body and Blood of God, during the Holly Liturgy, without they lost their seen aspect, act representing the final point of the Holy Communion Liturgy;

- *pronie (providenţă) (providence)*: (< gr. pronoia – providence, prevision; lat. providentia) „care of God towards His creatures" (*DECR*); „supreme prudence with which the divinity directs the world; divinity herself; care as attribute of divinity; mercy as attribute of divinity" (*MDA,* 2010);

- *a purcede (to proceed)*: „from the clerical point of view, with the meaning to emanate, to stream, towards the Holy Spirit, „Which proceeds from Father" (*Symbol of faith*)"(*DECR*);

- *restaurare (restoration)*: the dogmatic meaning refers to the reestablishment of human in the status before sin, by the redeemer sacrifice of Jesus Christ;

- *revelaţie (revelation)*: (< lat. revelo, -are – to discover, to show) „divine discovery, revelation, way by which God reveals to hums by love for them, that they know the truths, His will and work […] (Branişte); „revelation of the God's will, made to a person graced with supernatural faculties" (*MDA*, 2010);

- *soteriologie (soteriology)*: (< fr. soteriologie) „doctrine of christian dogmatics according to which the humans deliverance is possible through the sacrifice of Jesus Christ" (*MDA,* 2010);

- *taină (Sfintele Taine) (sacrament, Holy Sacraments)*: (< lat. sacramentum; gr. mistirion; slv. tainstve – undisclosed, confidential, thing that wasn't understood) „divine worships by means of which we are cherished, in a special way, unseen and by certain rites (forms, signs seen), the blessing of God, in the most important moments and in certain circumstances of our life […]. Holy Sacraments are expression forms of harismatic (sanctifier) function of the orthodox rite (*DECR*); „what is not understood, discovered, penetrated in the human mind; mystery; (bis. in the group of words) *The Holy Sacraments* or

the seventh sacraments; the seventh rituals or rite acts from the christian religion (baptism, marriage, confession, chrism, communion, ordination and holy oil) by means of which Christians consider they receive the divine blessing" (*DEX* 98);

- *teandrie (teandry)*: „inworld of God in order to be perceptible" (*DECR*);

- *tradiţie (predanie) (tradition, predany)*: (< fr. tradition, lat. traditio, -onis) the second source of catechism of the Church, together with the Holy Scripture; „Clerical tradition includes the writings of the Holy Parents, dogmas and canons formulated by ecumenical Synods, clerical rite" (*DECR*); „*The Holy Tradition* (*Predany*) = catechism given by words by God to Church and from which a part was fixed later, in written" (*DR*);

- *treime (trinitate) (trinity)*: „christian dogma about the Holy Trinity teaches that the God is One, as being, and tripled, as Persons: Father, Son and Holy Spirit" (*DECR*).

Characteristic for the text of christian doctrine is the introduction, quite shyly, of new terms; most of the times, neologisms appear in disjunction with the terms (or group of words, circumlocutions) more ancient from the language: „The supernatural *Discovery* or *Revelation* can be received and understood only by faithful man, meaning by faith"[4]; „This enlightenment of the soul and his belonging with the power to receive certain truths of the clerical Discovery is the clerical *inspiration*"[5]; „St. *Tradition* or St. *Predany* is the catechism given by God by words to the Church and from which a part was fixed in written, later"[6]; „*Haric* or *sacramental* clerical hierarchy has the origin in the priesthood or archiery of Christ"[7].

Cases when the neologism is the first term of the disjunction are more rare: „Among all our rite acts (…) the most complete is the *sacrifice* or the *oblation*"[8]; „*Epithimias* (the *canon* or the *research*) are penitentiary ways ranged by the confessor to the sinner that confesses (…)"[9]; „*Prostration* or *falling prone* confesses our humiliation before God"[10]; „we put all the faith in the truths of the Discovery, that acknowledge us the God by *predicting* or *annunciation* of the word about Him"[11].

In orthodox religious texts, there is the predilection for certain terms from ancient Romanian language, despite of the fact that they co-exist with the new terms, inherited from Latin, borrowings from Slavic (sometimes Magyar)

[4] *Învăţătura de credinţă creştină ortodoxă (Orthodox christian faith catechism)*, p. 11.
[5] *Ibidem*, p. 12.
[6] *Ibidem*, p. 30.
[7] *Ibidem*, p. 141.
[8] *Ibidem,* p. 275.
[9] *Ibidem*, p. 196.
[10] *Ibidem*.
[11] *Ibidem*, p. 10.

and internally derived from these bases. This feature doesn't characterizes only dogmatic texts, but orthodox religious texts in general:

- *maker* is preferred for *Creator*: „The second, that Jesus Christ, the Savior of the World, is also the *Maker* of all (…)"[12];
- *spell* for *interval*: „The discovery is embodied according to the human's condition between these two *spells*"[13];
- *bonus* for *benefice*: „the *bonus* in discovering the persons of the Holy Trinity is showed by the St. Gregory the Theologian (...)"[14];
- *age* for *century*: „In a spell of eight *ages*, the content of the Holy Tradition (…) was fixed by the Church (…)"[15];
- *beginning for origin*: „His Wonders prove the *beginning* and His clerical Power (…)"[16];
- *universal* for *common*: „To *universal* judgment, Satan and his angels will be sent in the eternal fire (…)"[17];
- *to make* for *to establish*: „Ecumenical synod only clarifies and *makes* (…) a truth *established* by God"[18];
- *being* for *ration, nature*: „They are actually achieved in the *being* seen only with the power of God, passing the laws of the mind and of the *being* (…)"[19];
- *building* for *creation*: „The entire *building* (…) confesses the prudence, the benignity of the Maker"[20];
- *visible* for *obvious*: „There were and there are *visible* signs of the clerical Discovery"[21];
- *face* for *way*: „The two beings are unified in His unique person, in unseparated and undivided face (…)"[22];
- *to control* for *to manage*: „(…) He ascended to the divine honor and *controls* the world"[23];
- *work* for *action*: „The Holy Spirit accomplishes any clerical *work* towards the world"[24];

[12] *Ibidem*, p. 76.
[13] *Ibidem,* p. 12.
[14] *Ibidem,* p. 14.
[15] *Ibidem*, p. 34.
[16] *Ibidem*, p. 16.
[17] *Ibidem*, p. 60.
[18] *Ibidem*, p. 41.
[19] *Ibidem*, p. 16.
[20] *Ibidem*, p. 48.
[21] *Ibidem*, p. 16.
[22] *Ibidem*, p. 88.
[23] *Ibidem*, p. 109.
[24] *Ibidem*, p. 115.

- *to drag* for *to depend on*: „The Savior shows that the forgiveness *drags* on the fact to forgive also the new sins that other persons made against us"[25];

- *vow* for *testament*: „In place of the offerings of Ancient Law, (…), the Savior makes a New Law or a new *vow* between God and humans"[26];

- *assurance* for *warranty*: „The Spirit is the *assurance* of the incorruptibility (…)"[27].

The factor responsible for the reticence regarding the modernization of religious language is gradually accentuated by the dogmatism[28] who conditions the elaboration of a religious text; the authenticity of the religious message transmitted depends on the observance of tradition; the innovation could lead to the alteration of the religious truth. The conservatorism of the religious language is imposed by doctrine, dogmas, but this thing differs depending on the confession. *Catholic catechism*, for example, is more opened to new neological terms, trying a synchronization with the laic variant of the actual Romanian language. The catholic text opts for new terms that name the religious/non-religious concepts: *ambiguity*, *anamnesy, anthropomorphizing, contingency, rite, epiclesis, exorcism, lector, martyrdom, offertory, ordinary, parabola, penitent, plurality, presbyter, propitiatory, reconciliation, responsory, to reveal, revelation, sacerdotal, vicar* etc.

In orthodox texts appear also neologisms, as resulting from the examples presented above, but the marked preference for ancient terms is obvious. The presence of latino-romanic neologisms in orthodox text (for example: excommunication, prediction, prosternation, etc.) can be the expression of a synchronization tendency, in the sense of the unification with christian catholic terminology.

Some of specific terms of religious texts are words of laic language, „resemantized on a religious land" (as is the case of words *descent* and *procession*), "expression of the special way in which the religion knew „to model" the material supplied (including or specially in diachrony) by „common" language[29]. Both the term *procession*, and *descent* (from the word *Pentecost*) represent fundamental theological concepts, and their replacement with *emanation* / *coming*, respectively *descending* will be totally inadequate.

Religious writings with theological character have a relatively recent date in Romanian culture and thus, despite the ancient terms that were kept, they are although located closer that the actual laic variant of literary language

[25] *Ibidem*, p. 222.

[26] *Ibidem*, p. 240.

[27] *Ibidem*, p. 33.

[28] Dana-Luminiţa Teleoacă, *Limbajul bisericesc între tradiţie şi inovaţie* (*Current clerical language between tradition and innovation*), Bucharest, Romanian Academy Publishing House, 2008, p. 46.

[29] *Ibidem*, p. 57.

because of their content and culture, intellectual formation of authors. In these texts, specially designed to specialists, so to a restraint group of readers, conservatory elements to the level of the expression are less. Their penetration in religious publications with larger distribution leads to the amplification of some specialized terms in the general vocabulary of addressees. In this type of text, a feature is the apparition of some new words naming the religious doctrine notions, so theological terms have the role to formalize, to circumscribe a new field, of christian faith grounding, the dogmatic one.

THE LANGUAGE OF THE DOGMATIC TEXT

(*Abstract*)

This article intends to draw attention to some features of the orthodox religious texts that have a dogmatic content, such as: the strict acceptance of the terms, the enclosed and conservatory aspect of the language, sometimes pervaded with archaisms that, mostly, represent copies after terms from the Greek and Slavonic languages. Some of the dogmatic terms migrated from the religious field towards other domains or towards the laic language. Another category of terms belongs to the usual language, but they were „resemantised on religious ground". That is the case of the words: *a purcede (to set out, to proceed to), pogorâre (coming down, descent)*.

The analysis that was made upon some specialised texts proved the specific dogmatic meanings of some terms, such as: *apocatastază (apocatasthasis, apokatastasis), apofatic (apophatic), chenoză (kenosis, emptiness), perihoreză (perihoresis), parusie (parusia), prefacere (transformation), a purcede (to set out, to proceed to), pronie (devine Providence), revelaţie (revelation), soteriologie (soteriology), teandrie (teandry, teandria)* etc. In the orthodox religious texts, there is a preference for certain terms from the older Romanian language, the neologisms being introduced timidly, sometimes coming into disjunction with the older terms (or syntagmas, periphrases) from the language.

The dogmatic texts address mainly to the specialists, that is to a limited group of readers. The introduction of the terms in the religious widely-distributed publications leads to their spreading in the general vocabulary of the recipients.

Key-words: dogmatic language, religious, transfer, terminology.

PLANUL LOCUINŢELOR ŢĂRĂNEŞTI DIN SUDUL OLTENIEI[*]

ANCA CEAUŞESCU[*]

Locuinţa ţărănească din partea de sud a Olteniei, expresie a factorilor istorico-geografici şi social-economici, a fost supusă unor schimbări continue, îmbrăcând tipuri şi forme caracteristice anumitor perioade de timp. În definirea acestor tipuri, criteriul de bază este dat de planimetrie, care a fost determinată, întotdeauna, de funcţionalitatea individuală a locuinţei. Materialele şi tehnicile de construcţie, într-o continuă schimbare, au contribuit, alături de elementele de plan, la conturarea diverselor tipuri de locuinţă, corespunzătoare funcţiilor economice ale gospodăriei.

Cercetările arheologice au identificat, în zona studiată, existenţa concomitentă a locuinţelor la suprafaţa solului şi a bordeielor, în aşezări situate în special în zona de sud a Câmpiei Olteniei, în apropierea bălţilor Dunării. Aceste construcţii populare sunt întotdeauna strâns legate de mediul geografic înconjurător. Ţăranul român, care a fost şi arhitectul şi constructorul propriei sale locuinţe, a folosit, în arta sa de a construi, materiale diferite, în exclusivitate de provenienţă locală, astfel încât există o puternică legătură între clădire şi locul în care aceasta a fost construită.

Referitor la materialele de construcţie, arhitectura populară a avut la bază lemnul. La sfârşitul secolului al XVIII-lea, pădurile ocupau suprafeţe întinse şi în regiunile de câmpie din sudul Olteniei, coborând din munţi până la linia localităţilor Cujmir – Cioroiu – Segarcea şi pe văile Desnăţuiului şi Jiului, până la Dunăre[1]. Lemnul, folosit în construirea locuinţelor, era cel de stejar, cer şi gorun. Începând cu primii ani ai secolului al XIX-lea, odată cu trecerea la practicarea unei agriculturi intensive, pădurile au fost defrişate, fenomen care şi-a pus o amprentă deosebită asupra arhitecturii populare. Spre deosebire de sudul Olteniei, pâlcurile de pădure rămase în regiunea deluroasă, la mijlocul

---

[*] Articolul face parte din proiectul de cercetare al Institutului de Cercetări Socio-Umane „C. S. Nicolăescu-Plopşor", nr. II/8 – *Cultură populară şi dinamica mentalităţilor în sud-vestul României*.

[*] Cercetător ştiinţific III, dr., Institutul de Cercetări Socio-Umane „C. S. Nicolăescu-Plopşor" din Craiova, al Academiei Române; e-mail: ancaceausescu@yahoo.com

[1] Ana Toşea Turdeanu, *Oltenia. Geografie istorică în hărţile secolului al XVIII-lea*, Craiova, Fundaţia Scrisul Românesc, 1975, p. 114.

secolului al XIX-lea, au contribuit la dezvoltarea, în această zonă, a unei adevărate arhitecturi a lemnului.

Deşi materia primă era aceeaşi – lemnul, sistemele constructive erau diferite. Unul dintre acestea, apărut încă din neolitic, avea ca elemente portante stâlpii de lemn (pari) îngropaţi în pământ, iar pereţii erau din nuiele împletite şi lipite cu lut.

După cum ne dovedesc mărturiile arheologice, locuinţele neolitice erau, majoritatea, monocelulare, de dimensiuni variate şi plan patrulater, uneori neprecizat. Pereţii erau construiţi pe un schelet de pari, înfipţi în pământ, pe care se fixa o leasă de nuiele subţiri sau trestie, lipite cu lut. În interiorul locuinţei, vatra liberă era situată, de regulă, în colţul opus intrării. Construită la nivelul solului, din lut bătut, vatra avea formă rotundă, ovală sau de potcoavă, cu marginile înălţate cu 15-30 cm peste nivelul fundului ei. Micile platforme din pământ bătut, folosite drept laviţe pentru dormit sau mâncat, completau inventarul casei.

În epoca bronzului, locuinţele aveau, de regulă, plan circular şi dimensiuni ce variau între 6,25 m x 4,35 m şi 8,25 m x 6,20 m, aşa cum ne-o dovedesc descoperirile arheologice din aşezarea şi necropola de la Ghidici, punctul „Balta Ţarova”[2]. Aici, pe lângă cele 37 de morminte de incineraţie au fost identificate şi 9 locuinţe de suprafaţă: 5 aparţinând grupului cultural Gârla Mare, 2 culturii Bistreţ-Işalniţa şi 2 hallstattului timpuriu (Vârtop). Vatra, de formă rotundă sau rectangulară, era amenajată aproximativ în centrul locuinţei sau spre capătul de nord al acesteia, direct pe podea[3].

Săpăturile arheologice, efectuate în anii 1981-1984, la Ghidici, jud. Dolj, de către colectivul de arheologi de la Institutul de Cercetări Socio-Umane „C.S. Nicolăescu-Plopşor” din Craiova, Simona Lazăr şi Marin Nica, au dus la descoperirea resturilor a 12 locuinţe, dintre care 6 aparţinând culturii Gârla Mare, 2 aşezării Bistreţ-Işalniţa şi 4 hallstattului timpuriu (Vârtop) şi mijlociu. Cele mai multe locuinţe sunt de formă rectangulară, cu colţurile rotunjite, de dimensiuni care variază între 9x10 m şi 7,5x4 m (fig. nr. 1)[4].

[2] Marin Nica, *Date noi cu privire la cronologia şi periodizarea grupului cultural Gârla Mare, pe baza descoperirilor din aşezarea şi necropola de la Ghidici, punctul „Balta Ţarova”*, în „Relations thraco-illyrico – helléniques” – actes du XIV-e symposium national de thracologie (á participation internationale). Băile Herculane (14-19 septembrie 1992), Bucureşti, 1994, p. 179-181.

[3] *Ibidem*.

[4] Marin Nica, Simona Lazăr, *Locuinţe hallstattiene descoperite în aşezările de la Ghidici, punctele „Balta Tarovei” I şi II (judeţul Dolj)*, în „Cercetări arheologice în aria nord-tracă”, Bucureşti, 1997, p. 87-112; Simona Lazăr, *Sfârşitul epocii bronzului şi începutul epocii fierului în sud-vestul României*, Craiova, Editura Universitaria, 2011, p. 125-127, 225-228.

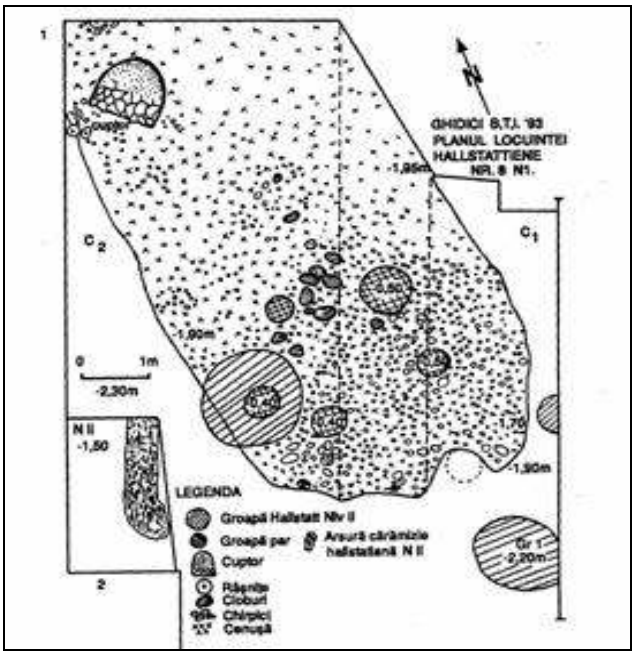

Fig. nr. 1 - Ghidici – Balta Ţarova I, Planul locuinţei nr. 8
(după Simona Lazăr, 2011).

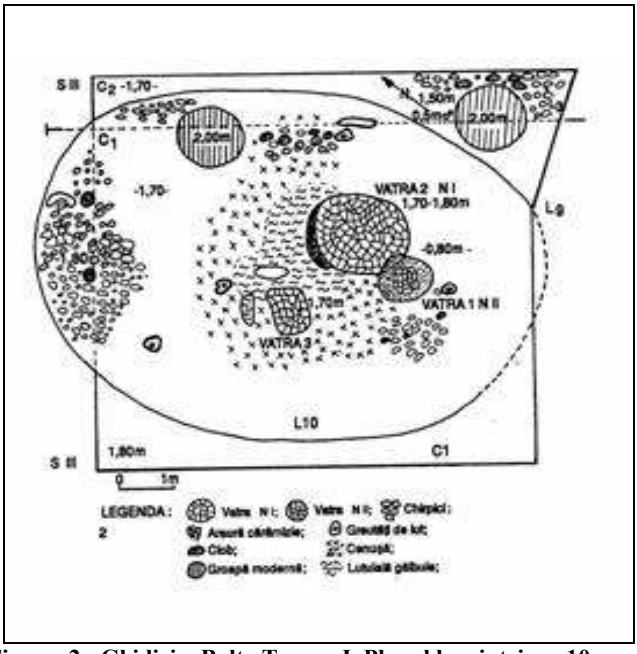

Fig. nr. 2 - Ghidici – Balta Ţarova I, Planul locuinţei nr. 10
(după Simona Lazăr, 2011).

Tot aici a fost săpată şi o locuinţă de formă ovală, locuinţa nr. 10, care se încadra în aceleaşi dimensiuni menţionate anterior (fig. nr. 2). În urma săpăturilor arheologice au fost identificate urmele unor gropi de pari şi grupări mici de chirpici cu amprente de trestie. „Gropile de pari, identificate pe latura de nord şi sud şi în zona centrală, sunt elemente sigure că locuinţa a fost construită pe un schelet de lemn, pe care se fixa o leasă de trestie, după care urma aplicarea lutului scos din matca bălţii. Grosimea pereţilor nu depăşea 0,08 m, aşa cum ne indică majoritatea bucăţilor de chirpici, care păstrează în mod clar amprente de trestie. Interiorul pereţilor era bine finisat, pe când cel exterior era lucrat neglijent”[5].

Orientarea locuinţelor era vest-est sau nord-sud, în ambele cazuri intrarea fiind pe latura sudică. Vatra, de formă circulară, cu diametrul de 1 m, sau ovală, cu dimensiuni de 1,80 x 1,40 m, era amplasată aproximativ în centrul locuinţelor sau în colţul de nord, în apropierea peretelui de vest; era construită direct pe nisip sau pe un strat de pietricele şi ridicată cu aproximativ 0,20 m faţă de podea, având o bordură înaltă de 6 cm, uneori frumos făţuită[6].

Un alt sistem constructiv, folosit mai puţin în sudul Olteniei, era acela al bârnelor lungi, aşezate orizontal, atestat de descoperirile arheologice în perioada geto-dacă. Acesta a fost practicat şi în secolul al XVIII-lea la construirea bisericilor din unele sate (Amărăştii de Jos, Castranova, Bechet, Bârza, Cârna)[7].

În cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea sunt introduse materiale şi tehnici de construcţie noi: tehnica construirii în paiantă (întâlnită mai mult în Câmpia Înaltă a Bălăciţei) şi tehnica pământului bătut, apărută în satele de pe Valea Dunării, o tehnică mai ieftină, folosită de pătura mai puţin înstărită a ţărănimii. O altă tehnică de construcţie, întâlnită în zonele de stepă (sudul Olteniei, Munteniei, Moldovei, Dobrogea) este cea care întrebuinţează chirpicul.

Materialele de construcţie, introduse în ultimii ani, constând în B.C.A., cărămizi de ciment, nisip şi piatră, au sporit gradul de rezistenţă al construcţiilor şi, în acelaşi timp, au modificat tradiţia constructivă.

O puternică amprentă asupra caracteristicilor constructive ale locuinţelor au pus-o ocupaţiile locuitorilor zonei şi gradul de dezvoltare economică. Diferenţierea pe clase sociale, în Evul Mediu, a determinat o diferenţiere a locuinţelor, reflectată în materialul şi modul de construcţie, organizarea spaţiului interior şi decor. Potrivit acestei structuri sociale, arhitectura tradiţională din Oltenia de sud era reprezentată prin case ţărăneşti, conace boiereşti şi case întărite.

În cele ce urmează ne vom ocupa de tipul de locuinţă majoritară în sudul Olteniei – locuinţa aparţinând ţărănimii. În această regiune, ca de altfel şi în

[5] Marin Nica, Simona Lazăr, *op. cit.*, p. 88.

[6] *Ibidem*; Simona Lazăr, *Cultura Vârtop*, Craiova, Fundaţia Scrisul Românesc, 2005, p. 88-89.

[7] Ştefan Enache, *Arhitectura populară din sudul Olteniei*, în „Oltenia. Studii şi comunicări. Istorie, etnografie, ştiinţele naturii”, nr. 4, 1982, p. 197.

zonele de câmpie din vestul şi estul ţării, o categorie specială de locuinţă a fost bordeiul. Acesta era o locuinţă săpată în întregime sau pe jumătate în pământ – *subterrana casa*, cum o numeşte Gh. Focşa în studiul său asupra bordeielor din sudul regiunii Craiova[8]. Planul unei astfel de locuinţe era organizat în jurul unei încăperi centrale („la foc", „la vatră"). Aici, pe peretele opus intrării sau într-unul dintre colţurile camerei, era amplasată vatra de foc. Ţinând cont de faptul că această încăpere avea rol polifuncţional (bucătărie şi cameră de locuit) în interiorul ei erau adunate toate cele necesare traiului: patul, o masă rotundă, joasă, cu trei picioare, obiecte de uz gospodăresc. Ulterior, în planul bordeiului a apărut „soba" – o încăpere de locuit încălzită printr-o sobă oarbă. Intrarea în bordei, în zona de câmpie a Olteniei, se făcea pe latura cea mică a acestuia, mai întâi în gârliciul, în pantă, apoi în încăperea centrală şi de aici, lateral, în camerele de locuit. Bordeie cu două încăperi au existat şi în partea colinară a sudului Olteniei (Câmpia Înaltă a Bălăciţei) dar aici intrarea era amplasată pe lungimea bordeiului, din cauza terenului în pantă şi necesităţii scurgerii apei.

Evoluţia caselor din regiunea studiată se încadrează într-un proces îndelungat de dezvolatre şi îmbunătăţire a tipurilor tradiţioanale. Sub impactul cerinţelor tot mai crescânde ale populaţiei, privind adăpostul şi desfăşurarea activităţilor casnice, s-a trecut, în timp, de la casa îngropată sau semiîngropată, de la sfârşitul secolului al XIX-lea şi începutul celui următor, la casa deasupra solului, supusă, în permanenţă, inovaţiei.

Planul casei este elementul cel mai însemnat pentru cunoaşterea locuinţei, criteriul fundamental în clasificarea caselor ţărăneşti[9]. În zona studiată de noi, locuinţele tradiţionale de suprafaţă, urmărind criteriul de clasificare menţionat, au evoluat de la tipul de case monocelulare la casele cu trei sau mai multe încăperi. Evoluţia nucleului iniţial al casei a avut loc pe căi multiple[10]:

- prin adăugarea de noi încăperi la cea de bază;
- prin segmentarea unora dintre încăperile mari;
- prin schimbarea organizării interioare a locuinţei;
- prin introducerea unor elemente constitutive noi.

Casa din regiunile de câmpie are, în general, o dezvoltare pe orizontală, rareori este înaltă.

Cea mai veche (şi simplă) formă de plan, întâlnită la locuinţa populară de la suprafaţa solului, a fost *casa cu o singură încăpere*, specifică epocii prefeudale şi feudalismului timpuriu (fig. nr. 3). În opinia lui I. Vlăduţiu, „este foarte probabil, ca într-un trecut mai îndepărtat, casa monocelulară să fi fost cel mai răspândit tip de locuinţă umană şi pe teritoriului ţării noastre"[11]. Ea a fost

[8] Gh. Focşa, *Elemente decorative la bordeiele din sudul Regiunii Craiova*, Bucureşti, [f.e.], 1956, p. 3.

[9] Paul Stahl, *Planurile caselor româneşti ţărăneşti,* Sibiu, 1958, p. 5; I. Vlăduţiu, *Etnografie românească*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1973, p. 155.

[10] I. Vlăduţiu, *op. cit.*, p. 155.

[11] *Ibidem*, p. 159.

specifică, de regulă, satelor pastorale, în care toate clădirile gospodăriei erau izolate: casa, cămara, grajdul, bucătăria. În zona de câmpie a Olteniei nu a constituit un tip de locuinţă dominant, situaţie întâlnită şi în partea de nord a Transilvaniei, în zonele Argeş şi Muşcel, Vâlcea şi unele părţi din Moldova.

Acest tip de locuinţă era, de fapt, o încăpere polifuncţională, chemată să satisfacă nevoile elementare ale unei vieţi stabile. Aici, oamenii îşi preparau hrana, mâncau, dormeau, îndeplineau anumite munci casnice, îşi păstrau o parte din alimente.

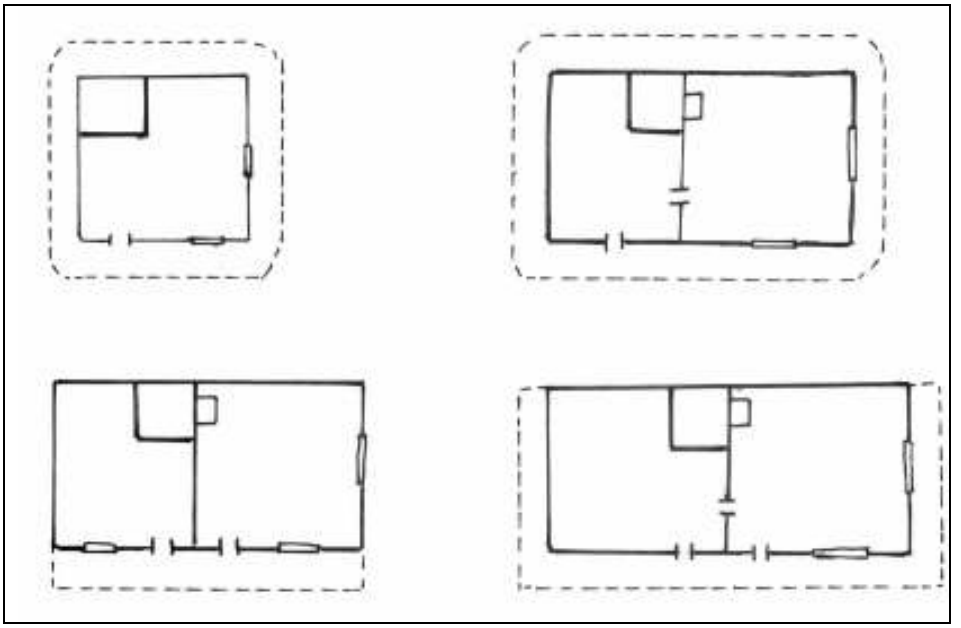

Fig. nr. 3. - Planuri de case vechi cu una şi două încăperi.

Casa monocelulară are o uşă şi două ferestre (una pe zidul din faţă şi alta, lateral dreapta). Interiorul său cuprinde vatra de foc, amplasată pe peretele opus intrării sau într-unul dintre colţurile camerei, destinată preparării hranei şi dormitului. Tot aici erau şi celelalte piese de mobilier şi obiecte de uz gospodăresc, necesare desfăşurării vieţii de familie: pat, laviţe, masă, scaune, poliţe, blidare, colţare, lăzi de zestre, lăzi pentru alimente.

În condiţiile cerinţelor de locuit tot mai mari, monocelulara dispare treptat, astfel încât, la începutul secolului al XX-lea se păstra numai sub forma unor insule mici, doar pe Valea Bistriţei, în Podişul Moldovei şi în Ţara Lăpuşului. Locuinţa monocelulară mai poate fi întâlnită şi în prezent, dar în forme diferite de cele tradiţionale, prin destinaţie, materiale şi tehnici de construcţie. Cel mai adesea îmbracă forma unor bucătării de vară, spaţii transformate în depozite de obiecte casnice, nefolosite, sau spaţii de creştere a animalelor mici.

Casa cu două încăperi (fig. nr. 3) a urmat planului prezentat anterior. Modul în care acesta a evoluat constă în apariţia unei încăperi de trecere, neîncălzită, alături de încăperea de locuit. Inconvenientul contactului direct cu exteriorul (cu ploaia, vântul, frigul sau căldura) a determinat constituirea unui spaţiu izolat, aflat în faţa intrării, despărţit de restul încăperii printr-un perete. În opinia lui P. Stahl, nu este exclus ca acesta să fi fost la origine doar o ţesătură, asemănătoare celor aşezate şi azi în dreptul patului, pe perete, înlocuită, ulterior, printr-un perete[12]. A luat naştere, astfel, casa cu două încăperi: tindă şi odaie de locuit. Intrarea în casă se face, acum, prin tindă şi, de aici, în camera de locuit.

Încăperea originală continuă să îndeplinească aceleaşi funcţii, în timp ce a doua încăpere are doar funcţia de spaţiu de trecere şi depozitare a unor obiecte de uz gospodăresc sau păstrarea proviziilor (tinda rece). Mai târziu, prin mutarea aici a vetrei libere cu hornul şi ţestul, tinda devine încăpere încălzită, denumită *ogeac* (în satele Galicea Mare, Desa, Valea Stanciului, Bălăciţa), *casă* (în Bistreţ), *la vatră* (în Bistreţ, Perişor). Astfel, pe lângă funcţia de anteintrare, tinda a căpătat-o şi pe aceea de spaţiu de preparare a hranei (bucătărie). Adesea, mai cumula şi funcţia de depozitară a produselor alimentare sau uneltelor. Dimensiunile ei sunt egale cu cele ale camerei de locuit (cca 3/4m), uneori adăpostind şi două focuri[13].

La casele vechi, tradiţionale, podeaua este din pământ bătut şi lipit. Tavanul lipseşte, deasupra cuptorului de pâine aflându-se o împletitură din nuiele, lipite cu lut pentru a proteja acoperişul de eventualele scântei. Uneori, tinda era folosită ca încăpere de locuit diurnă, dar fără a prelua rolul de spaţiu de locuit, întrucât, în general, paturile lipsesc, apărând doar în cazuri rare.

Tinda nu era prevăzută cu ferestre; în unele cazuri avea mici ferestre pe latura din faţă. Spaţiul interior este strict organizat, astfel încât să îngăduie o utilizare maximă. Marea majoritate a pieselor de mobilier are caracter fix, fiind aşezate lângă pereţi, pentru ca centrul încăperii să rămână liber. Mobilierul era simplu şi se compunea din masă joasă, scaune mici, rotunde, laviţă, lăzi pentru depozitarea făinei şi a mălaiului.

Odaia de locuit (soba, odaia de dormit, hodaia, odaia) este folosită de întreaga familie, fiind destinată locuirii permanente, dar şi păstrării unor obiecte de uz gospodăresc şi de podoabă. Încăperea are două ferestre şi este încălzită printr-o *sobă oarbă,* a cărei gură de alimentare este în vatră. Acest sistem de încălzire, caracteristic regiunilor de câmpie, este întâlnit numai în sudul şi vestul ţării (Oltenia, Muntenia, Banat) şi Dobrogea. Este construită din nuiele împletite şi lipite cu lut, chirpici, cărămidă. Ea se generalizează către sfârşitul Evului Mediu. Ca piese de mobilier, specifice casei ţăranului aservit de la începutul secolului al XIX-lea, în această încăpere erau: paturi pe ţăruşi de lemn, bătuţi în

[12] Paul Stahl, *op. cit.,* p. 10.

[13] Paul Petrescu, Georgeta Stoica, *Arta populară românească*, Bucureşti, Editura Meridiane, 1981, p. 32.

pământ, lada de zestre, cuiere pentru haine. Ţesăturile se rezumau la scoarţe, velinţe, ştergare, cergi.

Locuinţa cu două încăperi (tindă şi odaie de locuit), cea mai răspândită la români, a fost întâlnită până la sfârşitul secolului al XIX-lea, aria ei de extindere cuprinzând întreaga ţară, dar şi un spaţiu mult mai extins al continentului european: la bulgari, sârbi, unguri, albanezi, polonezi, slovaci, cehi[14].

La sfârşitul secolului al XIX-lea şi mai ales la începutul secolului al XX-lea, în procesul de evoluţie a locuinţei s-au produs modificări substanţiale ale structurii acesteia: modificări de plan, prin apariţia unor noi încăperi cu destinaţii specifice. Astfel, a fost introdusă, treptat, o a treia încăpere, ce a purtat denumiri diferite: *odaia curată* (Cetate, Bălăciţa), *odaia bună* (Corlăţel, Cetate, Bistreţ), *odaia din jos* (Bistreţ), *odaia frumoasă*, marcând tendinţa de descentralizare a funcţiilor încăperii originale. Încăperea a fost construită, în general, de cealaltă parte a tindei. Noua încăpere capătă, cu vremea, o funcţionalitate precisă, şi anume, aceea de odaie curată, unde se păstrează cele mai frumoase obiecte din gospodărie (piese de mobilier, îmbrăcăminte, textile), în care sunt primiţi oaspeţii şi unde se organizează principalele evenimente din viaţa familiei. De altfel, chiar denumirile pe care le are îi indică rolul avut, funcţionalitatea şi semnificaţia.

Casa cu două încăperi evoluează, astfel, către casa cu trei încăperi: odaia de locuit, tinda, odaia bună (fig. nr. 4). Această ultimă încăpere a apărut în România încă din secolul al XVIII-lea, la păturile sociale mai înstărite din zonele mai dezvoltate din punct de vedere economic, cum sunt Câmpia Banatului, Ţara Bârsei.

În secolul următor procesul s-a intensificat, în etapa de început acest tip de locuinţă fiind mai răspândit la populaţia care se ocupa cu creşterea animalelor şi care realiza de aici venituri însemnate. În regiunile de câmpie, din cauze de natură economică, locuinţele au fost multă vreme neîncăpătoare şi prost construite[15]. Abia către mijlocul secolului al XX-lea locuinţa cu trei încăperi s-a dezvoltat şi în Oltenia, Muntenia şi Moldova. Acesta este, de fapt, tipul dominant de locuinţă în regiunile joase de câmpie ale României.

[14] P. Petrescu, *Consideraţii asupra raporturilor între arhitectura rurală şi cea urbană în sud-estul Europei în secolele al XVIII-lea şi al XIX-lea,* în „S.C.I.A.", seria Artă plastică, tom 17, nr. 2, 1970, p. 231-233.

[15] Vintilă Mihăilescu, *Vlăsia şi Mostiştea*, în BSRG, tom XLIII, 1924, p. 86-87.

Fig. nr. 4. - Planuri de case vechi cu trei încăperi.

În procesul de trecere la acest tip de casă au existat două tendinţe generale de creştere a spaţiului[16]: creştere din interior şi creştere prin adjuncţie.

Din cauza diferenţelor sociale şi economice ale locuitorilor, casele cu 2, 3 sau mai multe încăperi coexistau în acelaşi sat.

Şi la locuinţa cu trei încăperi vatra este amplasată tot în tindă, ocupând tot spatele camerei. În acest fel, puteau fi încălzite odăile laterale, tot cu sobe oarbe. Comunicarea cu exteriorul se face prin încăperea cu vatra, de unde se intră în celelalte două (la planurile foarte vechi) sau prin două intrări, una în încăperea cu vatra de unde se intră în cea destinată locuirii şi a doua intrare în camera curată.

Îndiferent de numărul şi funcţionalitatea încăperilor, casa are o *prispă*, amplasată în afara încăperilor de bază. Sub forma unui simplu brâu de pământ şi lut, prispa a fost construită, iniţial, pe toate părţile locuinţei, în scopul de a o apăra de frig, umezeală şi curenţi, lucru de altfel necesar la casele care nu aveau temelie, construite direct pe pământ. Ulterior, prispa a ocupat întreaga latură din faţă a casei sau numai o parte din aceasta. Potrivit unor autori, forma arhaică de casă românească a avut prispă parţială[17].

Acest spaţiu îmbracă forma unui adăpost deschis, cu o înălţime de circa 30-60 cm şi lăţime de 40-160 cm, fiind utilizată pentru efectuarea diferitelor treburi gospodăreşti, pentru odihnă sau pentru depozitarea unor produse. În Oltenia de Sud, prispa era construită din pământ bătut, uneori podit cu scânduri.

[16] Paul Stahl, *op. cit.,* p. 10-14.
[17] I. Vlăduţiu, *op. cit.*, p. 161.

De multe ori, prispa este mărginită de o balustradă, făcută din scânduri şi stâlpi ce susţin acoperişul.

Atât la planul cu două încăperi, cât şi la cel cu trei a apărut o altă încăpere, cu rol de depozitare a alimentelor, ţesăturilor şi hainelor, numită *cămară* sau celar. Aceasta era construită separat, de regulă lateral, lângă odaia de locuit şi spre fundul curţii.

Necesitatea măririi spaţiului interior a dus la apariţia locuinţei sub forma literei L, care s-a generalizat în întreaga zonă, existând şi în zilele noastre.

Dacă la locuinţele tradiţionale vatra se afla în tindă (încăperea din mijloc), ulterior, la începutul secolului al XX-lea, vatra a fost eliminată, locul său fiind luat de o sobă cu plită, destinată preparării hranei, prin care se încălzea şi încăperea de locuit în care era construită o sobă din zid sau teracotă. Odată cu eliminarea vetrei apar sobele cu gura de alimentare în interior, sporind, astfel, confortul locuinţei.

Creşterea numărului încăperilor este o tendinţă generală, ce caracterizează evoluţia planurilor de case în ultimele decenii ale secolului al XX-lea. Creşterea s-a petrecut mai mult prin adjuncţie. Sub imboldul îmbunătăţirii condiţiilor de viaţă (încăperi cu funcţii speciale, mai multă lumină, evitarea fumului şi murdăriei), oamenii au modificat continuu planurile locuinţelor, fie prin mutarea unor elemente componente de bază ale interiorului, modificând, astfel, structura şi funcţionalitatea, fie prin adăugarea unor noi încăperi. Bucătăria este eliminată din mijlocul casei şi amplasată în partea din spate a locuinţei sau lateral, lângă încăperea de locuit. Uneori, bucătăria a devenit o a doua casă cu una sau două încăperi, locuită câteodată permanent. Apar, în acest fel, *locuinţele duble*.

Locuinţele noi au mai multe încăperi cu destinaţii precise, impuse de gradul de civilizaţie şi condiţiile de confort: dormitor, sufragerie, camera copiilor, hol, grup sanitar, bucătărie etc.

Schimbările economice, petrecute în prima jumătate a secolului al XX-lea, modernizarea familiei, influenţa semnificativă a urbanului au determinat apariţia planurilor de case mai dezvoltate şi, în acelaşi timp, părăsirea vechilor forme de arhitectură. Concomitent, în construirea caselor se folosesc materiale şi tehnici noi, se schimbă vechile construcţii pentru încălzit şi gătit. Vatra şi cuptorul sunt scoase din casă şi amplasate în curte, în construcţii separate, locul lor fiind luat de sobe, plite şi mici cuptoare de tablă.

În prezent, în condiţiile economico-sociale din mediul rural, predomină casa cu 3-5 camere, fiecare încăpere având funcţionalităţi specifice, legate de noua mentalitate din mediul rural, de condiţiile creşterii condiţiilor de viaţă. Se poate observa că, în prezent, formele arhitecturii populare tind să servească tot mai mult unui prestigiu social şi mai puţin de ordin spiritual. În acelaşi timp, se fac simţite tot mai mult influenţe externe, urbane sau de circulaţie europeană, post-moderniste.

THE PLAN OF THE PEASANTS' HOUSES FROM THE SOUTH AREA OF OLTENIA

(*Abstract*)

The evolution of the houses from the south region of Oltenia is perfectly framed in a wide process of development and betterment of the traditional types. In time, they passed from the buried or partially buried, from the end of the 19th century and the beginning of the next one, to the house built on the ground, permanently subjected to innovation.

When defining the type of house, the basic criterion is planimetry. The initial nucleus of the house evolved in multiple ways: by adding a new room to the basic one; by separating some of the larger rooms; by changing the interior organization of the room; by introducing new constitutive elements.

The oldest (and simplest) form of the plan met at the popular dwelling on the ground was "the one-room house", specific to the pre-feudal and early feudal age. Yet, the most spread type of Romanian dwelling was "the-two-rooms house" (the entrance-hall and the dwelling room) followed, starting with the end of the 19th century and the beginning of the next one by the-three-rooms house (entrance-hall, dwelling room, spare-room). This actually represents the dominant type of dwelling from the low field regions of Romania.

Despite the number and the functionality of the rooms, the house has a porch. Although was initially built on all the sides of the residence, the porch occupied, later, the entire side of the house or only a part of it. Many times, the porch was bordered by a balustrade made of boards and poles that sustained the roof.

Key-words: housing plan, south area of Oltenia, peasants' houses, construction techniques.

TRADIŢII ALE TRIFONULUI ÎN OLTENIA[*]

LOREDANA-MARIA ILIN-GROZOIU[*], FLORIN NACU[*]

Demersurile magice de primăvară, întreprinse sub patronajul unui nou ciclu vegetaţional, dezvăluie activităţile agro-pastorale esenţiale şi fixează, în acelaşi timp, cel mai important fenomen cosmic al anotimpului, echinocţiul de primăvară. Acesta este încadrat de anumite credinţe şi practici rituale, preocuparea pentru obţinerea unui rod bogat manifestându-se pe întreaga perioadă de valorificare a recoltei. Debutul noului an agrar este însoţit de o serie de practici apotropaice şi de purificare, unele dintre ele desfăşurate din timp, destinate să confere protecţie animalelor, culturilor, ogorelor şi, nu în ultimul rând, oamenilor.

Grija pentru asigurarea unei recolte cât mai bogate se manifestă chiar din prima zi a lunii februarie a anului calendaristic. Această zi, înscrisă în calendarul sărbătorilor cu dată fixă, este consacrată Sfântului Mucenic Trifon, care, în viziune populară, apare „mai mare peste vii, livezi şi fâneţe", dar şi ca „patron al lupilor", „spre a nu face rău la turme"[1]. Astfel, viilor, livezilor, holdelor şi fâneţelor le este dedicată ziua Sfântului Trifon, care premerge Întâmpinării Domnului, „sărbătoarea anuală a zilei în care Sfânta Fecioară Maria, conformându-se Legii, s-a suit la templul din Ierusalim, la 40 de zile după naşterea Domnului, pentru curăţirea ei, când dumnezeiescul Prunc a fost întâmpinat şi ţinut în braţe de bătrânul şi dreptul Simeon"[2]. Trifonul reprezintă principiul masculin, comparativ cu Stretenia sau Întâmpinarea Domnului, iar practicile rituale pot fi considerate şi ecouri ale sărbătorii romane a Lupercaliilor, desfiinţată de papa Gelasius în anul 494 d. Hr. În Antiohia, cinstirea acestui sfânt a avut loc începând cu penultimul an al domniei împăratului Iustin I (526)[3].

---

[*] Prezentul articol face parte din proiectul de cercetare nr. II/8 – *Structuri sociale, cultură populară şi dinamica mentalităţilor în sud-vestul României*, din cadrul programului *Structuri sociale, elite şi norme în sud-vestul României (sec. XVI-XX)*.

[*] Cercetător ştiinţific III, dr., Institutul de Cercetări Socio-Umane „C. S. Nicolăescu-Plopşor" din Craiova, al Academiei Române; e-mail: lorelayy2007@yahoo.com

[*] Cercetător ştiinţific III, drd., Institutul de Cercetări Socio-Umane „C. S. Nicolăescu-Plopşor" din Craiova, al Academiei Române; e-mail: florin_nacu@yahoo.com

[1] Adrian Fochi, *Datini şi eresuri populare de la sfârşitul secolului al XIX-lea*, Bucureşti, Editura Minerva, 1976, p. 334-335.

[2] Ene Branişte, *Liturgica generală*, ediţia a II-a, Bucureşti, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1993, p. 165.

[3] *Ibidem*, p. 166.

Potrivit celor menţionate în *Proloage,* Sfântul Mucenic Trifon provenea din ţinutul Frigiei, satul Lampsac, şi a trăit în timpul împăraţilor Gordian (238-249) şi Decius (250-253)[4]. Încă din tinereţe, Sf. Trifon a fost un tânăr luminat, un om iubit de Dumnezeu, pentru că şi el, la rându-i, şi-a arătat profund recunoştinţa faţă de Dumnezeu, şi a primit darul de a face minuni. Întărit de Duhul Sfânt, propovăduia învăţătura Mântuitorului Hristos prin satele Frigiei, vindecând bolnavii în chip miraculos. La vârsta de 17 ani a tămăduit-o pe Gordiana, fiica împăratului Gordian. În timpul împăratului Decius, care a început prigoana împotriva creştinilor, Sfântul Trifon a fost întemniţat la Niceea, din porunca dregătorului Acvilin, mai-marele Bitiniei. În ciuda chinurilor la care a fost supus, Sfântul Trifon nu s-a lepădat de Hristos, îndemnându-i pe creştini să nu se depărteze de Dumnezeu, mai mult, „socotindu-se fericit a suferi pentru El”[5]. A fost osândit la moarte, dar această poruncă a rămas neîndeplinită, fiindcă Sfântul Trifon s-a rugat Domnului Iisus Hristos şi îndată şi-a încredinţat sufletul său lui Dumnezeu.

Cu siguranţă că, atributul de ocrotitor al viilor şi al vegetalului, de care se bucură Sf. Trifon, vine pe filiera Sfintei Tradiţii, creştinii contemporani cu el şi imediat după aceea, constatând faptul că, în numele acestui Sfânt roadele pământului se înmulţesc şi sunt ferite prin rugăciunile mijlocitoare. Tradiţia spune că, într-o primăvară, semănăturile locuitorilor din Campsada erau puse în pericol de o mulţime de lăcuste. Trifon s-a rugat lui Dumnezeu să scape ogoarele de pierderea lor, lucru care s-a şi întâmplat. De atunci şi până astăzi, Sfântul Trifon este cinstit ca ocrotitorul ţarinilor şi al grădinilor oamenilor.

În Oltenia, ziua de 1 februarie este propice efectuării unor practici apotropaice, menite să stimuleze fertilitatea vegetalului, cu precădere a viţei-de-vie şi a livezilor. Potrivit tradiţiei populare, Sfântul Trifon are putere asupra începutului de primăvară: „Acest sfânt ne păzeşte livezile de omizi şi lăcuste, iar pe oameni, de nebunie. De Trifon stropim cu apă sfinţită viile, livezile, animalele, dar şi sămânţâiurile de tot felul pe care le punem în pământ ca să facă rod bogat. Dacă cultura e bogată, mai şi vindem”[6]; „Când eram eu tânără, toţi ai casei ne rugam şi ţineam post în această zi, pentru ca Sfântul Trifon să ne dea rod bogat de struguri şi poame. Postul ne curăţeşte sufletul, ne apropie de Dumnezeu. Acum, parcă nu mai este ce era înainte. Nu mai ţine lumea postul. Mănâncă, bea, vorbesc de rău, fac rău... Noi, cei mai în vârstă, ce mai ţinem cont de Dumnezeu. Tineretul din ziua de azi e altfel”[7].

Potrivit informaţiilor, obţinute în urma cercetărilor de teren, efectuate în Oltenia, sărbătoarea Sf. Trifon, pe alocuri, a cunoscut o anumită degradare a ansamblului ceremonial. Cu toate acestea, viţei-de-vie îi sunt atribuite, potrivit

[4] *Proloage*, Craiova, Editura Mitropoliei Olteniei, [f.a.], p. 4.
[5] *Ibidem*, p. 5.
[6] Inf. Stela Dudoi, 56 de ani, Segarcea, judeţul Dolj, 2012.
[7] Inf. Tudor Marica, 67 de ani, Segarcea, judeţul Dolj, 2012.

calendarului popular, o serie de prescripţii şi interdicţii, „această plantă fiind, deci, recunoscută pentru aspiraţiile mesianice”[8]. Consumul vinului, băutura zeilor, comparat cu sângele lui Hristos, putea promova fecunditatea universală[9].

În nordul Olteniei, întâlnim în Plaiul Cloşanilor obiceiul numit „trifănitul viilor”, care vizează începerea sub bun-augur a ciclurilor de rodire, stimularea fertilităţii şi promovarea abundenţei rodului. Astfel, în dimineaţa zilei de 1 februarie sunt săvârşite, de către preoţi, slujbe la culturile de vii şi livezi, urmate de ocolirea acestora, stropitul cu apă sfinţită şi ospăţul comun, desfăşurat cu cântec şi voie bună pe plaiul cu vii. În ultimii ani, trebuie menţionat faptul că, ospăţul, urmat de cântec şi joc, are loc în sat.

În partea de sud a acestei zone se practică un ritual de pregătire a viţei-de-vie pentru noul sezon, numit arezeanul (tăiatul) viilor. Se crede că acest obicei a fost împrumutat de la bulgari, care numesc sărbătoarea Trifon Zarezan, adică Trifon Tăietorul. Un scenariu destul de amplu, asemenea celui întâlnit la comunităţile locale din Plaiul Cloşanilor, este înregistrat, în prezent, la Segarcea şi Galicea Mare, judeţul Dolj. Astfel, la Segarcea: „Când eram mic, mergeam cu bunicul meu de Trifon la vie. Luam cu noi, de acasă, sticla cu apă sfinţită, păstrată de la Bobotează, şi stropeam via ca să fie ferită de tot felul de dăunători. Pe timpul comuniştilor, popa nu avea voie să vină în vie. Abia după revoluţie a început şi preotul să meargă cu noi la vie şi să facă câte o rugăciune ca să aibă recolta bogată”[10]. Tot acum, „în ziua de Trifon, bunicul meu obişnuia să taie joarde din mai multe soiuri de viţă-de-vie, pe care le aducea acasă, şi le punea la fereastră, într-un borcan cu apă. Le urmărea care înmugureau şi la care le creşteau lăstarii, asta fiind un semn pentru recolta de struguri din an”[11].

În zona amintită, dis-de-dimineaţă, locuitorii se pregătesc pentru botezul viilor sau sărbătoarea Trifonului. Femeile, după ce termină de aranjat coşul plin cu tot felul de soiuri de seminţe şi boabe, pentru a fi binecuvântate de către preot, pornesc spre biserică: „Plecăm să ne rugăm la Dumnezeu şi la Sfântul Trifon să apere sămănăturile la creştere, să rodească pomii şi să-i ferească de omizi, iar strugurii să fie feriţi de mană, grindină şi ger”[12]. Aici iau parte la slujba religioasă, săvârşită de către reprezentantul bisericii, care-L cheamă în ajutor pe Dumnezeu, prin mijlocirea Sf. Trifon, pentru a feri viile, grădinile şi holdele de dăunători: „De ziua Trifonului, am adus şi eu la biserică porumb, grâu, floarea-soarelui, fasole, tot ce punem în pământ la primăvară. Le-am adus să le cetească popa, să nu le mănânce gândacii. Să de-a Dumnezeu să facem recoltă bogată, să avem ce mânca şi ce bea. Să facem şi vin, că e bun câte un

[8] Marcela Bratiloveanu Popilian, *Obiceiuri de primăvară din Oltenia. Calendarul ortodox şi practica populară*, Bucureşti, Editura „Constantin Matasă”, 2001, p. 37.

[9] Luc Benoist, *Semne, simboluri şi mituri*, Bucureşti, Editura Humanitas, 1995, p. 99-100.

[10] Inf. Paul Anuţa, 68 de ani, Segarcea, judeţul Dolj, 2012.

[11] Inf. Dumitru Hondor, 57 de ani, Segarcea, judeţul Dolj, 2012.

[12] Inf. Cornelia Cioromela, 47 de ani, Segarcea, judeţul Dolj, 2012.

păhărel la masă..."[13]: „În fiecare an venim de Trifon la biserică. În această zi nu doar viile sunt sfinţite, ci şi seminţele de porumb, ardei, sau roşii. De asemenea, fasolea, floarea-soarelui şi grâul, de toate, cu sămânţării pentru grădini ca să ne apere de gândaci. Ce pune fiecare în pământ"[14].

La sfârşitul slujbei, preotul binecuvintează soiurile de seminţe aduse, pentru ca, puse în pământ, să aibă un rod bogat: „Vă blestem pe voi, fiarele cele de multe feluri, viermii, omizile, gândacii, lăcustele, şoarecii, cârtiţele şi puricii şi tot felul de muşte, molii şi furnici, viespi şi urechelniţe şi tot felul de jigănii ce se târăsc pe pământ şi păsări ce zboară, care aduc stricăciuni şi pagubă holdelor, viilor, pomilor şi grădinilor (…). Să nu stricaţi nici holda, nici via, nici grădina, nici orice pom roditor şi neroditor; nici frunza legumelor să nu stricaţi din cuprinsul şi locul robului lui Dumnezeu (N). Iar de nu mă veţi asculta pe mine şi veţi călca blestemul cu care v-am blestemat, nu vă voi pedepsi eu smeritul şi nevrednicul Trifon, ci Dumnezeul lui Avraam şi al lui Isaac şi al lui Iacov, Care va veni să judece vii şi morţii (...)[15]".

După încheierea slujbei religioase, localnicii, de obicei bărbaţii, pornesc spre culturile cu vii: „Ne pregătim dinainte: pieptănăm caii, curăţăm căruţele, le împodobim, iar la ceas de sărbătoare suntem pregătiţi"[16]; „În dimineaţa sărbătorii, popa merge la locul unde e via, o stropeşte cu apă sfinţită, ca să fie ferită de grindină sau secetă şi să avem, la toamnă, ce culege"[17]; „Sfinţim viile pentru a le feri de dăunători, de grindină, pentru a aduce ploaia şi a avea un rod bogat"[18].

La petrecerea din vii participă numai persoanele de sex masculin: „Io nu mă duc că mă ceartă al meu. Am destulă treabă acasă: văd de păsări, de animale. Mai ies şi la poartă şi mai vorbesc cu vecinele"[19]; „Femeile sunt pagubă, dacă ne însoţesc. Asta e ziua doar pentru bărbaţi"[20].

Odată ajunşi, preotul începe o altă slujbă, prin intermediul căreia Sfântul Trifon este invocat din nou, pentru a proteja viile, şi, în general, pometurile, de dăunători: „An de an, noi preoţii, venim aici, la podgoriile de vii, unde oficiem o mică slujbă şi citim *Rugăciunea Sfântului Mucenic Trifon care face parte din Rânduiala ce se face la ţarini (holde), la vii şi la grădini, când se întâmplă să fie stricate de sălbăticiuni sau de alte vietăţi ca: lăcuste, gândaci şi altele*"[21].

Un alt element, implicat în practicile de stimulare a fertilităţii vegetalului – pomilor fructiferi, dar mai ales a viţei-de-vie, este focul, a cărui

[13] Inf. Stela Dudoi, Segarcea, judeţul Dolj.
[14] Inf. Floriana Turculeanu, 46 de ani, Segarcea, judeţul Dolj, 2012.
[15] *Moliftelnic*, Bucureşti, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2006, p. 428-431.
[16] Inf. Mihai Luţă, 59 de ani, Segarcea, judeţul Dolj, 2012.
[17] Sterie Toma, 59 de ani, Segarcea, judeţul Dolj, 2012.
[18] Dumitru Hondor, Segarcea, judeţul Dolj.
[19] Diana Pătru, 35 de ani, Segarcea, judeţul Dolj, 2012.
[20] Mihai Luţă, Segarcea, judeţul Dolj.
[21] Preot Marian Anghel, 45 de ani, Segarcea, judeţul Dolj, 2012.

natură divină nu este pusă la îndoială în sistemele mitologice sau religioase ale lumii. Focul, alături de apă, aer şi pământ, rămâne elementul „permanent, etern şi prezent în tot ce alcătuieşte viaţă cosmică şi terestră”[22]. Având rol purificator şi fertilizator, focul este prezent la evenimentele majore ale calendarului creştin ortodox. Astfel, în această zonă a Olteniei se aprinde focul la marginea viilor, pe cărări, şi se varsă vin peste cărbunii aprinşi pentru ca via să fie ferită de păsări sălbatice şi să aibă un rod bogat în anii următori. Mai mult, proprietarii viilor sar peste aceste focuri pentru a fi feriţi de boli şi pentru a rezista tot anul la munca câmpului. Tot în această zi, pentru contracararea acţiunilor forţelor malefice, „se afumă via cu o cârpă aprinsă”[23].

O altă secvenţă, bine marcată, este cea a ospăţului comun, expresie a coeziunii la nivelul colectivităţii. Participanţii, îmbrăcaţi de sărbătoare, unii dintre ei purtând costume populare, se prind în joc pe horele cântate de artişti şi lăutari renumiţi din zonă.

În Oltenia, potrivit cercetărilor de teren, precum şi surselor documentare din perioada anterioară, ziua Sfântului Trifon, de la 1 februarie, marchează o etapă importantă a calendarului muncii, cunoscută mai ales prin mănunchiul de tradiţii şi demersuri magice, legate în special de viţa-de-vie. Se urmăreşte îndepărtarea maleficului, practicile întreprinse fiind dominate de valori purificatoare, apotropaice, de stimulare a fertilităţii vegetalului.

TRADITIONS OF THE SAINT TRIPHON IN OLTENIA

(*Abstract*)

One of the main preoccupations of the local communities from Oltenia is that regarding the future of the agricultural cultures of any kind, the members mobilizing their efforts for the fulfilment of certain rituals, favourable for the harvests, starting with the beginning of the calendar year. Therefore, to the vegetal world – especially the vine, but also the fruit trees, the orchards and the hayfields – is attributed the Saint Triphon Day on the 1st of February, when various practices, dominated by purifying, apotropaic values, are performed for the stimulation of the vegetal fertility. The holiday is dedicated to the vine for bearing fruit, a plant that has messianic virtues, to which other days from the calendar are devoted. Among the measures taken on this occasion are noticeable: the blessing services made by the priest, the sprinkling with holly water of the vines, the ritual of making fires, the racing of the horses, the banquets and the “*hora*” (a round Romanian dance).

Key-words: Oltenia, harvest, ritual practices, Saint Triphon, local members.

[22] Romulus Vulcănescu, *Mitologie română*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1985, p. 380.

[23] Tudor Marica, Segarcea, judeţul Dolj, 2012.

VALENŢE SACRE ALE OBICEIURILOR DE IARNĂ ŞI PRIMĂVARĂ ÎN OLTENIA

CARMEN OLTEANU

O b i c e i u l reuneşte totalitatea manifestărilor folclorice, prilejuite de un anumit eveniment sau legate de o anumită dată. El se poate caracteriza ca fiind o regulă de conduită, care a luat naştere în cadrul unei societăţi şi are la bază o repetare voluntară din partea oamenilor. Fenomenul acesta se datorează încărcăturii valorice pe care o au obiceiurile, precum şi interesului omului pentru ele. Obiceiurile sunt, fără îndoială, pitoreşti manifestări folclorice, mari spectacole. Dar, dincolo de aceasta, ele încifrează înţelesuri profunde asupra relaţiilor omului cu lumea înconjurătoare, cu natura, asupra relaţiilor interumane. *Ele exprimă viaţa socială a comunităţilor umane, diversele aspecte ale rânduielii ei. Sunt expresii ale vieţii sociale şi mecanisme prin care viaţa socială funcţionează*[1].

Obiceiurile formează un mecanism activ al vieţii sociale, un mecanism creator şi păstrător de ordine, un mecanism creator de cultură. Ele sunt acte de comunicare cu limbaj propriu, un limbaj activ în care, pe lângă cantitatea de informaţie comunicată, cantitatea de acţiune este mult mai mare decât în orice act de limbaj verbal[2].

În cultura populară tradiţională, obiceiurile formează un capitol important, fiindcă întreaga viaţă a omului, munca lui din timpul anului şi diferitele lui ocupaţii erau, şi în trecut, întreţesute cu obiceiuri.

În cadrul obiceiurilor calendaristice, *obiceiurile de iarnă* cunosc o amploare deosebită, ele fiind dedicate atât încheierii unui an vechi, cât şi începutului unui an nou. Sunt cuprinse între 24 decembrie şi 7 ianuarie, şi au un repertoriu bogat: colinde, cântece de stea, Irodul sau Vicleimul, scormonitul în focul gazdei cu colinda, adunatul gunoaielor, privegherea focului în noaptea de Crăciun, urările de belşug şi recoltă bogată cu pluguşorul, cu plugul, cu buhaiul, cu semănatul, urarea cu sorcova, jocurile cu măşti (capra şi brezaia), precum şi alte obiceiuri, ca: datul la grindă, aflarea ursitei atât la Anul Nou, cât şi la Bobotează sau alungarea duhurilor rele în anul următor, „păzitul fântânilor" sau păzitul apelor, „încurarea cailor" şi gogoriţa.

Colindul este cel mai bogat şi cel mai reprezentativ obicei din ciclul sărbătorilor de iarnă, cu măşti: Capra / Brezaia şi colindatul propriu-zis, practicat de către copii şi adulţi.

---

[1] Mihai Pop, *Obiceiurile tradiţionale româneşti*, Bucureşti, Editura Univers, 1999, p. 7.
[2] *Ibidem*, p. 8.

Noaptea de Ajun e magică, frumuseţea colindelor dând naştere la o bucurie şi o linişte sufletească deosebită; ele vestesc *naşterea Mântuitorului Iisus Hristos* în ieslea din Betleem.

După cum remarca Petru Caraman (referindu-se la colindatul de ceată al tinerilor şi maturilor): „*Colindul nu este numai o datină, ci e o adevărată instituţie, cu legile şi regulile ei, cu o anumită organizare cu totul aparte*”[3].

Se colinda şi se mai colindă în Oltenia din Ajunul Crăciunului şi până la Bobotează.

Principala formă de *colind* este cea de ceată, alcătuită din copii, aceştia transmiţând urări de sănătate, de fericire, de rod bogat; „eficienţa urării are la bază inocenţa celor mici”[4], copiii reprezentând puritatea prin excelenţă. Aşadar, în această perioadă ei sunt actanţii principali, mediatori ai prosperităţii.

Primele semne ale Sărbătorii Naşterii Domului le dau grupurile de colindători, care pornesc în seara din Ajunul Crăciunului, dintr-o margine a satului şi străbat, în alai, întregul sat, ale cărui uliţe răsună de glasul micilor colindători. Fiecare dintre ei poartă o traistă în spate, un săcui pe umăr, „colinda” în mână (un băţ de alun curăţat de coajă şi „decorat cu spirale şi romburi”[5]) şi clopoţei care să le vestească sosirea.

Copiii mergeau din casă în casă, se apropiau de fereastră şi începeau a colinda: „*Ai lui Dumnezeu să fiţi, / Să trăiţi. / Să mărgăriţi, / Ca stelele cerului, / Ca florile mărului*”[6]. Colindătorii primesc din partea gazdelor cozonaci, prăjituri, covrigi, nuci, mere şi colăcei.

Pe alocuri, grupul de copii, care sunt principalii performeri, se asociază cu adulţii. La Balta, la sfârşitul secolului al XIX-lea, „colinda tot satul, femei, bărbaţi, copii, oameni căsătoriţi”[7].

Prin numărul lor mare, prin frumuseţea poeziei şi a muzicii, colindele domină sărbătorile de iarnă şi duc, din casă în casă şi din an în an, mesajul lor de bucurie şi de voie bună.

În pofida restricţiilor, impuse decenii de-a rândul, colindele, ca şi alte obiceiuri, şi-au pierdut din farmecul lor de altădată, ele practicându-se astăzi pe

[3] Petru Caraman, *Colindatul la români, slavi şi alte popoare*, Bucureşti, Editura Minerva, 1983, p. 10.

[4] Ovidiu Bârlea, *Folclorul românesc*, vol. II, Bucureşti, Editura Minerva, 1983, p. 400.

[5] Marcela Bratiloveanu-Popilian, *Zona Etnografică Plaiul Cloşanilor*, Bucureşti, Editura Sport-Turism, 1990, p. 108; vezi şi Academia Română, Institutul de etnografie şi folclor „C. Brăiloiu”, *Sărbători şi Obiceiuri: Răspunsuri la chestionarele atlasului etnografic român*, volumul I, Oltenia, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2001, Gorj (Borăscu), p. 245 şi Ion Muşlea, Ovidiu Bârlea, *Tipologia folclorului din răspunsurile la chestionarele lui B. P. Haşdeu*, Bucureşti, Editura Minerva, 1970, Dolj (Băileşti, plasa Balta; Poiana, plasa Câmpul; Dobridoru, plasa Câmpul), p. 310.

[6] Tudor Pamfile*, Sărbătorile la români, Studiu etnografic*, Bucureşti, Editura Saeculum I. O., 1997, Dolj (*colind* din comuna Cătanele), p. 305.

[7] Marcela Bratiloveanu-Popilian, *op. cit*., p. 108.

scară restrânsă în satele din Dolj, Mehedinţi, Olt, Vâlcea şi Gorj, iar în oraşe colinda, în forma sa tradiţională, dispărând cu totul.

Un alt obicei, care se practica la Crăciun, era umblatul cu *steaua*. El aminteşte de steaua care a vestit naşterea lui Iisus şi i-a călăuzit pe cei trei magi. Steaua era confecţionată din lemn, împodobită cu hârtie colorată, pe care era lipită o iconiţă cu Maica Domului şi Pruncul. Colindătorii erau numiţi stelari. Numai copiii umblau cu steaua şi cântau versuri religioase despre naşterea lui Iisus. „*Steaua de sus răsare, / Cu cea taină mare, / Şi steaua dă raze, / La maghi luminează; / Şi maghii grăiesc / Grai filozofesc; / Că tu eşti proorocită / De Varlam vestită. / Că de când pământul / S-a născut cuvântu, / Născând pe Hristos, / Lumii de folos. / Că a ta ivire / Ne-nvaţă întocmire*”[8].

Pe lângă colinde şi cântece de stea, în noaptea Crăciunului se întâlnea şi *Vicleimul*[9] sau *Irozii*[10]. Era un obicei vechi, prin care copiii vesteau naşterea pruncului Iisus Hristos şi demascau şiretenia lui Irod, care a poruncit uciderea pruncilor. „Fiecare copil juca un rol: Irod, ofiţer, cioban, înger, Gaspar, Melfior, Baltazar, ultimii trei reprezentându-i pe cei trei crai de la răsărit. Dialogul se baza pe legenda biblică a tăierii pruncilor. După dialog se ura mulţi ani”[11].

Existau şi alte obiceiuri, pe lângă colinde, umblatul cu steaua şi Vicleimul, care se păstrau în satele Olteniei, cum ar fi: scormonitul în foc cu ajutorul „colindelor”, privegherea focului în noaptea de Crăciun şi adunatul gunoaielor.

Scormonitul în foc era un obicei care se practica în Ajunul Crăciunului. Focul în vatră era scormonit, de către urători, cu ajutorul „*colindelor*”. Cel care intra primul în casă îi ura gazdei să aibă păsări multe peste an şi, „cu o creangă de măr dulce, scormonea în foc”[12]. Un alt obicei, pe lângă scormonitul în foc, era cel al *paielor pe foc*. „Colindătorii luau o mână de paie numite pui, le puneau pe foc ca să scoată cloţele pui şi spuneau: *«Bună ziua lui Ajun / Şi mai bună lui Crăciun / Pui mamă, pui / Dă şi mie un colindete / Să-l bag la săculete / Pui mamă, pui / Şi un codru de dovlete / Să fiu mândru la fete»*”[13].

[8] Tudor Pamfile, *op. cit*., Vâlcea (comuna Băieşti), p. 353.

[9] Barbu Theodorescu, Octav Păun, *Folclor literar românesc*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1967, p. 102; vezi şi Academia Română, Institutul de etnografie şi folclor „C. Brăiloiu”, *op. cit*., Dolj (Desa), p. 259.

[10] *Ibidem*, Gorj (Berleşti, Vladimir); Vâlcea (Câinenii Mari, comuna Câineni; Poiana, comuna Perişani; Voineasa).

[11] *Ibidem*, Vâlcea (Câinenii Mari, comuna Câineni; Voineasa), p. 260; vezi şi Marcela Bratiloveanu-Popilian, *op. cit*., p. 108.

[12] Ştefan Enache, Teodor Pleşa, *Zona Etnografică Dolj*, Bucureşti, Editura Sport-Turism, 1982, p. 110; vezi şi Romulus Vulcănescu, *Mitologia Română*, Editura Academiei Române, 1985, p. 382 şi Mihai Pop, *op. cit*., p. 49, 54 şi Ion Muşlea, Ovidiu Bârlea, *op. cit.*, Mehedinţi (Bistriţa, plasa Ocolul; Vânjul Mare, plasa Blahniţa), p. 314.

[13] Academia Română, Institutul de etnografie şi folclor „C. Brăiloiu”, *op. cit*., Dolj (Desa), p. 247.

Obiceiul *privegherea focului,* care se practica tot în Ajunul Crăciunului, consta în aceea că, în noaptea de Crăciun nu trebuia să se stingă focul, pentru că altfel mureau toţi puii din ouăle de sub cloşcă.

Adunatul gunoaielor era un ritual ce se practica în ziua de Crăciun. Cei ai casei mergeau prin curte şi adunau toate gunoaiele, crezând că vor avea pui mulţi în anul următor.

Anul Nou, ca şi *Crăciunul*, este aşteptat cu nerăbdare şi cu bucurie de către toată lumea. Au loc acum uratul cu pluguşorul, jocurile cu măşti, umblatul cu sorcova etc. Ajunul Anului Nou este vremea când pornesc copiii şi tinerii cu pluguşorul, cu plugul, cu capra sau brezaia, cu buhaiul, cu fluiere, mergând prin sate şi oraşe să le ureze belşug şi fericire oamenilor.

Cel mai răspândit obicei, ce se practică în noaptea de Anul Nou, este *Plugul* sau *Plugul cel Mare*, cu varianta sa *Pluguşorul*. *Pluguşorul* este un obicei străvechi, agrar, ca şi Plugul, referitor la viitoarea recoltă, având rolul de a vesti începutul unui nou an calendaristic, şi fiind legat de speranţa fertilităţii. Versurile sale – cu întâmplări hazlii şi vorbe de duh – au un conţinut în care se succedă muncile agricole, de la arat şi semănat până la secerat, recoltat şi împletirea colacilor. În ajunul Anului Nou, cetele de copii vin să le ureze sănătate gazdelor şi belşug în anul care vine, purtând bice din care pocnesc, buhaie, clopoţei, tălăngi etc. „Caracterul prin excelenţă agrar al obiceiului este marcat prin recuzită (plug, buhai, bice, tălăngi), gesturi (prima brazdă ca act magic, pocnetul bicelor, sunetul tălăngilor)”[14]. În acest sens, exemplar este pluguşorul copiilor*: Mâine, anul se-nnoieşte / Pluguşorul se porneşte / Şi începe a ura, / Pe la case-a colinda. / Iarna-i grea, omătu-i mare, / Semne bune anul are, / Semne bune de belşug / Pentru brazda de sub plug.* În schimbul acestor urări, copiii primesc colaci, fructe sau bani.

Pluguşorul, ca şi Capra, este privit astăzi mai mult ca un spectacol, ca un moment de divertisment.

Un obicei cu semnificaţii similare era *Buhaiul,* practicat în seara ce precede Anul Nou. Ceata era compusă din copii, care aveau ca recuzită buhai, bice, clopote.

Un alt obicei, specific Anului Nou, era „*semănatul*”; acesta avea un substrat agricol arhaic, la fel ca şi pluguşorul, urmând să asigure, prin „magia imitativă”, abundenţa recoltelor. Erau aruncate boabe de grâu prin casă şi asupra celor din casă, rostindu-se urări de sănătate şi recolte bogate. „Colindătorii aruncau cu seminţe prin obor, iar în casă făceau cruce cu boata în foc şi ziceau: «*Câte cuie pe casă / Atâţia galbeni pe masă / Câte fire-n mătură / Atâţia copii sub pătură / Pe casă câte nuiele / În obor atâtea mieluşele*»”[15].

[14] Mihai Pop, Pavel Ruxăndoiu, *Folclorul literar românesc*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1976, p. 139.

[15] Academia Română, Institutul de etnografie şi folclor „C. Brăiloiu”, *op. cit*., Mehedinţi (Cireşu), p. 254.

Sorcova este un obicei al copiilor. Aceştia trec pe la casele oamenilor, urându-le ani mulţi, fericire, sănătate, belşug, prosperitate, „tăria fierului", „frumuseţea trandafirului" în anul care începe.

Iniţial, sorcova era făcută „dintr-o ramură de măr pusă în apă pentru a i se desface mugurii"[16] sau „din crengi de prun"[17]; astăzi, crenguţa de pom înmugurită este înlocuită de un beţişor, împodobit cu flori artificiale.

Pe lângă textul cunoscut al *sorcovei – Sorcova, vesela / Să trăiţi, să-mbătrâniţi / Ca un măr, ca un păr, ca un fir de trandafir... –*, mai există şi alte formulări ocazionale, cum ar fi cea din localitatea Mărgăriteşti, din fostul judeţ Romanaţi: „*Cel mai mare mărgărit, / Juni în casă v-a sosit. / Scoală-te-n sus [Domnul, doamnă] mare, / Că v-aducem prin urare, / Veste după calendare, / Că-n-curând soare răsare. / Soarele Anului Nou / Care la mulţi ani să vă vadă / Aşa cum vă urez e*u"[18]. Gazdele îi răsplătesc pe copii cu mere, nuci, covrigi, colăcei şi, mai rar, cu bani.

Un alt obicei, care se practică în ziua de Anul Nou, este *datul la grindă* (întâlnit în toată Oltenia). El constă în ridicarea copilului de trei ori la grinda casei, de către moaşă, urându-i-se să trăiască şi să crească.

Pe lângă *pluguşor, buhai, semănat, sorcovă* mai existau, şi încă mai există, în Oltenia, şi *jocuri cu măşti*, cum ar fi *Capra* şi *Brezaia*, des întâlnite în trecut, alaiurile cu măşti reprezentând o secvenţă specială în grupul colindătorilor. În jocurile de acest tip, obiectul de recuzită principal era capul de animal cu cioc clămpănitor, făcut din lemn şi jucat de un flăcău.

Brezaia se juca de Anul Nou. Capul de animal seamănă cu o capră sau cu o vulpe, cu o barză sau cu un cocor. „Brezaia e o închipuire de animal cu cioc"[19]. Ca şi Brezaia, *Capra* se joacă la Anul Nou. Ea avea cap de lemn scurt, cioplit în formă de cap de capră, corpul acoperit cu cojoc de oaie şi juca, ţopăia în acompaniament de cimpoi sau fluier. „Cel ce ţinea capra o îndemna să joace şi recita: «*Ţac, ţac, ţac, căpriţă ţac / Capra noastră de la munte / A mâncat grăunţe multe / A mâncat şi s-a umflat* ». Unu, doi muzicanţi cântau, capra sărea de colo, colo"[20].

Sosirea „caprei" la casele oamenilor se produce cu mult zgomot, întotdeauna cu muzică şi clopoţei. Pe parcurs, *Capra* şi-a pierdut încărcătura mitică, având astăzi doar aspect de divertisment.

---

[16] Ştefan Enache, Teodor Pleşa, *op. cit*., p. 112; vezi şi Academia Română, Institutul de etnografie şi folclor „C. Brăiloiu", *op. cit*., Gorj (Stoina; Valea cu Apă, comuna Fârcăşeşti), p. 255.

[17] *Ibidem*, Mehedinţi (Corcova).

[18] Adrian Fochi, *Datini şi eresuri populare de la sfârşitul secolului al XIX-lea: Răspunsuri la chestionarele lui Nicolae Densuşianu,* Bucureşti, Editura Minerva, 1976, fostul judeţ Romanaţi (Mărgăriteşti), p. 326.

[19] Ion Muşlea, Ovidiu Bârlea, *op. cit*., Mehedinţi (Plasa Dumbrava), p. 315.

[20] Academia Română, Institutul de etnografie şi folclor „C. Brăiloiu", *op. cit*., Mehedinţi (Bălăciţa), p. 258.

Despre trecerea dintre ani se credea că este prielnică pentru aflarea ursitei. Dintre obiceiurile pentru aflarea ursitei, care se practicau acum, cele mai frecvente în Oltenia erau: *sânvăsâiul* şi *număratul parilor*.

Anul Nou era socotit a fi unul dintre cele mai favorabile momente pentru prognozarea vremii sau a recoltelor viitoare. Oltenii apreciau lunile ploioase sau perioadele de secetă pe baza unui *calendar din foi de ceapă*. În noaptea de Anul Nou se tăia în două o ceapă şi se despărţeau 12 foi, corespunzătoare lunilor anului, care se presărau cu sare. „În noaptea de 31 decembrie se puneau 12 foi de ceapă, afară, pe masă. Urseau lunile anului şi dimineaţa le [cercetau]; care foaie era umezită însemna că va fi lună ploioasă, care era uscată însemna lună secetoasă”[21].

Prima mare sărbătoare a anului, după Sfântul Vasile, e *Boboteaza,* care e sărbătorită pe 6 ianuarie. Sărbătoarea Bobotezei este încărcată de obiceiuri, care s-au păstrat, de-a lungul anilor, neatinse în satele Olteniei. În această zi, creştinii merg la biserică pentru a lua apă sfinţită sau Aghiasmă Mare. Ajunşi acasă, oamenii sfinţesc cu agheasmă gospodăria, locuinţa, şura, grajdul, animalele, păsările, pomii din livadă, casa şi interiorul casei, pentru a avea spor şi belşug în anul acela. „Cu aghiasmă botează păsările”[22], „vitele”[23]. La Bobotează, ca şi la Anul Nou, este momentul propice pentru aflarea ursitei: „La Bobotează fetele puneau busuioc sfinţit (luat de la preot) sub pernă, ca să-şi viseze ursitul”[24].

„*Păzitul fântânilor*” sau „*păzitul apelor*” se desfăşura în noaptea de 6 spre 7 ianuarie. Pregătirea începea din după-amiaza zilei de Bobotează, când se împodobeau fântânile cu frunze, flori, stuf, papură, velinţe etc., se adunau paie, stuf, lemne pentru a fi făcut focul. Fântâna era păzită toată noaptea.

Un alt obicei este „*udatul Ionilor*”, care se practică pe 7 ianuarie. Dimineaţa, flăcăii merg prin sat cu agheasmă şi busuioc, se opresc la casele sărbătoriţilor şi îi stropeau urându-le „*La mulţi ani!* ”.

Alte obiceiuri sunt: *gogoriţa* şi „*încurarea” cailor*. *Gogoriţa* se desfăşura în ziua următoare păzitului fantânilor; din păcate, nu se mai practică.

„*Încurarea” cailor* se desfăşoară în ziua de 7 ianuarie. Tinerii îşi plimbau acum caii pe uliţele satului, aceştia „fiind împodobiţi cu panglici, ciucuri de culoare roşie şi clopoţei, de asemenea, părul de la coama şi coada cailor era împletit”[25]. Cu acest ritual se şi încheie sărbătorile de iarnă. Practicarea

[21] *Ibidem*, Dolj (Desa); Gorj (Peştişani), p. 265; vezi şi Marcela Bratiloveanu-Popilian, *op. cit*., p. 108.

[22] Ion Muşlea, Ovidiu Bârlea, *op. cit*., Dolj (Seaca de Câmp, plasa Balta), p. 344.

[23] *Ibidem*, Olt (Negreşti, plasa Vedea); vezi şi Simion Fl. Marian, *Sărbătorile la români*, Editura „Grai şi suflet-Cultura naţională”, vol. I, Olt (comuna Râjleţu – Vieroşi, plasa Olt – Vedea), p. 166.

[24] Academia Română, Institutul de etnografie şi folclor „C. Brăiloiu”, *op. cit*., Dolj (Amărăştii de Jos, Bistreţ, Dăbuleni, Orodel, Perişor); Gorj (Bratuia, comuna Dăneşti; Vladimir); Mehedinţi (Corlăţel; Dălbociţa, comuna Ilovăţ); Olt (Rusăneşti, Schitu, Scorniceşti); Vâlcea (Sălătrucel), p. 261.

[25] Ştefan Enache, Teodor Pleşa, *op. cit*., p. 115.

obiceiurilor, legate de Crăciun, Anul Nou, Bobotează şi Sfântul Ion, ne arată că anumite forme ale tradiţiilor populare s-au menţinut de-a lungul timpului.

Repertoriul deosebit de vast al obiceiurilor de iarnă, care sunt cele mai frumoase dintre toate obiceiurile calendaristice, este preluat şi transmis din generaţie în generaţie, de la vârstnici la copii. Fiecare dintre ele reprezintă un prilej de bucurie pentru copiii şi oamenii de toate vârstele.

Multitudinea obiceiurilor, care învăluie perioada sărbătorilor, transformă peisajul de iarnă într-o adevărată poveste.

Obiceiurile de primăvară marcau diferite etape în desfăşurarea vieţii săteşti, legate de sărbătorile mai importante ale ciclului calendaristic de primăvară, cum ar fi: Sfântul Trifon, Dragobetele, Lăsata Secului de Paşti, Strigarea peste sat, mărţişorul, Sântoaderul, Mucenicii, Floriile, Joia Mare, Paştile, Duminica Tomii, Sfântul Gheorghe şi Înălţarea.

Ortodocşii îl sărbătoresc, la 1 februarie, pe *Sfântul Mucenic Trifon,* care este considerat ocrotitorul viilor şi al livezilor, cel care le protejează de molime şi dăunători. În această zi, viticultorii şi pomicultorii chemau preotul să le stropească cu aghiasmă livezile şi via, pentru a fi ferite de secetă şi grindină: „La Trifon, se ducea în deal fiecare, la via lui. Duceau mâncare. Preotul sfinţea. Urma petrecerea comună cu hora şi joc”[26].

Dragobetele (24 februarie) marchează începutul împerecherii păsărilor cerului şi a celor domestice, anunţând sosirea primăverii. Tinerii, băieţi şi fete, plecau la pădure şi culegeau primele flori de primăvară. „Fetele şi băieţii se strângeau pe dealurile din apropierea satului, culegeau flori de primăvară, ghiocei, bozoţei etc.... La prânz coborau în goană spre sat. Această coborâre în goană a băieţilor în urmărirea fetelor se numea în podişul Mehedinţi *zburătorire*”[27].

În lumea satului, *Lăsata Secului de Paşti* păstrează acte rituale, specifice unui început de An Agrar, celebrat la echinocţiul de primăvară. Se aprindeau acum focurile seara, pe uliţe, la răscruci şi pe locuri mai înalte din marginea satelor. Se foloseau coceni, materiale vegetale rămase de la hrana animalelor. Flăcăii aprindeau seara, pe dealuri, roţi de lemn, înfăşurate cu paie şi îmbibate cu păcură. Ele străbăteau în viteză dealul, lăsând în urmă o dâră de scântei, în timp ce tinerii le însoţeau în fugă. „Se învelea o roată de căruţă cu paie şi o prăjină cu coajă de cireş se aprindea şi se rostogolea peste deal. Se suna din clopoţei. Se chiuia. Sătenii ieşeau pe la porţi şi ascultau”[28].

La Lăsata Secului de Paşti *se striga peste sat*. *Strigarea peste sat* era o formă a demascării colective, forma de satirizare a unor defecte (lenea,

[26] Academia Română, Institutul de etnografie şi folclor „C. Brăiloiu”, *op. cit*., Gorj (Peştişani), p. 279.

[27] Romulus Vulcănescu, *op. cit*., p. 338; vezi şi Marcela Bratiloveanu-Popilian, *op. cit.,* p. 109.

[28] Academia Română, Institutul de etnografie şi folclor „C. Brăiloiu”, *op. cit.*, Vâlcea (Păuşeşti), p. 342; vezi şi Olt (Dobroteasa, Oboga), p. 308.

necinstea, imoralitatea etc.). Persoanele, care erau criticate, erau în special tinerii din localitatea respectivă. Nu lipseşte nici satira din strigările tinerilor. „Flăcăii ticluiesc versuri, satira fiind de obicei mult mai scurtă şi în vorbirea curentă, citându-se nume şi porecle din sat”[29].

Sfântul Teodor (Sân Toader) se celebrează în prima sâmbătă a Postului Paştelui. În vinerea dinaintea lui Sân Toader, înainte de răsăritul soarelui, fetele se duceau în pădure, în locuri curate, şi căutau „rădăcini de *homan* (zis şi *iarbă mare*)”[30]. În sâmbăta lui Sân Toader, fetele fierbeau aceste rădăcini, iar cu leşia rezultată se spălau pe cap, în credinţa că le va creşte părul mare şi frumos. „Fetelor mici, care nu-şi puteau spăla singure capul, mamele le ziceau: *«Toadere, Sântoadere, / Dă cosiţa fetelor / Ca pe coada iepelor; / Dă părul copiilor / Ca pe coada mânjilor»*”[31].

Ziua lui Sân Toader, ca sărbătoare, se ţinea mai ales de teama pedepselor, pe care sfântul le-ar fi putut aplica tuturor celor care nu-l respectau. În săptămâna numită a *Cailor lui Sân Toader*, femeile nu lucrează nimic, nu torc „pentru a nu li se încurca firele”. „Răul, ce aduc Caii lui Sân-Toader, mai cu seamă femeilor, este că cine toarce în acea zi (sâmbătă din întâia săptămână a Postului mare) i se vor înşira maţele după cum firul din furcă se înşiră după fus”[32].

Venirea primăverii este semnalată de purtarea *mărţişorului,* care are funcţia de talisman solar. Purtat mai ales de copii şi tineri, el are funcţii apotropaice. Fetele din zona Gorjului, care aveau pistrui pe faţă, îndeplineau un rit arhaic: ieşeau în grădini sau pe ogor şi aruncau mărţişoarele în sus, spre soare, spunând în şoaptă: „*Sfinte Soare, sfinte Soare, / dăruiescu-ţi mărţişoare, / ’n locu lor tu mă fereşte / de pistrui ce mă-negreşte. / Ia-mi, te rog, negreţele / şi dă-mi albeţele, / fă-mi faţa ca o floare, / sfinte Soare, sfinte Soare*”[33].

Copiii, fete şi băieţi fără deosebire, primeau de la părinţi, în dimineaţa zilei de 1 martie, înainte de răsăritul soarelui, un mărţişor. Se agăţa „o monedă de argint, de 50 de bani, găurită, legată cu şnur la încheietura mâinii”[34]. Se credea că purtătorii mărţişorului nu vor fi pârliţi de soare pe timpul verii, că vor fi sănătoşi şi frumoşi ca florile, norocoşi, feriţi de boli şi de deochi. Mărţişorul

[29] B. P. Haşdeu, *Studii de folclor*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1979, p. 14.

[30] Simion Fl. Marian, *op. cit*., vol. II, p. 41.

[31] Adrian Fochi, *op. cit*., Vâlcea (Pojogi), p. 312; vezi şi Mehedinţi (Ruptura, Secu), p. 311 şi Ion Muşlea, Ovidiu Bârlea, *op. cit.*, Mehedinţi (Vânju Mare, plasa Blahniţa), p. 356.

[32] Simion Fl. Marian, *op. cit*., vol. II, Gorj (comuna Slobozia), p. 35; vezi şi Ion Muşlea, Ovidiu Bârlea, *op. cit*, Dolj (Ţânţăreni, plasa Jiul de Sus), p. 356 şi Adrian Fochi, *op. cit.*, Dolj (Gogoşu); Gorj (Albeni), p. 310 şi Gorj (Slobozia), p. 311; Academia Română, Institutul de etnografie şi folclor „C. Brăiloiu”, *op. cit*., Dolj (Sălcuţa), p. 353.

[33] Romulus Vulcănescu, *op. cit*., p. 371.

[34] Academia Română, Institutul de etnografie şi folclor „C. Brăiloiu”, *op. cit*., Vâlcea (Suteşti, Tetoiu), p. 267; vezi şi Simion Fl. Marian, *op. cit.*, vol. II, Mehedinţi (comuna Secu), p. 99 şi Adrian Fochi, *op. cit*., Vâlcea (Orleşti), p. 199; Marcela Bratiloveanu-Popilian, *op. cit*., p. 109.

era confecţionat din fire colorate în alb, roşu, albastru. Se purta o săptămână, iar apoi era scos şi agăţat pe ramurile înflorite (de porumbar, de trandafir, de păducel, de măceş, de corcoduş, de piersic etc.).

Mucenicii (9 martie) este sărbătoarea în care ortodocşii îi omagiază pe cei 40 de mucenici din Sevastia. Această zi este specifică pentru focurile de peste an, cu rol purificator, fertilizator, dar şi cu funcţie apotropaică, apărând oamenii şi animalele de boli.

Astfel, pe 9 martie se aprind focuri dis-de-dimineaţă, în curţi, pe dealuri, în livezi, pe terenurile cultivabile din resturi vegetale sau materiale organice, provenite de la vite, adunate din gospodărie. În dimineaţa zilei de 9 martie, copiii ies afară şi bat cu muchia toporului sau cu ciomagul în pământ, alungând frigul şi strigând: „*Tună ger şi ieşi căldură, să se facă vremea bună*”[35].

Una dintre cele mai frumoase sărbători este *duminica Floriilor*, când creştinii ortodocşi sărbătoresc intrarea Mântuitorului Iisus Hristos în Ierusalim.

În satele Doljului, dar şi în satele din Mehedinţi, Vâlcea, Olt şi Gorj, duminică dimineaţă se duce salcie la biserică pentru a fi sfinţită. Obiceiul se mai păstrează şi astăzi la sate şi oraşe. După sfinţire, ramurile de salcie se duc acasă şi se pun la icoană, la casă, la animale, pe pomii fructiferi, pentru a-i ajuta să rodească. „Salcia sfinţită la Florii se punea în casă ca s-o apere de răutăţi. Ramurile de salcie se puneau la intrarea în ogradă, la fiecare intrare în casă, la cleanţa uşii, la fereastră, la grajd, la pătul”[36]. Ramurile de salcie au menirea de a-i feri pe oameni de duhurile necurate. Salcia sfinţită la biserică era folosită şi în scopuri terapeutice: „Cu salcia de la Florii se încingeau oamenii să nu-i doară mijlocul şalelor”[37].

Există credinţa, că abia acum pomii prind putere să rodească. De aceea, nu se plantau pomi înainte de Florii, de teama ca aceştia să nu rămână fără rod. Oamenii din comuna Râjleţu-Vieroşi, judeţul Olt, „nu plantează în săptămâna dinaintea Floriilor nici un fel de pom, nici nu pun semănături şi zarzavaturi, crezându-se că nu vor face fructe, ci numai flori”[38].

Joia Mare este ultima zi de joi din postul Paştelui, zi în care se comemorează începutul patimilor Mântuitorului. În noaptea care precedă *Joia Mare* sau dimineaţa, până la răsăritul soarelui, se aprindeau focuri în curtea şi în faţa casei, la fântâni, la cimitir. Se întrebuinţau materiale vegetale lemnoase: surcele[39], boz[40], jugastru, alun şi tei, care erau adunate de către copii, sau materiale vegetale rămase din hrana animalelor (coceni, paie etc.).

---

[35] *Ibidem*; vezi şi Adrian Fochi, *op. cit*., Gorj (Godineşti, Raci); Mehedinţi (Bobaiţa), p. 213 şi Ion Muşlea, Ovidiu Bârlea, *op. cit.*, Dolj (Dobridoru, plasa Câmpul), p. 358.

[36] Academia Română, Institutul de etnografie şi folclor „C. Brăiloiu”, *op. cit*., Dolj (Segarcea), p. 292.

[37] *Ibidem*, (Amărăştii de Jos, Cetate, Dăbuleni), Gorj (Peştişani), Mehedinţi (Corcova), p. 294.

[38] Simion Fl. Marian, *op. cit*., vol. II, p. 167.

[39] *Ibidem*, Gorj (comuna Teleşti), p. 190.

Joia Mare este termenul până la care femeile trebuiau să termine de tors cânepa. La cele leneşe se spunea că vine Joimăriţă să pedepsească lenea nevestelor sau a fetelor de măritat. Uneltele ei de tortură erau căldura, oala cu jăratec, vătraiul. Joimărica „le bagă capul într-o troacă de fier înroşită în foc şi le omoară. Aşa se sperie fetele până la 10 ani, ca să se facă vrednice”[41].

Colindatul nu este specific numai sărbătorilor de iarnă[42], el apare şi la Joi Mari, în cadrul obiceiul *Câlţii, câlţii,* care a supravieţuit sub forma colindatului cu joimărica. Copiii mergeau să le îndemne la lucru pe fetele de măritat şi să primească ouă pentru încondeiat de Paşti, zicând: „*Câţii, câţii, / Tors-aţi câlţii? / Două ouă – ncondeiate / Puse bine-n cobinate. / Daţi-ni-le să plecăm / Şi câlţii să vi-i lăsăm*”[43] .

Satul oltenesc era un loc în care obiceiurile erau respectate cu sfinţenie. Ouălele se vopsesc: „*În Joia Mare*” pentru că se spune că ouăle roşite şi fierte în această zi nu se strică în tot anul ce urmează, „*în Vinerea Mare*” sau „*în Sâmbăta Paştelui*”. Exista şi mai există obiceiul ca, după ce ouăle se vopseau, să fie puse pe frunze de leuştean sau pelin.

Încondeierea ouălor reprezintă un obicei străvechi, oul reprezentându-l pe Creatorul Lumii; ele se vopsesc în roşu, această culoare amintind de sângele Domnului când a fost răstignit pe cruce. Astăzi, ouăle nu se vopsesc numai în roşu, ci şi în galben, albastru, verde etc. În localitatea Păuseşti-Otăsău, din judeţul Vâlcea, unele femei mai păstrează obiceiul de a încondeia ouăle. Încondeiatul se făcea în modul următor: „Înainte de a pune oul în roşeală, se ia o lumânare de ceară curată se aprinde şi cu flacăra în jos, se întinde în diferite părţi ale oului. Pe unde se atinge ceara, nu se mai lipesc roşelile”[44]. Se fac diferite desene, motivele ornamentale sunt naturaliste, ornamentica ouălor decorative este extrem de variată, ea cuprinzând simboluri geometrice, vegetale, animale, antropomorfe şi religioase, motive decorative ancestrale, de o rară frumuseţe.

Sărbătoarea *Sfintelor Paşti* rămâne, alături de cea a *Naşterii Mântuitorului*, una dintre cele mai importante sărbători creştine, credincioşii sărbătorind Învierea Domnului Nostru Iisus Hristos şi victoria Lui împotriva morţii.

Exista obiceiul ca, în noaptea de Înviere, flăcăii să strângă lemne şi să aprindă focuri în faţa bisericii. După Înviere, fiecare om se întoarce cu lumânarea aprinsă acasă, această lumânare fiind simbolul Învierii, al biruinţei vieţii asupra morţii şi a luminii lui Hristos asupra întunericului păcatului. Lumânarea se păstrează tot anul pentru a o aprinde în caz de primejdie sau în timpul furtunilor.

---

[40] *Ibidem*, (comuna Cernăteşti).

[41] Adrian Fochi, *op. cit*., Gorj (Racii), p. 183.

[42] Ion Ghinoiu, *Sărbători şi obiceiuri româneşti*, Bucureşti, Editura Elion, 2003, p. 150.

[43] Adrian Fochi, *op. cit*., Dolj (Gângiova), p. 184; vezi şi Ştefan Enache, Teodor Pleşa, *op. cit*., p. 122.

[44] Artur Gorovei, *Ouăle de Paşti*, Bucureşti, Editura Paideia, 2001, p. 78.

La întoarcerea de la biserică, există obiceiul ca oamenii să calce pe iarbă verde, pe care au pus-o la pragurile caselor înainte de a merge la Înviere, pentru a fi sănătoşi. „Se punea brazdă de iarbă verde în trei locuri: la scară, la uşa de la intrare, în faţa odăii de dormit. Alţii puneau în faţa porţii de intrare în gospodărie şi la intrarea în casă. Când se întorceau [membrii familiei] de la Înviere călcau pe iarba verde, să fie veseli şi sănătoşi”[45].

În tradiţia populară de la noi, oul roşu de Paşti ar avea puteri miraculoase, de vindecare, de îndepărtarea răului, fiind purtător de sănătate, frumuseţe, vigoare şi spor. Ca să fie frumoşi tot anul, şi pentru a fi feriţi de rele, „în ziua de Paşti oamenii se spălau cu oul roşu pe obraz”[46].

Un alt obicei e *însurăţirea sau înfârtăţirea,* stabilit între copii de vârste apropiate, fiind o serbare primăvăratică, în cadrul căreia „băieţii şi fetele se adună şi se încoronează cu ramuri verzi”. „Se adună băieţi şi fete la o fântână, fac focul mare, fac cununi de salcă şi le pun pe cap. Apoi se duc doi câte doi, sau două câte două, în uşa fântânii şi se însurăţesc, zicând, de trei ori: *«Îmi eşti frate până la moarte?» «Sânt»*. Apoi îşi dau reciproc câte trei pumni de apă ca să bea. După aceea se schimbă cununile şi iar se întreabă. În fine, schimbă şi ouăle, se sărută prin cunună şi se despart”[47].

În calendarul popular, *Sfântul Mare Mucenic Gheorghe*, care se sărbătoreşte în ziua de 23 aprilie, este considerat protector al naturii înverzite, al animalelor. În această zi, ţăranii atârnau de stâlpii porţilor, a caselor şi adăpostul animalelor, ramuri înverzite. „Se punea creangă verde de jugastru, numită împroor. Se împroora la poartă, la stâlpii casei, la magazie, la coteţe”[48].

Obiceiul de a pune ramuri verzi la poartă are o dublă semnificaţie: pe de o parte marca venirea primăverii, verdele simbolizând reînvierea vegetaţiei, iar pe de altă parte, crengii şi mugurului li se asociau valori de ocrotire a păşunilor şi fâneţelor de duhuri rele.

Înălţarea Domului, cunoscută în popor şi sub numele de *Ispas,* se sărbătoreşte la 40 de zile de la Înviere, fiind propice mai ales practicilor care vizau sănătatea şi valorificând virtuţile anumitor plante: „Femeile se încingeau cu leuştean şi se băteau cu leuştean ca să ia durerea de şale”[49], iar pentru a feri

[45] Academia Română, Institutul de etnografie şi folclor „C. Brăiloiu”, *op. cit*., Dolj (Coţofenii din Dos, Amărăştii de Jos, Bistreţ, Gogoşu); Mehedinţi (Cireşu, Corcova); Gorj (Bratuia, comuna Dăneşti; Dobriţa, comuna Runcu), p. 292; vezi şi Marcela Bratiloveanu-Popilian, *op. cit*., p. 111.

[46] Academia Română, Institutul de etnografie şi folclor „C. Brăiloiu”, *op. cit*., Olt (Curtişoara), p. 295.

[47] Adrian Fochi, *op. cit*., Mehedinţi (Peri), p. 157; vezi şi Academia Română, Institutul de etnografie şi folclor „C. Brăiloiu”, *op. cit*., Mehedinţi (Hinova), p. 296.

[48] *Ibidem*, Dolj (Bulzeşti, Coţofenii din Dos), p. 268; vezi şi Ştefan Enache, Teodor Pleşa, *op. cit*., p. 118 şi Adrian Fochi, *op. cit.*, Dolj (Gângiova, Gogoşu, Secuiu, Vârtopu), p. 285-286; Marcela Bratiloveanu-Popilian, *op. cit*., p. 110.

[49] Academia Română, Institutul de etnografie şi folclor „C. Brăiloiu”, *op. cit*., Vâlcea (Voineasa), p. 293.

casa de rele, „puneau leuştean la poartă şi prin casă, pentru binele casei să nu trăsnească; se punea şi nuc la poartă sau stejerel”[50].

Obiceiurile de iarnă şi primăvară au un caracter cicli; se actualizează la intervale egale de timp şi au un pregnant caracter social, fiind, prin excelenţă, manifestări ale colectivităţii.

De-a lungul timpului, oltenii au ştiut să-şi păstreze obiceiurile şi să le transmită din generaţie în generaţie.

Printre obiceiurile de iarnă şi primăvară, care se mai păstrează şi astăzi în satele Olteniei, se numără: colindele, urările de belşug şi recoltă bogată cu Pluguşorul şi Capra, urările cu sorcova, datul la grindă, „încurarea cailor”, „păzitul fântânilor” sau păzitul apelor, obiceiuri pentru aflarea ursitei – de Sfântul Trifon, Dragobete, Sfântul Toader, Lăsatul Secului de Paşti, mărţişor, Mucenici, Joi Mari, Florii, Sfintele Paşti, Sfântul Gheorghe sau de Înălţare –, ce-i drept fără a mai avea amploarea sau intensitatea de altădată.

Printre obiceiurile dispărute sau pe cale de dispariţie sunt: umblatul cu steaua, Vicleimul sau Irodul, scormonitul în foc, privegherea focului în noaptea de Crăciun, adunatul gunoaielor, Brezaia, buhaiul, semănatul, gogoriţa, Strigarea peste sat.

Tradiţionale sau noi, spontane sau organizate, *obiceiurile* ne spun ceva, au, în esenţă, rosturi care nu le dezmint pe cele cu care l-au servit ele de veacuri pe om şi societate în păstrarea bunei rânduieli, cu care s-au înscris în istoria noastră culturală.

Aprofundând, astfel, caracterele proprii ale folclorului nostru şi cunoscând cât mai temeinic marile lui creaţii, vom înţelege şi vom aprecia mai bine contribuţia artistică a poporului nostru la făurirea culturii naţionale şi la patrimoniul artistic al omenirii. După cum spunea şi Mihai Pop, folclorul este „*izvorul cel mai preţios de informaţiune ce s-a dat vreodată: vom găsi acolo icoana sufletească adevărată a fiecărui popor, după localităţi şi timpuri şi vom putea păşi mai siguri în studiile de literatură, de psihologie ori sociologie*”.

SACRED VALUES OF WINTER AND SPRING CUSTOMS IN OLTENIA

(*Abstract*)

The winter customs unfold between the 24th of December and the 7th of January, having a rich repertoire: carols sung by children and adults, star-wishing songs, *Vicleimul* or *Irodul*, stirring the host's fire with carol singing, fire watching during the Christmas night, collecting the litter, traditional procession with a decorated plough, the plough, traditional drums or *buhaiul*, the sowing, *sorcova*, the mask games (*brezaia, capra*), customs to find the pre-destined husband, *datul la grindă*, the well watching, the horse mating and *gogoriţa*.

[50] *Ibidem*, Gorj (Racoviţa, comuna Polovragi).

The spring customs outlined various stages in the village life, related to the most significant celebrations of the spring calendar cycle, such as: St. Trifon, *Dragobetele*, the beginning of the Easter fast, *Strigarea peste sat*, *Mărţişorul*, St. Toader, *Mucenicii*, *Floriile*, the Holly Thursday, the Easter, St. Toma's Sunday, St. Gheorghe and the Ascension.

Keywords: custom, carol, plough, *sorcova*, *Capra*, *Brezaia*, well watching, *strigarea peste sat*, the Holy Thursday, egg colouring.

UMBRELE LUI PLATON

ION MILITARU*

În faţa unui test general al cunoştinţelor, Platon este, de regulă, redus la câteva elemente mai degrabă de natură intuitiv-artistică decât logic abstractă. Pot fi repede găsiţi cunoscători, care să-şi afirme calificarea vorbind despre *mitul peşterii* şi umbrele locatare, despre teoria ideilor sau nemurirea sufletului. Nu la fel de repede pot fi găsiţi cunoscători, care să vorbească, în contul posterităţii lui Platon, despre *primul motor* al lui Aristotel, despre *cauze şi multiplele feluri de a vorbi despre fiinţă* ale aceluiaşi. Similar, testul nu poate fi trecut cu succes nici atunci când are în atenţie scepticismul grec, stoicismul sau filosofia lui Plotin.

Platon este o figură privilegiată, ale cărei surse, în materie de vizibilitate şi cunoaştere, nu pot fi consemnate altfel decât graţie ascendenţelor sale în imagistică. Dincolo însă de testul practicat, bazele filosofice ale conţinutului acestei gândiri rămân la fel de neelucidate. Ce se ascunde în spatele incriminării umbrelor din mitul peşterii? Cum de se ajunge la umbra-exponent al contra-realului şi, mai ales, cum se explică abstragerea din lumea fizică a umbrei (al cărei statut era şi aşa destul de complicat) şi desemnarea ei ca simbol al de-realizării? Pentru că în spatele acestei opţiuni nu se află o deliberare explicită a lucrului în cauză. Nu există nimic în gândirea lui Platon unde umbra să fie testată în calităţile ei ontologice, în remarcarea deserviciilor ontice sau, pur şi simplu, în consultarea statutului de realitate.

Cum ajunge Platon la umbre? – este o întrebare a cărei platformă de operare induce deja ideea că, înainte de aşezarea umbrelor în gândirea de tip mitic-filosofic, există o experienţă de alt tip.

Între atâtea posibilităţi de interpretare a surselor mitului peşterii există una a cărei acreditare pare să fie dată tocmai de simplitatea ofertei. Descalificarea umbrei, în operaţia de întemeiere a realului, ţine de un refuz anterior al acesteia, iar baza refuzului poate să fie, ea însăşi, una de ordinul firescului. Platon refuză umbrele în ordinea gândirii pentru că, anterior, le refuzase în ordinea vieţii. Întrebarea este: de ce, în ordinea vieţii nereflectate, umbrele fuseseră asimilate pe fondul acestei negativităţi radicale? Se temea Platon de umbre? Acţionaseră acestea asupra lui astfel încât teama să fi fost cea

* Cercetător ştiinţific I, dr., Institutul de Cercetări Socio-Umane „C. S. Nicolăescu-Plopşor" din Craiova, al Academiei Române; e-mail: militaruion_l@yahoo.com

responsabilă de transfigurarea lor filosofică şi inculparea într-un mit de anvergură, care să le construiască un scenariu cosmic de justificare în absolut?

Există argumente care pledează pentru această ipoteză. În tot cazul, exersarea interpretării pe un astfel de teren nu poate depăşi gândirea de tip psihanalitic şi psihologic în sens larg. De altfel, proliferarea studiilor de acest gen sunt o probă pentru cum necesitatea de a străpunge maniera tradiţională a biografiei, consemnată în evenimente de viaţă exterioară, deja nu mai este suficientă.

I) Genealogia umbrei

a) secvenţa istorică: ***să te aperi luptând cu nişte umbre***

Atunci când, în faţa tribunalului atenian, Socrate încearcă să restrângă la un portret robot tipul acuzatorilor săi, întâmpină o dificultate de ordin plastic: nu reuşeşte să le schiţeze fizionomia, să ajungă la o reprezentare personală. Tot ce reuşeşte este portretul unor *umbre: ... aceşti acuzatori sunt mulţi şi mă învinuiesc de multă vreme, vorbind cu voi încă de la vârsta la care eraţi cât se poate de încrezători, unii dintre voi fiind copii încă şi adolescenţi, iar ei mă acuzau în lipsă, fără să mă apere cineva. Dar ce este cu totul fără noimă, e că nici măcar numele nu le ştiu şi nu le pot spune, în afară poate de al unui oarecare autor de comedii.*

Toţi cei care, din pismă şi clevetire, s-au străduit să vă convingă, ca şi cei care, după ce s-au lăsat convinşi, i-au convins la rândul lor pe alţii, toţi aceştia mă pun în grea încurcătură; pentru că nu poţi aduce pe niciunul dintre ei aici, la judecată, nici nu poţi dovedi că n-au dreptate, ci, pur şi simplu, trebuie ***să te aperi luptând cu nişte umbre*** *şi să acuzi fără să-ţi răspundă nimeni. /../ acuzatorii mei sunt de două feluri: unii m-au acuzat de curând, ceilalţi demult*[1] (s.m. I.M).

Mai mult, Socrate ar fi trebuit să nu fie surprins şi *pus în grea încurcătură.* El ştia *de multă vreme* despre cine şi despre ce este vorba. Îşi cuantificase numărul duşmanilor – *mulţi –,* şi calificase *învinuirile mincinoase*[2], ştia de *calomnii* şi *ponegriri*[3], astfel încât un minimal scenariu de preîntâmpinare să-l găsească pregătit în faţa unor acuzaţii surprinzătoare. Întregul său discurs mimează însă aerul unei apărări inocente şi improvizaţii ad-hoc. În realitate, structura discursului, argumentele oferite, construcţia şi elementele implicate nu expun un subiect detaşat de cunoaşterea cauzei pentru care se află în faţa tribunalului Atenei.

Socrate ştia cu cine are de-a face, în niciun caz el nu repera în faţa sa nişte *umbre,* chiar dacă forma rezumată a incriminărilor – aşa cum va fi ea demontată – va avea forma şi consistenţa unor *umbre.* În structura tribunalului

[1] Platon, *Apărarea lui Socrate,* în Platon, *Opere I,* Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1974, p. 16.

[2] *Ibidem.*

[3] *Ibidem,* p. 17.

atenian acuzatorii săi erau trei: Anytos, Meletos şi Lycon, fiecare reprezentând una dintre categoriile sociale ofensate de Socrate: oameni politici, poeţi, meşteşugari.

Cei trei reprezintă acuzaţii recente, strânse de curând şi organizate conform procedurii juridice a vremii. *Ceilalţi* – care reprezintă acuzaţii mai vechi, consolidate şi impuse opiniei ateniene *demult,* nu au chip şi nu sunt numiţi. Nici ei nu sunt însă cu totul neştiuţi, fără putinţa distribuirii unei locaţii de gândire şi atitudine.

Cu toţii însă, cei de acum şi cei de demult, procedează la fel. Argumentează în aceeaşi direcţie, iar argumentele lor sunt convergente. Mai mult, în structura acestor argumente Socrate va găsi una şi aceeaşi incoerenţă, contradicţii şi lipsă de consistenţă. Întreaga apărare a lui Socrate va construi un dispozitiv axat tocmai pe structura argumentelor şi a construcţiei aferente. Odată procesul consumat, ceea ce va ieşi în evidenţă va fi reliefarea unui tip de gândire şi a unui tip de logică a căror particularitate va consta tocmai în voinţa de a ieşi dincolo de limitele gândirii şi ale construcţiilor tipice, de a intra (sau coborî!) în cetate şi a o implica în perspectiva subordonării la adevăruri doar admise, a o aşeza sub jurisdicţia logicii în direcţii inedite, tocmai în numele interesului propriu. Cu alte cuvinte, întreaga acuzare a lui Socrate încarcă agenda de lucru a polisului grec cu probleme pe care acesta nu le activase şi la care se vede constrâns să consimtă.

Încă de la începutul apărării sale Socrate operează o distincţie între **cuvinte** şi **valori**: *Să nu vă uitaţi la felul meu de a vorbi, mai bun sau mai rău, cum o fi, ci să luaţi seama cu grijă dacă spun lucruri drepte sau nu; căci aceasta e sarcina judecătorului; iar a celui care vorbeşte – să spună adevărul*[4]. Sunt invocate aici *întorsăturile meşteşugite şi cuvintele alese*[5], ce înseamnă *vorbitorul nemaipomenit*[6] şi cât de departe este Socrate de aceste calităţi bine manevrate de adversarii săi. *Sunt cu totul străin de vorbirea de aici*[7] – mărturiseşte el, luând distanţă de un asemenea *fel de a vorbi.*

Mai departe se trece la demontarea acestei stilistici, în interiorul căreia sunt reperate *învinuiri mincinoase, vini neadevărate*[8], *calomnii, judecăţi strâmbe*[9] etc. De toate este străin Socrate: *eu n-am nimic comun cu ele*[10], */.../ nimic dintre acestea nu e adevărat*[11].

Acuzaţiile sunt trei, toate corespondente pentru tot atâtea temeri. Formularea lor este în termeni politici, sociali şi religioşi, conform incriminărilor:

[4] *Ibidem,* p. 16.
[5] *Ibidem,* p. 15.
[6] *Ibidem.*
[7] *Ibidem.*
[8] *Ibidem,* p. 16.
[9] *Ibidem,* p. 17.
[10] *Ibidem.*
[11] *Ibidem.*

Socrate calcă legea, stricându-i pe tineri şi necrezând în zeii în care crede cetatea, ci în alte divinităţi, noi[12].

În mâinile acuzatorilor fiecare dintre cele trei argumente are aparenţele adevărului. Socrate se va strădui să arate că acuzaţiile sunt doar *aparente*! În exerciţiul apărării sale se va pleda pentru *îndepărtarea de aparenţă* şi apropierea de adevăr. Este moştenirea pe care, de altfel, o va lăsa. Din acest punct ea va şi fi preluată de către Platon. Căci, nu în altă parte este de căutat nucleul gândirii lui Platon: diferenţa dintre adevăr şi aparenţă, idee şi copie, cu expresie maximă în distincţia ontologică ultimă: fiinţă – nimic. Umbra va fi, în elaborarea ei filosofică, contextul de maximă largheţe, în care toate aceste teme ale gândirii se vor contura prin intermediul unei vaste ţesături de operaţii şi categorii logice.

*

În 399 a. Chr., când are loc procesul lui Socrate, Platon avea 28 de ani. Asistă la derularea procesului din care, judecând după conţinutul apărării pe care i-o elaborează retrospectiv, reţine două lucruri: 1) convingerile filosofice, atunci când vin în atingere cu cetatea, comportă riscul maxim: moartea, şi 2) argumentele puse în joc în intersectarea dintre apărare şi acuzare nu sunt doar logice şi fără consecinţe dincolo de exerciţiul lor strict. Ele pot fi şi *aparente*, cu o densitate aidoma umbrei, iar în contul aparenţelor şi umbrelor adevărul devine o marfă de schimb extrem de fluidă.

Pentru primul tip de observaţie: riscul antrenat de filosofie şi atragerea ei în preajma morţii este o implicaţie – nu neapărat necesară! – a oricărui contact cu polisul. Este în natura filosofiei extensia asupra unui obiect: polisul, revendicat din multiple direcţii, cu tot atâtea riscuri şi şanse de adevăr.

Argumentele, în a doua consecinţă reţinută de Platon, pot fi instrumentate, elaborate, ori pur şi simplu falsificate. Socrate este condamnat la moarte tocmai în numele unor argumente fals construite, a unor argumente aparente substitute ale adevăratelor argumente: umbre logice[13].

*

Cei care manevrează argumentele sub aparenţa adevărului sunt, în opinia generală, dar şi în opinia fermă a lui Socrate, sofiştii. Ei îşi făcuseră meserie din a preda despre orice, din a învăţa pe oricine – orice.

Până la această dată, 399 a. Chr., sofiştii se impuseseră în conştiinţa greacă în chip variat, percepţia asupra lor era contradictorie, iar în faza ultimă, în care decadenţa impusese o marcă, sofiştii erau mai degrabă impostori, filosofi vagabonzi şi profitori, indiferenţi la adevăr şi virtute.

---

[12] *Ibidem,* p. 23.

[13] **Umbre logice** – evident este o asociere neavenită, urmărind însă cursivitatea argumentelor de mai sus, formula este justificată şi cu suficientă semnificaţie expresivă.

În tehnica sofistă, vorbirea în contradictoriu venea pe urmele unei maniere logice, în care subiectul, pus într-o dezbatere binară, câştiga o imagine complexă, eliberat de dogmatismul în care unilateralitatea unei singure viziuni se impunea natural. *Una dintre lecţiile cele mai importante, învăţate din prelegerile şi manualele sofiştilor, era arta de a vorbi la fel de convingător despre ambele aspecte ale unei probleme. Protagora pornea de la axioma că „sunt două argumente cu privire la orice subiect"*[14]. Cu alte cuvinte, sofiştii iniţiază posibilitatea introducerii poziţiei de *advocatus diaboli*[15].

Nu este dificil de închipuit în ce direcţie putea evolua această poziţie şi nici la ce conotaţii şi ce sensuri se putea ajunge prin degradarea ei. Or, ce va duce la degringolada curentului şi compromiterea lui efectivă nu era menţinerea celor două poziţii în echilibru – şi ea suficient de suspectă! – ci prezervarea dimensiunii argumentative a lui *ce-ar fi dacă?* Or, principala problemă care se iveşte aici, este dacă istoria, în indiferent ce epocă a ei şi indiferent de turnură, poate accepta un asemenea exerciţiu ludic-hermeneutic. Istoria – ca istorie politică – nu părea să fie terenul fertil şi recunoscător pentru exercitarea actelor unei hermeneutici extinse, care să pună în balanţă subiectul: zeii, cetatea sau educaţia.

Or, Socrate, compărând în faţa tribunalului atenian, este desemnat drept sofist care încalcă această regulă şi grijă elementară: nu totul trebuie pus în balanţă. Nu este permis a închipui scenarii ludice cu referire la zei, la morală sau cetate. Nu există predispoziţie generală pentru poziţii ne-ortodoxe (mai ales acolo unde riscuri ascunse pot apărea din susţineri formale), şi nici aptitudini ferme pentru menţinerea distincţiei dintre material şi formal.

Acuzaţiile aduse lui Socrate priveau cetatea, tineretul şi religia: 1) Socrate contestă fundamentul politic al cetăţii: oamenii politici nu cunosc virtutea şi nici virtutea politică în numele căreia conduc, 2) contestă zeii cetăţii, imputându-le moralitatea, vorbind, totodată, despre noi zei şi 3) corupe tineretul prin orientarea către valori paralele şi divergente.

La acea dată, în istoria greacă se acumulase o experienţă a temerilor cetăţii, un capital de conservatorism şi îngrijorare. Printr-o coincidenţă semnificativă, acum are loc orchestrarea unei puneri la punct îndelung pregătite. Cele două tabere, sofiştii şi cetatea, nu-şi erau egale. Sofiştii nu puteau acuza cetatea, nu o puteau evalua şi nici întocmi bilanţul performanţelor politice în

[14] W. K. C. Guthrie, *Sofiştii,* Bucureşti, Editura Humanitas, 1999, p. 28.

[15] În ciuda întregii bătălii, purtate de Platon contra sofiştilor, prelungită de-a lungul întregii vieţi, Platon va fi principalul beneficiar al acestei poziţii. În *Parmenide*, în special, toate achiziţiile de statut ontologic pentru Unu sunt rezultatul direct al punerii poziţiilor adverse: ce rezultă dacă Unul nu este. În exerciţiul uşor imagistic al excluderii acestei maniere de lucru, întreaga filsofie a lui Platon ar fi de negândit. Mai mult decât adversari, sofiştii i-au fost lui Platon învăţători. De altfel, întreaga monografie a lui Guthrie este relevantă în acest sens. Bertrand Russel are dreptate, cel puţin sub acest aspect, să se îndoiască de probitatea intelectuală a lui Platon. (Betrand Russel, *Istoria filosofiei occidentale,* vol. I, Bucureşti, Editura Humanitas, 2005).

chip direct, fără teamă de urmări. În schimb, o puteau submina, îi puteau şubrezi principiile prin punerea lor în discuţie. Iar cetatea nu dobândise principiile sale prin/sau în urma discuţiilor sau disputelor în contradictoriu. Ea le dobândise prin tradiţie şi experienţă. Or, acum ea îşi vede pusă în discuţie legalitatea, religia, educaţia, tradiţia şi moştenirea.

Toate acestea sunt pe masa de lucru a sofisticii, iar sofistica este cea care face din adevăr o chestiune de ordin uman. Originea adevărului nu mai stă în putera zeilor, a bunăvoinţei lor sau a capriciului. Adevărul îl priveşte pe om şi, ca atare, el decide de adevăr. Descoperirea sofiştilor este frustă, în ea adevărul este unul: **omul este măsura tuturor lucrurilor**.

Ceea ce mai rămâne de spus despre zei este o consecinţă: **despre zei, nu ne putem pronunţa nici că există, nici că nu există**. De aici până la blasfemia ultimă: **nu există zei,** nu mai este decât un pas.

În secolul IV a. Chr., exista o acumulare a gândirii de acest tip, concomitent cu una de natură repulsivă, venind din partea unui public educat în fundamentele tradiţiei. Exista prea puţină discernere din partea publicului pentru curentele filosofice şi poziţiile divergente ale acestora. Ceea ce conta, la nivelul Atenei cel puţin, era notorietatea şi prezenţa în agora. Or, personajul notoriu şi agasant, prezent de-a lungul întregii zile pe străzile active ale oraşului, era Socrate. În figura lui atenienii concentrau, de-a valma, întreaga filosofie, toate curentele, toate ideile.

În derularea procesului Anitos, Meletos şi Lycon trec drept acuzatori publici. Ei se substituie intereselor cetăţii şi grijii acesteia de conservare, reprezintând interesul de stat. La nivelul aparenţelor, ei nu pot fi decât lăudaţi pentru identificarea cu cetatea şi interesele majore ale acesteia.

Construcţia literară a lui Platon nu este o redare riguroasă a procedurii juridice, implicate de proces. Asistăm, aici, la un proces în care strict apărarea se exprimă. Intervenţiile celor trei acuzatori sunt ad-hoc, în funcţie de solicitarea apărării, adică a lui Socrate.

Demontarea celor trei acuzaţii, respingerea lor şi aruncarea în derizoriu – trăsătură obişnuită în maieutica lui Socrate – se face prin intermediul unor argumente diverse: solicitarea de martori, explicitarea unor posibile neînţelegeri, caracterul contradictoriu al argumentelor ş.a.m.d. Ce se reţine este calitatea confuză şi incoerentă, amestecul voit, deloc întâmplător al aparenţei cu adevărul. Pe scurt, toate acestea demonstrează – deşi Socrate nu merge atât de departe încât din acuzat să devină acuzator! – o anume artă, o anume procedură şi o anume orientare; una care voit amestecă lucrurile, tulbură apele, confundă adevărul cu falsul, fiinţa cu aparenţa. Pe scurt, toate acestea demonstrează o artă şi o metodă, nişte actanţi care nu sunt alţii, în opinia lui Socrate, decât sofiştii!

Platon participă la proces şi, judecând după evoluţia sa ulterioară, îşi fixează încă de pe acum doi adversari: în ordine concretă, sofiştii – adevăraţii vinovaţi – şi, în ordine formală, aparenţa, falsul, cu expresie directă în, **mutatis-mutandis,** mitul umbrei.

Miza profundă a gândirii lui Platon va fi: a distinge între adevăr şi fals, între aparenţă şi fiinţă, iar ce este semnificativ în sublinierea acestei probleme constă în faptul că sursa ei primară rezidă într-un proces încheiat cu o condamnare la moarte. Mai puţin semnificativă, pentru ordinea gândirii, este contingenţa prin al cărei făgaş s-a ajuns aici: sofiştii şi curentul iniţiat şi expus de ei[16].

b) secvenţa fizicală

Într-o primă ipostază a lucrurilor, ca obiecte neînsufleţite, ele sunt confirmate ca existente de către ochi. Ochiul este cel dintâi în structura existenţei noastre, care confirmă lucrurile obişnuite. Platon vorbeşte – în discursul lui Critias din *Timaios* – de trei facultăţi anterioare ochiului, care au prioritate în acţiunea Demiurgului: gust, miros, auz. Văzul urmează acestora şi ar fi de gândit în limitele unei ordini a succesiunii. Totuşi, nu este aşa. Platon nu le ierahizează pe acestea, a căror ordine de apariţie o consemnează cu o demnitate egală ochiului. Când vorbeşte despre ele, o face în termenii strict ai fiziologiei, fără niciun adaos de ordinul valorii[17]. Paleta discursului se schimbă însă cu totul, când vine vorba despre ochi.

Ochiul este responsabil, în structura lui fiziologică, de accesul la fiinţa cea mai relevantă, ţinând cont că auzul, mirosul şi gustul sunt expresii ceva mai limitate. Pentru ultimele trei este uşor de reţinut acordul pe care îl putem da gradelor de intensitate variabilă. Există gusturi intense şi gusturi puternice, gusturi slabe şi gusturi tari. Similar, există sunete grave şi ascuţite, slabe şi puternice. Mirosurile sunt firave sau profunde, intermitente sau continue etc. La fel, pentru ochi există lucruri slab sau bine conturate, uşor sau greu vizibile, văzute sau nevăzute, aparente sau reale. *Ştii că ochii, atunci când cineva nu i-ar îndrepta spre obiectele scăldate în lumina zilei, ci spre cele luminate doar de lucirile nopţii, îşi pierd din puterea vederii şi par a fi aproape orbi, ca şi când ar fi lipsiţi de autentica vedere?*[18] Sub auspiciile ochilor, mai mult decât pentru celelalte simţuri, pot fi date lucruri adevărate sau aparente. Aparenţa este construcţia realului în lotul vizibilului, în cel mai bun caz. Orice construcţie elaborată a ei are în ochi şi vedere o predilecţie a terenului. Cu atât mai mult cu cât, în cazul lui Platon, cele trei, ochi, aparenţă, fiinţă sunt prezente în toate ecuaţiile gândirii sale, în miezul tuturor dialogurilor. A urma calea de faţă este maxima fidelitate în faţa acestei gândiri al cărei obiect nici nu se anunţă altul în formă decât este în conţinut.

Construcţia istorică a *aparenţei* la Platon are două surse directe: 1) abordarea tematică a ochiului în datele biologiei sale primare, şi 2) ilustrarea discursivă a unui scenariu, în care aparenţa să joace cu maxima ei eficacitate.

---

[16] Din acest punct de vedere, aerul de vendetă al gândirii lui Platon este evident, similar caracterului resentimentar al filosofiei sale.

[17] Platon, *Timaios*, în ed. cit., p. 184-187.

[18] Platon, *Republica,* în Platon, *Opere*, vol. V, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1986, p. 308.

1) În *Timaios,* Demiurgul crează fiinţa pe care o înzestrează cu toate părţile ştiute, fiecare dintre ele avându-şi propria raţiune de a fi, *în ideea binelui celui mare*[19]. Când vine vorba despre ochi, aprecierea lui Critias – cel care narează creaţia Demiurgului aşa cum i s-a relatat ea de către Solon – este astfel: *După judecata mea, văzul este cauza folosului nostru cel mai de preţ, pentru că – dacă nu am fi văzut niciodată stelele, soarele, cerul – niciun cuvânt dintre cele rostite acum despre univers nu ar fi fost rostit. Aşa însă, văzute fiind de noi ziua, noaptea, lunile şi rotirile anilor, echinocţiile şi solstiţiile, iată că am reuşit să născocim numărul şi, astfel, am putut să înţelegem timpul şi să cercetăm natura universului. Iar de aici pornind, ne-am înstăpânit pe întreaga filosofie – un bine mai mare decât orice bine care a fost dăruit sau va fi vreodată dăruit muritorilor. Da, acesta zic că este binele cel mai mare al ochilor. /.../ Din parte-ne, stăruim a vorbi despre văz ca despre cauza filosofiei*[20].

Prin urmare, bunul cel mai de preţ: faptul de a vedea stelele, soarele, cerul şi puterea de a vorbi despre univers, înţelegerea numărului şi, prin el, a timpului, toate se datorează ochiului. Filosofia însăşi – bunul cel mai de preţ! – îşi are cauza în văz.

Există, în propoziţia finală a citatului, ceva care duce la o simetrie perfectă. Văzul este cauza filosofiei, pentru că prin el se ajunge la toate câte sunt enumerate aici. Prin văz se asigură accesul, adică se dă premisa, văzul este, în termenii distincţiei platoniciene, cauza primară, eficientă. Odată asigurat însă accesul la toate acestea, adică odată croită calea pentru filosofie, motorul acesteia nu se opreşte. Filosofia nu se opreşte în faţa existenţei fizice, consemnate de ochi. Odată asigurate serviciile de vizibilitate, intră în funcţiune serviciile de inteligibilitate. Ceea ce este văzut trebuie înţeles. Cu alte cuvinte, funcţia ochiului se cere prelungită în vizibilitatea inteligibilă, iar aceasta este asigurată de ochiul inteligibil, terenul de desfăşurare al noii investigaţii fiind invizibilul. Discuţia despre el, şi despre maniera în care poate fi purtată, are loc, *mutatis-mutandis,* în aceiaşi termeni ai vizibilului. Platon se întreabă despre ceea ce primise din partea ochiului: univers, timp şi număr. Iar pe această cale el ajunge la Idei în calitate de cauze formale şi finale ale tuturor lucrurilor[21].

Pe acest palier al construcţiei istorice a aparenţei, defecţiunile, a căror expresie concentrată este aparenţa însăşi, nu sunt suficient de cuantificate. Ele sunt, mai degrabă, rezultatul unei infidelităţi de lectură decât o efectivă rezul-

[19] Platon*, Timaios,* în ed. cit., 1993, p. 160.

[20] *Ibidem,* p. 161.

[21] Nu este lipsit de interes că atitudinea primară faţă de ofertele ochiului este activată ca uimire. În ea, Platon găseşte resortul prim al filosofiei. Odată activată uimirea, ea pune în funcţiune gândirea. În raportul dintre cele două, uimirea joacă rolul stimulentului primitiv, neelaborat. Gândirea este instrumentul şi, totodată, tipul de atitudine care lasă în urmă uimirea, înlocuind-o cu un instrument mai adecvat ţinuturilor invizibile, către care poartă obiectele vizibile ale uimirii. Cu alte cuvinte, uimirea, pentru a putea fi rezolvată, intră în anulare de sine şi metamorfoză. Ea devine gândire fără a înceta să se preocupe de unul şi acelaşi obiect.

tantă a acesteia. Încă nu se vorbeşte despre erori de vedere, despre imagini aparente şi nici despre vizibilul falsificat. Nu este neapărat eronat a citi ceea ce este în posibilitatea celor afirmate. Numai că, această lectură nu este făcută de către Platon. De aceea, a merge mai departe decât a mers el nu are deficienţa falsificării, înseamnă, pur şi simplu, a construi pe datele sale altceva decât a intenţionat el. Ceea ce este absolut inutil pentru perspectiva urmată aici[22].

c) istoria propriu-zisă a umbrei: mitul peşterii

Mitul peşterii[23] din *Republica* este maxima expresivitate a ideii de aparenţă. (Desigur, este o întrebare, în ce măsură *umbra şi aparenţa,* ca una şi aceeaşi idee, construită pe fundamentul vizibilităţii, este, efectiv, o idee. Adică, în ce măsură datele empirice pot fi legitim utilizate în ceea ce se cheamă idee, în cel mai larg sens. Pentru că, dacă aparenţa este doar o construcţie în care datul fundamental al vederii îşi capătă eficacitatea supremă în mitul de aici, atunci emergenţa lor este coerentă şi unitară. Dacă, în schimb, nu este aşa, atunci eterogenitatea procedurilor suspendă unitatea posibilă a elementelor).

Aici este vorba despre unitatea dintre aparenţă, adevăr, vedere şi ochi. Mitul ocupă partea centrală a celui mai întins dialog platonician. Într-adevăr, în *Republica* toate nodurile gândirii lui Platon se fac şi se desfac. Este dialogul care cuprinde aproape întreaga tematică a gândirii. Deşi pleacă de la un subiect anume, în dezvoltare sunt cuprinse aproape toate celelalte teme ale gândirii. Conţinutul mitului nu este simplu, iar implicaţiile subiacente, departe de a-l acomoda unităţii de intenţie, au ceva care împing lucrurile dincolo de Platon:

Iată mai mulţi oameni, aflaţi într-o încăpere subpământeană, ca într-o peşteră, al cărei drum de intrare dă spre lumină, drum lung faţă de lungimea întregului peşterii. În această încăpere ei se găsesc, încă din copilărie, cu

[22] În *Timaios* se găseşte o foarte curioasă descriere a fiziologiei vederii, inventariată după gust, miros şi auz. *Particulele care vin dinspre alte corpuri în întâmpinarea razei vizuale sunt, de la caz la caz, mai mici, mai mari, sau egale cu cele ale razei; cele egale nu pot fi percepute şi deci le spunem „transparente". Particulele mai mari comprimă, iar cele mici despică raza vizuală, producând albul şi negrul* (Platon, *op. cit.,* p. 187). Pentru distanţa dintre această manieră de explicaţie şi una din modernitate este suficient a lua, ca termen de comparaţie, cazul Descartes. În *Pasiunile sufletului,* Descartes, explicând acelaşi fenomen al afectelor, nu pare că se află la două mii de ani distanţă de Platon. Termenii explicaţiei sunt aproape identici, cu o precizare: în timp ce Platon îşi însoţeşte toată cosmogonia de aici cu avertismentul: *să vorbim în marginile unui discurs verosimil*, reluat de tot atâtea ori de câte explicaţii este vorba pe parcurs, la Descartes aşa ceva lipseşte. Cu alte cuvinte, în timp ce Platon se prevalează de o metodologie a lui *ca şi cum* (*als ob*), Descartes prezintă lucrurile în credinţa în care aşa ceva este cert. Este, probabil, motivul pentru care Bertrand Russel se întreabă: *Este greu de ştiut ce şi cât din «Timaios» trebuie luat în serios şi ce trebuie privit ca fiind doar joc al închipuirii* (Bertrand Russel, *Istoria filosofiei occidentale,* vol. I, Bucureşti, Humanitas, 2005, p. 167).

[23] Ori de câte ori în dialogurile lui Platon se istorisesc mituri sau naraţiuni înrudite acestuia, în dedesubtul lor se dă preferinţă citirii unor raţiuni ascunse sau ezoterice. Cu alte cuvinte, pe acest segment, lucrurile nu rămân ca atare, ci sunt citite pe dos. Nu intrăm în discuţia asupra unei delegitimităţi al unui asemenea mod de inteligibilitate al textului, şi nici în pledoaria pentru diversitatea strategiilor de lectură şi înţelegere.

picioarele şi grumazurile legate, astfel încât trebuie să stea locului şi să privească doar înainte, fără să poată să-şi rotească capetele din pricina legăturilor. Lumina le vine de sus şi de departe, de la un foc aprins înapoia lor; iar între foc şi oamenii legaţi, este un drum aşezat mai sus, de-a lungul căruia, iată, e zidit un mic perete, aşa cum este paravanul scamatorilor, pus dinaintea celor ce privesc, deasupra căruia îşi arată ei scamatoriile /.../ de-a lungul acestui perete, nişte oameni poartă felurite obiecte care depăşesc în înălţime zidul, mai poartă şi statui de oameni ca şi alte făpturi de piatră sau lemn, lucrate în chipul cel mai divers. Iar dintre cei care le poartă, unii, cum e şi firesc, scot sunete, alţii păstrează tăcerea. /.../ Crezi că astfel de oameni au văzut, /.../ altceva decât umbrele care cad, aruncate de foc, pe zidul de dinaintea lor? /.../ Iar dacă ei ar fi în stare să stea de vorbă unii cu alţii, nu crezi că oamenii noştri ar socoti că, numind aceste umbre, pe care le văd, ei numesc realitatea?[24]

A doua secţiune a mitului imaginează remediul: *Priveşte acum în ce fel ar putea fi dezlegarea lor din lanţuri şi vindecarea de lipsa de minte, dacă aşa ceva le-ar sta în fire: atunci când vreunul dintre ei s-ar pomeni dezlegat şi silit, deodată, să se ridice, să-şi rotească grumazul, să umble şi să privească spre lumină, făcând el toate acestea, ar resimţi tot felul de dureri, iar din pricina strălucirii focului n-ar putea privi acele obiecte, ale căror umbre le văzuse mai înainte. Ce crezi că ar zice, dacă cineva i-ar spune că ceea ce văzuse mai înainte erau deşertăciuni, dar că acum se află mai aproape de ceea ce este şi că, întors către ceea ce este în mai mare măsură, vede mai conform adevărului? În plus, dacă, arătându-i-l pe fiecare dintre obiectele purtate, l-ar sili, prin întrebări, să răspundă ce anume este lucrul respectiv? Nu crezi că el s-ar putea afla în încurcătură şi că ar putea socoti că cele văzute mai înainte erau mai adevărate decât cele arătate acum? /.../ Iar dacă l-ar sili să privească spre lumina însăşi, nu crezi că l-ar durea ochii şi că ar da fuga îndărăt, întorcându-se spre acele lucruri pe care poate să le vadă şi le-ar socoti pe acestea, în fapt, mai sigure decât cele arătate? /.../ Cred că ar avea nevoie de obişnuinţă, dacă ar fi ca el să vadă lumea cea de sus. Iar mai întâi, el ar vedea mai lesne umbrele, după aceea oglindirile oamenilor şi ale celorlalte lucruri, apoi lucrurile ele însele. În continuare, i-ar fi mai uşor să privească în timpul nopţii ceea ce e pe cer şi cerul însuşi, privind deci lumina stelelor şi a lunii mai curând decât, în timpul zilei, soarele şi lumina sa*[25].

În ultima secţiune, scenariul imagistic se întregeşte: *Iar dacă el ar trebui din nou ca, interpretând umbrele acelea, să se ia la întrecere cu oamenii ce au rămas totdeauna legaţi şi dacă ar trebui s-o facă chiar în clipa când nu vede bine, înainte de a-şi obişnui ochii, iar dacă acest timp cerut de reobişnuire nu ar fi cu totul scurt, oare nu ar da el prilej de râs? Şi nu s-ar spune despre el că,*

[24] Platon, *Republica,* în *ed. cit.*, p. 312-313.
[25] *Ibidem*, p. 313-314.

după ce s-a urcat, a revenit cu vederea coruptă şi că, deci, nici nu merită să încerci a sui? Iar pe cel ce încearcă să-i dezlege şi să-i conducă pe drum în sus, în caz că ei ar putea să pună mâinile pe el şi să-l ucidă, oare nu l-ar ucide?[26]

Beneficiul mitului vizează în special domeniul cunoaşterii, subiectul mitului este însă, mai degrabă, de ordin ontologic. Adevărul nu este totuna cu aparenţa, iar distingerea între cele două este dramatică – poate sintetiza concluzia. Rămâne însă ceva la care nu se mai face referire, odată câştigat sensul epistemologic al ţesăturii de aici: ce este aparenţa însăşi, ce sunt acele umbre, odată concedat că, din punctul de vedere al cunoaşterii, ele nu sunt adevărul însuşi. Platon nu a urmărit subiectul în acest sens, interesul lui fiind altul. Problema însă i-a supravieţuit. Din nefericire, supravieţuirea a urmat una şi aceeaşi direcţie cu cea pe care i-a imprimat-o Platon.

Pentru a descifra problema ontologică a umbrei, trebuie coborât în urmă, pe firul naraţiunii lui Platon, abandonând sugestia distincţiei epistemologice. Coborând în această direcţie şi înaintând către momentul anterior cunoaşterii, ne situăm pe treapta în care umbrele, departe de a mai fi aparenţe, sunt realul însuşi. Acum trebuie pusă întrebarea, precipitând cunoaşterea nu către dimensiunea epistemologiei efective, ci către latura ontologică a subiectului dinamic de acum. Ceea ce se percepe anterior epistemologiei sunt reţinerea umbrelor, dinamica lor, înscrierea într-o organizare a lumii, în care ele sunt elemente cheie.

Ce sunt aceste existenţe care, în descrierea ulterioară, în funcţie de un interes cu totul străin de ceea ce ele sunt în momentul receptării lor prime, vor căpăta statutul de umbre sau aparenţe? Şi, indiferent de prelucrarea finală în cheie epistemologică, momentul lor optim de evaluare nu este atunci când se ia act de ele ca prezenţe dinamice? Nu este prelucrarea finală o pervertire a lor ca prezenţe efective? Pentru că, în indiferent ce prelucrare vor apărea ele, deasupra lor va fi pusă o calificare, care ţine de o explorare în care ele ca atare nu se vor mai regăsi.

Nu este de găsit un răspuns de acest fel la Platon. Totuşi, umbrele de aici nu-şi au un răspuns simplu prin garanţia epistemologică care primează. Nu trebuie uitat faptul că, debutul lui Platon în perceperea cetăţii şi a eficienţei sale stă în remarcarea eficacităţii unor argumente inconsistent construite, a unor argumente aparente. Umbra de aici este aparenţa însăşi, strămutată din spaţiul epistemologei în spaţiul ontologiei. Oroarea lui Platon faţă de umbre are o dublă origine: 1) capacitatea logică de a se substitui realului, adică fiinţei, şi 2) de a face ravagii, odată operată substituţia, de-a lungul şi de-a latul întregii existenţe[27].

[26] *Ibidem,* p. 315.

[27] Lipseşte, în contextul interpretării de faţă, semnalarea orizontului în care avansează gândirea lui Platon. Nu este miza interpretării de faţă urmărirea analogiei dintre comportamentul fizic al locuitorilor cavernei şi *suişul sufletului către locul inteligibilului* (*op. cit.*., p. 316), şi nici consecinţele pentru harta generală a gândirii lui Platon sau pentru evoluţia ulterioară a gândirii occidentale în epocile istorice posterioare.

2) Harta distrugerilor umbrei

În structura cunoaşterii este infiltrată aparenţa, iar falsul este o prezenţă frecventă. Ceea ce descrie Platon în mitul peşterii este o evidenţă în orice descriere a procesualităţii cunoaşterii.

Ce au însă sofiştii cu toate acestea? Ce legătură este între ştiinţa sofistă şi erorile organice ale cunoaşterii?

Pretutindeni, în evoluţia ulterioară a gândirii lui Platon, există acest secundariat. Miza este stabilitatea logică a categoriilor filosofice: virtutea, adevărul, Ideile etc. Alături, cu justificări multiple, problema sofiştilor. Şi nu este vorba numai despre un material demonstrativ, despre resentiment şi vendetă – cu toate valide. Sofiştii şi întreaga mişcare reprezentată de ei – pentru că există o istorie în interiorul mişcării de la poziţia conform căreia există, în orice scenariu de cunoaştere, două ipoteze de lucru din a căror înfruntare urmează concluzia, şi până la afirmaţia lui Gorgias: *nimic nu există!* – este asociată de către Platon poziţiei reprezentate de cultivarea voită a aparenţei, a deserviciilor enumerate cu maximă expresivitate în descrierea umbrelor din peşteră.

Prin urmare, sofistica reprezintă, în ochii lui Platon, expresia istorică a aparenţelor/umbre, forma concretă a contingentului. Este însă ceva impur, care se strecoară în corectitudinea acestei echivalenţe. În timp ce sofiştii reprezentau voluntariatul în faţa aparenţei, adică de partea lor se putea pretinde o responsabilitate, în faţa umbrei aşa ceva lipseşte. Umbra nu este voluntariatul a nimic, ea este aplombul pe care onticitatea îl manifestă dincolo de teritoriul ei fizical. Este ca şi cum în onticitatea lumii activează o voinţă de mai mult. Umbra este solicitarea unui plus ontologic în faţa unei lumi percepute în scădere, însă cu potenţial de adunare sau multiplicare. Umbra este expresia acestei sume de ieşiri ontologice dincolo de matcă. Ea nu aparţine niciunei subiectivităţi, niciunui voluntariat.

Nu umbra ca umbră va fi, prin urmare, operatorul distructiv identificat de Platon. Substitutul umbrei este echivalentul ei epistemologic: aparenţa. Ea va fi urmărită şi *vânată*[28]de Platon sub toate formele posibile, evidente sau latente, iar manipulatorul tuturor distrugerilor operate de aparenţă va fi sofistul. Începutul este făcut cu *Protagora* şi *Gorgias,* dialogurile de tinereţe în care atitudinea se fixează mai mult ideologic[29]. În dialogurile logice: *Sofistul, Theaitetos,* dar şi în *Republica,* lupta contra sofisticii va fi consolidată printr-o armă nouă. Acum Platon va mobiliza, contra adversarilor, logica.

Dacă în *Protagora* Platon va păstra o deferenţă clară faţă de cel mai celebru sofist care, de altminteri, va combate aici direct ca personaj, antrenând în luptă idei care nu vor fi ridiculizate, mai departe, când principiul sofist însuşi va

[28] În *Sofistul*, pornind, aparent, de la un exemplu aleatoriu: vânătoarea şi pescuitul, Platon construieşte o atitudine agresiv-cinică faţă de specia sofistului: *vânătoarea – să-l vânăm!* – este expresia folosită constant.

[29] La anunţul lui Hippocrates, că vrea să primească lecţii plătite din partea lui Protagora, pentru a deveni sofist, Socrate îl admonestează: *În numele zeilor! Oare nu ţi-ar fi ruşine să te prezinţi înaintea grecilor ca sofist?* (Platon, *Protagora,* în *Opere,* I, p. 426).

reprezenta obiectivul adversităţii lui Platon, nicio reverenţă nu se va mai face. În faţa lui *anthropos metron* Platon renunţă la orice deferenţă. Aici nu mai este prezent omul, ci adevărul însuşi, iar faţă de adevăr orice atitudine, care nu este de cunoaştere, nu este utilă.

a) cunoaşterea

Adversitatea lui Platon faţă de sofişti este destul de complicată, în structura ei amestecându-se ingrediente dintre cele mai eterogene. Motivaţiile de ordin personal sunt o prioritate cronologică. Contactele lui Platon cu reprezentanţii diferitelor orientări ale şcoli erau monedă curentă într-un oraş precum Atena, unde piaţa ideilor era dominată de sofişti. Apoi, implicarea sofiştilor în procesul lui Socrate era certă prin cele trei capete de acuzare corespondente pentru tot atâtea teme sofiste. În fine, nu trebuie exclusă gelozia lui Platon în faţa unei gândiri „găunoase" luate drept model.

În al doilea rând, este vorba despre înfruntarea efectivă a gândirii. Filosofia sofiştilor era – sau se dorea! – cunoaşterea însăşi. Ideile lor erau mai percutante şi mai active în cotidianul imediat decât poziţiile mai solide, dar mai austere şi aride decât ale lui Parmenide, Heraclit, Empedocle, Anaxagora, Anaximandru sau ale oricărui alt înaintaş.

Punctul de pornire al atacului este mai totdeauna imaginea pervertită a sofistului, aspectul de escrocherie intelectuală. Conform acestui aspect, am fi înclinaţi să credem că motorul furiei lui Platon avea o ardere ceva mai terestră decât a sugerat-o peceperea postumă, mai dispusă la rarefierea ei celestă.

Definiţia, care stimulează atacul susţinut al lui Platon, este chiar în *Sofistul. Deci nimic altceva nu defineşte pe sofist decât genul aducător de câştig, după câte se pare, al artei de-a disputa în contradictoriu, de-a controversa, de-a lupta, de-a înfrunta, de-a lua în stăpânire ceva, aşa cum ne-a arătat argumentarea*[30]. Mai mult decât atât, tehnica procedurii sofiste este identică: *Vânătoarea ce se întreprinde prin arta de a se înstăpâni, vânătoarea de fiinţe vii, terestre, domestice, de oameni, în viaţa privată, pentru câştig, cu plată, în aparenţă educativă, a tinerilor bogaţi şi de neam, trebuie numită sofistica. Aşa au reieşit lucrurile din argumentare*[31].

În concluzia dialogului, acelaşi nivel al incriminării sofistului: *Cel care ar spune că sofistul adevărat este «de acest neam şi sânge», anume că manifestă mimetismul în arta de-a crea contradicţii a părţii amăgitoare din imitaţia pe bază de opinie, o imitaţie ce ţine de genul producerii de plăsmuiri, şi izvorăşte din arta umană iar nu divină a creării de imagini, aducătoare de tot felul de minăţii în domeniul de creaţie rezervat argumentărilor, acela va vorbi, pare-se, cât se poate de adevărat*[32].

[30] Platon, *Sofistul,* în *Opere,* vol. VI, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1989, p. 326.

[31] *Ibidem,* p. 322.

[32] *Ibidem,* p. 385.

Arta sofistă se bazează, prin urmare, pe *aparenţă*, pe implicarea virtuţilor ei mimetice în imaginea a *ceea ce este.* Graţie aparenţei şi destoiniciei de a lucra cu ea, nu adevărul – în privinţa căruia sofiştii nu se pronunţă! – contează, ci imaginea lui aparentă, nu fiinţa, ci aparenţa ei. Lumea în construcţia sofistă este o lume în care strict aparenţa impune. Dezideratul se caută în funcţie de mijlocul obţinerii lui, iar accesul la aşa ceva este mediat cu succes de aparenţă. Moneda utilizată este acum aparenţa, nu adevărul. Soarta acestuia trece la ordinul de relicvă inoportună.

Platon este oripilat de întâmpinarea unei lumi în care locatarii ei nu sunt altceva decât fantome, umbre ale adevăratei lumi. Pentru că el înţelege sensul aparenţelor sofiste în funcţie de referentul care le face cu putinţă: simţurile, lipsite de orice credit în ochii lui.

Calificările de aici sunt, deocamdată, la nivel declarativ. Ele nici nu ar avea justificare, dacă s-ar menţine, indiferent cât de lungă le-ar fi succesiunea, aici. Tot ce s-ar putea recunoaşte ar fi ceva de felul abilităţii retorice. Platon nu se vrea însă un retor, şi nici un *vorbitor nemaipomenit*[33]. Pentru credibilitate, trebuie schimbată strategia. Asta înseamnă recurgerea la arma adevărată: argumentul logic. Altminteri, *a dezbate în chip meşteşugit, atât asupra celor juste şi injuste, cât şi asupra altor teme, în genere, oare nu se numeşte în chip obişnuit arta discuţiei eristice?*[34], adică rămâne la simpla polemică[35].

Mai este ceva care ţine de perversitatea sofistă, crede el. Ei nu cultivă doar umbrele, nu substituie doar aparenţele – adevărului. Ei îi fac pe plac unui destinatar dubios: *Fiecare dintre acei particulari care lua simbrie şi pe care mulţimea îi numeşte «sofişti» şi îi socoteşte concurenţi, nu-i învaţă pe tineri altceva decât exact opiniile mulţimii, pe care aceasta le are atunci când se strânge laolaltă, iar ei, sofiştii, numesc această educaţie «înţelepciune»*[36]. Este, cee ce se cheamă, demagogie. Prin ea, indiferent de numele pe care sofiştii i-l dau: *înţelepciune,* educaţia nu mai înseamnă nimic, adică ea nu mai promovează, nu mai ridică omul din condiţia ignoranţei în cea a ştiinţei, întregul ei efort înseamnă acomodare. Şi nu este vorba despre un darwinism *avant la lettre*, prin care, în ordinea naturii să se asigure evoluţia şi supravieţuirea. Pentru că, în timp ce în natură există constante a căror coordonare asigură, prin acomodare şi obişnuinţă, supravieţuirea şi câştigarea de noi abilităţi, în istorie, adică în interiorul mulţimii, fluctuaţiile înseamnă natura însăşi. *A-i învăţa pe tineri opiniile mulţimii* înseamnă a-i introduce în râul lui Heraclit, ale cărui ape înseamnă schimbarea însăşi.

[33] Idem, *Apărarea,* în *ed. cit.*, p. 15.

[34] *Ibidem,* p. 325-326.

[35] De altfel, eristica aruncă o lumină aparte asupra termenului *polemos.* Pentru că numai la nivelul unui sens de primă instanţă, cele două, **mutatis-mutandis**, se continuă. Altfel, ele marchează una şi aceeaşi atitudine, în funcţie de terenul pe care se aplică.

[36] Platon, *Republica,* în *ed. cit.*, p. 288.

Opiniile mulţimii înseamnă număr, adică mulţime, ele sunt după chipul şi asemănarea exponenţilor ei. Nu pot fi, însă, opiniile mulţimii altfel decât imaginea numărului, adică nu pot fi reduse, scoase din multiplicare şi aduse la unitate, la coordonare către unitatea pe care o presupune orientarea spre adevăr? Chiar dacă mulţimea înseamnă număr multiplu, nu poate fi restrânsă această multiplicitate în funcţie de exigenţa adevărului? Platon pleacă de la ideea că mulţimea se descalifică prin număr. El relatează cum stau, de fapt, lucrurile în privinţa mulţimii: *Vom afirma, deci, că cei ce privesc multe lucruri frumoase, dar nu văd frumosul însuşi şi nici nu sunt în stare să-l urmeze pe cel ce i-ar îndrepta către el, că, deopotrivă, cei care privesc mulţimea faptelor drepte, dar nu şi dreptatea însăşi şi la fel cu toate, vom afirma, deci, că aceşti oameni opinează asupra tuturor lucrurilor, dar că nu ştiu nimic legat de obiectul opiniilor lor*[37].

Nu este vorba, după cum s-ar părea într-o atitudine critică, de simpla contestare a caracterului necesar al raportărilor practice. Pentru că, într-adevăr, în raportarea de fiecare zi la lucruri, nu ai de-a face cu *frumosul însuşi,* ci cu *lucrurile frumoase.* Numai acestea interacţionează cu noi, posibilitatea de relaţionare cotidiană cu frumosul însuşi nu este posibilă în imediatul vieţii. De aceea, pare uşor de văzut de ce o filosofie a vieţii cotidine este de neconceput în filosofia lui Platon. În viaţa cotidiană, durata, adică temporalitatea care măsoară viaţa este ziua. Fiecare zi vine cu propria ei ofertă, care nu este de regăsit nici în ziua următoare şi nici în cele care urmează. Frumosul însuşi, în schimb, nu se epuizează în nicio zi, viaţa lui este de ordinul eternităţii. În schimb, lucrurile frumoase mobilizează întreaga energie a unei zile, a unui an, sau a câtorva ani. În ele se regăseşte aroma frumosului însuşi, în niciun caz însă frumosul ca atare. Posibilitatea contactului cu frumosul însuşi este intermediat de lucrurile care-l exprimă.

O viaţă cotidiană, gândită după modelul prezenţei frumosului însuşi şi a absenţei lurcrurilor frumoase (aşa cum structurează Platon viaţa în împărăţia Ideilor), este o **contradictio in adiecto.** Pentru că viaţa în lumea ideilor nu este nici cotidiană şi nici viaţă.

Deci umbrele, aparenţele, sunt singura calificare a existenţei ca atare în registrul cotidianului. Sofiştii sunt cei care, mai degrabă decât devoţii Ideilor şi absolutului, sunt apţi de colaborarea cu realul, de atitudini pertinente şi lucrative.

Obiectul opiniilor mulţimii, nefiind Absolutul, adică ceea ce este identic cu sine şi neschimbător, este *ceea ce nu este,* ceea ce devine, este în timp şi schimbă de la o zi la alta[38] – spune Platon, cu mintea fixată pe Idei. Desigur, el nu avansează radical până acolo încât să facă din *frumosul însuşi* obiectul îndeletnicirii cotidiene. Prezenţa frumosului însuşi în cotidian este de alt fel decât raportarea practică. Cum se împacă însă, la acest nivel, acceptarea lucrurilor frumoase, adică a multiplicităţii, cu acceptarea Frumosului, adică a Unicităţii?

---

[37] *Ibidem,* p. 275.

[38] Termen operaţional în *Sofistul,* antonim lui *ceea ce este,* sau, echivalent: *nefiinţa – fiinţa.*

Accesul la lucrul însuşi, Frumosul ca atare, este posibilă printr-o *răsucire a sufletului,* realizabilă *atunci când cineva, cu ajutorul dialecticii, s-ar îndrepta, în afara oricăror senzaţii şi doar cu ajutorul raţiunii să cerceteze ce anume este fiecare lucru*[39]. Aşa stau într-un regim de normalitate. În registrul contingent al vieţii, adică în registrul impregnat de **marca sofistă** se cultivă confuzia ontologică: *cele ce doar par adevărate sunt mai de preţ decât adevărurile însele*[40].

Întrebarea este dacă *cele ce doar par adevărate sunt mai de preţ decât adevărurile însele,* sunt astfel prin intervenţia subiectivă a sofiştilor sau dacă ele sunt astfel prin sine? Cu alte cuvinte, dacă aparenţa în cunoaştere este de origine contingentă sau necesară? Trece cunoaşterea doar contingent prin aparenţă sau necesar? În dialogurile lui Platon, ori de câte ori se discută despre aparenţă discuţia este purtată de sofişti ca şi cum excluderea acestora ar purifica cunoaşterea. Fără sofişti nu mai există aparenţe şi nici umbre. Pe un lung traseu din dialoguri aşa par să stea lucrurile. Dacă, însă, este exclus episodul sofist, este uşor de văzut că Platon menţine umbrele şi dincolo. Adică ele, ca aparenţe, sau pur şi simplu ca umbre, sunt prezente în afara oricăror legături cu sofiştii. Mai mult, în universul descris de mişcarea sofistă, aparenţele/umbre capătă statutul recunoaşterii ontologice: deocamdată există mai mult real şi mai asigurat în ceea ce percepem decât în ceea ce gândim!

b) ontologia

Ceea ce s-a spus în materie de influenţă şi prezenţă a umbrei în cunoaştere este determinant şi concluziv în egală măsură pentru ontologie. Construcţia fiinţei suportă acelaşi proces de pervertire ca şi cunoaşterea. Aici lucrurile sunt mai clare, fiind mai evident cum umbra ca aparenţă copleşeşte gradual fiinţa, furnizându-i grade diferite de înfăţişare şi prezenţă.

Conducând cunoaşterea pe drumul către fiinţă, ghidul umbră va ajunge la *opinia: nu sunt cele ce sunt, şi că sunt cele ce nu sunt*[41]. Este maximul ambiţiei sofiste, crede Platon. Problema este însă, dacă lucrurile nu stau aşa şi dincolo de sofişti, în real. Or, pentru că nu se putea supăra pe real, Platon îi substituie pe sofişti astfel încât supărarea sa să aibă dezlegare în faţa unui subiect în carne şi oase, nu alcătuit din extracţii şi deducţii ale raţiunii.

Altfel, dacă este aşa*: nu sunt cele ce sunt, şi că sunt cele ce nu sunt,* unde s-ar putea ajunge, şi ce s-ar mai putea cere? Poate fi o limită dincolo de graniţele lumii? Şi are lumea graniţe dincolo de *ceea ce este* şi *ceea ce nu este?*Am ajuns astfel la marginea lumii, contestarea este radicală.

Platon este acum mai mult decât nervos din cauza prezenţei fizice şi a discursului oral al sofiştilor. Persoanele fizice sunt mai palpabile decât argumentele şi raţiunea. Prin sofişti, el dă substanţă concretă supărării sale: este acum în faţa ideii

[39] Platon, *Republica,* în *ed. cit.*, p. 335.
[40] Platon, *Phaidros,* în *Opere,* IV, p. 473.
[41] Platon, *Sofistul,* în *ed. cit.*, p. 346.

sofiste maxime. Alerta lui este alerta în faţa apocalipsului provocat, stârnit şi întreţinut voluntar. În faţa acestei idei, Platon reacţionează ca în faţa voluntariatului de distrugere radicală, a nihilismului cel mai coerent şi deplin.

Sofiştii aduc prăpădul – nu încetează el să spună. Ei înseamnă apocalipsa, distrugerea definitivă a lumii. Distrugând pe *ceea ce este* cu argumente logice, înseamnă că *ceea ce este* nu se mai poate susţine nici în realitate. Pentru că fiinţa lumii, dacă nu se justifică în logică şi raţiune, ea nu mai poate fi nici în fiinţă ca atare. *Nimic din ceea ce nu poate fi raţional, nu poate fi real!* – este prelungirea necesară a temerii lui Platon. Şi ea nu doar că îl prefigurează pe Hegel în majuscula gândirii sale cu *tot ce este real este raţional, şi invers,* ei inaugurează un mod de a gândi lumea şi fiinţa în umbra ei, adică în neantul ei. *Ei care au văzut că cele ce doar par adevărate sunt mai de preţ decât adevărurile însele*[42].

A te juca cu fiinţa şi nimicul, pledând pentru posibilitatea predilectă a nimicului şi umbrei, este grozăvia supremă. Ea poate fi, într-o ludicitate hermeneutică, parte a unui joc, aşa cum se petrec lucrurile în *Parmenide.* Sofiştii erau, cu siguranţă, nişte ludici. Platon i-ar fi putut accepta aşa, dacă ei ar fi păstrat măsura. Numai că, stârniţi de propria vervă şi inteligenţă, de posibilităţile jocului, ei ajung să iasă din joc şi să gândească neantul lumii în adevărul contradictoriu pe care îl presupune acest lucru.

În practica sofiştilor Platon a văzut anticiparea apocalipsei pe teren logic. Creditarea logicii era completă, absolutul era logicul însuşi.

c) subiectivitatea

Al treilea palier al distrugerii este mai grav. Se întâmplă ceva cu omul, descalificând mai radical fiinţa. Ea nu mai este doar ceea ce este şi se impune ca atare. Tema ei nu doar că nu mai poate fi discutată şi acceptată în termenii unui joc, în care se poate argumenta pro sau contra: dacă există sau nu există, şi nici care sunt implicaţiile ce pot fi trase dintr-o poziţie sau alta. Nu se poate ajunge aici pur şi simplu, pentru că drumul care duce către aşa ceva trece prin om. Omul este o realitate mai radicală decât orice altceva[43]. *Omul este măsura tuturor lucrurilor, a celor care există, în ce fel există, a celor care nu există, în ce fel nu există*[44].

Fiinţa şi nefiinţa trec acum prin om. Omul nu le asigură doar gradualitatea: cât există sau nu fiecare, nu le măsoară existenţa. El este etalonul care merge de la zero la infinit, de la afirmaţie la negaţie. Pe scara instituită de el se confirmă atât una, cât şi cealaltă. În afara lui, însă, niciuna nu se afirmă. Cele ce sunt nu pot fi afirmate că sunt – cuantificate –, şi nici cele ce nu sunt nu pot fi afirmate că nu sunt. Ce este însă această confirmare/măsură?

---

[42] Platon, *Phaidros*, în *ed. cit.*, p. 473.

[43] Este aici ceva care face posibilă atât filosofia transcendentală a lui Kant, cât şi fenomenologia lui Husserl.

[44] Protagora, *Discursuri nimicitoare,* în „Filosofia greacă până la Platon", vol. II, partea a 2-a, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1984, p. 299.

Platon exclude orice atârnare a fiinţei lumii în ceva. Lumea are garanţia siguranţei ontologice în autonomia deplină. Când adevărul lumii, sau adevărul ca atare, trece prin om sau orice altceva, nicio garanţie nu mai există. Fiinţa lumii este mai radical înfrântă în fundamentul acestei gândiri. Războiul lumilor se poartă pretutindeni unde poate fi câştigat sau pierdut.

Propoziţia-fanion a lui Protagora: *omul este măsura tuturor lucrurilor,* este una dintre cele mai controversate din întreaga istorie a filosofiei. Acribia filologică a distins pentru *om* trei posibilităţi lingvistice: individual, universal, indistinct[45]. Indiferent de sensul pentru care se optează, un lucru rămâne de acum fundamental: gândirea nu se mai exercită de acum asupra unui obiect, încredinţată în afara oricăror scrupule, de adevărul acestuia. Indiferent ce se gândeşte, filiera acestei gândiri se impune la început. Înainte ca gândirea să reflecteze asupra unui *ce*, există un *cine* care o practică. Este adevărat, din acest principiu putea fi dedusă anarhia, nihilismul de toate felurile. Platon pe o asemenea posibilitate de interpretare merge. *Concluzia logică a subiectivismului protagorean este anarhia morală şi politică, însă departe de el să se fi gândit la aşa ceva. Morala şi ordinea erau salvate de acea doctrină curioasă, tipică epocii, prin care principiul adevărului sau falsului este abandonat, fiind însă înlocuit cu principiul pragmatic de mai bine sau mai rău. /.../ Fără îndoială, aici doctrina epistemologic-ontologică a subiectivităţii absolute se prăbuşeşte: aparenţa de moment este subordonată unui principiu superior – scopul sau obiectivul naturii omeneşti şi al societăţii. În acelaşi timp, intervine celălalt tip de relativism: oamenii şi societăţile diferă în mare măsură şi la fel, prin urmare, nevoile lor. Nu există un «bine pentru om» absolut. A judeca o situaţie particulară şi a prescrie cel mai bun curs de acţiune pentru un om sau un stat, în anumite condiţii date, aşa cum face doctorul pentru pacientul său, este – potrivit lui Protagora – sarcina sofistului*[46].

Evident, o asemenea concluzie îl plasează pe Protagora în spaţiul unui relativism de tip modern. Practic, nu există diferenţă între acest relativism antic şi cel modern. În plus, subiectivismul prezent în propoziţie este ca şi dispărut. Se relativizează adevărul – ceea ce poate fi corect! – în acelaşi timp, accentul se transferă dinspre subiect spre obiect – ceea ce poate fi discutabil!

Anterior lui Protagora, măsura lucrurilor, a fiinţei şi nefiinţei, era dată de la sine ca şi cum lucrurile, în percepţia lor generală, deţineau propria măsură a existenţei. Niciun scurt-circuit nu se interpunea în afirmaţii. Era suficientă desemnarea lor, pentru ca adevărul care le privea să se şi instituie imediat. Un fel de demiurgie era prezent în cunoaştere.

Propoziţia lui Protagora – de fapt, fundamentul întregii sale gândirii, căci toate celelalte afirmaţii decurg de aici! – induce modestie şi rezervă. Practic, ea înseamnă moderaţie, iar sursa ei este efectul unei lucide admiteri de sine.

---

[45] W. K. C. Guthrie, *op. cit.*, p. 153.
[46] *Ibidem*.

Pornind de aici, turnura pe care o ia filosofia, odată cu Socrate, are precedente. Nu Socrate pare să fie cel care coboară filosofia din cer pe pământ, şi nici personajul care face posibilă întoarcerea spre subiect cu faimoasa deviză a cunoaşterii de sine. Sofiştii deţin întâietatea în toate direcţiile posibile atunci când vine vorba despre apariţia subiectului în filosofie.

*

Există o inocenţă neasumată a vârstei pre-sofiste. Întreaga gândire de dinainte practica un exerciţiu în care lumea, dată în toate variantele gândirii – cu fiecare gânditor anterior sofiştilor exista şi o variantă a lumii! – era ca atare. Cu sofiştii ea nu mai este aşa, este după chipul şi asemănarea fiecăruia. Aparent, acest lucru nu aducea nicio noutate. Ea numeşte ceea ce exista deja. Numirea însă implica asumarea acestor limite. Principiul sofist este o zguduire pentru adevăr.

Acum, adevărul variabil devine coordonata asumată a gândirii. Niciun rezultat nu poate sări dincolo. Cu fiecare încercare explicativă nu se ajunge la adevăr, nicio amăgire nu mai poate susţine chipul univoc şi singular al acestuia. Sofiştii au omis un lucru între argumentele lor: practica gândirii. Multitudinea explicaţiilor, care i-au precedat, nu arată altceva decât chipurile multiple ale adevărului.

Umbra/aparenţă nu era posibilă pentru că fiinţa nu se putea disloca din sine. Ea făcea una cu sine, orice diviziune era strict logică şi urma, într-un final, să fie anulată. Subiectivitatea este principiul care, datorită realităţii curente a omului – nu există om, ci oameni! – adică realităţii diversităţii speciei ca atare, face posibilă, pe acest teren, aparenţa.

Niciun filosof anterior sofiştilor nu stârnise cotele înalte ale furiei lui Platon. Toate dezacordurile lui faţă de aceştia erau la rece, singuri, sofiştii îl inflamează. Ei pun pe lume eroarea, aparenţa, umbrele, înşelăciunea. Anterior acestora, umbra era invocată strict mitologic. Ea nu părea să fie prezentă ca silogism greşit, ca logică aparentă pe nicăeri. Este adevărat că nimeni nu operase cu simţurile la cota credinţei în adevăr. Dezavurarea lor fusese pretutindeni asumată. Numai că Platon trecuse cu admiterea umbrei şi dincolo de registrul empiric al prezenţei sale. Umbra era activă în cunoaşterea însăşi, iar operaţionalitatea ei era urmarea voluntariatului sofist.

Poziţia contradictorie a lui Platon este însă evidentă. Dacă sofiştii produc aparenţa, dacă ei simulează cunoaşterea, cum se explică umbrele din peşteră? Pentru că, în fond, un statut ontologic al umbrei şi aparenţei nu este de gândit. Sau există o indecizie care să-l determine să admită existenţa, deopotrivă, a fiinţei şi aparenţei? Întreaga lectură a dialogului de maximă luciditate logică, *Parmenide,* îl arată pe Platon blocat în neputinţa unei ieşiri. Fiinţa şi aparenţa se susţin în egală măsură! Or, aşa ceva este şi poziţia sofistă a interpretării binare.

*

Dacă principiul lui Protagora: *omul măsură*, este refuzat, rămâne întrebarea: cine este – sau dă – măsura? Schimbând terenul, s-ar fi putut răspunde că zeul. Consultarea acestuia, a întregului panteon, era posibilă pe nenumărate căi. Fie se putea interoga corpul de cunoaştere (dogmatic!) al acesteia, fie se putea consulta oracolul.

Numai că, fiind vorba despre filosofie, o schimbare a terenului ar fi însemnat, implicit, renunţarea la filosofie. *Omul măsură* este un răspuns filosofic, iar înlocuirea lui cu unul în care zeul să vorbească nu mai este filosofic.

Răspunsul lui Platon nu este însă construit printr-un asemenea apel. Refuzând principiul sofist, Platon refuză şi principiul empirist. Adică, refuzând simţurile, lui îi rămâne posibilitatea gândirii. Sigur, avansând pe linia sofistă, se putea întreba: nu reprezintă şi gândirea – omul? Adică, admiţând raţiunea ca instrument de investigaţie cade formula *omul măsură*? Nu este la fel de mult *omul măsură* când pune în joc raţiunea şi renunţă la simţuri? Şi este raţiunea cu totul ferită de subiectivitate şi diferenţă? Este ea întru totul pură? Platon ar fi răspuns, probabil, invocând exemplul matematicii. Numai că, investigarea Ideilor, ierarhia şi întreaga lor descriere, pornind de jos, de la existenţele care se nimeresc să fie, până sus la ele, adică acea *răsucire a sufletului,* nu este întru totul matematică.

LES OMBRES DE PLATON

(*Résumé*)

L'intention de étude ci-présente est de suivre le déplacement de l'habitude de pensée conformément auquelle Platon se sert du mythe de la grotte exclusivement dans le but d'une théorie de la connaissance.

Les ombres, dans la vision proposée par notre analyse, représentent le moyen privilégié de la pensée, celui de parler des régimes différents d'existence. L'ombre est l'instrument qui fait le passage de l'existence pleine, empirique à la perception de l'inexistence ou du régime vague d'existence. Les ombres servent de preuve dans le dossier de la fondation d'un autre monde, pour laquelle il n'y a pas d'autres clés de nature matérielle.

Mots-clefs: philosophie, histoire des idées, Antiquité, mythe, ombres, grotte.

OBIECTIVISM ŞI SUBIECTIVISM NORMATIV

GHEORGHE DĂNIŞOR*

Una dintre cele mai importante dezbateri în teoria dreptului se desfăşoară în jurul relaţiei dintre *a fi* şi *a trebui,* ca relaţie între *fapte* şi *valori*. Dezbaterea este de mare importanţă, pentru că ea pune în discuţie calea urmată de modernitate în ceea ce priveşte finalitatea normativităţii: are aceasta din urmă vreo legătură cu faptele, sau normativitatea se constituie şi se autodefineşte fără să se mai raporteze la fapte, adică la realitatea socială? Răspunsul la această întrebare este incitant pentru orice cercetător în domeniul teoriei dreptului, pentru că, în funcţie de acesta, teoreticienii dreptului se împart în două mari categorii: cei care sunt adepţii normativismului de sorginte kelseniană, în care, după cum se ştie, se produce o ruptură între fapte şi valori, mai bine zis între realitatea socială şi normă, şi cei care susţin că normativitatea trebuie să reflecte, până la urmă, realitatea socială şi, deci, există o legătură, ca de la cauză la efect, între fapte şi valori. În primul caz suntem în prezenţa unui formalism juridic suficient sieşi, care se instituie ca pozitivism ce creează o realitate socială, ce se întemeiază normativ dincolo de fapte; în cel de al doilea caz este vorba despre o reflecţie sociologică cu privire la norme, care, dacă nu este bine ţinută în frâu, tinde să se transforme în sociologism, în sensul că se neglijează norma (valoarea) în favoarea faptelor, or, se ştie că norma nu poate fi redusă la fapte.

Din câte se observă, pornind de la cele evidenţiate mai sus, este vorba, până la urmă, despre orientările teoretice care încearcă să scoată în prim plan, pe de o parte, conceptul de *validitate* a normelor, pe de altă parte, conceptul de *efectivitate* al acestora. Alături de aceste două concepte sunt antrenate în discuţie şi conceptele de eficienţă, garantare, concretizare. O astfel de abordare nu se poartă numai în domeniul dreptului, ci şi în cel al moralităţii, pentru că în ambele domenii ne aflăm în prezenţa acţiunii normative şi a normelor.

Teoreticienii, care se preocupă de validitatea normelor, se situează pe o poziţie obiectivistă, pornind de la principii pe care încearcă să le justifice, apoi, din punct de vedere raţional. Dificultatea, pe care o întâmpină aceşti teoreticieni, constă în faptul că ei disting între validitatea raţională a unui principiu şi acceptabilitatea acestuia de către subiecţii ce sunt vizaţi. Cu alte cuvinte, în această situaţie validitatea unei norme, fie ea de drept sau morală, este complet independentă de situaţiile particulare sau de indivizii care trebuie să i se conformeze. Într-o astfel de ipoteză, importantă este justificarea raţională a principiului şi deschiderea către universalitate a acestuia.

* Prof. univ. dr., Facultatea de Drept şi Ştiinţe Administrative, Universitatea din Craiova.

ARHIVELE OLTENIEI, Serie nouă, nr. 26, 2012, p. 431-437

Orientarea obiectivistă în etică (valabilă însă şi în drept) tinde să „elaboreze o teorie validă, adică de a produce un ansamblu de teze generale, articulate într-o structură conceptuală al cărei scop consistă în a elucida, a înţelege şi, mai cu seamă, a justifica, prin raţiuni de natură normativă, principiile enunţate adesea cu titlu de fundament”[1]. Această orientare are drept scop să demonstreze validitatea principiilor şi adevărul unor astfel de teorii. Problema care se pune însă, şi la care orientarea respectivă nu poate să răspundă, este aceea, dacă justificarea raţională a normei şi deschiderea ei universală este suficientă pentru ca aceasta să fie acceptată de către agenţii cărora ea li se adresează. Suntem, în acest caz, în prezenţa unei contradicţii insurmontabile, între universalitatea normei şi contingenţa comportamentelor individuale. Într-o astfel de situaţie, universalitatea normei tinde să anihileze orice comportament contingent al factorilor subiectivi. Aceasta este o dificultate majoră, care afectează în mod categoric problematica efectivităţii dreptului în general, dar şi pe cea a moralităţii, ambele domenii fiind dominate de normativitate. Justificarea prin ea însăşi a normei şi prin sistemul normativ în care este aşezată, adică validitatea acestei norme este suficientă pentru ca aceasta să fie efectivă? Comportamentele contingente ale indivizilor, adică acele comportamente care scapă normării, trebuie luate în seamă, dar ele tind să pună în evidenţă insuficienţa teoriilor obiectiviste şi a validităţii normelor.

Dificultatea pe care am semnalat-o, cu privire la hiatusul creat între validitate şi acceptabilitate, a condus către teorii de orientare subiectivistă, care, în locul justificării raţionale a validităţii, recurg la o justificare existenţială. Aceste teorii iau „în calcul factorii empirici şi contingenţi şi se adresează unor fiinţe umane complexe, socialmente situate şi nu numai agenţilor raţionali pur şi simplu”[2].

Ceea ce este interesant la aceste teorii este faptul că, ele părăsesc punctul de vedere conform căruia valabilitatea normei poate fi independentă de agenţii particulari contingenţi. Astfel de teorii se orientează către trăirile subiective individuale. O astfel de abordare se constituie ca o critică la adresa teoriilor normativiste, care scot în evidenţă caracterul impersonal al normei, neglijându-se, în felul acesta, caracterul empiric al agentului individual cu emoţiile, viaţa cu bune şi cu rele, chiar tragismul vieţii individuale şi sociale. Validitatea este pusă sub semnul întrebării, prevalând, în această situaţie, aspectul psihologic şi sociologic. În accepţiunea acestor teoreticieni concepţiile obiectiviste propovăduiesc un Eu moral, neînsemnat, o persoană redusă la individul izolat sau la agentul raţional, abstract şi dezbrăcat de toate atributele contingent”[3]. Se neglijează, astfel, „apartenenţa la o comunitate, relaţiile interpersonale, dragostea, integritatea, tragicul”[4]. Cu alte cuvinte, teoriile obiectiviste nu ţin cont de punctul de vedere personal, uniformizând comportamentele. În acest caz, acceptabilitatea normelor de către agenţii individuali este îndoielnică. Normele juridice şi cele morale creează un individ abstract şi izolat, care nu mai are trăiri

[1] A. Duhamel, *Une éthique sans point de vue moral. La pensé éthique de Bernard Williams*, Les presses de l'Université Loral, 2003, p. 6.

[2] *Ibidem*, p. 7.

[3] *Ibidem*, p. 9.

[4] *Ibidem*.

personale, ci numai pe cele ce sunt prescrise de reguli impersonale. Teoriile subiectiviste gândesc o etică „fără punctul de vedere moral".

Teoriile subiectiviste însă ridică o problemă a cărei soluţionare este greu de anticipat. Se pune următoarea întrebare: „Pot filosofii să se preocupe de identificarea şi definirea potenţialului normativ al acestei dimensiuni? Care este normativitatea particuară din punct de vedere personal într-o etică fără punct de vedere moral?"[5] Aceeaşi întrebare este valabilă şi în drept: există potenţial normativ în situaţia în care se are în vedere trăirea subiectivă fără un punct de vedere impersonal? În alţi termeni, ne putem întreba, dacă este posibilă o împăcare între impersonalitatea şi universalitatea normei şi acceptarea sa de către agenţii individuali cu trăirile lor contingente. Care este, altfel spus, raportul dintre juridic şi non-juridic?

Tragismul unui astfel de conflict constă în faptul că, pe orice poziţie s-ar situa un teoretician, aceasta nu este scutită de anumite critici, care, se pare că, până în prezent nu au putut fi evitate. Dacă teoriile obiectiviste au ca preocupare găsirea unui principiu moral şi juridic unificator, la care să fie redusă întreaga diversitate a contingenţei, teoriile subiectiviste, renunţând la acel principiu unificator, susţin eterogenitatea subiectivă, dar întâmpină dificultăţi în a norma ireductibilitatea comportamentelor. În prima situaţie este suprimat angajamentul personal, pentru că, de fiecare dată, orice obligaţie particulară este asumată pe fondul unei obligaţii generale, care nu-mi aparţine: „Astfel, dacă eu mă găsesc cumva în situaţia de a mă obliga să fac ceva care este al meu, această obligaţie există pentru că eu am avut o obligaţie generală [...] de a face ceea ce este pentru mine"[6]; în cea de a doua, cea subiectivistă „una din consecinţele cele mai evidente ale eterogenităţii rezidă în conflictele între diferitele tipuri de consideraţii, principii sau valori sau, mai precis, în ireductibilitatea acestor conflicte, faptul că multe dintre ele rămân fără o soluţie raţională"[7].

În acest context, al conflictului deschis între cele două orientări, se pune următoarea întrebare: este posibil să se apeleze la un principiu unificator, dar care să fie acceptat neconstrângător de către agenţii contingenţi? Mai precis, pot eu considera că principiul unificator este propriul meu principiu?

În ceea ce priveşte dreptul, este necesară o analiză a poziţiei lui Kelsen referitor la problematica menţionată aici. De la început trebuie menţionat că acesta se situează, aşa cum rezultă din *Doctrina pură a dreptului*, în tabăra obiectivistă. Întreaga sa teorie are ca scop justificarea raţională a *normei de bază,* cea de la care pornind se constituie un ansamblu de norme articulate într-un sistem coerent. Înţelegerea conceptului de normă de bază este cheia de boltă a întregii construcţii teoretice, pe care Kelsen o dezvoltă în *Doctrina pură a dreptului*. „Norma de bază este motivul de valabilitate al unei ordini normative"[8].

---

[5] *Ibidem*.

[6] B. Williams, *L'éthique et les limites de la philosophie,* trad. în fr. M-A Lescourret, Gallimard, 1990, p. 189.

[7] A. Duhamel, *op. cit*., p. 91.

[8] H. Kelsen, *Doctrina pură a dreptului*, Bucureşti, Humanitas, 2000, p. 234.

Ce este, în fond, norma de bază în concepţia lui Kelsen? S-ar putea crede, la o lectură neatentă, că norma de bază ar putea fi Constituţia, care este legea fundamentală şi de la care pornind se justifică întregul sistem pozitiv de norme. Lucrurile nu stau însă aşa, pentru că la Kelsen norma de bază nu este stabilită printr-un act de drept pozitiv, pentru că această normă este o normă *presupusă*.

Unitatea unui sistem de norme este dată de norma de bază, care poate fi *obişnuinţa* sau *actul constituant*. În ambele cazuri este necesară menţiunea că norma de bază, în accepţia lui Kelsen, nu face parte din dreptul pozitiv, ci aceasta reprezintă doar motivul de valabilitate al acestuia. Ca urmare, norma de bază nu poate fi Constituţia, care face parte din sistemul de norme pozitive. Acest lucru iese în evidenţă atunci când ne întrebăm de motivul de valabilitate al Constituţiei. „Problema pe care Doctrina Pură a Dreptului încearcă să o rezolve cu ajutorul teoriei normei de bază apare abia atunci când se pune întrebarea referitoare la natura motivului de valabilitate al Constituţiei conforme cu dreptul pozitiv; iar norma care reprezintă acest motiv de valabilitate nu poate fi una pozitivă, adică definită, ci poate fi doar o normă presupusă”[9]. Cu alte cuvinte, sistemul de norme pozitiv are valoare de la o normă care nu face parte din sistemul pozitiv.

Norma aceasta de bază este doar o normă *presupusă*, ea fiind premisa prealabilă şi reală a sistemului pozitiv de norme, începând cu Constituţia şi, apoi, continuând cu toate normele care derivă din Constituţie, dar numai în ceea ce priveşte valabilitatea lor. Norma de bază (obişnuinţa sau actul constituent, considerate ca autorităţi) nu este cauza dreptului pozitiv, ci doar motivul de valabilitate al acestuia. Aşa cum afirmă Kelsen, „pozitivitatea unei ordini de drept nu se bazează pe norma de bază, nu este derivată din acesta. Din norma de bază derivă doar valabilitatea obiectivă a unei ordini coercitive [...]. Pozitivitatea constă în existenţa reală şi eficacitatea normelor”[10].

Norma de bază este, deci, o stare de lucruri *admisă* ca fiind adevărată şi, de aceea aceasta acordă valoare normelor. Cu toate acestea, între norma de bază şi normele sistemului juridic nu există o legătură ca de la cauză la efect. Nu norma de bază este cauza sistemului pozitiv de norme, ci doar motivul pentru care acest sistem are valabilitate. Fără acest motiv sistemul de norme nu ar fi eficace şi, deci, nu ar fi acceptat ca adevărat. Norma de bază nu face parte din sistemul pozitiv, nici nu oferă conţinut normelor, dar fără ea sistemul nu poate fi acceptat sau admis ca fiind autentic. Motivul de valabilitate, reprezentat de norma de bază (obişnuinţa sau actul constituant), este cel ce face ca o Constituţie să fie reală, fără a fi cauza acesteia şi fără a-i impune un anumit conţinut, ea doar o face valabilă, adică îi dă valoare şi, ca urmare, este acceptată ca fiind autentică.

Considerăm obişnuinţa sau actul constituant ca norme de bază „atunci când se interpretează sensul subiectiv al actului constituant [...] ca fiind normă obiectiv valabilă”[11]. Deci, nu constituanta, ca sursă materială, este norma de

[9] H. Kelsen, *op. cit*., p. 247.
[10] *Ibidem*.
[11] *Ibidem*.

bază, ci actul constituent, care este o normă. Această normă este norma de bază, care este motivul de valabilitate al Constituţiei şi al întregului sistem pozitiv de norme ce se întemeiază pe aceasta.

Kelsen recunoaşte că teoria sa se bazează pe gândirea kantiană. El doar afirmă acest lucru, dar nu explică în ce constau similitudinile dintre teoria sa şi cea a lui Kant. Se poate totuşi deduce, cu un oarecare efort de gândire, care sunt aceste similitudini. Considerăm că norma de bază, susţinută de Kelsen, este echivalentul *lucrului în sine* din filosofia lui Kant, pentru că în ambele cazuri suntem în prezenţa unui lucru *presupus,* care nu se lasă cunoscut, dar fără de care sistemul ce se instituie nu ar avea valoare. La Kant, spre exemplu, lucrul în sine (*noumenon*) nu este cauză a fenomenului (*fenomenon*), dar fără el fenomenul nu ar avea valoare, pentru că intelectul nu poate fi în act fără existenţa lucrului în sine. Cauza fenomenului este însă intelectul şi, pornind de la acesta din urmă, se instituie formele şi, astfel, se poate afirma formalismul kantian. Lucrul în sine nu este decât motivul de valabilitate al fenomenului, dar nu şi cauza acestuia. Este ca în exemplul acela cu privire la relaţia dintre căpiţa de fân şi măgar. Nu căpiţa de fân este cauza punerii în mişcare a măgarului pentru a se hrăni, ci cauza este constituţia internă a sa, care-l determină să meargă la căpiţă pentru a se hrăni.

La fel la Kelsen, la care norma de bază nu este cauză a sistemului de norme, ci doar motivul de valabilitate al acestora, aşa cum este actul constituant care este o normă. Cauza sistemului pozitiv de norme este abia Constituţia, care, la rândul ei, face parte din sistemul pozitiv. Atât actul constituent, cât şi obişnuinţa au o întemeiere mult mai adâncă, în sensul că depăşesc cu mult sistemul normativ pozitiv, şi de aceea îi dau valoare şi unitate.

Kelsen susţine, deci, că motivul de valabilitate al Constituţiei este norma de bază, aşa cum am încercat să o înţelegem mai sus, iar în acest sens el afirmă că „norma care reprezintă acest motiv de valabilitate nu poate fi una pozitivă, adică definită, ci poate fi doar o normă presupusă”[12]. Am reluat acest citat din Kelsen pentru a preciza unii termeni folosiţi de acesta. Ce înseamnă că norma de bază nu poate fi definită? Nu înseamnă altceva decât faptul că aceasta nu poate fi determinată raţional. Acest lucru ne pune în situaţia de a gândi că sistemul pozitiv de norme are girul valabilităţii sale de la o realitate ce nu poate fi determinată prin procedee logice de gândire. Sistemul juridic pozitiv, caracterizat ca fiind *raţional,* îşi are motivul de valabilitate într-un act *non-raţional*, pentru că atât obişnuinţa, cât şi actul constituent – ca norme de bază – nu pot fi controlate raţional. Ele sunt manifestarea unui *inconştient colectiv* non-raţional, care este „îmblânzit”, ulterior, prin intermediul formelor raţionale.

În sensul surprins de noi, Kelsen afirmă: „Atunci când judecăm un anumit comportament ca fiind din punct de vedere moral bun sau rău – corespunzând unei norme morale, considerate valabile sau contrazicând-o, de obicei *nici nu suntem conştienţi* (s.n.) de obişnuinţa care a produs norma morală ce funcţionează acum ca fundament pentru această judecată [...] şi că norma de

[12] *Ibidem*.

bază ce reprezintă ultimul motiv de valabilitate al acestor norme nu este stabilită deloc de un act volitiv, ci este presupusă în gândirea juridică”[13].

Fără să amintească de inconştientul colectiv, teoria dreptului a lui Kelsen îl presupune. Acesta este punctul în care starea de lucruri (faptele) are legătură cu valorile normative. În acest sens, norma de bază nu este o normă pozitivă.

Dacă norma de bază este aşa cum am înţeles-o aici, ea reprezintă realitatea socială aşa cum este ea gândită din punct de vedere sociologic. Normele de drept pozitive, în opinia lui Kelsen, nu sunt o *reflectare* a acestor realităţi, ci scheme de interpretare a realităţii. Cu alte cuvinte, normele surprind *semnificaţia* realităţii şi nu realitatea socială reflectată. De aceea, de regulă, există un decalaj între „a fi” şi „a trebui să fie” reprezentat de normă. Există, astfel, o neconcordanţă între realitate şi valoare. Această ruptură caracterizează modernitatea.

Faptul că, în cazul lui Kelsen suntem în prezenţa unei teorii obiectiviste, este evidenţiat de justificarea raţională a sistemului de norme pozitiv, în sensul că fiecare normă îşi are temeiul într-o normă superioară, constituindu-se, astfel, un sistem de norme cu fundamentul în Constituţie. Este vorba despre o justificare raţională a unui principiu unic cu temeiul în Constituţie. Norma de bază, care ar reprezenta realul, nu face parte din sistem, dar îi dă, la rândul ei, unitate de valoare.

Teoria dreptului, a lui Kelsen, nu are în vedere trăirile subiective individuale, şi nici nu le putea avea din moment ce norma nu se sprijină pe o realitate contingentă, ci pe o altă normă superioară cu care trebuie să fie în concordanţă din punct de vedere formal.

Se observă destul de uşor faptul că, atât teoriile obiectiviste, cât şi cele subiectiviste întâmpină dificultăţi serioase în a surprinde o realitate socială deosebit de complexă. Putem invoca, în acest sens, teoria *realtipului* a lui Weber, care susţine că orice teorie surprinde numai un fragment de realitate şi are tendinţa de a-l extinde la întreaga realitate, lucru ce conduce la contradicţii insurmontabile. Acesta este şi cazul celor două orientări, care încearcă să surprindă conceptul de normă.

Ceea ce trebuie să reţinem este faptul, foarte important, că norma de bază, aşa cum am surprins-o aici, este cea care face posibilă acceptarea normelor pozitive de către cei cărora li se adresează. Cu alte cuvinte, norma pozitivă devine efectivă pentru că, valoric se întemeiază pe norma de bază. Inconştientul colectiv, până la urmă, îşi pune amprenta pe drept şi îi acordă efectivitate. Există, cu alte cuvinte, o legătură de adâncime între „starea de lucruri” şi „valori”, între „a fi” şi „a trebui să fie” normativ. Ruptura nu este decât de suprafaţă.

Gândind astfel, contingenţa poate fi împăcată cu impersonalitatea normei, pentru că ambele sunt manifestări ale inconştientului colectiv.

Se poate obiecta că, abordând astfel problema se amestecă factorii sociologici şi psihologici cu dreptul. Dreptul nu se confundă cu aceştia, dar oare este lipsit de interes să investigăm nu numai ce separă, ci şi ceea ce uneşte, mai ales că atât contingenţa, cât şi impersonalitatea normei concură la coeziunea sistemului social. Fiecare în mod specific.

[13] *Ibidem*, p. 39.

OBJECTIVISM AND NORMATIVE SUBJECTIVISM

(*Abstract*)

The paper attemps to highlight the complex nature of the norm, be it the juridical norm or the moral one. None of the analyzed trends actually succeeds in perfectly describing the relation between the social reality and the value. Kelsen is one of the authors who tries, in The pure doctrine of law, to discover the deep connection between acts and values, or, in other words, between being and having to be. He fulfils this connection by means of the basic norm, which is not part of the positive juridical system, but its very reason of validity. Therefore, it isw not about the kind of cause-effect relation. But without the basic norm, the positive juridical system would not be recognized as valid. The concept of collective unconsciousness is put forward and, beyond the juridical, rational and formal aspects, it thus renders the system valuable.

Key-words: juridical norm, moral norm, positive juridical system, collective unconsciousness.

RELEVANŢĂ, HOLISM ŞI PROBLEMA „DEZACORDULUI PROFUND" ÎN ARGUMENTAREA DELIBERATIVĂ PUBLICĂ*

CĂTĂLIN STĂNCIULESCU*

1. Introducere

Lucrarea din 1985, a lui Robert Fogelin, despre „logica dezacordurilor profunde", a dat naştere multor discuţii şi controverse cu rezultate semnificative pentru metateoria logicii informale. În mod special, aceste discuţii se referă la modalităţile de tratare, specifice logicii informale, a ceea ce Fogelin numeşte „dezacord profund" (DP) în dezbaterile publice. Concluziile lui Fogelin sunt mai curând pesimiste, dar literatura generată de problemele discutate de el este ceva mai nuanţată.

Scopul general al acestui material este de a sugera că multe dintre problemele care au consecinţe cu caracter limitativ, de tipul celor subliniate de Fogelin, şi prezente în literatură, în privinţa uneia dintre funcţiile esenţiale ale argumentării deliberative publice, aceea a soluţionării dezacordurilor, pot fi rezolvate, cel puţin parţial, la nivel metateoretic, mai curând decât printr-o cercetare empirică a cazurilor relevante de DP.

Acest nivel are în vedere, în mod special, deşi nu şi exclusiv, problema statutului inferenţial şi importanţei specificului epistemologic al unor tipuri de enunţuri, pe care Fogelin le numeşte „propoziţii-cadru" (PC) (*framework propositions*), o specie a enunţurilor care exprimă aşa-numitele „principii fundamentale" (judecăţi de valoare, enunţuri care exprimă valori morale şi politice, reguli şi principii de inferenţă etc.).

O astfel de posibilitate apare, se va arăta, dacă aceste probleme şi aceste consecinţe sunt văzute din perspectiva unei abordări holiste, de tipul semanticii inferenţialiste a lui Robert Brandom, a naturii aserţiunilor, în termeni ai articulării inferenţiale a conţinutului conceptual vehiculat de acestea, precum şi ai unei înţelegeri coerentiste a noţiunii de relevanţă.

2. Fogelin despre „logica dezacordului profund" în dezbaterea publică

Terminologia metateoretică, folosită de Fogelin, combină noţiunea kantiană de condiţie de posiblitate şi una dintre corolarele acesteia – distincţia netă dintre factual şi non-factual (în special, o specie a acestui gen de distincţii, aceea dintre judecăţi de valoare şi judecăţi de fapt) –, pe de o parte, şi noţiunea wittgensteiniană

* Această lucrare a fost finanţată din contractul POSDRU/89/1.5/S/61968, proiect strategic ID 61968 (2009), cofinanţat din Fondul Social European, prin Programul Operaţional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007 – 2013.

* Lector dr., Departamentul de Sociologie, Filosofie, Ştiinţe politice şi Jurnalism, Facultatea de Ştiinţe sociale, Universitatea din Craiova; e-mail: cfstanciulescu@yahoo.com

de „formă de viaţă". Fogelin defineşte un „schimb argumentativ" în aceşti termeni: „Posibilitatea argumentelor, posibilitatea unui schimb argumentativ în adevăratul sens al cuvântului, depinde, sugerez, de faptul că noi acceptăm multe lucruri"[1].

Particula „noi" se referă aici la forma *noastră* de viaţă, diferită parţial de alte forme de viaţă, adică, în cuvintele lui Fogelin, de alte „sisteme de propoziţii care se sprijină reciproc (şi paradigme, modele, stiluri de a acţiona şi gândi)"[2]. Este specific formelor de viaţă faptul că se pot suprapune şi încrucişa, ceea ce explică atât faptul că putem „intra în discuţie şi argumenta rezonabil" cu anumite persoane, precum şi că uneori nu putem ajunge la un acord în privinţa unor subiecte, sau cu alte persoane. Această din urmă situaţie corespunde unui DP. Potrivit lui Wittgenstein, pe ale cărui argumente se bazează Fogelin (*Despre certitudine*, §§608-612), jocurile de limbaj, specifice unor forme de viaţă, constituie sursa principală a temeiurilor pe baza cărora oamenii construiesc argumente. Unele dintre aceste temeiuri pot fi substanţial diferite (ca urmare a diferenţelor, reale, dintre jocurile de limbaj, respectiv formele de viaţă), şi atunci, arată Wittgenstein, „fiecare îl declară pe celălalt nebun şi eretic" (§611). A intra într-o controversă presupune oferirea de temeiuri sau motive, iar atunci când acestea devin inutile, locul temeiurilor îl ia persuasiunea: „La capătul temeiurilor stă persuasiunea. (Gândeşte-te la ce se întâmplă când misionarii îi convertesc pe băştinaşi)" (§ 612). Fogelin consideră aceste sugestii ale lui Wittgenstein descrieri ale unor situaţii de DP. Acesta apare atunci când nu există lucruri, credinţe pe care interlocutorii le împărtăşesc. În limbaj kantian, în astfel de cazuri, afirmă Fogelin, nu este satisfăcută condiţia de posibilitate a schimbului argumentativ; în terminologie wittgensteiniană, formele de viaţă, cărora părţile aflate într-o dezbatere le aparţin, jocurile de limbaj pe care le folosesc, nu se suprapun.

În astfel de cazuri, „limbajul argumentativ poate continua, dar el este irelevant în raport cu tema discutată pentru că el face apel la ceva care nu există: un fundal comun împărtăşit de credinţe şi preferinţe"[3]. Astfel, conchide Fogelin, DP „nu pot fi rezolvate prin folosirea argumentelor, pentru că ele nu îndeplinesc condiţiile esenţiale ale unui schimb argumentativ"[4]. DP se datorează unui conflict între principii fundamentale sau PC, iar trăsăturile personale ale interlocutorilor nu pot contribui la rezolvarea lor: „În aceste condiţii, părţile pot să nu fie părtinitoare, lipsite de prejudecăţi, consistente, coerente, să aibă un limbaj clar şi riguros, şi totuşi să nu fie de acord"[5].

Ceea ce face ca argumentele oferite în continuarea dezbaterii să fie irelevante este, astfel, lipsa unor credinţe comun împărtăşite de interlocutori. În

[1] Robert Fogelin, *The Logic of Deep Disagreements*, „Informal Logic", 7, 1985, p. 4 (cf. Wittgenstein, *Despre certitudine*, §344: „Viaţa mea constă în faptul că mă consider mulţumit de o serie de lucruri").

[2] *Ibidem*, p. 5.

[3] *Ibidem*.

[4] *Ibidem*.

[5] Robert Fogelin, *The Logic of Deep Disagreements*, „Informal Logic", 7, 1985, p. 5.

termeni inferenţialişti, lipsa acestora este echivalentă cu imposibilitatea de a construi argumente care să respecte condiţia minimală, coerentistă, de relevanţă[6], adică cu imposibilitatea de a oferi temeiuri sau motive, care să fie cel puţin coerente cu tema sau problema dezbătută. Astfel, o posibilă reformulare a definiţiei DP, oferită de Fogelin, ar putea fi dată în termeni ai condiţiei de relevanţă. Argumentele formulate de părţile angajate într-o dezbatere caracterizată de DP (în sensul lui Fogelin), precum şi schimburile argumentative între acestea nu pot respecta acest criteriu minimal de relevanţă. Situaţiile caracterizate de DP sunt diferite de ceea ce Fogelin numeşte „contexte argumentative normale” (CAN), în care părţile împărtăşesc un fond cuprinzător de credinţe. Consecinţe ale respectării acestei condiţii de posibilitate a schimburilor argumentative sunt posiblitatea apelului la fapte în susţinerea sau criticarea afirmaţiilor, şi folosirea unor PC (de exemplu, de natură morală), dar care nu se află în conflict[7]. Prin contrast, situaţiile de DP nu permit nici apelul la fapte şi nici posibilitatea de a evalua critic principiile PC conflictuale. Astfel, DP şi contextele în care apar sunt „imune la apelurile la fapte”, iar PC sunt „recalcitrante la adjudecare”. Prin urmare, conchide Fogelin, nu există „proceduri comun împărtăşite de rezolvare a dezacordurilor” şi, astfel, DP nu pot fi rezolvate pe cale raţională, ceea ce înseamnă că, în cazul lor, schimbul argumentativ „devine imposibil”[8].

Literatura generată de articolul lui Fogelin se raportează diferit la noţiunea lui Fogelin de DP, iar rezultatele, din punctul de vedere al consecinţelor referitoare la modalităţile de tratare a cazurilor de dezacord, sunt, de asemenea, diferite. În continuare vom face două lucruri: (i) vom trece, pe scurt, în revistă discuţiile cuprinse în această literatură, raportându-le la distincţia dintre formularea în termeni epistemologici a problemelor legate de DP şi formularea în termeni inferenţiali a acestora; şi (ii) vom indica, cu caracter ilustrativ, cum pot fi evitate unele dintre aceste probleme, dintr-o perspectivă holistă. Pentru aceasta, vom rezuma abordarea lui Fogelin astfel: (i) soluţionarea DP este „imună la fapte”, pentru că PC sunt imune la fapte; (ii) PC sunt „recalcitrante la adjudecare”, pentru că se sprijină pe credinţe diferite (care aparţin unor forme de viaţă diferite), deşi nu în mod necesar contradictorii; (iii) DP sunt independente de caracteristicile psihologice ale celor angajaţi în DP; (iv) ca urmare, DP nu pot fi soluţionate prin „proceduri raţionale” (schimburi argumentative), dar pot fi prin persuasiune (non-argumentativă), adică prin mijloace „non-raţionale”.

Adesea, aceste caracteristici au fost înţelese ca proprietăţi extrase din cazuri relevante de DP; dar, ca şi noţiunile din care sunt derivate – noţiuni ca „forme de viaţă”, „jocuri de limbaj”, „imunitate la fapte”, „propoziţii-cadru”, sau „condiţie de posibilitate” –, ele au un caracter mai curând normativ. Iar dacă

[6] Frans H. Van Eemeren, Rob Grootendorst, *A Systematic Theory of Argumentation. The pragma-dialectical approach,* Cambridge University Press, Cambridge, New York, Melbourne, Madrid, Cape Town, Singapore, São Paulo, 2004, p. 70-71.

[7] Robert Fogelin, *op. cit.*, p. 5.

[8] *Ibidem*, p. 4.

(iv) poate fi considerată o concluzie derivată din (i), (ii), şi (iii), ceea ce corespunde intenţiilor lui Fogelin, atunci ea are, de asemenea, un caracter normativ. Sursa normativităţii acestor caracteristici îl constituie statutul epistemologic al enunţurilor de tip PC. Cele mai multe dintre caracteristicile inferenţiale ale PC, ca aserţiuni, şi *a fortiori*, cele mai multe probleme asociate DP sunt derivate din acest statut. Însă, o abordare inferenţialistă a statutului aserţiunilor, cum este cea oferită de Brandom poate contribui la evitarea cel puţin a unora dintre problemele semnalate în literatura pe tema DP.

3. Identificarea şi evaluarea cazurilor de DP în argumentarea deliberativă publică

Adams ridică problema semnificaţiei practice a noţiunii lui Fogelin de DP. Interesul lui în clarificarea DP este cel al bioeticianului clinic. El intepretează conflictul dintre PC, stipulat de Fogelin, în termeni ai contradicţiei logice. DP survin, în opinia lui, atunci când (i) „convingerile centrale care, fiecare, sprijină alte credinţe sunt complet inconsistente”[9], şi (ii) nu există nicio procedură de soluţionare a acesteia. Dar dacă este aşa, se întreabă Adams, atunci de ce ajungerea la un rezultat, care constă în acceptarea, ca urmare a eforturilor argumentative ale ambelor părţi, a uneia dintre propoziţii nu poate respecta condiţia de posibilitate a unui CAN. Iar dacă problema deciziei, referitoare la tipul de context, depinde de „un tip complicat şi cuprinzător de examinare a structurii logice a sistemelor de credinţe” ale părţilor, atunci aplicarea procedurilor de identificare a dezacordurilor profunde în practică este mult limitată. Prin urmare, conchide Adams, noţiunea de DP are „o eficienţă redusă din punct de vedere al eforturilor părţilor care, în mod normal, continuă să ofere motive şi să dezvolte argumente în speranţa că vor ajunge la un rezultat acceptabil de ambele părţi”[10].

Aşa cum rezultă din exemplele oferite de Fogelin, precum şi din statutul PC, relaţia de contradicţie logică nu este necesară pentru cazurile de raport conflictual dintre unele PC. Astfel, argumentele lui Adams vizează caracteristica (ii) a DP, iar dacă „oferirea de motive” şi „dezvoltarea de argumente”, la care se referă Adams, presupun apelul la fapte, atunci imposibilitatea acestora rezultă din (i). De asemenea, noţiunea lui Fogelin de DP nu presupune, în mod necesar, cel puţin în cazurile obişnuite, existenţa unui „tip complicat de examinare a structurii logice a sistemelor de credinţe” ale părţilor. Cu siguranţă că astfel de proceduri ar fi, uneori, greu de aplicat în practică, dar ceea ce caracterizează DP, potrivit lui Fogelin, nu este legat de tipul de procedură logică prin care pot fi identificate DP, ci de statutul epistemologic al PC.

Oferirea de motive şi argumente nu poate contribui la soluţionarea DP, pentru că astfel de argumente şi motive s-ar baza pe PC conflictuale, iar

[9] David M. Adams, *Knowing when Disagreements are Deep*, „Informal Logic” 25.1, 2005, p. 69.

[10] *Ibidem*, p. 76.

argumentele şi motivele care ar putea fi, eventual, invocate în sprijinul PC, nu ar face decât să expliciteze PC şi, astfel, raportul conflictual dintre ele, ceea ce ar fi un rezultat al (i) şi (ii). De asemenea, apelul la „eforturile părţilor” angajate în dezbatere nu este coerent cu (iii).

A. Lugg consideră exemplele de DP, oferite de Fogelin – dezbaterile privind problema moralităţii avortului şi moralitatea discriminării inverse – „cazuri în care «limbajul argumentativ» este [*pace* Fogelin] adecvat”[11]. Părţile folosesc limbajul argumentativ, deşi există puţine şanse ca ele să ajungă la un rezultat. Exemplele de acest tip, arată Lugg, sunt „interesante” pentru logica informală nu pentru că sunt ilustrări ale unor situaţii de dezacord în privinţa a ceea ce constituie, potrivit lui Fogelin, „condiţiile pe care trebuie să le îndeplinească un argument”, ci ale unor situaţii de dezacord în privinţa „rezolvării problemei” faţă de care au poziţii divergente. Astfel, problemele de natură publică, care fac obiectul dezbaterilor, „sunt în mod special importante tocmai pentru că ele au loc pe un fond cuprinzător de credinţe şi preferinţe comun împărtăşite”[12]. În exemplul referitor la compensaţiile presupuse de politicile de discriminare inversă, arată Lugg, pe lângă posibilităţile reprezentate de opţiunile conflictuale între drepturile individuale şi cele ale grupurilor, există şi posibilitatea argumentării de pe o poziţie neutră, posibilitate pe care noţiunea lui Fogelin de DP nu o lasă deschisă: „Faptul că unele compensaţii nu sunt corecte, iar dreptatea nu poate fi obţinută fără ele ar putea fi considerată problema esenţială a dezbaterii, dar aceasta cu greu ar exclude posiblitatea ca părţile să negocieze o poziţie pe care să o accepte cel puţin pentru moment. Într-adevăr, nu este implauzibil de arătat că dezbateri recente în legătură cu această problemă au avut ca rezultat o tendinţă spre o astfel de «poziţie de echilibru»”[13].

Lugg subliniază cele mai importante modalităţi de soluţionare a dezacordurilor teoretizate de logica informală, pe care noţiunea de DP le face inutile: reducerea „distanţei” dintre poziţiile opuse prin folosirea argumentelor, dezbaterii, cercetării; apelul la strategia revenirii pe un „teren neutru”; încercarea părţilor de a slăbi sau întări anumite presupoziţii prin demonstrarea lipsei de relevanţă a lor în raport cu problema dezbătută (dacă acestea aparţin argumentelor părţii opuse) sau, dimpotrivă, prin demonstrarea relevanţei lor (în cazul în care aparţin părţii care le formulează); încercarea părţilor de a-l face oponent să renunţe la propria poziţie ca urmare a indentificării unor erori de argumentare comise de acesta etc.

Lugg ridică, explicit, o problemă importantă pentru specificul PC în cadrul DP, aceea a statutului inferenţial al PC în argumentarea deliberativă: considerarea lor drept concluzii, care trebuie justificate, mai curând decât ca premise care trebuie acceptate. Ca urmare, părţile implicate în DP, „nu mai puţin decât în

[11] Andrew Lugg, *Deep Disagreement and Informal Logic: No Cause for Alarm*, „Informal Logic”, 8, 1986, p. 47.

[12] *Ibidem,* p. 48.

[13] *Ibidem*.

«schimburi argumentative normale», ar trebui să îşi suspende judecata în privinţa problemelor aflate în discuţie şi să încerce să determine care, dacă există vreuna, dintre aserţiunile sale pot fi justificate, date fiind angajamentele lor comun împărtăşite, pe care se bazează argumentele lor" (p. 48)[14]. Astfel, pentru Lugg, diferenţa dintre CAN şi cele non-normale este mai curând una de grad decât, aşa cum susţinea Fogelin[15], una de natură. DP nu pot fi rezolvate „imediat" prin „critică normală", dar nu există niciun motiv pentru care ele nu pot fi rezolvate, totuşi, astfel, sau pentru care să acceptăm că „schimbul argumentativ nu este niciodată eficient". Deşi recunoaşte că sugestia poate fi acuzată de faptul că nu ţine seama de diferenţele potenţiale dintre formele de viaţă, cărora părţile angajate într-un DP le aparţin, şi, astfel, de „profunzimea resurselor disponibile", pe care aceste forme le reprezintă pentru fiecare parte angajată în dispută, Lugg speră, totuşi, că cel puţin sugestia sa nu conduce la concluzia că, „în astfel de cazuri argumentele sunt irelevante, iar persuasiunea non-raţională inevitabilă", ci doar la aceea că, „indivizii ar putea avea dificultăţi în a rezolva disputele pe baza angajamentelor comun împărtăşite"[16].

Lugg critică, de asemenea, şi noţiunea pe care el i-o atribuie lui Fogelin, de raţionalitate definită în termeni ai conformităţii cu „principiilor generale ale logicii"[17] şi ai „structurilor de propoziţii"[18], noţiune care face să pară credibilă noţiunea de DP. El îi opune acesteia noţiunea de „deliberare ca practică", ca o modalitate de evitare a „presupoziţiei dificile că schimburile argumentative trebuie să fie întotdeauna fie normale (şi astfel raţionale) sau non-raţionale (pentru că sunt non-normale)"[19]. Astfel, Lugg respinge şi ideea de existenţă a procedurilor comun împărtăşite de rezolvare a dezacordurilor ca o condiţie de posibilitate a schimburilor argumentative specifice CAN: „Odată ce respingem asimilarea argumentului cu «structuri de propoziţii», rezolvabilitatea dezacordului nu mai stă sau cade odată cu existenţa procedurilor comun împărtăşite de rezolvare, iar persuasiunea nu pune mai multe probleme pentru disputele în legătură cu principiile fundamentale decât cu diferenţele obişnuite de opinie. Este posibil ca dezacordurile profunde să pună probleme practice foarte dificile, dar de ce să credem, se întreabă Lugg, că ele trebuie să fie impermeabile pentru raţiune şi antitetice faţă de rezolvarea lor prin schimburi argumentative raţionale?"[20].

Distincţia netă dintre CAN şi contextele non-normale este o consecinţă a modului în care Fogelin defineşte DP. O abordare inferenţialistă de tipul celei a lui Lugg este puţin probabilă, în condiţiile acceptării statutului epistemic al PC. Încercarea de „normalizare" a cazurilor de DP (adică, tranformarea contextelor

[14] *Ibidem*, p. 48.
[15] Robert Fogelin, *op. cit.*, p. 7.
[16] Andrew Lugg, *op. cit.*, p. 48.
[17] *Ibidem*, p. 49.
[18] *Ibidem*, p. 50.
[19] *Ibidem*.
[20] *Ibidem*.

de DP în CAN) este posibilă doar dacă renunţăm la acest statut. Ca o consecinţă a acestei eventuale renunţări, respingerea noţiunii de raţionalitate în termeni ai respectării principiilor logicii şi ai structurilor de propoziţii nu este necesară.

Davson-Galle (1992) interpretează PC în termeni atât epistemici, cât şi inferenţiali, ca asumpţii – explicite, dar cel mai adesea implicite – care fac parte din cadrele de credinţe şi preferinţe ale părţilor angajate într-o dezbatere. Dintre acestea, numai PC, comun împărtăşite, şi cele relevante în raport cu problema dezbătută constituie o precondiţie a unui schimb argumentativ normal (SAN). Într-un astfel de schimb, statutul epistemic al PC este de „propoziţii fundamentale” sau „premise ultime”, astfel că, pentru Davson-Galle, o problemă importantă este posibilitatea regresului la infinit. Atât critica premiselor formulate în cadrul unui SAN, cât şi evitarea regresului pot fi reglementate prin standarde epistemice: „Dacă propoziţiile, care sunt folosite ca premise într-un argument, sunt puse la îndoială, atunci argumentele care vor fi formulate în sprijinul acestor premise, vor face apel la alte propoziţii. Statutul paşilor inferenţiali, implicaţi aici (şi în argumentul iniţial), trebuie să fie acceptat (chiar dacă nu explicit) şi, pentru a nu cădea în regres, la un anumit moment standardele epistemice trebuie să fie destul de asemănătoare pentru a fi acceptate, pentru a nu se face apel la propoziţii fundamentale din punct de vedere epistemic sau la «premise ultime»”[21]. Una dintre consecinţele care derivă din statutul epistemic al PC este că nu pot fi puse la îndoială. Din punct de vedere epistemologic, PC, ca propoziţii fundamentale, evită într-adevăr un eventual regres la infinit, dar, dacă ele sunt puse la îndoială, sau sunt supuse chestionării ca aserţiuni în cadrul schimburilor argumentative într-o dezbatere, atunci acest statut este, în mare măsură, irelevant pentru soluţionarea dezacordurilor. În dezbaterile publice, unde aspectele practice joacă un rol important, problema regresului la infinit poate să nu fie o problemă acută. În schimb, imposiblitatea de a analiza critic presupoziţiile dezbaterii poate fi o astfel de problemă. Ea poate fi evitată, dacă astfel de presupoziţii sunt considerate aserţiuni articulate inferenţial şi întotdeauna chestionabile.

Ca şi Adams, Feldman consideră sursa DP raportul logic de contradicţie între PC. El adaugă, la variantele de rezolvare a DP, suspendarea judecăţii, ca posibilitate epistemică. Deşi nu se ajunge la un acord în privinţa problemei dezbătute, şi, astfel, problema nu este rezolvată, părţile depăşesc DP, ei nu mai au opinii difeite în privinţa ei: „Ei au rezolvat dezacordul”[22]. Ceea ce, pentru Feldman înseamnă tot „o rezolvare raţională a dezacordului”. El observă, în mod corect credem, că una dintre presupoziţiile argumentului lui Fogelin este aceea că DP „depind de diferenţele dintre «formele de viaţă»” şi analizează unul dintre exemplele lui Fogelin, problema morală a acţiunii afirmative şi discriminării

[21] Peter Davson-Galle, *Arguing, Arguments, and Deep Disagreements,* „Informal Logic”, 14/1, 1992, p. 147.

[22] Richard Feldman, *Deep, Disagreement, Rational Resolutions, and Critical Thinking*, „Informal logic”, nr. 25/1, 2005, p. 17.

inverse. El consideră cazul în care, în această dezbatere, părţile ajung să fie de acord că problema principală a dezacordurilor lor o constituie PC: „Grupurile pot avea drepturi morale". Ca şi Lugg, şi spre deosebire de Fogelin, Feldman nu vede niciun motiv pentru care dezbaterile în jurul acestei PC nu pot continua. Părţile „pot identifica şi evalua consecinţele propoziţiei, pot examina meritele propoziţiilor asemănătoare, pot evalua obiecţiile posibile"[23]. Desigur, ele pot să nu ajungă la un acord, dar de aici nu rezultă că „nu există nicio rezolvare raţională". Feldman indică câteva posibilităţi: părţile pot să nu evalueze corect dovezile disponibile, dar, în acest caz, nu metoda este de vină, ci modul în care sunt folosite dovezile; informaţia disponibilă nu este suficientă „pentru acceptarea sau respingerea propoziţiei că grupurile au drepturi morale". În acest din urmă caz, suspendarea judecăţii este cea mai indicată: părţile „pot rezolva dezacordul fără a rezolva problema discutată".

Dacă, aşa cum sugerează Fogelin, acceptăm că DP sunt ceea ce sunt, întrucât nu pot fi rezolvate prin oferirea de argumente (adică, potrivit definiţiei lui Fogelin, pe cale raţională), atunci orice încercare de a rezolva dezacordul, care nu presupune (a) oferirea de argumente şi (b) obţinerea unui acord între părţi, ca urmare a unui schimb argumentativ, în privinţa problemei dezbătute, poate fi considerată non-raţională. Pentru a accepta suspendarea judecăţii ca soluţie raţională a unui DP, în sensul dat de Fogelin acestuia, ar trebui extinsă noţiunea de raţionalitate, astfel încât să cuprindă ca atitudine raţională non-argumentativă şi această atitudine epistemologică. Însă, din punct de vedere inferenţialist, acest lucru nu este necesar, pentru că argumentele – implicite sau explicite – sunt întotdeauna posibile.

Feldman este de acord că PC sunt dificil de argumentat, în special datorită „pasiunilor" (Friemann discută problema încărcăturii emoţionale a celor angajaţi în DP), pe care le implică, şi „chestiunilor practice" urgente, care pot conduce la neglijarea multor dovezi relevante; dar nu consideră întemeiate aceste motive pentru a respinge posibilitatea unei rezolvări raţionale a DP. Aceeaşi concluzie este obţinută şi dacă acceptăm că PC sunt, „într-un anumit fel, importante. Probabil ele au legătură cu multe alte credinţe"[24]. „Suspendarea judecăţii" poate fi rezolvarea potrivită a multor cazuri de DP. Feldman critică afirmaţia lui Fogelin, potrivit căreia sursa DP nu este dată de propoziţii izolate, ci de „sisteme de propoziţii care se sprijină reciproc (şi paradigme, modele, stiluri de acţiune şi gândire), adică „forme de viaţă", arătând că relaţia dintre acestea din urmă şi PC nu este satisfăcătoare (în special pentru că nu este clarificată), dar că, dacă această relaţie presupune factori evidenţiali, atunci nu există niciun motiv pentru care PC nu pot fi subiect de „cercetare raţională". Astfel, analiza lui Feldman este de natură epistemologică. El consideră situaţiile de DP în termenii prezentării de dovezi, acceptării, respingerii şi suspendării judecăţii, ca atitudini epistemice posibile,

[23] *Ibidem*, p. 18.
[24] *Ibidem*, p. 19.

atitudini care nu ar justifica concluzia lui Fogelin că astfel de situaţii nu pot fi rezolvate pe cale raţională. Pentru Feldman, discuţia referitoare la valoarea de adevăr a propoziţiei: „«Grupurile pot avea drepturi morale» poate fi transformată într-o discuţie referitoare la valoarea evidenţială a dovezilor în favoarea existenţei tratamentului nedrept la adresa unui grup în raport cu „legitimitatea comportamentului corectiv viitor”[25]. Discuţia – raţională, întrucât presupune evaluarea modului în care unele propoziţii sprijină alte propoziţii – de acest tip, arată Feldman, nu poate fi diferită de discuţiile pe care le presupun DP. Adică, părţile pot ajunge la „o bază raţională care să justifice faptul că poziţiile despre suportul evidenţial este corect, sau că cealaltă poziţie este corectă sau că nu există niciun motiv pentru a alege între cele două poziţii... ele ar trebui să creadă sau să îşi suspende judecata”[26]. Feldman surprinde, corect credem noi, intenţia lui Fogelin atunci când spune că ideea că DP nu pot fi soluţionate raţional depinde de ideea că PC se află „într-un fel dincolo de evaluarea raţională”[27]. Dar, dacă „ideea este că raţionalitatea constă în extragerea corectă a consecinţelor din propoziţiile-cadru în lumina dovezilor contingente disponibile”, ceea ce înseamnă „a raţiona în legătură cu propoziţiile-cadru”, atunci, se întreabă Feldman, de ce acestea trebuie considerate dincolo de raţiune. Dacă este adevărat că „oamenii îşi schimbă părerile în privinţa unor propoziţii ca «Grupurile au drepturi morale» pe baza argumentelor»”, atunci, dacă propoziţiile de acest fel nu pot fi evaluate raţional, atunci şi formularea unor astfel de argumente ar trebui să fie non-raţională.

Turner şi Wright[28] fac distincţia între două dintre afirmaţiile lui Fogelin, referitoare la DP: (i) aceea că există contexte în care „argumentele eşuează în a-şi respecta promisiunea dialectică”, aceea a soluţionării DP; şi (ii) aceea potrivit căreia cazurile de DP nu pot fi în principiu rezolvate pe cale raţională[29]. Turner şi Wright speră, astfel, să elimine unele dintre dificultăţile generate de confuzia dintre (i) şi (ii). Dacă DP sunt interpretate în sensul sugerat de (i), arată autorii, atunci noţiunea lui Fogelin de DP poate fi considerată mai mult decât o abstracţiune filosofică. Adică, „ceva care se aplică” cel puţin unora dintre temele şi subiectele de interes pentru logica informală, în special tratamentul unor controverse cu caracter social, printre care şi cele amintite de Fogelin.

Autorii consideră că situaţiile de DP, înţelese ca situaţii în care nu este îndeplinită condiţia de posiblitate a SAN, specificată de Fogelin, sunt evidente mai ales când uneia dintre părţi îi lipsesc cunoştinţe de specialitate, ceea ce conduce la situaţia în care apelul la argumente este „în mod semnificativ restrâns”. Astfel, Turner&Wright interpretează distincţia lui Fogelin, dintre CAN şi DP, ca distincţie între contexte familiare şi contexte nefamiliare sau

[25] *Ibidem*, p. 21.
[26] *Ibidem*.
[27] *Ibidem*.
[28] Dale Turner, Larry Wright, *Revisiting Deep Disagreement*, „Informal Logic” 25-1, 2005, p. 25-35.
[29] *Ibidem*, p. 26.

specializate. În aceste din urmă contexte, pe care autorii le consideră utile pentru pedagogia logicii informale, cazuri de DP apar mai ales datorită factorilor practici, care presează în mod tipic dezbaterile cu caracter social: „Urgenţa care caracterizează aceste probleme subminează în mod natural răbdarea pe care ar trebui să o presupună un subiect de asemenea profunzime şi subtilitate”[30]. Astfel, conchid autorii, cazurile de DP sunt mai frecvente şi mai variate decât consideră Fogelin. Faptul că uneori DP se datorează dificultăţii de a sintetiza cunoştinţe şi informaţii sub forma unor propoziţii, care pot deveni părţi ale argumentelor folosite într-o dezbatere, arată autorii, precum şi faptul că „noi adesea ne schimbăm opiniile” nu doar ca urmare a schimburilor argumentative, ci şi „ca rezultat al educaţiei şi experienţei ale cărei semnificaţii nu pot fi cuprinse într-un enunţ sau două”, sunt motive pentru a extinde noţiunea de raţionalitate, astfel încât să cuprindă şi mijloacele de persuasiune non-argumentativă.

Ca şi Feldmann, Turner şi Wright optează pentru extinderea noţiunii de raţionalitate aplicată încercărilor de soluţionare a cazurilor de DP. Dar, ca şi în cazul altor autori, aceasta înseamnă modificarea noţiunii lui Fogelin de DP. Acelaşi rezultat se obţine şi în cazul variantei (i) indicată de autori. Faptul că PC şi, odată cu ele, DP sunt „imune fapte” şi „recalcitrante la adjudecare” este echivalent cu faptul că ele eşuează „în principiu” în a-şi respecta promisiunea dialectică. Un astfel de eşec poate fi evitat, deşi nu în principiu, dacă acceptăm o distincţie de grad între apelul la argumente, inclusiv la persuasiune argumentativă (care acoperă noţiunea de raţionalitate folosită de Fogelin), şi apelul la persuasiunea non-argumentativă (echivalentă oarecum cu noţiunea lui Fogelin de proceduri non-raţionale de persuasiune). Distincţia este în mod special importantă pentru tratarea dezacordurilor cu ajutorul mijloacelor de analiză, evaluare şi reconstrucţie argumentativă a dezbaterilor publice, care pot fi considerate cazuri aparţinând unor contexte nefamiliare, şi a factorilor practici, care influenţează astfel de dezbateri. Însă, această importanţă depinde, cel puţin în parte, de acceptarea faptului că folosirea PC în cadrul schimburilor argumentative nu este în mod esenţial diferită de folosirea oricărei aserţiuni, în sensul inferenţialist al termenului.

4. Concluzii

Problema ridicată de concluziile lui Fogelin, relevantă pentru cercetările teoretice din logica informală, dar mai ales pentru analiza şi modelarea cazurilor de dezbateri publice, în care sunt implicate judecăţi de valoare, este dacă astfel de judecăţi sau enunţurile prin care sunt exprimate pot fi considerate cazuri de enunţuri, pentru care nu pot fi invocate motive care să le susţină, sau care nu pot fi supuse criticii sau amendării, nu ca urmare a unui acord anterior în forma unor reguli ale dialogului, adică din motive procedurale acceptate de părţile aflate în dispută, ci ca urmare a statutului epistemic privilegiat al acestor enunţuri.

[30] *Ibidem*, p. 32.

Răspunsul, în termeni holişti, ai inferenţialismului semantic, la această problemă, oferit de Robert Brandom, este puţin diferit de cel al lui Fogelin, dar el poate fi relevant pentru subminarea diagnosticului limitativ al lui Fogelin în privinţa mijloacelor de tratare, specifice logicii informale şi teoriei argumentării, a cazurilor de dezacord profund. Pentru că, din punctul de vedere al lui Brandom, aserţiunile care au forma judecăţilor de valoare sunt întotdeauna articulate inferenţial. A fi articulate inferenţial înseamnă, pentru aceste aserţiuni, a fi întotdeauna „deschise solicitărilor de justificare" şi, pe de altă parte, a servi „atât la justificarea altor angajamente cât şi la excluderea justificării altor angajamente"[31]. Astfel, ceea ce caracterizează judecăţile de valoare, aserţiunile în general, nu este o trăsătură intrinsecă a lor sau „relaţia lor cu o realitate specială", ci responsabilitatea pe care o implică. Responsabilitatea pe care aserţiunile o implică este o consecinţă a faptului că ele „exprimă… angajamente (*commitments*) pentru care suntem responsabili, în sensul că îndreptăţirea (*entitlement*) noastră faţă de ele este întotdeauna *potenţial chestionabilă*, angajamente care sunt raţionale în sensul că revendicarea îndreptăţirilor corespunzătoare este o chestiune de oferire de motive pentru ele"[32].

Astfel, ceea ce este important, din punct de vedere holist, în privinţa unei aserţiuni nu este un pretins statut epistemologic (cel puţin nu în sensul tradiţional, fundaţionalist al termenului) – dacă este, spre exemplu, o judecată de fapt sau una de valoare –, statut care ar presupune că aserţiunea nu mai trebuie justificată, că ea nu este chestionabilă, sau că în sprijinul ei nu pot fi formulate motive, ci faptul că ea poate avea întotdeauna un loc în ceea ce Brandom numeşte „jocul solicitării şi oferirii de motive".

Aşa cum sunt prezentate de Fogelin şi alţi logicieni şi filosofi, cazurile de dezacord profund sunt importante pentru logica informală şi teoria argumentării, în general, şi, în particular, pentru tratamentul cu mijloacele specifice acestora al argumentării deliberative publice, bazate pe valori. Sugestia lui Fogelin, că tot ceea ce poate face logica informală pentru „a pune dezbaterea pe o bază raţională" este de „a clarifica propoziţiile cadru şi a le supune unor discuţii directe"[33], şi că acestea nu pot fi subordonate încercării, cel puţin teoretice, de a fixa posibilitatea stabilirii unui scop comun al dezbaterii şi, astfel, posibilitatea atingerii unui acord între părţi – poate limita semnificativ succesul unor teorii centrate pe analiza, evaluarea şi reconstrucţia dialogorilor, în particular a dialogurilor de tip persuasiv şi a celor de tip negociativ (spre exemplu, Moore, 1986; Walton, 2008; 2006)[34]. În aceste tipuri de dialog, concesiile şi obligaţia de

[31] Robert Brandom, *Articulating Reasons. An Introduction to inferentialism*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, London, England, 2000, p. 164.

[32] *Ibidem*, p. 80.

[33] Robert Fogelin, *op. cit.*, p. 5.

[34] Christophe W. Moore, *The Mediation Process*, Jessey-Bass, San Francisco, 1986; Douglas N. Walton, *Fundamentals of Critical Argumentation*, Cambridge University Press, Cambridge, New York, Melbourne, Madrid, Cape Town, Singapore, São Paulo, 2006; idem,

a oferi justificări, motive sau demonstraţii pentru premisele introduse în dezbatere sunt elemente structurale esenţiale ale argumentării[35]. Recunoaşterea existenţei cazurilor de dezacord profund impune limite suplimentare în stabilirea normativă a scopurile principale ale dialogurilor de tip persuasiv (în care scopul este convingerea interlocutorului) şi negociativ (al căror scop este obţinerea unui rezultat posibil inferior aşteptărilor iniţiale ale părţilor implicate, dar pe care acestea îl acceptă)[36], în admiterea concesiilor şi obligaţiilor de a oferi justificări şi motive în cadrul dezbaterilor, atunci când intervin, implicit sau explicit, propoziţiile cadru. Însă, din punct de vedere inferenţialist, astfel de limite nu sunt justificate, cel puţin nu pe temeiuri epistemice clasice. „A pune o dezbatere pe o bază raţională" înseamnă, şi din punct de vedere inferenţialist, a identifica sursele dezacordului şi a le discuta direct. Dar, în timp ce pentru apărătorii noţiunii de dezacord profund, natura acestor surse (propoziţii de tipul propoziţiilor-cadru) face imposibilă rezolvarea dezacordului, pentru inferenţialişti nu există niciun motiv (epistemologic) pentru care acestea să nu poată fi însoţite de noi argumente şi motive, argumente şi motive formulate de ambele părţi în speranţa obţinerii unui rezultat comun.

RELEVANCE, HOLISM, AND THE PROBLEM OF "DEEP DISAGREEMENT" IN PUBLIC DELIBERATIVE ARGUMENTATION

(*Abstract*)

The crucial problem, in informal logic, of what Fogelin (1985) and his commentators – Lugg (1986), Davson-Galle (1992), Adams (2005), Friemann (2005), Turner&Right (2005) – call "Deep Disagreement" is that of the inferential (as assertions) rather than epistemological status of the so-called „framework propositions". It will be argued that a holistic-inferentialist approach to assertions – one that defines assertions in terms of the inferential articulation of their conceptual content –, and a coherentist understanding of the notion of relevance in argumentation may contribute to avoiding many central problems confronting *Informal Logic* in treating cases of disagreement in public deliberative argumentation.

Keywords: Fogelin, deep disagreement, Brandom, holism, relevance, deliberative argumentation.

Informal Logic: A Pragmatic Approach, Cambridge University Press, Cambridge, New York, Melbourne, Madrid, Cape Town, Singapore, São Paulo, 2008.

[35] F. H. Van Eemeren, Rob Grootendorst, A. Franceska Snoeck Henkemans, *Argumentation: Analysis, Evaluation, Presentation*, Lawrence Erlbaum Associates, Mahwah, N.J., 2002.

[36] Douglas N. Walton, *Informal Logic: A Pragmatic Approach*, Cambridge University Press, Cambridge, New York, Melbourne, Madrid, Cape Town, Singapore, São Paulo, 2008.

ÎMBĂTRÂNIREA POPULAŢIEI, REALITĂŢI ŞI PERSPECTIVE

LAURENŢIU RADU[*], MARIA MĂLĂESCU[*]

Aspecte istorice primordiale ale perceperii vârstei a treia

Dintotdeauna s-a practicat o stratificare socială şi în funcţie de vârstă. „Cel vechi de zile" îl prefigurează, în religia creştină, pe Dumnezeu. În Apocalipsă, Logosul este considerat puntea de legătură a umanităţii cu divinitatea. În budism, Buddha este considerat a fi „întâiul născut al lumii", iar conform tradiţiei chineze, Lao-tzu (Bătrânul înţelept) este supranumit „cel născut cu părul alb şi cu înfăţişarea unui om bătrân sau dascălul bătrân" – denumire ce conferă bătrâneţii virtutea înţelepciunii, a experienţei, motiv pentru care bătrânii trebuie veneraţi şi ascultaţi cu sfinţenie.

Vârsta, care reprezintă pragul de trecere spre bătrâneţe, este relativă, ea diferă în funcţie de epoca istorică şi de cultură[1]. În trecut, când speranţa de viaţă era scăzută, bătrâneţea avea şi ea cote scăzute. Astfel, Talmudul şi tradiţia arabă considerau ca prag al îmbătrânirii vârsta de 40 de ani, vârstă la care, pentru Schopenhauer începe „viaţa contemplativă'', iar Hipocrat îl considera bătrân pe cel care împlinea 56 de ani.

În literatura română, „individul este considerat «cocon» până la împlinirea vârstei de 4 ani, «copil» până la 14 ani, «cătăring» până la 22 ani, «june» până la 42 ani, «bărbat» între 43-55 de ani, «bătrân» între 56-69 de ani şi «mator» între 70-80 de ani"[2].

Psalmii lui David, vizavi de tema vieţii umane, învaţă că „zilele omului sunt 70 de ani, ce este mai mult e osteneală şi durere", ei fac referire şi la o pregătire psihologică individuală asupra situaţiei de ansamblu, în care se va afla omul când îmbătrâneşte.

Prin noţiunea de îmbătrânire înţelegem, în general, „trecerea treptată spre bătrâneţe, spre etapa finală din viaţa fiinţelor, caracterizată prin diminuarea treptată a funcţiilor fiziologice, vârsta înaintată a unui om"[3].

Cea mai veche împărţire, pe categorii de vârstă, a oamenilor cuprindea trei etape ireversibile ale vieţii: tineri, adulţi, bătrâni (sau vârsta a treia). Fiecare vârstă este destinată unor îndatoriri sociale, ca aceea de ucenicie şi învăţare a

[*] Asistent de cercetare, dr., Institutul de Cercetări Socio-Umane „C. S. Nicolăescu-Plopşor" din Craiova, al Academiei Române; e-mail: xlaur2007@yahoo.com

[*] Maria Mălăescu, stareţă la Mănăstirea Sfântul Gheorghe-Buciumeni, Fălticeni; doctorand la Academia de Ştiinţe a Moldovei, Chişinău.

[1] Maria Emilia Sorescu, *Asistenţa socială a persoanelor vârstnice*, Craiova, Editura Universităţii, 2005, p. 8.

[2] Daniela Gîrleanu-Şoitu, *Vârsta a treia*, Iaşi, Editura Institutul European, 2006, p. 18.

[3] *Dicţionarul explicativ al limbii române*, Academia Română – Institutul de lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti", Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic Gold, 2009, p. 97.

unei meserii, căsătoria şi închegarea unei noi familii, apoi pensionarea, prin care se şi realizează retragerea cu încetul din viaţa publică până la dispariţia totală, nefiinţă.

În prezent, copilăria este prelungită pe o perioadă mai mare de timp. Tinerii intră din ce în ce mai târziu în viaţa de adult, când trebuie, în mod tradiţional, să-şi întemeieze o familie şi să muncească pentru a se întreţine. Această întârziere este cauzată de faptul că, ei fie îşi continuă studiile o perioadă mai mare de timp şi se căsătoresc mai târziu, fie, din diverse motive, interne sau externe, individului îi este necesar mai mult timp pentru a ajunge la maturitate. O copilărie scurtă înseamnă o maturizare precoce şi invers, o copilărie prelungită înseamnă o maturizare târzie, o amânare de a intra deplin în rândul adulţilor, sau doar o intrare progresivă prin preluarea doar a unor anumite funcţii ale adulţilor, ceea ce împinge pragul bătrâneţii spre o vârstă cât mai înaintată. Datorită acestui fapt, bătrânii pensionari sunt tot mai în putere şi din ce în ce mai activi şi utili societăţii la vârste la care odinioară ar fi trebuit să fie complet inactivi.

Diversitatea firii umane face ca împărţirea pe vârste să pară tot mai sărăcăcioasă. Se impune adoptarea unor subcategorii de vârste, deoarece la o anume categorie de vârstă o persoană poate să nu mai fie activă, în timp ce alta, dimpotrivă, este activă. În prezent apar frecvent excepţii majore între indivizii aceleiaşi categorii de vârstă, ca subdiviziuni de genul: bătrânii tineri sau bătrânii bătrâni.

Psihologul Erik Erikson considera că individul, de-a lungul vieţii sale parcurge opt stadii: pruncia, copilăria timpurie, perioada de la patru la cinci ani, perioada de la şase la unsprezece ani, adolescenţa, prematuritatea, perioada adultă şi bătrâneţea, fiecare remarcându-se printr-o „anumită criză care se desfăşoară într-un cadru social dominant şi se finalizează printr-o mutaţie semnificativă”[4]. Fiecare trecere de la o perioadă la alta forţează individul la un efort de adaptare, de învăţare de noi roluri sociale în conformitate cu noua grupă, în care se încadrează şi se raportează. În acest sens, o serie de roluri se abandonează şi se adoptă altele noi, pe care trebuie să le probeze cu trecerea timpului până la preluarea lor definitivă.

Organizaţia Mondială a Sănătăţii identifică, pentru vârsta a treia, următoarele categorii, făcând astfel o diferenţiere între „vârstnic” şi „bătrân”: vârsta mijlocie, medie sau de tranziţie între 45-59 de ani, perioada vârstnică între 60-74 de ani, bătrâneţea după 75-90 ani şi longevitatea pentru persoanele ce depăşesc vârsta de 85-90 de ani. Potrivit acestei clasificări, putem spune că:

- perioada vârstnică este perioada de timp dintre vârsta când o persoană, potrivit legislaţiei cu privire la pensionare, are dreptul să-şi înceteze activitatea la limită de vârstă şi se extinde atâta timp, cât ea mai poate fi activă;

[4] Daniela Gîrleanu-Şoitu, *op. cit.*, p. 17.

- bătrâneţea este o etapă a vieţii, o stare individuală strâns legată de structura biologică şi psihologică a individului, o limită de vârstă şi o oscilaţie între perioada activă, cea pasivă a activităţii umane şi înscrierea lui în ultima perioadă a vieţii;
- longevitatea este perioada de timp trăită de un om după împlinirea vârstei de 90 de ani, un fenomen individual, strâns legat de starea de sănătate fizică şi psihică.

Putem spune că există mai multe feluri de îmbătrânire: îmbătrânire psihologică, biologică şi socială, dar se poate vorbi şi despre o îmbătrânire cronologică, funcţională şi patologică.

Gerontologia, ştiinţa care se ocupă de studierea vârstei a treia, evidenţiază că vârsta biologică depinde de diversele componente ale organismului, de modificările ţesuturilor, ale organelor, de componenţa sângelui şi, nu în ultimul rând, de componentele individuale ale grupului de apartenenţă.

Tradiţional, procesul de îmbătrânire este definit fie ca *proces progresiv de deteriorare şi distrucţie a organismului*, fie ca *o serie de modificări naturale şi lente care afectează fiinţele vii de la naştere până la moarte*, transformări care conduc la concluzia conform căreia bătrâneţea este „un rău necesar”[5]. În dicţionarul Larousse de Psihiatrie, îmbătrânirea este definită ca fiind un proces de degradare graduală şi diferenţiată, este un ansamblu de fenomene care apar ca urmare a încheierii fazei de dezvoltare şi care implică schimbări din punct de vedere biologic şi psihologic. Îmbătrânirea este, în prezent, un fenomen cu principale conotaţii sociale şi este recunoscută la o vârstă din ce în ce mai înaintată, în funcţie de „de tipul de societate, iar în interiorul aceleiaşi societăţi de clasa de apartenenţă şi de alte criterii sociale şi culturale”[6]. Tradiţional, bătrâneţea înseamnă dreptul la respect necondiţionat şi un atu în plus faţă de generaţia tânără, căpătat din experienţa de viaţă, însă mulţi consideră că a fi bătrân este o ruşine, o excludere din viaţa activă a societăţii, o incapacitate personală, un handicap. Din această cauză, tacit, poate pentru a nu jigni pe nimeni sau doar în încercarea de a se asigura o minimă protecţie socială a persoanelor care din cauza vârstei nu mai pot munci, aproape în toate ţările se consideră vârsta pensionării ca prag al bătrâneţii.

Fenomenul de îmbătrânire a populaţiei

Fenomenul de îmbătrânire a populaţiei a stârnit interesul şi îngrijorarea organismelor internaţionale ONU, OMS, UNESCO, Banca Mondială etc.; acestea au declanşat o amplă mişcare mondială de studiere a fenomenului, cu scopul de a găsi soluţii eficiente optimiste şi încurajatoare, în pofida estimărilor sumbre.

În anul 1988, OMS ia în discuţie problema îmbătrânirii şi o enumeră printre primele cinci probleme cu care se confruntă omenirea: bolile cardiovasculare, cancerul, SIDA, patologia dependenţior de alcool.

---

[5] V. O. Paşcanu, *Vârsta a III-a sau ultimul examen*, Iaşi, Editura Moldova, 1984, p. 12-70.

[6] Ana Bălaşa, *Fenomenul îmbătrânirii – obiect al cercetării ştiinţifice*, în „Revista de Asistenţă Socială”, nr. 2-3, 2006, p. 79.

Începând cu anul 1990, potrivit Rezoluţiei ONU, nr. 45/106, ziua de 1 octombrie este considerată ziua mondială a persoanelor vârstnice, pentru a da amploare interesului pentru vârsta a treia şi a consolida relaţiile dintre generaţii.

Anul 1993 a fost proclamat *Anul European al persoanelor vârstnice şi al solidarităţii între generaţii* şi a provocat realizarea unor studii ce evidenţiază faptul că în întreaga lume se înregistrează o tendinţă de îmbătrânire a populaţiei deloc de neglijat, densitatea persoanelor pensionate la limita de vârstă şi a acelora în pragul pensionării faţă de populaţia activă fiind într-o permanentă creştere.

Deviza OMS-1999 este: *„Să rămânem activi pentru a îmbătrâni frumos”.*

În prezent, *îmbătrânirea populaţiei trebuie înţeleasă ca fiind creşterea ponderii persoanelor de vârsta a treia faţă de noua generaţie*. Acest fenomen, prin amploarea şi consecinţele sale, capătă în mai toate statele cote îngrijorătoare. El reprezintă o problemă care-şi pune amprenta atât la nivel individual, cât şi social, angrenând însă ambiguu sistemul economic, social, educaţional, medical, politic, cultural şi, nu în ultimul rând, pe cel al pieţii muncii. Disparitatea îngrijorătoare dintre numărul de persoane pensionate şi numărul persoanelor angajate constituie o consecinţă negativă pentru societate, manifestată prin creşterea numărului persoanelor cu venituri mici, ce trebuie sprijinite de stat prin anumite subvenţii sau gratuităţi. Bugetul de stat şi al serviciilor sociale şi de sănătate suportă, în acest fel, o presiune direct proporţională cu creşterea sumelor ce trebuie alocate în vederea acoperirii asistenţei sociale a persoanelor vârstnice.

Toate acestea fac ca problema îmbătrânirii, prin tensiunea ce o exercită şi prin intensitatea cu care este percepută, să fie considerată ca o serioasă problemă socială ce se află în atenţia autorităţilor publice. Ea antrenează mobilizarea persoanelor fizice şi juridice din cele mai diverse domenii de activitate – demografi, statisticieni, sociologi, medici, jurişti alături de organizaţiile guvernamentale şi nonguvernamentale, cultele religioase, asociaţii şi fundaţii, în vederea cunoaşterii evoluţiei fenomenului, persoanelor şi a grupurilor afectate sau vulnerabile, identificarea de resurse şi elaborarea de strategii viabile în vederea contracarării efectelor negative pentru individ şi societate.

În anul 2002, la Madrid a fost adoptat *Planul internaţional de acţiune privind îmbătrânirea.* Planul recomandă studierea îndeaproape a fenomenului de îmbătrânire şi ameliorarea capacităţii serviciilor publice de a-i face faţă prin „derularea de programe la nivel naţional şi cercetarea fenomenului îmbătrânirii, fundamentarea politicilor, facilitarea aplicării recomandărilor şi măsurilor ce figurează în plan, identificarea de noi probleme, elaborarea indicatorilor cheie, a instrumentelor şi practicilor de evaluare etc.”[7]. Punerea în practică a recomandărilor planului avea în vedere studierea raportului dintre populaţia activă şi cea inactivă, contribuţiile şi drepturile băneşti, politica alocării de fonduri bugetare,

[7] *Ibidem,* p. 80.

trebuinţele individuale, relaţiile dintre generaţii. Prin acest plan statele semnatare se angajau să promoveze o societate pentru toate vârstele, să susţină îmbătrânirea activă prin includerea în politicile sociale şi în programele economice naţionale a nevoilor şi drepturilor persoanelor vârstnice.

Anul 2012 a fost declarat de către Consiliul Uniunii Europene şi de către Parlamentul European, conform deciziei nr. 940/2011/UE din 14 septembrie 2011, ca fiind „*Anul European al Îmbătrânirii Active şi al Solidarităţii între Generaţii*", cu scopul de a se conştientiza la nivel internaţional necesitatea revizuirii politicilor sociale, în sensul de a privi vârstnicii ca fiind o resursă valoroasă pentru societate. Cu acest prilej, se aduce iarăşi pe ordinea de zi necesitatea de dialog şi de consiliere internaţională asupra măsurilor ce trebuie luate ca întreaga populaţie, indiferent de vârstă, să participe, în conformitate cu necesităţile şi posibilităţile sale, la progresul social şi la dezvoltarea economică.

Desfăşurat sub deviza „*Fiecare are rolul său*", proclamarea „Anului European al Îmbătrânirii Active şi al Solidarităţii dintre Generaţii" a constituit o dezbatere în cadrul plenului Senatului României, reunit în data de 5 martie 2012, propunându-se consolidarea unei mentalităţi sănătoase de implicare activă a persoanelor vârstnice în viaţa socială şi economică a ţării şi promovarea unui stil de viaţă independent prin[8]:

- permiterea nelimitată de a rămâne în câmpul muncii;
- împărtăşirea îndelungată a propriei experienţe în formarea viitorilor specialişti;
- să joace în continuare un rol activ în societate;
- să ducă o viaţă cât mai sănătoasă şi mai împlinită.

Organizaţia Mondială a Sănătăţii defineşte *îmbătrânirea activă ca fiind „procesul de optimizare a oportunităţilor de menţinere a sănătăţii, de participare şi securitate personală, cu scopul de a îmbunătăţi calitatea vieţii în cursul procesului de îmbătrânire".*

La nivel internaţional se fac eforturi ca vârstnicii să fie cât mai sănătoşi şi activi, să se dezvolte relaţii de solidaritate între generaţii, de sprijin reciproc şi cooperare.

România în contextul îmbătrânirii populaţiei

România este şi ea cuprinsă de valul îmbătrânirii populaţiei, care a afectat Europa. În ultima jumătate a secolului populaţia vârstnică s-a aflat într-o continuă creştere. Procentual, acest segment de populaţie a crescut de la 9,9% în 1956, la 13% în 2000, 14,3% în 2004, 14,7% în 2005 şi la 14,9% la 1 iulie 2008.

Un raport „Active ageing and solidarity between generations. A statistical portrait of the European Union 2012", realizat de Comisia Europeană,

[8] Elena Mitrea, *Solidaritate între generaţii şi îmbătrânire activă*, în „Convorbiri", 5 martie 2012.

arată că Romania este printre cele mai afectate state de fenomenul de îmbătrânire a populaţiei[9].

Prima dată, la noi în ţară, acest fenomen a fost semnalat în 1956. El se accentuează în perioada 1967-1968, din cauza politicii comuniste de „protecţie a mamei şi copilului", ce a dus la creşterea bruscă a natalităţii cu 27,4/1000, respectiv 26,8/1000, şi a însemnat apariţia unei generaţii numeroase de copii, care, ajunsă la bătrâneţe, nu va produce decât îngrijorare pe plan demografic.

Dinamica creşterii numărului de persoane vârstnice în România se poate observa prin compararea datelor statistice ale recensămintelor făcute de-a lungul timpului şi înscrise în tabelul următor[10]:

Tabelul 1

Variabile	**1992**	**18martie 2002**	**Diferenţe**
Populaţia de 60 de ani şi peste	16,4%	19,4%	+3,0%
Populaţia de 60 de ani şi peste în mediul urban	11,6%	14,8%	+3,2%
Populaţia de 60 de ani şi peste în mediul rural	22,1%	24,4%	+2,3%
Populaţia adultă 15-59 de ani	60,9%	63,0%	+2,1%
Populaţia de 60 de ani şi peste în mediul urban	64,1%	69,2%	+5,1%
Populaţia de 60 de ani şi peste în mediul urban	57,0%	56,2%	- 0,8%
Populaţia tânără 0-14 ani	22,7%	17,6%	- 5,1%
Populaţia de 60 de ani şi peste în mediul urban	24,3%	16,0%	- 8,3%
Populaţia de 60 de ani şi peste în mediul urban	20,9%	19,4%	- 1,5%
Total	**100,0%**	**100,0%**	

Sursa: INSSE

În fruntea topului celor mai îmbătrânite regiuni, la noi în ţară, se află Muntenia (21,6%), urmată de regiunea de sud-vest (21,5%), vestul ţării (19,4%) şi regiunea de regiunea de sud-est (19,2%).

Conform recensământului realizat în anul 2002, în România populaţia totală este de 21.698.181 de locuitori, împărţiţi pe categorii de vârste după cum urmează[11]:

[9] HotNews.ro, 15 mai 2012.

[10] Daniela Gîrleanu-Şoitu, *op. cit.*, p. 111.

[11] Recensământul 2002. Date preliminare. Institutul Naţional de Statistică. Comisia Centrală pentru Recensământul Populaţiei şi al Locuinţelor.

Tabelul nr. 2

Nr. Crt.	Anul	Total populaţie	Populaţia pe grupe de vârstă		
			0 – 14 ani	15 – 59 ani	60 ani şi peste
1.	2000	717.224	156.896	429.287	131.041
2.	2001	719.134	154.540	432.825	131.769
3.	2002	707.242	148.457	427.431	131.354
4.	2003	705.547	143.996	430.463	131.088
5.	2004	705.202	140.225	434.168	130.809
6.	2005	705.752	136.630	440.332	128.790
7.	2006	705.730	134.921	442.240	128.578
8.	2007	705.878	132.993	444.195	128.690

Tabelul nr. 3

Nr. Crt.	Populaţia cercetată	2002		1992		2002 în % faţă de 1992
		Număr	%	Număr	%	
1.	Populaţia totală	21.698.181	100,0	22.810.035	100,0	95,8
2.	Masculin	10.581.350	48,8	11.213.763	49,2	95,8
3.	Feminin	11.116.831	51,2	11.596.272	50,8	95,9
4.	Urban	11.436.736	52,7	12.391.819	54,3	92,3
5.	Rural	10.261.445	47,3	10.418.216	45,7	98,5
6.	Români	19.409.400	89,5	20.408.542	89,5	95,1
7.	Maghiari	1.434.377	6,6	1.624.959	7,1	88,3
8.	Rromi	535.250	2,5	401.087	1,8	133,4
9.	Germani	60.088	0,3	119.462	0,5	50,3
10.	Ucraineni-Ruteni	61.353	0,3	65.764	0,3	93,3

La data de 1 ianuarie 2010, potrivit Institutului Naţional de Statistică, România înregistra un număr de 21.462.000 de locuitori, dintre care 10.451.000 bărbaţi, ce reprezintă un procent de 48,7% şi 11.011.000 femei, în procent de 51,3%. Populaţia tânără (0-14 ani) reprezintă 15,2% din total, populaţia adultă – 69,9%, iar cea vârstnică (peste 65 de ani) este de 14,9%.

La 1 ianuarie 2010 vârsta medie a populaţiei din România a fost de 39,9 ani[12].

Din datele de mai sus se poate vedea o creştere a numărului de persoane cu un procent aproximativ de 5% faţă de ultimii zece ani şi o feminizare a

[12] http://www.mediafax.ro/social/romania

îmbătrânirii. În acelaşi timp, prin compararea tabelelor de mai sus se observă şi o uşoară tendinţă de îmbătrânire demografică, din numărul din ce în ce mai mic de copii, faţă de numărul din ce în ce mai mare de bătrâni.

Consiliul Naţional al Persoanelor Vârstnice face, în lucrarea *Îmbătrânirea populaţiei în context european şi în România,* prognoza conform căreia ponderea populaţiei de 65 de ani şi peste va creşte continuu. La nivel naţional, numărul populaţiei vârstnice va creşte de la 3,2 milioane de persoane în iulie 2008 la aproximativ 3,5 milioane în anul 2025, ponderea acesteia în totalul populaţiei crescând cu 2,8% (de la 14,9% la 17,7%), după cum se poate observa din următorele tabelele:

Tabelul nr. 4
Evoluţia procentuală a populaţiei vârstnice în perioada 2008-2025

	1 iulie 2008		Varianta	2025	
	Mii pers.	%		Mii pers.	%
Total	3.198,2	14,9	Constantă	3.465,3	17,7
			Medie	3.426,1	17,6
			Optimistă	4.089,9	20,1
			Pesimistă	3.378,6	17,6
Urban	1.398,2	11,8	Constantă	1.898,8	18,7
			Medie	1.874,9	18,6
			Optimistă	2.408,0	22,7
			Pesimistă	1.854,0	18,7
Rural	1.800,0	18,6	Constantă	1.566,5	16,7
			Medie	1.551,2	16,5
			Optimistă	1.681,9	17,2
			Pesimistă	1.523,7	16,4

Tabelul nr. 5
Evoluţia populaţiei vârstnice pe grupe de vârste în perioada 2015-2025

Grupa	Varianta constantă			Varianta optimistă			Varianta pesimistă		
de vârstă	2015	2020	2025	2015	2020	2025	2015	2020	2025
60-64	1.340,6	1.259,4	974,2	1.350,3	1.275,9	993,8	1.307,1	1.211,5	924,8
65-69	1.001,2	1.187,9	1.115,1	1.010,4	1.207,6	1.143,7	970,6	1.133,6	1.047,6
70-74	734,9	836,9	991,7	743,7	854,6	1.024,1	707,2	790,4	919,4
75-79	651,3	548,9	629,0	661,7	564,6	656,0	620,3	510,4	572,2
80-84	429,5	409,7	344,7	437,7	424,0	363,2	404,7	374,7	306,4
85+	247,4	263,8	259,7	254,3	277,3	280,6	226,9	231,7	218,7

Îmbătrânirea populaţiei va continua, populaţia de peste 65 de ani va creşte de la 3,2 milioane de persoane în 2010 la peste 5,1 milioane în 2050. De asemenea, şi segmentul de populaţie de peste 80 de ani şi peste este în creştere continuă, cel puţin până în anul 2050. În plus, se constată o accelerare continuă a fenomenului de îmbătrânire mai accentuată în mediul rural decât în cel urban.

Creşterea speranţei de viaţă

Prin speranţă de viaţă înţelegem un indicator de estimare a stării de sănătate şi de previziune a duratei vieţii unui individ, dacă ar trăi în condiţiile de mortalitate dintr-o anumită perioadă, luată ca model de referinţă. Creşterea speranţei de viaţă, în mare măsură, este rezultatul creşterii nivelului de trai, a condiţiilor de muncă, a îmbunătăţirii serviciilor medicale şi a scăderii mortalităţii din ultimii ani.

O analiză cronologică scoate uşor în evidenţă faptul că, de la o etapă la alta oamenii au o durată de viaţă din ce în ce mai mare, devin mai longevivi. Astfel, putem spune că *longevitatea reprezintă perioada de viaţă a unui om, ce depăşeşte durata medie de viaţă a categoriei de populaţie din care face parte.*

Organizaţia Mondială a Sănătăţii estimează, pentru anul 2025, durata medie de viaţă în Europa ca fiind vârsta de 81 de ani pentru femei şi 75 de ani pentru bărbaţi.

România, după cum se poate vedea şi în tabelul de mai jos, are o speranţă de viaţă mai mică cu zece ani ca Japonia, ţara cu persoanele cele mai longevive din lume.

Tabelul nr. 6
Durata medie de viaţă în 2001

Nr. Crt.	Ţara	Bărbaţi	Femei	Media de vârstă
1.	Etiopia	51 ani	53 ani	52 ani
2.	Nigeria	52 ani	52 ani	52 ani
3.	Africa de Sud	53 ani	54 ani	53 ani şi 6 luni
4.	India	62 ani	64 ani	63 ani
5.	Federaţia Rusă	59 ani	72 ani	65 ani şi şase luni
6.	Egipt	65 ani	68 ani	66 ani şi 6 luni
7.	Turcia	67 ani	72 ani	69 ani şi 6 luni
8.	China	69 ani	73 ani	71 ani
9.	Ungaria	67 ani	76 ani	71 ani şi 6 luni
10.	Bulgaria	68 ani	75 ani	71 ani şi 6 luni
11.	România	68 ani	75 ani	71 ani şi 6 luni
12.	Estonia	65 ani	76 ani	72 ani
13.	Letonia	65 ani	76 ani	72 ani
14.	Lituania	68 ani	78 ani	73 ani
15.	Slovacia	69 ani	77 ani	73 ani
16.	Polonia	70 ani	78 ani	74 ani

17.	Albania	72 ani	76 ani	74 ani
18.	Cehia	72 ani	78 ani	75 ani şi 6 luni
19.	Slovenia	72 ani	79 ani	75 ani şi 6 luni
20.	Portugalia	73 ani	80 ani	76 ani şi 6 luni
21.	Irlanda	74 ani	79 ani	76 ani şi 6 luni
22.	Finlanda	74 ani	81 ani	77 ani şi 6 lui
23.	Malta	74 ani	80 ani	77 ani
24.	SUA	74 ani	80 ani	77 ani
25.	Danemarca	75 ani	79 ani	77 ani
26.	Regatul Unit	75 ani	80 ani	77 ani şi 6 luni
27.	Cipru	75 ani	80 ani	77 ani şi 6 luni
28.	Austria	75 ani	81 ani	78 ani
29.	Germania	75 ani	81 ani	78 ani
30.	Luxemburg	75 ani	81 ani	78 ani
31.	Belgia	75 ani	82 ani	78 ani şi 6 luni
32.	Canada	76 ani	81 ani	78 ani şi 6 luni
33.	Grecia	76 ani	81 ani	78 ani şi 6 luni
34.	Israel	76 ani	81 ani	78 ani şi 6 luni
35.	Suedia	77 ani	82 ani	79 ani şi 6 luni
36.	Norvegia	76 ani	81 ani	78 ani şi 6 luni
37.	Olanda	76 ani	81 ani	78 ani şi 6 luni
38.	Spania	76 ani	83 ani	79 ani şi 6 luni
39.	Australia	77 ani	82 ani	79 ani şi 6 luni
40.	Franţa	76 ani	83 ani	79 ani şi 6 luni
41.	Elveţia	77 ani	83 ani	80 ani
42.	Italia	77 ani	83 ani	80 ani
43.	Japonia	78 ani	85 ani	81 ani şi 6 luni

Sursa INSSE, Anuarul Statistic, 2002, p. 820.

Prin comparaţie, se poate observa o creştere a speranţei de viaţă în toate statele prezentate în tabelul de mai sus, care reclamă o oarecare asemănare în evoluţia ascendentă a îmbătrânirii populaţiei.

Există studii care demonstrează practic faptul că implicarea în muncă, până la vârste înaintate, prelungeşte viaţa persoanelor. Guerin realizează, în acest sens, un studiu al longevităţii. El compară persoanele dintre 55-59, respectiv 60-64 de ani din Japonia, ţara cu cel mai înalt nivel de longevitate, şi Franţa. Se observă că, din prima grupă 94,1% dintre japonezi lucrează, faţă de 67,8% francezi, iar din a doua grupă 75,6% japonezi, faţă de 19% francezi. Conform acestui studiu se poate trage concluzia că longevitatea are ca sursă, deloc de neglijat, continuarea perioadei active în câmpul muncii după împlinirea vârstei de 60 de ani[13].

[13] Daniela Gîrleanu-Şoitu, *op. cit.*, p. 113.

Susţinătorii activismului social argumentează că persoanele de vârsta a treia, care îşi continuă activitatea, îşi menţin starea de sănătate, funcţiile lor cognitive sunt prelungite de activism, continuarea relaţiilor sociale prin implicarea în diferite activităţi contribuind atât la obţinerea avantajelor materiale, cât şi la evitarea izolării sociale[14]. În prezent însă, persoanele vârstnice lucrează în special pentru a-şi rotunji veniturile, care, de foarte multe ori, sunt prea mici şi insuficiente pentru a acoperi necesarul de medicamente, plata impozitelor, încălzirii pe timp de iarnă şi a întreţinerii locuinţei.

Îmbătrânirea demografică a României în comparaţie cu statele europene şi cu statele O.N.U.

În demografie, termenul de îmbătrânire a populaţiei este înlocuit cu cel de îmbătrânire demografică.

Prin *îmbătrânire demografică înţelegem evoluţia numerică a categoriei populaţiei vârstei a treia (60 de ani şi peste), ca un proces ferm şi de lungă durată, din interiorul graniţelor unei aşezări umane*. Periodic, cu ajutorul recensămintelor populaţiei se realizează studii cu privire la numărul populaţiei pe sexe, vârstă, regiuni, condiţii de locuit, situaţie profesională etc. Aceste studii sunt necesare pentru a ieşi în sprijinul populaţiei cu măsuri economice şi politico-administrative, care să favorizeze progresul şi bunăstarea comunităţii. În acest sens, la nivel european s-au făcut studii permanente asupra evoluţiei numerice a populaţiei, încercându-se controlarea fenomenului de îmbătrânire demografică.

Comisia Europeană a deschis vaste dezbateri în Europa asupra modificărilor demografice şi a îmbătrânirii populaţiei pe continent. De asemenea, a promovat acţiuni la nivel internaţional, de analizare a modului în care statele europene pot proteja generaţiile vârstnice împotriva sărăciei şi a dependenţei, prin asistarea lor socială, a îngrijirii optime şi constante.

La 18 octombrie 1961, în Carta Socială Europeană, adoptată la Torino (şi revizuită la 22 octombrie 1992), unul dintre marile tratate ale Consiliului Europei în domeniul dreptului omului, protecţia socială a unor categorii de persoane se referă atât la femei, copii, persoane cu handicap, emigranţi, cât şi la persoanele vârstnice. Articolul 23 al Cartei Sociale Europene vizează dreptul persoanelor vârstnice la protecţie socială, prin promovarea în mod direct sau cu ajutorul organizaţiilor publice şi private a următoarelor măsuri:

1. Permiterea persoanelor vârstnice de a rămâne membri deplini ai societăţii cât mai mult timp posibil prin:

a) acordarea de resurse suficiente, care să le permită să ducă o existenţă decentă şi să participe activ la viaţa publică, socială şi culturală;

b) difuzarea de informaţii, privind serviciile şi facilităţile disponibile persoanelor vârstnice şi posibilităţile de a recurge la acestea.

[14] Monica Zapodeanu, *Terapii familiale şi asistenţă socială a familiei*, Iaşi, Editura Lumen, 2005, p. 146.

2. Permiterea persoanelor vârstnice să aleagă liber propriul stil de viaţă şi să ducă o existenţă independentă în mediul lor obişnuit atâta timp, cât doresc şi cât acest lucru este posibil, prin:

a) punerea la dispoziţie a unor locuinţe corespunzătoare nevoilor acestora şi stării lor de sănătate sau sprijin adecvat în vederea amenajării locuinţei;

b) îngrijirea sănătăţii şi servicii pe care starea acestora le impune.

3. Garantarea persoanelor vârstnice care lucrează în instituţii la o asistenţă corespunzătoare în privinţa vieţii private şi participarea la stabilirea condiţiilor de viaţă din instituţie.

Consiliul Europei le solicita, în anul 1964, tuturor ţărilor membre o evaluare cu privire la situaţia persoanelor în vârstă. Rezultatul certifică faptul că toate ţările industrializate ale Europei se confruntă cu fenomenul îmbătrânirii demografice. Raportul arată că, pentru unele ţări creşterea numărului persoanelor de vârsta a treia reprezenta un fapt, iar pentru altele doar o tendinţă demografică, în condiţiile în care nu pentru toate statele există o anume vârstă, considerată prag unic al bătrâneţii, iar vârsta cronologică nu corespunde cu vârsta biologică sau cu cea psihologică.

În majoritatea ţărilor, vârsta pensionării înseamnă vârsta când începe bătrâneţea. Astfel, categoria vârstnicilor pentru Marea Britanie începe la 65 de ani pentru bărbaţi şi 60 de ani la femei, vârsta la care are loc pensionarea, cu posibilitatea de a mai putea lucra, dar numai până la 70 de ani.

În Olanda, Norvegia şi Irlanda începe la 70 de ani, iar în Cipru la 75 de ani[15].

Recensământul din 1966 arăta că populaţia vârstnică în România era în proporţie de 23%. În această perioadă, populaţia vârstnică în fostele state URSS şi Iugoslavia era în procent de 9,8-11,4%, 13-14% în Bulgaria, Olanda şi Grecia, 15-16% în Ungaria şi fosta Cehoslovacie, 18-18,5% în Anglia, Franţa, Germania, Belgia şi Suedia. După zece ani, în România populaţia vârstnică va ajunge la procentul de 26-27%, detaliat însemnând o creştere de 35% pentru persoanele de peste 70 de ani şi de 80% a celor de peste 90 de ani[16].

Se estimează că populaţia Terrei a atins primul miliard de locuitori în anul 1800. În anul 1927, populaţia mondială ajunsese la două miliarde, în 1974 la patru miliarde de locuitori, în 1987 se depăşea cifra de cinci miliarde de locuitori. În anul 1999 s-a sărbătorit „ziua celor şase miliarde de locuitori". O.N.U. arată faptul că, în anul 2012 populaţia globului depăşeşte cifra de şapte miliarde de locuitori.

Conform recensământului din 1990, în S.U.A. structura populaţiei anilor 1980-1990 a crescut cu peste o treime, numărul populaţiei de peste 65 de ani reprezentând 12%. Această creştere se datorează, pe de o parte, ridicării

[15] Vasile Miftode, *Populaţii vulnerabile şi fenomene de auto marginalizare*, Iaşi, Editura Lumen, 2002, p. 48.

[16] Daniela Gîrleanu-Şoitu, *op. cit.*, p. 164.

speranţei de viaţă la cota maximă, pe de altă parte, migrării populaţiei din oraşele nordice americane, industrializate şi suprapopulate către sudul Californiei, Virginia şi Florida. Există strategii bazate pe implicarea comunităţii şi pe cooperare, pe sprijinirea organizaţiilor furnizoare de servicii sociale şi tendinţa spre o mai mare flexibilitate a bugetului. În S.U.A. aproximativ o treime din cheltuielile pentru sănătate acoperă nevoile de îngrijire a persoanelor de peste 65 de ani.

În prezent, în comparaţie cu celelalte continente, Europa înregistrează cel mai înalt grad de îmbătrânire a populaţiei, fenomen care poate deveni critic în situaţia în care lărgirea graniţelor Uniunii Europene ar uniformiza îmbătrânirea populaţiei pe întregul continent. Pentru siguranţa zonei, documentele europene prevăd studii cu privire la fenomenul îmbătrânirii populaţiei şi măsuri de contracarare a acestuia.

Raportul Băncii Mondiale, din 1994, „Preîntâmpinarea crizei vârstei a treia", evidenţiază că problema îmbătrânirii populaţiei îi va afecta nu numai pe bătrâni, ci şi tânăra generaţie, care va trebui să preia pe umerii ei, mai mult sau mai puţin, sarcina asigurării existenţei celor în vârstă. Totodată, se evidenţiază şi faptul că majoritatea sistemelor de protecţie socială existente nu realizează o protecţie adecvată şi, din această cauză, recomandă un nou sistem integral de securitate pentru vârsta a treia, în trei piloni:

1. sistemul public cu participare obligatorie, finanţat din taxe cu responsabilitate mai ales în redistribuţie – sistemul public obligatoriu de pensii;
2. sistemul privat cu participare obligatorie cu responsabilităţi în economisire – sistemul privat obligatoriu de pensii;
3. depuneri voluntare – sistemul privat de pensii.

Acest nou sistem integral de securitate pentru vârsta a treia ar fi de dorit şi foarte necesar, deoarece, conform cercetărilor sociale, în România rata sărăciei pentru pensionari, în 2001-2002, era estimată la 24,2 %, iar a sărăciei severe la 7,3%. Procentual, faţă de anul 2000 rata sărăciei a crescut cu 4% pentru întreaga categorie de pensionari şi cu 9,5 % pentru persoanele de 65 de ani şi peste[17].

În cadrul Uniunii Europene, România ocupă, ca număr de locuitori, locul al şaptelea după Germania, Franţa, Regatul Unit, Italia, Spania, Polonia. Ţara noastră, ca şi celelalte ţări europene, se confruntă cu problemele specifice Europei de Vest, cele ale îmbătrânirii şi feminizării populaţiei, la care s-au adăugat problemele naţionale specifice, generate de procesul de tranziţie economică, de insuficienţa cadrului legislativ şi ale celui instituţional. România, ca ţară a Uniunii Europene, pentru a proteja drepturile şi libertăţile cetăţenilor vârstnici şi-a întregit sistemul legislativ, elaborând cadrul juridic necesar în spiritul normelor europene.

Legislaţia cu privire la protecţia persoanelor vârstnice:

[17] Conform: Planul Naţional Anti-Sărăcie şi promovare a incluziunii Sociale, Guvernul României, iulie 2002.

- Legea nr. 17 din 2000, privind protecţia socială a persoanelor vârstnice – persoanele vârstnice cu probleme beneficiază de servicii de asistenţă socială şi îngrijire socială medicală asigurată în instituţii speciale, ori după caz la domiciliu;
- Legea nr. 16 din 2000, privind înfiinţarea, organizarea şi funcţionarea Consiliului Naţional al Persoanelor Vârstnice;
- Legea nr. 34 din 1998, privind acordarea de subvenţii asociaţiilor şi fundaţiilor cu personalitate juridică care înfiinţează şi administrează unităţi de asistenţă social;
- Legea nr. 705 din 2001, privind sistemul naţional de asistenţă social;
- Hotărâri de guvern şi ordine ale Ministerului Muncii şi Securităţii Sociale, privind acreditarea persoanelor care acordă îngrijirea persoanelor vârstnice şi evaluarea gradului de dependenţă.

Protecţia socială a persoanelor vârstnice.

Protecţia socială a persoanelor vârstnice dependente exercită asupra sistemelor uzuale de protecţie o sarcină greu de suportat pentru foarte multe state. Fiecare stat, în funcţie de problemele cu care se confruntă, caută şi o cale de rezolvare rezonabilă de susţinere a cetăţenilor vârstnici, în concordanţă cu situaţia economică, cu tradiţiile naţionale şi raţiunile istorice şi politice. Deci, cheltuielile din buget, alocate întreţinerii vârstnicilor, sunt în funcţie de nivelul de dezvoltare al statelor şi al diferenţelor financiare dintre ele, cu rezerva implicării într-un grad mai mare sau mai mic în protecţia socială. Costurile sociale cu privire la îngrijirea sănătăţii oscilează între 4% - 8% din PIB, cu o clară tendinţă de creştere în toate ţările UE, mai mult, vârstnicilor de peste 65 de ani li se alocă din întregul fond de îngrijire între 30% - 50%. O corelaţie între numărul de persoane vârstnice şi procentul din PIB, alocat pensiilor la nivel internaţional, nu există.

Politica de protejare a persoanelor vârstnice are în vedere:

- sprijinirea persoanelor pentru a duce o viaţă demnă prin protejarea veniturilor;
- subvenţionarea îngrijirii medicale specifice vârstei;
- protecţie juridică;
- creare de facilităţi de integrare şi participare a vârstnicilor în viaţa comunităţii;
- asigurarea posibilităţii persoanelor de a rămâne în activitate peste vârsta de pensionare, dacă este cazul, prin prelungirea contractului de muncă la cerere pe o perioadă determinată.

În toate statele Uniunii Europene există diferite instituţii şi modalităţi de protecţie şi de finanţare a persoanelor vârstnice, prin asigurarea sistemului de pensii, asigurarea îngrijirii sănătăţii, asigurarea de servicii sociale guvernamentale şi nonguvernamentale pentru persoanele vârstnice, aflate în stare de vulnerabilitate.

Pentru persoanele de vârsta a treia două tipuri de probleme trebuie să fie analizate şi rezolvate[18]:

1) asigurarea unor servicii adecvate pentru persoanele vârstnice, cu precădere a acelora ale căror nevoi financiare şi de sănătate sunt nesatisfăcătoare şi inferioare subgrupului din categoria analizată;

2) asigurarea ca schimbarea instituţională şi axiologică să le permită vârstnicilor o existenţă independentă la o perioadă cât mai mare de timp pentru utilizarea cunoştinţelor şi experienţei acumulate de către aceştia.

Apariţia şi manifestarea problemei îmbătrânirii populaţiei are două cauze determinante: individuale şi structurale. Din acest motiv este necesar să se analizeze natura şi tipul de intervenţie la nivel individual şi structural, ce va conduce la atingerea obiectivelor, să se identifice instituţiile, organizaţiile şi centrele de decizie responsabile cu rezolvarea problemei şi a surselor şi resurselor de suport, existente în plan intern şi extern.

Întreruperea serviciului, prin pensionare, atrage după sine excluderea dintr-un grup de colegi şi de prieteni, reducerea veniturilor şi a bugetului personal, pe de o parte, înaintarea în vârstă şi apariţia bolilor vârstei a treia, pe de altă parte, ceea ce conduce la apariţia unor probleme financiare şi dependenţa de sprijinul extern al familiei şi al serviciilor sociale de stat sau nonguvernamentale.

Comisia Europeană a deschis o vastă dezbatere în Europa în ceea ce priveşte sistemul de protecţie socială, schimbările de pe piaţa muncii şi transformările demografice. Ea a promovat acţiuni la nivel european, de examinare a modului în care statele pot proteja persoanele vârstnice împotriva sărăciei şi dependenţei. Pentru acoperirea nevoilor şi riscului de dependenţă al persoanelor, multe ţări apelează la asigurarea de ajutoare pe termen lung[19] şi la formele complementare: alocarea unui spaţiu locativ, servicii la domiciliu, servicii de proximitate etc.

Studiile, făcute cu ocazia *anului persoanelor vârstnice,* privind protecţia socială pe termen lung, au evidenţiat că statele care dispun de bune servicii rezidenţiale pentru vârstnici au şi servicii de proximitate pe măsură, ca în Grecia, Danemarca, Portugalia, Italia, Spania; datorită rolului activ al familiei lărgite au mai puţine locuri în instituţii de ocrotire a persoanelor vârstnice (între 0,5-3%) faţă de celelalte ţări ca Austria, Irlanda, Germania (4-6%), Finlanda, Franţa, Luxemburg (7-8%), Suedia şi Belgia (8-9%), Marea Britanie (10%), Norvegia şi Olanda (11-12%), Danemarca (13%)[20].

Cert este faptul că, pentru zona euro modelul statului providenţă – protector necondiţionat, treptat este abandonat în mai toate ţările şi se lasă loc de

[18] George Poede, *Politici sociale, abordare politologică*, Iaşi, Editura Tipo Moldova, 2003, p. 173.

[19] Daniela Gîrleanu-Şoitu, *op. cit.*, p. 161.

[20] *Ibidem*, p. 162.

acţiune voluntariatului, organizaţiilor nonguvernamentale şi sistemelor de asigurări de pensii suplimentare. În general, pentru persoanele vârstnice statele euro oferă o pensie universală, bazată pe asigurarea socială şi încurajează suplimentarea veniturilor prin forţe proprii. Cum aceste măsuri sunt insuficiente, pentru multe cazuri cheia succesului într-o societate a acţiunii în masă ar fi, ca întotdeauna, munca în familie şi pentru familie. Prelungirea perioadei active pe tot parcursul timpului cât puterile intelectuale şi fizice ale indivizilor permit, pentru a se beneficia cât mai mult de experienţa în domeniu a fiecărei persoane, dacă aceasta consideră că este posibil, şi renunţarea la pensionările forţate, activarea în organizaţii de voluntari, implicarea vârstnicilor în supravegherea şi educarea copiilor în familie şi a copiilor în îngrijirea vârstnicilor, abordarea unei gândiri pozitive despre viitorul matur, care se profilează, chiar dacă acesta va fi mai mult al persoanelor vârstnice. Acestea toate vor fi posibile numai dacă legile, care sunt şi acelea care vor mai fi date, vor fi şi puse în practică.

Propuneri pentru combaterea accentuării fenomenului de îmbătrânire a populaţiei.

- Promovarea calităţii vieţii şi bunăstării populaţiei în scopul ridicării standardelor de viaţă;
- Combaterea emigrării populaţiei prin:

- Crearea de noi locuri de muncă în mediul urban şi rural;
- Dezvoltarea industriei mici şi mijlocii pentru consumul intern, formarea de locuri de muncă în mediul urban, menţinerea populaţiei autohtone în câmpul muncii şi creşterea nivelului de trai;
- Încurajarea înfiinţării micro-fermelor pentru formarea de locuri de muncă în mediul rural şi menţinerea, pe cât posibil, a populaţiei rurale în ţară;

- Încurajarea natalităţii prin oferirea de stimulente şi facilităţi;
- Măsuri de scădere a mortalităţii infantile prin asigurarea unei alimentaţii sănătoase şi a dreptului la asistenţă medicală gratuită;
- Elaborarea unui Program Naţional pentru Protecţia Socială a Persoanelor Vârstnice viabil, care să fie aprobat de Parlament şi pus în practică indiferent de forma de guvernământ;
- Alocarea de fonduri, destinate programului de îngrijire a persoanelor vârstnice la domiciliu;
- Acordarea de sprijin material familiilor care au în îngrijire un bătrân membru al familiei;
- Încurajarea O.N.G.-urilor profilate pe îngrijirea persoanelor vârstnice prin coparticipare din partea statului la acoperirea cheltuielilor de întreţinere a acestora.

POPULATION AGEING, REALITIES AND PERSPECTIVES

(*Abstract*)

Population ageing, or in other words, demographic ageing is a phenomenon of the modern era with many social connotations due to international policy for protecting human rights, for increasing life expectancy and population migration. We can say that the problem of ageing was studied in all times and places, in all religions, sciences and popular traditions.

Currently, at national and international level, the census data prove on percentages that the elderly population is growing. The future is described pessimistic, based on the fact that the number of births is and will be increasingly lower than that of deaths, the number of employees will still be lower compared with that of pensioners and the most able - for work and unemployed persons will emigrate in searching of a better paid job or in areas with higher living standards. Considering the current situation, the public authorities must be constantly direct attention to the problem of ageing of population, in order to know the extent and effects on the economy and society. The phenomenon intensity that is obviously perceived and it is claimed by the increasing of the grant applications requirements from the the state budget, in order to support pensioners with low incomes, while the economic crisis recommends the maximum restricting of expenditure, particularly the budgetary ones.

In terms of the evolution of increased life expectancy, the ageing population makes its presence felt for a long time in most states and should remain so in the future. Currently, the public authorities clasify it as a serious social problem worldwide, that is balckening the future. This require global decisions taking at global level for countering the negative effects propagated to existential and multifunctional content of the society.

For understanding, researching and accurate assessment of population ageing in 2002, in Madrid, the *International Plan of Action against ageing* was adopted. At the tenth anniversary of the plan entering into force, 2012 is declared *The International Year of Active Ageing and Intergenerational Solidarity,* with the aim of implementing a proper vision about ageing – active ageing.

The key to success of this action would be to induce to the population of a positive thinking, by taking measures in order not to curb the prosperity policy implemented till now, but to give the future a sign of invigorate its immediate evolution. It is proposed, on one hand, continuing professional activity as much as possible, enabling in the voluntary organizations, involving older people in care and education of children in family and the children to take care of the elderly persons, and, on the other hand, cohabitation in the family as healthy and happily ever accomplished.

Key-words: population ageing, active ageing, demographic ageing, longevity, elderly person.

OCUPAREA FORŢEI DE MUNCĂ: DE LA STRATEGIA LISABONA LA STRATEGIA EUROPA 2020

CEZAR AVRAM[*], ROXANA RADU[*]

Strategia Lisabona: un eşec previzibil?

În evoluţia politicii UE, privind ocuparea forţei de muncă şi combaterea şomajului, un rol extrem de important l-a avut Agenda pentru dezvoltare socială, adoptată de Consiliul European de la Lisabona în anul 2000. Strategia Lisabona a lansat obiective extrem de ambiţioase pe plan social şi care păreau utopice chiar şi pentru acel moment – anul 2000 – când criza economică globală nu putea fi anticipată: atingerea unui nivel mediu de ocupare a forţei de muncă, de 70% până în anul 2010, ce includea un obiectiv de 60% locuri de muncă ocupate de femei; realizarea unui înalt nivel de coeziune socială.

Prin investiţia în oameni, Strategia Lisabona îşi propunea să creeze noi locuri de muncă, adaptate la nevoile economice ale momentului, populaţia aptă de muncă trebuind să se angajeze şi nu să caute refugiu în formule artificiale de asistenţă socială, de pensionare anticipată sau de obţinere a ajutorului de şomaj. Era evident că asemenea obiective ambiţioase nu puteau fi atinse fără o creştere a nivelului de educaţie, corelată cu cerinţele pieţei muncii, de natură să conducă la utilizarea maximală a resurselor umane.

În martie 2004, potrivit Deciziei Consiliului 2003/174/CE, s-a întrunit, la Bruxelles, Summit-ul Social Tripartit pentru Dezvoltare şi Ocuparea Forţei de Muncă, organism creat pentru a asocia partenerii sociali şi celelalte organizaţii reprezentative ale societăţii civile la punerea în aplicare a strategiilor de optimizare a ocupării forţei de muncă în cadrul UE. Potrivit aceleiaşi decizii, scopul Summit-ului este de a asigura, cu respectarea tratatelor UE, concertarea eforturilor Consiliului UE, Comisiei Europene şi a partenerilor sociali.

În cadrul Summit-ului de la Bruxelles au fost discutate două documente, ce au fost transmise, apoi, Consiliului European, reunit ulterior. Primul document, intitulat „Cadrul acţiunilor privind dezvoltarea continuă a competenţelor şi calificărilor profesionale", avea ca obiectiv identificarea unor soluţii prin care

[*] Cercetător ştiinţific I, dr., Institutul de Cercetări Socio-Umane „C. S. Nicolăescu-Plopşor" din Craiova, al Academiei Române; e-mail: avramcezar@yahoo.com

[*] Conf. univ. dr., Universitatea din Craiova, Facultatea de Drept şi Ştiinţe Administrative; e-mail: rocxaine@yahoo.com

statele membre UE să asigure o proporţionalitate mai bună între cerinţele întreprinderii şi nevoile individuale în ceea ce priveşte formarea continuă, calificarea şi pregătirea profesională. Al doilea document, intitulat „Raportul anual 2004 privind iniţiativele partenerilor sociali din statele membre pentru implementarea liniilor directoare pentru ocuparea forţei de muncă în Europa" descria modul în care partenerii sociali au fost implicaţi în pregătirea Planurilor Naţionale de Acţiune pentru Ocuparea Forţei de Muncă în UE, în anul 2003[1]. Potrivit Raportului, cele patru iniţiative, prevăzute în Programul Uniunii Europene de Dialog Social, pentru anii 2003-2005, erau de natură a contribui într-o mare măsură la implementarea obiectivelor stabilite la Lisabona: pregătirea cadrului de acţiune privind egalitatea de şanse între bărbaţi şi femei; continuarea negocierilor asupra stress-ului la locul de muncă; continuarea dezbaterilor asupra procesului de îmbătrânire activă; pregătirea unei opinii comune privind munca nedeclarată („munca la negru").

Consiliul European, întrunit la 26 martie 2004, a dezbătut şi „Raportul comun privind ocuparea forţei de muncă pe perioada 2002-2003", care descria progresele realizate de către statele membre în implementarea noii Strategii europene asupra ocupării forţei de muncă pentru anii 2003-2006. Raportul arăta, într-o manieră realistă, că, după ani de zile de creştere a numărului de locuri de muncă, s-a ajuns, la începutul anului 2003, la stagnare, şomajul crescând gradual de la 7,3% în 2001 la 8% în 2003.

În ceea ce priveşte statele, aflate la acel moment în curs de aderare, şi noile state membre, Comisia Europeană a identificat următoarele puncte sensibile ale pieţei muncii[2]:

- absenţa unor metode de lucru flexibile, cu o pondere mai redusă a forţei de muncă, angajate cu contract individual de muncă pe durată nedeterminată sau cu timp parţial decât în statele membre (11% şi, respectiv, 8%, în timp ce mediile UE erau de 13% şi, respectiv, 18%);
- nivelurile salariilor minime depăşeau productivitatea muncii;
- un nivel scăzut de participare la programele de instruire şi perfecţionare profesională (8% comparativ cu media UE de 12,5 %, cu niveluri mai mici de 1% în rândul forţei de muncă slab calificate în Republica Cehă, Polonia şi Lituania);
- slaba integrare a grupurilor sociale dezavantajate, în special a etniei rrome;
- stagnare şi chiar declin al participării active a femeilor pe piaţa muncii;
- dificultăţi de aplicare a reformelor.

Întârzierile, înregistrate în atingerea obiectivelor privind ocuparea forţei de muncă şi creşterea economică, au determinat o nouă abordare – *Acţionând*

[1] Andrei Popescu, *Preocupări sociale actuale ale Uniunii Europene*, în „Revista Română de Dreptul Muncii", nr. 2/2004, p. 17.

[2] *Ibidem*, p. 19.

împreună pentru creştere economică şi locuri de muncă. Un nou început pentru Strategia Lisabona, în baza căreia Comisia Europeană şi statele membre au hotărât, în anul 2005, relansarea Strategiei Lisabona (redenumind-o *Strategia Lisabona pentru creştere şi locuri de muncă*). Propunându-şi promovarea cunoaşterii şi inovării şi crearea de noi locuri de muncă, noua strategie a reuşit să înregistreze succese în perioada 2005-2007. Acestea au fost însă stopate de debutul, în anul 2008, al crizei economice globale, care a avut un impact negativ asupra economiilor europene: scăderea PIB-ului cu 4%, în medie, în anul 2009, atingerea unei rate a şomajului de aprox. 10%, creşterea deficitelor bugetare şi a nivelului datoriilor, în medie, cu 7%, respectiv 20% din PIB în perioada 2008-2010[3].

În ciuda eşecului său, Strategia Lisabona a avut totuşi efecte pozitive[4], având meritul de a cataliza resursele în direcţia diminuării şomajului. Astfel, în anul 2004, Danemarca, Olanda, Suedia şi Marea Britanie atinseseră deja procentul de 70%. În 2004, rata de ocupare a forţei de muncă la nivel european era de 64,3%, însă existau disproporţii mari de la ţară la ţară. Până în 2004, procentul de angajare a persoanelor în vârstă depăşise 50% doar în Danemarca, Portugalia, Suedia şi Marea Britanie, în timp ce în Belgia, Franţa, Italia, Luxemburg şi Austria acesta era de 33%.

Strategia Europa 2020: lansare şi obiective

Efectele devastatoare ale crizei, care a reuşit, în numai doi ani, să anuleze realizările înregistrate de Strategia Lisabona în 8 ani, au impus revizuirea acesteia. Astfel, Consiliul European, întrunit în iunie 2010, a adoptat Strategia Europa 2020, solicitând statelor membre să ia măsuri acum „pentru a pune în practică aceste priorităţi ale politicilor la nivelul lor. Statele membre ar trebui, menţinând un dialog intens cu Comisia, să îşi stabilească rapid obiectivele naţionale, ţinând cont de poziţiile lor iniţiale şi de circumstanţele la nivel naţional şi în conformitate cu procedurile naţionale de luare a deciziilor. Acestea ar trebui să identifice, de asemenea, principalele blocaje în calea creşterii economice şi să indice, în programele lor naţionale de reformă, modul în care intenţionează să le abordeze”[5].

„Europa 2020” are în vedere dezvoltarea, pe mai departe, a unei economii competitive, bazată pe cunoaştere şi o coordonare şi mai bună a deciziilor politice între nivelul supranaţional şi cel naţional, având în vedere distribuţia competenţelor, o educaţie solidă şi permanentă, crearea de noi locuri de muncă astfel încât să se atingă un grad de ocupare de 75%, reducerea excluziunii sociale şi a sărăciei etc. Strategia Europa 2020 se axează pe 3 mari formule de

[3] Guvernul României, Departamentul pentru Afaceri Europene, *Tratatul de la Lisabona – eficienţă şi eficacitate în construcţia europeană*, Bucureşti, 2010, p. 60.

[4] *Ibidem*.

[5] Concluziile Consiliului European din 17 iunie 2010, http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/1_ro_annexe_part1.pdf.

creştere economică în deceniul 2010-2020: *creştere economică inteligentă* (consolidarea cunoaşterii, inovaţie, educaţie, societate digitală); *creştere economică durabilă* (creşterea eficienţei în producţie şi a competitivităţii); *creştere economică inclusivă* (participare sporită pe pieţele muncii, dobândirea de noi abilităţi profesionale şi diminuarea sărăciei). Aceste trei priorităţi se susţin reciproc şi construiesc o imagine de ansamblu a economiei de piaţă a Europei pentru secolul al XXI-lea. Pentru a avea şanse de reuşită, UE a trebuit să convină asupra unui număr limitat de obiective principale pentru anul 2020, care să reflecte diversitatea situaţiilor existente în ţările membre şi să se bazeze pe date suficient de fiabile pentru a permite realizarea de comparaţii[6]. Prin urmare, au fost stabilite cinci obiective mai puţin ambiţioase, stabilind praguri minime cifrice, pe care statele membre ar trebui să le atingă la orizontul anului 2020:

1. Un grad de ocupare a forţei de muncă de minimum 75% în zona de vârstă cuprinsă între 20 şi 64 de ani;

2. Un nivel de minimum 3% din PIB al investiţiilor în cercetare şi dezvoltare;

3. Atingerea ţintelor fixate deja de UE în sfera energiei şi a schimbărilor climatice, regăsite sub codul „20/20/20", respectiv până în anul 2020 să se realizeze: reducerea emisiilor de bioxid de carbon cu 20% faţă de anul 1990; reducerea consumului de energie cu 20%; minimum 20% din energie să se producă din surse regenerabile;

4. Abandonul şcolar timpuriu să nu depăşească 10%, iar minimum 40% din generaţia tânără să aibă studii superioare;

5. Numărul persoanelor, expuse riscului sărăciei, să scadă cu 20 de milioane[7].

Obiectivul principal al UE este atingerea, până în anul 2020, a unei rate de ocupare a forţei de muncă de 75% pentru femeile şi bărbaţii cu vârsta cuprinsă între 20 şi 64 de ani. Participarea crescută la piaţa forţei de muncă poate fi atinsă printr-o mai mare participare a tinerilor, a lucrătorilor mai în vârstă, a lucrătorilor cu un nivel scăzut de calificare, precum şi printr-o mai bună integrare a migranţilor legali. Rămâne însă de văzut, dacă Strategia Europa 2020 are mai multe şanse de izbândă decât Strategia Lisabona sau, dacă nu va fi şi aceasta, la rândul ei, un eşec. Criza economică a dus la creşterea dramatică a ratei şomajului, iar schimbările demografice (îmbătrânirea populaţiei, scăderea ratei natalităţii, migraţia) riscă să reducă şi mai mult forţa de muncă disponibilă. O mai mare participare la piaţa forţei de muncă ar avea un impact semnificativ asupra viitoarei creşteri a Europei, precum şi asupra evoluţiei politicii sociale a UE.

[6] http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:2020:FIN:RO:PDF

[7] http://www.euractiv.ro/uniunea-europeana/articles%7CdisplayArticle/articleID_19671/Europa_2020_Strategia_Phoenix.html

Programul Naţional de Reformă şi ocuparea forţei de muncă

În toamna anului 2010, în strânsă colaborare cu Comisia, statele membre au trecut la stabilirea obiectivelor naţionale şi la elaborarea unor strategii naţionale de punere în aplicare a acestora. Fiecare stat membru trebuia să prezinte, până la jumătatea lunii noiembrie, un proiect de program naţional de reformă (PNR), care să cuprindă obiectivele naţionale vizate, precum şi reformele necesare pentru îndeplinirea acestora şi măsurile preconizate pentru înlăturarea obstacolelor persistente în calea creşterii: „Faptul că fiecare stat membru îşi stabileşte propriul nivel de ambiţii în ceea ce priveşte obiectivele generale ale strategiei Europa 2020 reprezintă un element important al acestei strategii, obiectivele naţionale fiind „asumate politic", adică fac obiectul unei dezbateri politice interne"[8].

Tabel 1 – Obiective naţionale pentru strategia Europa 2020[9]

Obiectivele provizorii ale statelor membre	Rata ocupării forţei de muncă (în %)	C&D ca % din PIB	Obiective privind reducerea emisiilor (comparativ cu nivelurile din 2005)[10]	Surse regenerabile de energie	Eficienţa energetică – reducerea consumului de energie în Mtoe[11]	Părăsirea timpurie a şcolii în %	Învăţământ superior în %	Reducerea sărăciei în nr. de persoane[12]
AT	77-78 %	3,76 %	-16 %	34 %	7,2	9,5 %	38 % (inclusiv ISCED 4a, care este actualmente de 12 %)	235 000
BE	71-74 %	2,6-3,0 %	-15 %	13 %	Niciun obiectiv în PNR	9,5-10 %	46-48 %	330 000-380 000
BG	76 %	1,5 %	20 %	16 %	3,2	11 %	36 %	260 000 (500 000)
CY	75-77 %	0,5 %	-5 %	13 %	0,46	10 %	46 %	18 000
CZ	75 %	2,70	9 %	13 %	Niciun obiectiv în PNR	5,5 %	32 %	30 000
DE	75 %	3 %	-14 %	18 %	37,7	Mai puţin de 10 %	42 % (inclusiv ISCED4, care este actual-	330 000 (660 000)

[8] Comisia Europeană, *Analiză anuală a creşterii. Anexa 1. Raport privind progresele înregistrate de Strategia Europa 2020*, Bruxelles, 12 ianuarie 2011, COM (2011) 11 final, p. 8, http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/1_ro_annexe_part1.pdf.

[9] *Ibidem*, p. 15-17.

[10] Obiectivele naţionale de reducere a emisiilor, definite în Decizia 2009/406/CE (denumită „Decizia de partajare a eforturilor"), vizează emisiile care nu fac obiectul sistemului de comercializare a certificatelor de emisii. Emisiile vizate de schema de comercializare a certificatelor de emisii vor fi reduse cu 21%, comparativ cu nivelurile din 2005. În total, reducerea corespunzătoare globală a emisiilor va fi de minus 20%, comparativ cu nivelurile din 1990.

[11] A se remarca faptul că, proiecţiile naţionale variază şi în funcţie de anul/anii de referinţă pentru estimarea economiilor.

[12] Contribuţia estimată la obiectivul UE.

							mente de 11,4)	
DK	78,5 %	3 %	-20 %	30 %	Niciun obiectiv în PNR	Mai puţin de 10 %	40 %	22 000
EE	76 %	3 %	11 %	25 %	0,49 (Numai utilizare finală)	9,5 %	40 %	49 500
EL	70 %	2 %	-4 %	18 %	5,4	10 %	32 %	450 000
ES	74 %	3 %	-10 %	20 %	25,2	15 %	44 %	Niciun obiectiv în PNR
FI	78 %	4 %	-16 %	38 %	4,21	8 %	42 %	150 000
FR	75 %	3 %	-14 %	23 %	43	9,5 %	50 %	1 600 000 până în 2015
HU	75 %	1,8 %	10 %	13 %	Niciun obiectiv în PNR	10 %	30,3 %	450 000-500 000
IE	Niciun obiectiv în PNR	Niciun obiec-tiv în PNR	-20 %	16 %	2,75	8 %	60 %	186 000
IT	67-69 %	1,53 %	-13 %	17 %	27,9	15-16 %	26-27 %	2 200 000
LT	72,8 %	1,9 %	17 %	23 %	0,74 (Numai utilizare finală)	9 %	40 %	170 000
LU	73 %	2,6 %	5 %	11 %	0,19 (Numai utilizare finală)	Mai puţin de 10 %	40 %	3 000
LV	73 %	1,5 %	-16 %	40 %	0,67	13,4 %	34-36 %	121 000
MT	62,9 %	0,67 %	14 %	10 %	0,24	29 %	33 %	6 560
NL	Niciun obiectiv în PNR	Niciun obiec-tiv în PNR	1 %	14 %	Niciun obiectiv în PNR	Reducerea numărului de cazuri de părăsire tim-purie a şcolii la 25 000 (= până la 9 %)	Niciun obiectiv în PNR	Niciun obiectiv în PNR
PL	71 %	1,7 %	19 %	15 %	13,6	4,5 %	45 %	1 500000-2 000000
PT	75 %	2,7-3,3 %	-17 %	31 %	Niciun obiectiv în PNR	10 %	40 %	200 000
RO	70 %	2 %	4 %	24 %	10	11,3 %	26,7 %	580 000
SE	80 %	4 %	13 %	49 %	Niciun obiectiv în PNR	10 %	40-45 %	Niciun obiectiv în PNR
SI	75 %	3 %	17 %	25 %	Niciun obiectiv în PNR	5,1 %	40 %	40 000
SK	71-73 %	0,9-1,1 %	5 %	14 %	1,08 (Numai utilizare finală)	6 %	30 %	170 000

UK	Niciun obiectiv în PNR	Niciun obiectiv în PNR	-16 %	15 %	Niciun obiectiv în PNR	Niciun obiectiv în PNR	Niciun obiectiv în PNR	Obiectivul actual privind sărăcia în rândul copiilor
Estimări la nivelul UE	**72,4-72,8 %**	**2,7-2,8 %**	**-20 % (comparativ cu nivelurile din 1990)**	**20 %**	**mai puţin de 10 %**	**10,5 %**	**37,3 %**	-
Obiectiv principal al UE	**75 %**	**3 %**	**-20 % (comparativ cu nivelurile din 1990)**	**20 %**	**Creşterea cu 20 % a eficienţei energetice**	**10 %**	**40 %**	**20 000 000**

Sursa: http://ec.europa.eu/europe2020

Din analiza proiectelor de PNR rezultă faptul că, statele membre şi-au însuşit obiectivul Europa 2020 în domeniul ocupării forţei de muncă (minimum 75%). Majoritatea statelor membre şi-au fixat un obiectiv concret, în timp ce Austria, Belgia, Cipru, Italia şi Slovacia au stabilit doar anumite intervale. Ţările de Jos şi Regatul Unit al Marii Britanii nu şi-au fixat încă un obiectiv naţional oficial. Obiectivele propuse în diferitele state membre variază între 62,9% (Malta) şi 80% (Suedia): „Dacă toate statele membre şi-ar atinge obiectivul naţional pe care şi l-au propus pentru 2020 sau ar atinge valorile inferioare ale intervalului stabilit, rata medie de ocupare în statele membre UE care şi-au fixat un obiectiv naţional ar fi de 72,4%. Dacă toate statele membre ar atinge valorile superioare ale propriului interval, această rată de ocupare medie în UE ar fi de 72,8%. Cu alte cuvinte, pe baza obiectivelor naţionale actuale privind rata de ocupare, ar lipsi 2,2-2,6 puncte procentuale pentru ca UE să îşi atingă obiectivul de 75%”[13].

Programul Naţional de Reformă (PNR) 2011-2013 constituie „platforma-cadru pentru definirea şi aplicarea politicilor de dezvoltare economică a României, în concordanţă cu politicile UE, având ca priorităţi realizarea unei economii inteligente, durabile şi favorabile incluziunii, cu niveluri ridicate de ocupare a forţei de muncă, productivitate şi de coeziune socială”[14]. Prin intermediul acestui document, au fost schiţate reformele necesare pentru atingerea obiectivelor Strategiei Europa 2020, permiţând concertarea demersurilor naţionale pentru modernizarea economiei şi societăţii româneşti şi susţinând convergenţa economico-socială cu celelalte state membre ale UE. Pentru a atinge obiectivele proprii, care fixează cadrul şi direcţiile de dezvoltare economică sustenabilă, este necesară mobilizarea eforturilor instituţionale şi financiare, precum şi obţinerea unui larg consens la nivelul întregii societăţi (o colaborare

[13] Comisia Europeană, *Analiză anuală a creşterii. Anexa 1. Raport privind progresele înregistrate de Strategia Europa 2020*, p. 8.

[14] Guvernul României, *Programul Naţional de Reformă 2011-2013,* Bucureşti, 2011, p. 4.

mai strânsă între administraţia publică centrală, Parlament, partenerii sociali, structurile asociative ale administraţiei publice locale, ONG-uri, mediul ştiinţific şi academic şi instituţiile financiare internaţionale.

PNR 2011-2013 continuă reformele asumate în *PNR 2007-2010* şi propune măsuri noi, derivate din specificul obiectivelor Strategiei Europa 2020 şi al documentelor ataşate (*Analiza anuală a creşterii*, *Pactul Euro Plus*).

În domeniul ocupării forţei de muncă, în conformitate cu obiectivele prevăzute în Strategia Europa 2020, Pactul Euro Plus[15] şi Acordul preventiv cu CE şi FMI, strategia economică pe termen mediu a Guvernului vizează următoarele obiective[16]:

1. Realizarea unui cadru unitar de salarizare în sectorul public, prin adoptarea Legii cadru nr. 284/2010 privind salarizarea unitară a personalului plătit din fonduri publice;

2. Promovarea flexicurităţii şi a ocupării forţei de muncă, implementarea noului Cod al Muncii;

3. Consolidarea dialogului social şi al flexibilizării procesului de negociere;

4. Modificarea şi completarea cadrului legal privind sistemul asigurărilor pentru şomaj şi stimularea ocupării forţei de muncă;

5. Reforma cadrului legal privind formarea profesională a adulţilor;

6. Corelarea sistemului educaţional cu necesităţile pieţei muncii;

7. Modificarea şi completarea Legii nr. 279/2005 privind ucenicia la locul de muncă;

8. Implementarea Strategiei naţionale privind reducerea incidenţei muncii nedeclarate pentru perioada 2010-2012;

9. Implementarea legii privind exercitarea unor activităţi cu caracter ocazional desfăşurate de zilieri;

10. Elaborarea unui cadru simplificat, pe bază de reciprocitate, de recunoaştere a diplomelor în spaţiul european;

11. Reforma sistemului de asistenţă socială în vederea stabilirii unui cadru pentru o mai bună redistribuire a resurselor financiare şi umane din sistem, inclusiv la nivelul structurilor descentralizate ale administaţiei publice locale;

12. Implementarea legii privind sistemul unitar de pensii publice - Legea nr. 263/2010;

13. Implementarea programului pentru acordarea indemnizaţiei în vederea creşterii copilului;

14. Definitivarea cadrului legislativ privind domeniul asistenţei sociale.

[15] În conformitate cu Memorandumul adoptat în şedinţa de guvern din 23 martie 2011, privind aprobarea participării României la Pact, în cadrul Consiliului European din 24-25 martie 2011, România şi-a anunţat participarea la Pactul Euro Plus.

[16] Guvernul României, *Programul de Convergenţă 2011-2014*, Bucureşti, 2011, p. 3-4.

Începând cu anul 2011, în vederea realizării obiectivului asumat în Strategia Europa 2020, aşteptările Guvernului României sunt ca şi piaţa muncii să se echilibreze, creându-se condiţiile pentru creşterea locurilor de muncă şi îmbunătăţirea ocupării pentru populaţia în vârstă de 20-64 ani (vezi Tabel nr. 2).

Tabel – Forţa de muncă

	2010	2011	2012	2013	2014
Rata de ocupare a populaţiei de 20-64 ani- (%)	63,3	63,9	64,3	64,7	65,5
- bărbaţi	70,8	71,6	72,0	72,4	73,1
- femei	55,9	56,1	56,5	57,0	57,8
Rata şomajului (conf. BIM) %	7,3	6,4	6,2	6,0	5,8

Sursa: Comisia Naţională de Prognoză

De asemenea, se aşteaptă ca, în anul 2011, rata şomajului să se diminueze cu până la 5,8%, nivel mai mic decât cel din anul 2010 cu 1,5%[17].

Cu toate că obiectivele stabilite la nivel naţional nu sunt excesiv de ambiţioase, trebuie luate în calcul o serie de riscuri potenţiale, care pot încetini sau afecta atingerea obiectivelor menţionate[18]:

- creşteri mai mici sau chiar scăderi ale economiei mondiale, inclusiv în economiile din cadrul UE, care ar fi de natură să diminueze cererea pentru exporturile româneşti;
- absorbţia scăzută a fondurilor europene, ceea ce ar implica un nivel redus al investiţiilor;
- propagarea unor efecte negative din cauza tensiunilor financiare acumulate în unele state membre, dificultăţile legate de datoriile publice externe ale unor state membre ale zonei euro putând cauza probleme în alte state din UE;
- menţinerea unei creditări limitate cu efect asupra consumului;
- creşterea preţurilor internaţionale la resurse energetice, materii prime, produse agricole;
- manifestarea unor condiţii climatice nefavorabile pentru agricultură.

Relevanţă în domeniul ocupării forţei de muncă prezintă şi obiectivele fixate în ceea ce priveşte incluziunea socială şi combaterea sărăciei, întrucât se află într-o strânsă dependenţă. Criza economică a dus la creşterea dramatică a numărului de persoane care trăiesc sau care prezintă un risc ridicat de a trăi sub pragul sărăciei. Combaterea acestei tendinţe şi asigurarea echilibrului şi a coeziunii sociale reprezintă un obiectiv-cheie al Strategiei Europa 2020. Reducerea numărului de personae, trăind în sărăcie, victime ale excluziunii sociale, nu se poate realiza fără creşterea gradului de ocupare a forţei de muncă şi micşorarea cheltuielilor cu asistenţa socială. Unul dintre obiectivele principale

[17] Guvernul României, *Programul Naţional de Reformă 2011-2013*, Bucureşti, 2011, p. 8.
[18] *Ibidem*.

ale Strategiei Europa 2020 este reducerea numărului cetăţenilor europeni care trăiesc sub pragul sărăciei cu 25%, ceea ce ar însemna scoaterea a peste 20 de milioane de persoane din sărăcie (vezi Tabel 1). Având în vedere diversitatea situaţiilor şi a priorităţilor existente la nivelul statelor membre, putem spune că sărăcia relativă rămâne o provocare importantă în majoritatea ţărilor UE: „Îmbunătăţirea nivelului de trai global poate contribui în mod semnificativ la reducerea sărăciei şi a excluziunii în ţările în care PIB-ul pe cap de locuitor este mai scăzut, iar procentajul persoanelor care suferă de lipsuri materiale grave este ridicat. Combaterea excluziunii de pe piaţa forţei de muncă reprezintă o prioritate pentru toate ţările, inclusiv pentru cele cu sisteme de asistenţă socială dezvoltate care asigură o protecţie relativ bună a persoanelor împotriva sărăciei monetare, dar care oferă puţine stimulente sau/şi puţin sprijin persoanelor celor mai îndepărtate de piaţa forţei de muncă pentru a se integra în cadrul acesteia”[19].

Analizând obiectivele naţionale, fixate în proiectele de PNR, se poate observa că majoritatea ţărilor şi-au stabilit obiective în domeniul ocupării forţei de muncă şi combaterii sărăciei şi excluziunii sociale, chiar dacă acestea nu sunt la fel de ambiţioase, precum cele convenite în cadrul Consiliului European. Trebuie subliniat faptul că, pentru a combate sărăcia şi excluziunea de pe piaţa forţei de muncă, sunt necesare strategii mai cuprinzătoare şi fixarea unor obiective mai ambiţioase, pentru a reflecta interacţiunea dintre participarea la piaţa forţei de muncă şi starea de sărăcie.

Deşi nu se pot trage concluzii finale din datele preliminare, prezentate în proiectele de PNR, şi din *Raportul privind progresele înregistrate de Strategia Europa 2020*[20], putem identifica câteva tendinţe cu caracter general. În primul rând, aşa cum am mai arătat, se remarcă faptul că obiectivele stabilite la nivel naţional sunt mai puţin ambiţioase decât cele europene şi se concentrează pe termen scurt (2011-2014), neexistând o viziune de ansamblu, care să acopere întreaga perioadă până în 2020. Acest lucru este explicabil prin faptul că unele state membre sunt mai sceptice în a-şi asuma angajamente ambiţioase într-o perioadă de gravă criză economică, obiective pe care, ulterior, să nu le poată îndeplini. De asemenea, este important să se ia în consideraţie circumstanţele actuale, să se vizeze mai întâi consolidarea economică şi fiscală, dar, totuşi, să se aibă în vedere îndeplinirea rezultatului potrivit la sfârşitul perioadei. Conştientă că 2011 este primul an în care se aplică o nouă abordare, Comisia a propus efectuarea unei evaluări la jumătatea perioadei, în 2014, pentru a putea analiza dacă nivelul de progres dorit poate fi atins şi a lua măsuri suplimentare, dacă este cazul.

Putem concluziona că, Strategia Europa 2020 are în vedere îndeplinirea, de către UE, a unui rol activ în remodelarea determinată de criza mondială şi în

[19] Comisia Europeană, *Analiză anuală a creşterii. Anexa 1. Raport privind progresele înregistrate de Strategia Europa 2020*, p. 10.

[20] *Ibidem*.

combaterea efectelor acesteia, astfel încât Europa să devină un factor important al schimbării modelului de dezvoltare la nivel mondial. UE are de apărat o piaţă unică, o monedă unică, un Pact de stabilitate şi creştere (mai ales în zona Euro), dar şi un spaţiu politic tot mai omogen (Spaţiul de libertate, securitate şi justiţie), ca şi unul instituţional şi decizional din ce în ce mai integrat[21]. În acest scop, trebuie dezvoltată progresiv ideea unei guvernanţe economice şi a înfiinţării unor instrumente şi organisme financiare care să evite contradicţiile actuale generate de existenţa, pe de o parte, a monedei unice şi a pieţei interne şi, pe de altă parte, a unei diversităţi de politici economice naţionale. Nici *Pactul de stabilitate*, nici *Pactul Euro Plus* nu au cauzat criza, dar s-au dovedit insuficiente pentru depăşirea ei, pentru realizarea echilibrului social şi convergenţei economice. UE trebuie să crească în competitivitate fără a renunţa la modelul său economico-social, fără a abandona economia de piaţă, solidaritatea socială şi coeziunea, întărind lupta împotriva schimbărilor climatice. În acest scop, trebuie întărită piaţa internă în faţa unor tendinţe de naţionalism economic şi puse în aplicare noi politici comune în materie energetică, incluzând energiile alternative şi, chiar, cele nucleare[22]. De asemenea, pentru a combate riscul şomajului şi excluziunii sociale, trebuie investit şi mai mult în capitalul uman (cercetare, educaţie, inovaţie, formare profesională continuă) şi trebuie reformată şi modernizată piaţa muncii în sensul flexibilizării sale, fără a afecta securitatea locurilor de muncă, creşterea productivităţii, adaptabilitatea etc. Integrarea femeilor în viaţa activă trebuie încurajată, şomajul trebuie combătut mai ales prin măsuri active (nu pasive) şi trebuie înţeleasă imigraţia ca o necesitate[23]. Nu în ultimul rând, trebuie asigurată creşterea demografică prin încurajarea natalităţii (promovarea unor politici familiale corespunzătoare) şi combaterea mortalităţii infantile şi a morbidităţii (asigurarea unor îngrijiri medicale performante şi creşterea accesului populaţiei, în special al celei sărace, la serviciile medicale).

EMPLOYMENT OF LABOUR FORCE: FROM LISBON STRATEGY TO EUROPE 2020

(*Abstract*)

Launched in 2000, the Lisbon Strategy has set ambitious targets in social field, especially in employment field (to achieve an average occupancy rate of 70% by 2010). The global economic crisis triggered in 2008 canceled the progress of the Lisbon

[21] Iordan Gheorghe Bărbulescu, *Europa viitorului şi Tratatul de la Lisabona,* comunicare prezentată în cadrul Conferinţei naţionale „Tratatul de la Lisabona şi rolul României în procesul de aprofundare a integrării europene", organizată de Guvernul României, Şcoala Naţională de Studii Politice şi Administrative – Departamentul de Relaţii Internaţionale şi Integrare Europeană, Craiova, 21 octombrie 2010.

[22] *Ibidem*.

[23] *Ibidem*.

Strategy, imposing the need to adopt a new strategy: Europe 2020. According to the objectives set in this new strategy, by 2020 must be achieved an occupancy rate of at least 75% for people aged between 20 and 64, and the number of people at risk of poverty should decline by 20 millions. Analyzing the National Reform Programmes of the Member States, including Romania, this paper attempts to identify the likely success and weaknesses of Europe 2020 Strategy, and to propose a series of measures to combat the risk of unemployment, poverty and social exclusion.

Keywords: employment, Europe, objective, strategy, labour.

RELAŢIA SINDICATE-PATRONATE-GUVERN ÎN CONTEXTUL NOII LEGI A DIALOGULUI SOCIAL NR. 62/2011

CEZAR AVRAM*, ROXANA RADU*

În Monitorul Oficial nr. 322 din 10 mai 2011 a fost publicată Legea nr. 62/2011 – Legea dialogului social, care a intrat în vigoare în data de 13.05.2011, şi care grupează prevederi referitoare la constituirea, organizarea şi funcţionarea organizaţiilor sindicale şi patronale, reprezentativitatea acestora, organizarea şi desfăşurarea negocierilor colective, încheierea, executarea, modificarea, suspendarea şi încetarea contractelor colective de muncă, precum şi modalităţile de soluţionare a conflictelor de muncă. De asemenea, legea cuprinde noi dispoziţii şi în ceea ce priveşte atribuţiile, organizarea şi funcţionarea Consiliului Economic şi Social. O noutate o constituie constituirea şi funcţionarea Consiliului Naţional Tripartit pentru Dialog Social, precum şi a comisiilor de dialog social la nivelul administraţiei publice centrale şi la nivel teritorial – al căror regulament este prevăzut în Anexa 3. Având în vedere multitudinea de aspecte reglementate, putem spune că Legea nr. 62/2011 este un adevărat „Cod social", deoarece reuneşte un ansamblu de prevederi legale, referitoare la instituţii din sfera dialogului social, care erau anterior reglementate de legi diferite.

În literatura de specialitate, dialogul social a fost definit ca fiind „o formă de comunicare, informare şi negociere colective între salariaţi sau reprezentanţii lor, pe de o parte, angajatorii sau repezentanţii acestora, pe de altă parte, cu participarea statului ca mediator şi arbitru, pentru soluţionarea unor probleme colective interesând raporturile de muncă şi problematica lor, pentru armonizarea intereselor patronale cu cele ale salariaţilor, începând de la nivelul unităţilor până la nivel naţional"[1].

Conform Legii nr. 62/2011, dialogul social este procesul voluntar prin care partenerii sociali – sindicate sau organizaţii sindicale, angajatori ori organizaţii patronale, precum şi reprezentanţii autorităţilor administraţiei publice – se informează, se consultă şi negociază în vederea stabilirii unor acorduri în probleme de interes comun.

Principalul obiectiv al dialogului social îl constituie realizarea păcii sociale, obiectiv care este deseori inclus, în mod explicit sau implicit, în contrac-

* Cercetător ştiinţific I, dr., Institutul de Cercetări Socio-Umane „C. S. Nicolăescu-Plopşor" din Craiova, al Academiei Române; e-mail: avramcezar@yahoo.com

* Conf. univ. dr., Universitatea din Craiova, Facultatea de Drept şi Ştiinţe Administrative; e-mail: rocxaine@yahoo.com

[1] Valer Dorneanu, *Dialogul social – fundament al democraţiei economico-sociale*, Bucureşti, Editura Lumina Lex, 2006, p. 10.

tele colective de muncă[2] (având cel mai puternic rol, consacrat legal, în Germania şi în statele nord-europene).

În sfera largă, de ordin conceptual, a dialogului social intră:

- dialogul social bipartit – dialogul desfăşurat numai între sindicate sau organizaţii sindicale şi angajatori ori organizaţii patronale;

- dialog social tripartit – dialogul desfăşurat între sindicate sau organizaţii sindicale, angajatori ori organizaţii patronale şi autorităţile administraţiei publice.

După cum rezultă din definiţia dată de art. 1 lit. b) din Legea nr. 62/2011, dialogul social se realizează prin trei căi: *informare* – transmiterea de date de către angajator către sindicat sau, după caz, către reprezentanţii aleşi ai angajaţilor, pentru a le permite să se familiarizeze cu problematica dezbaterii şi să o examineze în cunoştinţă de cauză; *consultare* – schimbul de opinii în cadrul dialogului social; *negociere colectivă* – negocierea dintre angajator sau organizaţia patronală şi sindicat ori organizaţia sindicală sau reprezentaţii angajaţilor, după caz, care urmăreşte reglementarea relaţiilor de muncă ori de serviciu dintre cele două părţi, precum şi orice alte acorduri în probleme de interes comun.

Coroborând prevederile art. 1 lit. b) din Legea nr. 62/2011 cu cele ale lit. c) şi d) ale aceluiaşi articol, considerăm că definiţiile date celor trei noţiuni – informare, consultare şi negociere – sunt incomplete, deoarece nu fac referire decât la relaţia bipartită sindicate-patronate, nu la relaţia triunghiulară care se naşte între sindicate, patronate, guvern.

Rolul Consiliului Economic şi Social

Consiliul Economic şi Social (CES)[3] este instituţie publică de interes naţional, tripartită, autonomă, cu personalitate juridică, constituită în scopul realizării dialogului tripartit la nivel naţional dintre organizaţiile patronale, organizaţiile sindicale şi reprezentanţi ai societăţii civile organizate.

Având rol consultativ, Consiliul Economic şi Social este consultat obligatoriu de către iniţiatorii proiectelor de acte normative din domeniul său de competenţă. Rezultatul acestei consultări se concretizează în avize la proiectele de acte normative.

Legea nr. 62/2011 prevede că domeniile de competenţă ale Consiliului Economic şi Social sunt politicile economice; politicile financiare şi fiscale; relaţiile de muncă, protecţia socială şi politicile salariale; politicile în domeniul sănătăţii; educaţia, cercetarea şi cultura. Iniţiatorii proiectelor de acte normative, în aceste domenii, au obligaţia de a solicita pentru acestea avizul consultativ al Consiliului Economic şi Social. Iniţiatorii pot participa la dezbaterea proiectului

[2] I. Tr. Ştefănescu, *Tratat elementar de drept al muncii*, Bucureşti, Editura Lumina Lex, 1999, p. 68.

[3] CES a fost înfiinţat prin Legea nr. 109/1997, atribuţiile sale fiind, ulterior, modificate prin Legea nr. 58/2003.

de act normativ, atât în comisiile permanente, cât şi în plenul Consiliului Economic şi Social, la invitaţia acestuia. Legea prevede că avizul CES va însoţi în mod obligatoriu proiectul de act normativ, până la adoptare, prevedere care poate fi considerată că „oferă suficiente garanţii ca propunerile pertinente ale acestui organism să fie luate în cele din urmă în considerare”[4]. Avizele favorabile nu se motivează. Avizele cu observaţii şi propuneri vor cuprinde motivarea completă a fiecărei obiecţii sau propuneri, în timp ce avizele nefavorabile vor cuprinde, în mod obligatoriu, motivarea acestora. Avizul Consiliului Economic şi Social sau punctele de vedere ale părţilor i se transmit în scris iniţiatorului actului normativ, sub semnătura preşedintelui.

Consiliul Economic şi Social se poate autosesiza sau poate fi sesizat de orice autoritate publică ori de organizaţiile patronale sau sindicale reprezentative la nivel naţional, precum şi de reprezentanţii societăţii civile asupra unor stări de fapt, evoluţii ori evenimente economico-sociale de interes naţional. În urma acestor sesizări, Consiliul Economic şi Social emite puncte de vedere şi recomandări.

Consiliul Economic şi Social este organism consultativ pentru Parlamentul şi Guvernul României şi are următoarele atribuţii[5]:

a) avizează actele normative din domeniile de competenţă, prevăzute la art. 83 alin. (2), iniţiate de Guvern sau de Parlament, invitând iniţiatorii la dezbaterea actelor normative;

b) elaborează, la solicitarea Guvernului, a Parlamentului sau din proprie iniţiativă, analize şi studii privind realităţile economice şi sociale;

c) semnalează Guvernului sau Parlamentului apariţia unor fenomene economice şi sociale care impun elaborarea unor noi acte normative;

d) urmăreşte îndeplinirea obligaţiilor ce decurg din Convenţia nr. 144/1976 a Organizaţiei Internaţionale a Muncii privitoare la consultările tripartite destinate să promoveze aplicarea normelor internaţionale ale muncii, adoptată la 2 iunie 1976 la Geneva, ratificată de România prin Legea nr. 96/1992.

Observăm că, spre deosebire de reglementările anterioare – Legea nr. 109/1997 şi Legea nr. 58/2003 – atribuţiile CES au fost modificate, fiind eliminată nu numai funcţia de mediere a stărilor conflictuale, ci şi cea de analiză a cauzelor stărilor conflictuale, apărute la nivel naţional sau de ramură şi de a face propuneri de rezolvare a acestora în interes naţional.

În îndeplinirea atribuţiilor sale, Consiliul Economic şi Social are obligaţia de a analiza proiectele de acte normative primite şi de a transmite avizul său în termen de maximum 7 zile lucrătoare de la primirea solicitării. Depăşirea termenului respectiv îi dă dreptul iniţiatorului să transmită proiectele de acte normative spre adoptare fără avizul Consiliului Economic şi Social, cu menţionarea acestei situaţii. Observăm că, în comparaţie cu reglementarea anterioară,

[4] Valer Dorneanu, *op. cit*., p. 31.
[5] Art. 86 din Legea nr. 62/2011.

termenul de transmitere a avizului CES a fost micşorat de la 10 zile calendaristice – pentru proiectele de hotărâri, ordonanţe sau legi ordinare, respectiv 20 de zile calendaristice – pentru legile organice, la maximum 7 zile lucrătoare de la primirea solicitării, fără a se mai face vreo distincţie în funcţie de tipul actului normativ. Această modificare a fost introdusă, probabil, în vederea urgentării procedurii de avizare a proiectelor actelor normative. Punându-se problema eficienţei şi oportunităţii avizului consultativ al CES, în condiţiile lipsei unei sancţiuni juridice în cazul încălcării acestei obligaţii de către iniţiatorii proiectelor de acte normative, în literatura de specialitate s-a apreciat că acest aviz, deşi consultativ, este necesar, deoarece „se poate impune prin forţa şi valoarea soluţiilor propuse, a argumentelor invocate, prin forţa pe care o reprezintă partenerii sociali, cunoaşterea de către aceştia a problematicii abordate prin proiectele normative respective, a implicaţiilor punerii în aplicare a soluţiilor preconizate”[6]. În lipsa unei sancţiuni juridice, singura consecinţă a nesolicitării avizului CES sau a nerespectării acestuia rămâne sancţiunea politică şi (de ce nu?) cea civică.

O altă schimbare, introdusă de Legea nr. 62/2011, priveşte componenţa CES. Funcţionarea Consiliului Economic şi Social este asigurată de plen, biroul executiv, preşedinte şi vicepreşedinţi, comisiile de specialitate permanente, secretarul general. Dacă anterior era alcătuit din 9 membri, numiţi de Guvern, 9 membri, numiţi de confederaţiile sindicale reprezentative la nivel naţional şi 9 membri, numiţi de confederaţiile patronale reprezentative la nivel naţional, art. 92 din Legea nr. 62/2011 prevede că Plenul Consiliului Economic şi Social este constituit din 45 de membri, desemnaţi după cum urmează:

a) 15 membri, numiţi de confederaţiile patronale reprezentative la nivel naţional;

b) 15 membri, numiţi de confederaţiile sindicale reprezentative la nivel naţional;

c) 15 membri, reprezentând societatea civilă, numiţi prin decizie a prim-ministrului, la propunerea Ministerului Muncii, Familiei şi Protecţiei Sociale, din cadrul structurilor cooperatiste, profesiunilor liberale, organizaţiilor pentru protecţia consumatorilor, comunităţii ştiinţifice şi academice, organizaţiilor de agricultori, organizaţiilor de pensionari, organizaţiilor comunităţilor locale, asociaţiilor care reprezintă familia şi persoanele cu dizabilităţi şi al altor organizaţii neguvernamentale.

Se poate observa astfel că, reprezentanţii Guvernului au fost înlocuiţi cu reprezentanţi ai societăţii civile, măsură care, de altfel, pare întemeiată având în vedere că principala atribuţie a CES constă în avizarea actelor normative iniţiate de Guvern şi faptul că reprezentarea executivului este asigurată într-un alt organism tripartit, cu atribuţii specifice, înfiinţat prin Legea nr. 62/2011: Consiliul Naţional Tripartit pentru Dialog Social.

[6] Valer Dorneanu, *op. cit*., p. 34.

Repartizarea locurilor aferente fiecărei confederaţii sindicale şi patronale în Consiliul Economic şi Social se face de către fiecare parte prin consens, iar în caz de dezacord, prin votul a jumătate plus unu din numărul total al confederaţiilor. Fiecare confederaţie patronală şi sindicală reprezentativă la nivel naţional, precum şi fiecare organizaţie a societăţii civile, care deţine unul sau mai multe locuri în CES, nominalizează persoana sau persoanele, după caz, care urmează să o reprezinte în cadrul CES.

Consiliul Economic şi Social stabileşte relaţii cu organisme şi organizaţii internaţionale din domeniile social şi economic. CES analizează şi propune măsuri pentru îmbunătăţirea modului de aplicare a acordurilor şi convenţiilor internaţionale la care România este parte, precum şi a programelor de asistenţă iniţiate de organismele internaţionale de specialitate, din domeniul propriu de activitate.

Rolul Consiliului Naţional Tripartit pentru Dialog Social

Art. 75 din Legea nr. 62/2011 prevede că: „În vederea promovării bunelor practici din domeniul dialogului social tripartit la cel mai înalt nivel, se constituie Consiliul Naţional Tripartit pentru Dialog Social, denumit în continuare Consiliul Naţional Tripartit, organism consultativ la nivel naţional al partenerilor sociali". În ceea ce priveşte atribuţiile sale, acestea constau în:

a) asigurarea cadrului de consultare pentru stabilirea salariului minim garantat în plată;
b) dezbaterea şi analiza proiectelor de programe şi strategii elaborate la nivel guvernamental;
c) elaborarea şi susţinerea implementării strategiilor, programelor, metodologiilor şi standardelor în domeniul dialogului social;
d) soluţionarea pe calea dialogului tripartit a diferendelor de natură socială şi economică;
e) negocierea şi încheierea acordurilor şi pactelor sociale, precum şi a altor înţelegeri la nivel naţional şi monitorizarea aplicării acestora;
f) analizarea şi, după caz, aprobarea solicitărilor de extindere a aplicării contractelor colective de muncă la nivel sectorial pentru toate unităţile din sectorul respectiv de activitate;
g) alte atribuţii convenite între părţi.

Observăm, dintre aceste atribuţii, trei care au o deosebită importanţă pentru desfăşurarea dialogului social: asigurarea cadrului de consultare pentru stabilirea salariului minim garantat în plată; soluţionarea pe calea dialogului tripartit a diferendelor de natură socială şi economică; negocierea şi încheierea acordurilor şi pactelor sociale, precum şi a altor înţelegeri la nivel naţional şi monitorizarea aplicării acestora. În comparaţie cu Legea nr. 109/1997, care stabilea, printre atribuţiile CES, analizarea cauzelor stărilor conflictuale, apărute la nivel naţional sau de ramură, şi înaintarea de propuneri de rezolvare a acestora în interes naţional, Legea nr. 62/2011 pune în sarcina Consiliului Naţional

Tripartit chiar soluţionarea, pe calea dialogului tripartit, a diferendelor de natură socială şi economică.

Consiliul Naţional Tripartit are următoarea componenţă:

a) preşedinţii confederaţiilor patronale şi sindicale reprezentative la nivel naţional;

b) reprezentanţi ai Guvernului, desemnaţi prin decizie a primului-ministru, cel puţin la nivel de secretar de stat, din fiecare minister, precum şi din alte structuri ale statului, conform celor convenite cu partenerii sociali;

c) reprezentantul Băncii Naţionale a României, preşedintele Consiliului Economic şi Social şi alţi membri conveniţi cu partenerii sociali.

Consiliul Naţional Tripartit este prezidat de primul-ministru, locţiitorul de drept al acestuia fiind ministrul muncii, familiei şi protecţiei sociale. Secretariatul Consiliului Naţional Tripartit este asigurat de Ministerul Muncii, Familiei şi Protecţiei Sociale. Consiliul Naţional Tripartit îşi elaborează regulamentul propriu de organizare şi funcţionare, care se aprobă în plenul acestuia. De asemenea, la şedinţele Consiliului Naţional Tripartit pot fi invitaţi reprezentanţi ai altor autorităţi ale statului sau experţi, conform celor convenite între părţi.

Rolul Comisiilor de dialog social

Art. 120 din Legea nr. 62/2011 prevede înfiinţarea unor comisii de dialog social, în cadrul ministerelor şi al altor instituţii publice, precum şi la nivelul judeţelor şi al municipiului Bucureşti, formate din reprezentanţii administraţiei publice centrale sau locale, reprezentanţii organizaţiilor patronale şi ai organizaţiilor sindicale reprezentative la nivel naţional. Comisiile de dialog social care funcţionează la nivelul ministerelor pot aproba înfiinţarea unor subcomisii de dialog social sau a unor grupuri de lucru formate din persoane desemnate de plenul comisiilor respective. Comisiile de dialog social constituite la nivelul judeţelor pot aproba înfiinţarea unor subcomisii de dialog social la nivelul localităţilor din judeţul respectiv. Modalitatea de constituire şi funcţionare a acestor subcomisii se stabileşte de plenul comisiei la nivel judeţean.

Comisiile de dialog social au caracter consultativ şi activitatea lor vizează, în special, următoarele[7]:

a) asigurarea unor relaţii de parteneriat social între administraţie, organizaţiile patronale şi organizaţiile sindicale, care să permită o informare reciprocă permanentă asupra problemelor care sunt de domeniul de interes al administraţiei sau al partenerilor sociali, în vederea asigurării unui climat de pace şi stabilitate socială;

b) consultarea obligatorie a partenerilor sociali asupra iniţiativelor legislative sau de altă natură cu caracter economico-social;

c) alte probleme din sfera de activitate a administraţiei publice centrale sau din judeţe şi municipiul Bucureşti asupra cărora partenerii sociali convin să discute.

[7] Art. 121 din Legea nr. 62/2011.

Rolul sindicatelor. Relaţia cu patronatele şi cu Guvernul

Acţiunea sindicală nu se limitează la nivelul unităţilor deoarece, prin dialogul social la care organizaţiile sindicale participă în calitate de parteneri sociali, se urmăreşte armonizarea intereselor patronale cu cele ale salariaţilor de la nivel de unitate până la scară naţională. Mai mult încă, pe lângă aptitudinea de a participa la negocierea şi încheierea contractelor colective de muncă, sindicatelor li se recunoaşte rolul de „actori ai vieţii sociale”[8], alături de alte grupuri şi organizaţii economice sau politice. Este adevărat însă, că şi rolul şi atribuţiile sindicatelor au fost restrânse prin Legea nr. 62/2011 prin faptul că nu se mai pot negocia şi încheia contracte colective de muncă la nivel de ramură de activitate şi la nivel naţional, ci numai la nivel de unităţi, grupuri de unităţi şi sectoare de activitate[9].

Conform art. 25 din Legea dialogului social, organizaţiile sindicale au următoarele atribuţii[10]:

a) să sprijine material membrii săi în exercitarea profesiunii;

b) să constituie case de ajutor proprii;

c) să editeze şi să tipărească publicaţii proprii;

d) să înfiinţeze şi să administreze, în condiţiile legii, în interesul membrilor săi, unităţi sociale, de cultură, învăţământ şi cercetare în domeniul activităţii sindicale, societăţi comerciale, de asigurări, precum şi bancă proprie;

e) să constituie fonduri proprii pentru ajutorarea membrilor săi;

f) să organizeze şi să sprijine material şi financiar activităţi cultural-artistice;

g) să organizeze şi să desfăşoare cursuri de pregătire şi calificare profesională, în condiţiile legii;

h) să desfăşoare şi alte activităţi prevăzute prin statut, în condiţiile legii.

Analizând prevederile legale, pot fi identificate următoarele categorii de activităţi sindicale[11]: participarea organizaţiilor sindicale la dialogul social şi la negocierile colective; participarea la încheierea şi executarea contractelor colective de muncă; participarea la organizarea şi desfăşurarea unor acţiuni de protest şi revendicative; participarea organizaţiilor sindicale în cadrul unităţilor la reglementarea unor probleme care vizează drepturile şi interesele salariaţilor, de exemplu în domeniul disciplinei muncii sau în cel al securităţii şi sănătăţii în

[8] Denis Gatumel, *Le droit du travail en France*, Paris, Éditions Francis Lefebvre, 2000, p. 452.

[9] Art. 28 alin. 1 din Legea nr. 62/2011.

[10] Sub auspiciul Legii nr. 54/2003, atribuţiile sindicatelor erau următoarele: să sprijine material pe membrii lor în exercitarea profesiei; să constituie case de ajutor proprii; să editeze şi să tipărească publicaţii proprii în vederea creşterii nivelului de cunoaştere a membrilor lor şi pentru apărarea intereselor acestora; să înfiinţeze, în condiţiile legii, şi să administreze în interesul membrilor lor unităţi de cultură, învăţământ şi cercetare în domeniul activităţii sindicale, unităţi economico-sociale, comerciale, precum şi bancă proprie pentru operaţii financiare în lei şi valută; să constituie fonduri proprii pentru ajutorarea membrilor lor; să organizeze şi să sprijine material şi financiar sportul pentru toţi şi sportul de performanţă în asociaţii şi cluburi sportive, precum şi formaţii cultural-artistice.

[11] A se vedea Valeriu Dorneanu, *Introducere în dreptul muncii. Dreptul colectiv al muncii,* Bucureşti, Editura Fundaţiei România de Mâine, 2000, p. 170.

muncă[12]; promovarea unor acţiuni şi activităţi în favoarea membrilor lor, în faţa instanţelor judecătoreşti, organelor de jurisdicţie, a altor instituţii sau autorităţi ale statului.

Raporturile dintre organizaţiile sindicale şi cele patronale sunt complexe şi diferă în funcţie de convergenţa sau divergenţa intereselor lor. Interesele lor sunt convergente din cauza faptului că atât sindicatele, cât şi patronatele, respectiv patronii care intră în alcătuirea lor, urmăresc desfăşurarea unei activităţi cât mai rentabile, eficiente şi profitabile, precum şi evitarea izbucnirii unor conflicte colective de muncă. Pe de altă parte, interesele lor sunt însă şi divergente deoarece, în timp ce angajatorul urmăreşte obţinerea unor profituri cât mai mari cu cheltuieli cât mai mici, sindicatele doresc să obţină salarii cât mai mari pentru membrii lor, condiţii de muncă cât mai bune, ceea ce presupune cheltuieli sporite pentru patron şi, implicit, beneficii diminuate.

Din cauza existenţei acestor interese opuse, de cele mai multe ori, patronul încearcă slăbirea forţei sindicale prin crearea, în cadrul unităţii, a unui sindicat paralel, favorabil conducerii[13], cu care să poată ajunge la înţelegere şi care să se opună sindicatului deja existent sau să obstrucţioneze procesul de constituire a unor noi sindicate, pe lângă cele iniţiale, care să fie nefavorabile conducerii patronale. Conform Legii sindicatelor nr. 54/2003, o organizaţie sindicală se putea constitui cu un număr de cel puţin 15 persoane din aceeaşi ramură sau profesiune (deci nu neapărat din aceeaşi unitate), dar, pentru a putea participa la negocierile colective şi la încheierea contractului colectiv la nivel de unitate era necesară îndeplinirea unei condiţii de reprezentativitate, şi anume: numărul de membri ai sindicatului să reprezinte cel puţin o treime din numărul salariaţilor unităţii (putând exista maxim 3 sindicate reprezentative în aceeaşi unitate). Sub auspiciile noii reglementări (Legea nr. 62/2011), procesul de constituire a unui nou sindicat la nivel de unitate poate fi împiedicat de o insuficienţă numerică deoarece pentru formarea unui sindicat este necesar un număr de cel puţin 15 angajaţi din aceeaşi unitate, iar un salariat nu poate face parte, în acelaşi timp, decât dintr-o singură organizaţie sindicală. De asemenea, condiţia numerică pentru dobândirea reprezentativităţii a fost modificată, de la cel puţin o treime la cel puţin jumătate plus unu din numărul angajaţilor unităţii. În condiţiile reglementării actuale, constituirea şi funcţionarea sindicatului poate fi îngreunată şi de dificultatea găsirii unui sediu. Astfel, dacă vechea lege prevedea că „Unităţile în care sunt constituite organizaţii sindicale care au dobândit reprezentativitatea, în condiţiile legii, sunt obligate să pună, cu titlu gratuit, la dispoziţia organizaţiilor sindicale, spaţiile corespunzătoare funcţionării acestora şi să asigure dotările necesare desfăşurării activităţii prevăzute de

[12] La nivelul unităţilor, sindicatele elaborează, împreună cu organul de conducere al unităţii, regulamentul intern prin care sunt reglementate raporturile de muncă la nivelul unităţii, inclusiv din punctul de vedere al organizării muncii, cât şi al disciplinei muncii şi al răspunderii disciplinare.

[13] În Franţa, Italia, Japonia, sindicatele favorabile conducerii unităţii sunt denumite „sindicate de casă" sau „sindicate de familie".

lege”[14], noua lege precizează că sindicatele „pot” avea un sediu în întreprindere. Organizaţiile sindicale reprezentative, în condiţiile legii, pot negocia prin contractul colectiv de muncă la nivel de unitate punerea la dispoziţie a spaţiilor şi facilitaţilor necesare desfăşurării activităţii sindicale. Pentru construirea de sedii proprii, confederaţiile şi federaţiile sindicale reprezentative pot primi, în condiţiile prevăzute de lege, în concesiune sau cu chirie, terenuri din proprietatea privată a statului ori a unităţilor administrativ-teritoriale. Închirierea sau concesionarea se face prin act administrativ emis de autoritatea competentă.

În ceea ce priveşte statutul organizaţiilor sindicale, Legea dialogului social face distincţie între sindicate în funcţie de gradul lor de reprezentativitate, ca şi reglementările anterioare. Deşi criteriile alese pentru a aprecia reprezentativitatea sunt obiective, ţinându-se cont, în primul rând, de numărul de membri şi urmărindu-se, în al doilea rând, să se asigure şi organizaţiilor minoritare condiţii satisfăcătoare pentru a le permite desfăşurarea activităţilor sindicale şi realizarea scopurilor lor, în literatura de specialitate[15] s-a ridicat problema dacă prioritatea sau exclusivitatea acordată anumitor organizaţii în materie de reprezentativitate nu este de natură a limita în mod substanţial activitatea sindicatelor minoritare, deci de a influenţa salariaţii în alegerea unei anumite organizaţii. Din acest motiv, pentru a preveni abuzurile, avantajele acordate unor anumite organizaţii sindicale nu trebuie să depăşească cadrul negocierilor contractelor colective de muncă.

Convenţia nr. 98 a O.I.M. a prevăzut, încă din anul 1949, interdicţia, pentru patron, de a crea sindicate aservite intereselor sale, precum şi de a susţine financiar o organizaţie sindicală cu scopul de a o aservi. Ca şi reglementările anterioare (Legea nr. 54/1991 şi Legea nr. 54/2003), Legea nr. 40/2011 de modificare şi completare a Codului muncii şi Legea dialogului social nr. 62/2011, a preluat şi adaptat aceste prevederi, întărind poziţia neutră şi imparţială pe care trebuie să o adopte patronatul faţă de sindicate. Astfel, este interzis orice act de ingerinţă al patronilor sau al organizaţiilor patronale, fie direct, fie prin reprezentanţii sau membrii lor, în constituirea organizaţiilor sindicale sau în exercitarea drepturilor lor[16]. Conform art. 2 al Legii nr. 62/2011, organizaţiile sindicale sunt independente faţă de autorităţile publice, de partidele politice şi de organizaţiile patronale şi nu pot desfăşura activităţi cu caracter politic.

De asemenea, angajaţii trebuie să fie protejaţi împotriva ingerinţelor angajatorilor în sensul favorizării sau defavorizării unui anumit sindicat. Orice măsură a angajatorului pentru a facilita constituirea unui sindicat sau pentru a

[14] Art 22 alin. 3 din Legea nr. 54/2003.

[15] Jean-Michel Servais, *Droits en synergie sur le travail. Éléments de droits international et comparé du travail*, Bruxelles, Bruylant, 1997, p. 43-44.

[16] Art. 218 alin. 2 din Codul muncii.

favoriza crearea sau activitatea altui sindicat aflat sub influenţa sa constituie şi ea o atingere adusă libertăţii sindicale.

Pe de altă parte, legea prevede o serie de măsuri de protecţie a membrilor de sindicat, în general, şi a membrilor aleşi în organele de conducere a sindicatelor, în special. Sunt interzise orice discriminări ale salariaţilor întemeiate pe apartenenţa şi activitatea sindicală în ceea ce priveşte: angajarea, repartiţia în muncă, formarea profesională, avansarea în profesie, salarizarea, măsurile disciplinare şi concedierea. Formularele de angajare nu trebuie să conţină probleme referitoare la afilierea sindicală. Clauzele de neafilere sindicală incluse în contractele de muncă sunt nule.

Între sindicate şi unitate/patronat, interesele divergente se manifestă şi sub forma întârzierii sau tergiversării încheierii contractului colectiv de muncă, contestării calităţilor manageriale ale conducătorilor unor unităţi, izbucnirii unor conflicte colective de muncă, declanşarea unor greve etc.

În vederea realizării scopului pentru care sunt constituite, organizaţiile sindicale au dreptul să folosească mijloace specifice, cum sunt: negocierile, procedurile de soluţionare a litigiilor prin conciliere, mediere, arbitraj, petiţie, pichet de protest, marş, miting şi demonstraţie sau grevă, în condiţiile prevăzute de lege.

Conform art. 28 din Legea nr. 62/2011, organizaţiile sindicale apără drepturile membrilor lor, ce decurg din legislaţia muncii, statutele funcţionarilor publici, contractele colective de muncă şi contractele individuale de muncă, precum şi din acordurile privind raporturile de serviciu ale funcţionarilor publici, în faţa instanţelor judecătoreşti, organelor de jurisdicţie, a altor instituţii sau autorităţi ale statului, prin apărători proprii sau aleşi. În exercitarea acestor atribuţii, organizaţiile sindicale au dreptul de a întreprinde orice acţiune prevăzută de lege, inclusiv de a formula acţiune în justiţie în numele membrilor lor, în baza unei împuterniciri scrise din partea acestora. Acţiunea nu va putea fi introdusă sau continuată de organizaţia sindicală dacă cel în cauză se opune sau renunţă la judecată în mod expres.

Spre deosebire de art. 30 din Legea sindicatelor nr. 54/2003, care prevedea obligaţia angajatorului de a invita delegaţii aleşi ai organizaţiilor sindicale reprezentative să participe în consiliile de administraţie la discutarea problemelor de interes profesional, economic, social, cultural sau sportive, noua lege a dialogului social a înlocuit obligaţia cu o simplă posibilitate[17] şi a eliminat menţionarea problemelor culturale sau sportive. De asemenea, se prevede că, în scopul apărării drepturilor şi promovării intereselor profesionale, economice şi sociale ale membrilor, organizaţiile sindicale reprezentative vor primi de la

[17] Art. 30 alin. 1 din Legea nr. 62/2011 prevede: „Angajatorul *poate invita* sindicatul reprezentativ la nivel de unitate să participe în consiliul de administraţie sau alt organ asimilat acestuia, inclusiv în cazul administraţiei publice, la discutarea problemelor de interes profesional, economic şi social".

angajatori sau de la organizaţiile acestora informaţiile necesare pentru negocierea contractelor colective de muncă ori, după caz, a acordurilor colective, în condiţiile legii. Hotărârile consiliului de administraţie sau ale altor organe asimilate acestuia, privitoare la probleme de interes profesional, economic şi social, vor fi comunicate în scris sindicatului, în termen de două zile lucrătoare de la data desfăşurării şedinţei. La cererea organizaţiilor sindicale afiliate, federaţiile sau confederaţiile sindicale reprezentative, după caz, pot delega reprezentanţi care să le asiste ori să le reprezinte interesele în relaţia cu angajatorii sau organizaţiile acestora.

Raporturile sindicatelor cu organele statului, în special cu executivul, sunt guvernate de principiul independenţei. Nu degeaba, în doctrina juridică franceză, sindicatul este definit ca „un grup privat şi pluralist, independent atât faţă de puterea publică, cât şi faţă de patronat şi alte organizaţii, inclusiv sindicatele concurente”[18]. Constituirea, funcţionarea şi dizolvarea sindicatelor sunt puse sub semnul deplinei libertăţi. Constituirea liberă a sindicatelor se referă la mai multe aspecte: absenţa oricărei autorizări prealabile, imposibilitatea dizolvării sau suspendării activităţii lor în baza unor acte de dispoziţie ale autorităţilor administraţiei publice sau ale patronatelor, necesitatea reducerii la minimum a formalităţilor necesare dobândirii personalităţii juridice.

Independenţa sindicatelor (libertatea sindicală colectivă) se manifestă atât la nivelul liberei constituiri şi funcţionări, cât şi a reorganizării şi liberei asocieri cu alte asemenea organizaţii, implicând o serie de drepturi ca: dreptul fiecărui sindicat de a se asocia şi a se constitui, după criteriul sectoarelor de activitate, în uniuni sindicale, federaţii sau confederaţii, precum şi dreptul de a se afilia la asemenea organisme; dreptul fiecărui sindicat de a se retrage din asemenea organizaţii; dreptul oricărei organizaţii sindicale de a-şi elabora propriile statute prin care să stabilească modul de organizare, asociere şi gestiune; dreptul fiecărei organizaţii sindicale, indiferent de nivelul de organizare, de a-şi alege singură organele de conducere; dreptul sindicatelor de a-şi stabili propria democraţie sindicală bazată pe legea majorităţii şi propria disciplină sindicală, bazată inclusiv pe sancţiuni specifice.

Conform art. 7 alin. 2 din Legea dialogului social, autorităţilor publice le este interzisă orice intervenţie de natură a limita sau a împiedica exercitarea legală a drepturilor sindicale[19]. Un mijloc de control al autorităţilor este prevăzut totuşi de art. 26 alin. 2: „Controlul asupra activităţii economice desfăşurate de organizaţiile sindicale, precum şi asupra stabilirii şi virării obligaţiilor faţă de bugetul de stat şi bugetele de asigurări sociale se realizează de către organele administraţiei de stat competente, potrivit legii”.

[18] Jean-Maurice Verdier, *Droit du travail. Syndicats et droit syndical*, Paris, Dalloz, 1987, vol. I, p. 150.

[19] Această prevedere, care se regăseşte şi în Codul muncii, corespunde reglementărilor cuprinse în Convenţia nr. 87 din anul 1948 a O.I.M.

Un alt aspect al relaţiei lor cu guvernul este reprezentat de posibilitatea confederaţiilor sindicale reprezentative la nivel naţional de a adresa autorităţilor publice competente, în condiţiile art. 74 din Constituţia României, republicată, propuneri de legiferare în domeniile de interes sindical[20].

Intervenţia statului, în sensul restrângerii libertăţii sindicale, poate fi justificată „numai în cazul în care ea este impusă de problemele generale şi esenţiale ale societăţii, când, prin acţiunile lor, sindicatele încalcă legea, ordinea şi liniştea publică”[21]. Sindicatele nu pot fi dezinteresate de modul în care Guvernul administrează afacerile ţării şi pune în executare legile, dar ele nu pot desfăşura în mod direct activităţi politice, nu pot sprijini sau finanţa candidaturi în campaniile electorale, nu pot organiza şi desfăşura greve sau manifestaţii cu caracter politic. Membrii sindicatelor pot avea ideologia lor, pot face parte din diferite partide politice[22], fiind interzisă discriminarea pe criteriul apartenenţei politice, însă sindicatul trebuie să-i unească independent de opiniile, convingerile şi ideile lor politice. Aşa cum afirma un fost lider sindical, apărând drepturile membrilor lor, sindicatele fac o anumită politică economică, socială, într-un cuvânt: politica sindicală, foarte greu de delimitat de „politica pură”[23]. În practică însă, sindicatele sunt departe de a respecta interdicţiile legale privind urmărirea unui scop politic şi de a se rezuma la „politica muncii”, implicându-se, de multe ori, în politica pură, propriu-zisă. Există sindicate care întreţin relaţii cu partidele aflate la putere, altele cu partidele care se prefigurează a câştiga puterea politică. Astfel, Curtea de Casaţie din Franţa sublinia faptul că sindicatele nu sunt decât instrumentul unui partid politic, la originea creării lor[24], afirmaţie care nu poate fi contestată având în vedere că multe sindicate au stat la baza înfiinţării unor partide politice.

Obiectivele politice nu pot fi excluse din sfera acţiunii sindicale pentru că, „pe de o parte, delimitarea între politic şi profesional nu este absolută, iar, pe de altă parte, pentru că sindicatele fac parte dintr-o multitudine de organisme politice consultative”[25]. De altfel, toţi teoreticienii dreptului constituţional includ sindicatele în categoria grupurilor de presiune, respectiv „acele organizaţii constituite în vederea influenţării puterilor publice prin formalizarea unor interese de grup, adoptarea unei strategii de influenţare şi identificarea unor mijloace concrete de presiune asupra puterii”[26].

---

[20] Art. 29 din Legea nr. 62/2011.

[21] Sanda Ghimpu, Alexandru Ţiclea, *Dreptul muncii*, Bucureşti, Editura All Beck, 2000, p. 650.

[22] Condiţiile impuse prin statut pentru admiterea într-un sindicat nu trebuie să fie de ordin politic sau religios.

[23] A se vedea „*Vrând-nevrând, sindicatele fac o anumită politică*” – interviu cu Victor Ciorbea, în „Curierul Naţional” din 18 martie 1992, p. 1.

[24] A se vedea Denis Gatumel, *op. cit.*, p. 447.

[25] A se vedea Nicolae Voiculescu, *Dreptul muncii. Reglementări interne şi comunitare*, Bucureşti, Editura Rosetti, 2003, p. 101.

[26] Dan Claudiu Dănişor, *Drept constituţional şi instituţii politice*, Craiova, Editura Universitaria, 1999, p. 90.

Dincolo de toate aceste consideraţii, putem concluziona că, organizaţiile sindicale, ca parteneri sociali acţionând pentru îndeplinirea scopului lor firesc – apărarea şi promovarea drepturilor şi intereselor profesionale, economice şi sociale ale salariaţilor, reprezintă un puternic factor de echilibru economic şi social, un interlocutor şi un mediator redutabil pentru puterea executivă şi organizaţiile patronale, devenind astfel, cu sau fără voia lor, actori ai scenei politice.

Rolul şi atribuţiile organizaţiilor patronale

Conform art. 227 din Codul muncii, patronatele sunt organizaţii ale angajatorilor, autonome, fără caracter politic, înfiinţate ca persoane juridice de drept privat, fără scop patrimonial. În art. 1 din Legea dialogului social întâlnim o altă definiţie: „O organizaţie patronală este organizaţia patronilor, autonomă, fără caracter politic, înfiinţată în baza principiului liberei asocieri, ca persoană juridică de drept privat, fără scop patrimonial, constituită în scopul apărării şi promovării drepturilor şi intereselor comune ale membrilor săi, prevăzute dispoziţiile legale în vigoare, pactele, tratatele şi convenţiile internaţionale la care România este parte, precum şi de statutele proprii".

Organizaţiile patronale se constituie şi funcţionează, de asemenea, în baza principiului libertăţii, desfăşurându-şi activitatea în baza statutelor şi regulamentelor proprii, potrivit prevederilor legii. Organizaţiile patronale sunt independente faţă de autorităţile publice, de partidele politice şi de sindicate.

Rolul organizaţiilor patronale în cadrul dialogului social este de a reprezenta, susţine şi apăra interesele membrilor lor în relaţiile cu autorităţile publice, cu sindicatele şi cu alte persoane juridice şi fizice, în raport cu obiectul şi scopul lor de activitate, în plan naţional şi internaţional, potrivit propriilor statute şi în acord cu prevederile prezentei legi, dar nu pot desfăşura activităţi cu caracter politic.

În vederea realizării scopului pentru care sunt înfiinţate, organizaţiile patronale au următoarele atribuţii[27]:

a) reprezintă, promovează, susţin şi apără interesele economice, juridice şi sociale ale membrilor lor;

b) promovează concurenţa loială, în condiţiile legii;

c) desemnează, în condiţiile legii, reprezentanţi la negocierea şi încheierea contractelor colective de muncă, la alte tratative şi acorduri în relaţiile cu autorităţile publice şi cu sindicatele, precum şi în structurile bipartite şi tripartite de dialog social;

d) elaborează şi promovează coduri de conduită în afaceri;

e) promovează principiile responsabilităţii sociale;

f) asigură pentru membrii lor informarea, facilitarea de relaţii între aceştia, precum şi cu alte organizaţii, promovarea progresului managerial, servi-

[27] Art. 62 din Legea nr. 62/2011.

cii de consultanţă şi asistenţă de specialitate, inclusiv în domeniul ocupării şi formării profesionale, precum şi al sănătăţii şi securităţii în muncă;

g) la cererea membrilor acestora, au dreptul de a-i asista şi reprezenta în faţa instanţelor de judecată de toate gradele, a organelor de jurisdicţie, a altor instituţii sau autorităţi, prin apărători proprii sau aleşi;

h) elaborează şi implementează politici de ocupare şi plasare a forţei de muncă;

i) elaborează strategii şi politici de dezvoltare economico-socială la nivel sectorial şi naţional, în condiţiile legii;

j) înfiinţează şi administrează, în condiţiile legii, în interesul membrilor lor, unităţi sociale, de cultură, învăţământ şi cercetare în domeniul propriu de interes, societăţi comerciale, de asigurări, precum şi bancă proprie.

De asemenea, organizaţiile patronale sunt abilitate să asigure orice servicii cerute de membrii lor, în condiţiile legii.

În relaţie cu autorităţile publice, confederaţiile patronale reprezentative la nivel naţional pot adresa autorităţilor publice competente, în condiţiile art. 74 din Constituţia României, republicată, propuneri de legiferare în domeniile specifice de interes. De asemenea, acelaşi mijloc de control, ca şi în cazul sindicatelor, este prevăzut de art. 68 alin. 4 din Legea nr. 62/2011: „Controlul asupra activităţii economice desfăşurate de organizaţiile patronale, precum şi asupra stabilirii şi virării obligaţiilor faţă de bugetul de stat şi bugetele de asigurări sociale se realizează de către organele administraţiei de stat competente, potrivit legii".

Confederaţiile patronale, reprezentative la nivel naţional, se pot constitui într-o structură de reprezentare unitară a intereselor lor, în condiţiile în care această structură cuprinde cel puţin jumătate plus unu din totalitatea confederaţiilor patronale reprezentative la nivel naţional.

Un avantaj al organizaţiilor patronale, în raport cu cele sindicale, este faptul că ele se bucură de un mai mare grad de omogenitate. Acest lucru se datorează faptului că, în timp ce patronatele urmăresc un singur scop – obţinerea de profit, respingerea intervenţionismului statului şi a naţionalizării, sindicatele sunt mult mai divizate din punct de vedere ideologic în curente reformiste, social-democrate, revoluţionare etc.

Relaţiile Guvernului cu partenerii sociali

Pentru ca relaţiile colective între partenerii sociali să se poată desfăşura în condiţii de pace socială, pe bază de deplină egalitate, s-a impus recunoaşterea, la nivel de principiu, a tripartitismului în luarea deciziilor esenţiale ce privesc raporturile de muncă, ceea ce implică realizarea unei informări, consultări şi negocieri reciproce între organizaţiile sindicale, cele patronale şi Guvern, ca deţinător al dreptului de iniţiativă legislativă.

Într-un stat democratic, intervenţia statului în relaţiile de muncă este limitată. Guvernul nu are alt rol decât acela de a fixa o limită minimă admisă în

privinţa drepturilor salariaţilor (de exemplu, salariul minim brut pe economie garantat în plată se stabileşte prin hotărâre de guvern), iar Parlamentului îi revine sarcina de a furniza un cadru legal dialogului social şi raporturilor juridice de muncă, în urma propunerilor legislative iniţiate de Guvern. Salariile sunt negociate ulterior în mod liber de către partenerii sociali, prin negocieri colective şi individuale, cu condiţia de a nu se coborî sub nivelul salariului minim pe economie. În caz de conflict colectiv de muncă, statul nu poate interveni decât cu rol de intermediar (mediator) al discuţiilor purtate între salariaţi, reprezentaţi prin sindicate, şi angajatori, reprezentaţi prin patronate – în cazul concilierii conflictelor de muncă. Între patronate, sindicate şi puterea politică, dialogul, informarea şi consultarea trebuie să fie permanente[28]. De asemenea, elaborarea actelor normative privind domeniul relaţiilor de muncă şi politica socială implică consultarea interlocutorilor sociali.

Sintetizând, intervenţia Guvernului la nivel macroeconomic şi social se traduce prin următoarele măsuri: obligarea consultării prealabile de către Guvern a reprezentanţilor partenerilor sociali şi a Consiliului Economic şi Social atunci când iniţiază proiectele unor acte normative ce privesc raporturile de muncă; crearea unor organisme speciale cu participarea reprezentanţilor Guvernului: Consiliul Naţional Tripartit, comisiile de dialog social, în cadrul ministerelor şi al altor instituţii publice, precum şi la nivelul judeţelor şi al municipiului Bucureşti, Agenţia Naţională pentru Ocuparea Forţei de Muncă etc.

THE RELATION BETWEEN TRADE UNIONS, EMPLOYERS ORGANIZATIONS AND GOVERNMENT IN ACCORDANCE WITH LAW NO. 62/2011 ON SOCIAL DIALOGUE

(*Abstract)*

Law no. 62/2011 on social dialogue issued a new regulation of trade unions and employers organizations, collective bargaining, collective agreements and labor disputes. This paper presents the news brought by this law, compared with previous regulations, concerning the relationship between trade unions, employers organizations (as social partners) and government in the frame of social dialogue, the functions and structure of the Economic and Social Council and the advisory committee for dialogue social, as well as a newly formed organization – the National Tripartite Council.

Key-words: dialogue, employee, employer, government, union.

[28] Gérard Lyon-Caen, Jean Pélissier, *Droit du travail*, Paris, Éditions Dalloz, 1992, p. 37.

ORGANIZAREA ŞI FUNCŢIONAREA SISTEMULUI DE PENSII PUBLICE, CONFORM LEGII NR. 263/2010. PRIVIRE COMPARATIVĂ CU REGLEMENTĂRILE ANTERIOARE

ROXANA RADU*

Sistemul de pensii publice

Legea nr. 19/2000, privind sistemul public de pensii şi alte drepturi de asigurări sociale, este legea-cadru care a stat la baza noului sistem de pensii din România, timp de 10 ani. Ea a abrogat vechea lege a pensiilor nr. 3/1977, precum şi o întreagă serie de alte acte normative cu incidenţă în domeniu[1]. Ulterior, Legea nr. 19/2000 a fost abrogată de Legea nr. 263/2010, privind sistemul unitar de pensii publice, intrată în vigoare la data de 1 ianuarie 2011. Traversarea perioadei de criză a impus necesitatea reproiectării unui nou sistem de pensii, care trebuia nu numai să fie adecvat noilor şi stringentelor necesităţi bugetare, dar şi să ia în considerare problemele cu care se confruntă societatea românească: sărăcie, şomaj, inflaţie, scăderea producţiei, tendinţa de îmbătrânire a populaţiei.

Această nouă lege are sarcina de a îmbunătăţi sustenabilitatea financiară a sistemului public, prin introducerea unor condiţii mai restrictive în ceea ce priveşte pensionarea anticipată şi accesul la pensia de invaliditate, prin majorarea coeficientului de penalizare a pensiei anticipate parţiale, prin creşterea vârstelor de pensionare şi prin egalizarea graduală, până în anul 2030, a stagiului complet de cotizare pentru femei şi bărbaţi. Un alt obiectiv, pe care l-a urmărit noua lege, în urma scăderii puterii de cumpărare şi majorării preţurilor la produsele de extremă necesitate, constă în menţinerea standardului de viaţă al pensionarilor în plată, prin corelarea puterii lor de cumpărare cu rata inflaţiei. În ceea ce-i priveşte pe viitorii pensionari – actuali contribuabili, s-a urmărit asigurarea unui tratament corect al persoanelor asigurate, prin reglementarea modului de stabilire a pensiei în directă corelaţie cu nivelul veniturilor asigurate, pentru care se achită contribuţiile de asigurări sociale, şi prin indexarea anuală a punctului de pensie.

În sistemul public de pensii şi alte drepturi de asigurări sociale se acordă, conform art. 51 din Legea nr. 263/2010, privind sistemul unitar de pensii publice[2], următoarele categorii de pensii:

* Conf. univ. dr., Universitatea din Craiova, Facultatea de Drept şi Ştiinţe Administrative; e-mail: rocxaine@yahoo.com

[1] Decretul nr. 232/1986 pentru modificarea unor dispoziţii legale cu privire la pensia suplimentară, Decretul nr. 216/1977, privind criteriile şi normele de încadrare în gradele de invaliditate, Decretul-lege nr. 70/1990, privind modificarea şi completarea unor reglementări referitoare la pensii, asigurări sociale şi ocrotiri sociale, Legea nr. 80/1992, privind pensiile şi alte drepturi de asigurări sociale ale agricultorilor, Legea nr. 2/1995, privind pensionarea anticipată etc.

[2] Acest articol a preluat prevederile art. 40 din Legea nr. 19/2000.

a) pensia pentru limită de vârstă;
b) pensia anticipată;
c) pensia anticipată parţială;
d) pensia de invaliditate;
e) pensia de urmaş.

Se poate observa că, noua reglementare din anul 2010 prevede aceleaşi categorii de pensii ca şi cele stipulate de Legea nr. 19/2000. Sub imperiul Legii nr. 3/1997, categoriile de pensii erau: pensia pentru muncă depusă şi limită de vârstă, pensia pentru piederea capacităţii de muncă din cauză de accidente de muncă sau boală profesională, pensia pentru piederea capacităţii de muncă în afara procesului de muncă şi pensia de urmaş. În afară de aceste pensii, care se plăteau de la bugetul asigurărilor sociale de stat, Legea nr. 27/1966, privind pensiile de asigurări sociale de stat şi pensia suplimentară, reglementa şi pensia suplimentară.

Legea nr. 19/2000 a eliminat unele categorii de pensii existente în vechiul sistem (de exemplu, pensia suplimentară) şi a introdus alte categorii de pensii (pensia anticipată şi pensia anticipată parţial). Dacă, iniţial, pensiile stabilite pe baza vechii legi s-au recalculat potrivit Legii nr. 19/2000, urmând ca asiguraţii, care contribuiseră la Fondul pentru pensia suplimentară cu 2%, 3%, respectiv 5%, să beneficieze de o creştere a punctajului prin aplicarea unor procente de majorare la punctajele anuale, realizate în perioadele respective, ulterior s-a dispus ca punctajul mediu anual, pentru cei care s-au pensionat înainte de data de 1 aprilie 2001, să nu se mai calculeze după noua lege, ci după o metodă simplificată, prin raportarea cuantumului pensiei cuvenite conform legislaţiei anterioare la valoarea unui punct[3]. Această metodă a provocat mari decorelări între pensiile stabilite în baza Legii nr. 3/1977 şi cele stabilite în baza Legii nr. 19/2000[4], întrucât pensia suplimentară nu se mai regăseşte în pensia acordată în prezent celor ce s-au pensionat înainte de 1 aprilie 2001[5].

Procesul de reformare a sistemului de pensii a continuat cu Legea nr. 249/2004, privind pensiile ocupaţionale, cu Legea nr. 204/2006, privind pensiile facultative şi cu Legea nr. 263/2010, privind sistemul unitar de pensii publice.

Principiile sistemului de pensii publice

Conform art. 1 din Legea nr. 263/2010, privind sistemul unitar de pensii publice şi art. 47 alin. 2 din Constituţie, dreptul la asigurări sociale este garantat de stat şi se exercită, în condiţiile legii, prin sistemul public de pensii şi alte drepturi de asigurări sociale.

Sistemul public de pensii şi alte drepturi de asigurări sociale este organizat şi funcţionează pe baza mai multor principii: principiul unicităţii, principiul

[3] Conform O.U.G. nr. 49/2001 de modificare a Legii nr. 19/2000.
[4] N. N. Popescu, *Evoluţia pensiilor suplimentare*, în „Raporturi de muncă", nr. 9/2004, p. 7.
[5] *Ibidem*.

egalităţii, principiul solidarităţii sociale, principiul obligativităţii, principiul contributivităţii, principiul repartiţiei, principiul autonomiei, principiul imprescriptibilităţii, principiul incesibilităţii[6].

Potrivit principiului unicităţii, statul organizează şi garantează sistemul public pe aceleaşi norme de drept, pentru toţi participanţii la sistem. Legiuitorul a urmărit să dea o reglementare unitară sistemului de pensii şi asigurări sociale încă din momentul intrării în vigoare a Legii nr. 19/2000, care a abrogat o serie de legi datorită cărora existau mai multe sisteme de pensionare, în funcţie de categoriile profesionale pe care le reglementau: pensiile şi asigurările sociale ale agricultorilor, scriitorilor, compozitorilor şi muzicienilor, cineaştilor, personalului Bisericii Ortodoxe Române, al cultului armeano-gregorian, creştin de rit vechi şi musulman, ale membrilor Uniunii Artiştilor Plastici din România, ale personalului Bisericii Române Unite cu Roma Greco-catolică. După 1990, aceste sisteme paralele au început să fie integrate, treptat, în sistemul public al asigurărilor sociale, astfel că, odată cu adoptarea Legii nr. 19/2000, s-a statuat principiul conform căruia „sistemul public de pensii din România este unic, el aplicându-se tuturor persoanelor care desfăşoară o activitate şi obţin un anumit venit pe an”[7]. Principiul unicităţii a fost menţinut şi de actuala Lege a pensiilor nr. 263/2010, sfera lui de aplicare fiind extinsă şi la alte categorii de persoane, care încă erau integrate în scheme speciale (funcţionarii publici, cadrele militare în activitate şi cele trecute în rezervă, soldaţii şi gradaţii voluntari, poliţiştii şi funcţionarii publici cu statut special din sistemul administraţiei penitenciare, din domeniul apărării naţionale, ordinii publice şi siguranţei naţionale); de asemenea, persoanele care realizează venituri din profesii liberale au fost incluse în sistemul de asigurare obligatorie.

Un alt principiu, care stă la baza organizării şi funcţionării sistemului public de pensii, este principiul egalităţii, care garantează tuturor participanţilor la sistemul public, contribuabili şi beneficiari, între persoane aflate în aceeaşi situaţie juridică, un tratament nediscriminatoriu în ceea ce priveşte drepturile şi obligaţiile prevăzute de lege. Acest principiu nu asigură acelaşi cuantum al pensiei sau al indemnizaţiei pentru toţi asiguraţii, ci aplicarea aceloraşi principii şi norme tuturor participanţilor la sistemul public de asigurări sociale, fără privilegii şi fără discriminări[8].

Principiul solidarităţii sociale reflectă faptul că, „participanţii la sistemul public îşi asumă reciproc obligaţii şi beneficiză de drepturi pentru prevenirea, limitarea sau înlăturarea riscurilor sociale prevăzute de lege”[9]. Solidaritatea socială presupune aprecierea riscurilor sociale şi punerea în comun a cotizaţiilor în scopul constituirii unui fond comun, din care, ulterior, vor fi plătite prestaţiile

[6] Ultimele două principii au fost introduse de actuala Lege a pensiilor, nr. 263/2010.

[7] C. Gîlcă, *Sistemul public de pensii*, Bucureşti, Editura Rosetti, 2003, p. 11.

[8] Roxana Radu, Cezar Avram, *Politica socială românească între tranziţie, reformă şi criză*, Craiova, Editura Aius, 2011, p. 161.

[9] C. Gîlcă, *op. cit*., p. 12.

persoanelor care au contribuit la constituirea fondului. În eventualitatea producerii unui risc social, asiguratul beneficiază de drepturile de asigurări sociale numai dacă şi-a îndeplinit obligaţia de plată a contribuţiilor.

Principiul obligativităţii instituie obligaţia, pentru persoanele fizice şi juridice, de a participa la sistemul de pensii publice. Acest principiu implică, în primul rând, obligaţia de a plăti cotizaţia.

Astfel, în sistemul public sunt asigurate, obligatoriu, prin efectul legii:

I. a) persoanele care desfăşoară activităţi pe bază de contract individual de muncă, inclusiv soldaţii şi gradaţii voluntari;

b) funcţionarii publici;

c) cadrele militare în activitate, soldaţii şi gradaţii voluntari, poliţiştii şi funcţionarii publici cu statut special din sistemul administraţiei penitenciare, din domeniul apărării naţionale, ordinii publice şi siguranţei naţionale;

II. persoanele care îşi desfăşoară activitatea în funcţii elective sau care sunt numite în cadrul autorităţii executive, legislative ori judecătoreşti, pe durata mandatului, precum şi membrii cooperatori dintr-o organizaţie a cooperaţiei meşteşugăreşti, ale căror drepturi şi obligaţii sunt asimilate, în condiţiile prezentei legi, cu ale persoanelor prevăzute la pct. I;

III. persoanele care beneficiază de drepturi băneşti lunare, ce se suportă din bugetul asigurărilor pentru şomaj, în condiţiile legii, denumite în continuare şomeri;

IV. persoanele care realizează, în mod exclusiv, un venit brut pe an calendaristic echivalent cu cel puţin de 4 ori câştigul salarial mediu brut utilizat la fundamentarea bugetului asigurărilor sociale de stat şi care se află în una dintre situaţiile următoare:

a) administratori sau manageri care au încheiat contract de administrare ori de management;

b) membri ai întreprinderii individuale şi întreprinderii familiale;

c) persoane fizice autorizate să desfăşoare activităţi economice;

d) persoane angajate în instituţii internaţionale, dacă nu sunt asiguraţii acestora;

e) alte persoane care realizează venituri din activităţi profesionale;

V. cadrele militare trecute în rezervă, poliţiştii şi funcţionarii publici cu statut special din sistemul administraţiei penitenciare ale căror raporturi de serviciu au încetat, din domeniul apărării naţionale, ordinii publice şi siguranţei naţionale, care beneficiază de ajutoare lunare ce se asigură din bugetul de stat, în condiţiile legii;

VI. persoanele care realizează venituri de natură profesională, altele decât cele salariale, din:

a) drepturi de autor şi drepturi conexe, definite potrivit art. 7 alin. 1 pct. 13^1 din Legea nr. 571/2003, privind Codul fiscal, cu modificările şi completările ulterioare, cu regularitate sau în mod ocazional;

b) contracte/convenţii încheiate potrivit Codului civil.

De asemenea, se pot asigura în sistemul public, pe bază de contract de asigurare, în condiţiile legii, avocaţii, personalul clerical şi cel asimilat din

cadrul cultelor recunoscute prin lege, neintegrate în sistemul public, precum şi orice persoană care doreşte să se asigure, respectiv să îşi completeze venitul asigurat. Este vorba despre asigurarea facultativă.

Potrivit Legii nr. 263/2010, privind sistemul unitar de pensii publice, asiguraţii sunt cetăţenii români, cetăţeni ai altor state sau apatrizi, pe perioada în care au, conform legii, domiciliul sau reşedinţa în România.

Principiul contributivităţii se traduce prin faptul că, fondurile de asigurări sociale se constituie pe baza contribuţiilor datorate de persoanele fizice şi juridice participante la sistemul public, plata indemnizaţiilor de asigurări sociale fiind condiţionată de plata contribuţiilor[10].

În vechiul sistem, guvernat de Legea nr. 3/1977, fondurile asigurărilor sociale de stat se constituiau ţinându-se seama de principiul exonerării celor asiguraţi de plata oricărei contribuţii. Fondurile de asigurări sociale de stat erau alimentate din contribuţiile plătite de unităţi şi de celelalte persoane juridice, în cuantum de 15% din câştigul brut realizat, potrivit prevederilor Decretului nr. 389/1972[11]. După 1990, această contribuţie a fost majorată succesiv[12], ajungându-se la 25-35% din câştigul brut, realizat de către salariaţii încadraţi în diferite grupe de muncă.

Conform art. 27 alin. 1 din Legea nr. 263/2010, în sistemul public sunt contribuabili, după caz:

a) asiguraţii care datorează contribuţii individuale de asigurări sociale;

b) angajatorii şi instituţiile care efectuează plata ajutoarelor în situaţia persoanelor prevăzute la art. 6 alin. 1 pct. V;

c) persoanele juridice la care îşi desfăşoară activitatea asiguraţii prevăzuţi la art. 6 alin. 1 pct. II, asimilate angajatorului în condiţiile prezentei legi;

d) Agenţia Naţională pentru Ocuparea Forţei de Muncă, care administrează bugetul asigurărilor pentru şomaj, instituţie care, pentru şomeri, este asimilată angajatorului;

e) persoanele prevăzute la art. 6 alin. 1 pct. IV şi VI, precum şi cele prevăzute la art. 6 alin. 2.

Cotele de contribuţii de asigurări sociale sunt diferenţiate în funcţie de condiţiile de muncă normale, deosebite, speciale şi alte condiţii de muncă. Cotele de contribuţii de asigurări sociale se aprobă anual prin legea bugetului asigurărilor sociale de stat.

Conform principiului repartiţiei, fondurile realizate se redistribuie pentru plata obligaţiilor ce revin sistemului public, conform legii. Astfel, „populaţia activă dintr-un moment dat furnizează (prin cotizaţii sau impozit) resursele

[10] Roxana Radu, Cezar Avram, *op. cit*., p. 162-163.

[11] Sanda Ghimpu, Al. Ţiclea, C. Tufan, *Dreptul securităţii sociale*, Bucureşti, Editura All Beck, 1998, p. 57.

[12] Prin H.G. nr. 1109/1990 şi nr. 219/1991.

necesare plăţii pensiilor la acel moment, în timp ce generaţiile viitoare vor trebui să finanţeze pensiile populaţiei active de astăzi"[13].

Principiul autonomiei constă în administrarea de sine-stătătoare a sistemului public. Potrivit acestui principiu, bugetul asigurărilor sociale este separat de bugetul de stat, modalitatea de colectare aparţinând organismului însărcinat cu administrarea sistemului, respectiv Casa Naţională de Pensii Publice (CNPP), instituţie care a păstrat modul de organizare şi funcţionare, personalul, drepturile şi atribuţiile Casei Naţionale de Pensii şi Alte Drepturi de Asigurări Sociale (CNPADAS). Acest organism şi-a menţinut, de asemenea, alcătuirea quadripartită: reprezentanţi ai Guvernului, ai patronatului, ai sindicatelor şi ai pensionarilor, astfel încât toate părţile implicate în sistemul asigurărilor sociale – contribuabili şi beneficiari – să fie reprezentate[14].

Legea nr. 263/2010 a introdus două noi principii care stau la baza sistemului unitar de pensii publice. Principiul imprescriptibilităţii este principiul potrivit căruia dreptul la pensie nu se prescrie, iar principiul incesibilităţii constă în faptul că dreptul la pensie nu poate fi cedat, total sau parţial.

Pensia pentru limită de vârstă

Conform art. 56 alin. 1 lit. c) din Codul muncii, contractul individual de muncă încetează de drept la data îndeplinirii cumulative a condiţiilor de vârstă standard şi a stagiului minim de cotizare pentru pensionare; la data comunicării deciziei de pensie în cazul pensiei de invaliditate, pensiei anticipate parţiale, pensiei anticipate, pensiei pentru limită de vârstă cu reducerea vârstei standard de pensionare.

Art. 52 din Legea nr. 263/2010 prevede că pensia pentru limită de vârstă se acordă asiguraţilor care îndeplinesc, la data pensionării, următoarele condiţii cumulative:

- vârsta standard de pensionare;
- stagiul minim de cotizare sau în specialitate, realizat în sistemul public.

Vârsta standard de pensionare este de 63 de ani pentru femei şi 65 de ani pentru bărbaţi. Atingerea acestei vârste se realizează prin creşterea vârstelor standard de pensionare, conform eşalonării prevăzute în anexa nr. 5 la Legea nr. 263/2010.

În vechiul sistem, conform prevederilor Legii nr. 3/1977, bărbaţii care împlineau 60 de ani şi care aveau o vechime în muncă de 30 de ani, precum şi femeile în vârstă de 55 de ani şi cu o vechime în muncă de 25 de ani puteau obţine pensie pentru munca depusă şi limită de vârstă la cererea lor[15]. Sub imperiul Legii nr. 19/2000, vârsta standard de pensionare era de 60 de ani pentru femei, respectiv 65 de ani pentru bărbaţi. Majorarea vârstei standard de pensionare este atenuată

[13] C. Tufan, *Forme de asigurări sociale în România*, Bucureşti, Casa de Editură şi Presă „Şansa" S.R.L., 1994, p. 45.

[14] A se vedea C. Gîlcă, *op. cit*., p. 18.

[15] Roxana Radu, *Elemente de dreptul securităţii sociale*, Craiova, Editura Aius, 2009, p. 101.

prin posibilitatea obţinerii pensiei anticipate parţiale sau pensiei anticipate, în condiţiile atingerii stagiului complet de cotizare sau depăşirii lui cu cel mult 8 ani şi, respectiv, cu cel puţin 8 ani.

Având în vedere creşterea graduală a vârstelor de pensionare şi sub imperiul Legii nr. 19/2000, aceasta va continua în mod eşalonat. Astfel, în intervalul ianuarie 2011 – ianuarie 2015, vârsta de pensionare a femeilor va creşte de la 59 de ani la 60 de ani, iar cea a bărbaţilor va creşte de la 64 de ani la 65 de ani. Ulterior, până în anul 2030, va continua creşterea graduală a vârstei de pensionare numai pentru femei, de la 60 de ani la 63 de ani.

Stagiul minim de cotizare atât pentru femei, cât şi pentru bărbaţi este de 15 ani. Atingerea acestui stagiu se realizează prin creşterea stagiului minim de cotizare, conform eşalonării prevăzute în anexa nr. 5 din actuala lege.

Stagiul complet de cotizare este de 35 de ani, atât pentru femei, cât şi pentru bărbaţi. Atingerea acestui stagiu se realizează prin creşterea stagiului complet de cotizare, conform eşalonării prevăzute în anexa nr. 5. Se poate observa egalizarea duratei stagiului complet de cotizare – 35 de ani atât pentru femei, cât şi pentru bărbaţi, în timp ce Legea 19/2000 prevedea un stagiu complet de cotizare de 30 de ani pentru femei şi de 35 de ani pentru bărbaţi.

Constituie stagiu de cotizare în sistemul unitar de pensii publice:

a) vechimea în muncă recunoscută pentru stabilirea pensiilor până la data de 1 aprilie 2001;

b) vechimea în serviciu recunoscută pentru stabilirea pensiilor, în cazul persoanelor prevăzute la art. 6 alin. 1 pct. I lit. c), până la intrarea în vigoare a Legii nr. 263/2010;

c) perioada cuprinsă între 1 aprilie 2001 şi data intrării în vigoare a legii, în care persoanele au fost asigurate în baza Legii nr. 19/2000, privind sistemul public de pensii şi alte drepturi de asigurări sociale, cu modificările şi completările ulterioare;

d) perioada cuprinsă între 1 ianuarie 2010 şi data intrării în vigoare a legii, în cazul persoanelor prevăzute la art. 6 alin. 1 pct. V.

Constituie stagiu de cotizare şi perioada suplimentară la vechimea în muncă sau la vechimea în serviciu, acordată în baza legislaţiei anterioare datei de 1 aprilie 2001 pentru perioadele realizate în grupa I, a II-a, respectiv în condiţii deosebite, condiţii speciale şi alte condiţii, în cazul persoanelor prevăzute la art. 6 alin. 1 pct. I lit. c).

Constituie stagiu de cotizare şi perioadele de până la data de 1 aprilie 2001, în care o persoană:

a) s-a aflat în una dintre situaţiile prevăzute la art. 49[16];

[16] Art. 49 alin. 1 din Legea nr. 263/2010 prevede: „În sistemul public de pensii se asimilează stagiului de cotizare şi perioadele necontributive, denumite în continuare *perioade asimilate,* în care asiguratul:

a) a beneficiat de pensie de invaliditate;

b) are stabilite drepturi privind vechimea în muncă în baza prevederilor Decretului-lege nr. 118/1990, privind acordarea unor drepturi persoanelor persecutate din motive politice de dictatura instaurată cu începere de la 6 martie 1945, precum şi celor deportate în străinătate ori constituite în prizonieri, republicat.

Constituie stagiu de cotizare şi timpul util la pensie, realizat de agricultori, în condiţiile reglementate de legislaţia privind pensiile şi alte drepturi de asigurări sociale ale agricultorilor, anterioară datei de 1 aprilie 2001.

Pentru perioadele ulterioare datei de 1 aprilie 2001, care reprezintă, conform legii, stagiu de cotizare realizat în condiţii deosebite, condiţii speciale sau alte condiţii de muncă, se acordă perioade suplimentare la vechimea în muncă sau la vechimea în serviciu, care constituie stagii de cotizare în condiţii normale, după cum urmează:

a) 3 luni pentru fiecare an lucrat în condiţii deosebite de muncă;

b) 6 luni pentru fiecare an lucrat în condiţii speciale de muncă;

c) 12 luni pentru fiecare an lucrat în alte condiţii de muncă aşa cum sunt reglementate la art. 29 alin. 2.

Constituie stagiu de cotizare perioadele de timp pentru care asiguraţii datorează şi/sau plătesc contribuţii de asigurări sociale în sistemul public de pensii din România, precum şi în alte ţări, în condiţiile stabilite prin acordurile sau convenţiile internaţionale la care România este parte.

La stabilirea drepturilor de asigurări sociale se iau în considerare stagiile de cotizare realizate în sistemul public de pensii din România, precum şi perioadele de asigurare realizate sau recunoscute ca atare în alte ţări, în condiţiile reglementate prin instrumente juridice cu caracter internaţional la care România este parte şi/sau regulamente comunitare.

Conform art. 55 alin. 1 din Legea nr. 263/2010, persoanele care au realizat stagiul complet de cotizare au dreptul la pensie pentru limită de vârstă, cu reducerea vârstelor standard de pensionare, după cum urmează:

a) conform tabelului nr. 1, în situaţia persoanelor care au realizat stagii de cotizare în condiţii deosebite de muncă;

---

b) a urmat cursurile de zi ale învăţământului universitar, organizat potrivit legii, pe durata normală a studiilor respective, cu condiţia absolvirii acestora cu diplomă;

c) a satisfăcut serviciul militar ca militar în termen sau militar cu termen redus, pe durata legal stabilită, a fost concentrat, mobilizat sau în prizonierat;

d) a beneficiat, în perioada 1 aprilie 2001 – 1 ianuarie 2006 de indemnizaţii de asigurări sociale, acordate potrivit legii;

e) a beneficiat, începând cu data de 1 ianuarie 2005, de concediu pentru incapacitate temporară de muncă cauzată de accident de muncă şi boli profesionale;

f) a beneficiat, începând cu data de 1 ianuarie 2006, de concediu pentru creşterea copilului în vârstă de până la 2 ani sau, în cazul copilului cu handicap, de până la 3 ani;

g) a fost elev al unei şcoli militare/şcoli de agenţi de poliţie sau student al unei instituţii de învăţământ din sistemul de apărare naţională, ordine publică şi siguranţă naţională pentru formarea cadrelor militare, poliţiştilor şi funcţionarilor publici cu statut special din sistemul administraţiei penitenciare, cu excepţia liceului militar".

Tabelul 1

Stagiul de cotizare, realizat în condiţii deosebite (ani împliniţi)	Reducerea vârstei de pensionare cu:	
	Ani	Luni
6	1	-
8	1	6
10	2	-
12	2	6
14	3	-
16	3	6
18	4	-
20	4	6
22	5	-
24	5	6
26	6	-
28	6	6
30	7	-
32	7	6
35	8	-

b) conform tabelului nr. 2, în situaţia persoanelor care au realizat stagii de cotizare în locurile de muncă încadrate în alte condiţii de muncă, prevăzute la art. 29 alin. 2, şi în condiţii speciale, prevăzute la art. 30 alin. 1;

Tabelul 2

Stagiul de cotizare, realizat în condiţii speciale (ani împliniţi)	Reducerea vârstei de pensionare cu:	
	Ani	Luni
2	1	-
3	1	6
4	2	-
5	2	6
6	3	-
7	3	6
8	4	-
9	4	6
10	5	-
11	5	6
12	6	-
13	6	6

14	7	-
15	7	6
16	8	-
17	8	6
18	9	-
19	9	6
20	10	-
21	10	6
22	11	-
23	11	6
24	12	-
25	12	6
26 de ani şi peste	13	-

c) cu câte 6 luni, pentru fiecare an de privare de libertate, de deportare în străinătate, după data de 23 august 1944, şi/sau de prizonierat, în situaţia persoanelor cărora le-au fost stabilite drepturi privind vechimea în muncă, în condiţiile prevăzute la art. 1 alin. 1 lit. a) – c) şi la alin. 2 din Decretul-lege nr. 118/1990, republicat.

Fac excepţie de la prevederile art. 55 alin. 1 lit. b) persoanele care au realizat un stagiu de cotizare de cel puţin 20 de ani în unităţile miniere (personalul care îşi desfăşoară activitatea în subteran cel puţin 50% din timpul normal de muncă în luna respectivă – reducerea vârstei standard de pensionare este de 20 de ani) şi persoanele care desfăşoară activitate artistică în profesiile prevăzute în anexa nr. 4 (reducerea vârstei standard de pensionare este de 15 ani) la legea nr. 263/2010.

Persoanele care au realizat un stagiu de cotizare în condiţii de handicap, preexistent calităţii de asigurat, beneficiază de reducerea vârstelor standard de pensionare, prevăzute în anexa nr. 5, în funcţie de gradul de handicap, după cum urmează:

a) cu 15 ani, în situaţia asiguraţilor cu handicap grav, dacă au realizat, în condiţiile handicapului preexistent calităţii de asigurat, cel puţin o treime din stagiul complet de cotizare;

b) cu 10 ani, în situaţia asiguraţilor cu handicap accentuat, dacă au realizat, în condiţiile handicapului preexistent calităţii de asigurat, cel puţin două treimi din stagiul complet de cotizare;

c) cu 10 ani, în situaţia asiguraţilor cu handicap mediu, dacă au realizat, în condiţiile handicapului preexistent calitatii de asigurat, stagiul complet de cotizare.

Nevăzătorii beneficiază de pensie pentru limită de vârstă, indiferent de vârstă, dacă au realizat, ca nevăzător, cel puţin o treime din stagiul complet de cotizare.

Pensiile personalului din domeniul apărării naţionale, ordinii publice, siguranţei naţionale şi din sistemul administraţiei penitenciarelor

În ceea ce priveşte cadrele militare în activitate, poliţiştii, funcţionarii publici cu statut special din sistemul administraţiei penitenciarelor, din domeniul apărării naţionale, ordinii publice şi siguranţei naţionale, aceştia au fost incluţi în sistemul unitar al pensiilor publice, Legea nr. 263/2010 reglementând şi condiţiile de pensionare pentru aceste categorii de asiguraţi, astfel[17]:

- vârsta standard de pensionare este de 60 de ani, atât pentru femei, cât şi pentru bărbaţi;
- stagiul minim de cotizare în specialitate este de 20 de ani, atât pentru femei, cât şi pentru bărbaţi;
- stagiul complet de cotizare este de 30 de ani, atât pentru femei, cât şi pentru bărbaţi.

Atingerea vârstelor standard de pensionare şi a stagiilor de cotizare urmează a se realiza conform eşalonării prevăzute în anexa nr.6 la lege, într-un interval cuprins între luna februarie 2011 şi luna ianuarie 2030.

Criza economică şi restricţiile bugetare au impus recalcularea acestor pensii, care anterior erau reglementate de legi speciale. Astfel, conform prevederilor art. 1 din Legea nr. 119/2010 privind stabilirea unor măsuri în domeniul pensiilor, au fost recalculate, conform principiului contributivităţii, următoarele categorii de pensii stabilite în baza unor legi speciale:

a) pensiile militare de stat;

b) pensiile de stat ale poliţiştilor şi ale funcţionarilor publici cu statut special din sistemul administraţiei penitenciarelor;

c) pensiile de serviciu ale personalului auxiliar de specialitate al instanţelor judecătoreşti şi al parchetelor de pe lângă acestea;

d) pensiile de serviciu ale personalului diplomatic şi consular;

e) pensiile de serviciu ale funcţionarilor publici parlamentari;

f) pensiile de serviciu ale deputaţilor şi senatorilor;

g) pensiile de serviciu ale personalului aeronautic civil navigant profesionist din aviaţia civilă;

h) pensiile de serviciu ale personalului Curţii de Conturi.

Anterior intrării în vigoare a Legii nr. 263/2010, în conformitate cu dispoziţiile H.G. nr. 737/2010, privind metodologia de recalculare a categoriilor de pensii de serviciu, prevăzute la art. 1, lit. c) – h) din Legea nr. 119/2010, începând cu luna septembrie 2010, pensiile de serviciu stabilite în fostul sistem public au fost recalculate conform algoritmului de calcul prevăzut de Legea nr. 19/2000, modificată şi completată.

[17] Art. 54 din Legea nr. 263/2010.

De asemenea, potrivit dispoziţiilor H.G. nr. 735/2010, pentru recalcularea pensiilor stabilite potrivit legislaţiei privind pensiile militare de stat, a pensiilor de stat ale poliţiştilor şi ale funcţionarilor publici cu statut special din sistemul administraţiei penitenciarelor, aceste categorii de pensii urmau a fi recalculate conform algoritmului de calcul utilizat pentru pensiile din sistemul public, într-o perioadă de 5 luni de la data intrării în vigoare a hotărârii de guvern menţionate mai sus. Recalcularea a fost efectuată de casele de pensii sectoriale, aflate în subordinea instituţiilor în evidenţa cărora se aflau persoanele beneficiare.

Pensia anticipată

Pensia anticipată este pensia care se cuvine, cu cel mult 5 ani înaintea împlinirii vârstei standard de pensionare, persoanelor care au realizat un stagiu de cotizare cu cel puţin 8 ani mai mare decât stagiul complet de cotizare prevăzut de lege. Prin comparaţie, conform Legii nr. 19/2000, pensia anticipată se obţinea în condiţiile depăşirii stagiului complet de cotizare cu cel puţin 10 ani[18].

În cazul persoanelor prevăzute la art. 6 alin. 1 pct. I lit. c), pentru obţinerea pensiei anticipate, pe lângă condiţiile prevăzute la alin. 1, este necesară şi realizarea stagiului minim de cotizare în specialitate, prevăzut în anexa nr. 6, şi care se află în una dintre următoarele situaţii:

a) sunt trecute în rezervă/au încetat raporturile de serviciu ca urmare a împlinirii limitei de vârstă în grad prevăzute de statutul cadrelor militare/ poliţiştilor/ funcţionarilor publici cu statut special din sistemul administraţiei penitenciare sau ca urmare a reorganizării unor unităţi şi a reducerii unor funcţii din statele de organizare, precum şi pentru alte motive sau nevoi ale instituţiilor din domeniul apărării naţionale, ordinii publice şi siguranţei naţionale;

b) sunt trecute în rezervă sau direct în retragere/au încetat raporturile de serviciu ca urmare a clasării ca inapt sau apt limitat pentru serviciul militar/ serviciu de către comisiile de expertiză medico-militară.

La stabilirea stagiului de cotizare necesar acordării pensiei anticipate nu se iau în considerare perioadele asimilate prevăzute la art. 49 alin. 1 lit. a) – c) şi g) din Legea nr. 263/2010.

Cuantumul pensiei anticipate se stabileşte în aceleaşi condiţii cu cel al pensiei pentru limită de vârstă.

La împlinirea vârstelor standard de pensionare prevăzute de lege, pensia anticipată devine pensie pentru limită de vârstă şi se recalculează prin adăugarea perioadelor asimilate şi a eventualelor stagii de cotizare realizate în perioada de suspendare a plăţii pensiei anticipate.

Pensia anticipată parţială

Conform Legii nr. 263/2010, pensia anticipată parţială se cuvine, cu cel mult 5 ani înaintea împlinirii vârstei standard de pensionare, persoanelor care au

[18] Roxana Radu, *op. cit*., p. 104.

realizat stagiul complet de cotizare, precum şi celor care au depăşit stagiul complet de cotizare cu până la 8 ani. Prin comparaţie, sub imperiul Legii nr. 19/2000, pensia anticipată parţială se obţinea în condiţiile atingerii sau depăşirii stagiului complet de cotizare cu cel mult 10 ani[19].

În cazul persoanelor prevăzute la art. 6 alin. 1 pct. I lit. c), pentru obţinerea pensiei anticipate parţiale, pe lângă condiţiile prevăzute la alin. 1, este necesară şi realizarea stagiului minim de cotizare în specialitate, prevăzut în anexa nr. 6, şi care se află în una dintre următoarele situaţii:

a) sunt trecute în rezervă/au încetat raporturile de serviciu ca urmare a împlinirii limitei de vârstă în grad prevăzute de statutul cadrelor militare/ poliţiştilor/ funcţionarilor publici cu statut special din sistemul administraţiei penitenciare sau ca urmare a reorganizării unor unităţi şi a reducerii unor funcţii din statele de organizare, precum şi pentru alte motive sau nevoi ale instituţiilor din domeniul apărării naţionale, ordinii publice şi siguranţei naţionale;

b) sunt trecute în rezervă sau direct în retragere/au încetat raporturile de serviciu ca urmare a clasării ca inapt sau apt limitat pentru serviciul militar/serviciu de către comisiile de expertiză medico-militară.

Cuantumul pensiei anticipate parţiale se stabileşte din cuantumul pensiei pentru limită de vârstă, care s-ar fi cuvenit, prin diminuarea acestuia cu 0,75% pentru fiecare lună de anticipare, până la îndeplinirea condiţiilor pentru obţinerea pensiei pentru limită de vârstă. De subliniat faptul că noua lege a urmărit descurajarea celor care solicită pensie anticipată parţială prin majorarea coeficientului de penalizare care, sub imperiul vechii Legi a pensiilor nr. 19/2000, varia de la 0,05% (pentru fiecare lună de anticipare) pentru depăşirea stagiului complet de cotizare cu 9-10 ani până la maxim 0, 50% pentru depăşirea stagiului complet de cotizare cu până la 1 an.

Potrivit unei prevederi cu caracter de noutate pentru sistemul românesc de pensii publice, persoanele care au locuit cel puţin 30 de ani în zonele afectate de poluarea remanentă din cauza extracţiei şi prelucrării minereurilor neferoase cu conţinut de cupru, plumb, sulf, cadmiu, arseniu, zinc, mangan, fluor, clor, respectiv Baia Mare, Copşa Mică şi Zlatna, pe o rază de 8 km în jurul acestor localităţi, beneficiază de reducerea vârstei standard de pensionare cu 2 ani fără nicio penalizare[20].

La data îndeplinirii condiţiilor pentru acordarea pensiei pentru limită de vârstă, pensia anticipată parţială se transformă în pensie pentru limită de vârstă şi se recalculează prin eliminarea diminuării prevăzute la art. 65 alin. 4 şi prin adăugarea perioadelor asimilate şi a eventualelor stagii de cotizare realizate în perioada de suspendare a plăţii pensiei anticipate parţiale.

Transformarea pensiei anticipate parţiale în pensie pentru limită de vârstă se face din oficiu.

---

[19] *Ibidem*.

[20] Art. 65 alin. 5 din Legea nr. 263/2010.

Pensia de invaliditate

Pensia de invaliditate se cuvine persoanelor care şi-au pierdut total sau cel puţin jumătate din capacitatea de muncă, din cauza:

a) accidentelor de muncă şi bolilor profesionale, conform legii;

b) neoplaziilor, schizofreniei şi SIDA;

c) bolilor obişnuite şi accidentelor care nu au legătură cu munca.

Au dreptul la pensie de invaliditate şi elevii, ucenicii şi studenţii care şi-au pierdut total sau cel puţin jumătate din capacitatea de muncă, ca urmare a accidentelor de muncă sau bolilor profesionale, survenite în timpul şi din cauza practicii profesionale.

Persoanele care şi-au pierdut total sau cel puţin jumătate din capacitatea de muncă şi marii mutilaţi, ca urmare a participării la lupta pentru victoria Revoluţiei din Decembrie 1989 ori în legătură cu evenimentele revoluţionare din decembrie 1989, care erau cuprinşi într-un sistem de asigurări sociale anterior datei ivirii invalidităţii din această cauză, au dreptul la pensie de invaliditate în aceleaşi condiţii în care se acordă pensia de invaliditate persoanelor care au suferit accidente de muncă.

În raport cu gradul de reducere a capacităţii de muncă, invaliditatea este:

a) de gradul I, caracterizată prin pierderea totală a capacităţii de muncă şi a capacităţii de autoîngrijire;

b) de gradul II, caracterizată prin pierderea totală a capacităţii de muncă, cu păstrarea capacităţii de autoîngrijire;

c) de gradul III, caracterizată prin pierderea a cel puţin jumătate din capacitatea de muncă, persoana putând să presteze o activitate profesională, corespunzătoare a cel mult jumătate din timpul normal de muncă.

Persoanele care şi-au pierdut capacitatea de muncă din cauza unor boli obişnuite sau a unor accidente care nu au legătură cu munca beneficiază de pensie de invaliditate dacă au realizat stagiul de cotizare necesar în raport cu vârsta, conform tabelului 3.

Tabelul 3

Vârsta persoanei la data emiterii deciziei medicale asupra capacităţii de muncă	Stagiul de cotizare (ani)
până la 20 ani	1
De la 20-23 ani	2
23-25 ani	3
25-29 ani	6
29-33 ani	9
33-37 ani	11
37-41 ani	14
41-45 ani	17

45-49 ani	20
49-53 ani	23
53-57 ani	25
57-60	26
peste 60 de ani	27

În comparaţie cu condiţiile de cotizare, cerute de Legea nr. 19/2000[21], noua lege a pensiilor a realizat o mai bună corelare a vârstei asiguratului de la data apariţiei stării de invaliditate cu stagiul de cotizare pe care îl putea realiza până la acea vârstă, măsură care îi favorizează pe tinerii cu studii superioare care nu puteau realiza 5 ani (sau cel puţin jumătate din acest stagiu) pentru a putea beneficia de acest tip de pensie.

La stabilirea pensiei de invaliditate se acordă un stagiu potenţial, determinat ca diferenţă între stagiul complet de cotizare, prevăzut în anexa nr. 5, sau, după caz, anexa nr. 6 şi stagiul de cotizare realizat până la data acordării pensiei de invaliditate. Stagiul potenţial rezultat nu poate fi mai mare decât stagiul de cotizare pe care persoana l-ar fi putut realiza de la data acordării pensiei de invaliditate până la împlinirea vârstei standard de pensionare, prevăzută în anexa nr. 5 sau, după caz, anexa nr. 6, la care poate solicita pensie pentru limită de vârstă.

Pensionarii de invaliditate, încadraţi în gradul I de invaliditate, au dreptul, în afara pensiei, la o indemnizaţie pentru însoţitor, în cuantum fix. Cuantumul indemnizaţiei pentru însoţitor reprezintă 80% din valoarea unui punct de pensie, stabilită în condiţiile legii. Indemnizaţia pentru însoţitor se suportă de la bugetul de stat.

Activitatea de expertiză medicală şi evaluare a capacităţii de muncă a fost regândită de legiuitor astfel încât procedura de expertizare medicală să fie mai minuţioasă, implicând responsabilizarea medicului expert al asigurărilor sociale care întocmeşte Raportul de expertiză medicală a capacităţii de muncă şi emite decizia de pensionare, precum şi deciziile periodice de revizuire a capacităţii de muncă.

Pensionarii de invaliditate sunt supuşi revizuirii medicale periodic, în funcţie de afecţiune, la intervale cuprinse între un an şi 3 ani, până la împlinirea vârstelor standard de pensionare, la termenele stabilite de medicul expert al asigurărilor sociale sau, după caz, de către comisiile centrale de expertiză medico-militară.

După fiecare revizuire medicală, medicul expert al asigurărilor sociale, respectiv comisiile centrale de expertiză medico-militară emit o nouă decizie medicală asupra capacităţii de muncă, prin care se stabileşte, după caz:

a) menţinerea în acelaşi grad de invaliditate;

[21] Pentru detalii, a se vedea Roxana Radu, *op. cit*., p. 107.

b) încadrarea în alt grad de invaliditate;

c) redobândirea capacităţii de muncă.

Dreptul la pensie de invaliditate se modifică sau încetează începând cu luna următoare celei în care s-a emis decizia medicală asupra capacităţii de muncă, emisă în urma revizuirii medicale.

Neprezentarea, din motive imputabile pensionarului, la revizuirea medicală, atrage suspendarea plăţii pensiei, începând cu luna următoare celei în care era prevăzută revizuirea medicală sau, după caz, încetarea plăţii pensiei, în condiţiile legii.

Conform art. 79 alin. 1 din Legea nr. 263/2010, nu mai sunt supuşi revizuirii medicale pensionarii de invaliditate care:

a) prezintă invalidităţi care afectează ireversibil capacitatea de muncă;

b) au împlinit vârstele standard de pensionare prevăzute de lege;

c) au vârsta mai mică cu până la 5 ani faţă de vârsta standard de pensionare şi au realizat stagiile complete de cotizare, conform legii.

Procedura de control şi supraveghere a modului de aplicare a criteriilor şi normelor pe baza cărora se face încadrarea în gradele de invaliditate, precum şi a reevaluării periodice a fost modificată prin creşterea rolului Institutului Naţional de Expertiză Medicală şi Recuperare a Capacităţii de Muncă (INEMRCM). Casa Naţională de Pensii Publice (CNPP) şi casele de pensii sectoriale, prin intermediul INEMRCM şi al Comisiilor Centrale de Expertiză Medico-Militară ale Ministerului Apărării Naţionale, Ministerului Administraţiei şi Internelor şi Serviciului Român de Informaţii, după caz, organizează, îndrumă şi controlează activitatea de expertiză medicală şi recuperare a capacităţii de muncă[22].

Legea nr. 263/2010 a prevăzut înfiinţarea unor centre regionale de expertiză medicală şi recuperare a capacităţii de muncă care, pe lângă exercitarea unor atribuţii similare celor pe care – până în prezent – le exercita INEMRCM, au şi atribuţia de a soluţiona contestaţiile la deciziile de încadrare în grade de invaliditate.

INEMRCM, centrele regionale de expertiză medicală a capacităţii de muncă sau comisiile centrale de expertiză medico-militară ale Ministerului Apărării Naţionale, Ministerului Administraţiei şi Internelor şi Serviciului Român de Informaţii pot convoca pentru expertizare pensionarul de invaliditate, concluziile expertizării fiind obligatorii şi definitive.

Pensionarii de invaliditate, cu excepţia celor prevăzuţi la art. 79 alin. 1, sunt obligaţi să urmeze programele recuperatorii, întocmite de medicul expert al asigurărilor sociale, care a emis decizia medicală asupra capacităţii de muncă, în vederea reintegrării socio-profesionale. Neîndeplinirea, din motive imputabile pensionarului, a acestei obligaţii, atrage suspendarea plăţii pensiei începând cu luna următoare constatării. Casele teritoriale de pensii şi casele de pensii

[22] Art. 79-80 din Legea nr. 263/2010.

sectoriale efectuează controlul asupra respectării programelor recuperatorii, pe baza normelor metodologice emise.

La data îndeplinirii condiţiilor pentru acordarea pensiei pentru limită de vârstă, pensia de invaliditate devine pensie pentru limită de vârstă, acordându-se, din oficiu, cuantumul cel mai avantajos. Indemnizaţia pentru însoţitor se menţine şi pe durata acordării pensiei pentru limită de vârstă.

Pensia de urmaş

Pensia de urmaş se cuvine copiilor şi soţului supravieţuitor, dacă susţinătorul decedat era pensionar sau îndeplinea condiţiile pentru obţinerea unei pensii.

Copiii au dreptul la pensie de urmaş:

a) până la vârsta de 16 ani;

b) dacă îşi continuă studiile într-o formă de învăţământ organizată potrivit legii, până la terminarea acestora, fără a depăşi vârsta de 26 de ani;

c) pe toată durata invalidităţii de orice grad, dacă aceasta s-a ivit în perioada în care se aflau în una dintre situaţiile prevăzute la lit. a) sau b).

Soţul supravieţuitor are dreptul la pensie de urmaş pe tot timpul vieţii, la împlinirea vârstei standard de pensionare, dacă durata căsătoriei a fost de cel puţin 15 ani. În cazul în care durata căsătoriei este mai mică de 15 ani, dar de cel puţin 10 ani, cuantumul pensiei de urmaş, cuvenit soţului supravieţuitor, se diminuează cu 0,5% pentru fiecare lună, respectiv cu 6,0% pentru fiecare an de căsătorie în minus.

Soţul supravieţuitor are dreptul la pensie de urmaş, indiferent de vârstă, pe perioada în care este invalid de gradul I sau II, dacă durata căsătoriei a fost de cel puţin un an.

Soţul supravieţuitor are dreptul la pensie de urmaş, indiferent de vârstă şi de durata căsătoriei, dacă decesul soţului susţinător s-a produs ca urmare a unui accident de muncă sau a unei boli profesionale şi dacă nu realizează venituri lunare dintr-o activitate profesională pentru care asigurarea este obligatorie ori dacă acestea sunt mai mici de 35% din câştigul salarial mediu brut, prevăzut la art. 33 alin. 5.

Soţul supravieţuitor, care nu îndeplineşte condiţiile prevăzute la art. 85 şi la art. 86 alin. (1), beneficiază de pensie de urmaş pe o perioadă de 6 luni de la data decesului, dacă în această perioadă nu realizează venituri lunare dintr-o activitate profesională, pentru care asigurarea este obligatorie, sau dacă acestea sunt mai mici de 35% din câştigul salarial mediu brut[23], prevăzut la art. 33 alin. 5.

Soţul supravieţuitor, care are în îngrijire, la data decesului susţinătorului, unul sau mai mulţi copii în vârstă de până la 7 ani, beneficiază de pensie de

[23] Pentru aceeaşi situaţie, Legea nr. 19/2000 prevedea condiţia ca soţul supravieţuitor să nu realizeze venituri lunare dintr-o activitate profesională pentru care asigurarea este obligatorie sau ca acestea să fie mai mici de ¼ din salariul mediu brut pe economie.

urmaş până la data împlinirii de către ultimul copil a vârstei de 7 ani, în perioadele în care nu realizează venituri lunare dintr-o activitate profesională pentru care asigurarea este obligatorie sau dacă acestea sunt mai mici de 35% din câştigul salarial mediu brut, prevăzut la art. 33 alin. 5.

Pensia de urmaş se stabileşte, după caz, din:

a) pensia pentru limită de vârstă, aflată în plată sau la care ar fi avut dreptul, în condiţiile legii, susţinătorul decedat;

b) pensia de invaliditate gradul I, în cazul în care decesul susţinătorului a survenit înaintea îndeplinirii condiţiilor pentru obţinerea pensiei pentru limită de vârstă.

Cuantumul pensiei de urmaş se stabileşte procentual din punctajul mediu anual realizat de susţinător, aferent pensiei prevăzute la alin. 1, în funcţie de numărul urmaşilor îndreptăţiţi, astfel:

a) 50% – pentru un singur urmaş;

b) 75% – pentru 2 urmaşi;

c) 100% – pentru 3 sau mai mulţi urmaşi.

Cuantumul pensiei de urmaş, în cazul orfanilor de ambii părinţi, se stabileşte prin însumarea drepturilor de pensie de urmaş, calculate după fiecare părinte.

În cazul modificării numărului de urmaşi, pensia se recalculează.

Soţul supravieţuitor, care are dreptul la o pensie proprie şi îndeplineşte condiţiile prevăzute de lege pentru obţinerea pensiei de urmaş după soţul decedat, poate opta pentru cea mai avantajoasă pensie.

Calculul pensiilor, stabilirea şi plata pensiilor

Cuantumul pensiei se determină prin înmulţirea punctajului mediu annual, realizat de asigurat, cu valoarea unui punct de pensie.

Punctajul mediu anual, realizat de asigurat, se determină prin împărţirea numărului de puncte rezultat din însumarea punctajelor anuale ale asiguratului la numărul de ani corespunzător stagiului complet de cotizare, prevăzut în anexa nr. 5 sau, după caz, anexa nr. 6.

În ceea ce priveşte valoarea punctului de pensie, la data intrării în vigoare a Legii nr. 263/2010 aceasta era de 732,8 lei[24]. Această valoare se majorează anual cu 100% din rata inflaţiei, la care se adaugă 50% din creşterea reală a câştigului salarial mediu brut, realizat pe anul precedent. În situaţia în care unul dintre aceşti indicatori, realizaţi pe anul precedent, are valoare negativă, la stabilirea valorii punctului de pensie se utilizează indicatorul cu valoare pozitivă, iar în situaţia în care ambii indicatori au valori negative, se păstrează ultima valoare a punctului de pensie.

Începând cu anul 2021, valoarea punctului de pensie se majorează anual cu 100% din rata inflaţiei, la care se adaugă 45% din creşterea reală a salariului

[24] Art. 102 alin. 1 din Legea nr. 263/2010.

mediu brut, realizate pe anul precedent. Procentul din creşterea reală a salariului mediu brut, luat în considerare la majorarea anuală a valorii punctului de pensie, se reduce gradual cu câte 5% în fiecare an. Din anul 2030, valoarea punctului de pensie se majorează anual cu 100% din rata inflaţiei realizată pe anul precedent.

Pensia se acordă la cererea persoanei îndreptăţite, a tutorelui sau a curatorului acesteia, a persoanei căreia i s-a încredinţat sau i s-a dat în plasament copilul minor, după caz, depusă personal ori prin mandatar desemnat prin procură specială. Cererea de pensionare, împreună cu actele prin care se dovedeşte îndeplinirea condiţiilor prevăzute de lege, se depune, începând cu data îndeplinirii acestor condiţii, la casa teritorială de pensii competentă, în a cărei rază domiciliază persoana.

În sistemul public de pensii, pensiile se cuvin de la data îndeplinirii condiţiilor prevăzute de lege, în funcţie de categoria de pensie solicitată.

Pensiile se stabilesc prin decizie a casei teritoriale de pensii sau a casei de pensii sectoriale, după caz, emisă în condiţiile prevăzute de lege, şi se acordă de la data înregistrării cererii.

Admiterea sau respingerea cererii de pensionare se face prin decizie emisă de casa teritorială de pensii, respectiv de casa de pensii sectorială, în termen de 45 de zile de la data înregistrării cererii. Decizia cuprinde temeiurile de fapt şi de drept în baza cărora se admite sau se respinge cererea de pensionare. Decizia casei teritoriale de pensii sau a casei de pensii sectoriale se comunică persoanei care a solicitat pensionarea, în termen de 5 zile de la data emiterii. În termen de 30 de zile de la comunicare, decizia de pensie poate fi anulată la cererea titularului.

În situaţia în care, ulterior stabilirii şi/sau plăţii drepturilor de pensie se constată diferenţe între sumele stabilite şi/sau plătite şi cele legal cuvenite, casa teritorială de pensii, respectiv casa de pensii sectorială operează, din oficiu sau la solicitarea pensionarului, modificările ce se impun, prin decizie de revizuire[25].

În sistemul public de pensii plata pensiei se face lunar. Pensia se plăteşte personal titularului, tutorelui sau curatorului acestuia, persoanei căreia i s-a încredinţat ori i s-a dat în plasament copilul urmaş sau, după caz, mandatarului desemnat prin procură specială. Plata pensiei se face, în funcţie de opţiunea pensionarului, prin mandat poştal, în cont curent sau în cont de card, în condiţiile stabilite prin convenţiile încheiate între CNPP, casele de pensii sectoriale şi Compania Naţională „Poşta Română” — S.A. sau, după caz, între CNPP, casele de pensii sectoriale şi bănci.

[25] Art. 107 alin. 1 din Legea nr. 263/2010.

ORGANIZATION AND FUNCTIONING OF THE SYSTEM OF PUBLIC PENSIONS IN ACCORDANCE WITH THE LAW NO. 263/2010. COMPARATIVE VIEW WITH PREVIOUS REGULATIONS

(*Abstract)*

Law no. 19/2000 regarding the public system of pensions and other rights of social ensurance was replaced by Law no. 263/2010 concerning the unitary system of public pensions. The new law introduced a series of modifications such as: the introduction of more stringent conditions for anticipated pensions and disability pensions eligibility, increasing the penalty coefficient of anticipated partial pension, the growth of retirement age, the gradual equalization, by 2030, of complete training experience for men and women, the annual indexation of pensions. The new reform of the public pension system had given control of the effects of the economic crisis by increasing the financial support of the public pension system by discouraging early retirement, widening the coverage of compulsory insurance, raising retirement ages, recalculation of special pensions in payment.

Key-words: age, insurance, pension, principle, retirement.

Adrian Boldişor, *Valenţe creştine în gândirea lui Mircea Eliade* (Christian Valences in the Thought of Mircea Eliade), Craiova, Editura Mitropolia Olteniei, 2011, with a Foreword by Dr. Irineu, Archbishop of Oltenia.

To my knowledge, this is the first book to be published on the subject of Mircea Eliade's thought written from the viewpoint of an Eastern Orthodox churchman. Most of the major studies of Eliade's theories and methodology have originated in the West. Professor Boldişor, the author of this book, holds a doctoral degree in the history of religions[1]. He seeks here to encompass the *whole extent* of Eliade's *thought*, by expounding it systematically. To do this, he has drawn upon his subjects's major "scientific" books, his published journal[2], memoirs, interviews, and literary works, though rarely referring to his published letters[3]. To these he has added views and comments of a wide variety of scholars, both favorable and critical, on Eliade's theories. There is little biographical data in this book, Boldişor assuming that his subject's life is well known. What the reader will miss, however, are expressions of the author's *own* opinions and judgments. A few are scattered through the book, but not until the end does he at last venture to speak his mind freely. Perhaps, he believes the honest readers will infer his views without having them imposed upon them.

With a book of more than 700 pages, this review can only highlight the contents and comment in general terms on the subjects. The organization is partly chronological, but mostly topical. Chapter 1.1 provides a rapid survey of the subject's life, concluding with an elaborate account of his memorial service and reference to his cremation, quoting from I. P. Culianu and the Orthodox priest, Gh. Calciu. 1.2 hails *The Encyclopedia of Religion* as a "monumental work" (quoting two Americans, Douglas Allen and Dennis Doeing[4]) and then cites several criticisms of it. 1.3 among other things, touches on the question of Eliade's relation with the far-right in his young adulthood. Dr. Boldişor says he "will not dwell here on an unresolved question", yet the next several pages contain quotations pro and con about the matter, and later in the book he will return to the subject. The author asserts here only that he does not accept any allegation of a connection between Orthodoxy and Romanian extremist movements (p. 41). 1.4 raises the question of "Christian valences in Eliade's thought." Some have claimed Eliade was influenced mostly by India (Hinduism, Yoga, Buddhism), others that he held to a "cosmic Christianity" or to no theistic belief at all. Many opinions are quoted. Eliade told Rocquet[5] that he was fond of the Bible (Ecclesiastes, Psalms, New Testament). Boldişor will return the question of Eliade's faith in other places, but nowhere "in depth". In 1.5 the writer affirms his "approach" is to present the thought of Eliade as an organic whole, including different periods of his life.

[1] Since 2008, the author has been professor of religion at Liceul de Artă "Marin Sorescu", Craiova. He received the doctorate in theology from the Orthodox Faculty of Theology at Bucharest, 2010, in the History of Religions. The book under review is an "enlarged and improved" version of his doctoral thesis (p. 57).

[2] Not, however, the *Jurnal Portuguez*, which was copyrighted 2006 and was available the next year. It is mentioned only once or twice. But Eliade's own words are not cited.

[3] These have been published by Mircea Handoca, *Mircea Eliade, Europa, Asia,America… Corespondence*, three volumes, Humanitas, 1999-2004.

[4] Allen and Doeing compiled the first bibliography of Eliade's works (1980). Douglas Allen has written several excellent books on Eliade, from which Boldişor frequently quotes. Curiously, the author usually calls him "Allen Douglas" when he cites him in his text – even in a sub-chapter title (8.4) – but "Douglas Allen" in footnotes.

[5] In their famous "conversations" of 1978.

By the time the reader has reached this point he or she will have been well-initiated into the writer's method: that is, to the introduction of a subject by a quotation, usually from Eliade, and a discussion of it with further quotations – often filling a page or more each – from a wide range of persons, including Eliade himself. The persons quoted are almost never identified except by name, but the sources of the citations are precisely given in footnotes. The footnotes sometimes extend in length to a paragraph or more, and (as the author informs us), are an important supplement to the text.

Chapter 2 deals (in a preliminary way) with "Eliade's method", beginning with several key books in which Eliade spelled out his methodology. It should be noted that most of them belong to Eliade's "Chicago Period". However, Boldişor points to two earlier basic statements: *Traité* (*Patterns in Comparative Religion*, 1949), where much of his "terminology" is expressed, and the foreword to *Shamanism* (1951), where an excellent, succinct methodological statement, quoted by Boldişor, is found: "Undoubtedly, the psychologist, the sociologist, the ethnologist, and even the philosopher and theologian have their word to say, each from his perspective and according to his own method. But the most valid affirmations regarding the religious phenomenon *as a religious phenomenon* […] will be made by the historian of religions" Using Douglas Allen as his main source, Boldişor discusses Eliade's method as "phenomenological", one that aims to grasp the essence of a religious phenomenon rather than being content with knowing its history. To his phenomenology are added "morphology" and "hermeneutics", the method of seeking out the *meaning* in a religious phenomenon. Eliade called for a *creative* and *total* hermeneutics that would extend to a search for religious meaning in art, literature etc. Much attention is given to Eliade's long relationship with Raffaelle Pettazzoni, whom he considered his "master" in the discipline. Boldişor explains thoroughly, using the available sources, the nature of the similarities and differences between the two great men. Other scholars are cited on the subject and critics who called Eliade an "anti-historian". The last section of Chapter 2 is centered on appreciations and criticisms of Eliade during his time in the United States. Here, Boldişor leans heavily on the biography of Eliade by Florin Ţurcanu. The material presented is difficult to follow, due to a lack of attention to chronology. Early in the section critics are quoted who see Eliade's "era" as the 1960s, with a decline having set in about 1970 – a point that should be challenged by the author. Too much attention is given to a minor figure, Edmund Leach, an English anthropologist, who made a vicious attack on Eliade in 1966 in an American magazine. Boldişor lists and summarizes, with understanding, the contents of several books and articles that were critical of the Professor, such as those of the Americans Guilford Dudley III, Robert Baird, Ivan Strenski, the Englishman Ninian Smart, the German Kurt Rudolf, *et al*. Among Eliade's apologists Gregory Alles, Douglas Allen, Charles Long, and myself (all Americans) receive attention. Finally, the author attempts to put Eliade's essential views into his own words, in two paragraphs – something he seldom does.

The third chapter reverts in time to the Romanian Period (1921-1945). The author cites Ioan P. Culianu and me (whom he does not seem to have read, however[6]) as two scholars who pioneered in these studies, and quotes from Douglas Allen's criticism of my views. He stresses Eliade's reluctance in later years to say much about his beliefs, referring in particular to his "conversations" with Claude-Henri Rocquet where he spoke of his being reared in an Orthodox family, but refused to answer direct questions about his personal faith.

A very large section of the chapter is devoted to Eliade's professor and mentor, Nae Ionescu. But before Boldişor launches upon this exposition, he makes a precious statement of his own views. He sees Eliade as a contender against Fascism and "Hitlerism" in the 1920s and 1930s; then, in Chicago, he was "a fighter against racism and ethnocentrism". He adds: "The episode of

[6] How can I reproach him if he did not read my "big book?" I refer to *Mircea Eliade: The Romanian Roots, 1907-1945* in 2 vols. (1988), pages 1453; Romanian translation by Mihaela Gligor, Virginia Stănescu, *et al*, Criterion, 2004, pages 664 + 485. These were always difficult to obtain.

1937, when he was drawn into the whirlpool of events especially by Nae Ionescu, remains a passing one, although with many consequences for the future. Only one who knows life in Romania well can explain the ideas held by the young Eliade, who remained till the end of his life concerned with the neglected and persecuted"[7]. The "episode of 1937" Eliade's propaganda for the Legion (Iron Guard) – some dozen articles in all – whose importance remains in dispute to this day – and his internment in a concentration camp. As for Eliade's opposition to Fascism in the 1920s and '30s, and opposition to racism in later life, Boldişor supplies no supporting evidence, leaving this reviewer puzzled. In my view, his anti-Communism was the most prominent political characteristic from about 1936.

For his information on Nae Ionescu, Boldişor depends primarily on a book of collected articles, *Îndreptar Ortodox* by D. C. Amzar (1957), which is an enlargement of Eliade's volume *Roza Vâturilor* (1937). These anthologies contain mainly articles on religious (not political) subjects, and reveal Nae Ionescu to have been a knowledgeable, "conservative" theological thinker. For example, he declared there was no salvation outside the Church, and he opposed the adoption of the new calendar by the Church. He viewed the Concordat with the Vatican as an attack on the Orthodox Church. Yet despite his "anti-Catholicism", he greatly admired the western Christians: Ignatius Loyola (*Spiritual Exercises*) and Thomas à Kempis (*Imitatio Christi*). Prof. Boldişor is silent about Nae's politics, but dwells on the Professor's theology, without, however, drawing on the books of his published courses. Neither does he refer to Dora Mezdra's definitive four-volume biography of Nae Ionescu (2001-2005).

An entire sub-section (3.3) is devoted to the controversy over Nae Ionescu's preface to Mihail Sebastian's novel, *De două mii de ani* (For 2,000 years). The essence of the matter was "Why must the Jews suffer?" Ionescu said it was their destiny, because they had not accepted their Messiah when he came. He denied that they could be saved. Eliade insisted that God could save anyone, and went to a great deal of trouble to defend his friend Sebastian without offending his beloved Professor. Boldişor gives a detailed account of the whole complex affair, but without expressing an opinion[8].

A transitional section (3.4) entitled "From Nae Ionescu to Mircea Eliade" is filled with references to the Professor by contemporary and later writers, mainly theologians or churchmen (Nichifor Crainic, B. Munteanu, M. Vulcănescu, the monk Gllicon, Patriarch Miron (who opposed him), D. Staniloae, André Scrima, Gh. Calciu, and Eliade.

The historical focus shifts (in 3.5) to the very young Eliade, who debuted in his liceu newspaper in 1921 at age 16. His writings, both fictional and non-fictional, from then until he left for India at the end of 1928, have been collected in four volumes by Mircea Handoca[9]. Boldişor makes good use of them, tracing Eliade's growth toward religious maturity, climaxing in the series "Spiritual Itinerary" (Itinerariu spiritual, 1927). Concurrently, he became more knowledgeable about the history of religions and varieties of theologies. Among his most influential readings in 1928 were about R. Otto (*Das Heilige*), Jacques Maritain (on the German Reformation leaders), and Ernesto Buonaiuti, also on the Reformation, and Sir James Frazer, *Folklore in the Old Testament*. Before leaving Romania, he was working on ideas such as virility and asceticism.

Temporarily passing over Eliade's Indian experience, Professor Boldişor moves to the 1932-1943 decade, quoting liberally from nearly all the scholar's religious works of that fruitful period. They are not presented in chronological order, however, which in my view would have been a more logical arrangement. He starts with the neglected little book, *Solilocvii* (Soliloquies, 1932), published soon after Eliade's return from India. The idea of the "unrecognizability" of God

[7] A. Boldişor, p. 133.

[8] Some of the documentation he found conveniently published in Handoca's "*Dosar*" *Eliade*, II, 1999.

[9] Mircea Eliade, *Scrieri din tinereţe*, Bucureşti, Humanitas, 1996-2005. Each volume has a different sub-title.

in the world – the germ of one of Eliade's basic teachings more than two decades later on the camouflage of the sacred in the ordinary – is adumbratted here (Culianu calls attention to it). The author skips abruptly to *Insula lui Euthanasius* (Euthanasius' Island (1943), a volume of articles from the latter 1930s) that had been first published in the prestigious *Revista Fundaţiilor Regale.* Three articles only of a history-of-religions type are signaled from that book. Out of some fifty radio broadcasts Eliade made in the 'thirties, eight or ten having religious themes receive Boldişor's notice. In them, Eliade uses conventional Christian terminology and appears to be speaking as a devout believer – something he would not do (publically) in later years

Boldişor has not forgotten about Eliade's "Indian period", which he views as definitive for the young Eliade (p. 263). His perspective on the history of religions was "crystallized" there, the author affirms, as shown in his "scientific" as well as literary works of the fourth decade. Foremost is his doctoral thesis on Yoga, but the same is true of *Şantier*, *India*, *Maitreyi*, *The Secret of Dr. Honigberger*, and *Nopţi la Serampore*. But Eliade wrote on other aspects of the history of religions: *Alchimie asiatică* (1934) and *Cosmologie şi alchimie babiloniană* (1937), subjects that had interested him even before his Indian excursion. (These subjects would be revisited by Eliade in 1956 in *Forgerons et Alchimistes*, the author reminds us.) At the end of the decade, he released *Mitul reintegrări* (The Myth of Reintegration, 1939), a book of two parts, the first dealing with *coincidentia oppositorum* (the coincidence of opposites), the second with the myth of the androgen. This subject concludes Boldişor's third chapter, which is composed of almost nothing but quotations and paraphrases. The only exception: his remarks about Eliade's "1937 episode".

Chapter 4, entitled "Romanian Culture and Universal Culture, deals with the place of Romanian folklore in Eliade's writings and thought. Prof. Boldişor illustrates the prominence of Romanian folk customs and beliefs not only in Eliade's scholarly studies but also in his literary works, such as *Domnişoara Christina, Pe strada Mântuleasa,* and *Noaptea de Sânziene*. Two volumes from the Chicago period are *De Zalmoxis á Gengis-Khan* (1970)[10], and a collection of articles, *Occultism, Witchcraft, and Cultural Fashions* (1976), first published in English. The expression Eliade used frequently for the religion of the Romanian peasants, "cosmic Christianity", first appeared in a letter to G. Macchioro of 15 March 1931, but not again until after the war[11].

Like many other Romanians, Eliade regards "Meşterul Manole" (Manole, Master Mason) and Mioriţa (The Little Ewe Lamb) as his people's greatest folk creations. Boldişor explains Eliade's interpretations of the myths, and also sets forth those of Father Dumitru Stăniloae and Dan Dana, who disagree with him. The dualistic folktale of God and the Devil as co-creators of the world, probably of Bogomil or Manachaean origin, is well-known, despite centuries of Christian dominance. The volume, *From Zalmoxis to Genghis Khan,* is the subject of the last part of Chapter 4. The views of Father Staniloae, Dumitru Micu, Adrian Marino, Eugen Simion, and Nicolae Steinhardt are cited, all of whom support Eliade's view that Romania can and should be a bridge between East and West.

Chapter 5 deals almost exclusively[12] with Eliade's "Opus magnum", *The History of Religious [Beliefs and][13] Ideas.* After writing his "morphological" volume, *Traité*, he entered upon

[10] Boldişor reports (p. 298) a meeting of Eliade with Metripolian Valeriu Anania, in Canada, in 1968. The hierarch reproached Eliade for not including any Romanian source in his *Myth of the Eternal Return*. Eliade told him he had a book that would appear soon, which would deal with that subject.

[11] A. Boldişor, p. 310.

[12] Also mentioned is a book on which Eliade spent a great deal of time – which he later regretted (see his *Journal*) – is *From Primitives to Zen*, *a Sourcebook*, 1967), a collection of religious texts from all over the world, intended and an aid for his American students.

[13] The English version omitted "*Beliefs and*" from its original title.

a major project that he would not live to finish. In the Preface to volume 1, he states that he has had in mind "for years" to write a concise volume presenting the religions of the world in a *historical* way, stressing their "crises and creative moments". He wanted it to be one that could be read continuously, in a few days, "for continuous reading reveals above all the *fundamental unity* of religious phenomena, and at the same time the inexhaustible *newness* of their expressions"[14]. He confesses that he has now resigned himself to writing the work in three volumes, with the ultimate hope of reducing them someday to a single volume of some 400 pages. He had constructed an outline for the chapters and sections of the three volumes, but in the Preface to the second volume, he announces that he has found he must transfer some of the material to a third volume, and create a fourth[15]. The third volume, which was published in 1985, is prefaced by a man who complains of his debilities. Determined to finish his *History*, he assigns himself a few articles to write for vol. 4, chooses other scholars, many of them former students, to write the others, and appoints Ioan Petru Culianu, his "disciple", to be editor. Eliade intended that the last volume would conclude with the a section about "the sole, but important, religious creation of the modern world, the ultimate stage of desacralization […], the complete camouflage of the 'sacred' – more precisely, its identification with the 'profane"[16]. A fourth volume was, indeed, published as Boldişor states, but it was not the one planned by Eliade. The story of what happened is complicated and has not yet been told. After Eliade's death, only a few of those Eliade had asked to contribute wrote their articles. The editor of the University of Chicago Press lost interest in the project. Somehow, Culianu was able to find substitutes[17], even for the last chapter (Richard Shaeffler, Professor for Philosophical Theology, Bochum). The volume, published only in Germany, contains a brief preface by Culianu but nothing signed by Eliade[18].

Boldişor cites an important entry in Eliade's *Journal* for September 1977, wherein the Professor makes a personal confession about what the *History of Religious Ideas* means for him (348) "It is probable that very few readers will understand the *meaning* of the book which I have called sometimes my *opus magnum*. […] But, in any event, this *History* has for me an autobiographical meaning (secret, of course). Nearing the end of my life, I review once again, *for the last time*, the entire history of religious beliefs and ideas, from their beginnings until today. It is as if I were 'seeing' my whole life, in a single moment, in that last moment, *before passing beyond*". Indeed, the reader familiar with the whole corpus of Eliade's history of religions books, will recognize topics and themes that have intrigued the author throughout the course of his life.

Whereas *Traité* had many critics, these historical volumes were almost universally praised. Boldişor cites Cezar Baltag (Romanian translator), Ninian Smart, Valeriau Anania, Douglas Allen, and others. In the long, second section of Chapter 5, he pays special attention to Christian history and doctrines.

The history of Christianity, Eastern and Western, is treated in sections of vols. 2 and 3, beginning with the Gospels. Eliade includes a detailed account of Jesus' life, his Resurrection, Pentecost, the preaching of Paul and the Apostles, and the persecution of the early Church. Discussed also are pagan religions and Christian heresies, and Christianity's triumph, with Constantine's conversion. Eliade continues his survey up through the Church Fathers, the Inquisition, the Eastern Church and "cosmic Christianity", the Reformation and the Renaissance, touching finally on persons and themes of his thesis in 1928, Marcilio Ficino and Pico della Mirandolo, the Kabbala, and alchemy. This alchemy of the 18th century "was the last attempt by Christian Europe to obtain a total science", Eliade states.

[14] Preface to English edition, 1975, vol. 1, p. XV. Not cited by Boldişor.

[15] Preface to vol. 2, French version, 1978. Not in the English edition.

[16] Preface to English edition, 1975.

[17] The details of this process are not known.

[18] In the Herder edition it is numbered Band 3/2. Boldişor does not discuss these matters. Much of this information has been reconstructed by me [MLR].

Chapter 6, entitled "Eliade between Diurnal and Nocturnal", deals with the two main modes of Eliade's work: the "scientific" or scholarly, and the literary or creative. Eliade once stated he was incapable of living in both worlds simultaneously – though he was a master of both. In the 1930s in Romania he was known for his novels, but after the war, and especially after coming to Chicago, he became famous for his works in the field of history of religions. He was productive throughout his life in both genres. Even after leaving Romania, he always wrote his fiction in Romanian, the language in which he said he dreamed. Boldişor quotes the American, Norman Girardot, a former student, who believes Eliade camouflaged his personal beliefs in his short stories, which often are composed in the fantastic vein. I believe, however, that this view must be taken with caution, because Eliade himself does not encourage it. What he says in the *Journal* about how he was "inspired" to write a certain story should always be examined and taken into account.

As usual, Boldişor provides a plethora of quotations from a wide range of sources, including Cornel Ungureau, E. Simion, Eliade himself, Matei Călinescu, Virgil Ierunca, W. Danca, Rosa Della Conte, and Ricketts.

The second part of the chapter deals individually with a Eliade's short literary works of the pre-war period, a few of the post-war novellas, and the 1955 novel, *Noapte de Sânziene*. Novellas not mentioned are deemed by Boldişor, evidently, to be void of religious significance. *Gaudeamus*, the autobiographic novel from Eliade's university days, yields a few quotations, such as "I believe in Jesus, but not in God"[19]. In *Lumina ce se stinge* (the 1932 novel), Boldişor finds hidden tantric, yogic, occult, and magical themes, hence the sacred in the profane[20]. *Domnişoara Christina* (1935), with a *strigoi* (vampire) as heroine, is clearly inspired by Romanian folklore. *Şarpele* (1937), *Dr. Honigberger,* and *Nopţi la Serampore* (both 1940) are replete with Indian, yogic themes and symbols. *Mitul reintegrării*, a "diurnal" work, is included here too, apparently because of its symbolism of the androgen. Professor Boldişor calls *Noapte de Sânziene* (1955) a "masterpiece", and cites extensively from commentaries on it by Stig Wikander, E. Simion, M. Călinescu, Virgil Ierunca, G. Uscatescu, and Vintilă Horia. The post-war novellas found worthy of notice by the author are *La ţigănci* (1959), *Pe strada Mântuleasa*[21] (1968), *Nouăsprezece trandafiri* (1980), "O fotografie veche de 14 ani" (1963) and "Adio". Boldişor says of *La ţigănci* that it is the closest to what Eliade means by literature", reprresenting the irruption of the sacred in the profane (427). He also quotes from literary critics and commentators Richard Reschika, M. Călinescu, Eugen Simion, and N. Steinhardt.

Eliade's plays, *Ifigenia, Coloana nesfârşită*, *Oameni şi pietre*, and *1241* (unfinished), are treated briefly toward the end of the chapter[22]. Citations are included from Eliade's *Journal*, Mircea Handoca, Culianu, and M. Călinescu. Concluding Chapter 6 are miscellaneous notes and appreciative comments on Eliade's *Journal* and *Autobiography* (*Memorii*) by E. Simion, and Ilinca Zarifopol Johnson, plus two critical reviews of the latter by the Americans Ivan Strenski and Seymour Cain.

Chapter 7, "The Sacred-Profane Dialectic", examines systematically ten of Eliade's fundamental theoretical ideas. It can be seen as an extension of Chapter 2, "Eliade's Method of Research". Rudolf Otto and Eliade's book, *The Sacred and the Profane*, are the subjects of the first section. Whereas Otto analyzed the Sacred, he did not contrast it with the Profane: this was Eliade's contribution (in *Mitul reintegrării*)[23]. This contrasting of the two may originate with

[19] Cited after Ţurcanu. Other quotations could have been found had the author used the book itself.

[20] No examples are given. I remain unconvinced.

[21] Published in English as *The Old Man and the Bureaucrats*.

[22] A fifth, written in 1946, has recently been found among Eliade's papers at the University of Chicago Library, *Aventură spirituală*, and published in English translation in *Theory in Action*. Vol. 5, nr. 1, 2012, by Transformative Studies Institute, Fair Lawn, NJ.

[23] Cf. A. Boldişor, p. 450. In fact, he had written about him in 1937 ("Death of Otto", and "Summer Vacation").

Emile Durkheim or certain other French sociologists, but Boldisor states that to discuss this possibility "would take us too far from our theme"[24].

Under the heading, "The Nostalgia for Origins", Boldişor discusses Eliade's book known by that name in Romania, and first published in 1969 in English as *The Quest*: *History and Meaning in Religions*. It contains a preface and eight highly important theoretical and historical studies about the history of religions. Another section deals with "Hierophanies", manifestations of the sacred. Eliade once wrote that the supreme hierophany was the Incarnation of God in Jesus Christ, but later he conceded he should have expressed himself more precisely, saying: *for Christians* this is the supreme hierophany[25]. Douglas Allen, Lawrence Sullivan, Culianu, and Rev. Prof. Acad. Dr. Popescu are quoted for their varying views of Eliade's term.

Other topics treated separately are Sacred Space and Sacred Time. Boldişor's basic sources are *Traité*, *The Myth of the Eternal Return*, *The Sacred and the Profane*, *Mephistopheles and the Androgen*, and *The Quest*. Mystic light, Hesychasts, and the Orthodox basilica as an *imago mundi* somehow find places in this chapter. Boldişor writes many pages on Sacred Time, drawing directly from Eliade's books, but also quotes from Allen, Stig Wikander, Jonathan Z. Smith, S. Cain, and Zwi Werblosky. Another section is devoted to Symbols, with *Traité, Images and Symbols, and The Myth of the Androgen* as the principal sources. Boldişor, basing himself on the last chapter of *Mephistopheles*, states that Eliade advanced two important ideas on symbols: (1) the continuity of the meaning of a symbol down through time, and (2) all of the meanings it has possessed before attaining its "maturity". The (Eastern) Church enlarged the symbolism of water in its rituals (for instance, combining nudity and baptism, symbolizing Adam and Eve before their disobedience). Many quotations from Eliade are cited, as well as from Orthodox Church Fathers.

Initiation, symbolizing death and rebirth, was a favorite subject for Eliade. Boldişor cites *Nostalgia originilor*, *Shamanism*, *Myths, Dreams and Mysteries*, *Mephistopheles and the Androgen*, numerous Biblical books mentioned by Eliade, but strangely, not *Birth and Rebirth*, the book based on the lectures Eliade gave at the University of Chicago in 1956. The Church Fathers adopted archaic, pre-Christian rituals, especially the cult of the dead and fertility rites, transforming them into Christian rituals, in order to be able to become a universal church. Another section is assigned to *coincidentia oppositorum*, already discussed. For Eliade, the sacred and the profane exist not in a dualistic relationship, but in a paradoxical one: "A sacred stone still remains an ordinary stone". Boldişor quotes Ansgar Paus who sees this concept as deriving from Eastern Orthodox theology.

Another favorite subject with Eliade is *deus otiosis* (the "retired" or withdrawn god) a term introduced by Eliade in *Traité*. For him, this is "high god", apparently supreme, who is no longer active, his place having been taken by more active gods who are involved in the daily lives of humans. Only in times of great crises do humans appeal to him. Eliade provides many examples of such deities, notably Yahweh in the Hebrew scriptures, whom the people often forgot, turning to fertility gods, the Baals. Comparably, in the modern world, God is so "otiose", that he can even be called dead.

Eliade spoke frequently of *homo religiosus*. In *The Sacred and the Profane*, he wrote that the goal of the historian of religions is to understand – and help others to understand – the behavior of religious man. He believed that man cannot live without religion, although he may not realize it, since it is hidden in the modern world. Boldişor reiterates Eliade's doctrine of cosmic Christianity, where nature appears as the work of God, not corrupted by sin. This has been preserved only by the peasants of eastern Europe.

The last major chapter, the eighth, is concerned with "Christian Evaluations of Eliade's Ideas". Professor Boldişor devotes a large portion of the chapter to the so-called "death of God" theology. In my view, he has overestimated its importance. Today it can be seen as a passing fad, like others of the 1960s, promoted by a half-dozen men with a variety of views, but all accepting

[24] Footnote 592.

[25] P. 508-509. In fact, I believe he did so elsewhere.

in some sense that God was "dead". Boldişor presents a thorough and accurate account of the "movement", naming names and citing from books of the major figures involved. Thomas J.J. Altizer, who had studied under both Joachim Wach (Eliade's predecessor at Chicago) and Eliade, with whom he cultivated a friendship, was one of them. Eliade was flattered when Altizer wrote a book about him[26] (the first by an American), but in time he came to see that the former student didn't understand him. Boldişor compares the views of the two men, but expresses the view that "their opinions are different"[27].

Another section of the 8th chapter is focused on Ioan Petru Culianu, concerning whom Boldişor believes that everything about his relationship with Eliade has never been told, "due to both objective and subjective reasons" (p. 608)[28]. Outwardly they had a Master-disciple relationship, but even before Eliade's death, there were signs of "cracks" in their relationship, he says. Culianu carried on Eliade's work posthumously, but he did not always agree with the elder man's views. He dug into Eliade's relationship with Nae Ionescu and his relations with the far right, but also his relations with Christianity. Boldişor explains (to a limited extent) how he was instrumental in getting the fourth volume of *History of Religious Ideas* published, but the story is more complex (see above).

One of the most cited authors in the book, Douglas Allen, a man who knew Eliade personally without having been his student, receives special attention here. Allen, who has declared himself a Marxist and is an admirer of Gandhi, though of Jewish descent[29], stated in his *Structure and Creativity in Religion* (rev. French version, 1982), that Eliade had a preference for non-Western religious phenomena, but he was not *against* Christianity and other "historical" religions. Allen points out that Eliade recognized that "history" is a discovery of the Hebrews, and without, it irreversible events would never been perceived as manifestations of the divine will.

Alexander F. C. Webster, representing Orthodoxy, argues that the Eastern Church's mysticism is in harmony with the teachings of Otto, Max Weber, and Eliade. He supports his thesis with numerous points of similarity between Eliade and Orthodoxy, such as the sacredness of the cosmos as a result of the Incarnation. His views are reinforced by Alexander Schmeman and Ansgar Paus, both of whom consider Eliade to have been influenced by his Orthodox origins.

Moving to a man who has been extremely critical of Eliade, the French sociologist, Daniel Dubuisson[30], Boldişor allows himself to express his personal opinions. "Many times, the critic makes connections between the life and work of Eliade without bringing proofs […], using truncated citations from Eliade's works, accusing the Romanian savant of anti-Semitism and macabre mysticism" (p. 641). After making his views known, Boldişor says "Since this is not the place to deal with all the problems the book raises, we will dwell only on the way Dubuisson believes Eliade views the Christian religion". Then he reverts to his usual manner of writing, citing extensively from Dubuisson's volume and from authors who have answered him.

"The importance of Eliade for Christian Theology," is the subject of an article by Joseph Muthuraj, professor of New Testament and Dean of Doctoral Studies at Bangalore College, discussed by Boldişor (642 ff.). The Indian Christian asks if Eliade can be a theologian, not having had any formal training in the field. He believes that India made a strong impression on him.

[26] *Mircea Eliade and the Dialectic of the Sacred*, Westminster, 1963. This may have been a attempt to draw a popular figure into the theological fashion of the day. Altizer did not pursue a career in History of Religions. The last reference to Altizer in Eliade's *Journal* was 31 October 1975.

[27] P. 598. See also p. 600, where A. Boldişor states that he does not believe Altizer influenced Eliade.

[28] Boldişor expresses a number of personal opinions in this section on Culianu.

[29] I believe Boldişor is unaware of this fact. See Mihaela Gligor and Ricketts, *Mircea Eliade: Reminiscences*, Kolkata: Codex, 2008.

[30] In *Mythologies of the XX Century: Dumézil, Lévi-Strauss, and Eliade*, original French edition, 1993.

Nevertheless, his teachings are compatible with Romanian Orthodoxy. Like other scholars cited above, Muthuraj refers to "cosmic Christianty", the symbolism of water, trees, wine, etc, which have universal religious significance, as well as special meaning for Christians. The chapter concludes with a section on Eliade and Catholicism. Several of Eliade's first books to be translated into English were published by Catholic presses. Boldişor points to numerous Catholic theologians who have praised Eliade, and none who have criticized him. Eliade and Tielhard de Chardin were sometimes compared, perhaps because of their optimism.

Boldişor's brief (8 p.) chapter of "Conclusions" is a first-person expression of the author's views. He states that has sought to formulate conclusions about Christian valences in Eliade's thought. He began with the view that Eliade is one of the greatest historians of religions, despite criticisms that have arisen recently, some even saying the "era of Eliade" is past. The author has avoided as much as possible remarks about politics, believing it is impossible to make any connections between Eliade's history of religions and his political views, which are uncertain at any rate. Since Eliade, as historian of religions, remained impartial to all religions, Boldişor has felt obligated to analyze the "period of his formation" under Nae Ionescu, including the economic, political, and religious influences of the "Young Generation". From this point on, the author summarizes the latter chapters of his book, adding nothing really new, except, perhaps, this statement: "It cannot be said that a contradiction exists between *homo religiosus* and *Christian man*. And yet, Christianity presupposes certain elements foreign to *homo religious*: the giving of value to history through the Incarnation of the Son of God in a certain moment, the separation from the cyclical view of time […] (p. 688)).

Throughout my review, I have interjected occasional criticisms. I will add here that the unique, artistic type in which the volume is printed is beautiful, but for my American eyes – difficult to read! Nevertheless, Professor Boldişor is to be commended for his masterful work. He has provided his readers with a great deal of material, much of it difficult to procure, and has presented what I consider an essentially correct and insightful statement of Eliade's views. Even an advanced scholar of Eliade can learn from this book, although I regret that the author did not develop more of his own ideas and share them with us.

Mac Linscott Ricketts

Destin de istoric. In honorem Dinu C. Giurescu, editori Cezar Avram, Dinică Ciobotea, Vladimir Osiac, secretar ştiinţific Lucian Dindirică, Târgovişte, Editura Cetatea de Scaun, 2012, 720 p.

La 28 iunie 2012, în Sala Albastră a Universităţii din Craiova, câteva sute de oameni din oraşul de pe Jiu şi din judeţele Argeş, Gorj, Olt şi Mehedinţi l-au omagiat pe unul dintre marii istorici ai României, savantul, omul de înaltă cultură, Academicianul Dinu C. Giurescu, a cărui viaţă, bogată în fapte istorice importante, potrivit afirmaţiilor Acad. Marius Porumb, i-a fost dăruită, cu generozitate, neamului românesc.

Cu acest prilej, a fost lansat şi volumul *Destin de istoric. In honorem Dinu C. Giurescu*, carte impresionantă, care cuprinde studii de istorie, semnate de 59 de autori. Concret, aceasta înmănunchează 14 mesaje aniversare, amintiri, destăinuiri şi aprecieri şi 43 de studii şi articole, semnate de 46 de autori, de la academicienii Florin Constantiniu, Ştefan Ştefănescu şi IPS Irineu Popa, istoricii Ion Bulei, Dorina N. Rusu, Ioan Scurtu, Laurenţiu Constantiniu, Cornel Sigmirean, Alesandru Duţu, la doctoranzii Oana Nicoleta Trandafir, Marius Cazan, Mihai Marian Olteanu, precum şi cercetători şi profesori din Bucureşti şi din judeţele oltene.

Volumul este structurat pe două părţi distincte, intitulate, sugestiv, de către cei trei editori, I. *Mesaje aniversare, amintiri, destăinuiri, aprecieri* şi II. *Dedicatoria*.

Prima subdiviziune reuneşte un mănunchi de cinci mesaje de felicitare, semnate de către domnii academicieni Dan Berindei, Marius Porumb şi Ion Dogaru, cei care s-au sprijinit reciproc în lupta pentru apărarea trecutului nostru istoric şi a istoriografiei noastre, de către rectorul Universităţii din Craiova, Dan

Claudiu Dănişor, şi prof. univ. dr. Dinică Ciobotea. Potrivit expresiei prof. univ. dr. Ion Dogaru, membru corespondent al Academiei Române, domnul Dinu C. Giurescu, urmaşul şi continuatorul istoricilor Constantin Giurescu şi Constantin C. Giurescu, este fiinţa românească ce şi-a găsit să trăiască cu adevărat, împărtăşind şi continuând destinul înaintaşilor săi de sânge, cu obârşie pe ieţurile, care în Buzău se numesc bâsce şi chiojduri, în Focşanii Unirii din 1859, în Soveja Vrancei, sau în Bucureştii luminaţi de harta României ca o lună plină, desăvârşită, ca act istoric la 1 Decembrie 1918. Domnia Sa este un luptător neobosit, un bun şi înţelept sfătuitor şi un militant pentru dezvoltare prin „arta binelui şi a echităţii". Iar prof. Dinică Ciobotea, cel care a ucenicit ca doctorand sub bagheta domnului Acad. Dinu C. Giurescu, mărturiseşte faptul că, în opera giurescian㠄 găsit izvoare limpezi de gândire istorică şi de trăire românească. Pentru dumnealui, domnul profesor şi academician este un nume de istoric echivalent unei anume concepţii istoriografice sau unui model discursiv inconfundabil, pătrunzător spre minţile cu desăvârşită limpezime în judecăţile faţă de oameni şi împrejurări, în evaluările rosturilor fiinţei umane ca fiinţă naţională.

Alte *Amintiri* şi *destăinuiri* sunt tot atâtea aprecieri elogioase ale unor cercetători, profesori universitari, scriitori, diplomaţi şi generali (r) (Valeriu Râpeanu, Ion Calafeteanu, Aurel I. Rogojan, Ilarie Hinoveanu, Tudor Nedelcea, Eugen Petrescu), care i-au cunoscut direct pe academicienii Constantin C. Giurescu şi Dinu C. Giurescu. Cu toţii recunosc influenţa opiniilor exprimate de neamul Giurescu cu privire la istoria poporului român în numeroasele lucrări ştiinţifice elaborate sau în conferinţele pe care le-au ţinut.

Un număr de patru articole sunt consacrate analizei operei Academicianului Dinu C. Giurescu, de peste 33 de volume – 18 sub semnătură proprie şi 15 în colaborare –, două manuale de istorie, un atlas istoric şi nenumărate studii şi materiale ştiinţifice de specialitate, publicate în revistele naţionale şi internaţionale, impunătoare prin conţinut şi sfera de cuprindere cronologică, tematică şi geografică. Aceste lucrări, chiar dacă multe dintre ele concepute într-o perioadă în care evenimentele istorice îi erau prea potrivnice, se caracterizează prin investigaţie erudită şi discernământ critic (Vladimir Osiac), prin intoleranţă faţă de mistificare şi onestitate faţă de adevărul istoric (Ioan Opriş). După cum afirmă istoricul Ioan Opriş, de la Universitatea din Bucureşti, cel care a avut onoarea de a-l avea ca referent în comisia sa de doctorat, Academicianului Dinu C. Giurescu nu i-a fost greu să treacă de la istoria medievală la cea contemporană, deoarece dumnealui nu îi este frică de cea din urmă, ci caută să o descopere pentru ceilalţi semeni, pe care îi îndeamnă să o accepte şi să şi-o asume critic, fără şabloane şi clişee.

Această primă parte a volumului ne dezvăluie un cursus honorus zbuciumat al Acad. Dinu C. Giurescu şi o istorie a neamului Domniei Sale tot aşa de frământată, încât am putea zice că Istoria Românilor, în lungimea mileniilor, se reabilitează cu povestea sa de viaţă, înscrisă în crâmpeiul de timp de 85 de ani.

În partea a doua a volumului, *Dedicatoria*, 43 de studii şi articole, rezultate din explorarea arhivelor, confirmă şi consolidează două aspecte istoriografice de mare interes pentru Istoria Românilor, integrându-se în aria de cultură naţională şi europeană modernă. Tema fundamentală o reprezintă unitatea neamului românesc, ilustrată în tot cuprinsul său dinspre două studii de sinteză admirabilă ale Acad. Ştefan Ştefănescu şi IPS Irineu, Mitropolitul Olteniei, membru de onoare al Academiei Române, despre Mihai Viteazul, realizatorul primei uniri politice a tuturor românilor la anii 1600-1601, personajul simbol în jurul căruia se dezvoltă şcoala istoriografică de la Craiova. Fragmente de istorie din epocile medievală, modernă şi contemporană, unele sintetizante, altele concrete, punctuale şi inedite prin informaţiile documentare sunt tot atâtea rostiri de adevăruri despre istoria noastră recentă, căreia i-a dedicat numeroase cărţi şi studii şi Acad. Dinu C. Giurescu, culminând cu elaborarea ultimelor două volume din *Istoria Românilor,* ce surprind anii 1940-1947 şi 1948-1989.

În concluzie, volumul de faţă exprimă recunoştinţă şi preţuire pentru profesorul-academician DINU C. GIURESCU, cel care continuă dinastia istoricilor GIURESCU, unică în cultura românească, şi, după opinia Acad. Dan Berindei, şi în lume.

Ileana Cioarec

Roxana Radu, Cezar Avram, *Politica socială românească între tranziţie, reformă şi criză*, Craiova, Editura Aius, 2011, 328 p.

Aflată în plină criză economică, România resimte acut problemele sociale majore (sărăcie, discriminare, şomaj, inflaţie, declinul sistemului educaţional etc.) şi nevoia unui sistem coerent de abordare, prevenire şi combatere a acestora. Cartea, intitulată „*Politica socială românească între tranziţie, reformă şi criză*", analizează, pe de o parte, programele şi măsurile guvernamentale, precum şi reglementările juridice din domeniul diverselor politici sociale, iar pe de altă parte, influenţa Revoluţiei, a perioadei de tranziţie, a diferitelor reforme şi a crizei economice asupra politicii sociale româneşti şi a perpetuării stării de sărăcie şi nemulţumire a populaţiei.

Lucrarea este structurată în opt capitole. În primul dintre ele se realizează o introducere în problematica temei, autorii începându-şi demersul ştiinţific cu analiza conceptului de politică socială, cu descrierea etapelor politicii sociale post-decembriste, subliniind rolul şi semnificaţia principalelor măsuri şi instituţii în evoluţia ulterioară a acestei politici. De asemenea, autorii prezintă şi evoluţia istorică şi juridică a principiului solidarităţii sociale, descriind impactul pe care acest principiu l-a avut atât asupra legislaţiei naţionale, cât şi asupra legislaţiei europene.

În cel de-al doilea capitol al lucrării, intitulat *Politica privind prevenirea şi combaterea discriminării* – autorii atrag atenţia asupra gravităţii şi proporţiilor atinse de fenomenul discriminării în România, înfăţişează, ca repere, principalele norme comunitare în domeniul prevenirii şi combaterii discriminării, identifică criteriile discriminării, descriu procedurile de acţiune în caz de discriminare, incriminarea şi sancţionarea discriminării şi hărţuirii sexuale. Un studiu extrem de interesant, cu care se încheie cel de-al doilea capitol, este reprezentat de studiul de caz privind discriminarea etnică în România.

Având în vedere faptul că bunăstarea şi nivelul de trai al cetăţenilor României a fost şi este în continuare ameninţat de dificultăţile cu care s-a confruntat şi se confruntă piaţa forţei de muncă în perioadele definite fie de tranziţie, fie de reformă sau de criză, Capitolul III este consacrat, în întregime, reglementărilor din domeniul dreptului muncii, domeniu care constituie unul dintre domeniile primordiale ale oricărei politici sociale. Importanţa acestui capitol este evidentă, având în vedere numeroasele acte normative adoptate în domeniu, în condiţiile impuse de criza economică. Legea nr. 40/2011 a adus numeroase modificări şi completări Codului muncii. Din punctul de vedere al guvernului şi patronatelor, ca parteneri sociali, principalele modificări care au devenit aplicabile la data de 1.05.2011 urmăresc flexibilizarea raporturilor de muncă şi adaptarea acestora la dinamica pieţei muncii, asigurarea condiţiilor pentru dezvoltarea mediului de afaceri, îmbunătăţirea performanţelor profesionale, armonizarea prevederilor Codului muncii cu Directivele europene. Din punctul de vedere al sindicatelor şi al salariaţilor, indiferent de mediul în care îşi desfăşoară activitatea – public sau privat –, aceste modificări sunt însă de natură să înrăutăţească iremediabil situaţia angajaţilor, transformându-i în „sclavi" ori în veritabili „roboţi". Fără îndoială însă, într-o perioadă de criză nimeni nu se putea aştepta (sau nu trebuia să se aştepte) la apariţia unor acte normative, care să îndulcească situaţia salariaţilor, principalii contribuabili. Dincolo de toate aceste aspecte, pozitive sau negative, Legea nr. 40/2011 de modificare şi completare a Codului muncii oferă o nouă viziune asupra raporturilor juridice de muncă.

Autorii au acordat o mare atenţie politicii privind protecţia socială (Capitolul IV), domeniu care joacă un rol esenţial în cadrul politicilor sociale, anumite secţiuni analizând, pe larg, pentru o mai bună cunoaştere şi aprofundare, noutăţile introduse de legislaţia anilor de criză în domeniul pensiilor, asigurărilor pentru şomaj, politicilor familiale, asistenţei sociale. Ultima secţiune a acestui capitol este consacrată unui alt studiu de caz: *Dinamica socială, piaţa muncii şi protecţia socială în judeţul Dolj*. Transformările, înregistrate de societatea românească în ultimul deceniu pe plan social, economic şi politic, au influenţat, în mod firesc, evoluţia populaţiei judeţului Dolj, structura ei socială, ca şi evoluţia pieţei muncii şi a nevoilor de protecţie socială.

asrt1Importanţa acestui studiu de caz este subliniată de faptul că, indicatorii statistici pun în evidenţă o serie de evoluţii sociale negative la nivel regional şi judeţean, contribuind, astfel, la identificarea domeniilor ce trebuie să facă obiectul unor strategii de perspectivă în materia politicilor sociale.

Capitolul V este dedicat reglementării, organizării şi funcţionării sistemului naţional de sănătate, sistem care a fost foarte grav afectat de criza economică. Reforma sistemului de sănătate a avansat mai greu în România, spre deosebire de celelalte ţări ale Europei Centrale şi de Est, din cauza dificultăţilor financiare şi infrastructurii deficitare. Din aceste motive, în loc ca sistemul sanitar să contribuie la creşterea calităţii îngrijirilor de sănătate, la lărgirea accesului populaţiei la aceste servicii şi la scăderea indicatorilor de mortalitate şi morbiditate, o mare parte a populaţiei rămâne în afara accesului efectiv la serviciile sanitare. În lumina celor mai noi reglementări în domeniu, autorii prezintă drepturile şi obligaţiile asiguraţilor din sistemul naţional de sănătate, precum şi concediile, indemnizaţiile şi alte drepturi de asigurări sociale de sănătate.

Capitolul VI este dedicat unei politici mai puţin abordate în literatura de specialitate, poate şi din cauza deselor modificări legislative care au intervenit în domeniul educaţional în ultimii 22 de ani, modificări care au transformat politica educaţională într-un domeniu foarte „alunecos". Subliniind mai întâi rolul educaţiei în dezvoltarea socială a României, autorii descriu transformările suferite de sistemul naţional de educaţie în urma adoptării noii Legi a educaţiei naţionale nr. 1/2011.

Tabloul politicilor sociale este întregit de Politica în domeniul agriculturii (Capitolul VII). Includerea acestei politici în sfera politicilor sociale este motivată de autori prin faptul că, pe lângă aspectele economice (agricultura şi creşterea animalelor fiind ocupaţia tradiţională românească), această problemă implică şi numeroase aspecte sociale (ponderea mare a agricultorilor în totalul populaţiei ocupate, nivelul scăzut al veniturilor provenite din agricultură), fiind principalul factor care ar putea să contribuie la combaterea sărăciei şi ameliorarea condiţiei ţărănimii. O atenţie deosebită le-a fost acordată factorilor care au influenţat evoluţia agriculturii României după căderea regimului comunist şi după momentul aderării la Uniunea Europeană, dificultăţilor întâmpinate în prezent şi obiectivelor prioritare ale politicii agrare româneşti, instrumentelor financiare, măsurilor şi strategiilor guvernamentale adoptate în acest domeniu.

Lucrarea se încheie cu un capitol dedicat politicii în domeniul locuinţelor (Capitolul VIII). Multe dintre subiectele tratate în acest capitol îmbracă o notă de inedit, ele fiind insuficient sau chiar deloc dezbătute în literatura de specialitate până acum.

În urma consultării surselor bibliografice, datelor statistice, jurisprudenţei şi legislaţiei în domeniu, autorii au reuşit să alcătuiască un tablou extrem de viu al politicii sociale româneşti în perioada de după 1989, perioadă în care factorii politici, sociali, dar mai ales economici, au influenţat decisiv evoluţia legislaţiei şi programelor guvernamentale, ca şi punerea în aplicare a acestora.

Mihaela Bărbieru

Mihaela Bărbieru, *Relaţii militare româno-iugoslave în perioada interbelică (1919-1939)*, Craiova, Editura Aius, 2011, 386 p.

Lucrarea, intitulată *Relaţii militare româno-iugoslave în perioada interbelică (1919-1939)*, prezintă o importanţă deosebită pentru cunoaşterea evoluţiei istorice a relaţiilor militare româno-iugoslave în perioada interbelică, politica externă adoptată în anii 1919-1939 de cele două ţări fiind tributară, în mare măsură, şi deciziei experţilor militari din Statele Majore ale armatelor României şi Iugoslaviei.

Autoarea, Mihaela Bărbieru, reuşeşte să pună în lumină atât raporturile diplomatice şi militare, cât şi evenimentele istorice care le-au determinat sau le-au influenţat cursul.

Lucrarea este structurată în cinci capitole: primul reprezintă o introducere în istoriografia şi problematica temei, următoarele trei sunt consacrate demersului ştiinţific propriu-zis, iar ultimul înfăţişează concluziile autoarei.

În primul capitol al lucrării se realizează o introducere în problematica temei şi se analizează situaţia celor două state, România şi Serbia, în raport cu prima mare conflagraţie mondială şi cu descrierea momentului înfăptuirii Regatului Sârbo-Croato-Sloven şi a României Unite, subliniind rolul şi semnificaţia acestor măsuri în evoluţia ulterioară a evenimentelor.

În debutul celui de-al doilea capitol – *Diplomaţia politică a României şi Iugoslaviei în perioada 1918-1939; proiecte şi uniuni zonale* – se stabilesc anumite limite cronologice, care sunt reprezentate de evenimente semnificative ce au marcat şi au influenţat evoluţia raporturilor diplomatice ale României şi Iugoslaviei de-a lungul intervalului studiat. În scopul descrierii evoluţiei diplomaţiei politice a celor două ţări în perioada analizată, autoarea înfăţişează principiile politicii externe româneşti şi iugoslave în primul deceniu postbelic, punând accentul pe principalele obiective şi momente ale acestora: problema Banatului, naşterea Societăţii Naţiunilor şi a organizaţiilor zonale – Mica Înţelegere, Înţelegerea Balcanică şi rolul pe care România şi Iugoslavia l-au jucat în cadrul acestor organizaţii, problemele dezarmării şi definirii agresorului, politica de securitate colectivă.

Capitolul al III-lea – *Coordonate ale politicii militare româneşti şi iugoslave în perioada 1918-1939* – este consacrat, în întregime, politicii militare a celor două state şi alianţelor militare încheiate de România şi Iugoslavia între anii 1919-1939. Este incontestabil faptul că, *statu-quo*-ul teritorial al României şi Iugoslaviei era ameninţat de conturarea timpurie a politicii revanşarde a statelor învinse. Pericolul revizuirii tratatelor, pericolul comunismului, fascismului şi nazismului au determinat integrarea celor două state vecine în alianţe politice şi militare cu caracter defensiv, a căror constituire avea drept scop colaborarea paşnică, respectarea suveranităţii şi demnităţii naţionale. Pentru o mai bună înţelegere a evenimentelor, autoarea apelează la izvoarele istoriografice şi la documente de arhivă pentru a înfăţişa, într-un mod cât mai elocvent, contextul, conţinutul, urmările şi ecoul pe care l-au avut în epocă convenţiile şi tratatele încheiate de România şi Iugoslavia. De asemenea, sunt prezentate, având în vedere contextul internaţional, demersurile diplomatice şi activitatea unor factori decizionali – oameni politici, diplomaţi, militari – care au dus la încheierea acestor convenţii şi au contribuit la menţinerea statu-quo-ului teritorial. Tabloul politicii militare româneşti şi iugoslave, din perioada 1918-1939, este întregit prin inserarea informaţiilor provenite din rapoarte, referate şi buletine informative ale serviciilor speciale ale celor două armate, informaţii care au permis formarea unei imagini asupra modului în care ofiţerii Marilor State Majore ale celor două state au influenţat decizia politică atât în cadrul Ligii Naţiunilor, Micii Înţelegeri, Înţelegerii Balcanice, cât şi în relaţiile bilaterale cu marile puteri. Un studiu interesant, cu care se încheie cel de-al treilea capitol, este reprezentat de înfăţişarea evoluţiei potenţialului militar al României şi Iugoslaviei de-a lungul intervalului de timp supus analizei.

Capitolul IV – *Relaţiile militare româno-iugoslave 1918-1939* – debutează cu problema securităţii colective, ameninţate de afirmarea pretenţiilor revizioniste ale Ungariei, Bulgariei şi Germaniei, de anexarea Cehoslovaciei de către cea din urmă şi de agresiunea Italiei lui Mussolini împotriva Etiopiei, ca şi de politica conciliatoristă a Franţei şi Angliei. Periodizarea relaţiilor militare româno-iugoslave cunoaşte trei etape – 1918-1923, 1924-1933, 1934-1939 – şi mai multe momente semnificative: Protocolul de la Timişoara, privind aplicarea Tratatului de la Sèvres între România şi Regatul Sârbilor, Croaţilor şi Slovenilor (20 septembrie 1921), Convenţia militară între Regatul României şi Regatul Sârbo-Croato-Sloven (23 ianuarie 1922), Protocolul de la Belgrad (24 noiembrie 1923), Convenţia militară între Regatul României, Regatul Sârbo-Croato-Sloven şi Republica Cehoslovacă, Protocolul de la Geneva (2 octombrie 1924), Convenţia de la Geneva pentru reglementarea comerţului de arme şi materiale de război (17 iunie

1925), Consfătuirea statelor membre ale Micii Înţelegeri (Bucureşti, mai 1929), întâlnirile şefilor Marilor State Majore ai armatelor ţărilor componente ale Micii Înţelegeri (Belgrad – 1930, Bucureşti – 1931), Convenţia militară semnată între România, Iugoslavia şi Cehoslovacia la 21 septembrie 1932, la Sinaia; Conferinţa şefilor marilor state majore ale Micii Înţelegeri din martie 1934, de la Bucureşti; întrunirea delegaţilor marilor state majore ale Micii Înţelegeri şi Franţei (Paris, decembrie 1936); Conferinţa Consiliului permanent al Micii Înţelegeri din aprilie 1937. Multe dintre aceste momente îmbracă o notă de inedit, ele fiind insuficient dezbătute în literatura de specialitate.

Meritul acestei lucrări constă şi în faptul că, în urma consultării documentelor istorice ale vremii şi scrierilor istoricilor români şi străini, autoarea a reuşit să alcătuiască un tablou extrem de viu al relaţiilor militare româno-iugoslave din perioada 1919-1939, perioadă în care factorii politici şi militari ai României şi Iugoslaviei au urmărit garantarea frontierelor stabilite prin tratatele de pace.

Remarcăm contribuţia ştiinţifică importantă pe care o aduce lucrarea de faţă în literatura de specialitate prin informaţiile prezentate şi prin racordarea relaţiilor româno-iugoslave din perioada interbelică la izvoarele istoriografice ale acelei epoci, dar şi la cele contemporane.

Cezar Avram

Nicolae Constantin, *Mic dicţionar de toponime istorice româneşti,* Târgovişte, Editura Cetatea de Scaun, 2011, 316 p.

După ce a realizat un bogat *Dicţionar de personalităţi istorice româneşti* (apărut în trei ediţii), distinsul profesor sibian, Nicolae Constantin, ne propune acum şi un *Dicţionar de toponime istorice româneşti,* „ca o completare firească a celui dintâi", convins fiind de utilitatea sa practică într-o arie foarte largă de interes: arheologie-istorie, toponimie, geografie, economie, cultură etc.

Este binecunoscut faptul că, precaritatea sau, în unele situaţii, absenţa totală a unor izvoare istorice (documente scrise, mărturii orale, inscripţii) fac din toponimie cea mai importantă, dacă nu chiar unica sursă de informaţie asupra unor evenimente din trecutul nostru mai mult sau mai puţin îndepărtat. Din acest punct de vedere, dicţionrul de faţă se înscrie în seria acelor lucrări lexicografice, prin care se încearcă reconstituirea unor „momente" din istoria neamului românesc, oferindu-le posibilitatea, celor interesaţi de subiect, „să compare, să stabilească legături cauzale şi temporale între evenimente, localităţi şi personalităţi istorice".

După un *Argument* (p. 3-4) – în care autorul ne prezintă, foarte succint, ce anume l-a motivat în alcătuirea unei astfel de lucrări, precum şi modul ei de realizare – şi *Prefaţa* (p.5-6) semnată de către conf. univ. dr. Mihail Racoviţan, urmează dicţionarul propriu-zis, care cuprinde, alfabetic, un număr de 1.087 de localităţi (sate şi oraşe) şi locuri (păduri, dealuri, ape etc.), toate cu un anumit impact (mai mare ori mai mic) fie în viaţa întregului popor român, fie în a celei a unei comunităţi mai restrânse.

Principalul criteriu de selecţie – după cum mărturiseşte chiar autorul – este factorul economic, foate important, de altfel, în dezvoltarea oricărei zone. Un număr mare de localităţi sunt menţionate, aşadar, în funcţie de obiectivele economice, existente în perimetrul respectiv de-a lungul vremii: *Arpaşu de Jos,* localitate lângă Avrig unde a funcţionat o moară de hârtie, până în anul 1851; *Cândeşti,* localitate lângă Buzău unde, în 1848, s-a deschis o manufactură de tutun; *Colibaşi,* localitate în apropiere de Câmpina unde, în 1866, erau în exploatare puţuri de petrol; *Topliţa,* sat lângă Hunedoara cu numeroase cuptoare de topit minereul de fier, în secolele XVII-XVIII; *Uricani,* localitate lângă Petroşani unde a fost construită, în anul 1857, o fabrică de cocsificare a cărbunelui etc.

Factorul economic este însă depăşit cu mult, dl. Nicolae Constantin oferindu-ne şi numele acelor localităţi unde au avut loc evenimente politice, diplomatice ori militare – *Chendrea,* sat în apropiere de Zalău unde, la 1775, a avut loc o răscoală a ţărănimii iobage; *Soci,* sat lângă Focşani unde, la 7 martie 1471, Ştefan cel Mare l-a înfrânt pe Radu cel Frumos; *Cireşul,* sat lângă Turu Severin unde, la 1829, au fost lupte între trupe de panduri români şi detaşamente turceşti; *Corbeni,* localitate în judeţul Argeş unde, în 1882, a avut loc un congres ţărănesc şi a fost creat Partidul Ţărănesc etc., culturale – mănăstiri: *Agapia, Dragomirna, Lainici, Secu* etc.; castre romane: *Acidava, Mehadia, Praetorum, Putineiu, racoviţa, Rădăcineşti* etc.; localităţi şi cetăţi getice/dacice: *Arcidaba, Comidava, Buteridava, Pelendava, Ramidava, Sacidava* etc.; localităţi în care s-au făcut descoperiri arheologice: *Agighiol, Apa* etc.; personalităţi care au legătură cu localitatea respectivă: *Albac,* s-a născut Horea, conducătorul răscoalei de la 1784; *Nucşoara,* localitate în Muscel unde s-a născut şi a trăit Toma Arnăuţoiu conducătorul grupului de rezistenţă anticomunistă „Haiducii Muscelului" etc.; închisori din perioada comunistă: *Doftana, Miercurea Ciuc, Mislea* etc., diverse alte evenimente: *Chizătău,* sat lângă Lugoj unde, la sfârşitul anului 1857, s-a constituit primul cor bărbătesc românesc etc. În ceea ce priveşte localităţile mari, care au jucat un rol important în evoluţia poporului nostru, cum sunt *Alba Iulia, Arad, Blaj, Braşov, Bucureşti, Cluj, Craiova, Iaşi, Oradea, Sibiu* etc., acestea se bucură de adevărate minimonografii, în care autorul concentrează la maximum informaţia istorico-economică şi culturală.

De asemenea, dicţionarul cuprinde numele unităţilor administrative şi pe cele ale ţinuturilor: *Moldova, Dobrogea, Maramureş, Neamţ, Dolj, Mehedinţi, Dorna* etc., numele unor culturi istorice: *Criş, Cucuteni, Precucuteni* etc., porturi (*Oltenița,* în 1863 a fost creată Societatea de agricultură şi comerţ) sau aerodromuri (*Ianca,* în Câmpia Brăilei, eliberat de Divizia 1 Cavalerie românească, la 26 august 1944) cu impact în viaţa societăţii româneşti.

Nu doar macrotoponimele sunt prezente în paginile cărţii, ci şi microtoponimele: *Codrul Cosminului,* pădure în sudul oraşului Cernăuţi unde, la 26 octombrie 1497, Ştefan cel Mare a înfrânt armata poloneză, condusă de regele Ioan Albert; *Coşna,* deal (localitatea Bogdăneşti) unde a avut loc o confruntare militară (20-22 august 1917) între armatele româneşti şi germane; *Dealul lui Mihai,* deal în satul Guraslău unde şi-a stabilit tabăra Mihai Viteazul în ajunul luptei din 24 iulie 1601 etc., legate în special de numele unor mari domnitori.

Alături de denumirile de pe cuprinsul ţării noastre sunt prezente şi o serie de localităţi din Rusia, Bulgaria, Serbia, Turcia, precum şi oraşele Viena, Budapesta, Paris, Berlin, toate implicate, într-un fel sau altul, într-un moment sau altul, în istoria poporului nostru.

Cartea de faţă se doreşte şi reuşeşte să fie un instrument de lucru valoros, bine documentat, care se adresează „tuturor celor pasionaţi de istorie, inclusiv tinerilor dornici să se specializeze în acest fascinant domeniu".

Iustina Burci

Anca Ceauşescu, *Aşezările rurale din Câmpia Băileştiului (cu elemente de etnografie),* Craiova, Editura Universitaria, 2011, 336 p.

În anul 2011 a văzut lumina tiparului, la Editura Universitaria din Craiova, cartea cu titlul ***Aşezările rurale din Câmpia Băileştiului (cu elemente de etnografie)*** (336 p., 96 de figuri, incluzând grafice, hărţi şi imagini foto), semnată de Anca Ceauşescu, cercetător ştiinţific III, dr., în cadrul Institutului de Cercetări Socio-Umane „C. S. Nicolăescu-Plopşor" al Academiei Române.

Lucrarea se înscrie într-o serie mai mare de analize cu caracter regional, care vizează spaţii social-economice reprezentative în ansamblul teritorial naţional. Prin modul de abordare, lucrarea readuce în actualitate problematica acestei câmpii, de la fazele de populare până la schimbările ce caracterizează structurile social-economice actuale. Baza conceptuală a lucrării are un pronunţat caracter interdisciplinar, reunind noţiuni de geografie, sociologie, economie, geografie istorică, etnografie etc.

În lucrarea de faţă, autoarea a reuşit, urmând tiparul unei metodologii riguroase, să adauge elemente relevante în cunoaşterea naturii şi a comunităţilor umane ce populează această zonă, pornind de la condiţiile naturale, ca premise ale dezvoltării umane şi până la creionarea unei viziuni prospective asupra evoluţiei aşezărilor umane de aici. Abordând, nu în ultimul rând, şi aspecte ale vieţii tradiţionale, analiza urmăreşte trei dimensiuni: evolutivă, structural-funcţională şi tipologică. Analiza complexă a problematicii umane din Câmpia Băileştiului s-a realizat nu doar la nivel de câmpie, ci şi pe unităţi administrative, pe grupe demografice de aşezări, iar pentru detalierea fenomenelor, abordarea s-a făcut la nivel de sat.

Lucrarea este structurată în 10 capitole: *1. Istoricul cercetărilor; 2. Individualitatea şi originalitatea geografică a Câmpiei Băileştiului; 3.Condiţiile naturale, premise ale dezvoltării rurale; 4. Câmpia Băileştiului – regiune geografică de veche şi permanentă locuire; 5. Potenţialul geodemografic; 6. Aşezările rurale – componente principale ale peisajului geografic; 7. Dimensiunea, structura şi specificul potenţialului economic; 8. Dimensiunea economică şi social-culturală a calităţii vieţii; 9. Perspectivele dezvoltării economice şi sociale; 10. Elemente de etnografie.* Textul fiecărui capitol este însoţit de hărţi tematice, reprezentări grafice de tip diagramă sau de imagini fotografice. Întreaga informaţie statistică este sintetizată în tabele şi tabele anexă.

După un scurt istoric al cercetărilor în geografia rurală şi precizarea poziţiei geografice a zonei studiate, autoarea analizează, în capitolul al III-lea, condiţiile cadrului natural, ca premise ale locuirii şi dezvoltării rurale. Sunt supuse studiului, mai întâi, particularităţile reliefului, de mare accesibilitate, acesta fiind tratat nu numai ca element suport al celorlalte constituente, dar, mai ales, ca o componentă activă care, prin varietate, distribuţie, morfologie, a oferit condiţii pentru apariţia şi desfăşurarea spaţială a aşezărilor umane. Analiza vizează şi influenţa elementelor climatice asupra aşezărilor rurale, raportul habitatului cu reţeaua hidrografică şi condiţiile biopedogeografice din punctul de vedere al atracţiei lor în ceea ce priveşte procesul de umanizare.

În capitolul al IV-lea al lucrării, autoarea evidenţiază vechimea şi continuitatea locuirii în spaţiul aferent Câmpiei Băileştiului, din preistorie şi până în contemporaneitate, pe baza culturilor materiale (rezultate din descoperiri arheologice), documentelor istorice şi a materialelor cartografice.

Capitolul al V-lea, în care este analizat potenţialul geodemografic, reprezintă o parte consistentă a lucrării. Se fac analize şi interpretări cu privire la evoluţia etapizată a numărului de locuitori, prezentat în timp şi spaţiu, respectiv la nivel de câmpie, comună, sat, pe grupe de mărime demografică a satelor etc., stabilindu-se şi tendinţele actuale.

Pentru a reliefa dinamica fenomenului demografic, autoarea analizează, pe baza datelor statistice, o serie de indicatori specifici: ritmul de evoluţie al bilanţului natural, indicele de vitalitate (Indicele lui Pearl), problemele actuale privind mobilitatea teritorială a populaţiei, pornind de la cauze până la consecinţele apărute. De asemenea, remarcăm analiza mutaţiilor, survenite în structurile geodemografice, prin prisma indicatorilor privind structura populaţiei pe grupe de vârstă şi sexe, indicele de îmbătrânire demografică, raportul de dependenţă demografică, rata de activitate, rata şomajului etc. Autoarea semnalează prezenţa unui proces lent, dar continuu, de îmbătrânire demografică şi o pondere mai mare a populaţiei feminine.

O amplă analiză este realizată la nivelul aşezărilor rurale din câmpie (capitolul al VI-lea), atât din punct de vedere istoric, cât şi din perspectivă geografică. Atenţia este concentrată asupra raportului dintre aşezări şi cadrul natural, asupra genezei şi evoluţiei acestora. Distribuţia teritorială a aşezărilor rurale din câmpie este abordată cantitativ (densitate, indici de dispersie), morfologic (constatându-se că cele mai numeroase aşezări sunt de tip adunat), structural şi funcţional.

În capitolul al VII-lea autoarea face o prezentare detaliată a ansamblului economic al zonei, pornind de la practicile agricole tradiţionale şi până la folosirea unui nivel tehnologic caracteristic prezentului. Condiţiile social-istorice, specifice fiecărei etape de dezvoltare, au produs mutaţii importante în privinţa modul de utilizare a terenurilor.

Ca element de noutate, în capitolul al VIII-lea este analizat conceptul evaluativ de calitate a vieţii, rezultat direct al raportului condiţiilor de viaţă şi activităţilor umane la necesităţile şi aspiraţiile individului. Analiza este realizată pe baza informaţiilor statistice şi a percepţiei populaţiei locale.

Pentru a întregi analiza asupra câmpiei, în penultimul capitol al lucrării (capitolul al IX-lea) este realizată o diagnoză a spaţiului rural al câmpiei, prin intermediul analizei Swot, fiind identificate, punctele slabe, punctele tari, oportunităţile şi riscurile intervenite. Integrarea în spaţiul euro-atlantic este percepută de autoare ca o oportunitate pentru comunităţile locale de a dinamiza viaţa economică şi socială.

Lucrarea se încheie cu un capitol amplu, cel care vizează elemente de etnografie: componenta materială (locuinţa), ocupaţii tradiţionale principale şi secundare ale locuitorilor câmpiei, meşteşuguri străvechi. Autoarea aduce argumente solide că locuitorii zonei sunt purtătorii unei vechi civilizaţii a lutului şi a lemnului, exprimându-se în lemn şi lut, precum lumea mediteraneeană în piatră. Ca element de particularizare în spaţiul analizat este prezenţa bordeiului (până la începutul secolului al XX-lea) – comoară documentară pentru arheologi, etnografi şi lingvişti. Este respinsă ferm identificarea acestuia cu conceptul de sărăcie. Tot în evoluţie istorică sunt analizate şi câteva elemente ale modului tradiţional de valorificare a resurselor naturale ale solului, cît şi diversitatea tehnicilor şi uneltelor folosite.

Elaborată temeinic, în baza datelor şi informaţiilor interdisciplinare, lucrarea prefigurează un model de analiză regională, cu aplicabilitate practică în dezvoltarea durabilă.

Loredana-Maria Ilin-Grozoiu

ABREVIERI

AO	Arhivele Olteniei
AO s.n.	Arhivele Olteniei serie nouă
DJANI	Direcţia Judeţeană a Arhivelor Naţionale, Iaşi
AUBist	Analele Universităţii din Bucureşti – Seria istorie
B.A.R.	Biblioteca Academiei Române
Balcanica	Balcanica, Godišnjak Balkanološkog instituta SANU, Beograd
BAR	Biritish Archeological Reports, Oxford
BARARR	Biblioteca Academiei Române Arhiva Radu Rosetti
BerRGK	Bericht der Römisch-Germanischen Kommission des Deutschen aechäologischen Instituts Frankfurt a/M – Berlin.
BMI	Buletinul monumentelor istorice
BMIM	Bucureşti. Materiale de istorie şi muzeografie
BOR	Biserica Ortodoxă Română
Buridava	Buridava. Studii şi materiale. Muzeul judeţean Vâlcea
C.Lit.	Convorbiri literare
CL	Cercetări de lingvistică
Dacia	Dacia. Recherches et découvertes archéologiques en Roumanie, Bucarest
Dacia, N.S.	Dacia. Revue d'archéologie et d'histoire ancienne, Nouvelle serie, Bucarest
DEHF	Dazat, Dubois, Mittérand, *Dictionaire étymologique et historique de français*
DEX	Dicţionarul explicativ al limbii române
DLRM	*Dicţionarul limbii române moderne*
Dreptul	Dreptul, legislaţiune, doctrina, jurisprudenţa, economia politică, Bucureşti, 1871-1842
Drobeta	Drobeta – Muzeul Porţile de Fier
Illyro-Thrace	I Symposium Illyro-Thrace. Tribus paleobalkaniques entre la Mer Adriatique et la Mer Noire de l'Éneolithique jusqu'a l'époque helenistique, (Niš – Blagoevgrad, 1989), Sarajevo – Beograd, 1991
Istros	Istros. Buletinul Muzeului Brăilei
LL	Limbă şi literatură
LR	Limba română
M.Ap.N.	Ministerul Apărării Naţionale
MA	Mitropolia Ardealului
MCA	Materiale şi cercetări arheologice, Bucureşti
MemAntiq	Memoria Antiquitatis, Acta Musei Petrodavensis, Piatra Neamţ
MI	Magazin istoric
MMS	Mitropolia Moldovei şi Sucevei

MO	Mitropolia Olteniei
Msse	Manuscrise
NEH	Nouvelles Études d'Histoire
PBF	Prähistorische Bronzefunde, München
PZ	Prähistorische Zeitschrift, Berlin
RA	Revista Arhivelor
RdI	Revista de istorie
RESEE	Revue des études sud-est européennes
RHID	Recherches sur l'histoire des institutions et du droit
RI	Revista istorică
RIAF	Revista pentru istorie, arheologie şi filologie
RIR	Revista istorică română
RITL	Revista de istorie şi teorie literară
RM	Revista muzeelor
RMM seria MIA	Revista muzeelor şi monumentelor. Seria monumentelor istorice şi de artă
RPH	Roumanie. Pages d'Histoire
RRH	Revue Roumaine d'Histoire
Rsl	Romanoslavica
RHSEE	Revue Historique du Sud-Est Européen
SAI	Studii şi articole de istorie
Sargetia	Sargetia Muzeul judeţean Deva
SCAI	Studii şi comunicări. Arheologie. Istorie. Muzeul Brukenthal Sibiu
SCIA	Studii şi cercetări de istoria artei
SCIA-AP	Studii şi cercetări de istoria artei. Arta plastică
SCIM	Studii şi cercetări de istorie medie
SCIV(A)	Studii şi cercetări de istorie veche (şi arheologie), Bucureşti
SCL	Studii şi cercetări de lingvistică
SCO	Studii şi cercetări de onomastică
SMIM	Studii şi materiale de istorie medie
SMMIM	Studii şi materiale de muzeografie şi istorie militară
ST	Studii teologice
Studii	Studii. Revistă de istorie